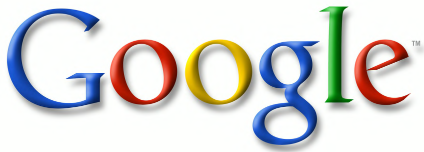

Stanford University Libraries
3 6105 117 370 119

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

ТНОҐРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК.

ВИДАЄ

ЕТНОҐРАФІЧНА КОМІСИЯ

АУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. IX.

ЕТНОҐРАФІЧНІ МАТЕРИЯЛИ З УГОРСЬКОЇ РУСИ.

ЗІБРАВ

Володимир Гнатюк.

ТОМ III.

I. Західні угорсько-руські комітати. II. Бач-Бодроґський комітат.

У ЛЬВОВІ, 1900.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Друкуючи отсей том етноґрафічних материялів, мав я намір додати до нього на вступі статю, де розбирало ся питанє пословаченя Русинів тих комітатів, в яких пороблені записи до отсього тому. Коли одначе обєм книжки перейшов визначені їй первістно межі, постановив я сю статю відложити до 42 т. „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка“, який вийде 1901 р., куди й відсилаю тих, що цікавять ся отсим питанєм. Статя та викликана головно рецензиями проф. Пастрнка (Прага), проф. Соболєвского (Петербург) та проф. Броха (Христіянїя) на мої „Руські оселї в Бачці“. В нїй подам я між иньшим цїкаві листи Бачванських Русинів, в яких вони поясняють докладно своє національне становище та відносини до иньших наций, посеред яких приходить ся їм жити. По прочитаню тих листів, здаєть ся менї, не буде нїхто зачислювати Бачванських Русинів до Словаків, як то зроблено в останнїх часах, бо найде в них рішучий і енерґічний протест проти такого поступованя.

Що до способу уґруnованя материялів сього тому, то вони мають двоякий характер. Перша часть уґрупована по селам, так як була записана. Такий порядок уважав я конечним тому, що хотїв виразно представити читачам постепенний перехід словаченя руських диялектів відповідно до того, як вони посувають ся зі сходу на захід. Хто бажав би мати докладний образ угро-руських диялєктів, повинен крім сього тому Етн. Збірника порівняти ще III і IV т., де зібрані материяли зі східних комітатів, що входять у склад теперішньої Мукачівської епархії. — Друга частина сього тому, що містить бачванські піснї, уґрупована відповідно до вимогів теперішньої етноґрафії. При ґрупованю сеї части хіснував ся я в великій мірі вказівками і помочію дра Ів. Франка, за що й складаю йому на сьому місци щиру подяку.

Опублїкованєм бачванських пісень розпочав я друк материялів записаних мною в Бачцї 1897 р. Усїх тих материялів сталоб ще на три томи, кождий по 15 аркушів друку. Між ними є казки, леґенди

новелї, анекдоти, байки, історичні спомини і докладний опис весїля. Гарну збірку будуть становити особливо казки, до яких я мав незвичайно добрих оповідачів; інтересні будуть леґенди та історичні спомини, до котрих увійдуть такі мотиви, які не мають паралель у дотеперішних наших етноґрафічних збірках. На байках проявляє ся великий вплив сербського зьвіринного епоса; на них отже можна буде докладно пізнати, як народнї оповіданя переходять від одного народа до другого та як при тому зміняють ся. Весїльний образ буде цїкавий тим, що він уже тепер належить до пережитків і більше не уживає ся між Бачванськими Русинами в такому видї, в якому записаний. Оповіли його менї старші люде на підставі споминів із своїх молодих лїт.

З уваги на те, що материяльні засоби Науков. Тов. ім. Шевченка, призначені на етноґрафічні виданя дуже скупі та що на разї є важнїйші етноґрафічні збірки для виданя, будуть відложені дальші томи материялів із Бачки до відповіднїйшої пори, в якій зможуть появити ся друком. Покажчик і словарець меньше зрозумілих слів буде поданий при кінци останнього тому.

Що до ґрафіки, то мушу замітити, що знак „ę“ належить читати так, як наше лїтературне „и“ (а не як *е*), н. пр. йęй = йий, кęд = кид, йęден = йиден, злодьęй = злодьий, джęті = джиті і т. д. Співзвуки *ж*, *дж*, *ш*, *ч*, належить усе читати мягко: дождж = дожьджь, час = чьас, ша = шьа, качмар = качьмар і т. д. З практичних причин я уважав невідповідним давати по тих співзвуках значок змягченя *ь*.

Тих, що бажали-б більше дізнати ся про Бачванських та сусїдуючих із Словаками Русинів, відсилаю до своїх статий: „Руські оселї в Бачцї“ (Записки, т. XXII) та „Русини Пряшівської епархії і їх говори“ (Записки, т. XXXV—XXXVI).

У Львові, дня 28 вересня 1900.

Володимир Гнатюк.

I.

ЗАХІДНІ УГОРСЬКО-РУСЬКІ КОМІТАТИ.

І. Материяли із села Чертежа, Землинської стол.

1. Сьв. Петро і Павло при перевозї.

Ко́ли сўйа́тий Пе́тро ізо сво́йім бра́том Па́ўлом хо́диў по ниско́сти, по зе́мли, при́йшли ґу йе̨дной во́дьі, не мо́гли пере́йти. Ішоў йе̨ден ґа́зда з во́зом зо шті́рма вола́ми. Они йо́го проси́ли, же́би йіх переві́з че́рез во́ду. Він йім так отпо́віў, же він не́ мат во́ли жебра́кіў вози́ти. Але ішоў йе̨ден худо́бний чло́век із во́зом і з дво́ма ма́лими бичата́ми. Так він йіх ўзьаў і переві́з оби́двох. На дру́гій сторо́ньі во́ди брат Па́вел гово́рит Петро́ви: Што́ ми́ то́му чолове́ку за́ то да̂ме? — Пе́тро апо́стол гово́рит: Йак тот чло́век до́му при́йде, та йо́му обидва бича́та здо́хнут. — Па́вел йо́му гово́рит, же так недо́брі. Да́йме йо́му і́шче за́ то два. — Пе́тро гово́рит: Бра́те, ньі́т, бо тот наш, а тамто̣́му, што мат шти́ри во́ли та і́шче му да́ме шті́ри, бо то́т не́ наш!

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелї: Етноґр. Збірник, III. Ст. 62 - 63. — Archiv f. sl. Phil. XXI, ст. 293. — Русини Пряшів. епархії і їх говори. ст. 51. — Národopisný Sbornik, III, ст. 109. ч. 25.

2. Сьв. Петро з Павлом на весїлю.

Пе́тро іс Па́ўлом, з бра́том, йак апосто́ли Хрісто́ви ході́ли по зе́мли. За́шли до йе̨дно́го се́ла і там би́ла сва́дьба. І Па́вел гово́рит Петро́ві: Бра́те, там музи́ка. Йа шче то́то не ви́дьіў ни́ґда. Йа да́кус і́ду посмотрі́ти. Але брат Пе́тро йо́му гово́рит: Ти там не проше́ний. Не́ хо́ть ти там, бо бу́деш би́тий, бо там пйа́ни льу́ди сут. Але Па́вел гва́рит: За́ што би ме́не да́хто биў, ке̨д йа ни́кому нич не до́ўжен? — Але прийшо́ў Павел до хи́жи на сва́дьбу. — Він биў моло́дий і кра́сний

чло́век а його хотьі́ли ўзьа́ти до та́нцьу, же́би танцьуваў с тима, што били на сва́дьбі. Він не хо́тьіў піти танцьува́ти с пійаниma. Они його ўзьа́ли межи се́бе і поча́ли його би́ти. Але Петро́ві за свойого бра́та жа́ль било, же його бйут там. Пішо́ў його борони́ти. Па́ўла пусти́ли, а Пе́тра обили до́брі, ай накопа́ли до ньо́го. Ви́шли на дра́гу обидва. Пе́тро гово́рит Паўло́ви: Ви́диш, бра́те, де те́бе не про́сьат, та там не́ ходь ни́ґда. І йа оби́тий і ти оби́тий. — Што́ йім за́ то да́ме? — Да́ме йім за́ то та́кий розу́м, же́би били ўсе глу́пи льу̯де. І так одошли́ зась на дру́гу стра́ну дра́ги.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелї: Етноґр. Збір. III. ч. 28 і 29. — Archiv f. sl. Phil. XXI. ст. 293. Národopisný Sbornik, III. ст. 109 - 110. ч. 28—29.

3. Вірний слуга.

Биў йе̨ден ста́рий чло́век, маў же́ну і трьох си́ньіў. Оре́ку не́ маў, лем йе̨дну хи́шку ма́лу. Ста́рший син гово́рит: Ми трйо́мі бра́тьа на ку́пі не го́дни би́ті; йа піду служи́ти, бо нам тре́ба ста́рого о́тца а й ста́ру ма́тку година́ти. Забра́ў сьа із до́му. При́шоў до йе̨дно́го се́ла і стрі́тиў сьа з ним йе̨ден пан. Про́сит сьа його́, циби не пішо́ў до слу́жби. Він гово́рит же на слу́жбу і́де. І тот пан йо́му гово́рит, же не бу́де роби́ти нич, лем о́ўци па́сти. І так му говори́ў, же де то́ти о́ўци бу́дут і́ти, же́би і він за ни́ма там і́шоў і што то́ти о́ўци бу́дут і́сти, же́би і він йіў, а і што бу́дут пи́ти, же́би і він пиў. А даў йо́му ма-ле́ньку хусто́чку, же́би він іс то́го прине́іс, што бу́дут о́ўци і́сти і ма́лу фльашо́чку йо́му даў, же́би с то́го при́ньіс, што о́ўци бу́дут пи́ти, а за́ то доста́не три сто зла́ти. Але він пішо́ў з оўца́ми, при́шоў ґу йе̨дной во́дьі — бо то не били о́ўци, а́ле били ду́ши, а тот пан биў Бог не-бе́сний — о́ўци перешли́ че́рез во́ду, а він сьа бо́йаў піти до во́ди, же́ сьа уто́пит. Верну́ў сьа на́зад до па́на. Даў му на́зад хусто́чку і то́ту фльашо́чку і гово́рит йо́му, же він до та́кой во́ди не піде, бо він плава́ти не́ знат. Пан му пові́дат: Ти не́ мій слу́га; на то́бі три́ сто зла́ти, і́ть ти со́бі, де хо́чеш! — Тот пішо́ў до ко́рчми, гро́ши мат, йіст і пйе̨. Але дру́гий брат його забра́ў сьа із до́му і та́кже іде на слу́жбу. Та́кже сьа с тим па́ном стрі́тиў у том се́льі. І так зроби́ў, йак його ста́рший брат і з оўца́ми і зо ўши́тким. І зась до́стаў три сто зла́тих от па́на. І пішо́ў до ко́рчми там, де його брат; обі́два йі́дьат і пйут і бйут сьа. Тре́тьій брат із до́му та́кже ўзьа́ў сьа до слу́жби. При́йшоў десь до то́го се́ла і тот пан його́ ўзьаў на слу́жбу. Даў йо́му то́ту ху-сто́чку і то́ту фльашо́чку і пішоў з оўца́ми. Перешо́ў на дру́гу сторо́ну

во́ди. Ви́дит на по́ли, жé там два гарва́ни куса́ут йе̨ден дру́гого, аж о́чи со́бі повидзьобува́ли. А то би́ли йо́го ўла́сни бра́тьа ў ко́рчмі. Напи́ли сьа і би́ли сьа йе̨ден з дру́гим. — Іде да́лей за оўца́ми. Ви́дит, же йе̨дна соба́ка із валоўа хле́пчет кроў. Ібо то та́ка же́на, што дьі́ти не ро́дит, та по сме́рти сво́йу кроў хлепта́ти му́сит. — Іде да́лей, ви́дит йе̨дну кра́сну загоро́ду. Так пта́шки писка́ут, о́ўци і́дут на пе́ред ньо́му, він сьа ди́вит, смо́трит, на ўши́тко. І се́рет той загоро́ди би́ла йе̨дна це́ркоў і там биў йе̨ден сьвашче́ник. То́ти о́ўци до́рас ста́ли сьа ду́ши і ішли до це́ркви ку сьвашчени́ку спові́да́ти сьа. І він та́кже пішоў до це́ркви з ни́ма. Йак прийма́ли бо́же тьі́ло то́ти ду́ши, а йо́му недосто́йно би́ло, лем до хусто́чки ўзьаў со́бі проску́рки, а до фльашо́чки ви́на, до той, што му пан даў. І при́шоў до сво́його па́на, о́ддаў йому то́то, што принь́іс. Барз йо́го за́ то пан похвали́ў, же він ві́рний слу́га. І даў йо́му три сто зла́ти. І так йо́му наказа́ў: По́кльа при́йде до́міў ґу свойо́му о́тцу і мате́рі, же́би він на ка́жду це́ркоў даў на слу́жбу. А йак до́мі при́йде, та йо́го о́тец і йо́го ма́ті і он на́раз по́мрут. І так Бох небе́сний ўзьаў йіх до сла́ви сво́йе̨й, а йо́го бра́тьа ў та́мтьі ко́рчмі поме́рли пі́льа пале́нки.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

4. *Злодїй Штефанко.*

Биў йе̨ден ґа́зда, маў три́ох си́ньіў. На́йстарший биў до ґаздьіў-ства, а середу́ший до реме́сла, а тре́тьій, наймоло́тший не хо́тьіў роби́ти нич, а́ні не ро́биў, лем ўсе так хо́диў, а ме́но му би́ло Штефа́нко. Бра́тьа сьа гньіва́ли на ньо́го, же він не ро́бит нич, а він пові́дат: Ке̨т сьа на ме́не гньіва́те, да́йте ви́ ми мо́йу ча́стку, што́ ми прихо́дит, бо йа то́го ві́ца син, што і ви. Не роби́ўйе̨м ви́ґда нич, а́ні не бу́ду! — Они сьа го хотьі́ли вби́ти, бо лем з ним ма́ли згризо́ту. Да́ли йо́му йо́го ча́стку, він со́бі ўзьаў йе̨ден кий, і́де за дра́гоў. Натрафи́ла го ньіч, зашо́ў до йе̨дного льі́са, там би́ло двана́цить збійни́кіў. Зарі́за́ли во́ла, ўзяли бо́чку ви́на, накла́ли со́бі там о́гень, вари́ли со́бі мньа́со, і́ли, пи́ли. Він при́шоў ґ ним, тот Штефа́нко, рік йім шчестьа, йак зви́чай. Оні го привита́ли, да́ли му і́сти і пи́ти і гва́рйат му: Штефа́нку, бу́деш наш това́риш! Але той но́чі пі́деш до мі́ста, там би́ват краль. Ў йе̨дньі машта́льньі сут там три пара́дни ко́ньі, йе̨дно́го нам приве́деш ту. — Він пові́дат: До́брі, йа приве́ду. Веча́ром зіў мньа́са, напи́ў сьа ви́на, пішо́ў до мі́ста там, де краль би́ваў. Пришо́ў до мі́ста, пішо́ў там де сьа па-ли́нка па́лит, до маши́ни, ку́пиў со́бі йе̨ден ко́ршоў о шість гаў. Узьаў со́бі спіріту́су і іде́ до кральіўско́го дво́ра. Пришо́ў ку машта́льньі там,

де пара́дни ко́ньі би́ли. Трйо́ме войа́ци би́ли там на ва́ртьі при тих ко́ньох. Але він іде́ і закашла́ў. Ва́рта кричи́т: Га́льтверда! — Він повідат: Ґут фрайнд. — Пришо́ў ґу ним, о́ни сьа го звіду́йут: Што йе̨ст за йе̨ден? — Він повідат, же йо́му же́на х поло́зьі, при́шоў до міста, ўзьаў со́бі кус пальі́нки, ньіч го зарва́ла, не го́ден піти до́міў, же́би го переночува́ли. — Але войа́ци йе̨ден з дру́гим побесьідова́ли со́бі по мадьа́рски, же́би со́бі да́ґде там льіг, а о́ни во́зьмут пальі́нку, та ви́пйут. Але він со́бі льіх там під жо́лоп і ха́рчит, же спит. Йе̨ден друго́му повідат: Ідь ле' поко́штуй, ци до́бра! по мадьа́рски. Повідат друго́му: Ей, до́бра, подь і ти пий! Напи́ў сьа і дру́гий. Дру́гий кли́че тре́тьото: Подь і ти! Понапива́ли сьа до́брі, ко́трий де сто́йаў і там та́кой ўпаў. Штефа́нко йак видьі́ў, же о́ни уж ле́жат, ўкру́тиў со́бі повере́сло зо соло́ми, висади́ў йе̨дного войа́ка на ко́ньа, приўйаза́ў му но́ги по́під бріх, ру́ки до драби́ни, йе̨дного ко́ньа со́бі ўзьаў із машта́льньі, пішо́ў із ним і го даў збі́йникім. На дру́гий ве́чур повіда́ў му: Штефа́нку, мат на́ша кральо́ўна на па́льцу барз дорогий пе́рстьінь. Ке̨т ти йо́го ў той но́чі укра́деш і прине́сеш го ту, та бу́деш наш това́риш! — Штефа́нко віў мньа́са, напи́ў сьа ви́на, іде́ до міста, там де краль би́ват. Пришо́ў до ку́хньі, да́што там помага́ў, а́ле на час одишо́ў. Пішо́ў до пивова́рньі, де́ сьа пи́во ва́рит, ку́пиў со́бі йе̨дну фльа́шку дро́жджий. Пришоў зась на́зад до бу́рку, с ку́хньі на йе̨дни две́рі і на дру́ги і він сьа там зоста́ў поти́хи, де краль і с кральі́ўноў спит. Йак уж зна́ў, же о́ни спйат, откриў па́план і польа́ў то́ти дрі́жджі по́межи ньі. І ста́ў со́бі ко́ло посте́льі. Рас сьа пробу́дит кральі́ўна ў но́чі, обабра́ла со́бі ру́ки, дрі́жджі сме́рдьат, поча́ли сьа обидво́йе̨ вади́ти. Але сьа здогада́ла, же мат на па́льцу тот дорогий пе́рстень і кри́чит на фрайцимі́рку, же́би ўзьа́ла о́д ней пе́рстьінь і же́би прине́сла чи́сту пла́хту і па́план. Але він сьа наголоси́ў то́нким голо́сом; да́ла му пе́рстень до ру́ки і пла́хту і забра́ў сьа і пішо́ў, одда́ў збі́йникім. На ра́но кральі́ўна сьа звіду́йе̨ о персте́ньу, персте́ньа ньіт, а́ні парадно́го ко́ньа ньіт. Але то сьа по́кус мерко́ва́ло, хто́ то то́му ма́йсте̨р. Так даў краль заклика́ти Штефа́нка і гва́рит му: Штефа́нку, йак ти той но́чі мо́йу ка́су не ўкра́деш, та йа те́бе без жадного пра́ва обіси́ти дам! — Він повідат, же ўкра́де. — Але краль дав ка́су винести на оста́тньій шток, на са́мий ви́шньій. І дво́ме гуса́ре зо ша́бльами стойа́ли на ва́ртьі пи́льа ка́си. Але драби́на би́ла зо зе́мльі аш там на верх, де ва́рта би́ла. Ў но́чі йак би́ли льу́де на поко́йі та за містом биў йе̨ден чло́век обіше́ний на шибе́ньі. І він пішо́ў, Штефа́нко, одріза́ў то́го чло́ве́ка, ўзьаў на пле́чі і приньі́с до бу́рку і пхаў упе́рет се́бе го́рі драби́ноў. Йак ва́рта видьі́ла, же уж іде по ка́су, так йе̨ден дру́го́му гва́рит: Уж йе̨ ту, три́майме сьа до́брі, лем ке̨́бисме му голо́ву доста́ли! А Штефа́нко попха́ў

Друкуючи отсей том етнографічних материялів, мав я намір додати до нього на вступі статю, де розбирало ся питанє пословаченя Русинів тих комітатів, в яких пороблені записи до отсього тому. Коли одначе обєм книжки перейшов визначені її первістно межі, постановив я сю статю відложити до 42 т. „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка“, який вийде 1901 р., куди й відсилаю тих, що цікавять ся отсим питанєм. Статя та викликана головно рецензиями проф. Пастрнка (Прага), проф. Соболєвского (Петербург) та проф. Броха (Християнїя) на мої „Руські оселї в Бачці“. В нїй подам я між иньшим цікаві листи Бачванських Русинів, в яких вони поясняють докладно своє национальне становище та відносини до иньших наций, посеред яких приходить ся їм жити. По прочитаню тих листів, здаєть ся менї, не буде нїхто зачислювати Бачванських Русинів до Словаків, як то зроблено в останнїх часах, бо найде в них рішучий і енергічний протест проти такого поступованя.

Що до способу угрупованя материялів сього тому, то вони мають двоякий характер. Перша часть угрупована по селам, так як була записана. Такий порядок уважав я конечним тому, що хотів виразно представити читачам постепенний перехід словаченя руських диялєктів відповідно до того, як вони посувають ся зі сходу на захід. Хто бажав би мати докладний образ угро-руських диялєктів, повинен крім сього тому Етн. Збірника порівняти ще III і IV т., де зібрані материяли зі східних комітатів, що входять у склад теперішньої Мункачівської епархії. — Друга частина сього тому, що містить бачванські піснї, угрупована відповідно до вимогів теперішньої етнографії. При групованю сеї части хіснував ся я в великій мірі вказівками і помочію дра Ів. Франка, за що й складаю йому на сьому місци щиру подяку.

Опублікованєм бачванських пісень розпочав я друк материялів записаних мною в Бачці 1897 р. Усїх тих материялів сталоб ще на три томи, кождий по 15 аркушів друку. Між ними є казки, леґенди

та ту гмер; тыло му остáло на зéмлы, а дýша пішла, де сóбі у Богá заслужи́ла.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелї: Етноґр. Збірник. III. Ст. 195—214. ч. 30—32. — Archiv f. sl. Phil. XXI. ст. 294. — Národopísný Sborník, III. ст. 112—113. ч. 30—32.

5. *Невірна жінка. — Свобода.*

Биў йęден худóбний члóвек тáкий йак йа і жéну маў. Але йак прийшло льíто, не мáли што їсти; а мáли дýже дьíти. Та він жéны гвáрит: Жéно, што будéме роби́ти? Згинéме з голóду! — Вéчур так йęй гвáриў. Але рáно ўстаў так скóро, та не гвáрни́ў áні жéны, áні дьíтьом нич, ўзьаў сóбі цаньíстру, же піде на пóле на дайáки грибú, пóкльа жéна і дьíти ўстáнут, же принéсе дайáки ґýби. Хóдит по льíсьі ўсьáди, не нáшоў ньіґде нич. Дýмат сóбі: Бóже мій! Тьíўко йá сьа нахóдиў за дáрмо. Йак йа тéперь піду дóміў? Дьíти бýдут плакáти, жéна бýде плакáти, штó йа бýду роби́ти? Іде дóлоў льíсом, вúдьіў на бýку гньíздо. А там би́ли сóви. І поімáў стáру сóву. Не пішоў уж дóміў, лем пішóў там, де не знáли йóго льýде. Прúшоў до йęднóго ґáзди нá ньіч, áле ґáзди не би́ло дóма, пішóў на фурмáнку, лем жéна му би́ла сáма. А він сьа припрошáў до тóйі жéни нá ньіч, áле óна не хотьíла го прийáти, же сáма дóму. Але він так повілат, же він сьа не ўстýпит с хи́жі. А тóту сóву маў у цаньíстрі, та сóбі завісиў на кли́нец. Але тóта жéна льуби́ла сусíду, та рихтовáла про ньóго ґостúну, жé го погóстит. Тот члóвек льíх сóбі за пец і так, йáкби спаў. Она нарихтувáла там мньáсо, пирóги, йęдно дрýге, принéсла пальíнки фльáшку, áле тот не пришóў сýсід. Йęден час іде йęйі ґáзда с фурмáнки до двóра. І óна за тот час поховáла, што мóгла, йęдно до пéца, дрýге де мóгла. Ґáзда випрйах кóньі, а не биў штúри тúжньі дóма. Пришóў до хúжи, а на стóльі би́ло íшче дáшто. Жéна му повідат: Повідáли ми льýде, же ідеш с фýрманки, та йęм ўпéкла хльíба, та йідж! — Але він приньíс с фýри солонúни, хльíба і пальíнку. Та гвáрит свóйęй жéньі, жéби пішла закликáти кýма, сусíду. А óна би́ла тóму рáда. Пішла по сусíду, сусíда пришóў, а óни би́ли кумóве і церкоўнúці. Посідáли сóбі обúдва за стіл, тот сьа тóго звідýйę: Кýме, штó ту дáшто чýти? – Не йę такóго нич новóго! — Бó йа не биў штúри тúжньі дóма, та сóбі побесьідуйéме. — І наливáут сóбі пальíнку і напивáут сьа. Давáут і жéньі. Але тот члóвек лéжит за пéцом голóдний. Ўзьаў сóбі тóту сóву із цаньíстроў ґу сóбі, та йęй так ўсе стúсне, а сóва ґрйаўчит. А óни сьа звідýут: Штó то там за члóвек? жéни. — А жéна говóрит: Подрáжний члóвек, пришоў нá ньіч. — А дáла тú му дáшто íсти? Бо йа хóджу по світьі та йа знам, йáка бíда,

кѳт чло́век голо́дний! Но́ лем ти́ го ку сто́лу за́клич! — Да́ли йо́му пальі́нки і хльі́ба. І він зась пішоў со́бі за́ пец та со́бі там сьіў. І зась то́ту со́ву сти́снуў. Со́ва ґри́а́ўчит зась. То́ти сьа звіду́ут то́го чолові́ка, што́ то та́ке він мат? — Він повідат, же́ то ві́шчок, што знат пові́сти ўши́тко, што́ де йѳст. Та но́ лем ньай да́што по́віст! — Сти́снуў со́ву, со́ва зась ґри́а́ўчит. — Ґа́зда гва́рит: Што повідат? — Він повідат, же йѳст ў пе́цу йѳдна ми́ска мньа́са печено́го. — Пра́ўда, же йѳст. Ґазди́ньа да́ла на стіл. — Сти́сне со́ву, со́ва ґри́а́ўчит. Ґа́зда сьа про́сит: Што те́перь повідат? — Повідат, же йѳдна ми́ска пиро́ги намашче́ни на поли́ци. — Пра́ўда. Да́ла же́на на́ стіл. — Сти́сне со́ву, со́ва зась ґри́а́ўчит: Та што те́перь повідат? — Же йѳст у посте́ли йѳдна фльа́шка пальі́нки з ме́дом. — Пра́ўда, йѳст. — Ґа́зда повідат до ку́ма поти́хи: Ку́ме, кѳ'би нам прода́ў тот чло́век то́то, та́ бисме му до́брі заплати́ли, бо на́м би сьа та́ке прида́ло, ўсё би нам повіло, де́ што йѳст! Закли́ка́ли то́го чолові́ка за стіл, да́ли му і́шче пальі́нки, да́ли му мньа́са, да́ли му пиро́ги, на́йіў сьа до́брі і гово́рйат му, же́би йім то́то прода́ў. Тот чло́век гово́рит: Йа то́то не мо́жу прода́ти, бо́ ми іс тим барз до́брі, бо йа за тим жи́йу. Але так його присилова́ли, же він йім то́то прода́ў за три́ сто зла́ти. І о́ни йо́му гро́ши вирахова́ли на чи́сто. Льіх тот чло́век со́бі спа́ти ве́чур — а́ле він спаў і не́ спаў, ай ґазди́ньа легла́ спа́ти. Ко́ло піўно́чі тот чло́век ўстаў і іде гет. Пере́шоў на фа́лат. Ра́но ґа́зда ўста́не, то́го чолові́ка ньіт. Пішо́ў до ку́ма: Ку́ме, ма́те ви сома́ра? Бе́рьте то́го сома́ра, бі́ште за тим чолові́ком, да́йте му, же́би не і́шоў на пі́ше, же́би сьа ньіс! — Здога́ньат то́го чолові́ка, со́мар не хо́че біжа́ти, бо со́мар лем пома́ле хо́че і́ти. Кри́чит на ньо́го: Че́кай, чолові́че, че́кай! — Тот не хо́че чека́ти, бо ду́мат, же од ньо́го гро́ши одбе́ре. Але го здогони́ў, та́ му да́ват то́го сома́ра, же́би не і́шоў на пі́ше, же́би сьа поньі́с. Тот чло́век іде зо сома́ром, перешо́ў ду́же вала́льіў, зашо́ў до та́кого вала́лу іс тим сома́ром, де ні́ґда сома́ра не видьі́ли. І запрова́ди́ли його до биро́ва. Насходи́ли та́м сьа льу́де і звіду́ут сьа то́го чолові́ка, што́ то за створі́ньа. Він повідат, же́ то слебо́да. Они сьа порадили, грома́да із биро́вом, же то́то кі́ньцьом тре́ба купи́ти от то́го чолові́ка. І гово́рит йѳден з дру́гим, ґаздо́ве: Ми плати́ме вели́ку порці́йу, ми роби́ме варметьшчи́ну, ми дава́ме ду́же гро́ший за да́рмо до столи́ци, а йак буде́ме ма́ти слебо́ду, та не буде́ме плати́ти нич! Про́сьат сьа то́го чолові́ка, што́ він за то́то хо́че? — Він повідат, же не про́дасть, бо він мо́же і́ти, ка́ди хо́че, бо мат слебо́ду! Але він прода́ў за три́ сто зла́ти зась; уж мат шість сто. Виплати́ли йо́му стато́шньі. І тот чловек забра́ў сьа, пішо́ў до́му ґу же́ньі і дьі́тьом і купи́ў со́бі, што́ му тре́ба було. Але от столи́цьі прихо́дьат пи́сьма, же́би роби́ли варметьшчи́ну. Они повіда́ут, же о́ни ма́ут слебо́ду, же роби́ти не бу́дут. Прихо́дит пор-

ційа, пода́ток, же́би плати́ли, они повіда́ут, же не бу́дут, же о́ни ма́ут слебо́ду. При́шоў пан ноўта́ріш на закуци́йу на йеднім ко́ньу. Гово́рит йім, же́би плати́ли порці́йу. Они́ повіда́ут, же ма́ут слебо́ду. — Та ўка́ште то́ту слебо́ду! — Тот со́мар сто́йаў на го́лім віўсі, лем о́вес йіў чи́стий. Ноўта́ріш си́дит, ньай пребачат, на коби́лы, на дво́рі. Пусти́ли слебо́ду зо ста́йны, сома́ра, со́мар ска́че на коби́лу, а ўсе ноўта́ріша по пле́чох нога́ми. Пото́ўк до́брі ноўта́ріша. І отписа́ў ноўта́ріш до столи́ци, же́би там ни́йакий пан не йшо́ў на закуци́йу, бо та́ку слебо́ду ма́ут, же до́рас чоловіка за́бйе. І от то́го ча́су а́ні не роблькат нич, а́ні не пла́тьат. Та́ке се́ло, же са́ме ў со́бі; не го́ден йім ни́хто росказа́ти.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелї: Етн. Збірник. III. ст. 151—155. ч. 11. — Archiv f. sl. Phil. XXI. ст. 295 - 296. — Етн. Збірник. VI. ст. 36—37. ч. 119. — Národopisný Sborník, III. ст. 112. ч. 11.

6. *Піп і Іван.*

Ў йеднім се́лі биў йеден піп ста́рий. Же́ни не́ маў, лем йедну служни́цьу Ка́тку. А маў за дзвінніка Іва́на, сусі́ду. А тот піп, йа́кий ма́йеток маў, Іван дозира́ў ўши́тко. А тот Іван худо́бний биў і ма́ў ду́же дьіти. А піп маў велики три сви́ны і тот Іван йіх корми́ў. Йак уж би́лі до́бре ту́шни, так Іван гово́рит сво́йей же́ны: Же́но, йа́кби ми да з йедну зіли? — Же́на му гово́рит: Та ти́ там хо́диш ўсе, та ти знаш, што тре́ба роби́ти! — Але Іван нашо́ў дайа́кей отро́ви, даў сви́ны йедной, сви́ньа здо́хла. Іван при́шоў до по́па, повідат попо́ві, же сви́ньа здо́хла. Піп му гва́рит: Іва́не, та тре́ба да́ти циґа́нім, ньай зідьат! — Але Іван гва́рит: Пан превеле́бний! То шко́да циґа́нім да́ти. Йа со́бі возму, та ньай мо́йі дьіти зідьат! І Іван ўзьаў. Йак то́ту сви́ньу зіли, посмакува́ла йо́му солони́на, бо ма́сна би́ла. Ду́мат со́бі, йак то іщче дру́гу зі́сти. Зась даў отро́ви і дру́гі. Тай дру́га здо́хла. Повідат попо́ві, же здо́хла сви́ньа. — Піп повідат: Або дай циґа́нім, а́бо со́бі возь та зідж! — Ўзьаў со́бі і дру́гу. Йак зіў і дру́гу, ду́мат со́бі на тре́тьу. Даў отро́ви і тре́тьой. І тре́тьа здо́хла. Але Ка́тка да́йак померкува́ла, же́ то Іван то́му причи́на, так повідат попо́ві, же́ то Івано́ва робо́та. Даў піп справи́ти йедну ла́ду та́ку но́ву і набра́ў на йедну вели́ку ми́ску си́ра, положи́ў до той ла́ди, а і Ка́тку там запе́р. Си́ра йі даў, же́би ма́ла што і́сти ў ла́ды. І заклика́ў Іва́на до се́бе: Іва́не, пой лем ти геў! — А ла́ду замкну́ў. – Гово́рит Іванові: Іва́не, йа піду на цьі́лий ти́ждень з до́му на со́бір, та йа ту напакува́ў до́ той ла́ди ўше-

льáки річи, таньíри, погáри, та ти вóзьми тóто до сéбе, пóкльа йа прийду. — Ўзьаў Іван лáду до сéбе іс Кáткоў і постáвиў до хижи. Але йіли солонину кáждий день по пóўних мисках і бесідовáли сóбі, же за дáрмо три свиньі зіли. І Іван пóвіў жéньі, йáк йіх потровиў. А Кáтка ў лáдьі чўла, та говóрит: Так Івáне, так! Кę'би лем пан скóро пришли! — Іван сьа настрашиў, дўмат сóбі, штó мат робити? Але тáкий спóсіб сóбі нашóў, жé він лáду отвориў і напхáў Кáтцьі сира до писка так, же аш сьа задусила. І зась лáду зáпер. На трéтій день, пришоў піп, кличе Івáна, жéби му лáду привіз дóміў. Йак прийдут гóстьі, тóму трéба таньíри і погáр. Іван лáду привіз до пóпа і охабиў ў хижи, а сам пішóў дóміў. Піп отвóрив лáду, Кáтка нежива. Настрáшиў сьа барз. Ўзьаў Кáтку, одньіс до шпáйзу, там де биў сир із бóчкоў і послáў по Івáна на скóро. Іван пришóў: Івáне, змилуй сьа, што бýдеме робити? Післáў йęм Кáтку на сир і задусила сьа. Отпрйáтай ти йі дáґде, йá тóбі дам стó злáти. — Іван ўзьаў Кáтку на плéчі і одньіс до пелéўньі. І повідат попóви, же він йęй на вéчур пильа цéркви загрéбе. Піп сьа барз бóйіт. Пришоў вéчур, піп ўзьаў книшку, мóлит сьа кóло облáка Бóгу. Іван ўзьаў Кáтку, постáвиў кóло облáка на двóрі. Піп смóтрит на óблак, Кáтка стóйіт пильа мýра нежива. Післáў по Івáна, говóрит му: Івáне, йá ти íшче дам сто злáти, áле йęй так схóвай, жéби уж ниґда не пришла! — Даў му сто злáти, Іван ўзьаў Кáтку, одньіс до стáйньі. Рáно піп закличе Івáна, жéби му осьідлáў кобилу. На дрýгім валáльі маў брáта тот піп, та же піде до брáта. Іван осьідлáў кобилу, а тóта кобила мáла гачýра. Посадиў Кáтку на гачýра і привйáзаў йęй на гачýра мотузáми дóбрі. Піп сьіў на кобилу, вишоў з двóра на вáлал — Іван гачýра випровадиў зо стáйньі, піп на кобильі ўтьíкат, а гáчур зá ним біжит іс Кáткоў. Льýде сьа чудýут, піп сьа перестрашиў, лéдво живий пришоў до свóйого брáта і на дрýгий день захвóріў і ўмер. І тот майęток ўшиток на Івáна зóстаў.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелї: Етн. Збірник. IV. ст. 143—146. ч. 29. — Archiv f. sl. Phil. XXI. ст. 301. — Кінцевий епізод нагадує конець попереднього оповідання. — Národopisný Sborník, IV—V. ст. 135—136. ч. 29.

7. *Ґазда і попи.*

У йęдни́м містьі били трйóме попóве: рýский, католицкий, латиньский. А биў йęден худóбний члóвек, маў шýмну жéну. Ґáзда пішóў до рóбóти йі; пришоў поп йęден, повідат тьі жéньі: Кę'би ти мéне вéчур ґу сóбі пустила, йáби тóбі даў сто злáти! — Кóло óсмой годи́ни прийде другий піп, говóрит йі: Невісто, кę'би ти мéне ґу сóбі пустила ў нóчі

у осмой годины, йа би тобі даў сто злати! — Приде третьій піп, говорит йі: Невісто, кеʼби ти мене вечур ґу собі пустила о деўйатой годины, йа би тобі даў сто злати! — Добрі. Пришоў ґазда з роботи вечур, она йому тото повідат. Добрі. Але він на скоро за мотику і лопату, пішоў до комори, за дверйами викопаў йедну велику йаму. Йак пришла сема година, він собі стаў під облак і пришоў йеден піп, коло невісти собі загра́ват ў хижи. Ґазда почуў, отворйў помале двері. Жена повідат попові: — Сто злати дай! — Ґазда іде, де сьа ховаш пане? — До комори за двері. — Двері отворйў, він не знаў, же там йама, ўпаў до йами. О осьмій годины приходит другий піп. Заграват собі з невістоў — а наперед йей даў сто злати — ґазда іде до хижи, а він не мат сьа де сховати, до комори за двері. Хпаў до йами, уш сут там два. Прийде третьій піп о деўйатьі годиньі. Зась собі заграват з невістоў і даў йі сто злати. Ґазда отворйат двері, піп до комори за двері, зась хпаў до йами. Уш ўшитки троме там сут. Говорит жены: Жено, дай ми дайаки гроши, бо йа піду до корчми палыінки принести! А комору запер на ретьаз. Принъіс палыінки, сам сьа напиў і женьі даў. Але думат собі: Што іс тими попами зробити? Попи ўшитки троме на купі лежат. Він пішоў до пелеўньі, приньіс плахту соломи, прикрйў йіх ў йамі і пітпалйў солому, поки сьа ўшитки троме подусили, ані йеден не остаў живий. Але биў там варош. Пришли войаци, йедна компаньійа і дали до того ґазди йедного войака на квартель. Войак пришоў, розобраў сьа, бо зогрітий биў, пішоў собі на двір на холод. А ґазда пішоў до корчми, приньіс палыінки, даў войакови фльашку до рук і погар, жеби пиў, кілко хоче, а за тот час він, ґазда, пішоў до комори, ўзьаў йедного попа, приньіс його до сінь і поставйў го під драбину до кута. Вишоў на двір ґу войакови — а то било уж добре вечур — і повідат, же він там не годен буде спати, бо там страшит. — Войак повідат: Йа вам того страха вижену! Штоби йа за войак биў, штоби йа сьа страха бойаў? — Ґазда закличе войака до сінь і ўказуйе му, же уш там страх стойіт. Войак гварит ґаздови: Не бійте сьа, ґаздо, нич, бо йа такому страхови пораджу! Ўзьаў попа на плечі і несе гет за місто. На містьі стрітит сьа з ним варта і кричит: Хто там іде? — Войак повідат: Чорт. — Та што несеш? — Попа. — Варта сьа бойіт і фтьікат за улицьоў. Покльа войак попа одньіс за місто, ґазда нарихтоваў другого попа під драбину. Войак пришоў, ґазда гварит: Та дес попа подыіў, кед він ту? — Войак гварит, розгньіваў сьа на попа: Чекай, йа тебе льіпше спрйачу! Зась ўзьаў другого попа на плечі. Вишоў на місто, варта сьа звідуйе: Хто там іде? — Чорт. — Та што несеш? — Попа. — Зась варта ўтекла. Покльа войак другого попа одньіс, тот ґазда нарихтуваў третього до сінь під драбину. Войак при-

шоў, ґазда гварит: Йак ти того попа носиш, кєд він зась ту? — Войак сьа погньіваў, ўзьаў попа на плечі, вишоў на місто. Варта кричит: Хто там іде? — Войак повідат: Чорт. — Што несеш? — Попа. — Што то таке, с цілого світа через ньіч попіў понóсит, а на другу ньіч та і нас забере! — На рано дали знати, же уж ў місті були троме попи, áні йєдного ньіт. А войак із ґаздом сьа погостили за тристо злати.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Параделї: Етноґр. Збірник. т. VIII. ст. 69—72. ч. 25—26.

8. Як пан біду пізнав.

Та ў йєдньім валальі биў йєден такий ґрунтоўний пан, і маў йєдного сина, а од маденькости даваў го до школи. Але він сьа так виўчиў, же філозофійу. Та пришоў на вакацийу до свойого отца і привитали сьа. Та сьа просит син отца, йак сьа мат? Отец му повідат: Йєй, сину, біда. — Син повідат: Йака то біда? Йа тілько школи виўчиў і тілько книги йа перечитаў і по сьвітьі ходжу, а йа нигда біду не видьіў. — А отец му повідат: Сину, йак не маш, тото біда; йак не маш, тото біда; йак не маш, тото біда! — Ей, мушу йа знати, де біда і йака то біда! Забраў собі шумни шмати і до цаньістри гроши і іде біду гльадати. І зашоў до мадьарского крайу; била блиско валалу йєдна тоўа, што сьа ходили там качки купати. Але там блиско сусіда биў; зашли му до той ріти качки, і він іде, тот ґазда, виганьати качки, але не може, бо вода глубока. Стрітит сьа і с тим паном на дразьі. І йєден другому гварит: Шчестьа! І тот пан сьа зьвідуйє ґазди: Што ту чути ў сельі? — Тот му повідат: Панóчку, біда. — Тот сьа го просит: Йака біда? — Ґазда повідат: Де би не біда, кєд йа маў качки, пішли ми до води, йа йіх вигнати не годен і там і пропадут, а йа худобний чловек! — Тот пан йому повідат: Де ви, ґаздо, биватe? — Ту зараз у той хижи, недалеко води. — Ітьте ви собі доміў, йа вам ваши качки прижену. — Ґазда пішоў так на фалаток і смотрит, што тот пан буде робити. Пан зо себе зньаў цаньістру з грошами і свойі шмати, до гола. І положиў собі коло води на бережок. А сам пішоў до води качки навертати. І тот пан зашоў так за тима качками далеко до води, же не годен биў áні найти, áні поімати áні йєдну. Виходит з води, уж не мат áні шмати, áні цаньістри з грошами. Вишоў з води, не мат шмати, не мат гроши, такий мудрий чловек, біда: Што тепер робити? Голий чловек за драгоў іти не може. Ішоў польом і льісом, але пришоў на йєден хотарь, а там била на паньскім польу йєдна грушка на табльі. Вишоў собі на тоту грушку аж на са-

мий верх і там сидит. Але ішли паньски бироши на таблу до роботи, ай урйадник з нима на коньу. Видьат, же на грушцы штоска сидит. І урйадник смотрит на коньу і зараз побіх до свойого пана і гварит йому, же на наші грушцы дашто сидит. Але пан прибрау сьа шуины, узьау собі злату годинку до кишены, росказау собі осьідлати красного коньа, же піде відьіти, што то там на грушцы йест. Пришоу там під грушку, смотрит і звідуйе сьа, хто там йест? — І тот чловек йому повідат: Йа з неба посланий і з книжок вичитаний, хто хоче Бога видьіти, та най іде ту сьісти, де йа, але голий, а ньай смотрит за два години фурт до неба, та буде відьіти Бога і ушитки сьвати. — Але мій пан зишоу із коньа, зобрау зо себе шмати, коньа приуйазау до грушки і драпат сьа горі грушкоу там, де тамтот сидит. Йак вишоу там, тот фільозоф повідат йому, жеби сьа добрі тримау на самім верху грушки, ажеби не смотріу ныкади по світьі, лем просто до неба. Тот пан так зробиу, йак му казау. Але фільозоф зишоу на землью, прибрау сьа до панових шмат, сьіу собі на коньа на панового і пішоу собі доміу. Пан сидит на грушцы, смотрит за дві години до неба, не видит нич. Зиходит з грушки на землью, не мат ані шмати, ані коньа. Приходит доміу голий. Його паньі сьа звідуйе, што сьа тобі стало, де твойі шмати? Просит от паньі, жеби йак найскорей йому дала други шмати, а і йеден фунт папірйа. Почау він писати по ушитких валалох ай по ушитких містах, де сьа такий чловек найде, што його так облазниу, жеби му сьа признау, а він йому даст за то три сто дукатьіу. Йак пришло письмо до того фільозофа, він йому отписау, же у тьім і у тьім містьі биват. Йак сьа пан дознау, дораз дау запрйагнути до коча і пришоу там до того фільозофа. А тот пан у тім містьі мау брата за католицкого попа. Пришоу там перед вечаром і они сьа привитали і потрактували сьа, дашто йіли. А тот пан дау йому три сто дукатьіу, што му обіцьау. Але му росповіу, же він мат у тім місьтьі брата, католицкого плебана, жеби він з ним дайакий сміх зробиу, та зась йому обіцьау три сто дукатьіу Але тот фільозоф йому повідат: Бутьте ви ту у мене, бо йа мау такий звичай, піти до костела, помолити сьа Богу. Але він пішоу до боднарйа купиу йеден великий шафель, йедну шпарґу, одньіс до костела і приуйазау на склепльіньа горі, а шафель остау на дильах. Теперь пішоу до вароша, купиу йедну ладу свічок, дау привести до костела, позапальувау ушитки свічки по мурах, а і тоти, што били у костельі. І прибрау сьа до ризіу і узьау собі кадильницьу до рук, ішоу дзвонити на ґвалт. Пришоу до костела, запер з нука двері, але орґаньіста видьіу, же сьа барз у костельі сьвітит, пішоу до плебана повісти му, же костел горит. Плебан пришоу ґу костелу, а і тьіуко льуди било у містьі, видьіти чудо. Але плебан смотрит на кльічову дырку черев двері і видит, же там

води. Видит на поли, же там два гарвани кусаут йеден другого, аж очи собі повидзьобували. А то били його уласни братьа у корчмі. Напили сьа і били сьа йеден з другим. — Іде далей за оуцами. Видит, же йедна собака із валоуа хлепчет кроу. Ібо то така жена, што дьіти не родит, та по смерти свойу кроу хлептати мусит. — Іде далей, видит йедну красну загороду. Так пташки пискаут, оуци ідут на перед ньому, він сьа дивит, смотрит, на ушитко. І серет той загороди била йедна церкоу і там биу йеден сьвашченик. Тоти оуци дорас стали сьа души і шли до церкви ку сьвашченику сповідати сьа. І він також пішоу до церкви з нима. Йак приймали боже тьіло тоти души, а йому недостойно било, лем до хусточки узьау собі проскурки, а до фльашочки вина, до той, што му пан дау. І пришоу до свойого пана, оддау йому тото, што приньіс. Барз його за то пан похвалиу, же він вірний слуга. І дау йому три сто злати. І так йому наказау: Покльа прийде доміу ґу свойому отцу і матері, жеби він на кажду церкоу дау на службу. А йак домі прийде, та його отец і його маті і он нараз помрут. І так Бох небесний узьау йіх до слави свойей, а його братьа у тамтьі корчмі померли пільа паленки.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

4. *Злодїй Штефанко.*

Биу йеден ґазда, мау трйох сиыьіу. Найстарший биу до ґаздьіуства, а середуший до ремесла, а третьій, наймолотший не хотьіу робити нич, ані не робиу, лем усе так ходиу, а мено му било Штефанко. Братьа сьа гньівали на нього, же він не робит нич, а він повідат: Кет сьа на мене гньівате, дайте ви ми мойу частку, што ми приходит, бо йа того віца син, што і ви. Не робийуйем ниґда нич, ані не буду! — Они сьа го хотьіли збити, бо лем з ним мали згризоту. Дали йому його частку, він собі узьау йеден кий, іде за драгоу. Натрафила го ньіч, зашоу до йедного льіса, там било дванацить збійникіу. Зарізали вола, мали бочку вина, наклали собі там огень, варили собі миьасо, іли, пили. Він пришоу ґ ним, тот Штефанко, рік йім шчестьа, йак звичай. Оні го привитали, дали му їсти і пити і гварйат му: Штефанку, будеш наш товариш! Але той ночі підеш до міста, там биват краль. У йедньі машта́льньі сут там три парадни коньі, йедного нам приведеш ту. — Він повідат: Добрі, йа приведу. Вечаром зіу миьаса, напиу сьа вина, пішоу до міста там, де краль бивау. Пришоу до міста, пішоу там де сьа пальінка палит, до машини, купиу собі йеден коршоу о шість гау. Узьау собі спірітусу і іде до кральіуского двора. Пришоу ку машта́льньі там,

шу́мни шма́ти, а і то́ту пу́шку і пішоў по світьі шче́стьа гльада́ти. Пришо́ў до йедно́го міста, сьіў со́бі пільа йе́дного скле́пу на ка́мень. Але ішоў йе́ден пан на ко́чу і видьіў його. Льу́биў му́ сьа, же йе порйаднпй хло́пец і звіду́йе сьа його, де́ він іде. Тот хло́пец му повідат: Йа сам не́ знам, де піду, бо йа сиро́та. Але тот пан ўзьаў його на коч зо со́боў і привіз го до свойо́го каште́льа і та́к го прийаў, йак за свойо́го си́на. Але тот пан маў йе́дну ку́піль на по́льу та він йому повідат: Си́ну мій, йа мау там йе́дну ку́піль, йа там ка́ждий день іду сьа купа́ти, а йа не мо́жу ни́коли натрафи́ти, же́би би́ла чи́ста во́да. Хо́дьат ми там три ка́чки. Ідь ле' ти там, ке́'бис го́ден, та мі дова́ртуй то́ту во́ду, йак йа прийду, же́би би́ла чи́ста. — Він ра́но ўстаў, хло́пец, ўзьаў со́бі пу́шку, при́шоў ґу той купе́льі, а там сьа купа́ут три прінце́зни зо зла́тим во́лосом і ка́жда мат зла́ту гвізду на че́льі. І він со́бі дума́ў: Йа стріль́ати не бу́ду, бо́ то льу́де. Окупа́ли сьа, ви́шли з во́ди, поправи́ли сьа кач-ка́ми і пішли́ гет. На дру́гий день пішоў да́кус ско́рей ра́но і справи́ў со́бі там та́кий пльац, йак то́ти ка́чки при́дут. Ка́чки пришли́, поправи́ли сьа засьа прінцезна́мі і пішли до во́ди купа́ти сьа. Але він пома́ле пішо́ў і забра́ў йе́дной то́ти зла́ти шма́ти, што о́на зо се́бе з'обле́кла. Ви́шли з во́ди ўши́тки трийе, два шма́ти ма́ут, а тре́тьа не́ мат, оста́ла го́ла. Она йому повідат: Дай мі мо́йі шма́ти, йа бу́ду тво́йа же́на. — То би́ли закльа́ти три прінце́зни йедно́го кра́льа. — При́шла о́на із ним до́міў до його о́ца, до то́го па́на, да́ли на́ ньу дру́ги шма́ти, а ба́рс сьа тот пан а і па́ньі радова́ли, же та́ку осо́бу не видьіли ни́кда, ібо на світьі та́кого чолові́ка ньіт, же́би маў зла́те воло́сьа а і зла́ту гвізду. І о́ни би́ли за па́ру ча́сіў ўйе́дно. Але раз ў недьільу хло́пец ра́но ўзьаў со́бі пу́шку і пішоў на польова́чку. А то́та прінце́зна повідат па́ньі, же́би йі да́ла йе́йі зла́ти шма́ти, же́би сьа прибра́ла, ібо зла́ти шма́ти йі сьа згу́бльат. Пан пішо́ў до косте́ла, хло́пец пішоў на польова́чку, па́ньі да́ла шма́ти, о́на сьа прибра́ла, лем раз бу́хла до обла́ка, спра́вила сьа ка́чкоў, пішла гет. Але тот хло́пец ў льісі на йе́дньі польа́ньі сто́йіт і смо́трит, а то́та ка́чка по́над ньо́го льітат. І він со́бі ду́мат: Не бу́ду йа стріль́ати, бо то та́кий птах, йак тот, што сьа ў тій купе́ли купа́ў. Пришло́ йому до се́рцьа і до́рас при́шоў до́міў. І звіду́йе сьа: Ма́мко, де мо́йа же́на? — Уж йей ньіт. — Ну, ке́д мо́йей же́ни ньіт і йа ту не бу́ду, йа йей му́шу на́йти. — Даў йому пан шу́мни шма́ти, даў йому на ке́льчиґ гро́ши, зашо́ў дале́ко до світа. Уж не маў а́ні йе́ден ґра́йцарь. Но́ги го больі́ли, бо ішо́ў мо́же сто, а мо́же два́ сто миль на піше. Пришо́ў на йе́ден міст, а на́ тім мо́стьі си́дит йе́ден ста́рий си́вий же́брак і звіду́йе сьа його, де́ він іде. То́т му повідат: Іду до світа, Бог знат де, а́лем не го́ден, бо ме́не но́ги бо́льат. — А тот ста́рий чло́век повідат йому: Посмо́трій на той лу́цьі, там йе́ден конь ле́жит, а при

ньім йęст ка́нтарь. Зо́жень ти йо́го, сьа́дньій со́бі на ньо́го, і ідь з Бо́гом, де хо́чеш. При́шоў ку коньо́ві, зо́гнаў йо́го. Даў на ньо́го ка́нтарь, а́ле же конь биў вели́кий ай барс су́хий, а він повідат то́му жебрако́ві: Тати́ку, йа сла́бий, а тот конь і́шче сла́пший, йа на ньо́го ви́йти не го́ден. — Запро́вадь ти йо́го до ша́нцу і сьа́дньій на ньо́го; а на́ то́бі тот пру́тик, поцьви́кай йо́го! — І с то́го ко́ньа стаў сьа вели́кий та́тош: зла́ти потко́ви, зла́та серсть на́ ньім, зла́те сьі́дло, а на́ тьім хло́пцу ку́ндур та́кий, же а́ні йęден прінц та́кий не́ мат. Так і́де за дра́гоў, же аж зе́мльа сьа трйа́се! Пришо́ў до йęдно́го мі́ста, де краль би́ват, там до́раз на бра́ньі ва́рта, во́йско, офіці́ре му презентиру́йут і про́сьат го, же́би він та́кий до́брий биў, же́би він при́шоў до кра́льа на́ ніч, і́бо они не́ видьіли та́кого ко́ньа, а́ні та́кого прі́нца. Пришо́ў до кра́льа, привита́ли сьа до́раз а і вечерйа́ли ўйęдно. Звіду́йę сьа тот прінц кра́льа, што ў тьім кра́йу чу́ти но́ве? — Кра́ль му повідат, же́ йę барз засмуче́ний, же маў піт сво́йім обла́ком йęдну гру́шку, што на ньій би́ли зла́ти гру́шки, ай зла́те ли́стьа, а тот ча́с му висо́хла. Та кęд би та́кий чло́век биў, же́би ті гру́шцьі поради́ў, же́би сьа обнови́ла, та́ би даў піў кральіўства і з ме́жи трйох прінце́зних, ко́тру со́бі вибе́ре, за же́ну. Но, польіга́ли спа́ти, ра́но ўстаў, сьіў со́бі на ко́ньа і пішоў да́ле. Але маў книжо́чку, та со́бі написа́ў. Пришо́ў до дру́гого кра́йу, так йа́к би до Ту́рка, зась натрафи́ў до тако́го мі́ста, де краль би́ваў. Зась йо́го так прійа́ли, йак і опе́ред. Так ў то́го кра́льа та́кже бесьідова́ли со́бі, што йęст но́вого ў кра́йу. Кра́ль му повідат, же му́ сьа так сни́ло, же йęст на світьі та́кий йęден птах, на́ ньім пі́рйа йа́ка фа́рба йęст на світьі, та́ке пі́рйа на́ ньім. Та кęби го́ден іс то́го пта́ха доста́ти три пе́ра: дзеле́не, черве́не а і бі́ле, та́ би маў вели́ке шча́стьа на во́йну. До́ тей книжо́чки зась со́бі написа́ў. Переночу́ваў там, ра́но ўстаў пішоў да́лей. Але уж за́шоў так дале́ко, же мо́же пере́шоў сто а́бо два́ сто миль, а не ви́дьіў а́ні мі́ста, а́ні се́ла, лем пустати́ньі. Але із дале́ка ви́дьіў йęден вели́кий бург. І ду́мат со́бі: Бо́же, ту́ уж да́што бу́де, а́бо жи́вот, а́бо смерть! Але при́шоў там, пе́ред вече́ром до дво́ра, не ви́дно ни́кде ни́кого. Са́ме пе́рше пішо́ў, на́шоў со́бі пльац на свойо́го ко́ньа. Запрова́диў го до машта́льньі, уўйаза́ў і так во́шоў до ку́хньі. А там сидьі́ла йęдна ста́ра ба́ба, што уж ма́ла три́ сто ро́кіў. І о́на повідат йо́му: Кральови́чу, де́ ти ту́ сьа ўзьаў? Ту з і́ншого кра́йу а́ні птах не зале́тит, бо́ мій син ша́ркань, він мат на со́бі двана́цать го́лоў, він йęст над зьвірйа́ми і нат птаха́ми найста́рший, та він йак приле́тит до́міў та́ він те́бе ли́ґне лем так, йак му́ху. Але йа то́бі дам да́што і́сти! Да́ла му і́сти. І о́на про́сит сьа́ го, што чу́ти по світьі. Він повідат, же ночува́ў ў йęдно́го кра́льа, ба́рз йę засмуче́ний, бо́ му гру́шка висо́хла; ў дру́гого кра́льа йęм ночува́ў, та́кже засмуче́ний, бо не́ мат шча́стьа на

та ту гмер; тыло му остало на землыі, а душа пішла, де собі у Бога заслужила.

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелї: Етноґр. Збірник. III. Ст. 195—214. ч. 30—32. — Archiv f. sl. Phil. XXI. ст. 294. — Národopísný Sborník, III. ст. 112—113. ч. 30—32.

5. Невірна жінка. — Свобода.

Биў йеден худобний чловек такий йак йа і жену маў. Але йак пришло лыіто, не мали што їсти; а мали дуже дыіти. Та він женыі гварит: Жено, што будеме робити? Згинеме з голоду! — Вечур так йей гвариў. Але рано ўстаў так скоро, та не гвариў ані женыі, ані дытьом нич, ўзьаў собі цаньістру, же піде на поле на дайаки грибы, покы жена і дыіти ўстанут, же принесе дайаки губи. Ходит по лысьі ўсьаде, не нашоў ныіґде нич. Думат собі: Боже мій! Тыіўко йа сьа находиў за дармо. Йак йа теперь піду доміў? Дыіти будут плакати, жена буде плакати, што йа буду робити? Іде долоў лыісом, видыіў на буку гныіздо. А там били сови. І поімаў стару сову. Не пішоў уж доміў, лем пішоў там, де не знали його льуде. Пришоў до йедного ґазди на ныіч, але ґазди не било дома, пішоў на фурманку, лем жена му била сама. А він сьа припрошаў до тойі жени на ныіч, але она не хотыіла го прийати, же сама дому. Але він так повілат, же він сьа не ўступит с хижі. А тоту сову маў у цаньістрі, та собі завісиў на клинец. Але тота жена льубила сусіду, та рихтовала про нього гостину, же го погостит. Тот чловек лыіх собі за пец і так, йакби спаў. Она нарихтувала там мньасо, пироги, йедно друге, принесла палыінки фльашку, але тот не пришоў сусід. Йеден час іде йейі ґазда с фурманки до двора. І она за тот час поховала, што могла, йедно до пеца, друге де могла. Ґазда випрйах коныі, а не биў штири тижныі дома. Пришоў до хижи, а на столыі било іще дашто. Жена му повідат: Повідали ми льуде, же ідеш с фурманки, та йем ўпекла хлыіба, та йідж! — Але він прииыіс с фури солонини, хлыіба і палыінку. Та гварит свойей женыі, жеби пішла закликати кума, сусіду. А она била тому рада. Пішла по сусіду, сусіда пришоў, а они били кумове і церкоўниці. Посідали собі обидва за стіл, тот сьа того звідуйе: Куме, што ту дашто чути? — Не йе такого нич нового! — Бо йа не биў штири тижныі дома, та собі побесыідуйеме. — І наливаут собі палыінку і напиваут сьа. Даваут і женыі. Але тот чловек лежит за пецом голодний. Ўзьаў собі тоту сову із цаньістроў ґу собі, та йей так ўсе стисне, а сова ґрйаўчит. А они сьа звідуут: Што то там за чловек? жени. — А жена говорит: Подражний чловек, пришоў на ныіч. — А дала ти му дашто їсти? Бо йа ходжу по світыі та йа знам, йака біда,

[Н]ашла го, зобудила го, дала му фриштик, повідат му о тóту грýшку, [ш]то висхнута била, штó з ньоў треба робити. Треба виньáти спід ней [д]укати і посадити до свіжой земльі, крáшша бýде, йак била. Дáват му [т]óти три пéра, жéби оддáў тóму крáльови. Тéперь му повідат, де йóго [ж]éна: за червéним мóрйом і за скльаньáноў гóроў. І повідат му, што [м]ат робити і з мурйáнкоў і с тоў голубицьоў. Але він сóбі до кни[ж]óчки написáў. Подьакувáў за ньічльіў і за фриштик і пішóў до стáй[н]ьі, вивіў свóйого кóньа, сьіў собі на ньóго, уж іде нáзад. Пришóў до [й]éдного крáльа, оддáў му тóти три пéра. Тот краль не хóче йóго пу[с]тити от сéбе. Дáват йóму піў кральіўства і с трйох прінцéзнох, кóтру [с]óбі вибéре, áле він не хóче. Іде зась дáлей. — Пришóў до дрýгого [к]рáльа. Привитáў сьа з ним і повідат му, жéби йак найскóрей тóту [г]рýшку викопáти зо зéмльі. На кральіўский рóсказ дóраз викопáли [і] бóчку дукáтьіў спід ней виньáли. І посадили до свіжой зéмльі. Йак [т]éм йей посадили, дóрас почáла квітнýти. Бáрс сьа тот краль зрадувáў, [н]е хóче го от сéбе пустити. Дáват му піў кральіўства і жéби биў пільа [н]ього до смéрти. Він не хóче нич. Забрáў сьа оттáмтиль і іде гет. — [З]ашóў так далéко, же мусіў продáти і тóго кóньа, і зо сéбе шмáти, бо [м]óже два сто áбо три сто миль перешóў, уж лем на піше íшоў, зашóў [д]о пýстого крáйу, не видит никде нич, лем нéбо і гóри і льіси. І дý[м]ат сóбі. Бóже, што тéпер зó мноў бýде? Але видит з далéки йéдну [г]ору, же сьа блишчит, йак скло. Йак перéйду черéз ньу? З рýкоў так [р]óбит — ну, што зрóбит, по скльі йак піде? Сьіў сóбі на зéмльу [і] плаче. І дýмат сóбі: Йест ту дáґде йéдна сльіпа мурйáнка. І нашóў [т]óту мурйáнку. Узьаў йей мéжи пáльці і полóжиў йей на йéйі дьірку. [М]урйáнка пішла до свóйі дьірки. І раз вихóдит: Сьідай на мéне, бо [пі]деме чéрез гóру. — Він йі повідат: Ти, хробáчку маленький! Йа на [те]бе сьáду, та тéбе задýшу. А кед йа згйну, та хоть лем ти жий. — [М]урйáнка йóму гвáрит: Не стáрай сьа нич, лем на мéне сьідай, а три[ма]й сьа дóбрі. — Сьіў на мурйáнку, мурйáнка із ним чéрез гóру так [ж]е, áні не знаў, кóли перéшоў. Йак перешóў на тáмтот бік гóри, тáк [і] мурйáнка повідат: Тепéрь ти íдь з Бóгом, а йа зá тоў дрáгоў, кáди [йе]м ту пришла, та нáзад потрáфйу, хóть йем сльіпа. — Мурйáнка пі[шл]а свóйоў дрáгоў нáзад на свóйе місце, а він іде на піше. Зась не [ви]дит нич, áні міста, áні сéла, лем вóду а нéбо. Пришоў к вóдьі, сьіў [со]бі пільа вóди і плáче. І дýмат сóбі: Чуў йем, же ту дáґде йест [йе]дна сльіпа голубицьа. Хóдит кóло вóди, нáшоў йей. Узьаў йей за [кр]ила і положиў на йей гньіздо. Голубицьа голóву свóйу запхáла піт [кр]ило і сидит. Рас стáне і гвáрит йóму: Сьідай на мéне, бо підéме чé[ре]з мóре. Але йак сьáдеш на мéне, тá сьа обидвóма рукáми попод мóйу [ши]йу дóбрі тримай. — Перешли чéрез вóду шчасливо. На сýхі зéмли

йóго з'охабила, а сáма пішла нáзад на свóйе гньіздо. Він зась іде на піше далéко. Але видьіў із далéки зась йе́ден бурґ. Прийшоў там до двóра, а йóго жéна ішла до стýдньі на вóду. Познáла го дóраз і привитáла сьа з ним. І звідýйе сьа го, йаким спосóбом він там знаў прийти. І повідат му, же йе́йі óтец шáркань, же йóго збáвит дýши і тьіла. Але йа ти бýду на помóчи, кед йес уш ту. І нáшла му тáкий мáлий пльáцик і дáла му дáшто їсти. Прийшоў йе́йі óтец ў шéсті годиньі по польýдни. Повідат: Йест ту із далéкого крáйу дайáкий вітьаз. Но лем заклúчте мі го до хижи! І смóтрит на ньóго і дýмат сóбі: То не глýпий члóвек, кед він сьа ту достáў. Тá му повідат: Тепéрь підéме до робóти. Дáў му деpеўйáну сокиру, провíў го к тáкому льісóви, лем сáми дýби, а никде му не видно било крáйу. І кáже му, жéби він тот льіс вирубáў і до сьáх склаў, і тóто дрíбне коварі до порйáтку на йе́дну громáду; а йóго з'охабиў там, бо вéчур йак бýде іти, кед не бýде ў порйáтку, та житьа не йóго. Але на польýдне трéба му їсти. Йе́дна сéстра стáрша повідат молóтші: Однесь тú му їсти. — Молóтша повідат: Йа не понéсу! — Наймолóтша принéсла му їсти на польýдне, а він сидит і плáче. Она му повідат: Та чом плáчеш? — А він гвáрит: Йáк би йа не плакáў, кет твій óтец даў мі деpеўйáну сокиру і казáў мі до шéстой годиньі по польýдни тот льіс вирубáти і поскіпáти і конáри до порйáтку склáсти, бо житьа не мóйе. — Онá йóму повідат: Не стáрай сьа нич! Дáшто він зіў і заснýў, бо биў барз застарáний. Але она свиснýла на пáльцу, посходили сьа зли дýхи, просили сьа йей, што кáже робúти. — Росказáла йім, жéби за йе́дну годину тот льіс цáлком биў ў порйáтку. І за йе́дну годину ўшитко вирубáли і спорайáли до порйáтку, і пішли гет. А óна йóго зогнáла: Стань, бо уж льіс готóвий. Вóзмій тóту деpеўйáну сокиру і зазбúруй, дé што мóжеш, бо йак бýде іти óтец о шéстьій годиньі, жéби тьа нáшоў ў робóтьі. О шестой годиньі по польýдни іде шáркань пóпод хмáри і з далеки видит, же уж льіс ў порйáтку. Кличе йóго дóміў, до свóйей хижи, кáже му дáти їсти, жéби сóбі льіх спáти. Але кóло пíўнóчи йóго жéна го збудила і кáже сьідáти на сéбе: Сьідай на мéне, бо підéме до твóйого крáйу. І так ішлú пóпіт хмáри. Йак минýло дві годиньі, уж били ў нáшім крáйу. Спочивáли на йе́дной граници; там била йе́дна каплúцьа і йе́ден стáрий жéбрак там сидьіў пúльа дрáги. А йей óтец йак рáно ўстаў, йак не нашóў áні йе́дно, пустиў сьа за нúма, же йіх догóнит. Йак пришóў на границьу, та сьа звідовáў тóго жебрáка, чи не видьіў, тáки і тáки двóйе льýде. Але він так му повіў, же видьіў тóгди, кóли му било двaнáцеть рóкіў, а пéрший кáмень на тóту каплúцьу ньіс. А тóта каплúцьа уж била мóхом обросньýта. Шáркань сóбі дýмат, же то

уж бúло дáўно, кęт ти тáкий сúвий, а каплúцьа мóхом обросну́та: Та йа йіх не здогóньу! І óни пришлú до свóйого крáйу і жúйут і до днесь, кęд нé помéрли.

Зап. в липни, 1899, від **Максима Легоцького.**

Паралелї: Етноґр. **Збірник.** IV. ст. 14—20. ч. 3. — Archiv f. sl Phil. **XXI. ст.** 297. — **Деякі** епізоди диви також: Етноґр. **Збірник.** IV. ст. 132 - 137. **ч.** 26. **і Archiv** f. sl. Phil. XXI, **ст.** 301. — Етн. **Збірник.** VII. ч. 62. — **Národopísný Sbornik, IV—V.** ст. 131—132. ч. 3. і ст. 135. ч. 26.

II. Материяли із села Шамброна, Шаришської стол.

10. Як ґазда продав Богови воли.

Биў йеден ґазда, маў штірі вóуи, áле піньáзыіў нé маў. Та жéна му так гваріўа: Возь два вóуи на йáрмак, а два будéме мáті дóма; прóдай, та будéме мáті піньáзы і вóуи! І він прішоў з двóма воўáмі на йáрмак. І прішоў ку нéму йеден великий пан, та йіх купóваў. Та так повідаў: Збóрґий мі тóти вóуи, бо піньáзы ту нé мам. Але прідеш о йеден тиждень до тóго міста, де йа тóбі пóуйу, та ті дам. — А кед йа тéбе нé знам, де твій дом йест там. — А пан повідаў: Лем ти ша звідай, де найвéкший пан биват, тá ті льýде повідьат. — І пан зьаў вóуи і пішоў до своййого дóму. А ґазда прішоў дóму през піньáзыіў і през вóліў ку своййей жéні. А жéна му так повідáўа: Прóдаў йес вóуи? — Прóдаў йем, áле лем зборґóваў, піньáзы мі нé даў. — Та кóму ти тóти вóуи зборґóваў? — Найвекшóму панóві. — Жéна му повіўа: Хто то вéкший пан йак Бог? Та ти Богóві вóуи зборґóваў. — Йак мінуў тиждень, ґазда повідаў так жéньі: Хпеч мі хльíба на мериньдьу, бо іду по піньáзы! І зьаў і ішоў. Прішоў до йедного сéўа, та тáм го зáшўа ніч, та ша прóсіў йедного худобного чўовéка, жéби го преночóваў. А тот худóбний чўовек так му повідаў: Йа тéбе не мóжу ночовáті, бо йа худóбний; ми тáкий мáме обичай, што кед пріде чўовек ночовáті подорóжный, тá му трéба дáті вечéрйу і фриштик. Бо кед йа тóбі нé дам йісті, та на рáно бýду штрофáний од нáшой óбці. — Не бій ша, чўовéче, йа тéбе не бýду скаржиті, бо йа мам свій хлиб, та йа éшчі і тóбі дам! І виньаў хлиб і йіў вéчур і рáно і тóму даў худобнóму зо свóго хльíба. — Тá ша худóбний зьвідóваў: Дé ти ідеш? — Йа іду до найвекшóго пáна по грóши зá два вóуи. — А худóбний му так пóвіў: Та ньіт векшóго пáна, йак Бох. Та зьвідай ша о мéне, ци йа бýду дакóди

богáтий, ци ньі. -- І тот ґáзда íшоў за дрáгом дáле. І зáшўа го ніч ў дрýгим сéльі. І прíшоў він до йẹднóго двóра паньскóго та ша так прóсіў: Жéбисте мйа преночовáлі! І там ночóваў. Але там бйлі два кізасóнки стáри, вéцей мáлі, йак трíцать рóкіў. Тá ша го так зьвідовáлі: Дé ти, ґáздо, íдеш? -- Йа íду до найвекшóго пáна по грóші за вóўи, бо йẹм му зборґóваў, тá мі кáзаў прíті. — Кізасóнки му так повíлі: Та хто вéкший пан йак Бог? Та ти Богóві вóўи прóдаў. А зьвíдай ша там і ó нас, бо нам чáси прехóдьат, та хцéме íті зá муж, а не мáме чўовéка ку сóбі. — І зась ґáзда íшоў дáле трéтьій день. І там прí пýті йẹ́ден ґáзда кóсіў свóйẹ зéрно ізо своíма льудмі. Ґáзда лем стóйаў, а льýді му робíлі. Та прíшоў на путь ку тóму ґаздóві, што íшоў по піньáзьі, та ша го зьвідóваў: Дé ти, чўоўéче íдеш? — Йа íду ку найвекшóму панóві, бо йẹм му зборґоваў вóўи, та уж мам гнéська ку нéму прíті. — Та хтош то йẹ вéкший йак Бог пан? Та ша зьвíдай тьіш о мéне, бо мі ша барз дóбрі ту вéде на зéмльі, ўшиткóго мам нáдойст, ци мі Бог даст цáрство на дрýгим сьвíтьі, ци ньі. — І ґáзда íшоў дáле ку панóві. Ішоў він през йẹ́ден льіс і х тим льíсьі прі пýти нáшоў йẹднóго сíвого чўовéка сьідíті. І пóвіў му: Похвалéні Йẹ́зус Крíстус! — А сíвий чўóвек му пóвіў: На віки áмінь. Та дé ти, мій льýбий сйну, íдеш? — Йа, дьíду, íду до тóго міста уш ту, бо мі йẹ́ден пан дóўжен піньáзьі за вóўи, та мі йіх гнéськи ма дáті. — Уж нé хоть там, бо твóйі піньáзьі уж дóма. Вéрній ша дóму нáзад. А йак прíдеш дóму, та гвóйдеш до свóẹй комóри, там нáйдеш кітлíчок, ў кітлíчку піньáзьі. А íшче вéцей, йак ті маў дáті! — І ґáзда так повíдаў: Йа ночóваў ў йẹднóго худобнóго чўовéка пéршу ніч, йак йẹм ту íшоў, тá мі кáзаў ша зьвідáті: Ци бýде богáтий, áбо ньі? — А сíвий дзьáдок так му пóвіў: Він не бýде віґда богáтий, бо він Очéнаш не гвáріт, áні од Бóга сóбі не прóсіт, лем ўше грíшит. Íшче йẹ́дно тельáтко ма, та і тóто му здóхне. — А íшоў йẹм дáле на дрýгу ніч, та ша мйа просíлі два кізасóнки, жéби рáці зá муж íті, áле кẹт кý нім ньіт чўовéка. — Та тим кізасóнкам так пóвіч: Же кẹд бйлі моўóди, та кý нім прíшлі мўаденци і просíлі йіх зáмуж, а óні йім повíлі: Вйсте худóбни, та ми зá вас не підéме. Та уж йім Бог вецей мýжа не даст. -- Але йẹм íшоў дáле ў трéтьій день. Так йẹ́ден ґáзда кóсіў зéрно прі пýті, тá мйа прóсіў, жéби йẹм ша зьвідаў, ци йóму даст Бог цáрство небéсне, áбо ньі. — Та тóму ґаздóві так пóвідж же му Бог даст цáрство небéсне, бо з Бóгом льíгат і з Бóгом стáват. — Йак прíшоў ку тóму ґаздóві, што зéрно кóсіў, а ґáзда прíшоў на стріти ку нéму, та му так повíдаў: А нéсеш піньáзьі за вóўи? — Не нéсу, бо мі тот пан так пóвіў, же уж мóйі піньáзьі дóма х комóрі ў кітлíчку íшче вецей, йак мі маў дáті. — А о мéне йак пóвіў тот пан, кẹд йẹс ша зьвідаў? — Так повíдаў, же ти

льíгаш з Бóгом і стáваш, та тóбі і ту дóбрі і на дрýгим сьвітьі Бох ті даст цáрство небéсне. — І ґáзда ша барз радóваў, íшче вéцей Бóгу слýжіў потóму. Пóтім íшоў ку кізасóнкам. Кізасóнки го ша так просíлі: Ци йęс биў прí свойóму панóві? — Биў йęм. — А де ті піньáзьі? — Мóйі піньáзьі уш сут дóма. — А ми будéме мáті мýжіў? — Не бýдете мáті, бо вам Бог мýжіў дáваў, áле кęтсте йіх не хтьíлі, та нáші мужóве забрáлі дрýги жéни, та з другíма жíйут. — Хтóўди ша кізасóнки засмутíлі і росказáлі кочішóві запрйáчі кóні, же óні пíдут с тим чўовéком, ци прáўда, же ма піньáзьі дóма, áбо ньі. І посьідáлі на віз ўсьі трóйę, а íшлі до ґаздовóго дóму. Йак íшлі за дрáгом, прíшлі до тей дедíни, де х тóго чўовéка пéршу ніч почóваў. Та прóсіў кізасóнки, жéби стáлі прéт тим худóбним чўовéком. І він вóшоў, тот ґáзда, до хíжи ку нéму, та му так пóвіў: Же ти ніґда не бýдеш богáтий, най тóбі тот даст, кóго хвáліш. І тóто тельáтко íшче здóхне, што маш ў хíжи. — І тот худóбний чўовек зьаў сокíру, та тельáтко зáбіў, жéби не здóхўо: Йа тéбе вóльу зьíсті, йáк бис мі мáўо здохнýті. — І зась ґáзда вíшоў на віз і сьаў ку кізасóнкам. І пóтім прíшлі аш пред ґаздóві двéрі, áле ґаздóві не дáлі вóйті до хíжи скóрей, йак óні, бо ґáзду зьáлі йęдна за йęдну рýку, а дрýга за дрýгу і гвóшлі аж до комóри ўсьі трóйę, та там нáшлі йęден кітлíчок із грошáмі. І хтóўди кізасóнки знáлі, жé то йęст прáўда. І ґáзда зóстаў дóма, а кізасóнки пішли до свойóго дóму на вóзьі.

Зап. в липни, 1899, від Петра Бобульського.

Паралелї: Більша часть сього оповідання зложена на основі звісної казки „Подорож до совця". Пор. Етн. Збірник. IV. ст. 132—138. ч. 26. — Archiv f. sl. Phil. XXI. ст. 301. ч. 26. — Národopisný Sborník. IV—V. ст. 135. ч. 26. — Русини Пряшів. епархії. Ст. 52—55.

11. *Як хлопець заслужив собі царство.*

Йęдна ґдóва мáўа трйох сúнів, а не мáўа што йім давáті йíсті. А найстáрший йęй син так повíдаў: Мáмо, хпéчте мі йęдну гадзімóчку, бо йа піду сўужúті, а кęд дáшто засўýжу, та ша з вáми роздьíльу! І стрíтіў ша з ним йęден сíвий дзьáдок на пýті, йак íшоў, та ша го зьвідóваў: Дé ти, мíй сúну, íдеш? — Йа íду сўужúті. — Та пóдьже ти до мéне. Бýдеш мі пáліў до пéца і зо штірйóма волáмі бýдеш мі хóдіў на вóду, áле жéбис мі не крíчаў на вóўи гейс, лем потíхи! — І íшоў с тíма вíмі на вóду. Прíшоў аж ку мóрйу. Тóти вóўи вóшлі до мóрйа, та пўавáлі през вóду. І він скрíчаў: Гейс, а тóти вóўи ша цóфлі назáд ку тóму сівóму дзьаткóві; а вóду не прíўйуз. І сíвий дзьáдок тáк му

Галицькі народні казки.

В Берлинї пов. Бродського із уст народа списав

ОСИП РОЗДОЛЬСЬКИЙ.

(Впорядкував і порівнаня додав др. ІВАН ФРАНКО.)

Отсе, що тут друкуєть ся, се тілько частина богатої збірки устної людової словесности, яку в остатнїх роках згромадив молодий і вельми пильний та старанний збирач, д. Осип Роздольський. Дещо з тої збірки було вже напечатано в „Житю і Слові“: тут подаємо вибір казок, з гори зазначуючи, що навіть сеї категориї творів ми не вичерпали із сеї збірки, а зовсїм лишили на боцї новелли та гумористичні анекдоти, легенди, оповіданя про особи і подиї історичні і т. и. Надїємось, що матимемо змогу в недовгім часї опублїкувати й решту сеї збірки і хоч таким способом виявити признанє для працї шановного збирача.

Нехай нам буде вільно сказати тут кілька слів про резони нашого подїлу устної прозової словесности людової. Лишаючи на боцї всякі фільософічні подїли сеї словесности після змісту (найширший подїл того рода, уложений М. Драгомановим, гл. в передмові до его збірки „Малорусскія народныя преданія и разсказы, Кіевъ, 1876“) ми держимось далеко скромнїйшого та заразом простїйшого подїлу по формам лїтературним. Головними з таких форм ми вважаємо:

1) Казку, т. є. оповіданє, в якім дїйсність перемішана з чудесним елементом, так що цїлість являєть ся свобідним виплодом фантазиї, без нїякої побічної, церковно-моралїзуючої цїли. Оповіданя сего рода, невірно названі деким „оповіданями мітичними“, майже всї завандрували до нас із далекої чужини, з Азиї та Єгипту

і являють ся, як про се легко переконати ся з порівняного досліду, калейдосконовим пересипуванєм та комбінованєм досить нечисленних мотивів.

2) Легенду, т. є. оповіданє, в якім дійсність також перемішана з чудесним, але взятим з обсягу виображінь і вірувань церковно-релїгійних. Цїлість має звичайно глубшу основу етичну, моралїзуючу або філософічно-релїгійну. І сї оповіданя, всї без виємка, виплоди не нашого национального грунту, а переняті нашим людом із лїтератури христіянської, біблїйної, легендової та єретицько-апокрифічної, хоча досить часто являють ся в переробках, доконаних на нашім национальнім грунтї під ріжнородними впливами культурно-історичними.

3) Новеллу, т. є. оповіданє без примішки чудесного елементу, основане на тлї побутовім, часто переняте тенденцією социяльною, рідше национально-полїтичною або церковно-конфессійною. І ті оповіданя в переважній части — міжнароднє добро, що разом з певними культурними течіями переходить від народа до народа і буває більш або менше докладно приноровлене до обичаїв, обставин і поглядів даного народа.

4) Фацецию (анекдот), т. є. коротеньке, звичайно гумористичне оповіданє, якого суть становить звичайно якесь одно спостереженє, часто гра слів, незвичайний оборот мови, прозвище і т. и. По свойому характеру і тенденциям сї твори близько підходять до новел, і хоча й між ними багато елементу міжнародного, вандрівного, то все таки локальний колорит в них далеко сильнїйший, нїж у новеллах і певно між ними найде ся далеко більше виплодів нашого рідного поля, ніж між новеллами.

5) Оповіданя мітичні, в яких говорить ся про явища і постатї фантастичні, та такі, що становили або й досї становлять предмет живого віруваня люду (чари і чарівники, злі духи і т. и.). Звісно, називаючи ті оповіданя мітичними, ми мусимо з гори звернути увагу на те, що для питомої, праслованської чи праруської, дохристіянської мітолоґії в них найде ся дуже не багато матерриялу; може бути, що якесь зерно такої мітолоґії в них і є, та не треба забувати, що воно виросло на буйній ниві міжнародньої середньовічної, варварсько-христіянсько-сектярської мітолоґії, і вилущити наше питомо-национальне зерно з тих чужих шкаралющ дуже часто буває майже зовсїм неможливо.

6) Оповіданя про особи, події та місцевости історичні, нїмецьким терміном звані заґами (Sagen). Їх вартість історична звичайно невелика або й зовсїм ніяка. Натомість часто до

звісних історичних осіб або подій причіпляють ся мотиви казкові, легендові, новелїстичні та фацецийні (що до остатнього пригадаю популярні у нас оповіданя про пана Каньовського). Та інколи в тих оповіданях кристалізують ся в беллетристичній формі погляди і осуди люду про певні історичні особи і явища і в такім разї ті оповіданя мають дїйсну вартість як причинки до характеристики впливу даних подій і осіб на народ (гляди нпр. оповіданя про цїсаря Йосифа II. або про конець Люблинської Унїї у Львові, в Житю і Слові III, 228, 235.)

7) Байки звірячі, притчі і апологи, т. є. короткі оповіданя, звичайно морального або загалом дідактичного змісту, в яких героями являють ся звірі або иньші неодушевлені річи. Се твори також переважно чужого, книжного походженя.

Коли до сего додамо ще такі твори, як приповідки та образові обороти мови і такі твори, що стоять на границї між поезиєю і прозою, як ріжні апокрифічні молитви, примови та формули, то будемо мати вичерпаний увесь скарб устної прозової словесности людової.

Др. Іван Франко.

---

1. Подоріж до сонця.

Буў йіде́н вандро́ўний. „Хо́чу йти ў сьвіт, прахтикува́ти, йак со́нце хороше́ схо́ди і йак спочива́йи“. Али йде — здиба́йи ме́лника, стоїт на мо́сьтьі. „Де йдеш?“ — „Йду до со́ньцьа, прахтикува́ти, йак воно фа́йно схо́дит“. — „Скажіть там за ме́ни: миньі ду́жи біда́. Три каминьі йде, а йа жаде́н хльіба“. — Ка́е: „Йа скажу́“. — Али йде, йде, йде — виходи дьіўка, сьльіпа́. — „Де́ ви йдете́?“ Ка́е: „Йа йду до со́ньцьа“. — „Скажіть там за ме́не, жи йа така́ сьльіпа́“. — Ка́е: „Йа скажу́“. — Али йде, йде, йде — бйи́ть сьа гора́ з горо́йу. І не мо́же перейти́. — „Де́ ти, — ка́е — чоловічи, йдеш?“ — „Йа йду до со́ньцьа, йак ўоно́ хороше́ схо́дит і йак спочива́йи“. — „Скажіть там за ме́не: до́ки ми бу́дим сьа би́ти?“ — „А, йа скажу́“. — Акура́т він прихо́дит — хати́нка стоїт. І він прихо́дит до те́йі хати́нки — нима́ ньіко́ўо, но-тілько ма́ти со́нцева. — „Сла́ва Бо́у!“ — „Сла́ва на віки!“ — „Шо́ ви ска́жити, що-сьти прийшли́?“ — „А йа́ хо́чу зна́ти, йак то со́нце схо́дит фа́йно“. — „Али йак воно́ при́йде, йа вас ни ма́йу де подьіти. Де́ б йа вас схова́ла? Али вльісьти під пйиц“. — Пйиц так ньіби висо́ко стоїт, ньіби на тих

льіґарах (на штимпáльах) — і він сибі там вльіз, піт ту пи́йиц. І акурáт прихóдит сóнце. — „Е, дé-сь ту ўже шо-сь смерди́т тут-ўó, душá йакá-сь смерди́т!“ — А мáти кáже: „Ет, ти, си́ну, напáхаў сьа-сь цьілий дéнь по сьвіті, то тибí смерди́т“. — Далá йіму повечéрати, він повечéраў і льагáйи спáти (хто? питáюся. — Ньіби Сóнце). От він сибí заснýў, і мáти льаглá — і прокидáйить сьа мáти і кáе: „Ти, си́ну, спиш?“ — „Ньі, йа — кáе — ви спльу“. — „А миньі таки́й сон, нибóи, присни́ў сьа: ви́йшоў мéлник і кáе: три каминьі мéле — а він хльíба жадéн“. — А він кáже: „А він таки́ бýде жадéн. Бо він мáйи три пси, — а він йиму хльíба ньіґди ни дасьть жáдному зьісти. То він таки́ бýди жадéн“. — І вони́ постúшили сьа і зноў спльать. І воná зноў йигó прибýджуйи: — „Спиш ти, си́ну?“ — Кáе: „ньі“. — „А миньі таки́й сон присни́ў сьа: ви́йшла дьíўка, сльіпá, і казáла: шчó ўона сльіпá?“ — А він кáе: „Вонá й і бýде сльіпá. Вонá ў недьíльу до схóда сóньцьа, йак йá маў сходи́ти, то вонá ми́ла сьа, ў субóту вонá ни мáла чáсу ўми́ти сьа, ў бýдний день. Вонá ўбмивáла сьа, йак йá но-тíлько маў сходи́ти, і вона миньі зальльáла вóчи, ви́льала миньі ті поми́йі в вóчи.“. — Али вони́ постúшили сьа — і мáти прибýджуйи зноў — „спиш, си́ну?“ — Кае: „ньі“. — „Горá з горóйу — миньі присни́ло сьа, таки́й сон: — горá з горóйу би́йить сьа“. — Він до нéйі кáже: „І бýде сьа би́ти, аш пóки вонá кóго ни заби́йи“. — Али ўже, він ўже на-зáд йде, до свóўо крайý. Йде на-зáд і й акурáт прийшóў до тéйі горú. Би́уть сьа — перевертáйуть сьа! Він перейти́ ни мóжи, бо дорóа йи — а вони́ би́уть сьа на дорóзьі. — „Бýв-ісь там, у сóньцьа? дóки бýдим сьа би́ти?“ — Кáе: „буў“. — „Ну, скажи́-ж миньі!“ — „Йа скажý, áли перепусьтíть минé на тамтóй бік“. — Вони́ перестáли сьа би́ти, і він перейшóў на тамтóй бік. — „Ну, кажи́, йак бýде?“ — Кáи: „Бýдити сьа би́ти, аш пóки когó ни забийитé“. — „Ко-б йа булá знáла, то-б йа і тибé булá заби́ла! Чикáй дупíру, йак хто бýде йти зноў....“ — Прихóдит — стойíт та дьíўка сльіпá. — „Споминáли-сьти там за мéне?“ — „Споминáў. Бýдись сльіпá, пóки ни ўмреш. Нá шо-сь у недьíльу ми́ла сьа і до схóда сóньцьа ви́льала-сь той кýпель?“ — Але він йідé — стойíт той мéлник на мóсьтьі. — „Ви ўже повертáйити на-зáд?“ — „Повертáйу“. — А споминáли-сьти там за мéни, шо йа вас просúў?“ — „Споминáўім. Али казáў: мáйити три пси — йак бýдити хльіб печи́, шо на сáмий перéд ўсаджáйить сьа ў пийиц, і той хльіб добýти і роскрóйіти йигó на трóйи і тим псам дáти, по пóрцийі. То хльíба бýети мáти, шо не бýдети мáти дé подьíти“.

(Записано від госп. Гандруха Кравіцкого 1894 р.)

Основа сеї казки війшла в казку про Марка Б гатого, записану Ігнатієм з Никлович (Игнатій зъ Никловичь, Казки. Львовъ 1861, стор. 39—44, передруковано у М. Драгоманова, Малор. нар. преданія и разсказы, стор. 329—332). Обширну літературу, що вяже ся з сею казкою і ріжними її паростями, звів до купи і розібрав по майстерськи М. Драгоманов у своїй статї „Славянскитѣ сказання за рожденнето на Константина Великий (Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. кн. II, 132—184; III, 206—246). *І. Фр.*

2. Чоловік без страху і упир.

Бу́ў сибі таки́й йіде́н хлоп на сьвітьі, жи він ни знаў, шчо то йист біда́ і страх. І гово́ри сам до се́би: „Піду́ йа — ка́же — ў сьвіт, а бу́ду шука́ти, чи йи межи льудьми́ біда́ йі страх“. — Взьаў сибі то́рбу на плечі, па́лку ў ру́ки, і йде село́ віт села́ і пита́йи страху́. Прийде до села́, пита́йить сьа: „Чи нема́ шчо тут де ново́го?“ — Так він іде́ да́льі. Прихо́ди до дру́о сила́, зайшо́ў до коршми́, ка́е: „Дзьинь до́брий!“ — Ті вітказа́ли: „До́бре здоро́ўльа!“ там, йак то у жидіў. Але жиди́ пита́йут йиго́, звітки він (жид за́ра на сам пере́д пита́йи); шчо́ ви тут ро́бите і за чи́м шука́йите? — так жиди́ ка́жут до не́го. А він ка́же: „Йа ходжу́ по сьвітьі і шукайу, шчо йист біда́ і страх“. — І жиди́ йіму роска́зуйут, йаки́й тут йи ў сильі страх“. „В нас ф сильі хо́ди шчо-сь по но́чах і лу́си льу́ди і висиса́йи з них кроў. Тейі но́чі пере́йшлойі ў нас ґоспо́дар маў йідно́го си́на і шо-но́ бу́де то́му три недьільі, йак йиго́ вжени́ў, і вони лежа́ли вбо́йи ў комо́рі і поме́рли“. — Він ка́е: „До́бре, покажі́ть миньі, де́ ті ґосподарі́ сидьа́ть“. — За́ра йиго́ запрова́дили до те́йі ха́ти, показа́ли йиму́ тих дво́йи молодьа́т, жи поме́рли, він подиви́ў сьа на них і ка́же до тих стари́х: „Ви йіх ни хова́йти, йа ва́ўтра ра́но прийду́ до вас, і ўни бу́дут живі́“. — А сам пішо́ў да́льі. Прихо́ди на цвинта́р ў ночі́, сьіў сибі на гро́бі і сили́т і ду́майи: „Ка́жут льу́ди, жи на цвинтарі́ йист страх, а йа ни ма́йу жа́дноо страху́“. — Але так в ночі́ коло десьа́тойі годи́ни слу́хайи — хто-сь іде́ до не́го. Але він ни майи страху́ с то́го. Так ди́вить сьа — пішо́ў гет до села́. А він стаў та й іде́ да́льі на цвинта́р. Пішо́ў ме́жи гроби́ і ди́вить сьа: йідна́ йа́ма роство́рана йи. Вльіза́йи до те́йі йа́ми, ростворайи тру́мну, ўльіза́йи до сере́дини і лежи́т. А ўсе страху́ ни ма́йи. Так прихо́ди так ко́ло одина́йцьатойі то́й зі сила́, жи ви́льіз з йа́ми і пішоў на село́ души́ти, стаў коло йа́ми і пита́йи: „Хто́ там йист ў йа́мі?“ — А тамто́й в йа́мі відзива́йить сьа до не́го: „Шчо́ тибі до то́о, хто тут йист! Скажи́ миньі, де-сь ходи́ў, то йи тибі скажу́, хто тут йист, і пушчу́ тебе сьуди́. Ну, йак ни хоц сказа́ти, то не пушчу́!“ — „Пусти́!“ — „Ни пушчу́, аш по́ки не ска-

жеш, де-сь ходи́ў!“ — А йіму́ ўже час прихо́ди, двана́йцьата годи́на, тре хова́ти сьа, півень засьпіва́йи. — „Пусти́, тепе́р скажу́!“ — „Пе́рше скажи́, тупіру пушчу́“. — Йа ходи́ў на село́, тамте́йі но́чи дво́йи молодьа́т здуши́ў, а те́йі но́чи ходи́ў — з них кроў смокта́ў“. — „До́бри, зьі-сь сказа́ў, тепе́р не пушчу́. Йак миньі ска́жеш, шчо́ йім зробйти, жи-б вони ўста́ли на-за́д живі, то йа тибе́ пушчу́“. — „Ньі, не скажу́!“ — „Йак не хо́ц сказа́ти, то не пушчу́“. — Так то́й скрути́ў сьа мо́цно, жи ўже час прихо́ди йиго́ — припада́йи до те́йі йа́ми, ни може йак увійти́! — „Скажу́ тибі тепе́р ўсьу пра́ўду, пусти́, то йа тибі скажу́!“ — „Ну, пе́рши миньі́ скажи́!“ — Так він йіму́ роска́зуйи: „Підеш, йа буду йти до йа́ми, до те́бе, а ти зла́пайиш мине́ за чупри́ну і ви́рвеш де́віть волоскі́ў з ме́йі голови́ і підеш до них, до тих дво́йи молодьа́т, пітпали́ш йіх під но́сом йім, і вони́ поўстайу́т“. — „До́бре, жи-сь миньі́ сказа́ў, йа типе́р тибе́ ни пушчу́! По́ки миньі́ ни ска́жиш, шчо́ тибі зробйти, жи-би ти ни ходи́ў по но́чах, не роби́ў льу́дьам страху́ і льуди́й не дуси́ў і криві не виса́ў. Йак ни ска́жиш, ни пушчу́“. — „Пусти́ мине́, то йа тибі́ роскажу́!“ — „Роска́зуй!“ — Так зачина́йи він роска́зувати йіму — „За́ўтра ў полу́динь, одина́йцьаті годи́ньі, підеш до ксьо́ндза і ска́жеш ксьо́ндзови, жи-би йшо́ў с тобо́йу на цвинта́р і мій гріб запеча́туваў — то йа ни бу́ду ви́йинци ходи́ў і льуди́й дуси́ў. А ти во́зьмиш де́війіть колі́ў ўоси́кових і де́війіть раз по де́війіть зере́н ма́ку і'псипиш*) мене́ доўко́ла ма́ком і забйиш тих де́війіть колі́ў коло мо́го гро́бу ўоси́кових“. — Так той хлоп вильіза́йи с тру́мла і ка́же до то́го: „Ходи́ сьуда́!“ Так то́й скок до йа́ми і хтьіў сьа схова́ти ху́тко ў тру́млу — той зла́паў йиго́ за чупри́ну і ви́рваў по́ўну жме́ньу воло́сьа (с то́го опи́ра). І забера́йить сьа і йде до села́. Прихо́ди під вікно́ і пу́кайи, кли́чи. Так вихо́ди слуга́ і пита́йить сьа йиго́: „Чоо́ ви хо́чите?“ — Він ка́же слузьі́: „Йист йіго́мосьць у до́ма?“ — А слуга́ ка́же: „Йист, а́ле спльа́ть“. „Так йа хо́чу, жи-би іти́ до сере́дини“. — Так слуга́ ка́же: „Йа за́ра збуджу́, то йіго́мосьць ви́йдут на двір“. — Прийшо́ў хлоп таки́ до поко́йу і ка́же: „Сла́ва Ісу́су!“ — Ксьо́ндз вітказа́ли: „Сла́ва па віки!“ — і пита́йить сьа: „Чого ви хо́чите?“ — „Йа прийшо́ў до йіго́мо́сьцьа, ма́йу ма́ти ўза́ўтра по́гріб хова́ти — похова́йим йиго, а не бу́дем бра́ти за не́о гро́ші (ни бу́ди пла́тно)“. — Али ксьо́ндз ка́же: „Шчо́ за по́гріб, жи-би ни було гро́ші? Йа ни піду́ хова́ти!“ — „Йак ни підете хова́ти, так на дру́гу віч бу́дети ма́ти ў сильі таки́й стра́х, і витрафльа́йи ко́льійа са́ме до ва́шоо до́му“. — Так ксьо́ндз пита́йут: „А ў котрі́ годи́ньі підим?“ — А він ка́же: „Пе́ред полу́днем, одина́йцьаті А йа́ йду типе́р да́льі від ва́с“. — Прихо́ди до то́го ґоспо́дара, де тих дво́йи мо-

*) Обсиплеш.

лодьáт лежи́т, і зачинáйи роби́ти з ни́ми той ґишéфт. Запáльуйи тих дéвіть волоскіў волóсьа на чирепку́ і ўпкрути́ў до-кóла три рáзи пáльцем свои́йим, постáвиў коло ни́х, окóло голови́, і дму́хайи, жи-би йшóў той дим йім під ніс. І ди́вить сьа на них, чи ўони́ будут ўставáти. Али ди́вить сьа: ру́хайи рукóйу, ру́хайи ногóйу, зачинáйи ди́хати, підвóди гóлову і — ўстайу́т. І йідно́ до дру́го говóрит, кáе: „То топіру-сьмо спáли мóцно, же аньі рáзу не прики́нули сьа! Бли́сько дивйáта годи́на, а ми́ спимó!“ — А тóй чоловік роскáзуйи йім (жи ни знáйи, шо то стрáх): „О, спáли-сьте, áли на віки!“ — Так ті старі обóйи ўтьíшили сьа і приймáйуть йигó за своó бáтька. І питáйуть сьа йиго, шчо-б він хтьíў за тó, жи йіх дьíти вітхорони́ў. А він йім кáжи: „Ньíц не хóчу від вáс, тілько два злітники (йак то булú пéрши грóші), бо йду дáльі в дорóгу, роби́ти кінéц“. — І прихóди до ксьóндза, кáже: „Ходьíм, підемо поховáти тóго ўмерлóго. другíй рáз бу́дем йиго ховáти. Ви́ ховáли йиго рáз, áли ни по прáўдьі, а ми́ типéр будéм ўби́два, поховáйим йиго по прáўдьі, жи-би́ ни ходи́ў“. — Пішли́ до цéркви, зьали́ кропи́ло, сьвачéну вóду, і йдут на цвинтáр ховáти той пóгріб. Так він ідé ўпеpéд, а ксьондз за ним. Прихóдьать на цвинтáр, до тóго грóбу — і той гріб йист роствóраний, роски́даний. Так берé ксьóндз сьвачéну вóду, крóпить і ки́дайи штúри рáзи землі, а він льíзе до йáми, бйи девйáть воси́кових коліў, і си́пле надоўкóла мáком. Йак він но зачáў 'псипáти мáком, так зачáў тамтóй до нéо говори́ти: „Тáк ти миньі рóбиш!“ — „Так мáйу тибі зроби́ти, жи-би-сь по нóчах ни ходи́ў і льуди́й ни дуси́ў — типéр бу́диш ту́т лижáти і твойі́ кóсти бу́дут робаки́ смоктáти!“ — І вильізáйи з йáми і закидáйи йигó. Заки́даў і йдут с ксьóндзом до дóму. Так ксьóндз питáйут йигó: „Шó то йист за шту́ка, жи ўжи дéвйіть льіт, йак йá йиго поховáў, а він до тéбе ни́ньі говори́ў?“ — Так тóй росповідáйи ксьóндзови ту́йу стóрийу. — Так ксьóндз заклúкаў йігó на сьньідáньа — йак посньідали, так ксьондз питáйут: „Шó ви хóчити за ту услу́гу?“ — А він каже: „Ньіц не хóчу, но-тілько два злітники“. — Зьаў два злітники та й пішóў дáльі ў дорóу, шукáти страху́. Ідé дорóгойу і здибáйи — три музи́ки с цимбáлами йдут нису́т цимбáли. Так він питáйить сьа йіх: „Де ви йдитé?“ — А ўони́ йіму́ кáжут: „Ми йдем нидалéко до сусьíдноо силá (йак ўот селó при сильí, йак ўот Бéрлин - Йáзліўчик - то ўже сусьíдии) — на висьíльа“. — А ті музи́ки питáйуть сьа йігó: „Де ви́ йдетé?“ — А він кáже: „Йá йду ў сьвіт, шукáти страху́“. — А ўони́ кáут: „Ет, шó то страху́ найти́! От, нас йідé штúри (ўужé з ним раху́йут) — то мóна дістáти страху́ ўот йак горíх роскуси́ти“. — І йдут дáльі гости́нцем і бéсьідуйут. Гости́нец буў ви́саджаний дереви́нойу — і йідéн музи́ка кáже до нéго, до тóго подорóзьнього: „Йа хóчу йти на стóрону, а ви́ потри́майте мойí цимбáли“. Взьаў подорóзьний цимбáли

в руку і йідé по-над деревинойу. Деревина мáла галузьа дуже нисько — торкнули галузьа цимбáли по струнах, струни затрумкали моцно, — подорóзьный зьльакáу сьа і умер. І так закінчиу свойи житьá зі страхóм.

Записано від господаря Юрка Соколовского в Берлині, в 1893 р.

Подібний мотів гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 4. Не дуже численні варіанти сеї казки з европейських та азіатських збірок звів у купу і порівнав Коскен (E. Cosquin, Contes populaires de Lorraine II, 253—263). *І. Ф.*

3. Чудесна мошенка.

То буу сибі такий хлóпець бідний, він у пáна стау овéць пасти, на службу. Дау йіму пан той погобідати, хлыба кавáлок і казау наймитови другому випровадити його де, жи-б він знау, де віуцы пасти, на лан. І він ті віуцы пасé сибі на пóльі, áле дивить сьа так, далéко: хóдьать другі віуцы, чередá, і дуже далéко поросходили сьа йіднó від другого. Али прихóдит до нéго дыд, до тóуо хлóпцьа, і кáжи: „Жжиний миньі доукóла ті віуцы до купи, бо йа — кáе — старий, ни мóжу йіх доукóла обійти“. Але той хлóпець з батогóм йак обійшóу доукóла них, збиу йіх до купи. Кáе: „Шó-б йа тибі, сину, подарувáу за ту штуку?“ — А він кáе: „А йа знáйу шó? шо дасьтé, то тé буде“. — „Йа ти дам таку мошéночку — а дайу тибі порóзьньу — а йак схóчеш грóші, нéйу потрасéш, та й грóші зáра будут“. — Та й той хлóпець зрáдувау сьа, пішóу до свойіх овéць, позавертáу, і пробуйи ту мошéнку, чи будут грóші. Потрáс нéйу — мáйи пóуно; висипáйи у шáпку — сáмі червіньцьі. Але він не мáйи шо робити: буду трáсти кілько... пóуну шáпку шо-б натрáс. — Трасé зноу натрáс пóуну шáпку і не мáйи де подьіти. Найшóу кіньску гóлову, насипау туди тих грóші і законáу під межéйу. — Йак коли прийду, то йá йіх возьму. — Аж він ті віуцы заньáу і пригнáу до пáна, повечéрау і льіг сибі спáти. Али спит і думáйи, кáе: „Йа уже зáутра ни жену уовéц, йа уже буду повертáти до свóуо бáтька назáд, до дóму“. — Забрáу сьа рáно і вибрау сьа, шо пан ни знау нáвіть, фтьік. Пішóу там на те пóле, де він сховáу ті грóші — не мáйи де подьіти йіх; по кишеньáх пороскидáу, за пáзуху, забрáу усьі грóші. Прихóдит до бáтька — бáтько бідний, хатинка такá, йак та-уó Мазéпова*). Але йіму уже устид робить сьа, шо він мáйи дужи уобдéрту хатину. Кáе бáтько: „Ни мáйу хлыба“. — Він викинуу грóші: „Ідьіть, купіть, а би

*) Микита Рицар, з прозвищем Мазепа, господар у Берлині. *О. Р.*

буў хлыіб. Уже хлыіб ма́йи, ше на прива́рок муки́ пшенийшнойі — ви́кинуў гро́ші шче́ на муку́. Те й він так сибі ви́йшоў на двір те й так ду́майи, і ви́ньаў ту моше́нку і ка́же: Шо-би миныі таки́й па́лац стаў мальо́ваний, аш шо-б усыі здивува́ли! — А палац стаў на ти́х мйа́стах таки́й, шо кві́ти рі́зьныі, на три пльо́нтра (то ўже Го́сподь Бо́г ў ті моше́ньцыі буў, бо то́ сьвати́й оте́ц Микола́й даў йіму), вікна доўко́ла ста́ли чи́сто залыі́зні! А він зноў трасе́ моша́нкойу, трасе́ зноў: Шо-б миныі такі́ ста́ли ко́ныі, коныі с кари́тойу! — Так він уже́ хо́че йі́хати на зальо́ти — ўже ма́йи мур, гро́ші ма́йи, ўже звича́йно Па́н-бі́г йиму́ ўже даў — під гі́ншого цара́, до кру́льа, за во́ду. Але він запра́г ті ко́ныі сибі і йіде. То він йі́хаў до води́, а водо́йу йак пойі́де? Ви́ньаў моше́нку, затра́с те́йу моше́нкойу: А-би́ миныі залыі́зний міст стаў! — І залыі́зний міст стаў на-ду́х. Али він прийі́хаў до то́ўо па́на, до то́ўо кру́льа. Али той круль ви́йшоў на двір, ди́вить сьа по ко́ньах: поўби́рані файно — запро́шуйи йіго́ до поко́йу. От він там дайи́ йіму пи́ти там, йі́сти і пита́йить сыі йиго́: Ві́тки пан йи? — Али він йиму́ сказа́ў, ві́тки він — але він ка́же: Йаѓ-же пан сьуди́ міг зайі́хати, ко́ли тут доро́ги нима́ до ме́ни? — Но він ка́е: Йаѓ-же нима́ доро́ги? А йак йа прийі́хаў? 'бо йа́ піз доро́ги йі́хаў? — Али він до не́го ка́е: Но, йа ўже зна́йу, шо то́ йака́-сь шту́ка йи. Звіци с то́го бо́ку мо́жи до ме́ни зайі́хати, хто хо́че, але звіци, звітки па́я, то ни мо́же на жа́ден спо́сіб. — Но, та й вони́ там то роспита́ли сыі там, чо він хо́че, він йіму сказа́ў. — От, ка́же — йи, йи, йа ма́йу доньку́. Ану́ тут йійі́ закли́чте, неха́й пан поди́вить сьа, чи сподо́байи, чи ныі. — Прихо́дит. Убра́па файно — варт подиви́ти сьа. Но, йа дам свойу́ дочку́ за те́бе, али та́к, йак до ме́ни йи ті мо́ри, шо-би-сь ви́садиў садовину́ ти́м бо́ком і ти́м бо́ком, від ме́ни аж до се́би; і за́рас шо-би-сь ви́садиў і за́ра шо-б зацви́ла (бага́цько вимага́йи) і за́ра шо-б зроди́ло, шо́-би йа йі́хаў, за́ра йа́блока були́! — Али він ўже с тим сло́вом віт па́на віт то́ўо пойі́хаў. Прийі́хаў до до́му і тре́ба ўже то... бере́ ту моше́нку, трасе́: Аби́ миныі садовина́ ти́м і ти́м бо́ком була́ на-ду́х, і за́ра зацвила́ і за́ра зроди́ла! — Але ди́вить сьа — ўже йи! садовина́ йи і ўже цвите́ і ўже зроди́ла! Запрага́йи ті ко́ныі ўже зноў до кари́ти і прийі́хаў а-ж до то́го цара́. — Пра́ўда, йи! йа́к-ім каза́ў, і та́к ста́ло сьа! — Но, ўже тепе́р дам, ўже йа́ ни можу ломи́ти сло́во, коли ти́ поста́виў сьа с ти́м! Йа-би-м са́м ни постара́ў сьа так зроби́ти! — І за́ра йа-ду́х музи́ки, росписа́ў ли́сти по міста́х, по пана́х, там де він знаў, по свойі́х (по фамі́льійі — додала стара Гананьі́ниха), та й вже висыі́льа ро́бльать.

От по висыі́лыі він бере́ ту па́нну на по́йазд на свій і йіде до сво́ўо ўбі́йсьтьа́. Та па́нна так ди́вить сьа на ту садовину́, йа́блока рі́зьныі па́хнут, такі шо а́! Прийі́хаў си до до́му — пала́ци сподо́бали

льіґаш з Боґом і ста́ваш, та то́бі і ту до́брі і на дру́ґим сьвітьі Бох ті даст ца́рство небе́сне. — І ґа́зда ша барз радо́ваў, і́шче ве́цей Бо́ґу слу́жіў пото́му. По́тім і́шоў ку кізасо́нкам. Кізасо́нки го ша так просі́лі: Ци йе̨с биў прі свойо́му пано́ві? — Би́ў йе̨м. — А де ті піньа́зьі? — Мо́йі піньа́зьі уш сут до́ма. — А ми буде́ме ма́ті му́жіў? — Не бу́дете ма́ті, бо вам Боґ му́жіў да́ваў, а́ле ке̨тсте йіх не хтьілі, та ва́ші мужо́ве забра́лі дру́ги же́ни, та з други́ма жи́йут. — Хто́ўди ша кізасо́нки засмутілі і росказа́лі кочішо́ві заприа́чі ко́ні, же о́ні пі́дут с тим чўове́ком, ци пра́ўда, же ма піньа́зьі до́ма, а́бо ньі. І посьіда́лі на віз ўсьі тро́йе̨, а і́шлі до ґаздово́го до́му. Йак і́шлі за дра́ґом, прі́шлі до тей деді́ни, де х то́го чўове́ка пе́ршу ніч почо́ваў. Та про́сіў кізасо́нки, же́би ста́лі пре́т тим худо́бним чўове́ком. І він во́шоў, тот ґа́зда, до хи́жи ку не́му, та му так по́віў: Же ти ні́ґда не бу́деш бога́тий, най то́бі тот даст, ко́го хва́ліш. І то́то тельа́тко і́шче здо́хне, што маш ў хи́жи. — І тот худо́бний чўо́век зьаў соки́ру, та тельа́тко за́біў, же́би не здо́хўо: Йа те́бе во́льу зьі́сті, йа́к бис мі ма́ўо здохну́ті. — І зась ґа́зда ви́шоў на віз і сьаў ку кізасо́нкам. І по́тім прі́шлі аш пред ґаздо́ві две́рі, а́ле ґаздо́ві не да́лі во́йті до хи́жи ско́рей, йак о́ні, бо ґа́зду зьа́лі йе̨дна за йе̨дну ру́ку, а дру́ґа за дру́ґу і гво́шлі аж до комо́ри ўсьі тро́йе̨, та там на́шлі йе̨ден кітлі́чок із гроша́мі. І хто́ўди кізасо́нки зна́лі, же́ то йе̨ст пра́ўда. І ґа́зда зо́стаў до́ма, а кізасо́нки пішли до свойо́го до́му на во́зьі.

Зап. в липни, 1899, від Петра Бобульського.

Паралелї: Більша часть сього оповідани зложена на основі звісної казки „Подорож до сонця“. Пор. Етн. Збірник. IV. ст. 132—138. ч. 26. — Archiv f. sl. Phil. XXI. ст. 301. ч. 26. — Národopisný Sbornik. IV—V. ст. 135. ч. 26. — Русини Пряшів. епархії. Ст. 52—55.

11. Як хлопець заслужив собі царство.

Йе̨́дна ґдо́ва ма́ўа трйох си́нів, а не ма́ўа што йім дава́ті йі́сті. А найста́рший йе̨й син так повідаў: Ма́мо, хпе́чте мі йе̨дну гадзімо́чку, бо йа піду сўужи́ті, а ке̨д да́што засў́ужу, та ша з ва́ми роздьільу! І стрітіў ша з ним йе̨ден сі́вий дзьа́док на пу́ті, йак і́шоў, та ша го зьвідо́ваў: Де́ ти, мій си́ну, і́деш? — Йа і́ду сўужи́ті. — Та по́дьже ти до ме́не. Бу́деш мі па́ліў до пе́ца і зо штірйо́ма вола́мі бу́деш мі хо́діў на во́ду, а́ле же́бис мі не крі́чаў на во́ўи гейс, лем потіхи! — І і́шоў с тіма вімі на во́ду. Прі́шоў аж ку мо́рйу. То́ти во́ўи во́шлі до мо́рйа, та пў́авалі през во́ду. І він скрі́чаў: Гейс, а то́ти во́ўи ша цо́флі на́зад ку то́му сіво́му дзьаткові; а во́ду не пріў́йўв. І сі́вий дзьа́док та́к му

буў хлыіб. Уже хлыіб мáйи, ше на привáрок муки́ пшени́шнойі — ви́кинуў грóші шчé на муку́. Те й він так сибі ви́йшоў на двір те й так ду́майи, і ви́ньаў ту мошéнку і кáже: Шо-би миныі таки́й пáлац стаў мальóваний, аш шо-б усыі здивувáли! — А палац стаў на ти́х мйáстах таки́й, шо квіти різьныі, на три пльóнтра (то ўже Гóсподь Бóґ ў ті мошéньцыі буў, бо тó сьвятий отéц Миколáй даў йіму), вікна доўкóла стáли чи́сто зальіізні! А він зноў трасé мошáнкойу, трасé зноў: Шо-б миныі такі стáли кóныі, коныі с кари́тойу! — Так він ужé хóче йіхати на зальóти — ўже мáйи мур, грóші мáйи, ўже звичáйно Пáн-біг йиму́ ўже даў — під гіншого цара́, до кру́льа, за вóду. Але він запра́г ті кóныі сибі і йіде. То він йі́хаў до води́, а водóйу йак пойі́де? Ви́ньаў мошéнку, затрáс тéйу мошéнкойу: А-би́ миныі зальіізний міст стаў! — І зальіізний міст стаў на-ду́х. Али він прийі́хаў до тóўо пáна, до тóўо кру́льа. Али той круль ви́йшоў на двір, ди́вить сьа по кóньах: поўби́рані файно — запрóшуйи йігó до покóйу. От він там дайи́ йіму пи́ти там, йі́сти і питáйить сыі йигó: Вітки пан йи? — Али він йиму́ сказáў, вітки він — але він кáже: Йаґ-же пан сьуди́ міг зайі́хати, кóли тут дорóги нимá до мéни? — Но він кáе: Йаґ-же нимá дорóги? А йак йа прийі́хаў? ʼбо йá піз дорóги йі́хаў? — Али він до нéго кáе: Но, йа ўже знáйу, шо тó йакá-сь шту́ка йи. Звіци с тóго бóку мóжи до мéни зайі́хати, хто хóче, але звіци, звітки пáн, то ни мóже на жáден спóсіб. — Но, та й вони́ там то роспитáли сыі там, чо він хóче, він йіму сказáў. — От, кáже — йи, йи, йа мáйу доньку́. Ану́ тут йійі́ закли́чте, нехáй пан поди́вить сьа, чи сподóбайи, чи ныі. — Прихóдит. Убрáна файно — варт подиви́ти сьа. Но, йа дам свойу́ дочку́ за тéбе, али тáк, йак до мéни йи ті мóри, шо-би-сь ви́садиў садовину́ ти́м бóком і ти́м бóком, від мéни аж до сéби; і зáрас шо-би-сь ви́садиў і зáра шо-б зацви́ла (багáцько вимагáйи) і зáра шо-б зродило, шó-би йа йі́хаў, зáра йáблока були́! — Али він ўже с тим слóвом віт пáна віт тóўо пойі́хаў. Прийі́хаў до дóму і трéба ўже то... берé ту мошéнку, трасé: Аби́ миныі садовинá ти́м і ти́м бóком булá на-ду́х, і зáра зацвилá і зáра зроди́ла! — Але ди́вить сьа – ўже йи! садовинá йи і ўже цвитé і ўже зроди́ла! Запрагáйи ті кóныі ўже зноў до кари́ти і прийі́хаў а-ж до тóго царá. — Прáўда, йи! йáк-ім казáў, і тáк стáло сьа! — Но, ўже тепéр дам, ўже йá ни можу ломи́ти слóво, коли ти постáвиу сьа с ти́м! Йа-би-м сáм ни постарáў сьа так зроби́ти! — І зáра на-ду́х музи́ки, росписáў ли́сти по містáх, по панáх, там де він знаў, по свойі́х (по фамільйійі — додала стара Гананьіниха), та й вже висыілльа рóбльать.

От по висыілыі він берé ту пáнну на пóйазд на свій і йіде до свóўо ўбійсьтьá. Та пáнна так ди́вить сьа на ту садовину́, йáблока різьныі пáхнут, такі шо á! Прийі́хаў си до дóму — палáци сподóбали

і являють ся, як про се легко переконати ся з порівняного досліду, калейдоскоповим пересипуванєм та комбінованєм досить нечисленних мотивів.

2) Легенду, т. є. оповіданє, в якім дїйсність також перемішана з чудесним, але взятим з обсягу виображінь і вірувань церковно-релїгійних. Цїлість має звичайно глубшу основу етичну, моралїзуючу або філософічно-релїгійну. І сї оповіданя, всї без виємка, виплоди не нашого національного грунту, а переняті нашим людом із лїтератури християнської, біблїйної, легендової та єретицько-апокрифічної, хоча досить часто являють ся в переробках, доконаних на нашім національнім грунтї під ріжнородними впливами культурно-історичними.

3) Новеллу, т. є. оповіданє без примішки чудесного елементу, основане на тлї побутовім, часто переняте тенденцією социальною, рідше національно-полїтичною або церковно-конфессійною. І ті оповіданя в переважній части — міжнароднє добро, що разом з певними культурними течіями переходить від народа до народа і буває більш або менше докладно приноровлене до обичаїв, обставин і поглядів даного народа.

4) Фацецию (анекдот), т. є. коротеньке, звичайно гумористичне оповіданє, якого суть становить звичайно якесь одно спостереженє, часто гра слів, незвичайний оборот мови, прозвище і т. и. По свойому характеру і тенденциям сї твори близько підходять до новел, і хоча й між ними багато елементу міжнародного, вандрівного, то все таки локальний колорит в них далеко сильнїйший, нїж у новеллах і певно між ними найде ся далеко більше виплодів нашого рідного поля, нїж між новеллами.

5) Оповіданя мітичні, в яких говорить ся про явища і постатї фантастичні, та такі, що становили або й досї становлять предмет живого віруваня люду (чари і чарівники, злі духи і т. и.). Звісно, називаючи ті оповіданя мітичними, ми мусимо з гори звернути увагу на те, що для питомої, прасловянської чи праруської, дохристіянської мітольогії в них найде ся дуже не багато матерfailed ріялу; може бути, що якесь зерно такої мітольогії в них і є, та не треба забувати, що воно виросло на буйній ниві міжнародньої середньовічної, варварсько-християнсько-сектярської мітольогії, і вилущити наше питомо-національне зерно з тих чужих шкаралющ дуже часто буває майже зовсїм неможливо.

6) Оповіданя про особи, подїї та місцевости історичні, нїмецьким терміном звані заґами (Sagen). Їх вартість історична звичайно невелика або й зовсїм ніяка. Натомість часто до

Мо́жи вона́ пішла́ до и́нших рук, та й вже мо́е ни бу́ди?... І він ви́ньаў сибі ту мошенку, ви́йшоў на двір, стаў сибі ў такім куто́чку і бу́де пробува́ти, чи ўона́ бу́ди дава́ти гро́ші. Али потра́с не́йу — йи! по́ўна! ви́кинуў ті са́мі гро́ші, шо з ра́зу трас. От, хвали́ти Бо́га, шо йа діста́ў. Уже на-за́д до не́йі ни пойіду і ни бу́ду ньіц каза́ў на́віть. Та на-шо́ миньі такі пала́ци! — йа сибі.... ха́та про́ста шо-б була́ до́бра, хльіви́ до́брі, това́ру по́ўно шо-б було́ (то ўже по ґоспода́рски, но па́ньски ўже ньі — замітив Микола Кравіцкий), че́тверо ко́ний, возів два, і йа сибі ўо́женьў сьа.... — І він сибі пішо́ў до ґоспо́дара, посва́таў і взьаў сибі жінку. Мужи́к до́брий.... і сибі жи́ли до сме́рти, та й вже по цьілі спра́ві. Та й поме́р — та й моше́нка пропа́ла! (Па́ньі до ча́су була́, а біда́ то до віку! — докинула стара Гананьіниха).

Від госп. Гандруха Кравіцкого зап. в марті 1894.

Паралелі гл. Аѳанасьевъ, Народныя русскія сказки II, 118—138; IV, 236—248; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 109—114; Basile, Pentamerone, übers. von Liebrecht, II, 3—12; Шидди-Куръ, гл. XIII (перекл. в Этнографическомъ сборникѣ, т. VI.) *І. Ф.*

4. Чудесні коні.

Маў ба́тько три сини́; два му́дрих, а йіде́н дурни́й (та́ йак той Фра́нко Цего́льникіў). Під мо́рем маў поле, — там на тім по́льі посьійали пшени́цьу, і ў де́нь та пшени́цьа ду́же була фа́йна, а ў ночі шо-сь при́йди і ску́си ту пшени́цьу (ньіби зьісьть) чисто. Та й ка́жи ба́тько до то́ўо найста́ршоўо си́на, до то́ўо му́дроўо, ка́е: Пішо́ў-би-сь, си́ну, пішо́ў-би-сь на-ніч, мо́и бі-сь шо зла́паў. — Пішо́ў той син, тро́ха там поси́дьіў, поси́дьіў, сон його змори́ў, засну́ў; та й засну́ў, та й пшени́цьу зьіло шо-сь, прийшло́, та й він ни знаў шчо. На дру́гу ніч пішо́ў дру́гій син, той му́дрий ше. Та́е засну́ў, та й та́е ни знаў, шо зьіло ту пшени́цьу. А на тре́тьу ніч ка́е той дурни́й: Та́ту, йа́ — ка́е — піду́. Ка́же: Йа му́шу зла́пати, шо то зьіда́йи ту пшени́цьу. — А ба́тько ка́е: та де́, ти таки́й дурни́й, де́ ти там.... шо́ ти бу́диш ви́дьіти! — Пішо́ў той дурни́й, пішо́ў там до то́ўо по́льа, там стойа́ла така́ йаблінка коло то́ўо по́льа. Він взьаў, вильіз на ту йа́блоньу, і ни спаў, так сидьіў, аш прийшо́ў кінь з місьацем. Прийшо́ў піт ту йа́блоньу і стаў чу́хати сьі. Він помале́ньку так зача́ў зльіза́ти, і всьіў на то́ўо коньа́ і прийіхаў аж до дому, с тим коне́м. І прийіхаў до до́му, — і маў коньа́ ў до́ма тако́ўо сухо́ўо і він зьаў то́ўо коньа́, ви́гнаў так на ву́лицьу, а то́го пусти́ў до ста́ньі фа́йного. На дру́гу ніч пішо́ў і зноў так са́мо вильіз на те де́рево. І прихо́ди ше кінь зі со́нцем, — прихо́ди зноў там до то́ўо само́ўо де-

льіґарах (на штимпа́льах) — і він сибі там вльіз, піт ту пи́йц. І акура́т прихо́дит со́нце. — „Е, де́-сь ту ўже шо-сь смерди́т тут-ўо́, душа́ йака́-сь смерди́т!“ — А ма́ти ка́же: „Ет, ти, си́ну, напа́хаў сьа-сь цьілий де́нь по сьвітьі, то тибі смерди́т“. — Дала́ йіму повече́рати, він повече́раў і льага́йи спа́ти (хто? пита́юся. — Ньіби Со́нце). От він сибі заснўў, і ма́ти льагла́ — і прокида́йить сьа ма́ти і ка́е: „Ти, си́ну, спиш?“ — „Ньі, йа — ка́е — ни спльу“. — „А миньі таки́й сон, нибо́и, приснийў сьа: ви́йшоў ме́лник і ка́е: три каминьі ме́ле — а він хльіба жаде́н“. — А він ка́же: „А він таки́ бу́де жаде́н. Бо він ма́йи три пси, — а він йиму хльіба ньіґди ни дасьть жа́дному зьісти. То він таки́ бу́ди жаде́н“. — І вони́ пости́шили сьа і зноў спльать. І вона́ зноў йиго́ прибу́джуйи: — „Спи́ш ти, си́ну?“ — Ка́е: „ньі“. — „А миньі таки́й сон приснийў сьа: ви́йшла дьіўка, сьльіпа́, і каза́ла: шчо́ ўона сьльіпа́?“ — А він ка́е: „Вона́ й і бу́де сьльіпа́. Вона́ ў недьільу до схо́да со́ньцьа, йак йа́ маў сходи́ти, то вона́ ми́ла сьа, ў субо́ту вона́ ни ма́ла ча́су ўми́ти сьа, ў бу́дний день. Вона́ ўбмива́ла сьа, йак йа́ но-тілько маў сходи́ти, і вона миньі зальльа́ла во́чи, ви́льала миньі ті поми́йі в во́чи.“. — Али вони пости́шили сьа — і ма́ти прибу́джуйи зноў — „спиш, си́ну?“ — Ка́е: „ньі“. — „Гора́ з горо́йу — миньі присни́ло сьа, таки́й сон: — гора́ з горо́йу би́йить сьа“. — Він до не́йі ка́же: „І бу́де сьа би́ти, аш по́ки вона́ ко́го ни заби́йи“. — Али ўже, він ўже на-за́д йде, до сво́ўо крайў. Йде на-за́д і й акура́т прийшо́ў до те́йі гори́. Би́ють сьа — переверта́йуть сьа! Він перейти́ ни мо́жи, бо доро́а йи — а вони́ би́ють сьа на доро́зьі. — „Бу́в-ісь там, у со́ньцьа? до́ки бу́дим сьа би́ти?“ — Ка́е: „буў“. — „Ну, скажи́-ж миньі!“ — „Йа скажу́, а́ли перепусьтьіть мине́ на тамто́й бік“. — Вони́ переста́ли сьа би́ти, і він перейшо́ў на тамто́й бік. — „Ну, кажи́, йак бу́де?“ — Ка́и: „Бу́дити сьа би́ти, аш по́ки кого́ ни заби́йите“. — „Ко-б йа була́ зна́ла, то-б йа і тибе́ була́ заби́ла! Чика́й дупі́ру, йак хто буде́ йти зноў....“ — Прихо́дит — стоїйт та дьіўка сьльіпа́. — „Спомина́ли-сьти там за ме́не?“ — „Спомина́ў. Бу́дись сьльіпа́, по́ки ни ўмреш. На́ шо-сь у недьі́льу ми́ла сьа і до схо́да со́ньцьа ві́льала-сь той ку́пель?“ — Але він йідо́ — стоїйт той ме́лник на мо́сьтьі. — „Ви ўже поверта́йити на-за́д?“ — „Поверта́йу“. — А спомина́ли-сьти там за ме́ни, шо йа вас проси́ў?“ — „Спомина́ўім. Али каза́ў: ма́йити три пси — йак бу́дити хльіб печи́, шо на са́мий пере́д ўсаджа́йить сьа ў пи́йиц, і той хльіб добу́ти і роскрои́ти йиго́ на тро́йи і тим псам да́ти, по по́рцийі. То хльіба бу́ети ма́ти, шо не бу́дети ма́ти де́ подьіти“.

(Записано від госп. Гандруха Кравіцкого 1894 р.)

і взьэў, влыіс під дру́гій міст, під залыізний. Аж надйіхаў зноў той с тромá гóловами, і так сáмо, йак вйіхаў, і ўпаў кінь йиму́, і зноў.... і зробйў сьі неживий. Та й він зноў кáже: Кóньу мій, кóньу! чи ти ніньки ни йіў чи ни пиў, чи бис тóго Попельухá мáйиш тут погибáти? — Кáже: Вильізáй-но ти, Попельу́ху, бу́дем вóйну точи́ти. — Той ви́льіз, зачали́ бити сьі, і той Попельу́х таки́ забйў і тóўо. Влыіз зноў піт камінний міст, кáе: Кóби ше миньі тóго йідного! — Влыіз зноў піт той міст і прийіхаў зноў той зі штирмá гóловами, и но кінь стаў на мóсьтьі, та й зноў ўпаў. Та й кáе: Кóньу мій, кóньу! Чи ти ни́ньі ни йіў чи ни пиў, чи бес тóго Попельухá мáйиш погибáти вóзьде ду́рно-пу́сто! — Вильізáй, Попельу́ху, бу́дем вóйну точи́ти! — Йак той ви́льіз, йак зачали́ сьа би́ти, і тóй забйў зі штирмá гóловами ўже тóго, ўже ни міг ратýнку дáти....

Записано від господаря Миколи Кравіцкого в 1893 р.

Паралелї: Игн. з Никловичь, Казки, 46—52; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 262—267; St. Ciszewski, Krakowiacy, monografia etnograficzna I, 186—188. *І. Ф.*

5. Вдячні звірі.

Мáла ўдови́цьа си́на йідного і далá йіму два ри́ньских, й кáже: Йди шо купи́ до міста, жи́би-сьмо мáли шо йісти. Він ідé, йде, йшоў до міста, дивить сьі: бйи чоловік пса. А він до нéо кáе: За шчó ти йиго бйиш? йак мáйиш йиго бити на смéрть, продáй миньі йиго. — Ну, то купи́ сибі ў мéни, шó даси́ш? от, дáй миньі там кілька шу́сток та й бири́ сибі. — Той взьаў, даў йіму́ пйать шу́сток за тóўо пса. Взьаў, заплати́ў і нисé йиго до дóму. Здибáйи зноў дру́ўоўо чоловіка: бйи котá. — Йак мáйиш йиго бити, продáй миньі тóго котá. — І дáў ш за котá тáґжи пйадесьáт ґрéйцаріў. І взьаў тáґжи сибі до дóму, нисé. Здибáйи зноў.... ўже мáйи тóўо кóтика і пéсика, — здибáйи зноў трéтього чоловіка на дорóзьі, йак ўже йде до дóму: бйи вужá чоловік. За шчó ти, — кáже — чоловíче, бйиш тóўо вужá? продáй миньí йигó. — Йа йго за тé бйу, бо він мóже кого укуси́ти. — Йак мáйиш йиго би́ти, то льіпши продáй миньí йигó. Кáжи чоловік: Купи́ сибі. — От, шче мáйу пйадвóўо ри́ньского, ўже-м купи́ў пса і котá, шче й куплььу́ вужá, бу́ди мойі́ цьіли ґосподáрство. — Даў він за вужá тáґ-жи пйадесьáт ґрéйцаріў, пйадесьáт шче йіму́ зістáло сьі — то йигó йідзéньа. Приньіс він то до дóму: пса, котá і вужá. Стáла сьі з ним мати свари́ти: Йа тебé, си́ну, посилáла купи́ти шо йісти, а ти́ миньі, си́ну, накупи́ў таки́х дзьвірáт йаки́х,

жи страшно у хатьі сидьіти. Такóго мóжна злúбати де-бýдь. Типéр áньі йигó продасúш, ньі шó зрóбиш з ним, і сáм йісти ни мáйиш шó. — Він то зістáвиў у дóма і пішóў шчé раз вернýў сьі до міста; купúў він псóви і котóви хльíба і взьаў, а ґьльа вужá купúў ґрúсу. Купúў ґрúсу і ўсúпаў ў дьíшку той ґрис і тоўо вужá ўкúнуў ў ту дьíшку, мéжи той ґрúс. І тóй вýж сидьíў так чи биз рік і той ґрúс йíў, і тáк йигó спáс, такúй сьі зробúў глáткий і вилúкий.... І той вуж сьі прóси й до нéўо заговорúў: Берú мене і несú.... А тóй вуж то буў найстáрший віт ўсьíх вужíў, він буў тáк йак крýлем мéжи тúми вужáми. — За тóйи, жи тú минé викупúў віт смéрти, дістáвиш типéр вилúку надгорóду. Берú-ж мене і несú, там такí і такí гóри йист в льíсьі, йа вже тибí бýду покáзувати, і менé тамтí мýсьать вúкупити вужí, бо йá йúздим найстáршій. Бýдут тобí давáти грóши, то тú ни берú: бýдут тибí давáти срíбло і злóто мішкáми, кажú: пьіц йа ни хóчу, інó миньí дáйти той пéрстинь, жи той вуж майи на сибí (с тóўо вужá той пéрстинь), то вонú ни схтьáть тибí дáти. Али тú вертáй сьі зо мнóйу на-зáд до-дóму: йа йігó віткупúў віт смéрти, йа йігo гудувáў, сьі миньі той пéрстинь сподóбаў, — то ўонú тибí мýсьать дáти. Бо йак вóзьмиш грóші мішóк дадýт тибí, то тó бýдут сáмі гáдьі; то ўонú тибе — бýдиш ітú до дóму, то на дорóзьі тибé зьідьáть. (Так до нéго казáў той вуж, шчо він йигó вúгудуваў). Той пéрстинь йак з мéни вóзьмиш, то будéш шчаслúвим: насадúш йигó на пáлиц, йак ним повéрниш, шó сибі замúслиш, то то ўсьó бýдиш маў (так до нéго вýж говорúў). Тú-сь миньі зробúў дóбре, — так кáже вýж до нéго — а йá тибí зробúў шче льíпши. — От, хтьíли вже йімý дáти той пéрстинь з нéго. Йак той пéрстинь дáли йимý, йак він насадúў на пáлиц, і спогадáў сибі: Жи-б йа, йак йа прúйду до дóму, — йúздим такúй бідний, і мойá мáма, то йак прúйду до дóму, жú-би-м маў йидзéньа і питьá. — Прийшóў ін до дóму: Тáк йак помúслиў, і тó мáйу. — Типéр ше повернýў пéрстинь: Хóчу, жи-б миньí стаў фáйний пáлац, такúй, йак то панú мáйут, грабйóве. — І стаў жи йимý тáґжи такúй пáлац, йак помúслиў. Зробúў сьі цáлком вилúкій пан, бо усьо мáйи. Мáти сьі дúвуйі: Сúну, шо то йист такéйі? — А вúдити, мáмо, вú-сьти минé сварúли, миньí так Бог даў. — І дивýйуть сьі нáвіть йімý і ў тім сильí льýди, шчо пéрши буў такúй бідний, а типéр такúм пáном сьі зробúў.

Та й він ўже сибі так буў мóжи з рік, шче ходúў кавáльиром. — А типéр ўже сьі, сúну, ўожéний, чогó ш так бýдиш ходúти кавáльиром — йúздісь такúм пáном богáтим, чогó-ж бýдиш кавáльиром ходúти? — Та шчó-ж, мáмо, та йá прóстойі хлóпки ни вóзьму. — Взьаў той пéрстинь, обернýў, і чýйи він, жи тáм ў йиднóго крýльа йист дочкá. І спогадáў сибі так, замúслиў, шчо йá йíйі хóчу взьáти за жíнку. І йак той пéрстинь обернýў, і ф тí хвúльі стаў він там, ў тóўо крýльа. Так той круль сьі

шчудоваў, по йакому він так до него зайіхаў — бо то було за морам. — Йак ти — питайить сьі круль тоўо — йак ти сьуда дойіхавись до мени? — Йа де схочу, то йа можу ітѝ і йіхати. — Кажи, так до него той круль: То є теби йист йакий-сь великий фильозоф. Ну, йак ти йи такий фильозоф, а хочиш мойу дочку взьати, то йа дам за теби. Али зроби-ж миньі так: вимуруй-жи миньі такий мармуровий палац за двайцьіть штири годиньі, то йа дам за теби свойу дочку. — Він той перстинь обернуў і так сибі замислиў, і ў ті хвильі стаў палац мармуровий. Минуло двайцьіть штири годиньі, він пішов і замельдуваў тому крулеві: Вже йист готоў. — Той сьі круль аш шчудоваў: Шо то йист за комедийа, шчо йа йиздем круль, майу свойи войско, то миньі треба такий палац муровати без десьіть льіт, йак він поставиў за двайцьіть штири годиньі? Ну, то-сь зробиў, шо-м сибі казаў — так кажи круль до тоўо своўо зьатьа — тиniер йа шче хочу, жиби шче миньі було.... до тоўо палацу злотий бурок, то допіру дам за теби свойу дочку. — Той перстинь взьаў, обернуў, і сибі так замислиў: Жи-б миньі ў ті хвильі стало (злотий бурок). — І вже мусьіў за нeўо дати свойу дочку. — Мушу за нeўо дати, бо він йист мудрійший йак йа — так той круль казаў. І зробили вони вже весьільа, і йіму сьі ни сподобало там бути. Взьали шльуб, і він сибі так помислиў: Тиnер — (обернуў той перстинь) — тиnер йа хочу бути с свейу жонойу на-серид моріў, жи-би миньі стаў палац на-серид моріў, такий, жи шче жадин цар ни майи — так сибі замислиў. І так стало, йак він замислиў: палац на-серид моріў, і він стаў ж жінкойу. Уберну́ў він зноў перстинь і сибі помислиў: Жи-би миньі стало кілька реґіментіў войска коло мени. — Стало коло него і войско, кілько він хтьіў. Тиnер вже йа сьі ни бойу ньікого. Стаў він льіпший, більший круль, йак йиго тесьть.... Він сибі заўсьігди ж жінкойу ночуваў сибі ў покойу. Али жінка йиго стала питати сьі: Шо то йист такейі, ти йиздісь мій муж, тиnер скажи миньі праўду, ни майись сьі мене чого бойати, бо ти мій муж, а йа твойа жона. — Йак стала йиго просити, і він зьаў, сказаў праўду. Кажи: Йа майу такий перстинь, шчо йак йа ним поверну, шчо сибі замисьльу, то те майу. — І заўсьігди він тримаў той перстинь на руцьі, на палци. І той песик і котик таґ-жи, шчо він купиў, то таґ-жи були з ним, де він ішоў. Польагали вони ў ночі спати, і він заснуў твердо; ўзьала з него жона і той перстинь здерла йіму с пальцьа. І так сибі — ўже ўона насадила на палец на свій і так сибі спогадала: Шчо-би йа була ў своўо отцьа на-зад — так сибі помислила. Та й він зістаў сьі но с песиком і с котиком. Прибудиў сьі він: нима ньіц, аньі войска, аньі жінки, но-тілько зістаў сьі с песиком і с котиком. Подивиў сьі він на руку: уже перстиньа нима! — О, тиnер йа зістаў ўже дупіру бідний! — Кажи до него песик і котик: Ни бій сьі, наш пани, ти-сь нас

відратуваў віт смéрти, а ми тебé відратýйимо шче. — Кáжи пéсик до кóтика: Усьадь.... йа бýду плисти, а ти ўсьадь на мéни і йа тибé бýду вéсти чириз мóри, аш туди́, де вонá йист, до йийі отцá, то ми ше той пéрстинь дістáнемо у нéйі. — Прийіхали вони́ чериз мóри, пес і кіт, і кáжи пес, вже йак прийіхали туди́, кáжи пес до кóтика: Знáйиш ти шчо, злáпай-но ти миш. — Пішóў кóтик, злáпаў миш. — І іди́ ти, сьадь під порóгом з мишéйу і тримáй ў гýбі (А то бýло ў ночі́.). Уна, та пáньі, мáйи пéрстінь ў гýбі —, і слýхай, сиди́ піт порóгом — так казáў пес до кóтика — йак-но бýдиш слýхати, йак хто двирми́ ри́пни, бýди йшоў на двір, то ти йак найхýтши іди́ до покóйу іс тéйу ми́шойу, — ўнá той пéрстинь мáйи ў гýбі, та пáньі — ти по-ти́ху прийди́ до лі́шка, і тéйу ми́шойу йі так потерни́ по гýбі, і вонá сьі збри́ди, скáи: тфу, тфу! цо то таки́ґо! — і той пéрстинь ўпадé йі з гýби на зéмльу, а ти йак найхýтши хапáй за той пéрстинь і тисни́ сьі під двéри. Йак онá пльýнула, той кóтик ўхопи́ў за той пéрстинь. Онá сьі зі сну́ дýжи зльакáла сьі, стáла у покóйу кричáти, аш ті слýги почýли, прийшли́ хýтко під двéри: шчо то такéйі за кри́к? — А кóтик йак найлýтши с пéрстинем утьік на двір. А пéсик чикáў на дворі́. Кáжи: Мáйіш? — Кáжи кóтик: Мáйу. — Ну, сьідáй типéр на мéни — так кáжи пес до котá — і йі́дьмо на-зáд до свóўо пáна. — Сьіў кóтик на пса іс тим перстинем; али вийіхали вони́ насéрид мóра, — питáйить сьі пéсик кóтика; Мáйиш пéрстинь? — Кáжи: Мáйу. — Йі́дут, йі́дут зноў кавáлок, кáжи: Мáйіш? — Кóтик хтьіў сказáти: мáйу — та й той пéрстинь ўпаў ў вóду. Ну, та й кáжи кóтик до пса: Та й вже фпаў миньі ў вóду. — Іди́-ж миньі типéр лáпай ри́бу і шукáй миньі тóўо пéрстиньа, бо то ри́ба ўхопи́ла. — Йак стаў кóтик шукáти за тим пéрстином, питáти сьі ри́би іти́ глубóко ў вóду — кáжи ри́ба: Йа мáйу. — Йди з нáми на-вéрха, зо мнóйу — так кáжи кóтик до ри́би — той пéрстинь віддаси́ш, дістáниш вели́ку надгорóду, — Взьáли пес і кіт... та ри́ба підійшлá до гори́, пéсик іс котóм взьáли ту ри́бу роздéрли й той пéрстинь добýли, і так йі́дут до свóўо пáна дáльі. Прийіхали вони́ до свóўо пáна. Питáйи сьі пáн: А шо, мáйити? — Кáжи кóтик: Мáйимо. І пан сьі дýжи ўтьі́шиў, жи вони́ йімý на-зад дістáли йігó перстень. Насади́ў ін на пáлиц і тáк сибі поми́слиў: Шчо мойá женá так минé побіди́ла, нех вонá до мéни тепéр прийіди! Убернýў пéрстинь й так сибі поми́слиў. Йіхала вонá до нéго, і він той пéрстинь обернýў: Шчо онá миньі бýла вóрогом, шчо типéр нех вонá у мóрах пропадé, нех сьі вонá фтóпи! — Уже кінéц. Утопи́ла сьі за ту штýку.

Записано від кравця Юська Захарчука в марті 1894.

Паралелї гл. Аѳанасьевъ, Русскія нар. сказки II, 118—138 і IV, 236 — 248; Ciszewski, Krakowiacy I, 115—116; Вук Стеф Караджич, Српске народне приповjетке. У Бечу 1870, ст. 10—14; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 89 - 93; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 109—114. *І. Фр.*

6. Молодильна вода.

То буў сибі йідéн круль. Маў три сини́. Так він сибі казáў спроси́ти паніў, ли́сти поросписуваў, шчо-б зыіхали сьа до нéо. Али він зробиў той баль сибі, пани́ позйіжджáли сьа, і кáже до них: „Шо-б то робйти, шо йа старий, а йа хóчу бýти молоди́й? Угáдуйти, йак то роби́ти?“ Али жáдного ни ма такóго і ныхтó то му ни зрóбит. Порузйіжджáли сьа пани́ ўже, і той найстáршій си́н кáже: „Татýньу, а-ж за мóрами йи така стýдньа і тáм йи́ такá водá; тéйі води́ дістáти і ўуми́ти сьа, то бýди молодий. Али, татýньу, дáйти миньі вóйска і грóші, то йа пойіду, то йа вам дістáну“.

Али взьáў він, дáў йіму вóйска і дáў йіму грóші, і пойіхаў. Прийіжджáйи він на мóри — йи три дорóзьі на тім мóри. Али міркýйи, на котрý дорóу брáти сьа йімý. Али він ўзьáў сьа на льіву дорóўу. І йак він пóйіхаў, ви́йіхаў по-сéрид мóра, водá стáла драгльáми, и він стаў і стойіт. Шо роби́ти — треба те вóйско цивільни ви́топити, а та старшинá то дістáнеть сьа з ним, бо не ма сконд годувáти тілько. Він стойáў на тих мóрах рік і два місьацьі і ни міг ви́йіхати á-ньі сьуди́ ньі туди́, стаў та й ўже. Але той бáтько ви́чекаў ўже... ви́йшоў рік і два місьацьі, і роспи́суйи зноў ли́сти по свойіх панáх, шо-б зьіхали сьа, и він сибі зноў баль бýде справльáў. Позьіжджáли сьа пани́, там сибі пйут, йідьать, і він кáже: „Мóже з вас таки́й йи, шчо хто мóже знáйи, шчо-б чоловік молоди́й стаў?“ „Жáден — кáже — ни знáйимо“. — Уже ті пани́ зноў порозйізди́ли сьа, ўже по тім бальý, а той син кáе до нéо, той середýшчій, кáе: „Татýньу, йа пойіду, то йа вáм ўже привезý. Дáйти миньі вóйска, грóші, — йа йіду“.

Бáтько йімý даў вóйска, даў грóші, і він забрáў сьа й пойіхаў. Прийіжджáйи на мóре — йи́ три дорóзьі. Але міркýйи: „На котрý то миньі йіхати с тих, на тих три дорóзьі?“.. Але пойіхаў у серéдньу дорóгу. Йак він пойіхаў, зайіхаў по-серед мóра тій застановиў сьа. Водá стáла драгльáми і йіхати ни мóжна. Стойáть. Шо будем робити? трéба троха вóйска ви́топити, а ті старші дістайýть сьа. Шо роби́ти — ўже стойáть рік і два місьацьі. Бáтько виглядáйи, ўже рік, два місьацьі ўже — ни ма! Роспи́суйи зноў ли́сти по тих панáх; зноў баль хóче спрáвити (за кýждим си́ном мýсит справити, бо ўжи́ нимá). „Може хто межи вáми

йи, шо мóжите знати, шо-би молодúй стаў, вісьімнáйцьіть льіт стаў молодúй?“ (А вже мóе маў шісьдесьáт — а він хтьіў молодúй бýти!) — Віткáзуйи до нéо, шо ньí, ньіхтó не помóже. Йак Пáн-біг ни помóже, то ўже ньіхтó. Порозьіжджáли сьа пани́, та й той наймолóтшій си́н кáе: „Татýньу, йа пойіду, йа вам ўже привезý. Али минньí дáйти вóйска шмáт й грóші шмат“.

І він даў йімý вóйска, даў грóші, ін пойіхаў. Йак він пойіхаў, прийіжджáйи на мóри — йи три дорóзьі. Але й він сибі міркýйи: „На котрý то минньí йіхати?.. Але пойіду на пра́ву“. — Пойіхаў на пра́ву дорóу. Так він пойіхаў, пойіхаў, і зайіхаў посéред мóра, і йіде дáльі — вже минýў по-сéред мóра. Але так йіде, пóки до кінцьá ни дойіде, на тамтóй бік. Прийіхаў ін на тамтóй бік мóра, ўже вóду перейіхаў. Ди́вить сьа, стойіт кýзьньа на бéрезьі під мóрами, і шо-сь там дзéнькáйи ў ті кýзьньі. Али він сам вьльіз, вóйско покúнуў на тім, шо йіхали, а сам пішóў до кýзьньі до тéйі. „Слава Бóўу!“ — „Слáва на віки!“ — Питáйить сьа той ковáль: „А вітки ви тут зайіхали?“ — „Йа зайіхаў а-ж с тамтóўо крайў, за води́“ — „А за чим-жи ви тут прийіхали?“ — „Йа прийіхаў, йа хóчу дістáти води́“. — „Йакóйі води́? — „Йа хóчу такóйі води́ дістáти, стари́й чоловік жи́-би зробúў сьа молоди́й, вісьімнáйцьать льіт“. — „Ни такі були́ мýдрі, а тéйі води́ ни дістáли, і ви ни дістанити“. — „Йа — кáе — мýшу дістáти води́“. — Ковáль кáе: „Но, йак ти таки́й завзьи́нтий, а-бі-сь там доступи́ў. Там не мóна доступи́ти на жáден спóсіб. Там стойіт вáрта, там у брáми видмідь привйазаний стойіт, то ви там ни достýпити. Али нá тибі чóўник і молотóчок і йідь, на горý йідь, там горá йи такá“... Взьаў він чóўник той і молотóк і йіди під горý. Али він йіди та й йіди та й йіди, а тим молоткóм фурт у чóўник цóкайи і дáльі йіди. Вийіхаў на горý, вьльіс с тóо чóўника, ди́вить сьа: йаки́й-ісь фільвáрок стойіт. Він зибрáў сьа, пішóў до тóо фільвáрку.

Прийшóў під брáму, — видмідь спит, привйазаний на зальізнім ланцухý. Жомньіри спльать, вáрта. Так він — кóньі стойáть, іс сьідлами, — він прийшóў на той двір і пішóў до стýдньі і води́ набрáў у фльáшку і пішóў під вікнó: сьвітить сьа! Пішóў диви́ти сьа під вікнó, хто там йи. Нимá ньікóго, льáмпа сьвітить сьа на стольі, кáва стойіт ву скльáньцьі і роґáльок лежи́т. Але він піс кватúру вльіз, каву ви́пиў, роґáльком закуси́ў, ди́вить сьа — пáнна молодá ўу постéльі спит. І він пішóў до тéйі пáнни і йі там зґваўтувáў на постéльі і вонá ни чýла. І він сибі забрáў сьа, на-зáд с кватúри ви́льіз, сьіў на стольі, взьаў папір, написáў кáрточку і на постéльі ки́нуў ту кáрточку, (мáйиш признáку!) і сам піз вікнó і пішóў. Вийшóў ў брáму — вáрта спит; ін по-тихéньку і перейшóў. І прийшóў до сво-

йіх жомньір: „Вже — ка́е — йа діста́ў! Типе́р йідьмо у сві́й край на-за́д!“

Али воні́ йідут і йакура́т посе́рид мо́ра прийіжджа́йут. Али ди́вить сьа, пізнай́: йо́о брат стоійіт на мо́ри. Прийіжджа́йи бли́шши до вих: ўоні́ ўоби́два стойа́ть. Али зачалі́ ўохо́ту справльа́ти сибі́, шо ўже рік і два місьацьі, а йіх не ви́дьіў. І ўоні́ до нео: „Чем ти ни йі́диш до до́му?“ — „Йа топіру пойіхаў і на-за́д верта́йу сьа, а ви ўже пойіхали рік і два місьацьі, і на-зад ни мо́йити йіхати“. — „Коли ми зайіхали у таку́ рошчи́ну і ни мо́им ви́йіхати. Али поможі́ть нам йак, шо-б ми ви́йіхали“. — Али воні́ ма́ли йакі-сь там ланцухи́, учепи́ли, і те во́йско начало́ тьагну́ти і йіх притьагну́ло до се́би. Ви́йіхали на чи́сту во́ду, взьали́, забальува́ли — тепе́р сибі бу́демо тро́ха бальува́ти. Они́ сибі там пили, йіли, і той наймоло́тшій ўпиў сьа. І ўоні́ у не́го ту во́ду відікра́ли від не́го, йиго́ фльа́шку взьали́, ў свойу́ ви́льльали, а ў йиго́ фльа́шку взьали́ набра́ли води́ ў мо́рах і ўсади́ли йиму́ ў кише́ньу. „Но, йідьмо!“ Пойіхали.

Прийіхали ўоні́ до ба́тька фсьі три на-ра́з. Ти й ба́тько ко́нтит: „Де ви ўсьі три поздиба́ли сьа? Наймоло́тшій пойіхаў на ўоста́тку, а ўсьіх привіў. Ну, котри́й син діста́ў те́йі води́?“ — Наймоло́тшій ка́е: „Йа діста́ў“. Даў ба́тькови ту с фльа́шкойу во́ду, шо́-би молоди́й буў, бу́ди ўмива́ти сьа. А ті сині́ ка́жут: „Та́ту, ни ўмива́йте сьа те́йу водо́йу. Возьмі́ть пса і уми́йти те́йу водо́йу“. — Закли́каў пан пса, ўубми́ў йиго́, те й той пес потріскаў ца́лком. Та й тіі́ сині́ ка́жут до ба́тька: „Ви́'ити, тату́ньу, ни була́-б вам смерть за́ра?!“ — „Дай вам Бо́же здоро́ўльа, шчо ви мине́ відратува́ли! Так-би йа буў зроби́ў, потріскаў!“ — А той дру́гій: „На́те но вам ме́йі води, уми́йте сьа!“ (ту во́ду, шо він відікра́ў віт то́го). Взьаў ба́тько, ўми́ў сьа: буў стари́й, зроби́ў сьа молоди́й! —

Маў стрильцьа́ ба́тько сво́ўо, — він сибі ходи́ў по́ льісьі, пташину́ биў. Дайи йиму батько то́о наймоло́тшого. „На тибі́ йиго до льіса і заби́й йиго́! З не́ўо шо-би-сь приньі́с се́рци і мізи́нний па́лец, на зна́к миньі шо́-би-сь приньі́с“. — Но, али слуга́, йак пан ка́е, мусит слу́хати. Взьаў йиго́, завіў ў льіс. Маў соба́чку зі собо́йу той стріле́ць, і він то́ўо соба́чку взьа́ў, заби́ў у льісьі. Ви́ньаў ножа́, роспоро́ў то́ўо соба́чку, виньаў з не́ўо се́рци, завину́ў ў папір і схова́ў до то́рби. — „Ну, а ти мі дава́й палець вітну́ти, бо шо йа маў тибі́ смерть зроби́ти, то йа псо́ви зроби́ў, а миньі́ тебе́ шко́да“. — При́віў йиго до пинька́, той поло-жи́ў па́лець на пенькови, той соки́ройу віттьа́ў йиму́ па́лець мізе́рний; взьаў хльі́ба і шма́ти, йиму́ той палець завйаза́ў. „Ну, тепер сибі йди, куди́ хо́чиш, а йа верта́йу сьа до ба́тька до тво́го і скажу́, шчо йа тибе заби́ў, бо ўже знак ма́йу“. — И він забра́ў сьа від нео, пішо́ў, а той пішо́ў до йиго́ ба́тька. Прихо́дит до ба́тька той стри-

рева і зача́ў зноў чу́хати сьі. І він фсьіў зноў по-мале́ньку на не́го і ўже ма́йи два. На тре́тьу ніч зноў пішо́ў на те місце і прийшо́ў кінь зноў з воро́йу. І він зноў по-мале́ньку так на не́ўо, зноў ўхопи́ў сьі і прийі́хаў до до́му, ўже ма́йи три ко́ньі, такі́ йак... — Али йіде́н цар росписа́ў листи по ўсьіх се́лах, по ўсьіх міста́х, і ка́жи: Мо́жи-б такий йакий знайшо́ў сьі, жи́-би на тре́тьи пльо́нтро с коне́м ви́скок. Подару́йи йиму́ сво́ўо полови́ну добра́ і свойу́ дочку́ дайи́ за жінку. Али ті брати́ му́дрі ма́ли такі ко́ники свойі, а той дурни́й та́ґ-жи маў. І ба́тько ка́же: Йідьте ви́ ўби́два, мо́же ви́ котри́й ви́скочите. — А той дурни́й ка́же: Та́ту, йа́ пойі́ду. — А ба́тько ка́же: Де́ ти, таки́й дурни́й, си́ну, куди́ ти там ви́йідиш! — А він ка́жи: Та́ту, ви ни диві́ть сьі, жи йа дурни́й, а йа — ка́е — найху́тше ви́скочу йак хто. — Али ті му́дрі ка́жут: Ти на́віть — ка — ни йідь, бо ти на́м ўсти́ду наро́биш, йак ви́йідиш таке́йу хабе́тойу, йак ти ма́йиш, сухо́йу. — Али ті брати́ пойі́хали, а він сибі пішо́ў до ста́вьі, ви́віў йідно́ўо коньа́, зі со́нцем, і подиви́ў сьі йіму́ ў ву́хо. Ви́ньаў з ву́ха ўсьо на се́би ўбра́ньа па́ньске, ў ву́сьі сидьіло, і ўбраў сьі і фсьіў на не́го, на то́ўо коньа́, і пойі́хаў: А йак прийі́хаў там, и по-тілько тули́ пригна́ў, і за́ра там ви́скок с тим коне́м і ху́сточку переде́р, взьаў кава́лок сибі, а кава́лок йійі даў, па́нньі, і на-за́д пойі́хаў. Прийі́хаў до до́му, пусти́ў коньа́ до ста́ньі, ски́нуў той му́ндур па́ньский і фсали́ў коне́ві ў ву́хо, і ўбраў сьа те шма́тьа свойи́, те бі́дне, і прийшо́ў до ха́ти, сьіў і сиди́т. Прийі́хали ті брати́ йиго, му́дрі ті, і ба́тько пита́йи: А шо́ там, сини́? Заручи́ли-сьти котри́й — ка́е — чи ньі? — О — ка́е — та́ту, де̑ там! Па́н — ка — прийі́хаў йаки́йі-сь таки́й, коньа́ — ка́е — ма́йи с со́нцем, — ка́е — 'к та́м но пригна́ў, так ви́скок і ху́сточку переде́р і вже. — А той дурни́й ка́е: То — ка́е — йа са́м буў. — А они́ ка́ут: Іди́ ти, дурни́й, ти с те́йу хабе́тойу куди́ там ви́скок-ісь (ви́ліз-ісь)! — А — ка́е — а-ну́, йідьіть-но, брати́, подиві́ть сьі, і ви́, та́ту, йакі йа ко́ньі майу! А ви́ мене́ — ка́е — дурни́м ро́бите! — Али той цар росписа́ў, до не́го написа́ў: Жи ма́йи таки́х три ўосо́бі, жи чи він йіх побйи́, йіде́н з двома́ го́ловами, а дру́гій с трома́ го́ловами, а тре́тьій зі штирма́ го́ловами. Ка́же: Йак ти йіх побйи́ш, то мойу́ дочку́ за жінку во́зьмеш. — Так він лу́же зажури́ў сьі с то́го, ка́же: Де́-ж йа мо́жу поби́ти таки́х, жи він ма́йи три голові і шти́ри! — Але пішо́ў він, вльіз під міст, під деревйа́ний. Йіде той йіде́н з двома́ го́ловами бес той міст, і по-тілько вйі́хаў на той міст, і фпаў кінь і здох йіму (і зги́нуў на тім місци). Так він каже: ко́ньу мій, ко́ньу! чи ти́ — ка́е — ни́ньки ни йіў чи ни пиў, чи бес то́го Попельуха́ ма́йиш погиба́ти? (А він писа́ў сьі Попельу́х, той). Та й ка́е: Вильіза́й-но, Попельу́ху, бу́демо сьі тро́ха би́ти — ка́е. — Той ви́льіс с-під то́го мо́сти, зачали́ сьа би́ти, і заби́ў йиго́ той Попельу́х, то́го з двома́ го́ловами.

І взьяў, влыіс під дру́гій міст, під залыізний. Аж надийіхаў зноў той с тромá гóловами, і так сáмо, йак вийіхаў, і ўпаў кінь йиму́, і зноў.... і зробиў сьі неживий. Та й він зноў кáже: Кóньу мій, кóньу! чи ти ни́ньки ни йіў чи ни пиў, чи бис тóго Попельухá мáйиш тут погибáти? — Кáже: Вильізáй-но ти, Попельу́ху, бу́дем вóйну точи́ти. — Той ви́льіз, зачали́ бити сьі, і той Попельу́х таки́ забиў і тóўо. Влыіз зноў піт камінний міст, кáе: Кóби ше миныі тóго йідного! — Влыіз зноў піт той міст і прийіхаў зноў той зі штирмá гóловами, и но кінь стаў на мóсьтыі, та й зноў ўпаў. Та й кáе: Кóньу мій, кóньу! Чи ти ни́ньі ни йіў чи ни пиў, чи бес тóго Попельухá мáйиш погибáти вóзьде ду́рно-пу́сто! — Вильізáй, Попельу́ху, бу́дем вóйну точи́ти! — Йак той ви́льіз, йак зачали́ сьа би́ти, і тóй забиў зі штирмá гóловами ўже тóго, ўже ни міг рату́нку дáти....

Записано від господаря Миколи Кравіцкого в 1893 р.

Паралелї: Игн. з Никловичь, Казки, 46—52; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія 262—267; St. Ciszewski, Krakowiacy, monografia etnograficzna I. 186—188. *І. Ф.*

5. Вдячні звірі.

Мáла ўдови́цьа си́на йідного і далá йіму два ри́ньских, й кáже: Йди шо купи до міста, жи́би-сьмо мáли шо йісти. Він ідé, йде, йшоў до міста, ди́вить сьі: бйи чоловік пса. А він до нéо кáе: За шчó ти йиго бйиш? йак мáйиш йиго би́ти на смéрть, продáй миныі йиго. — Ну, то купи сибі ў мéни, шó даси́ш? от, дáй миныі там кілька шу́сток та й бири́ сибі. — Той взьаў, даў йіму́ пйать шу́сток за тóўо пса. Взяў, заплати́ў і нисé йиго до дóму. Здибáйи зноў дру́ўоўо чоловíка: бйи котá. — Йак мáйиш йиго би́ти, продáй миныі тóго котá. — І дáў ін за котá тáґжи пйадесьáт ґрéйцаріў. І взьаў тáґжи сибі до дóму, нисé. Здибáйи зноў.... ўже мáйи тóўо кóтика і пéсика, — здибáйи зноў трéтього чоловіка на дорóзыі, йак ўже йде до дóму: бйи вужá чоловік. За шчó ти, — кáже — чоловíче, бйиш тóўо вужá? продáй миныі йиго́. — Йа його за тé бйу, бо він мóже кого укуси́ти. — Йак мáйиш йиго би́ти, то лыіпши продáй миныі йиго́. Кáжи чоловік: Купи сибі. — От, шче майу йидно́ўо ри́ньского, ўже-м купиў пса і котá, шче й куплыў вужá, бу́ди мойи́ цыіли ґосподáрство. — Даў він за вужá тáґ-жи пйадесьáт ґрéйцаріў, пйадесьáт шче йіму́ зістáло сьі — то йиго́ йідзéньа. Принъіс він то до дóму: пса, котá і вужá. Стáла сьі з ним мати свари́ти: Йа тебé, си́ну, післáла купи́ти шо йісти, а ти́ миныі, си́ну, накупиў таки́х дьвірáт йаки́х,

жи стра́шно у ха́тьі сидьі́ти. Тако́го мо́жна злиба́ти де-бу́дь. Тине́р а́ньі йиго́ продаси́ш, ньі шо́ зро́биш з ним, і са́м йі́сти ни ма́йиш шо́. — Він то зіста́виў у до́ма і пішо́ў шче́ раз верну́ў сьі до міста; купи́ў він псо́ви і кото́ви хльі́ба і взьаў, а ґьльа вужа́ купи́ў ґри́су. Купи́ў ґри́су і ўси́паў ў дьі́шку той ґрис і тоўо вужа́ ўки́нуў ў ту дьі́шку, ме́жи той ґри́с. І то́й ву́ж сидьі́ў так чи биз рік і той ґри́с йі́ў, і та́к йиго́ спа́с, таки́й сьі зробиў гла́ткий і вили́кий.... І той вуж сьі про́си й до не́ўо заговори́ў: Бери́ мене і неси́.... А то́й вуж то буў найста́рший віт ўсьі́х вужі́ў, він буў та́к йак кру́лем ме́жи ти́ми вужа́ми. — За то́йи, жи ти́ мине́ викупи́ў віт сме́рти, діста́ниш типе́р вили́ку надгоро́ду. Бери́-ж мене́ і неси́, там такі́ і такі́ го́ри йист в льі́сьі, йа вже тибі́ бу́ду пока́зувати, і мене́ тамті́ му́сьать ви́купити вужі́, бо йа́ йи́здим найста́рші́й. Бу́дут тобі́ дава́ти гро́ші, то ти́ ни бери́: бу́дут тибі́ дава́ти срі́бло і зло́то мішка́ми, кажи́: ньіц йа ни хо́чу, іно́ миньі́ да́йити той пе́рстинь, жи той вуж майи на сибі́ (с то́ўо вужа́ той пе́рстинь), то вони́ ни схтьа́ть тибі́ да́ти. Али ти́ верта́й сьі зо мно́йу на-за́д до-до́му: йа йіго́ віткупи́ў віт сме́рти, йа йіго гудува́ў, сьі миньі той пе́рстинь сподо́баў, — то ўони́ тибі́ му́сьать да́ти. Бо йак во́зьмиш гро́ші мішо́к даду́т тибі́, то то́ бу́дут са́мі га́дьі; то ўони́ тибе — бу́диш іти́ до до́му, то на доро́зьі тибе́ зьідьа́ть. (Так до не́го каза́ў той вуж, шчо він йиго́ ви́гудуваў). Той пе́рстинь йак з ме́ни во́зьмиш, то буде́ш шчасли́вим: насади́ш йиго́ на па́лиц, йак ним пове́рниш, шо́ сибі́ зами́слиш, то то ўсьо́ бу́диш маў (так до не́го ву́ж говори́ў). Ти́-сь миньі́ зроби́ў до́бре, — так ка́же ву́ж до не́го — а йа́ тибі́ зроби́ў шче льі́пши. — От, хтьі́ли вже йіму́ да́ти той пе́рстинь з не́го. Йак той пе́рстинь да́ли йиму́, йак він насади́ў на па́лиц, і спогада́ў сибі́: Жи-б йа, йак йа прийду до до́му, — йи́здим таки́й бі́дний, і мойа́ ма́ма, то йак прийду до до́му, жи́-би-м маў йидзе́ньа і питьа́. — Прийшо́ў ін до до́му: Та́к йак поми́слиў, і то́ ма́йу. — Типе́р ше поверну́ў пе́рстинь: Хо́чу, жи-б миньі́ стаў фа́йний па́лац, таки́й, йак то пани́ ма́йут, графі́йове. — І стаў жи йиму́ та́ґжи таки́й па́лац, йак поми́слиў. Зроби́ў сьі ца́лком вили́кій пан, бо усьо ма́йи. Ма́ти сьі ди́вуйі: Си́ну, шо то йи́ст таке́йі? — А ви́дити, ма́мо, ви́-сьти мине́ свари́ли, миньі́ так Бог да́ў. — І диву́йуть сьі на́віть йіму́ і ў тім сильі́ льу́ди, шчо пе́рши буў таки́й бі́дний, а типе́р таки́м па́ном сьі зроби́ў.

Та й він ўже сибі так буў мо́жи з рік, шче ходи́ў кава́льиром. — А типе́р ўже сьі, си́ну, ўожени́, чого́ ш так бу́диш ходи́ти кава́льиром — йи́здісь таки́м па́ном бога́тим, чого́-ж бу́диш кава́льиром ходи́ти? — Та шчо́-ж, ма́мо, та йа́ про́стойі хло́пки ни во́зьму. — Взьаў той пе́рстинь, оберну́ў, і чу́йи він, жи та́м ў йидно́го кру́льа йист дочка́. І спогада́ў сибі так, зами́слиў, шчо йа́ йі́йі хо́чу взьа́ти за жі́нку. І йак той пе́рстинь оберну́ў, і ф ті́ хви́льі стаў він там, ў то́ўо кру́льа. Так той круль сьі

той панич не хоче горілки пити. А він каже: „Шчо-ж йа тибі дам? 'накшого ни майу до питьа!“ — Каже: „Скажу тибі наточити меду“. — Наточила меду, напиу сьа, пупойіли, і заберайить сьа зноу, йіде дальі. І питайить сьа свейі сестри: „Чи-б йа утрафиу до другойі сестри?“ — Так він почуу той злий дух і каже до него: „Йідеш до свейі сестри? — йа майу таку хустину, йа роздеру йі на двойи і дам тибі половину, а сибі половину. Йак тубі буде добре у дорозьі, то мойа хустина буде чиста і румньана, а йак буде тибі кепско у дорозьі, то мойа хустина стимньійи, то йа тибі прилечу на поміч“. — Али він йіди бес цьілий день, і зноу захопила йиго ніч. Так дивить сьа: блишчить сьвітло на горі. Так він йіде просто на те сьвітло. Прийіздит на те сьвітло, там ше мудрійшій фільварок, йак той буу. Так зноу він вйіздит до фільварку до того і просит сьа на-ніч. Відібрали від него коньа, ті слуги, пустили до стайньі, дали віуса, сьіна, води коневи, а сам пішоу до покойу просити тейі паньі, жи-би йиго приньала на-ніч. Так она гльанула на него і каже: „Чого ти, чоловічи, сьуди зайіхау? Йак мій чоловік приженеть сьа, то порох є теби буди!“ — А він кажи: „Нех уже шчо хоче буди зо мнойу, уже ни піду ньіґде“. — Так вона каже: „Ну, йак не жалуйиш свого житьа, то почуй“. — І зачинайи він росказувати свойу біду. „Йа мау-ім три сестрі, і усьі три сестри пікрали злий-духи“. — Так вона убіньала йиго з радости і поцьулована і зачала плакати: жи вона йист йиго систра. — А він каже до нейі: „Йа уже найшоу йідну сестру свойу, а тебе другу найшоу; і шче хочу, ко-би йак зайіхати до третойі!“ — А уона каже до него: „Зайідеш до третойі сестри, али дужи далеко, піт самим чорним морем; але тамта моц бідуйи, бо ни добрій той злий-дух (найстаршій, а наймолочшу майи)“. І каже до него: „Де-ж йа тибе сховайу?“ — „Де хоч, сховай мине“. — Підньала вона лушко, перини, накрила йиго моцно, жи-би той дух навіть не виходиу, йак він прилетит, жи-би хутко ни учуу. Так пригопи він з виликим фуком, вічиньайи двері, переступайи без порі, і каже: „Де-сь ту прісна душа смердит!“ — А вона каже до нео: Тибі так придайить сьа, ти пу сьвітьі гопиу (нипосидьашчій), напахау сьі-сь різних душіу — так тибі шче у посьі сидьать!“ — А він каже до нейі: „Може й бути то прауда“. Сидит він а вона йиго питайить сьа: „Шчо-б ти робиу, йак-би мій брат прийшоу?“ — „Шчо-би мау, тим-би приньау; і йак-би хтьіу добрій шваґир бути у мени, то буу-би, а йак ньі, то нех йіде сибі дальі!“ — Так она підньала перину, випустила йиго на пльац, своо брата. Він скочиу з лішка з радости, хопиу шваґра за руку і привитау сьа з ним. Так каже жінцьі, жи-би поставила йім до питьа. Так вона пішла, набрала вина [то богатьійші, — дод. Мик. Крав.], братови принесла моцьнійшого, а свому чоловікови слабшого. Так вони випили те вино; так він кажи йти по

дру́ги. Напи́ли сьа воні́ би́два, поста́вила вечерати, повече́рали і льага́йут спа́ти. Ка́же той злий-дух, шва́ґир йиго́: „Ми льага́ймо ўби́два ў ку́пі і бу́дем сибі де-шчо бе́сьідувати, бо йа шче не знаў на́віть, жи йа ма́йу шва́ґра“. — А ўона́ ка́же до не́го: „Та де ви бу́дети ўби́два спа́ти! Брат йи здоро́жаний, зму́чаний, ни зду́жайи, він би льіг і спочи́ў сибі, а тибі сьа хо́че бала́кати!“ — Так він ка́е: „Ну, то до́бре, то стели́ йіму́ окро́ме“. Так ра́но ўста́йи і бере́ть сьа йіхати да́льі ў доро́гу до сестри́ до све́йі. Ви́йшоў він за ним, ви́віў йіму́ коньа́ зі ста́ньі і ка́же: „Ну, йдьіть сибі шчасли́во ў доро́гу! Але йа ма́йу таки́й но́жик, дам йа тибі йиго́ полови́цьу, а полови́цьу зіставльа́йу сибі. Йак тибі бу́де біда́ ў доро́зьі, то мойа́ полови́цьа но́жика зро́бить сьа ду́же заржа́ўльана, а йак бу́де тибі до́бре, то мій но́жик зро́бить сьа йа́сний“. — І йі́де да́льі. Ви́йіхаў за бра́му, сестра́ вино́си йіму́ скльа́нку тако́йі води мо́цнойі. „На тибі, схова́й йі ў кише́ньу і йак прийі́диш до све́йі сестри́, то йак при́йди йі́йі чоловік зі сьвіта, то він бу́ди зачина́ти з тобо́йу боро́ти сьа, бо він йи моц нидо́брій. І йак він бу́ди каза́ти, жи-би іти з ним боро́ти сьа, то ти ви́ймиш ту скльа́нку з водо́йу і кажи́ до не́го: „Ви́пиймо пе́рши могори́ч, по́тім бу́дим боро́ти сьа!“

Так йі́хаў він до све́йі сестри́ наймоло́тшойі три до́бі. Прийі́здит на ту гору́, вйіжджа́йи на той фільва́рок, — на тім фільва́рку таки́х слу́гіў, жи ни мо́на зльічити (са́мі злі́й-духи́!) Так воні́ йиго опступи́ли до-ко́ла, так ка́жут до не́го, жи ми́ тибе тут пірвемо́! Так він про́сити сьа — нима́ жа́дного рату́нку!... Але тамто́му шва́ґрови, жи він відйі́здиў від не́го, зроби́ў сьа но́жик ду́же заржа́ўльаний. Так він за́раз на-тих-мйаст прильіта́йи на той фільва́рок. Прилетьі́ў на фільва́рок, порозгони́ў ўсьі ті слу́ги, пусти́ў коньа́ до ста́ньі, даў коне́ви йі́сти, а йиго запрова́диў до поко́йу. А сам полетьі́в да́льі.

Так він прийшо́ў до поко́йу: так та сестра́ йиго́ зльака́ла сьа і ка́же до не́о: „Шко́да тебе́, чолові́чи, жи-сь сьуда́ прийшо́ў. Йак він прилети́т, то він тибе́ свойи́м ду́хом лиґне́!“ (Подуфа́лий! найста́рший, той, жи кльучі́ но́си віт пе́кла). А він ка́же до не́йі: „Раз мене ма́ти роди́ла, раз бу́ду ги́нути! Ни-ма мойи́х се́стріў, забра́ли злі ду́хи, то ўже́ йі зо мно́йу шчо схтьать, то зро́бльать“. — Так она́ подиви́ла сьа на не́го, жаль йі вели́кій ’бгорну́ў і запла́кала. „Йа зна́йу до́бре, жи він йак прилети́т, то він тебе́ заби́йи, — али йа тибі дам тро́ха рату́нку“. — А він йі розка́зуйи: „Йа ночува́ў уже ў двох се́страх, і воні́ поприльі-та́ли, приньали́ мене́ фа́йно і коньа́ мо́го пагодува́ли і ви́слали мене́ да́льі ў доро́гу, а твій таки́й неспоко́йний....“ А ўона́ ка́же: „Він не ма́йи жа́дной віри, з йиго́ рук шче ньіхто́ не ўтьік. Але йа тибі дам тако́йі води́ — йак він прилети́т, так він за́ра бу́де бра́ти сьа до те́бе боро́ти. Але ти ни бій сьа, но го́стро до не́о говори́; ви́ймеш во́ду і кажи́: „напи́ймо сьа могори́чу пе́рши“.

Так приґони той зі сьвіта, приходи до хати і просто летит до него і каже: „Тинер йа тибе зьім!“ — А він каже: „Ни штука зьісти, може йа тебе!“ Так він хвильку постойау, вийньау сктьанку с кишеньі і дайи йіму пити; вийньау друу склянку с кишеньі і напийу сьа сам. Так він зробийу сьа віт тейі води, шо напийу сьа, такий сильний.... а той зробийу сьа моц слабий. Так каже той брат йійі: „Ну, ходьім боротн сьа!“ — А він каже: „Ньі, не піду, нех но йа напийу сьа свейі води!“ — Так посилайи йі по ту воду і каже: „Принеси миньі дьві фльашки води: йідну сильну, а друу слабу“. — Так вона пішла, принесла дьві фльашки води; ту сильну дала братови, а ту слабу йиму. Так він напийу сьа тейі води і не зміркувау, жи то слаба. „Ну, ходи, підем на пойидинок!“ — Йак брат злапайи злий-духа за чуприну, йак тарахне йиго у земльу, — те йно тілько смола потекла.... А сам бере сестру і йіде до мора. Прийіжджайи до мора і дивить сьа: пасеть сьа кобила з лошам. Так те лоша скочило у воду, а кобила за ним. І виходили дальі на бериг. Прийіжджайи він до того лошати — на нему йист золотьі вуздечки, і воно говорит до него: „Чоловіче, пусти свойо коньа пасти сьа, сьідай на мени і садови свойу сестру і пойідемо, будем забирати решти твойі сестри“. — Так він пускайи свойо коньа під море пасти сьа, сьідайи на те лоша і йіде дальі. Так воно каже до нео: „Ти, мій прийательу! пусти мене шче раз до мейі мами, нех йа попіссу шче раз сибі цицьки“. — Але він бойау сьа йиго пустити, бо бойау сьа, жи-б уоно ни утьікло. Воно кае до нео: „Ни бій сьа, за пйать мінут йа буду на-зад коло теби“. — А він каже: „Де-ж за пйать мінут повернесь сьа, коли до того мора сто миль!“ — Так він його пускайи і уоно побігло. Але він зачинайи с сестройу розмоульати, — а уоно прибігайи до него [стало сьа на слові, дод. парубок Антошко Мороз]. Дивить сьа — було мальиньки лошатко, а тепер велики! — І каже: „Сьідай ти типер на мени, а будим йіхати дальі“. — Прийіжджайут вони до тейі сестри другойі, жи буу перши, бере сестру на себи і йіде дальі. Али відйіздит кавалок, а лоша каже до него: „Прийательу мій! пусти мене шче раз до цицьки, а йа за десьать мінут буду тут“. — Так він доуго не сперечау сьа і пускайи йиго. Та за десьать мінут прибігайи на-зад — перши буу лошачок, а типер зробийу сьа кінь! Фіст йиго злотий, грива злота, копита злоті, а пітковн дійаментові. І каже: „Сьідайте на мене, а будем йіхати до третьойі сестри“. — Так прийіжджайут вони до третьойі сестри; викликау систру с хати і каже: „Сьідайти на мени, а будети йіхати на свойу батькіушчину“. — Так сьідайуть фсьі три сестри і той брат і йідут. Там чим рас той кінь ступайи льіпши, льіпши, так роспустийу ноги і так біжить, жи навіть земльі не дотиркайить сьа. Привіз він йіх до йіх дому; они зрадовали

сьа і дайўт йиму́ йісти, за то, жи йіх привіз. А він каже до них: „Ныіп ни жадайў від вас йидзеньа, но йдў до свейі мами і попісеў шче раз пійцьки. А ви сибі тут господарти і типирка ни бійти сьа ныічого злого, бо до вас ни майи права. Мине Пан-бі післаў, жи-б йа вас завіз на місци". — І покинуў йиму́ таку́ кьоншку молитвову, і каже: „Ныіп, но Богу моли сьа, а будиш мати, шчо сибі загадайиш".

Так той браг ўжениў сьа, спроваднў сибі велику музику і зачинайи висыільа. І йа буў ти-ж на тім висыілі, давали мины йісти і пити, і ў кишиньу дали й за пазуху, і ў хустину навйазали і ў торбу наклали.... Але йа буў пйаний — і лежало ў кутку ў коморі клоча — і йа лыіг ў нему йі заснуў. Але там дуже стрільали з гарматіў, і брали се клоча і набивали до гарматіў. Там йідён сват молоденькій прийшоў, загорнуў те клоча зо мнойу і забиў ўу гармату. Йак вистрілили с тейі гармати, і йак вистрілили, та й йа литыіў та й литыіў та й литыіў, та й прилетыіў ту до вас, до хати, і на лавцы сыіў і вам оповіў. І ті байцы кінец, і горівки збанец, і хлыіба дробйаска, і кобас вйаска, і цибер кісылю, і ўсы госьты подылыў. — Те шчо мины там дали то йа те ныіс.

(Записано від госп. Юрка Соколовського з прозвиском „Горобец" в марті 1894.

Паралелї гл. Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, N. 25, стр. 180—185; G. Basile, Pentamerone II, N. 33.

8. Дурень і царівна на скляній горі.

Маў батько три сини, і було два розумних, а йідён дурний. Ну, так той дурний фцьонш сидыіў за пийцом, а ті розумні мали коны, фурманили. І буў старий батько і мати шче. Али ті брати прийіхали с фурманки й росказуйут свому батькови сторийу. Каже: „Ми були-сьмо ў місты і ми чули таку сторийу, же наш цар майи йідну доньку і казаў виведи йі на скльану гору, і йак хто вийіди на ту гору скльану і поцьулуйи ту панну, то буди царевим зьатим. І так прийшло ў картах, карти написаў по сьвіты, на цыілий край: чи то буди пан, чи жид, чи хлоп, нех навіть і дурний буди, аби вийшоў на ту гору с конем і поцьулуваў йійі, то буди царевим зьатим".

Так найстаршій брат говорит те, а дурний за пийцом слухайи. Пішоў на йармарок, купиў коньа за три-сто рінских, окуваў його стальовими підковами, купиў субі мундур добрий, ўбраў сьа і пойіхаў. А мати кажи до него: „Шо-ж ти пойідиш, сину, на ту гору, і тебе цар

ўо́зьме за сво́го зьа́тьа — кому́-ш ти поки́неш свойу́ жінку?“ — А він ка́же: „Та йак-би йа діста́ў сьа царе́м, то-б йа присила́ў гро́ші до жінки, і жінка жила́-би“. — Али йак вій відйіздиў, то каза́ў ма́тері, шчо-би то́ўо дурно́ўо ныі́ґде́ ни пусти́ти с ха́ти. Али дурни́й сиди́т і мірку́йи: „Йак-би йа вийшоў с ха́ти?“ Ка́же: „Ма́мо, йа хо́чу на двір, на сто́рону“. — А ма́ти ка́же: „Йа тибе́ ни пушчу́, аш по́ки брат ни прийіди“. — Али він скрути́ў сьа мо́цно і ка́же: „Ни хо́чите мине́ на двір пусти́ти?“ — Спуска́йи з се́би штани́ і сьіла́йи на-се́рид ха́ти. Ма́ти ди́вить сьа, жи ни жарт, бире́ кава́лок патика́ і виго́ни с ха́ти. Ви́йшоў він с ха́ти на двір, пішо́ў до хльіва́, ви́провадиў ца́па, сьіў на ца́па і пойі́хаў в льіс. Привіў ца́па до льіса, пусти́ў па́сти сьа йиго́, а сам збира́йи позьу́мки. Али збира́йи він позьу́мки (йа́годи), слу́хайи, шчо-сь шуми́т за ним. Він ўгльада́йить сьа — іде кубіта. Али то ни була́ кобіта, но тілько була́ чарногло́ва (чаріўни́цьа, відьма). Пита́йить сьа йиго́: „Шчо ти, си́ну, ро́биш?“ — А він ка́жи до не́йі: „Наш цар ви́провадиў доньку́ на скльану́ гору́; хто до не́йі зайі́ди і поцьулуйи йі́йі і здійми з йі́йі па́льцьа срібний пе́рстинь, то бу́ди йиго́ зьа́тим“. Вона́ ка́же до не́о: „Твій брат там пойі́хаў; а́ли йі́хаў на гору́ і підйі́хаў тілько чверть ме́тра (йак то йи кільоме́тер на ми́льу, то но чверть), — і кінь зісу́нуў сьа з ним на-за́д на доли́ну. А во́йско стойі́т ў два ратки́: ньім він ўтьік на-за́д, то так йиго́ списа́ли нагайа́ми, йак сьвату́ зе́мльу. І йі́де на-за́д до до́му. А ти сьіда́й на ца́па і йідь до до́му [льізь ў за́-піч, сиди́, дод. ґоспо́дар Мико́ла Краві́цкий]; а прийі́диш аж на тре́тьій день сьуди́ — йа тибі дам свого́ коньа́, то ти пойі́диш до не́йі і поцьулу́йиш йі́йі“. — Так він сьіда́йи на ца́па і йі́ди до до́му. Прийізди́ть до до́му, пуска́йи ца́па до хльіва́, сам іде до ха́ти і льі́зе про́сто ў за́піч. Прийізди́т тамто́й брат йіго́. Прихо́ди до ха́ти — пита́йить сьа йиго́ ма́ти: „А шчо ж, си́ну? ви́йіхав-ісь, чи ньі?“ — А він ка́же: „Там ни такі ко́ньі ма́йут, йак йа — жа́ден не ви́йіхаў, а йа ўо́ўшим ньі“. — А ни роска́зуйи, жи там йиго́ би́ли.

На дру́гій день ста́йи ра́но середу́шчій брат, сьідла́йи коньа́ сво́го і ка́же: „Йак йа свойи́м коне́м не ви́йіду ўже, то-б ўже́ було́ зле“. — А той дурний за пі́йцом сиди́т та й ка́же: „Йідь, йідь, то так набере́ш, йак мій брат набра́ў“. — А той ста́ршій ка́е: „Ти йак ви́дьів-ісь, жи йа браў?“ — А він ка́же: „Йа ви́дьіў — йа ви́льіз на свойу́ топо́льу, на са́мій верх, і диви́ў сьі, йак тибе́ нагайа́ми кропи́ли“. Ка́же: „Мо́же не пра́ўда?“ — Скида́йи той соро́чку, а йиго́ тьі́ло так йак са́джа чо́рне від нагайо́к. Али той середу́шчій ка́е: „Ет, йиго́ кінь льада́шчій буў“. — Ка́же: „Йа пойі́ду, то йа ўже пе́ўньі ві́йіду“ (ўже чу́йі сво́ўо коньа́). — Так він йі́де і ка́же ма́тері: „А ни пусьті́ть дурно́го на двір“. — Али він пойі́хаў, дурни́й ка́же: „Ма́мо, йа йду на двір“. — Так йиго́ ни

йи, шо мо́жите знати, шо-би молоди́й стаў, вісьімна́йцьіть льіт стаў молоди́й?“ (А вже мо́е маў шісьдесьа́т — а він хтьіў молоди́й бу́ти!) — Віткá́зуйи до не́о, шо ньі, ньіхто́ не помо́же. Йак Па́н-біг ни помо́же, то ўже ньіхто́. Порозьіжджа́ли сьа пани́, та й той наймоло́тшій си́н ка́е: „Тату́ньу, йа пойі́ду, йа вам ўже привезу́. Али миньі да́йти во́йска шмат й гро́ші шмат“.

І він даў йіму́ во́йска, даў гро́ші, ін пойі́хаў. Йак він пойі́хаў, прийіжджа́йи на мо́ри — йи три доро́зьі. Але й він сибі́ міркý́йи: „На котру́ то миньі́ йі́хати?.. Але пойі́ду на пра́ву“. — Пойі́хаў на пра́ву доро́у. Так він пойі́хаў, пойі́хаў, і зайі́хаў посе́ред мо́ра, і йі́де да́льі — вже мину́ў по-се́ред мо́ра. Але так йі́де, по́ки до кінцьа́ ни дойі́де, на тамто́й бік. Прийі́хаў ін на тамто́й бік мо́ра, ўже во́ду перейі́хаў. Ди́вить сьа, стойі́т ку́зьньа на бе́резьі під мо́рами, і шо-сь там дзе́нькайи ў ті ку́зьньі. Али він сам зьльіз, во́йско поки́нуў на тім, шо йі́хали, а сам пішо́ў до ку́зьньі до те́йі. „Слава Бо́ўу!“ — „Сла́ва на віки!“ — Пита́йить сьа той кова́ль: „А вітки ви тут зайі́хали?“ — „Йа зайі́хаў а-ж с тамто́ўо крайу́, за води́“ — „А за чи́м-жи ви тут прийі́хали?“ — „Йа прийі́хаў, йа хо́чу діста́ти води́“. — „Йако́йі води́? — „Йа хо́чу тако́йі води́ діста́ти, стари́й чоловік жи́-би зроби́ў сьа молоди́й, вісьімна́йцьать льіт“. — „Ни такі були́ му́дрі, а те́йі води́ ни діста́ли, і ви ни діста́нити“. — „Йа — ка́е — му́шу діста́ти води́“. — Кова́ль ка́е: „Но, йак ти таки́й завзьи́нтий, а-бі-сь там доступи́ў. Там не мо́на доступи́ти на жа́ден спо́сіб. Там стойі́т ва́рта, там у бра́ми видмідь привйазаний стойіт, то ви там ни досту́пити. Али на́ тибі чо́ўник і молото́чок і йідь, на гору́ йідь, там гора́ йи така́“... Взьаў він чо́ўник той і молото́к і йіди під гору́. Али він йіди та й йіди та й йіди, а тим молотко́м фурт у чо́ўник цо́кайи і да́льі йіди. Ви́йіхаў на гору́, зьльіс с то́о чо́ўника, ди́вить сьа: йаки́й-ісь фільва́рок стойі́т. Він зибра́ў сьа, пішо́ў до то́о фільва́рку.

Прийшо́ў під бра́му, — видмі́дь спит, привйа́заний на зальі́знім ланцуху́. Жомньі́ри спльать, ва́рта. Так він — ко́ньі стойа́ть, іс сьі́длами, — він прийшо́ў на той двір і пішо́ў до сту́дньі і води́ набра́ў у фльа́шку і пішо́ў під вікно́: сьві́тить сьа! Пішо́ў диви́ти сьа під вікно́, хто там йи. Нима́ ньіко́го, льа́мпа сьві́тить сьа на стольі́, ка́ва стойі́т ву скльа́ньцьі і роґа́льок лежи́т. Але він піс кватиру вльіз, каву ви́пиў, роґа́льком закуси́ў, ди́вить сьа — па́нна молода́ ўу посте́льі спит. І він пішо́ў до те́йі па́нни і йі там зґваўтува́ў на посте́льі і вона́ ни чу́ла. І він сибі забра́ў сьа, на-за́д с квати́ри ви́льіз, сьіў на стольі́, взьаў папі́р, написа́ў ка́рточку і на посте́льі ки́нуў ту ка́рточку, (ма́йиш призна́ку!) і сам піз вікно́ і пішо́ў. Ви́йшоў ў бра́му — ва́рта спит; ін по-тихе́ньку і перейшо́ў. І прийшо́ў до сво-

ми́наж, поста́вити й'му́ вина́, жи-б він сибі попойі́ў і напи́ў сьа, зроби́ти йиму́ пожо́ндне лу́шко, і жи-б він сибі льіг спочи́ў [бо ў за́пічку бо́ки подави́ў — заміт. Мик. Крав.) і доўко́ла поста́вити ва́рту, жи-б ньіхто́ туди́ ни заходи́ў з муньі́стріў, жи-би ча́сом йиго́ ни стра́тиў хто (бо йи такі́ муньі́стри, підбива́йуть сьа). Так на дру́гій день россила́йи цьі́сар ли́сти по свойи́х крульа́х, цьісара́х, жи-би позйізди́ли сьа, бо він бу́де свойу́ доньку́ видава́ти за-муж і бу́де зьа́тьа коронува́ти. Так позйізди́ли сьа крульі́, цари́, па́ньство, войско́ва му́зика, і зачинайут висьілья. Так ўони́ зьали́ сьльу́б, садовлья́ть йиго́ на тро́ньі на цьі́сарскім і віддайи́ цьі́сар йиму́ свойу кору́ну і запи́суйи йіму́ свій край, і ка́же до не́о: „Усьо́ твойи́, шчо во́ком заглья́неш; бо йа ўже стари́й, так то́го ни зможу́ роби́ти“. — Али трива́ло то бес па́ру льіт. Іде́ три крульі́ на не́го во́йну точи́ти. Але прихо́ди цар стари́й до не́го і ка́же: „Си́ну, бу́диш зачина́ти пе́ршій во́гонь“. — Так він ка́же: „До́бре, йа піду — али ви за мно́йу ти-ж му́сити йти́“. — Так стари́й йде́ — ви́даў ро́сказ муньі́страм, муньі́стри ви́дали до корпу́су, корпус ви́даў до шта́бу (до пльацкоме́нди), жи-б уўсьо́ на гальа́рму збира́ло сьа і йшло́ до вогньу́, жи-б ўсьо позйізди́ло сьа, бо йі́ди молоди́й цар до вогньу́. Но так позбира́ли сьа, і йде́ во́йско йак вода́ плине́. Али він сибі казáў да́ти шчо найгі́рший му́ндур і шчо найпідльі́йшій кінь і пойі́ди до вогньу́. Али йі́ди він вже дорогойу, в-раз зі стари́м; прийі́зди́т до йідно́о багна́, до го́зера, і ка́же до старо́о цара́: „Ви, тату́ньу, йітьти на во́йну, йа зістайу́ сьа коло то́о багна́ і бу́ду би́ти жа́би“. — Так цар ни спереча́ў сьа з ним: „Войува́ў йа пе́рши, йак буў сам, і тепе́р му́шу“. — Так забра́ў сьа і пойі́хаў. Али перейі́хало ўсьо во́йско ўже, поминуло йиго́, — сьідайи він на коньа́ і жине́ до те́йі пече́рі, де чорногло́ва. Пригони до чорногло́ви і питайи йійі́: „Йа хо́чу во́йска на по́міч“. — Так дайи́ вона́ йиму́ цьі́лий ку́рпус во́йска (цьі́лий ку́рпус, то бу́ди кількана́йцьіть реґіме́нтіў) і ўбира́йи йиго́ ў зальі́зний му́ндур і свойи́ во́йско ти-ж ў зальі́зний му́ндур, і висила́йи йиго́ до во́йни. Так він йі́де с тим во́йском свойи́м, ба́нда гра́йи, і стріча́йут сьа с свойи́м ба́тьком. Так йиго ба́тько загальтува́ў свойи́ во́йско, нальака́ў сьа і ми́слиў, жи то ги́нший йиго́ зайшо́ў. Так стари́й цар стойі́т, — він прийі́зди́т до старо́ўо цара́, привита́ў сьа з ним, даў йіде́н дру́гому се́рвус, і ка́же: „Куди́ наййасьньі́йший мона́рха йі́де?“ — А він ка́же: „На во́йну. А куди́ ви йі́дити?“ — до то́ўо моло-до́о ка́же, до сво́о зьа́тьа — ви пізна́ў. А він ка́же: „Йа йі́ду до наййасьні́йшого мона́рхи на по́міч“. Так той цар ўтьі́шиў сьа, ка́же: „Такі знайшо́ў сьа таки́й, жи іде́ до ме́ни на по́міч“. — Так прийі́зди́т бли́сько то́о пльа́цу, де ма́йи бу́ти вого́нь — та́к молоди́й цар ўберта́йить сьа до старо́го і ка́же: „Йа́ би-м проси́ў ва́с, жи-б ви с свойи́м во́йском віста́ли сьа тут, а йа с свойі́м йі́ду до чола́, на са́мій пере́д“ (голоўльа́на ку́лька до

нео ни пристáне, - заміт. Мик. Крав.) — Так він йіди; прийіхаў під границьу — так він... тамтóй зачинáйи до нéго вогóнь. Так він пустиў раз с свойим вóйском йідну сáльву — так йіднóўо крýльа від рáзу положиў ўсьó вóйско [дóбре шморгнýў – приміт. Мик. Крав.). Так тамтóй виймáйи фáну, покáзуйи, жи спокій, жи пардóн бýди. Завертáйи свойи войско на-зáд і йіде до старóўо царá. Прийіздит до царá — а йигó ўсьó вóйско лижит ў льóґру. І кáже завернýти на-зáд вóйско, а-ж ўзáўтра йідут зноў войувáти, дрýгоо. Так він росхóдить сьа йіден від дрýўóго зноў. Так цар запрашáйи йигó на кольáційу, а він кáже до нéо: „Аш по тім усьім спокóйу“. І йіде на-зáд до тéйі печéрі. Прийіхаў до печéрі, відáў вóйско чарноглáві, сам сьідáйи на своґо коньá і йіде на-зáд до тóго багнá. Прийіздит до багнá і бйи жáби патичкóм. Але цар йіде с свойим вóйском. „Прáўда, татýньу, вибили-сьте вóйска трóха?“ — А ін каже: „Ет, шо миньі с тóо, жи йа вибиў, — али ти ньі!“ — „Али подивіть сьа, йакý йа кýпу жáбіў набиў! То ви такý кýпу вóйска вибили“. — Так на дрýгій день йідут зноў на вóйну. Так зноў він сьідáйи на тóо коньá і знóў дістайить сьá коло тóо багнá бити жáбіў. І кáже: „Йдьіть ви на вóйну, — кілько йа вибйу жáбіў, тілько ви вóйска полóжите“. — А старий кáже: „Дóбре миньі ўчéра Пáн-біг даў йакóго-сь гиншого цара з боку та й за мéне войуваў — хто-ж миньí ниньі прийде на пóміч?“ Так він знóў сьідáйи на коньá і йіде до тéйі печéрі. Прийіздит до печéрі, прóсит тéйі чорноглáўойі, шчо-би йімý ниньі зноў позичáла вóйска, бо ниньі на мéни йист більша сила. — Так вонá дайи вийнце вóйска і сильньійше; бераійи йигó зноў зальізний мýндур і свойи вóйско, і висилáйи на вóйну. Так він йіди дорóгойу і зноў стрічáйить сьа с свойим бáтьком. Так цар питáйи йигó: „А куди так панóве йідут?“ — А він кáже: „Йа йіду до вас на поміч“. — Так вони віддали йідéн дрýгому сéрвус, і кáже молодий цар до старóго: „Йа ниньі йіду сам на вóйну, а йак миньі бýди за тьáшко, то йа пішльý йідноўо вóйака своґо, жи-би-сьти миньі піддали сйлу, пóміч. — Так він зачинáйи вогóнь до тамтóго. Пустиў йіднý сáльву, впáло половину вóйска, пустиў дрýгу сáльву — ўпáло ўсьó. Так тілько йідéн круль дістáў сьа шче. Так тамтóй вистаўльáйи фáну і дайи спокій на двáйцьіт штири години, на цьілý дóбу. А йигó войско ўсьо дістáло сьа, а-ньі йіднóму ньіц ни шкóди. Зачинáйи бáнда грáти — прийіздит до старóўо царá, віддайи сéрвус, і відйіздит с свойим вóйском на-зáд до печéрі. Але прийіхаў до печéрі, віддáў вóйско, сьідáйи на коньá на свóго, йіде до тóо багнá і зачинáйи бити жáби. Але йіде старий цар та й кáже: „Дóбри тибі, сину, тут бити, але миньí бідá на старі літá!“ — А він кáже: „Али-сьте побили! — Йа ниньі два рáзи тілько вибиў жáбіў, йак учéра, а шче дістайить сьа дьві чáсти ў водьí. А ви маіте шче бити дьві чáсти вóйска“. (Шо но третьу вибиў за два дньі). —

Так воні прийіжджайут до дому, а на другій день йідут зноу до вогнь с свойим батьком. Прийіздит до тоо багна, сьідайи коло багна і бйи жаби. Каже старий: „Так, так, сину! Принььау-ім зьатьа, та й сам мушу войувати"... — Так пойіхау цар засмучаний дуже, каже: „Мау-ім дв дьны поміч до себе, — а нины, Господь то знайи, чи буди"... Так то сьідайи на тоо кривоо коньа і йіде до тейі печері зноу. І каже: „Пань ласкава! приходжу уже третьій раз до вас і прошу вас шче раз помочі жи-би миньі дали вийнци войска йак фчера, бо нины вийнкшій вогонь буди, йак тих два дьны, гострійшій"... — Так вона виводи йіму войско усьо убране, позлочане, і коньі усьі позлочані, блишчать йак сонце і дала йім мундур головйаний (з голова вже ни приступи ньіц, нь кулька, ньі ньіц) і випровадила його на войну, до вогньу. Так він йід дорогойу, догони цара, свого батька, близько уже тоо вогньу, привита сьа з ним, віддау сервус і каже до нео: „Типер ви с свойим войском поступайте на-зад, у тил, а йа с свойим рокуйу до чола; буди виликі вогонь". — Так він приходи уже до чола, зачинайи вогонь; тамті зачали пускати вогонь. Пустиу раз — мало шчо упало, пустиу другій раз — упало половицьа, пустиу третьій раз — і шче войско пітходи, бйи; та війшли сьа усьі у купу уже, йідно до друго. Так зачали вони палашами рубати, сьічи; али йіден, найстаршій межи тамтого войска, пригнау сь до нього і утьау йіму руку, перетьау, знак зробиу. Так він виньау хусточку свейі жінки і завйазау руку. Так уобрнуу сьа він до войска крикнуу гостро до них — так пустили йідну сальву і побили усьо войско. Так завертайи він на-зад свойи войско; зачинайи грати банда, зачинайут сьпівати, — уже закінчили вогонь. Прийіздит до староуо цар і роскагуйи, жи уже спокій з войнойу. Так старий цар свому войскові дау рут, вистаульайи свойу банду і зачинайут грати марш. А сам йіде на ту саму дороу, де він узьау войско. Али той цар старий проси його у гостину до себи, а він не хоче йіхати. „Ми колй-сь гинше будемо частовати сьа. Мойи войско змордоване, йа мушу його запровадити до дому, дати йиму рут — а за пару день то йа прийіду у гостину". — Запровадиу войско до печері, віддау чарноглаві, подьакувау йийі — сам сьідайи на кривоо киньа і йіде до багна. Бере патичок і бйи жаби. Али йіде цар старий та й каже: „Добри тибі, сину, бити жаби, але гірко миньі було на війньі". — „Але йа вибиу усьі жаби, уже нема жадноййі у водьі — а ви вибили усьо войско, усьі три крульі". — І прийшли до дому і льагайут спати с тейі ментроги. Али у ночі він спит, той молодий цар уже розвидньайить сьа, уже близько буде полудень — таки й він спит. Але царицьа, його жена, приходи до покойу, шчо-б подивити сьа, шче він роби, жи він так доуго спит, чи він шче йи живий —
Але пісьльа войни він буу моцно змучаний і льіг,

Віткинуў рýки віт сéби — онá гльáнула на нéго, і дúвить сьа на йиró рýку, жи йиró рукá завйáзана йиńí хустúнойу. Прихóди до бáтька і кáже: „Ви казáли, жи він ни буў на вóйны — а чоró-ж він такúй пораньаний?!“ І питáйить сьа йиró, а він кáже: „Вú-сьте йіхали три рази на вóйну, а йа діставáў сьа коло багнá. Ным ви ўбийіхали, то йа с свойим вóйском нагнáў вáс і точúў вóйну. А третьоо дньá буў велúкій мены́ скрут і ўтьалú мены́ рýку. А йа рýку завйазáў і льіг-им спáти, спокойно спаў.“ — Цар поцьулуваў йиró ў гóлову, і спровáдиў йимý бáнду велúку, по тім спокóйу, і відáў йімý усьо цáрство свойú. І йа буў на тім бальý; і там йіли і пили. Але йа найíў сьа і напúў сьа, і льіг спáти меже пóрохом. Той пóрох лопáтойу брáли і канóни насипáли, і котрúй-ісь мене́ загорнýў і ў канóн торнýў (кúнуў); і йак вúстрілили (с тóўо канóна), то йа литы́ў, литы́ў — сы́ў вóзьди коло столá і вам оповíў...

Записано від господаря Юрка Соколовського з прозвищем Горобець, в марті 1894.

Паралелї: Jan Świętek, Lud Nadrabski. Kraków 1894, N. 26, стор. 354 до 357; Ciszewski, Krakowiacy I, 194—195; в основі другої половини сеї казки лежить оповідане про покуту і военні діла Роберта Діявола, гл. Ad. Keller, Altfranzösische Sagen. I. Фр.

Невдячний брат і живуща вода.

Маў бáтько два синú і вонú у дóма ни хтьáть бýти. Кáже: „Йа йідý ўу сьвіт вандрувáти“. — Сьідлáйут сибí кóны і с тúми кіньми сибí йідут. І взьалú сибí пéсика зі собóйу. І ўонú сибí йідут. Вийíхали в льіс, йи дві дорозы́. І кáже один: „Йа йіду йіднóйу дорóгойу“, а другий: „А йа йідý другóйу. Али дáймо сибí такúй знак...“ — Стойáла деревина, клен файний, — і той старший вúньаў сибí нóжик і ў ту деревúну застромúў — вильіз і застромúў. І стáли сибі, рáдьать сьа: — „Знáйиш шо, йак йа бýду жиў... йа пойíду тéйу дорóўойу, а ти йідеш тéйу дорóўойу; йак, борони Бóе, йак би йа ўмéр, то ти прийíдиш до тéйі деревúни і подúвись сьа на той нóжик, — йак на тім нóжику бýде кроў, то ўжé мене нимá. Но, бувáй здорóў!“ — Далú сибі рýку, йідéн дрýўому, і той пойíхаў тудú, а той пойíхаў сьудú.

Али йíде льісом і далéко вийíхаў в льіс, — стойíт пáлац. І він прийíхаў с тим пéсиком; а там булá такá чарівнúцьа, жи ўонá йиму зробúла, і він стаў каменем і собáчка тá'-же і кінь. Но, та й вже йиго немá.

А тамтой пойіхаў. Прийіхаў до йіднóўо міста, пішоў си на шиньк, випиў си горілки, взьаў си закуску, і каже жидови: „Дай миньі вівса конéви". — Даў жид вівсá, ўін коневи даў...

— Де ви так йідите? — питáйить сьа жид.

— От, йіду сибі ў сьвіт.

Али він сибі пойіхаў і пойіхаў сибі... Вийіхаў знов за місто, і йіди сибі і йіде. От він прийіхаў зноў до селá, зноў сибі до коршми фступиў і зноў сибі випиў, взьаў сибі закуску, і зноў він сибі закусиў, коневі вівсá зноў казáў дáти, попáс коньá, сьідáйи на нéго і йіде. Але вийіхаў до йіднóўо міста, здибáйи йигó дьві пáньньі, йіднá старá, дрýга молодá. Але він склониў сьа і поминýў. Але ўони йиго... та пáньі та молодá до мáтери до свéйі каже: „То йакий-сь пойіхаў, áле він миньі сподобáў сьа". А та старá мáти йійі каже: „Абó же ни ма файньійшого ньіґдé, но той, шо пойіхаў?"

— Ньі, не видьіла-м файньійшого, йак той ўо.

Мáти кáе: — Ну, то заверньім йигó.

Але крикнули, і він завернýў сьа с конéм. — Ну, шо пáньі скáжут?

— Ат, ми шо-сь бýдемо ўогорити. Вітки пан так йідут?

— От — каже — йіду, йак по сьвітьі шо рóбить сьа.

— Мóже пан чáсом голóден?

— Та шо, йак йа голóден, — хто-сь миньі дасьть? — Але добувáйи фльашчину, та пáньі старá: „Напийте сьа сибі". Добувáйи закуску; так той чудýйить сьа: за шчо вони мньі дайут?!

— Перекусьім, пойідемо до свóго дóму.

А він каже: — Ай, до мóго дóму далéко, áле де там!

Та старá пáньі кáе: — Ньі, до мóўо дóму пойідемо.

Так вони сибі, тійі йдýт, він сибі зльіс с коньá і з ними йдé. А ўогóрать сибі, ўогóрать: „Шó-би то пан знаў, шо мойá пáнна вас сподóбала, і мýсите йіхати до дóму". — А він кáе: „Ну, йак трéба, так йа йіду". — Прийіхали вни до дóму, а пан вийшоў на двір: „Цо то там за йиден с кóньим?" — А та пáньі старá каже: „То — кáе — вандрóвний, от сибі йіхаў і сподóбала сибі". — А пан кáе: „Ну, то дóбре." — Закликáйи йигó до покóйу, питáйить сьа йигó, вітки він; він йиму росказýйи вітки він. Дайут йиму йісти, а та панна до вітцьа: „Татýньу, таки то мій бýде чоловік". Пан листи роспи́суйи, і шо-б пани зьйіжджáли сьа, бýде весьільа. Пузьйіжджáли сьа пани ўже, йи бáнда, то, грáйут... От вони ўже сибі взьáли вот шьльуб, от ўони ўже сибі так ўо по весьільі, ўже порозйіжджáли сьа, і ўони сибі так дóбре жийýт обóйи, і він кáжи: „Йа мýшу йіхати ду свóўо брáта". — Вонá кáе: „Ну, та йідь". — Узьаў сибі коньá, убрáў сьа, взьаў сибі пáлаш, рушницьу

Так приґони той зі сьвіта, приходи до хати і просто летит до него і каже: „Типер йа тибе зьім!“ — А він каже: „Ни штука зьісти, може йа тебе!“ Так він хвильку постойау, виньау скльанку с кишеньі і дайи йіму пити; виньау друу скльанку с кишеньі і напиў сьа сам. Так він зробиў сьа віт тейі води, шо напиў сьа, такий сильний.... а той зробиў сьа моц слабий. Так каже той брат йійі: „Ну, ходьім боротисьа!“ — А він каже: „Ньі, не піду, нех но йа напийу сьа свейі води!“ — Так посилайи йі по ту воду і каже: „Принеси миньі дьві фльашки води: йідну сильну, а друу слабу“. — Так вона пішла, принесла дьві фльашки води; ту сильну дала братови, а ту слабу йиму. Так він напиў сьа тейі води і не зміркуваў, жи то слаба. „Ну, ходи, підем на пойидинок!“ — Йак брат злапайи злий-духа за чуприну, йак тарахне йиго ў землью, — те йно тілько смола потекла.... А сам бере сестру і йіде до мора. Прийіжджайи до мора і дивить сьа: пасеть сьа кобила з лошам. Так те лоша скочило ў воду, а кобила за ним. І виходи дальі на бериг. Прийіжджайи він до того лошати — на нему йист золотьі вуздечки, і воно говорит до него: „Чоловіче, пусти свойо коньа пасти сьа, сьідай на мени і садови свойу сестру і пойідемо, будем забирати решти твойі сестри“. — Так він пускайи свойо коньа під море пасти сьа, сьідайи на те лоша і йіде дальі. Так воно каже до нео: „Ти, мій прийательу! пусти мене шче раз до мейі мами, нех йа попіссу шче раз сибі цицьки“. — Але він бойаў сьа йиго пустити, бо бойаў сьа, жи-б ўоно ни ўтьікло. Воно кае до нео: „Ни бій сьа, за пйать мінут йа буду на-зад коло теби“. — А він каже: „Де-ж за пйать мінут повернесь сьа, коли до того мора сто миль!“ — Так він його пускайи і ўоно побігло. Але він зачинайи с сестройу розмоўльати, — а ўоно прибігайи до него [стало сьа на слові, дод. парубок Антошко Мороз]. Дивить сьа — було мальинький лошатко, а тепер велики! — І каже: „Сьідай ти типер на мени, а будим йіхати дальі“. — Прийіжджайут вони до тейі сестри другойі, жи буў перши, бере сестру на себи і йіде дальі. Али відйіздит кавалок, а лоша каже до него: „Прийательу мій! пусти мене шче раз до цицьки, а йа за десьать мінут буду тут“. — Так він доўго не сперечаў сьа і пускайи йиго. Та за десьать мінут прибігайи на-зад — перши буў лошачок, а типер зробиў сьа кінь! Фіст йиго злотий, грива злота, копита злоті, а пітковн дийаментові. І каже: „Сьідайте на мене, а будем йіхати до третьойі сестри“. — Так прийіжджайут вони до третьойі сестри; викликаў систру с хати і каже: „Сьідайти на мени, а будети йіхати на свойу батьківўшчину“. — Так сьідайуть фсьі три сестри і той брат і йідут. Там чим рас той кінь ступайи льіпши, льіпши, так роспустиў ноги і так біжить, жи навіть зимльі не дотиркайить сьа. Привіз він йіх до йіх дому; они зрадовали

Прийшли́ сибі ай-ш туди́ до жінки те й там сибі поуобідали. Йіго́ жінка питайить сьа: „Де ти — ка́е — бу́у?“ — „Йа — ка́е — тро́ха спау́ там. А то — ка́е — мій брат то зроби́у. Ка́е: взьау́ мині́, вітьау́ го́лову, і по́-тім зноу́ пошкодува́у мене і прийі́хау, мене́ зноу́ відратуваў.“ — „Кипскоўо бра́та ма́йиш!“ — Ка́е: „Тре́ба йиму́ та́-же так зроби́ти, йак він тибі зроби́у.“ — Али ка́же... ра́дьать сьа старо́ўо па́на: „Шо то йиму́ зроби́ти?...“ — „Та шо йиму — ка́же — зроби́ти, — тако́му нема шо роби́ти. Ви́вести у́оґира і привйазати до фоста́ і пусти́ти у́ по́ле“. — Ви́вели во́ґира, привйазали йиго́, йак пусти́ли йак пішо́у, на-за́т прихо́дит і костома́хи ныґде́ на-за́д ни приныс. І вони́ уже сибі обо́йи жили, а-ш пірва́ли сьа жили... Уже кіне́ць. —

Записано від Андруха Кравіцкого літом 1894 р.

Параллелї гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 60, ст. 278—29[illegible] (початок скомплікований іншими мотівами і конець троха відмінний); Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 166—173, N. 22; I. V. Zingerle, Kinder- und Hausmärchen aus Tirol. Gera 1870, N. 35, ст. 178—183; Ciszewski, Krakowiacy I, 47—51, N. 51. *І. Ф.*

10. Мерцеві дари.

Буу́ собі таки́й чоловік йіде́н, мау́ три сини́. Йак умира́у, то каза́у: „Ти, си́ну, шо ти хо́чеш?“ — Йіде́н ка́же: „Та́ту, да́йте вола́.“ — Дру́гий ка́е: „Та́ту, да́йте коньа́.“ — А тре́тій ка́е, той найдурны́йшій: „Та́ту, да́йте мині хлы́ба.“ — Той, шо дау́ йіму́ коньа́, пойі́хау у сьвіт; а той, шо діста́у вола́, — тілько його́ віна.

Та й той ба́тько поме́р та й каза́у наймоло́тшому си́нови, жи-б на гріб прийшо́у до не́го. І той прийшо́у на гріб. Вітчинька́йить сьа гріб йиму́ і ка́же: „Йи ти, найста́ршій си́ну?“ — Той ка́же: „Ны.“ — „Найсереду́шчій?“ — „Ны.“ — „Наймоло́тшій?“ — „Наймолотшій.“ — Вийма́йи с се́бе си́вий волосы́нь з голови́ та й дайи́ йиму́ й ка́же: „На, ота́м круль одну́ дочку́ видайи́. Ти потерне́ш — бу́деш ма́ти си́вого коньа́. Тим си́вим коне́м про́сто на скльану́ гору́ вийі́деш, бо хто там вийі́де, то той буде зьать то́го кру́льа й крульи́уство йиго́.“ — На дру́гу ніч каза́у, жи́-би сирпду́шчій прийшо́у до ба́тька. Але той наймоло́тшій син прийшо́у, зача́у стогна́ти. Пита́йуть сьа бра́тьа йиго́, ста́ршій і середу́шчій: „Чого́, бра́те, ти сто́гнеш?“ — Ка́же: „Йа прийшо́у там на ва́рту, на гріб до та́та — гроби́ повітчиньа́ли сьа та й мерцы́ зачали́ камі́ньами на ме́не ки́дати, а йа ле́дви у́тік. І каза́ли, жо-б найсереду́шчій прийшо́у, на дру́гу ніч туди́ на ва́рту.“ — А то́го наймоло́тшого

ўо́зьме за сво́го зьа́тьа — кому́-ш ти поки́неш свойу́ жінку?“ — А він ка́же: „Та йак-би йа діста́ў сьа царе́м, то-б йа присила́ў гро́ші до жінки, і жінка жила́-би“. — Али йак він відйізди́ў, то каза́ў ма́тері, шчо-би то́ўо дурно́ўо ньиґде́ ни пусти́ти с ха́ти. Али дурни́й сиди́т і міркуйи: „Йак-би йа ви́йшоў с ха́ти?“ Ка́же: „Ма́мо, йа хо́чу на двір, на сто́рону“. — А ма́ти ка́же: „Йа тибе́ ни пушчу́, аш по́ки брат ни прийіди“. — Али він скрути́ў сьа мо́цно і ка́же: „Ни хо́чите мине́ на двір пусти́ти?“ — Спуска́йи з се́би штани́ і сьіда́йи на-се́рид ха́ти. Ма́ти дивить сьа, жи ни жарт, бире́ кава́лок патика́ і виго́ни с ха́ти. Ви́йшоў він с ха́ти на двір, пішо́ў до хльива́, ви́провадиў ца́па, сьіў на ца́па і пойіхаў в льіс. Привіў ца́па до льіса, пусти́ў па́сти сьа йиго́, а сам збира́йи позьу́мки. Али збира́йи він позьу́мки (йа́годи), слу́хайи, шчо-сь шуми́т за ним. Він у́гльада́йить сьа — іде кубіта. Али то ни була́ кобіта, но тілько була́ чарногло́ва (чаріўни́цьа, відьма). Пита́йить сьа йиго́: „Шчо ти, си́ну, ро́биш?“ — А він ка́жи до не́йі: „Наш цар ви́провадиў доньку́ на склйану́ гору́; хто до не́йі зайіди і поцьулуйи йійі і здійми з йійі па́льцьа срібний пе́рстинь, то бу́ди йиго́ зьа́тим“. Вона́ ка́же до не́о: „Твій брат там пойіхаў; а́ли йіхаў па гору́ і підйіхаў тілько чверть ме́тра (йак то йи кільоме́тер на ми́льу, то но чверть), — і кінь зісу́нуў сьа з ним на-за́д на доли́ну. А во́йско стойіт у́ два ратки́: ньим він у́тьік на-за́д, то так йиго́ списа́ли нагайа́ми, йак сьвату́ зе́мльу. І йіде на-за́д до до́му. А ти сьіда́й на ца́па і йідь до до́му [льізь у за́-піч, сидй, дод. ґоспо́дар Мико́ла Кравіцкий]; а прийідиш аж на тре́тьій день сьуди́ — йа тибі дам сво́го коньа́, то ти пойідиш до не́йі і поцьулу́йиш йійі“. — Так він сьіда́йи на ца́па і йіди до до́му. Прийізди́ть до до́му, пуска́йи ца́па до хльива́, сам іде до ха́ти і льізе про́сто у́ за́піч. Прийізди́т тамто́й брат йиго́. Прихо́ди до ха́ти — пита́йить сьа йиго́ ма́ти: „А шчо ж, си́ну? ви́йіхав-ісь, чи ньі?“ — А він ка́же: „Там ни такі ко́ньі ма́йут, йак йа — жа́ден не ви́йіхаў, а йа у́о́ушим ньі“. — А ни роска́зуйи, жи там йиго́ били.

На дру́гій день стайи ра́но середу́шчій брат, сьідла́йи коньа́ сво́го і ка́же: „Йак йа свойи́м коне́м не ви́йіду у́же, то-б у́же було́ зле“. — А той дурний за пійцом сиди́т та й ка́же: „Йідь, йідь, то так набере́ш, йак мій брат набра́ў“. — А той ста́рший ка́е: „Ти йак ви́дьів-ісь, жи йа бра́ў?“ — А він ка́же: „Йа ви́дьіў — йа ви́льіз на свойу́ топо́льу, на са́мій верх, і диви́ў сьі, йак тибе́ нагайа́ми кропи́ли“. Ка́же: „Мо́же не пра́ўда?“ — Скида́йи той соро́чку, а йиго́ тьіло так йак са́джа чо́рне від нагайо́к. Али той середу́шчій ка́е: „Ет, йиго́ кінь льада́шчій бу́ў“. — Ка́же: „Йа пойіду, то йа у́же пе́ўньі ви́йіду“ (у́же чу́йі сво́ўо коньа́). — Так він йіде і ка́же ма́тері: „А ни пусьті́ть дурно́го на двір“. — Али він пойіхаў, дурни́й ка́же: „Ма́мо, йа йіду на двір“. — Так йиго́ ни

йиго́ не ви́дьіў, не ба́чиў, і прийі́хаў він до до́му і ўзьа́ў те волосьі́ньце, потерну́ў — кінь полетьі́ў, а волосьі́ньце зіста́ло сьі у не́го. Поким брати́ йиго́ поприйі́жджа́ли, і ма́ти пока́зуйи то́му си́нові наймоло́тшому: „Си́ну мій, йаки́й-сь пан йі́хаў і ми поўкльака́ли перед ним і пита́ймо сьі: куди́ пан йі́дут? — а він йак ви́ньаў канчу́к, йак зача́ў би́ти, ни пита́ў, чи голова́ чи ни голова́, но би́ў на смерть! Мене́ поки́нуў би́ти, зача́ў твойі́ бра́тьа би́ти.“ — А той ка́же: „То то йа, — ка́же — ма́мо, буў.“ — „Е — ка́же — ти дурни́й, де́-б ти, жи-би ти таки́м па́ном буў!“ —

Поки́м позаго́йували сьі, зачали́ зноў витру́бльувати, жи-би зноў прийі́здиў, ньі́би той кава́льір. Доп́іру зноў гохо́ту підібра́ли тих два бра́тьа, зго́хмали сьі і ка́жут: „Йі́дьмо зноў!“ І та́йа стара́ ка́же: „Йа піду́ з ва́ми, дьі́тоньки.“ А той доп́іру ка́же: „Йа піду́ з ва́ми.“ — „Е, ти — ка́же — дурни́й, ти чо́го пі́деш? там тебе́ — ка́же — потребу́йут!“... — А він ка́же: „Оўва́, йа ху́тше бу́ду йак ви.“ — Та й ті забра́ли сьі, пішли́ ўсьі тро́йи, ма́ти і с сина́ми, а той дістаў сьі ў до́ма. Так він запе́вне погоньу за ни́ми. Вийма́йи чо́рне волосьі́ньце, потерну́ў — чо́рний кінь до не́го прильіта́йи, ў́бйур чо́рний йиму́ несе́ той кінь. Той ўбра́ў сьі, ўсьі́ў на коньа́ і догань́айи свойі́ бра́тьа. І ті ка́жут: „То не той пан, шчо йако́-сь йі́хаў — пита́ймо сьі ми то́го па́на: куди́ пан йі́дут?“ — А він виймайи канчу́к, дава́й би́ти дру́гий раз. І прийі́хаў туди́ піт ту скльану́ го́ру — сньі́сь сьа кінь до гори́ і ви́летьіў на ту го́ру. Так йиго́ та принци́зна ўхопи́ла за пітпа́хви і до покойі́ку з ним, забавльа́ли сьі. Прийшо́ў круль тоді́ до них, до свойі́х дьіти́й, ўзьа́ў за ру́ку і привита́ў сьі з ним йак зви́клі у па́ньстві: поцьілува́ў сьі. Так вони́ там забавльа́ли сьі шість годин, а по-тім він ўже́ маў вийі́здити. Так круль кри́кнуў на во́йско, жи́-би ви́стрільали віват де́віть раз. Йак ви́стрілили віват де́віть раз, так ўсьа муньісте́рійа хтьі́ли йиго́ стра́тити, а́ле кінь зньі́сь сьа ў го́ру і пішо́ў під го́блоки. Так спусти́ў сьа він на-за́д до земльі́ і прийі́хаў а-ж до до́му і даў худо́бі йі́сти, попора́ў собі йак він знаў. Прийі́жджа́йут йиго́ брати́ і ма́ти прихо́ди. — „А шчо́-ж ви там чу́ли?“ — пита́йи сьі. — А ма́ти ка́же: „Йаки́й-сь пан таки́й йі́хаў чо́рним коне́м і — ка́же — би́ў, твойі́х бра́тьіў наби́ў, і мене́ наби́ў.“ — А той доп́іру ка́же: „Жи́-би-сь, ма́мо, зна́ла-сь, шо то йа, Йа́куб.“ — Ка́жут: „Е, ти дурни́й, де́-б ти — ка́же — жи́-би ти таки́м па́ном буў!“ — А той ка́же: „Оўва́, а йа ше кру́лем бу́ду!“

Так він даў то́му кру́леві ру́ки і свойі́ наре́че́ні, шчо йа тоды́ і тоды́ бу́ду. Але той час мину́ў, а він там ни буў; чика́йут, а той круль ўписа́ў по цьі́лі ґубе́рньійі: шо то тако́го, шчо йиго́ не ма! мо́же йиго́ хто заби́ў! Описа́ў ўсьу́да, жи буде баль справльа́ти, жи́-би при-

йіздили на той баль і найбідныйші, нех бýде сьльіпі, нех буде криві. Але то рáзом ўдáрило, жи дé но йакий, жи-би йакий, жи-би буў кіл віт колá — виганьáйут, жиби йшли. І той Йакуб — прийшли до Йакуба: „Збирáй сьі, Йакубе!“ — віт кáе. Так йигó брáтьа повивáльували вóчи: „Шо то такóйи, ідьімо ми!“ — Але він запéвне ўзьáў на сéбе панчý і прийшóў туди на той баль. Він там горівки льубиў випити — випиў горівки і так во головá йимý закрутила сьа — де безрóги зробили йáму, йак звикльи, і він ў ті йáмі льіг. Але там ішли і кáжут: „Йакий-сь чоловік лежи“ — і зáра кáжут: „Шо то такóйи?“ — Прийшлá пáтроль войскóва. Питáйуть сьі йиго: „Звітки ти йи?“ — А він кáже: „С тóго і тóго селá йист.“ — Допіро дали знáти до крýльа, мóже то йакий-сь розбóйник йи? Давáй йигó візитеровáти, по кишéньах, чи ни мáйи йакóйі зброньі при сóбі. Зачали йигó глядьіти — маў червонéньку хустинку і ґудзóк завйáзаний. Зачали тóго ґуцка розвйáзувати — то пéрстень крульівни злóтий і пітлис. Так запéвне дали до крýльа знáти. Казáў-жи круль йигó привéсти. Бирýт від нéго той сéґнет і дивльать сьі, шчо то тéйі крульівньі той перстьýнек (бо то висóко йдé, то трóшки дилікатньійше трéба ўдáти). Так ўзьали йгó на аґзáмент: „Шó-ш ти йи такóго, шчо ти такий пéрши буў, а тепéр такий йистесь?“ — А він кáже: „Йак хóчете так йа бýлу.“ Усьі заштрофувáли сьі, а він кáже: „Пусьтьіть мене на двір — йакий йа пéрши буў, і тепéр такий бýду.“ — Виньаў він риже волосьіньце, потернýў — рижий кінь прилитьíў до нéго, ýбйор йимý приньіс, ше крáсший йак муньістéрійі. І стаў він, затупотьíў — він на коньі сидит, той шо буў — ўжé ни мá! І кáже: „Ну то шó-ж! — хоть йá пéрши ў гнойíвцьі буў, а тепéр дивіть сьі, шо з мéне йи.“ Так той круль утьішиў сьі і ўжé йигó ни хóче пустити до дóму. Великий баль зачáў справльáти, і він там ўжениў сьі. І йа, Онýфрій Стóльар там буў — йак зачали там стрільáти с кинóнів на віват, áле йа, Вонýфрій Стóльар, винá напиў сьі багáцько й мéду, і йа собі льіг трóшечки у канóньі. Йак на віват зачали стрільáти, йак с тóго канóна вистріли́ў, йак йа зачáў литьіти — а-ж до Берлина ўпáў. Йа ўжениў сьа, і тýтенька ту прáхтику ўсьý сказáў, шо йа видьíў.

Записано від господаря Онуфрія Столяра з прозвищем Плецало.

Паралелї: Аѳанасьевъ, Русскія нар. сказки II, 68—77; IV, 202—209; Худяковъ, Русскія сказки II, N. 50; Ciszewski, Krakowiacy I, 194—195. *І. Ф.*

ми́наж, поста́вити йі́му́ вина́, жи-б він сибі попойі́ў і напи́ў сьа, зроби́ти йиму́ пожо́ндне лу́шко, і жи-б він сибі льіг спочи́ў [бо ў за́пічку бо́ки подави́ў — заміт. Мик. Крав.) і доўко́ла поста́вити ва́рту, жи-б ньіхто́ туди́ ни заходи́ў з муньістріў, жи-би ча́сом йиго́ ни стра́тиў хто (бо йи такі муньістри, підбива́йуть сьа). Так на дру́гій день россила́йи цьіса́р ли́сти по свойи́х крульа́х, цьісара́х, жи-би позйізди́ли сьа, бо він бу́де свойу́ доньку́ видава́ти за-муж і бу́де зьа́тьа коронува́ти. Так позйізди́ли сьа крульі, цари́, па́ньство, войско́ва му́зика, і зачинайут висьілья. Так ўони́ зьали́ сьльу́б, садовльа́ть йиго́ на тро́ньі на цьіса́рскім і віддайі цьісар йиму́ свойу кору́ну і запи́суйи йіму́ свій край, і ка́же до нéо: „Усьо́ твойи́, шчо во́ком заглья́неш; бо йа ўже стари́й, так то́го ни зможу́ роби́ти“. — Али трива́ло то бес па́ру льіт. Іде́ три крульі на нéго во́йну точи́ти. Але прихо́ди цар стари́й до нéго і ка́же: „Си́ну, бу́диш зачина́ти пéршій во́гонь“. — Так він ка́же: „До́бре, йа піду — али ви за мно́йу ти-ж му́сити йти́“. — Так стари́й йде́ — ви́даў ро́сказ муньістрам, муньістри ви́дали до корпу́су, корпус ви́даў до шта́бу (до пльацкомéнди), жи-б уўсьо́ на гальа́рму збира́ло сьа і йшло́ до вогньу́, жи-б ўсьо позйізди́ло сьа, бо йі́ди молоди́й цар до вогньу́. Но так позбира́ли сьа, і йде́ во́йско йак вода́ плинé. Али він сибі ка́за́ў да́ти шчо найгіршій му́ндур і шчо найпідльі́йшій кінь і пойі́ди до вогньу́. Али йі́ди він вже дорогойу, в-раз зі стари́м; прийіздит до йідно́о багна́, до го́зера, і ка́же до старо́о цара́: „Ви, тату́ньу, йітьти на во́йну, йа зістайу́ сьа коло то́о багна́ і бу́ду би́ти жа́би“. — Так цар ни сперечаў сьа з ним: „Войува́ў йа пéрши, йак буў сам, і тепéр му́шу“. — Так забра́ў сьа і пойі́хаў. Али перейі́хало ўсьо во́йско ўже, помину́ло йиго́, — сьіда́йи він на коньа́ і жинé до тéйі печéрі, де чорногло́ва. Пригони до чорногло́ви і пита́йи йі́йі: „Йа хо́чу во́йска на по́міч“. — Так дайи́ вона́ йиму́ цьілий ку́рпус во́йска (цьі́лий ку́рпус, то бу́ди кільканайцьіть реѓімéнтіў) і ўбира́йи йиго́ ў зальі́зний му́ндур і свойи́ во́йско ти-ж ў зальі́зний му́ндур, і висила́йи йиго́ до во́йни. Так він йі́де с тим во́йском свойи́м, ба́нда гра́йи, і стріча́йут сьа с свойи́м ба́тьком. Так йиго ба́тько загальтува́ў свойи́ во́йско, нальака́ў сьа і мисли́ў, жи то ги́нший йиго́ зайшо́ў. Так стари́й цар стойіт, — він прийіздит до старо́ўо цара́, привита́ў сьа з ним, даў йідéн дру́гому сéрвус, і ка́же: „Куди́ наййасньі́йший мона́рха йі́де?“ — А він ка́же: „На во́йну. А куди́ ви йі́дити?“ — до то́ўо молодо́о ка́же, до сво́о зьа́тьа — ни пізнаў. А він ка́же: „Йа йі́ду до наййасні́йшого мона́рхи на по́міч“. Так той цар ўтьі́шиў сьа, ка́же: „Таки знайшо́ў сьа такий, жи іде́ до мéни на по́міч“. — Так прийіздит бли́сько то́о пльа́цу, де ма́йи бу́ти вого́нь — та́к молоди́й цар ўбертайить сьа до старо́го і ка́же: „Йа́ би-м проси́ў ва́с, жи-б ви с свойи́м во́йском зіста́ли сьа тут, а йа с свойі́м йі́ду до чола́, на са́мій перéд“ (голоўльа́на ку́лька до

післа́ў по ньу.“ — А во́на ка́же, гово́рит до не́го: „Йа віз-им дьві йіх, али йідна́ у льісьі уме́рла, і та́йа йійі ви́кинула.“ — Так каза́ў цар замкну́ти ту́йу до темни́цьі, а посила́ти лист до то́го льісни́чого, жи-би він прийіхаў сам сьуди́, чи то йист його́ донька́, чи ньи. Та за па́ру день прийіздит льісни́чій, — випуска́йи цар ту́йу с темни́цьі, кльу́чницьу, і пока́зуйи то́му па́нови. Али льісни́чій подивиў сьа на ньу і ка́же царе́ви: „Про́ши сьвітльі́йшоўо цара́, то не йист мойа́ донька́, то йист мойа́ слуга́. Йа післа́ў свойу́ слугу́ з донько́йу, бо мойі́ доньцьі́ було́ смутно йіхати.“ — Так той цар розгньіваў сьа мо́цно на то́го льісни́чого і каза́ў його́ замкну́ти до темни́цьі.

Так сидьіў той льісни́чій без де́сьать льіт у темни́цьі. Але йідно́ўо ра́зу ви́йшоў бідний хлоп до льіса за лома́ками. Збера́йи він лома́ки, кладе́ на вйа́ску, але ка́же: „То миньі́ йи́ст шче ма́ло, піду́ йа до те́йі ку́пки, а наберу́ ви́йинци“ -- Прихо́ди бли́сько те́йі ку́пи лома́к, слу́хайи — шчо-сь там пишчи́т! Так він нальака́ў сьа і зача́ў задо́м поступа́ти сьа. Але вона́, бі́дна кальі́ка, лижа́ла ў тих лома́ках, ўже́ пару день, і почу́ла го́лос то́го чоловіка і про́си його́: „Тату́ньцьу, возьмі́ть мине́ до све́йі ха́ти!“ — Так той хлоп змилова́ў сьа над бідно́йу кальі́койу, віткида́йи ті лома́ки і бере́ йийі́ до до́му. Прино́си йійі́ до до́му, посади́ў на ла́ўцьі, а жі́нка зачина́йи з ним свари́ти сьа. Ка́же до не́го: „Йа тебе післа́ла по дро́ва, а ти приньіс біду́ до ха́ти. Йа сама́ ни ма́йу шчо йісти, а ти приньіс таку́ кальі́ку — чим йийі́ бу́деш годува́ти?“ — А він ка́же до жінки до све́йі: „От, чика́й, жі́нко, йако́-сь Па́н-бі дасьть! Вона́ йи́ст бідна кальі́ка, те́мна, без рук і без ніг, ми бу́дем йійі́ шанова́ти, а нам Па́н-бі дасьть за то бога́цтво.“ — Так сиди́т вона́ бідна на ла́ўцьі, — той чоловік прино́си йійі́ кусо́к хльі́ба сухо́го, мача́йи в во́ду і дайи́ йі піткропи́ти сьа. Так вона́ ’бзива́йить сьа до то́го старо́го: „Тату́ньу, возьміть мойі́ ті сльо́зи, жи йа ма́йу ў фартушку́, йіньіть до міста, а за них наку́пити, чого́ схо́чити.“ — Так пішо́ў він до міста, прихо́ди до йідно́ўо скле́пу, вийма́йи ті сльо́зи — так йак горо́х, самі зло́тьі. Али жид пита́йи його́: „Але́, Йіва́не, де ти взьаў то́го?“ — А він ка́же: „Бог миньі даў!“ — „Шо-ш ти хоч за то?“ — А він ка́же до не́го: „Дай миньі два́йцьіть фу́нтіў муки́, шо найкра́шча, і дай миньі пару фу́нтіў мньа́са!“ — Набра́ў мішо́к хльі́ба, накупи́ў було́к, ме́ду, вина́ дльа те́йі кальі́ки; прино́си до до́му, поста́виў на стольі — жінка радувала сьа, жи ўже́ йист шо йісти. Дайи́ ті бідні́ поживи́ти сьа тро́ха; вона́ поживи́ла сьа, і він ро́би йійі́ лу́шко, кладе́ на лу́шку на мньахкім, шчо би йійі́ ті ра́ни ни больі́ли. А діста́ло сьа йіму́ шче со́рок ри́нских с тих сльыз, і ті віддайи́ йійі́, ті кальі́цьі. А вона́ до не́го ка́же: „Тату́ньу, купіть сибі коро́ву за ті гро́ші, бу́дети ма́ти чим свойі дьі́ти живи́ти.“ — Так вона́ перебу́ла у не́го без рік і зроби́ла його́ великим

Так воні́ прийіжджа́йут до до́му, а на дру́гій день йі́дут зноў до вогньу́ с свойи́м ба́тьком. Прийі́здит до то́о багна́, сьідайи коло багна́ і бйи жа́би. Ка́же стари́й: „Так, так, си́ну! Приньа́ў-ім зьа́тьа, та й сам му́шу войува́ти“... — Так пойі́хаў ца́р засму́чаний ду́же, ка́же: „Маў-ім два дьньі по́міч до се́бе, — а ни́ньі, Го́сподь то зна́йи, чи бу́ди“... Так той сьіда́йи на то́о криво́о коньа́ і йі́де до те́йі пече́рі зноў. І ка́же: „Па́ньі ласка́ва! приходжу́ ўже тре́тьій раз до вас і прошу́ вас шче раз по́мочі, жи́-би миньі́ дали́ вйі́нци во́йска йак фче́ра, бо ни́ньі вйі́нкшій во́гонь бу́ди, йак ти́х два́ дьньі, гострі́йшій“... — Так вона́ виво́ди йіму́ во́йско. ўсьо ўбра́не, позло́чане, і ко́ньі ўсьі́ позло́чані, блишча́ть йак со́нце, і да́ла йі́м му́ндур головйа́ний (з го́лова вже ни присту́пи ньіц, ньі ку́лька, ньі ньіц) і випровадила йиго́ на во́йну, до вогньу́. Так він йі́ди доро́гойу, дого́ни цара́, сво́го ба́тька, бли́сько ўже то́о вогньу́, привита́ў сьа з ним, відда́ў се́рвус і ка́же до не́о: „Типе́р ви с свойи́м во́йском поступайте на-за́д, у тил, а йа с свойи́м рокуйу до чола́; бу́ди вили́кій во́го́нь“. — Так він прихо́ди ўже до чола, зачинайи вогонь; тамті зачали пуска́ти во́го́нь. Пусти́ў раз — ма́ло шчо ўпа́ло, пусти́ў дру́гій раз — ўпа́ло полови́цьа, пусти́ў третьій раз — і шче во́йско пітхо́ди, бйи; так зійшли́ сьа ўсьі ў ку́пу ўже, йідно́ до дру́го. Так зачали́ воні́ пала́шами руба́ти, сьічи́; а́ли йіде́н, найста́ршій межи тамто́го во́йска, пригна́ў сьа до не́го і ўтьа́ў йіму ру́ку, перетьа́ў, зна́к зробиў. Так він ви́ньаў хусточку све́йі жінки і завйаза́ў ру́ку. Так ўберну́ў сьа він до во́йска, кри́кнуў го́стро до них — так пусти́ли йідну́ са́льву і поби́ли ўсьо во́йско. Так заверта́йи він на-за́д свойи́ во́йско; зачина́йи гра́ти ба́нда, зачина́йут сьпіва́ти, — ўже́ закінчи́ли во́го́нь. Прийі́здит до старо́ўо цара́ і роска́зуйи, жи ўже́ спокій з во́йнойу. Так стари́й ца́р сво́му во́йскови даў рут, вистаўльа́йи свойу́ ба́нду і зачина́йут гра́ти марш. А сам йі́де на ту саму́ доро́у, де він ўзьаў во́йско. Али той ца́р стари́й про́си йиго́ ў гости́ну до се́би, а він не хо́че йі́хати. „Ми колй-сь ги́нше бу́демо частова́ти сьа. Мойи́ во́йско змордо́ване, йа му́шу йиго́ запрова́дити до дому, да́ти йиму́ рут — а за па́ру день то йа прийі́ду ў гости́ну“. — Запровадиў войско до пече́рі, відда́ў чарногла́ві, подьа́куваў йийі́ — сам сьіда́йи на криво́о киньа́ і йі́де до багна́. Бере́ патичо́к і бйи жа́би. Али йі́де цар стари́й та й ка́же: „До́бри тибі, си́ну, би́ти жа́би, але гірко миньі́ було́ на війньі́“. — „Але йа ви́биў ўсьі жа́би, ўже нема́ жа́днойі ў водьі́ — а ви ви́били ўсьо во́йско, ўсьі́ три крульі́“. — І прийшли́ до до́му і льага́йут спа́ти с те́йі ментро́ги. Али ў ночі́ він спит, той молоди́й цар; ўже розвидньа́йить сьа, ўже бли́сько бу́де полу́день — таки́ й він спит. Але цари́цьа, йиго́ жена́, прихо́ди до покойу, шчо-б подиви́ти сьа, шчо він ро́би, жи він так доўго спи́т, чи він шче йи живий — мо́жи ўме́р... Але пісьльа во́йни він буў мо́цно зму́чаний і льіг, так спаў, йак нижи́вий.

ў папір ті но́ги, ки́нуў до то́рби (то но по кольіна відрізала), і сыда́йи на кольййі, відйіздйт до до́му. Сьіў на ко́льийу і зра́доваў сьа ду́же весе́ло і гово́ри: „Го́споду Бо́гу дьа́ковати, жи-м йа діста́ў вже свойі кальіцьі но́ги. Мо́же миньі Па́н-біг надгороди́т за ту кальіку“... — Прийіздйт до до́му, вийма́йи но́ги і дайи́ йійі до рук. Так вона́ взьала́, притули́ла до се́би, і но́ги прирослй так, йак пе́рши були́. Так вона́ ду́жи ўтьішила сьа, ўпа́ла на кольі́на, ўклони́ла сьа низе́нько, поцьулова́ла старо́го в ру́ки, в но́ги, і дьа́куйи йиму́ за йиго́ услу́гу. І вийма́йи торбинку сьльів, тих зло́тих, і дайи́ йіму́ до рук і ка́же: „Ідьіть сибі до міста, а за то наку́пити, жи бу́дите ма́ти на цьіле житьа́ ґльа се́би і ґльа свойіх дьітйй, — бо йа вже бу́ду від вас відйіздйти а-ж до наййасьныйшого мона́рхи.“ — Так той стари́й зача́ў пла́кати, зача́ў йійі просити: „Де-ж ви пойідети ф таку́ доро́гу! то йист си́льно дале́ко, а вас на доро́зьі шче збавльать зноў — так миньі бу́де жаль за ва́ми!“ — Так вона ду́жи зачала́ пла́кати і жалувати за свойім рідным ба́тьком. „Йа му́шу іти́ до цара́ і проси́ти йиго́, шчо-би ви́пустиў мо́го ба́тька с темни́цьі, бо він ўже сиди́т де́сьіть льит ў темни́цьі, і шчорньіў йак чо́рна земльа́! А йак йа ни піду́ тули́, так за два місьацьі бу́де мій ба́тько стра́чений чи́риз-пиви́нни!“ — Так сыда́йи вона́ на ко́льийу і йіде до то́го міста, де сиди́т сам цар. Прийіздйт бли́сько то́ўо міста і наймайи мульарі, шчо-би ви́мурувати такі до́ми коло са́моўо цьіса́рскоо бу́рку і вибити зло́ті льітери на нему́: „Хто бу́де йти́ тим бу́рком і бу́де ступати до те́йі ка́мйаницьі, бу́де йісти і пи́ти, а не бу́де плати́ти!“ — Так йідноо ра́зу йде цар с свойім во́йском на марш; ди́вить сьа — стойіт ка́мйаницьа. І гово́ри сам до се́би: „Шчо́ то йист за ди́во, жи йа ўже кілько тут йіжджу тим бу́рком, не ви́дьіў ка́мйаницьі ту́тка, а типе́р стойіт!“ — Так підійма́йи во́чі до гори́, гльа́нуў на ка́мйаницьу — а́ле вибиті зло́ті льітери! Перичита́ў він йіх і закомендерува́ў свойи́ во́йско фсьо́ до ка́мйаницьі. Війшли́ до ка́мйаницьі і зачали́ там йісти і пи́ти, і зача́ли плати́ти — а́ли ньіхто́ не хо́чи прийма́ти гро́ші. А цар пішо́ў дальі ў середи́ну. Прихо́ди ў середи́ну і ди́вить сьа: сидйт молоде́нька панна і вишива́йи ху́сточку золоти́ми льітерами. Але він фсе на ньу ди́вить сьа, гово́рит до не́йі, а вона́ ньіц не вітка́зуйи на то́йи і ни підносит свойи́х вочи́й до гори́. Так він стаў і ду́майи: „Шо-сь то йист тако́ўо шту́чного“... — Так він зачина́йи до не́йі говори́ти да́льі: „Про́шу вас, вильмо́жна па́ньі, звітки ви йист ро́дом? і з йако́йі ви фамільійі походити?“ — Так вона́ зачала́ йиму́ росповіда́ти, підньала́ во́чі до гори́ і роска́зуйи йиму́ свойу́ біду́: „Мій оте́ц рідньій йист льісни́чим і сиди́т ў наййасьныйшоўо мона́рхи ў тимни́цьі, а мойа слуга́, кльу́чницьа, прийіхала до цара́ і хтьіла бу́ти цари́цейу, а́ли ти-в сиди́т ў тимни́цьі. Так-би-м просила наййасьныйшого мона́рхи, жи́-би мона́рха буў такйй

А тамтóй пойіхаў. Прийіхаў до йіднóўо міста, пішóў си на шиньк, вйпйў си горілки, взьаў си зáкуску, і кáже жйдови: „Дай миньі вівсá конéви“. — Даў жид вівсá, ўін коневи даў...

— Де ви так йідите? — питáйить сьа жид.

— От, йіду сибі ў сьвіт.

Али він сибі пойіхаў і пойіхаў сибі... Вййіхаў знов за місто, і йіди сибі і йіде. От він прийіхаў зноў до селá, зноў сибі до коршмй фступйў і зноў сибі вйпиў, взьаў сибі зáкуску, і зноў він сибі закусйў, конéві вівсá зноў казáў дáти, попáс коньá, сьідáйи на нéго і йіде. Але вййіхаў до йіднóўо міста, здибáйи йиго́ дьві пáньньі, йіднá старá, дрýга молодá. Але він склонйў сьа і поминýў. Але ўоний йиго... та пáньі та молодá до мáтери до свéйі кáже: „То йакий-сь пойіхаў, áле він миньі сподобáў сьа“. А та старá мáти йійі кáже: „Абó же ни ма файньійшого ньіґдé, но той, шо пойіхаў?“

— Ньі, не вйдьіла-м файньійшого, йак той ўо.

Мáти кáе: — Ну, то заверньім йиго́.

Але крйкнули, і він завернýў сьа с конéм. — Ну, шо пáньі скáжут?

— Ат, ми шо-сь бýдемо ўогорйти. Вітки пан так йідут?

— От — кáже — йіду, йак по сьвітьі шо рóбить сьа.

— Мóже пан чáсом голóден?

— Та шо, йак йа голóден, — хто-сь миньі дасьть? — Але добувáйи фльашчйну, та пáньі старá: „Напийте сьа сибі“. Добувáйи зáкуску; так той чудýйить сьа: за шчо воний миньі дайýт?!

— Перекусьім, пойідемо до свóго дóму.

А він кáже: — Ай, до мóго дóму далéко, áле де там!

Та старá пáньі кáе: — Ньі, до мóўо дóму пойідемо.

Так вони сибі, тійі йдýт, він сибі зльіс с коньá і з ними йдé. А ўогóрать сибі, ўогóрать: „Шó-би то пан знаў, шо мойá пáнна вас сподóбала, і мýсите йіхати до дóму“. — А він кáе: „Ну, йак трéба, так йа йіду“. — Прийіхали вни до дóму, а пан вййшоў на двір: „Цо то там за йиден с кóньим?“ — А та пáньі старá кáже: „То — кáе — вандрóвний, от сибі йіхаў і сподóбала сибі“. — А пан кáе: „Ну, то дóбре.“ — Закликáйи йиго́ до покóйу, питáйить сьа йиго́, вітки він; він йиму росказýйи вітки він. Дайýт йиму йісти, а та панна до вітцьа: „Татýньу, такий то мій бýде чоловік“. Пан листи росписýйи, і шо-б паний зьйіжджáли сьа, бýде весьíльа. Пузьйіжджáли сьа паний ўже, йи бáнда, то, грáйут... От воний ўже сибі взьáли вот шльуб, от ўоний ўже сибі так ўо по весьільі, ўже порозйіжджáли сьа, і ўоний сибі так дóбре жийýт обóйи, і він кáжи: „Йа мýшу йіхати ду свóўо брáта“. — Вонá кáе: „Ну, та йідь“. — Уузьáў сибі коньá, убрáў сьа, взьаў сибі пáлаш, рушнйцьу

випустити тро́ха на спа́цир, на той о́ґруд, де стоїт кльа́штор. Так вона́ вийшла на спа́цер, ско́чила ху́тко поме́жи деревинойу, пішла́ до то́го кльа́штора і ви́ньала се́рце с те́йі цари́цьі (то дупіру йака́-сь відміна! дод. стара́ Ганан.). Так віт то́о ча́су ни була́ она у́же за́мкньана до темни́цьі, но ходи́ла вже скрізь. Так мину́ло вже пі́ўтора ро́ку, так царе́ви зробило сьа ду́же вели́кій жаль, і пішо́ў на той о́ґруд на спацир. Так вийшо́ў він на о́ґруд — зробило сьа йиму́ ду́жи фа́йна доро́га до то́го кльа́штора: рі́жньі кві́ти позацьвіта́ли, жи він ни ви́дьіў таки́х квітіў, йак жи́йи. Так прихо́ди він до кльа́штора, під две́рі, і загльада́йи біз дзьу́рку, де сьа кльуч стра́мльайи, шчо сьа ро́бит з йиго́ цари́цейу. Так придивльа́йить сьа він до́бре, а́ле надовко́ла то́го катофа́льку бі́гайи мале́нька дити́нка. Так він мо́цно загри́сь сьа і кашельну́ў на тім ґа́нку. Так почу́ла та дити́на той го́лос у кльа́шторі, прибіга́йи до две-ри́й і про́си: „Тату́ньцьу, вітчиньі́ть!“ — Так цар вітчини́ў две́рі — так та дити́на ско́чила до не́го, поцьулова́ла йиго в ру́ки, в но́ги, і про́си йиго́, жи-би пусти́ти до кльу́чницьі. Так наййасньі́йшій мона́рха взьаў ту дити́ну на ру́ки, зача́ў цьулува́ти ту дити́нку, тьішити сьа не́йу, і привіў йійі до поко́йу. Так цар в ночі заснуў, але та́ дити́нка фста́ла і пішла́ до поко́йу до то́го, де та кльу́чницьа спит, і ви́хопила йі за па́зухи све́йі ма́тери се́рце. Та кльу́чницьа у́чу́ла і зачала́ би́ти ту дити́ну і видира́ти те се́рце. Але дити́на зла́пала мо́цно в ру́ки і зачало́ ду́жи пла́кати і крича́ти, же а-ж цар прибуди́ў сьа. Йак цар прубуди́ў сьа, прибіга́йи до поко́йу і зача́ў крича́ти на кльу́чницьу: „За шчо би́йиш дити́ну?“ — Так та дити́на ско́чила ху́тко царе́ви на ру́ки, притули́ла сьа до не́го і про́си йиго́, шчо́-би заве́сти до кльа́штора. Так прихо́ди воно́ до кльа́штора, цар засу́нуў две́рі і ди́вить сьа, шчо воно́ бу́де робити. Але прихо́ди та дити́на до све́йі ма́тери (она́ ма́ла йиго́ ф кльа́шторі), виййма́йи се́рце за па́зухи і у́са́джуйи до све́йі ма́тери. Так за́ра вона́... йиго́ ма́ти ста́йи с то́го катофа́льку і вихо́ди на кльа́штор, така́ ла́дна, йак найкра́шча ро́жа. Так цар вітсува́йи две́рі і пита́йить сьа йі, шчо то було́. Так вона́ йиму́ роска́зуйи, жи: „Твойа́ кльу́чницьа, та ниґідна, ви́ньала з ме́ни се́рци і йа не могла́ у́ста́ти; а йа за пі́ўтора ро́ку привела́ си́на у кльа́шторі і той син ви́добуў мойи се́рци, і відда́ў миньі́ йиго́ до груди́й...“ — Так цар взьаў йійі до сво́го поко́йу, а кльу́чницьу каза́ў ви́вести у́ чи́сте по́ле, і ви́провадиў реґи́мент во́йска, і зьи-б до не́йі стрільа́ти, на дрібні куски́ пірва́ти там. А сам спрова́диў вели́ку ба́нду, вели́ку му́зику — і та́мки музи́ки гра́ли, таньцьува́ли, йі́ли, пи́ли (і йа та́к-же йіў. пиў), с кано́ніў стрільа́ли... Али ни ма́ли чим кано́ніў набива́ти (по́рох буў, но ни ма́ли чим заткати), — йа лежа́ў у́ ли́сьтьі, і вони́ мене́ взьали́ з ли́сьтьам до кано́ни і на́били мно́йу; і йак вони

Прийшли́ сибі ай-ш туди́ до жінки те й там сибі поўобідали. Йіго́ жінка питайить сьа: „Де ти — ка́е — бу́ў?“ — „Йа — ка́е — тро́ха спаў там. А то — ка́е — мій брат то зробиў. Ка́е: взьаў миньі, зітьаў го́лову, і по́-тім зноў пошкодуваў мене і прийіхаў, мене́ зноў відратуваў.“ — „Ки́пскоўо бра́та ма́йиш!“ — Ка́е: „Тре́ба йиму́ та́-же так зроби́ти, йак він тибі зробиў.“ — Али ка́же... ра́дьать сьа старо́ўо па́на: „Шо то йиму́ зроби́ти?...“ — „Та шо йиму — ка́же — зроби́ти, — тако́му нема шо роби́ти. Ви́вести ўо́ґира і привйаза́ти до фоста́ і пусти́ти ў по́ле“. — Ви́вели во́ґира, привйаза́ли йиго́, йак пусти́ли йак пішо́ў, на-за́т прихо́дит і костома́хи ньіґде́ на-за́д ни приньіс. І вони́ ўже сибі обо́йи жи́ли, а-ш пірва́ли сьа жи́ли... Уже кіне́ць. —

Записано від Андруха Кравіцкого літом 1894 р.

Параллелї гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, N. 60, ст. 278—290 (початок скомплікований іншими мотівами і конець троха відмінний); Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 166—173, N. 22; I. V. Zingerle, Kinder- und Hausmärchen aus Tirol. Gera 1870, N. 35, ст. 178—183; Ciszewski, Krakowiacy I, 47—51, N. 51. *І. Ф.*

10. Мерцеві дари.

Буў собі такий чоловік йіде́н, маў три сини́. Йак умира́ў, то каза́ў: „Ти, си́ну, шо ти хо́чеш?“ — Йіде́н ка́же: „Та́ту, да́йте вола́.“ — Дру́гий ка́е: „Та́ту, да́йте коньа́.“ — А тре́тьій ка́е, той найдурньі́йшій: „Та́ту, да́йте миньі хльі́ба.“ — Той, шо даў йіму́ коньа́, пойіхаў ў сьвіт; а той, шо дістаў вола́, — тільки йиго́ віна.

Та й той ба́тько поме́р та й каза́ў наймоло́тшому си́нови, жи-б на гріб прийшо́ў до не́го. І той прийшо́ў на гріб. Вітчиньа́йить сьа гріб йиму́ і ка́же: „Йи ти, найста́ршій си́ну?“ — Той ка́же: „Ньі.“ — „Найсереду́шчій?“ — „Ньі.“ — „Наймоло́тшій?“ — „Наймолотшій.“ — Вийма́йи с се́бе си́вий волосьі́нь з голови́ та й дайи́ йиму́ й ка́же: „На, ота́м круль одну́ дочку́ видайи́. Ти потерне́ш — бу́деш ма́ти си́вого коньа́. Тим си́вим коне́м про́сто на скльану́ гору́ ви́йідеш, бо хто там ви́йіде, то той буде зьать то́го кру́льа й крульи́ўство йиго́.“ — На дру́гу ніч каза́ў, жи́-би сириду́шчій прийшо́ў до ба́тька. Але той наймоло́тшій син прийшо́ў, зача́ў стогна́ти. Пита́йуть сьа бра́тьа йиго́, ста́ршій і середу́шчій: „Чого́, бра́те, ти сто́гнеш?“ — Ка́же: „Йа прийшо́ў там на ва́рту, па гріб до та́та — гроби́ повітчиньа́ли сьа та й мерцьі зачали́ камі́ньами на ме́не ки́дати, а йа ле́дви ўтьік. І каза́ли, жо-б найсереду́шчій прийшо́ў, на дру́гу ніч туди́ на ва́рту.“ — А то́го наймоло́тшого

в тім лысьі, а там сидыла така баба, чарівнйцьа, і вона йійі дала такойі води, шчо йійі руки зістали так йак мали бути. І вона йі взьала́ за свойу́. Али йіден пан — вна дуже була́ ладна, письменна, дуже мудра була — али йіден грабйа сидыйу ф тім лысьі і він мау сина і той син йіздиу на польува́ньа сибі. Але вона ходила сибі там по суницьі, по де-шчо, там за ґу́бами по тім лысьі, і вона зблудила в тім лысьі, прийшла аж до того пала́цу. Прийшла вона аж до того пала́цу і той дуже йійі сподо́баў сибі, гра́бйого син, і кли́че йі до себи; али вона, хоць ладна дуже, файна, але йе бідна і вона встидайеть сьі йти до него. Али він ка́жи: „Не встидай сьі — каже — доньу, ходи́ до ме́ни сьуда́ — ка́жи — йа тибе дужи сподо́бав.“ — Отой син взьав йійі, той грабйого, до себи і вона бу́ла рік за покойівку; він шчо діставу у свого батька, то він все йі дава́ў. Але-ж батько йак дізна́ў сьі, шчо вона вже з ним зізнайеть сьі, шчо вони так добре вже сьі кохайут — а то батькови дуже зівсти́дно було́, жи с такойу йего син перестайе́, ньі-би с слугойу — і каза́ў йі вітпра́вити. Каже син до батька: Йак ви йі вітпра́вите, то й йа піду́ від вас.“ Так сьі закоха́в з нейу дуже. І йак він йі вітпра́вив, батько, казав слу́гам ви́провадити йійі, і він казав батькови так: „Йак ви йі ви́провадите, то йа піду́ в сьвіт, а при вас ни буду“ — той син — „бо йа йі дуже в серцьі майу.“ — І батькови сьі жаль зробиў, жи сина шко́да, жи-б він йего покинуў, і казаў сьі йім поженйти вобидвох. Оже йак вони сьі побра́ли, то там було́ гойне весьільа́. Вже рахувати по тім висьільу і він пойіхав з нейу в сьвіт; казав заложити сибі коньі, набрав фу́трашу і пойіхав у сьвіт. Йіхав він чирис кількана́йцьіть миль і прийіхав до того села само́го, зайіхав на́-ніч до того само́го батька, шо та була́ дьівчина. Т'піру той батько, вона його ньі-би зізна́ла, батька, жи то він, а він йі ни пізнав, шо вона йе за йідна́. Т'піру йак вона йіму роскавала, шчо вона йест і йак йі бу́ло, той батько допі́ру впаў йійі до ніг і став дуже плакати с того жалу́ і в ночі взьаў і повісиў сьа. І кінец. Шо маў ду́шу да́ти дити́ньачу, то свойу даў уже шата́нови, с того жалу́, шо вона такойу паньійу зостала. І вони відйіхали до свого дому, с сво́йім чоловіком, і панулут до сего ча́су.

Від госп. Софрона Возьного з Боратина, пов. бродського, записано в авг. 1894.

Паралель: Grimm. Kinder- und Hausmärchen I, 149–156 (N. 31). *І. Ф.*

13. Дівчина між сиройідами.

Була́ сибі дыўка і служи́ла ў па́на за ку́харку. Али-ш ў то́ўо па́на буў сад файний, шо були́ ду́жи кра́сні йа́блока, шчо ньіґде́ таки́х не

було. І з нейу так пан сварийу сьі — хто-сь ті йаблока рваў: — „Ти повинна йіх пилнувати!“ — І пішла ўова, на ту йаблоньу вильізла і сидьіла на ті йаблоньі. Але ф тім сильі цигани стойали, так... йіхали вітки-сь. Та дьіўка називала сьі Марусьа, шо на ті йаблоньі сидьіла. І прийшли ті цигани до нейі: „Продай нам йаблок!“ — „Ни можу вам дати, бо пан мине сварит.“ — І та Марусьа дужи була файна. Каже циган до нейі: „Пригни миньі гильаку, нех йа сибі йаблок вирву.“ — Уна взьала, вирвала кілька йаблок, кинула йиму на земльу. — „Йа так не хочу, пригни миньі ногойу гильаку, йа сибі сам вирву, і піду і вийнии тут ни прийду до теби.“ — Та пригнула Марусьа гильаку і той циган злапаў йі за ногу. І прибігло, прийшло вийнци циганіў — а ті цигани були йакі-сь сиройіди, шчо йідно друўого йіло. І взьали йі с собойу, і с тоўо сила вони вийіхали в ночі, с тейу Марусейу. Зайіхали вони ф свій край і зачинили йійі до пиўницьі і давали йі горіхи йісти і вино пити — так вони йійі пасли, а-би ўона була тлуста, то ўони сибі годували на такий празник. Бис кілька час ўона так сидьіла, аж до тоўо празнику, йакий ўони спраўльали. Вибрали сьі ўони ўсьі до церкви, до такойі божницьі свейі, покинули но тілько стару циганку за ґосподиньу ў свойім дому. „Ми йдемо ўсьі до божницьі (а та стара циганка називала сьі Гануська, то казали ті до тейі Гануськи, до тейі ґосподиньі:) „напали добре ў пийцу, шчо би було добре гарачо, і випусти йі с тейі пиўницьі і кажи до нейі: сьідай Марусьу на лопату, пойідемо за хату.“ — А ўна хтьіла йійі спечи ўу тім пийцу, тим циганам на баль. Каже Марусьа до тейі Гануськи: „Ньі, ви перши сьідайти, піднесу йа вас, чи ви дуже тьашкі.“ — Сьіла та стара циганка на лопату, а та шур ў пийц йійі, спекла стару циганку. І хутко взьала, спекла йийі, потальувала на тальірки — поки ті поприходили з божницьі, она ўже наготовила йім те йідзеньа. Каже та Марусьа сама до себе: „Бач, ти мене мала спечи, то йа тибе.“ — І сама взьала, вийшла на двір і вильізла на дуба. А ті сибі повиходили на двір і стали те йидзеньа йісти, ті цигани. — „Смачне миьасо іс тейі Марусьі, но тілько тверде дуже. Бис кілька льіт йийі-сьмо годували, а така худа!“ — Убзивайить сьі та Марусьа на дубові: „Тверде, тверде, бо то ни з Марусьі, но тілько з Ганусьі, старойі циганки.“ — Пішли ўони до тейі пиўницьі, подивили сьі: ни-ма аньі Марусьі, аньі Ганусьі. Чули голос, а ни знали, де. Пригльадайуть сьі — а вона на дубові сидит! Шчо мали робити — стали тоўо дуба гристи зубами. Гризли, і поломили зуби, і ни могли тоўо дуба звалити, шчо-би ўона ўпала с тим дубом. Пішли ду ковальа сталити зуби — „шчо ми мусим тоўо дуба типер підгристи!“ — бо жадного способу ни знали. Уже той дуб так гризли, маў ўпасти. Литьіли ґуси такі дикі. — „Ґусоньки — кажи ўона — либедоньки! возьміть мине на крилоньки, занесьіть мене

йіздили на той баль і найбідныійші, нех бу́де сьльіпі, нех буде криві. Але то ра́зом ўда́рило, жи де́ но йаки́й, жи́ би йаки́й, жи́-би буў кіл віт кола́ — виганьа́йут, жиби йшли́. І той Йакуб — прийшли́ до Йакуба: „Збира́й сьі, Йакубе!" — віт ка́е. Так йиго́ бра́тьа повива́льували во́чи: „Шо то тако́йи, ідьімо ми!" — Але він запе́вне ўзьа́ў на се́бе панчу́ і прийшо́ў туди́ на той баль. Він там горівки льуби́ў ви́пити — ви́пиў горівки і так во голова́ йиму́ закрути́ла сьа — де безро́ги зроби́ли йа́му, йак звикльи, і він ў ті йа́мі льіг. Але там ішли́ і ка́жут: „Йаки́й-сь чоловік лежи́" — і за́ра ка́жут: „Шо то тако́йи?" — Прийшла́ па́троль войско́ва. Пита́йуть сьі йиго: „Звітки ти йи?" — А він ка́же: „С то́го і то́го села́ йист." — Допіро дали́ зна́ти до кру́льа, мо́же то йаки́й-сь розбо́йник йи? Дава́й йиго́ візитерова́ти, по кишеньах, чи ни ма́йи йако́йі зро́ньі при со́бі. Зачали́ йиго́ гльадьіти — маў червоне́ньку хусти́нку і ґудзо́к завйа́заний. Зачали́ то́го ґуцка розвйа́зувати — то пе́рстень крульівни зло́тий і пітпис. Так запе́вне дали́ до кру́льа зна́ти. Каза́ў-жи круль йиго́ приве́сти. Биру́т від не́го той се́ґнет і ди́вльать сьі, шчо то те́йі крульівньі той перстьу́нек (бо то висо́ко йде́, то тро́шки дильікатньійше тре́ба ўда́ти). Так ўзьали́ йго́ на аґза́мент: „Шо́-ш ти йи тако́го, шчо ти таки́й пе́рши буў, а тепе́р таки́й йи́стесь?" — А він ка́же: „Йак хо́чете так йа бу́ду." Усьі заштрофува́ли сьі, а він ка́же: „Пусьтьіть мене́ на двір — йаки́й йа пе́рши буў, і тепе́р таки́й бу́ду." — Ви́ньаў він ри́же волосьіньце, потерну́ў — ри́жий кінь прилитьі́ў до не́го, ў́бйор йиму́ приньі́с, ше кра́сший йак муньісте́рійі. І стаў він, затупотьі́ў — він на коньі сиди́т, той шо буў — ўже́ ни ма́! І ка́же: „Ну то шо́-ж! — хоть йа́ пе́рши ў гнойі́вцьі буў, а тепе́р диві́ть сьі, шо з ме́не йи." Так той круль утьі́шиў сьі і ўже́ йиго́ ни хо́че пусти́ти до до́му. Вели́кий баль зача́ў справльа́ти, і він там ўжени́ў сьі. І йа, Ону́фрій Сто́льар там буў — йак зачали́ там стрільа́ти с кано́нів на віват, а́ле й, Вону́фрій Сто́льар, вина́ напи́ў сьі бага́цько й ме́ду, і йа собі льіг тро́шечки у кано́ньі. Йак на віват зачали́ стрільа́ти, йак с то́го кано́на ви́стрілиў, йак йа зача́ў литьі́ти — а-ж до Берли́на ўпа́ў. Йа ўжени́ў сьа, і ту́тенька ту пра́хтику ўсьу́ сказа́ў, шо йа ви́дьіў.

Записано від господаря Онуфрія Столяра з прозвищем Плєцало.

Паралелі: Аѳанасьевъ, Русскія нар. сказки II, 68—77; IV, 202—209; Худяковъ, Русскія сказки II, N. 50; Ciszewski, Krakowiacy I, 194—195. *І. Ф.*

сьа, жи йіх ни ма ўсьіх і ни ма чу́тки. І той дванáйцьатий ўзьа
льіз на гору́ і вонá нагльáнула йігó такú — а він хтьіў подиви
шо то за кумéдійа, жи йіх ни ма ўже. І вонá ше й тóго нагл
і хтьіла ше й тóму гóлову відрізати, та й махну́ла йигó но тро
шúйі та й він ўтьік від нéйі ўже. Так вонá ўже так сидьіла ў ті
аш пóки тáто й мáма ни прийіхали. Та й йак прийіхаў тáто й мá
ўонá сьі так мóцно перельакáла, жи нáвіть ни хтьіла вітчиніт
Вонú стáли йі клúкати, і вонá ни відізвáла сьа, аж му́сьіли двé
лу́пувати. Відлупáли — і вонá такá перестрáшена, жи сьі самú
кáли, такá стáла перестрáшена...

Так він до нéйі за піў рóку — той самúй — прийіхаў на зальóти.
йигó ни пізнáла, шо то він той самúй, і пішлá за нéго, бо він ду́
лúким пáном зробúў сьі й вонá йігó ни моглá пізнáти. І вонá пі
нéго і він йійі взьаў, бу́ло весьільá; і вонá йак ўже булá ў нéго
йійі хтьіў такú смерть зробúти. І він ўстáвиў гóршчик ўкрóпу до
(тáк-жи гу́нцвот буў), хтьіў йі ўпáрити. Али булá йі свекру́ха
дóбра і кáжи: „Збирáй сьі, дитúнонько, та й ўтьікáй, пóки мó
Ай, ньі, помилúла-м сьа... Та й він кáжи: „Мару́сьу, піськáй-н
трóшки!“ — Та й вонá йігó стáла ськáти та й здúбала йіму той
на шúйі, шо ўонá йігó зачіпúла косóйу. Та й вонá каи: „Ти,
такóйи на шúйі?“ — Та й він каи до нéйі: „А ти не знáйиш,
минé косóйу зачипúла ў комóрі?“ — Та й вонá, йик той йійі
зьльакáла сьі, зімльіла. Та й він кáжи до нéйі: „Ти знáйиш,
згубúла мóйіх одинáйцьіть братíў, а менé-сь дванáйцьатого хтьіл
бúти? Йа тибí тим ўкрóпом ўóчи вúпару!“ — Та й вонá пішлá д
і ўбрáла сьа ў шмáтьа, та й вонá ўзьалá, ўбрáла стовп кóло рікú ў
шмáтьа, а самá дістáла сьа но ў йідньі сорóцьцьі. І ўонá стáла ў
до свойúго бáтька. А йі бáтько так далéко від нéйі буў, дванá
миль... Та й вонá ўтьікáла, а він за нéйу; сподьівáў сьі, шо ў
ўтечé. Ніч йійі захопúла, і вонá вúльізла на дéрево й на тім дéр
чувáла. Та й він йак гнаў за нéйу, і вонá сидьіла на тім дéреві,
ни знаў, шо вонá йи на тім дéреві. Та й вонá ду́жи плáкала цьі
і так тúхо булá, а сльóзи йі кáпали с тоўо дéрева на зéмль
плáкала, такá пиристрáшена булá. Та й він йак ті сльóзи кáп
нéго на діл — а вонá сьі ни далá чу́ти, шо ўонá на горі сидúт
— стáло сьі розвидньáти, — та й маў піку таку́, хтьіў йійі п
він мúслиў, жи то пташкú цьвірíнькайут, та й йак махну́ў пікой
йійі кольну́ў ў бік, т' а-ж йійі прибúў. Та й вонá те ўсé вит
Стáло розвидньáти сьі, прийіхаў йідéн чоловíк зі сьíном, та й в
тóго ґоспóдара кáже: „Возьміть мине, ґоспóдаре, завезьіть минé
йúго тáта, — шо ви схóчите, то вам заплатьáть.“ — І він ўзьáў,

йїї аж до йїйі батька, і вона стала ту ўсьý свойý біду роскáзувати батькові й матери, то ўсьó. Й воні йїйі сховали, а той йїйі кавальір то ни знаў, що вона ўже йист у батька; вона сьі сховала, а він прийшóў до йїйі дóму. Ну, прийшóў, а воні йїгó питайут: „А шо-ш там нáша Марýсьа рóбит?“ — А він кáже: „О, вáша дочкá мáйи що робйти ў мéни... такé богáство! такé ўсьó!“... А він затайíў сьа, що йїйí такі мýки робйў. — Та й воні йїйі ўзьали та й ввелй до нéго с комóри, і вона стáла те ўсьó роскáзувати перед йїгó очима, — та й він дýжи сьі мóцно знаў на тім ўсьім... гльáнуў, жи прáвда, та й воні звелй ўсьý громáду, кáжи: „Шо то с тим робйти тепéричка?“ — „А — каи та громáда — ньіц йімý ни зробйти — кáжи, — колй він тілько йі мýки робйў різьньойі,“ — та й казáли йїгó вйвести ў чисте пóле і рострілити. — Ну, і зробйли йімý смерть, а вона сьі зістáла. І вона по-тóму пішлá ў-зá-муж за дрýгого чоловíка; і по тóму дýжи вилйкойу богáчкойу дістáла сьа і ґосподйнейу, дóбри йї булó по тім ўсьім.

Записано від служниці Маґди в Берлині в груднї 1893.

Ся казка зложена з двох мотівів. Перший: жінка в льоху підступом убиває богато ворогів, пор. Житє і Слово III, 228; другий: розбійник женить ся з дівчиною, котра втекою ратує ся з єго рук і опісля видає єго на кару. Паралелї: Игн. зъ Никловичъ, Казки ст. 7—13; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія и разсказы ст. 307—311; Świętek, Lud nadrabski 395—398; Аѳанасьевъ, Русскія нар. сказки III, 227—234, N. 199 і 200; IV, 481—486; Рудченко, Малорусскія сказки I, N. 77; Schleicher, Littauische Märchen, стр. 9—10, 22—25; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 190—194, N. 40. *І. Ф.*

15. Дівчина і кобиляча голова.

Буў то дьід і бáба, мáли воні дьві дьіўки, дьід маў свойý, бáба свойý; ходили вони ’бидьві на дóсьвітки. Ходили на дóсьвітки, та й та бабина булá льадáшча дуже, а дьідова робітна; і дьідова понапрадáла шмат почйнків, а бабйна ньіц не напрадé, бо льадáшча бýла. Та й ка (бабина кáже) — бес перелáз перельізáйут: „Дай миньі почйнки, йа потрíмайу, тибі зле перельізáти“... — Та й та закйм перельíзе, а та возьмé та й втьічé до дóму с тйми почйнками; та й прибіжйт до дому та й каже: „То, мамо, тамтá льадáшча! ни хоче прáсти — а йа прадý — каже — йа понапрадáла шмат почйнків, а вона ньіц“... — Та й баба з дьідом сварйть сьа, каже: „Возьмй сибі йї де на слýжбу вйжень — каже — на шчо будем годувати, льадáшчу такý“... — Ти й дьід каже: „Ходй, доньу, підéш зо мнóйу, йа тебе заведý.“ — Та й доньа взьалá

сибі пшона́, круп і муки с собойу і ўзьала́ сучку і північка́ тай іду́т льісом, ідут обидво́йе та й найшли́ в льісьі хати́нку мале́ньку. Та й вон[и] пішли до тейі хатини те й там посьіда́ли сибі те й дьід каже: „Ти буд[ь], доньу, тут уже, ў ті хатиньі, а йа йду, бу́ду дро́ва рубати.“ — Та [й] дьід причепи́в до́шку до бу́ка, а сам пішоў до дому. Та й вітер дошкой[у] тейу ло́пав те й вона дума́ла, жи то дро́ва батько рубайе. І вона зва-ри́ла вже вече́рати, бо вже буў вечер, та й вийшла на двір та й клич[е] — каже: „Ходьіт, тату!“ — Кликала, кликала, а батька ни було́; т[а] й вона вже сама́ взьала́, повечерала собі та й вже собі льагла́ спати, сучка ў хатьі та й півничо́к у хатьі коло нейі. Та й вона вже спит, а тут шо-сь стукайе та й тала́пайе в две́рі. Она вихо́дит — а то кобі-льача голова́. Та й ка́же: „Дьівко, дьівко, вітчиний!“ Та й дьівка віт-чинила. Вна каже: „Дьівко, дьівко, пересади́!“ — Дьівка пересади́ла. „Дьівко, дьівко, змий мене!“ — Дьівка змила. „Дьівко, дьівко, за-плети́ мене!“ — Дьівка заплела́. „Дьівко, дьівко, ходи́ таньцьува́ти!“ — Дьівка каже: „Йа не майу в чім таньцьувати, йа не майу вбраньа́.“ — Та й каже: „Дьівко, дьівко, подиви́ сьа миньі в пра́ве вухо!“ — Дьівка ди́вить сьа в те вухо, а там ’браньа́ розмайітого йе... Вона повитьага́ла те вбраньа́, всьо: спідницьі, кожу́хи, спенце́ри, пасо́ваньцьі (такі спен-це́рики в нас роблььать), кара́льі, дукачі, хустки́ і на воста́тку бричка й коньі — вона і те витьагнула. Та й тим ча́сом ка́же голова́: „Ходи́ вже таньцьувати, дьівко!“ — али півничо́к закукурі́кав та й та голова́ розільльа́ла сьа колома́зейу. Та й вже сьа розви́дньіло, та дьівка вбра́ла сьа красно́ та й сьіла на бричку, запрагла́ сибі коньі та й прийіхала вже до до́му. Та й баба дуже сьа счудова́ла та й пита́йе йі, де вона того набрала? Та й та зачала́ роска́зувати, жи йійі́ голова понадавала всьо́го. Тай баба каже: „Старий, заведи́ мойу́!“ — Та й дьід уже взьав, пові́в ту йійі; вона та́к-же взьала́ сибі круп, пшона́, муки́ і су́чку і пів-ничка́ знов ўзьала́ сибі. Те й вона — дьід знов йі покинуў у ті хатьі самі — те й вона сибі запалила в пйецу, звари́ла вече́рати сибі, пове-че́рала сибі та й льагла́ спати. Аж тут знов стукайе та й каже: „Дьівко, дьівко, вітчини́!“ Дьівка ни виходит, ’но каже: „Сучко, йди там вітчини́!“ Вна була льада́шча. Сучка вітчини́ла. „Дьівко, дьівко, пересади́!“ — „Сучко, пересади́ там!“ Сучка пересади́ла. „Дьі́вко, дьівко, змий!“ — „Сучко, змий там!“ Сучка змила. „Дьівко, дьівко, заплети́!“ — „Сучко, заплети́ там!“ Сучка заплела́. — „Дьівко, дьівко, ходи́ таньцьува́ти!“ — А дьівка с посте́льки кицу́! кицу́! таньцьува́ти. Зачала́ таньцьувати, та й в нейі кісточки́ порозноси́ла голова́ вже. Те й баба прийшла́ на другій день те й ’но кісточки́ позбера́ла... те й за шу́стку жи́дови прода́ла.

Записано від Маланки Кірйк з Боратина пов. бродського в авг. 1894 р.

Паралелї: Рудченко, Малорусскія сказки II, 19, 20 і 21; Даниловскій, Степныя сказки, Спб. 1852; Худяковъ, Великорусскія сказки I, 13 і 14. *І. Ф.*

16. У чорта в наймах.

Маў бáтько три синй: два булó розўмних, а йідéн дурнйй. Той дурнйй кáже так: „Чо йа бўду вас тримáти сьа! Дáйте миньі — ка — сплат, йа йідў ў сьвіт.“ Даў йімў бáтько сплат та й він ідé ў сьвіт сибі. Йдé ў сьвіт і шукáйи сибі слўжби. Али йдé і дйвить сьа: такйй йи велйкій фільвáрок. Прихóди на той фільвáрок і кáже: „Мóже-б йа ў вас служйў, за нáймита буў?“ — Кáже той до нéго: „Но — кáе — дóбре! ти бўдеш ўу мéни за нáймита, áли йа тибі ни дам ньіц йісти, но йідéн біб зальізний.“ — Бо то булй енцйпри. І взьаў йигó, замкнўў до такóйі комірки нá-віч, жи-б ўжé ни ўтьік (булй ґрáти, жи-б він ни ўтьік). На дрўгій день рáно ўстайй той пан і кáже до нéго: „Івáсьу, йа тибі дам робóту. Йак ту робóту зрóбиш, то вóзьмиш мойў дочкў за женў. На тибі — кáе — зальізний дручóк і сокйру і лопáтку, ідй — кáже — на ту висóку горў, там такá висóка горá йи, там йи льіс — жй-би-сь той льіс за день вйкорчуваў чйсто і ў сáжні порізаў і ломáки спалйў і колóди вйрізаў і матерйáл потесáў і фсьо до кўпи позвóзиў і жй-би чйстий пльац лістáў сьа.“ — Ну, та й він кáже допіру: „Ну, йа підў, але котрў миньі пан дочкў дадўт?“ — Він маў три. А він кáже до нéго: „Йа хóчу ту молóтшу, наймолóтшу“ — та булá найкрáшча. Він кáе до нéо: „Ну, дóбре, йа тибі дам наймолóтшу дочкў, áли зробй миньі те, шчо йа тибі кажў. Йак ни зрóбиш, то ми тебé розірвем.“ — Так він ўзьáў сокйру і лопáтку і зальізний дручóк і йдé на горў. Али йдé, йдé на горў вже, вже сóнце піт полўдень, а він ше не вйльіз нáвіт третóйі чáсти. Так він мóцно зміх сьа, і стойáў лозóвий корч, і він піт тим корчéм льіг і заснўў. Али вже дванáйцьата годйна дохóдит, — так кáже той пан, той енцйпер до найстáршойі дочкй: „Несй йіму йісти.“ А ўнá кáже: „Йа ни понесў йімў йісти. Він молóтшу польубйў, то нех йімў несé йісти!“ — Молóтша ўзьалá ў баньáк той йідéн зальізний біб і понéсла йімў йісти. Али прихóди до нéго — а він спит піт корчéм позбўпм. Ті й клйче йигó: „Йівáсьу! ўставáй!“ — Він стаў, зачáў плáкати. Онá кáже: „Чо ти плáчеш?“ — А він кáе до нéйі: „Бо йа плáчу тўо, жи йа шче ни зробйў тóго, шчо миньі пáн казáў.“ — А ўнá кáе: „Ни журй сьа, Йівáсьу! за дьві годйньі бўдеш мáти ўсьó готóве.“ — Принéсла йімў бохоньá хльіба, принéсла йімў фунт мньáса, принéсла йімў

баньку пива, принесла йиму пачку тытьуну і сырникіў, і кае до него: „Йидж і пий і не смути сьа, а за дьві годины будеш мати усьо готове. На тибі мойу палку зальізну і ударим три рази ў скалу — так будиш маў робітники тисьачами.“ — Він вильіз на гору, підньаў палку і ўдариў три рази ў скалу — назбігало сьа робітникіў, жи ни міг злычити йіх, і шчистили льіс за дьві годины. Так він по полудньі, читверті годины, зльізайи сибі в гори, роби сибі дутку з верби і зачинайи грати йі сьпівати. Так приходи він на той фільварок до своўо пана і віддайи ўсьу роботу свойу, шчо він зробиў. Той пан ўузьаў від него роботу, причитаў і каже до старойі: „Дай йиму вечерати, нех іде спати.“ — А самі пішли ўобойи старі радити сьа, шчо-б з ним зробити, жи-б за него дочки не дати свейі, жи-б його стратити. Так стара каже до него, до старого: „Шчи ў заўтра його випровадим на роботу. Йак він піди на ту гору знов і ту гору погоре і засьійи, і ўсьі ломачки позбирайи, і вижне і ў стирти поскладайи за вісьім годин (так визначили), і принесе ўсьо на папері списано, то дамо свойу дочку за него, а йак ни зробит того, ми його стратим.“ — Али старі говорат те ўсьо, йідно друўого радит сьа, а наймолотша дочка ўсьо слухайи. І приходит до него ў ночі і питайить сьа його: „Йівасьу, спиш?“ — А він каже до нейі: „Не спльу, мойа панно, но думку думайу, йак у сьвіты жити майу.“ — Вона кае до него: „Ни жури сьа, Йівасьу, будем жити ў купі. Мі тато говориў з мамойу, жи ўни тибі дадут роботу на заўтра. Ти підиш на ту роботу, то зайдиш знов під лозовий корч і льажиш сибі спати, а йа ў полудень принесу йісти, то йа тибі скажу, шчо майиш робити.“ — І акурат приходит двапайцьата година і каже той старий пан до середушчойі дочки: „Ниси йиму йісти.“ — А ўона каже: „Носила вона ўчера, нех і ныны несе. Він йийі польубиў, а вона його.“ — Так она вьала зальізний біб і понесла йиму йісти. Али вийшла на дороўу, викинула біб зальізний і ьала йиму того самого шчо ўчера. Приходи до него, а він спит. Кае: „Уставай, Йівасьу! будиш ўобідати.“ — Він ўстаў і плачи. Она питайить сьа його: „Чо ти плачиш?“ — Ін кажи до нейі: „Йа плачу, бо-м ни зробиў того, шчо миныі пан казаў.“ — „Ни журп сьа, Йівасьу, за дьві годины будиш мати ўсьо. Іди на гору, на тибі палку зальізну, моцньішу йак фчера, і вдар три рази ф скалу, а будиш мати всьо, шо тибі потрібно.“ — Вильіз на гору і ўдариў три рази ў скалу, і назбігало сьа робітникіў, шчо ни міг злычити. Йідні горут, другі сьійут, треті ломаки збирайут, четверті за ними жнут, пйаті снопи зносьать, шесті ў стирти складайут, — а Йвась сидит на крісьлы і пише на папері, кілько майи робітникіў і йаку майи йім дати плату, кілько збожа майи, кілько стиртіў і кілько його коштуйи ўсьа робота. У четверті годины по полудныі зробиў сибі знов вербову дутку і зльі-

найи з гори́ і гра́йи на ду́тку і таньцьу́йи. Прихо́ди до па́на і віддайи́ свойу́ робо́ту. Взьаў пан від не́о робо́ту, перичита́ў і ка́же до старо́йі: „Дава́й йіму́ вече́рати!“ — І зноў замкну́ў йиго до те́йі само́йі комірки. Так у ночі зачали́ сьа обо́йи старі ра́дити: „Йаку́-б ми робо́ту йиму́ дали́, жи́-би він ни потра́фиў зроби́ти йійі, шчо́-би на́шойі дочки́ ни взьа́ў за жену́, жи-б ми йиго́ стра́тили?“ — А дочка́ наймоло́тша ўсьо́ слу́хала, шо старі говори́ли. Ка́же: „Зва́ўтра ви́слем йиго́ на ту гору́, шчо́-би він нам ўсьо́го пригна́ў по сто пар, шчо но йи ў сьвіты: дичини́, зьвірини́, гадини́, ўсьо́го, ўсьо́йі те́йі худо́би, шчо вот йи ў нас, так вот това́р, свиньі, вівцьі, ўсьо́, ўсьо́“... — Так у ночі вона́ прихо́ди до не́го і питайить сьа йиго́: „Йіва́сьу, ти спиш?“ — А ін ка́же: „Ньи, ни спльу, но ду́мку дума́йу: зайшо́ў в вили́кій сьвіт і найшо́ў сибі слу́жбу смертну́.“ — А ўона́ ка́е до не́о: „Ни жури́ сьа, Йіва́сьу! ўсьо́ бу́деш ма́ти, шчо тобі ка́жут, бо йа ўсьо́ слу́хайу і зна́йу с тим шчо зроби́ти.“ — На дру́гій день ра́но висила́йут йиго́ до те́йі робо́ти, а ўна́ ка́же до не́го: „Іди́, Йіва́сьу, піт той сами́й корч лозо́вий і льа́жи спа́ти, а йа ў полу́день принесу́ тобі йісти, то роскажу́ тибі, шчо ма́йиш роби́ти.“ Али вже дохо́ди дванайцьата годи́на — прихо́ди той пан до све́йі дочки́, до наймоло́тшойі і ка́же до не́йі: „Носи́ла-сь без два дьньі йісти за се́стри, ньіньі неси́ за се́би.“ — І взьала́ ўна́ зальізний біб і поне́сла йиму́ йісти. Али ви́йшла на доро́гу, ви́кинула той біб, а купи́ла йіму́ то́ўо само́ўо, шчо бес тамтьі дьньі. Прихо́дит до не́о і бу́ди йиго́: „Става́й, Йіва́сьу! бу́диш йісти.“ — Ін стаў і зача́ў пла́кати. — „Чого́ пла́чеш, Івасьу?“ — А він ка́же: „Йа пла́чу, бо-м не зробы́ў то́го, шчо меньі пан каза́ў.“ — „За дьві годи́ньі бу́деш ма́ти ўсьо́ перет собо́йу і прижене́ш сво́му па́нови на фільва́рок. На тибі тру́бочку, і ви́льізь на гору́, затру́биш на три ча́сти доўко́ла се́би, так бу́диш ма́ти ўсьо́ коло се́би.“ — Ви́йшоў на гору́ Іва́сь, затруби́ў ў тру́пку — позбіга́ло сьа ўсьо́ до не́о, позльіта́ло сьа, і він сибі зрахова́ў, списа́ў на папе́рі, шчо ма́йи ўсьо́го по сто пар, і шче де́сьіть пар на -зви́ш. І схо́ди він з гори́ на доли́ну, взьаў тру́бочку і зачина́йи собі гра́ти, і йіде́ про́сто до сво́го па́на до фільва́рку, ўсьо́ за ним року́йи. Так ви́йшоў пан с сво́го поко́йу і ка́же до све́йі старо́йі: „То́-сьмо приньали́ сибі біду́! Він йи мудрійший йак ми, шо но ми сказа́ли, так він ўсьо́ зроби́ў!“ Прино́си до па́на папір, положи́ў на стольі і ка́же до не́о: „Про́ши вильмо́жного па́на, нех йіде́ сибі пан пораху́йи, чи йист так, йак маў-ім припи́сано.“ Ви́йшоў пан на доро́гу і зача́ў іти́ межи те.... рахова́ти, межи ту дичину́. Али ввійшо́ў бли́сько, зачали́ вужі шипіти, га́дьі до то́о па́на, зьвірина́ до не́го литьіти, пти́цьі, хтьіли то́го па́на розірва́ти. Так той пан нальака́ў сьа і ка́же до не́го: „Возьми́ сибі те ўсьо́ і пороссила́й там, де-сь йиго́ набра́ў.“ Так Йіва́сь оберну́ў сьа, затруби́ў на тру́бочку, і те ўсьо́ пішло́

ў свойў дорóгу. Птúцьі политьíли, гáдьі, вужí пішлú ў крáки, а зьвірина ў льіс. І заклúкаў пан Йівáсьа до покóйу, казáў йімý дáти дóбре повечéрати і замкнýў зноў до тéйі самóйі комірки. І ў ночí зачалú сьа рáдити ўобóйи старí: „Йáк-би ми моглú йигó стрáтити?“ Старá кáже до нéго: „Мáйимо три дочкú — постáўмо йіх на стáйньі і зробíм йіх кобилáми мóцними, а рáно йигó збýдим і скáжем, жи-б він провáдиў йіх на пáшу. А йак він сьáде на котрý, так вонá пéўньі йигó кóсти рознесé.“ — А та дочкá наймолóтша ўсьó слýхала, шчо ті старí ўогорúли. Прихóди до нéо і питáйить сьа: „Чи ти спиш, Йівáсьу?“ — А він кáже: „Ни спльу.“ — „Та ўзáўтра рáно бýде тебé пан будúти, зьúби-сь віў лошицьí на пáшу. Йак прúйдеш до стáйньі, то бýдеш мáти за дверúй зальíзний дручóк, а ми ўсьі три бýдим стойáти лошицьáми. Так стáрша бýде стойáти на льівíм бóцьі, середýшча ў серéдиньі, а йа, наймолóтша, на прáвім бóцьі (крильí). Йак прúйдеш до стáйньі, так нарóбиш крúку, вóзьмиш дручóк в рýки і бýдиш рахувáти з льíво' крилá до прáвоўо. Бýдеш казáти: йіднá, дьві, три, — так на мéне бýдеш сьідати. Йак ўсьáдеш на мéне, то пітпасáйиш свойі нóги по під животóм по-під мойúм. Вúйідеш на подвíра, то мú с тобóйу бýдем литьíти ў горý. Але памньатáй, шчó-би-сь дóбре тримáў сьа, і ўсé тим дручкóм зальізним тих дьві кобúльі бýдеш биў.“ — Так він вúйшоў на подвíра, вúйіхаў, так зачáло тих дьві кобúльі дýжи крутúти сьа, зачалú дýба ставáти на нéго, фúрґати, кусáти, а він ўсé но тíлько зальізний дручóк підносúў і по голові биў. Так йигó висóко носúли, піт сáмі óблоки, а ўнá йигó тримáла. Так він припровáдиў на-зáд до фільвáрку ті лошицьí, запровáдиў до стáйньі і зачáў дýже лáйати на них, і шче поправльáў ў стáньі тим дручкóм зальізним. Прихóди до пáна і мильдýйи, жи він привíў лошицьі с пáші. Так той пан казáў дáти йімý йíсти і замкнýти зноў до тéйі самóйі комíрки. А сам пішóў до стáйньі подивúти сьа на свойí лошицьí. Прийшóў, забрáў йіх до свéйі хáти і питáйить сьа: „А шчо там булó з ним?“ — А ўонú говóрать: „Та шчо, бідá! Йак ўхопúў сьа на нас, йак зачáў гнáти нáми, йак зачáў кулакóм по-мéжи вýха бúти (вонú ни знáли, шо пáлка, но кулáк казáли), позабивáў нам пáмороки, шчо ми ни памньатáли, де ми йист.“ — І завíў йіх до покóйу і поклáў на лýшках слабúми. І ўнú лежáть ўсьі три ў лýшку, йак смертні. А молóтша міркýйи сибí: „Вас дьві слабúх, áли йа ньі! Но тíлько мýшу сьа зробúти слабóйу, шчó-би тáто ни стрáтиў Йівáсьа.“ — Пішóў пан до покóйу і рáдит сьа с старóйу. — „Шчо ми бýдим робúти з ним, шчо-би йигó стрáтити?“ (Такú ўсьó жадáйут стрáтити). Кáже старá: „Йа підý на стáйньу, зробльý сьа кобúлойу, а ти йигó рáно збýдиш і скáжиш, жи-б він минé ві[ў] на пáшу. То йа мýшу з нéўо кóсти повитрасáти!“ А та наймолóтша дочкá ўсьó слýхала, щчо старí говорúли. Пішлá до Йівáсьа і кáже до

него: „Йівáсьу! зáўтра рáно поведéш кобилу на пáшу, і та кобила — то бýде мойá мáма. Бýдеш мáти за дверми зальізний дручóк, йак фсьáдеш на ньу, то так бýдиш бити, жи-би аш кóсти тріщчáли.“ — Так на другій день рáно прихóди стари́й пан і бýди йигó: „Йди, Йівáсьу! веди кобилу пáсти!“ — Так він ўстáў, пішóў до стáйны, взьаў дручóк і зачáў бити ў стáны шче. Вибиў ў стáны, сьіў на ньу і йíде. Але вийіхаў він на подвіра — та й вонá йак зачалá гнáти ним, в горý, пó-над вóди, перевертáйить сьа з ним, жи-би йигó забити. А він ўсé піднóсит дручóк і пó-за вýхами (бйи пó-за вýха). Так не змоглá тільки стерпіти і спустила на-зáд йигó на долину. Привіў до стáйны, і пішóў до пáна, замельдувáў, жи він привіў кобилу с пáші. Так пан даў йімý повечéрати і замкнуў зноў ў ту самý комірку. І прихóди до стáйны і питáйить сьа свейі старóйі: „А шчо там булó з ним, жи ти привéзла йигó живóго?“ А ўонá кáже до нéго: „Дай миньі спóкій! йа лéдво живá. Він йак фсьіў на мéни, йак зачáў мене бити кулакóм, то йа не памньатáла, де йа йист. Приньáў-ісь сибі бідý, він побиў мойі дóчки і менé побиў, а ти типéр шчо хоч то рóби з ним!“ — Так прийшóў до покóйу, мóцно розлóстиў сьа і кáже: „Чикáй, зáўтра, то йа з йигó кóстіў зробльу мóзок!“ — Прихóдит до нéго і кáже: „Йівáсьу! зáўтра ранéнько ўстáниш — йа хáйу на стáйньі гóґира, він ўже стойіт кілька льит, ўже аж нóги йімý позросталí сьа, — жи-би-сь йгó вивіў трóха на спáцер!“ — А дочкá фсе слýхала, шчо він говориў. Прихóди до нéго, кáже: „Йівасьу! памньатáй, рáно поведéш гóґира на пáшу. Бýдеш мáти пáлку за дверми зальізну, три рáзи моцньійшу, йак бес тамті рази, жи-б тибі сьа ни зломáла, бо пропадéш на віки.“ — Так він вихóди рáно, вітчиньáйи стáйньу — стойіт гóґир на стáньі. Приступáйи до нéго, йак він зачинáйи фирґати, кусáти, квічáти — він злáпаў за ту зальізну пáлку, розвлóстиў сьа і зачáў бити. Так ньігдé не биў, но по ногáх. Йак він мóцно йигó вже вибиў, вивóди на двір, фсьідáйи на нéго і провáди йигó на пáшу. Йак він фсьіў, та зачáў той гóґир дýже гнáти, зачáў перевертáти сьа і хотьіў йигó стрáтити. Али він ўсе тéйу зальізнойу пáлкойу биў йигó по-за вýхами. Привіў йигó до стáйны, пустáвиў і пішóў сам до покóйу. Сьіў у покóйу на крісьльі, пітпéр сьа рукóйу і дýмайи сибі: „Ужé-м побиў ўусьіх, мóжи ўже бýду типéр тут пáном.“ — Али сиди́т він на крісьльі — ідé стари́й пан до покóйу, шо-нó шо-нó ступ, так помалéнько — і питáйить сьа йигó: „Водиў-ісь гóґира на пáшу... на спáцер?“ — А він кáже: „Водиў, прóши пáна, áли дýжи ниспокóйний. Тамті були спокійньійші.“ (Він знаў дóбре, áли вже ни маў страхý). „Мóже пан бýде сварити на мéни, бо йа йімý ўсипаў кілька льисóк.“ — „Ньіц то йимý льіска ни шкóди“ — кáжи той стари́й — „він дóўго стойáў на стáйньі те й здичáвіў, а ти трóха йигó приўчиў, то мóже бýди трóха

було. І з нейу так пан свариў сьі — хто-сь ті йаблока рваў: — „Ти повина йіх пилнувати!“ — І пішла ўона, на ту йаблоньу вильізла і сидьіла на ті йаблоньі. Але ф тім сильі цигани стойали, так... йіхали вітки-сь. Та дьіўка називала сьі Марусьа, шо на ті йаблоньі сидьіла. І прийшли ті цигани до нейі: „Продай нам йаблок!“ — „Ни можу вам дати, бо пан мине сварит.“ — І та Марусьа дужи була файна. Каже циган до нейі: „Пригни минькі гильаку, нех йа сибі йаблок вирву.“ — Уна взьала, вирвала кілька йаблок, кинула йиму на земльу. — „Йа так не хочу, пригни минькі ногойу гильаку, йа сибі сам вирву, і піду і вийници тут ни прийду до теби.“ — Та пригнула Марусьа гильаку і той циган злапаў йі за ногу. І прибігло, прийшло вийници циганіў — а ті цигани були йакі-сь сиройіди, шчо йідно друўого йіло. І взьали йі с собойу, і с тоўо сила вони вийіхали в ночі, с тейу Марусейу. Зайіхали вони ф свій край і зачинили йийі до пиўницьі і давали йі горіхи йісти і вино пити — так вони йийі пасли, а-би ўона була тлуста, то ўони сибі годували на такий празник. Бис кілька час ўона так сидьіла, аж до тоўо празнику, йакий ўони справульали. Вибрали сьі ўони ўсьі до церкви, до такойі божниці свейі, покинули но тілько стару циганку за ґосподиньу ў свойім дому. „Ми йдемо ўсьі до божницьі (а та стара циганка називала сьі Ганусь[illegible]ка, то казали ті до тейі Гануськи, до тейі ґосподиньі:) „напали до[illegible]ре ў пийцу, шчо би було добре гарачо, і випусти йі с тейі пиўницьі і ка[illegible]жи до нейі: сьідай Марусьу на лопату, пойідемо за хату.“ — А ўна хтьі[illegible]ла йийі спечи ўу тім пийцу, тим циганам на баль. Каже Марусьа до т[illegible]йі Гануськи: „Ньі, ви перши сьідайти, підиесу йа вас, чи ви дуже тьашк[illegible].“ — Сьіла та стара циганка на лопату, а та шур ў пийц йийі, спек[illegible]ла стару циганку. І хутко взьала, спекла йийі, потальувала на тальірки — поки ті поприходили з божницьі, она ўже наготовила йім те йідзень[illegible]а. Каже та Марусьа сама до себе: „Бач, ти мене мала спечи, то йа тибе.“ — І сама взьала, вийшла на двір і вильізла на дуба. А ті сибі повиходили на двір і стали те йидзеньа йісти, ті цигани. — „Смачне мньасо іс тейі Марусьі, но тілько тверде дуже. Бис кілька льіт йийі-сьмо годували, а така худа!“ — Убзивайить сьі та Марусьа на дубові: „Тверде, тверде, бо то ни з Марусьі, но тілько з Ганусьі, старойі циганки.“ — Пішли ўони до тейі пиўницьі, подивили сьі: ни-ма аньі Марусьі, аньі Ганусьі. Чули голос, а ни знали, де. Пригльадайуть сьі — а вона на дубові сидит! Шчо мали робити — стали тоўо дуба гристи зубами. Гризли, і поломили зуби, і ни могли тоўо дуба звалити, шчо-би ўона ўпала с тим дубом. Пішли ду ковальа сталити зуби — „шчо ми мусим тоўо дуба типер підгристи!“ — бо жадного способу ни знали. Уже той дуб так гризли, маў ўпасти. Литьіли гуси такі дикі. — „Гусоньки — кажи ўона — либедоньки! возьміть мине на крилонька, занесьіть мене

до води́.“ — Так біжа́ть они́, диўльать сьа: біжи́т річка. Так коло те́йі річки стари́й дого́ни йіх. Али ни ви́дьіў йіх, жи вони́ утьіка́ли — так вона́ зроби́ла сьа млино́м, а йиго́ зроби́ла стари́м ме́лником. Прихо́ди він до млина, приганьайи, і ди́вить сьа — стойіт млин. Взьаў-би той млин — шчо-ж бу́ди з ним робити: таки́й поло́маний, без ґонтіў, і но тілько йідно́ ко́лесо йи, так шо-но́ шо-но́ ўобертайить сьа. А той стари́й ме́лник бігайи, ўсе́ направльайи. Він питайить сьа йиго́, ка́же: „Па́ньи ма́йстер! не ви́дьіли ви тут двойи молодьат, чи ни йшли те́йу доро́гойу?“ А він ка́же: „Йа ви́дьів ем, йшло́ двойи молодьат, а́ли вже дау́но́ — йак шче той млин зачаў сьа ста́вити, а мій дьід ме́лником буў ту́тка, а та річка то така́ була́ вели́ка, жи ни мо́на було́ зоглья́нути йійі. А типе́рка ўже млин поломи́ў сьа, рі́чка ви́схла, й йа буў мале́нькій хло́пец — типе́р старе́нькій, сиве́нькій, зубіў ни ма́йу... То ви йіх не доженете́, верта́йте сьа до до́му.“ — Так він верну́ў сьа на-за́д. Приго́ни до до́му і роска́зуйи старі. Стара́ пита́йить сьа йиго́: „А шо́-сь здибаў на доро́зьі?“ — А він ка́же: „Ньіц-им ви здибаў, но поло́маний млин і старо́ўо ме́лника.“ А ўона́ ка́е до не́о: „Чому-сь не браў! то то ўона́ сама́ з ним була́, ўна́ була́ млино́м, а він ме́лником!“ — Так ўона́ ка́е: „Типе́р йа сама́ побіжу́ за ни́ми, йа йіх зла́пайу.“ — Так ўони́ зачали́ обо́йи фтьіка́ти, а стара́ йіх догони́ти. Так они́ ди́вльать сьа, жи ўже́ ни ўтьічу́т, жи ўже́ стара́ зла́пайи йіх, так ўони́ ўтьіка́ли йак найху́тші до води́. Так приго́ни ўона́ до води́ бли́сько і ка́же: „Тьіка́ймо, Йіва́сьу, йак найху́тчі, бо ўже́ лапа́йи ма́ти нас.“ — Вона́ но до води́ з ним, а ма́ти за пли́чима. Ка́же: „Че́рес те́бе, ше́льмо, він нас побіди́ў, покара́ў так, ти йіго́ наўуча́ла на ўсьо́! Типе́рка ни ўтьіче́ш!“ — Так она́ за́ра зроби́ла сьа ка́чкойу, а йіго́ зроби́ла ка́чором, і пішли́ на во́ду. Так стара́ приго́ни, ди́вить сьі — ни ма ньічо́го, но дво́йи качо́к. Так стара́ приго́ни до тих качо́к і хо́че бра́ти. Шо стара́ до ка́чки зі́гнеть сьа, то вони́ ўпірну́т, ў во́ду нурка́ даду́т. Стара́ ди́вить сьа, де ўони́ ви́плинут — то ўони́ ви́плинут, то стара́ зноў за ни́ми. А на-ре́шті ни ма́ла шчо з ни́ми зро-би́ти, ви́ньала три йа́пки с кише́ньі і ки́нула на во́ду. Ка́же: „На тобі віно твойи́. Ужé-с типе́рка утьікла, злови́ти сьа ни даси́, а йа зна́йу, жи ми пропа́ли на віки че́рес те́би.“ — Так вона́ зачала́ з ним машеру-ва́ти до йиго́ ба́тька. Прихо́ди до йо́ўо ба́тька — ба́тько зра́доваў сьа, жи йде́ йиго́ пропа́ўшій син. І спра́вив йиму́ весьі́льа, ўжени́ў йиго́ з не́йу і ду́же ба́тько пануваў при нему́, він ба́тька-ма́тер шануваў і ўна́ зро-би́ла йиго́ льікаре́м.

І йак му́жики гра́ли і сьпіва́ли, гульа́ли, і там з мозьдзьірі́ў стрі-льа́ли — на те висьі́льа — а йа лежа́ў ў папе́рі зави́ньаний, а йак ўони́ бра́ли ті папе́ри те й ўсади́ли мине́ ў мозьдзьір — те йак вистріли́ли, то йа литьі́ў, литьі́ў, сьіў во́зьди на лаўцьі і вам ту каску ўопові́ў.

Записано від Юрка Соколовського в авг. 1894 р.

Основою сеї казки є стара грецька повість про Ясона і Медею. Паралелї гл. Basile, Pentamerone N. 17 і 29; Grimm, Kinder und Hausmärchen II, 118—126 і 358—368; Wolf, Deutsche Hausmärchen 286—300; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 295—300; Ciszewski, Krakowiacy 73—75. *І. Ф.*

17. Як чорт у бідного служив.

Буў сибі тепéр зноў такúй бідний чоловік і пойіхаў до льíса по дрóва. Прийіхаў ін до льíса, взьаў, розьдьагнýў сьі, — і спеклá йімý жінка паланúчку малéньку там ўот на пол́удинь. Ту паланúчку положúў на піньку́, а сам пішóў шукáти за дровáми якúми. Прийшóў злий дух, взьаў ту паланúцьу, ўкрáў ў нéо, і взьаў, і зьíў. І прихóди він там до тих свойúх компаньíстих і кáже: „Йа — кáже — ў йіднóо хлóпа ўкрáў — кáже — паланúцьу, і взьаў — каже — і-м зьíў.“ — А вонú кáут до нéго: „Той хлоп бідний, він йíсти — кáже — сам хтьíў — на шо ти йімý — кáе — зачіпáў! Типéр — кáже — мýсиш ітú до нéго, за ту — ка — паланúцьу цьíлий рік ду́рно служúти; і шчо він тибі — ка — скáже зробúти, так — кáе — ти мýсиш йімý то ўсьó спóўнити.“ — Прихóди він до тóо хлóпа і кáже: „Приймú минé — кáе — ґоспóдаре на слу́жбу.“ — А він кáе до нéго: „Чим же йа — кáе — ни мáйу чим заплатúти тибі, бо йа — кáже — бідний.“ — Кáже: „Йа ў тéбе плáти жáднойі не хóчу, но — кáе — йак вúбуду рік, то но тибі дам йіднóо шчúґла в ніс, і йа сибі піду́.“ — Так той ґоспóдар — шо то бідний, шо то то. „Дасúш минí йіднóо шчúґла в ніс, то йа вúтримайу.“ Взьаў він до жінки... ж жінкойу сьа рáдити: „Бу́де — кáе — робúти нам цьíлий рік, і шчо йа скажу́, так він мýси минí зробúти... плáти жáднойі від нас ни жадáйи“... Кáже: „То мóже ми шо сьа доро́бимо. А тóўо йіднóўо шчúґла, жи він минí дáсьть ў ніс, то йа зáўше вúтримайу тéйи.“ — Але пішоў ін — так буў пан блúсько, такúй урáдник — пішóў він до тóго ўрáдника порáдити сьа, шо він такóо нáймита дістáў, шчо плáти жáднойі ни хóче і рік бу́де ду́рно. Кáже той пан до нéго: „Скажú йимý, нехáй він прúйде до мéне, і скажú йімý, шо йа вúнен тобі йідну́ стúрту сьíна. А йа мáйу такóго бугáйа, — йак він те сьíно будé нéсти, йак йа вúпушчу тóго бугайá, то він йигó забйú.“ Прийшóў він, той ґоспóдар до тóго нáймита, кáже: „Той пан минí вúнен стúрту сьíна, підú, нехáй минí відáсьть, і принесú минí сьудú.“ — Пішóў він до тóго пáна, пан йіму показáў, котру́ взьáти, він ўвзьáў, 'крутúў перевеслó с тóго сьíна, ўпшмутáў ту стúрту доўкола і завдáў на плéчі і несé. Взьаў той пан, вúпустиў тóго бугайá, той бугáй прийшóў та й там йиму́ шипóртайи коли

то́о сьі́на, бу́цьім йиго́ хо́че би́ти, той буга́й. Він ка́же: „Па́не, возьми́ сибі бугайа́, бо ўозьму́ йиго задушу́.“ — Пан ни слу́хаў, хтьіў, жи-би йиго́ забйў той буга́й. А той слуга зла́паў за ріг, заки́нуў на пле́чі і несе́ сьі́но і бугайа́. Прииьі́с до ґоспо́дара. Ка́же: „Ма́йиш — кае — сьі́но і мньа́со.“ — Пішо́ў він зноў до па́на на пора́ду, ка́же: „Йака́-сь біда́!“ — Ка́же: „Па́не, шчо йа буду́ — ка́же — роби́ти з ним? Ко' він — ка́же — прииьі́с сти́рту сьі́на на раз і тако́ўо бугайа́ вели́кого, — то йак він мииьі́ дасьть шчи́ґла в ніс, то йа не ви́тримайу!“ — Ка́же пан до не́го: „Возьми́ — ка́же — йиму́ дай пйать мішкі́ў поло́ви і нех тибі пойі́де до млина́ і ма́йи привести тибі́ муку́ таку́ йак со́нце йа́сне. А ў тім млиньі́, там йист бага́цько злих ду́хіў, і — ка́же — він йак там... він не бу́де диви́ти сьі, шо він повезе́.“ — Він прийшо́ў віт па́на і ка́же до не́го, до то́го на́ймита: „Ма́йиш там пйать ко́рціў пшени́цьі, іди́, ўложи́ і пойі́дь до млина, там і там; а муку́ жи́-би-сь миньі́ привіз так йак со́нце йа́сна жи-б була́.“ — Взьаў він, вложи́ў тих пйать мішкі́ў поло́ви і пойі́хав до млина́. Прийі́хаў він там до млина́, ски́нуў... Ка́же йиму́ ме́лник: „За́ра ни бу́иш моло́ти, бо коші́ заси́пані, а взаўтра в-ра́но наси́пиш. А возьми́, скинь і зложи́ сибі на ку́пу.“ — А він ка́е до то́о ме́лника: „Йа тибі́ скида́йу і ў твойі́ ру́ки дайу́ — жи-б йа ту хи́би жа́дноі не маў на нему́! Ма́йиш пйать ко́рціў пшени́цьі — йа льага́йу спа́ти, а ти миньі́ ма́йиш змоло́ти, жи-б миньі́ була́ мука́ йак со́нце.“ — Ме́лник подиви́ў сьі, хтьіў ўси́пати на кіш, — так то поло́ва, зго́нини! і не ма́йи шо моло́ти! Прихо́ди, бу́ди йиго́, ка́же: „Шо-ш ти привіз-ісь до млина́! поло́ву моло́ти?!“ — А він ка́же: „Йа тибі́ привіз пшени́цьу, йа поло́ви не віз! Шчо миньі́ до то́го — миньі́ мука́ му́си гото́ва бути!“ — Ди́вить сьі, стойі́т пйать мішкі́ў муки́, пшени́шнойі, фа́йнойі. Взьаў тих пйать мішкі́ў нара́с так загорну́ў на-про́тьіў се́бе і несе́ на фі́ру. Ме́лник фчипи́ў сьі мішка́, ни пуска́йи — він і ме́лника нисе́. Вложи́ў на фі́ру та й пойі́хаў до до́му. Прийі́хаў він до до́му, до ґоспо́дара до то́го, пита́йить сьі — ка́же: — „А де-ш ту муку́ ски́нути вам?“ — А ґоспо́дар ка́же: „От, скинь там піт пло́том!“ Ка́е до жінки: „То поло́ва — ка́е — ни мука́, с поло́ви де мука́ бу́де!“ — Взьаў, ски́нуў піт пло́том; прийшла́ бизро́га, міщо́к розде́рла, та й йісьть муку́. Ґоспо́дар вийшо́ў та й ка́же: „Жінко, та-ш — ка́е — мука́, така́ фа́йна!... Спо́ўниў — ка́же — то, шо йа йиму́ каза́ў!“ — Взьаў муку́ до комо́ри, а сам пішо́ў до па́на зноў сьа ра́дити. „Взьа́ў-ім — ка́же — даў йиму́ поло́ви, — привіз муку́!“ — Ка́же той пан до не́го, до то́го ґоспо́дара: „Кажи́ йиму́, неха́й йі́де до льі́са по дро́ва. А там ў тім льі́сьі йист бага́цько ведмідьі́ў, то вони́ — ка́же — йиму́ вже... йиго́ там коне́чне зьідьа́ть.“ Прийшо́ў ґоспо́дар, ка́е: „Запрага́й воли́, привези́ миньі́ са́мих штахе́т до горо́тьби, сосно́вих гильа́к.“ — Прийі́хав ін до льі́са і поста́виў воли́,

і ви́льіз на со́сну і спуска́йи гильа́ки на штахе́ти. Прихо́ди мидві́дь і в ьаў, задуши́ў вола́ і тьа́гне до йа́ми. А він ка́е: „Ни ру́ш, мидве́дьу, вола́, бо бу́иш — ка́е — сам тьагну́ти дрова́!“ — Али мидві́дь то́о ни слу́хаў, таки́ задуши́ў вола́. Пришо́ў дру́гій, задуши́ў дру́ўого вола́. А він ка́е: „Ни руш, мидве́дьу, вола́, бо бу́иш сам тьагну́ў дрова́!“ — Али він ни слу́хаў, таки́ зноў задуши́ў. Али він на то ни пита́йи, жи вольі́ў ни ма, но тільо руба́йи ті штахе́ти, кладе́ на фі́ру. Накла́ў до́свть, ўбвйаза́ў фі́ру, і пішо́ў до йа́ми по то́о медвидьа́. Ви́тьагнуў медвидьа́ за ву́ха, запра́г в йармо́, пішо́ў по дру́гоўо, зла́паў зноў за ву́ха, запра́г зноў до йарма́, і вже ма́йи два. Ка́же-ж до них: „Ге!“ — ни хтьа́ть слу́хати! Ви́рваў дупчака́ молодо́го, ка́же: „А йа тибі каза́ў: ни руш вола́, бо му́сиш сам тьагну́ти дрова́!“ — І йак зача́ў тим дупчако́м йіх смарува́ти, і му́сьіли тьагну́ти. Прийі́хаў до до́му і ка той ґоспо́дар: „Жінко — ка́е — взьа́ў воли́, а привіў йаке́-сь чудо́виско на двір!“ — Взьаў він, ви́прах ті медвидьі і пусти́ў на ўубо́ру; ті медвідьі взьали́, подуши́ли фсьу́ худо́бу, шо була́ на ўбо́рі. Прийшо́ў ґоспо́дар в-ра́но до худо́би — так ни ма́ жа́днойі худо́би, но тільо тих два медвідьі! І прийшо́ў до па́на, ка: „Привіз дрова́ і – ка́е — йаки́х-ісь два медвідьі привіў миньі. Фсьу худо́бу подуши́ли, і шчо йа бу́ду робити?! Нех пан мине́ пора́дьать! Вже — ка́е — бли́сько... бли́сько рік уже ўо — йак да́сьть шчи́ґла ў ніс, то хто зна́йи, чи бу́ду жи́ти на́віть“... — І ка́жи той пан: „Скажи́ йіму́, неха́й йіди до на́шоўо цьі́сара і скажи́, нех там ска́же, шо ви́неп шти́ри бо́чки гро́ші, а пйа́ту ма́йи да́ти за привізийу.“ Ка: „Цьі́сар ма́йи во́йска доси́ть, то йиго́ там забйи́“... — Пойі́хаў він до цьі́сара... запра́г два медвідьі, пойі́хаў по гро́ші. Прийі́хаў він там, — стойі́т ва́рта, пита́йить сьа йиго́: „Де ти йі́диш?“ — А він ка́е: „Йа йі́ду до само́ўо цьі́сара, йа тибе́ ни зна́йу! Цьі́сар мо́му ґоспо́дареви ви́пен шти́ри бо́чки гро́ші, а пйа́ту ма́йи да́ти за привізийу, жи тільо чика́ў.“ — Так йиго́ пусти́ли і він пойі́хаў да́льі. Прийі́хаў до дру́гойі ва́рти, ті йиго́ спиньа́йут і ни пуска́йут, ка́ут: „Тибі до цьі́сара ни во́льно приступи́ти!“ — Він ка́жи: „Пусьтьі́ть мине́! жи́-би вас шче тільо раз було́ во́йска, так йа вас ни бойу́ сьа. А шо цьі́сар миньі ви́нен, то віда́ти му́си!“ — І пусти́ли йиго́. Прийі́хаў він піт тре́тьу ва́рту і спини́ла йиго́ і пита́йи йиго́: „Де ти йі́диш?“ — Він ка́жи: „Йі́ду до само́ўо цьі́сара; мо́му ґоспо́дареви ви́нен шти́ри бо́чки гро́ші а пйа́ту за привізийу.“ — Ті йиго́ пита́йут: „Шо-ш то йи за ґоспо́дар, жи наш цьі́сар міг іти до не́го, гро́ші позича́ти?! — Ка́же: „Стій! і нех... ми напи́шемо лист, і цьі́сар ви́йди на трон, і ўдалеки́ — ка́е — бу́иш каза́ти.“ — Ви́йшоў цьі́сар, стаў там на тро́ньі, а він бес тих фсьіх перско́к, бес ту ўсьу́ ва́рту, і приступи́ў до цьі́сара. І ка́же: „Цьі́сар ви́нен шти́ри бо́чки гро́ші, пйа́ту за привізийу, — і про́шу за́раз від-

дати." Каже цьісар до нео: „А шо-ш ти — каже — за йіден?" — „А йа — кажи — ййистим наймит." — Кажи цьісар: „Йа ни винен гроші. Вітки йа — каже — приходийу гроші — кае — позичати! Миньі йак хибуйи, то йа сибі — ка — кажу зробити — а позичати йа ни йду на сило." — „Ах — кажи — проши доуго зо мнойу сьа ни дражнити! Вжи меньі — кае — рік блисько, далеко ше майу йіхати; рік миньі уже блисько, тре миньі йіхати — давайти!" — Цьісар види, жи ни жарт, жи сьі ни можи збути уже — і казау йіму дьві бочки тілько дати. А він вічинийу сьі той маґазин там, с тими грішми — так він прийшоу до того маґазину, і взьау три бочки під йідну пахву, а дьві під другу, і ту жомньіри йиго рвут, ни дайуг, польагали на тих бочках — він не питайи, гроші нисе і ті жомньіри несе за собойу і на фіру. Вложийу на фіру і йіде до дому. Прийіхау він до дому і скинуу ті гроші, дау ґосподарові та й каже: „Паньі ґосподару! шо-сьти — каи — сибі загадали, то йа вам споуниу. Типер жи-ж уже миньі рік ниньки виходи, і шо ви загадали-сьте — нех йа вам споуньу таґ-же шче, шчо йа вам майу при кіньцьі року та'-же шче дати." Та й взьау, дау йідноо шчиґла в ніс, та й ґосподар перевернуу сьі, а він забрау сьі та й пішоу. Та й жінка поховала за ті гроші.

Від Юрка Соколовського зап. в авг. 1894 р.

В сій казці сплетено до купи два мотіви: про чорта, що за кару мусів відбувати службу у мужика і про сильного та простакуватого наймита. Перший з тих мотівів оброблений гр. Толстим в однім із его народніх оповідань, а також (в звязку з винайденям горілки) у нас Львом Трещаківським в оповіданю „Село Липовиці" (Зоря Галицка 1851 і осібно). Другий мотів осібно від першого гл. L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch „Der starke Gottfried"; Haltrich, Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande 61—64; Аѳанасьевъ, Народныя русскія сказки I, 410—414 і IV, 147—156; Wenzig, Westslavischer Märchenschatz стор. 124—127. *І. Ф.*

18. Дурень і Біда.

Було сибі три брати, два розумних, а йіден дурний. Али ті розумні покупили сибі коньі і фурманили, али не вели сьа йім коньі добре; шчо купит коньа, то він йіму згине. Так дуже вони зробили сьа бідні, сьтьагнули сьа. Так каже йіден до друо: „Льіпше ті льуди жийут, жи руками робльать, йак ми кіньми. Йоуо нидьільа вільна і ніч йиго вільна, він у день напрацьуйить сьа, вечир прийшоу, спокойни, льіх спати і ньіхто йио ни зачипайи. А йа цьілий день тоучу сьа с кіньми, вечир прийіду, мушу сьічку різати, йак йи ш чого, а йак ни ма ш чого, так мушу де-сь іти шукати, в льітьі по цьілих ночах на нічлі' водити коньі,

баньку пива, принесла йіму пачку тытьуну і сірникіў, і кае до него: „Йідж і пий і не смути сьа, а за дьві годины будеш мати ўсьо готове. На тибі мойу палку зальізну і ўдариш три рази ў скалу — так будиш маў робітники тисьачами.“ — Він вильіз на гору, підньаў палку і ўдарйў три рази ў скалу — назбігало сьа робітникіў, жи ни міг зльічити йіх, і шчистили льіс за дьві годины. Так він по полудьны, читверті годины, зльізайи сибі з гори, роби сибі дутку з верби і зачинайи грати йі сьпівати. Так приходи він на той фільварок до своўо пана і віддайи ўсьу роботу свойу, шчо він зробйў. Той пан ўузьаў від него роботу, причитаў і каже до старойі: „Дай йіму вечерати, нех іде спати.“ — А самі пішли ўобойи старі радити сьа, шчо-б з ним зробити, жи-б за него дочки не дати свейі, жи-б йиго стратити. Так стара каже до него, до старого: „Шчи ў заўтра йиго випровадим на роботу. Йак він піди на ту гору зноў і ту гору погоре і засьійи, і ўсьі ломачки позбирайи, і вижне і ў стирти поскладайи за вісьім годин (так визначили), і принесе ўсьо на папері списано, то дамо свойу дочку за него, а йак ни зробит того, ми йиго стратим.“ — Али старі говорат те ўсьо, йідно дрўўого радит сьа, а наймолотша дочка ўсьо слухайи. І приходит до него ў ночі і питайить сьа йиго: „Йівасьу, спиш?“ — А він каже до нейі: „Не спльу, мойа панно, но думку думайу, йак у сьвітьі жити майу.“ — Вона кае до него: „Ни жури сьа, Йівасьу, будем жити ў купі. Мі тато говорйў з мамойу, жи ўни тибі дадут роботу на заўтра. Ти підиш на ту роботу, то зайдиш зноў під лозовий корч і льажиш сибі спати, а йа ў полудень принесу йісти, то йа тибі скажу, шчо майиш робити.“ — І акурат приходит дванайцьата година і каже той старий пан до середушчойі дочки: „Носи йіму йісти.“ — А ўона каже: „Носила вона ўчера, нех і ниньі несе. Він йійі польубйў, а вона йиго.“ — Так она взьала зальізний біб і понесла йіму йісти. Али вийшла на дороўу, викинула біб зальізний і зьала йиму того самого шчо ўчера. Приходи до него, а він спит. Кае: „Уставай, Йівасьу! будиш ўобідати.“ — Він ўстаў і плачи. Она питайить сьа йиго: „Чо ти плачиш?“ — Ін кажи до нейі: „Йа плачу, бо-м ни зробйў того, шчо миньі пан казаў.“ — „Ни жури сьа, Йівасьу, за дьві годины будиш мати ўсьо. Іди на гору, на тибі палку зальізну, моцньішу йак фчера, і вдар три рази ф скалу, а будиш мати всьо, шо тибі потрібно.“ — Вильіз на гору і ўдарйў три рази ў скалу, і назбігало сьа робітникіў, шчо ни міг зльічити. Йідні горут, другі сьійут, треті ломаки збирайут, четверті за ними жнут, пйаті снопи зносьать, шесті ў стирти складайут, — а Йвась сидит на крісьльі і пише на папері, кілько майи робітникіў і йаку майи йім дати плату, кілько збожа майи, кілько стиртіў і кілько йиго коштуйи ўсьа робота. У четверті годины по полудньі зробйў сибі зноў вербову дутку і зльі-

дурний каже: „Йа пітпишу́ сьа тибі, жи ни бу́ду вішати, али ти пітпиши сьа, жи ни бу́диш ныко́му зле робити.“ Дурний пітписа́ў, жи ўже́ ни бу́ди йіх вішати, а вони дурно́му, і забера́йуть сьа і йду́т від не́о. Дурний кидайи моту́зьа на пиньку́, скида́йи с се́бе штани, завйа́зуйи мотузо́чками і сипле по́ўно гро́ші. Затьагну́ў з ве́рха гучкуро́м, поста́виў на пиньку́, бере́ на карк і несе́ до до́му, так йак козе́лец (жи звива́йут ў мітки баби, або те́рлицьа йак йи на двох нога́х, жи тьупа́йут коно́плы). Прино́си до до́му — брати мислили, жи він нисе́ чоловіка без голови, — от дурний, ни маў ро́зуму! Ка́жут брати: „Напха́ў штани мо́ху та й нисе́, мисли, жи нас зду́ри, скажи, жи то гро́ші.“ Він штани с карку́: тара́х! на зе́мльу, штани трісли, гро́ші росипали сьа! А ті брати ка́жут: „То пе́ўны дурний де-сь коўо́-сь забиў, гро́ші забра́ў та й ўтык — шче за ті гро́ші то бу́ди біда́“... А дурний ка́же: „Миньі ни бу́ди жа́днойі біди, али тибі а-ж на карк сьа́ди! Беріть но ви мішки а йдыть за мнойу, то йа шче й і вам дам.“ — „О, дурний би-м буў ти й йшо́ў за тобойу!“ — „Ни хоч іти, йа найму́ сусьіду. Йа дам йіму́ штани гро́ші, та́ й він помо́жи миньі поносити.“ — „Хто́-сь би то хтьіў на се́би біду́ бра́ти!“ — Забра́ў сьа дурний та й пішо́ў Прихо́ди до сусьіди: „Дьа́тьку! ідьіть зо мно́йу до льіса, а помо́жити миньі шишо́к носити!“ — „Шчо-ж йа буду робити ш шишка́ми?“ — „Бу́деш ма́ти хльіб за них, бу́лку бу́деш йісти, миьа́со, коба́си, піде́ш до коршми, горілки напийсь сьа“... „Дурна́ жидіўка да́ти горілки за шишки!“ — „Бу́диш видьіти, жи дасьть!“ — „Ту льіпши було́ взьа́ти свойих братіў.“ — „Е, де такий льада́шчий піде! Він волит спа́ти, йак йісти!“ — Сусьід поміркова́ў і пішо́ў з дурним до льіса. Прихо́ди до льіса, скида́йи с се́би штани, льізе дурний до йами і сипле йиму́ ў штани шишки. „Каза́ў-ісь: шишки — а то гро́ші!“ — „Йа тибі каза́ў, жи бу́иш пити горілку.“ — Насипаў йіму́ по́ўні штани і сибі, заўда́ў та й йду́т до до́му. Сусьід пішо́ў до се́би до до́му з грішми, а дурний до се́би. Прихо́ди сусьід до свейі ха́ти і кричит до жінки: „Вічиньа́й две́рі!“ — А ўона́ ка́же: „На шчо миньі до ха́ти нисе́ш ті шишки? Кинь у сьіньах там у куто́к!“ — „Йа тибі кажу́: вічиний две́рі!“ — Вічинила жінка две́рі, той йде́ до ха́ти, а-ш сто́гне. — „Вічиньа́й скриньу!“ ка́же до жінки. — „Чи ти сказиў сьа, чоловіче, чи тибі шчо приплило́ до голови! Бу́ди сьмітьа́ сипати ў скриньу! Йак зла́пайу за ті штани, то викину а-ж за воро́та!“ — „О, йака́ миньі мо́цна! Жи викине а-ж за ворота! Ти но вітчиний скриньу — йак йа висипльу шишки, йак зачиниш скриньу, йак сьа́деш на ньу, то не схо́чеш ўступити сьа!“ — І віччинила жінка скриньу, розрізаў гучку́р, висипаў гро́ші ў скриньу — жінка а-ж у доло́ньі сплёснула. — „Де-ж ти ўзьа́ў?!“ — „Шчо ти пита́йиш? Де ўзьа́ў, то ўзьаў, а-би були!“ — Бере́ штани на пле́чі і зноў йде́ до льіса. Прихо́ди до льіса — дурний

ў свойу́ доро́гу. Пти́цьі политьі́ли, га́дьі, вужі́ пішли́ ў кра́ки, а зьвірки́ ў льіс. І закли́каў пан Йіва́сьа до поко́йу, каза́ў йіму́ да́ти до́бре повечє́рати і замкну́ў зноў до те́йі само́йі комі́рки. І ў ночі́ зачали́ сьа ра́дити ўобо́йи старі: „Йа́к-би ми могли́ йиго́ стра́тити?“ Стара́ ка́же до не́го: „Ма́йимо три дочки́ — поста́ўмо йіх на ста́йньі і зробі́м йіх кобила́ми мо́цними, а ра́но йиго́ збу́дим і ска́жем, жи-б він прова́диў йіх на па́шу. А йак він сьа́де на котру́, так вона́ пе́ўньі йиго́ ко́сти рознесе́.“ — А та дочка́ наймоло́тша ўсьо́ слу́хала, шчо ті старі́ ўогори́ли. При́ходи до не́о і пита́йить сьа: „Чи-ти спиш, Йіва́сьу?“ — А він ка́же: „Ни спльу.“ — „Та ўза́ўтра ра́по бу́де тебе́ пан буди́ти, зьи́би-сь віў лошицьі́ на па́шу. Йак при́йдеш до ста́йньі, то бу́деш ма́ти за двер́ми зальі́зний дручо́к, а ми ўсьі три бу́дим стойа́ти лошиццьа́ми. Так ста́рша бу́де стойа́ти на льівім бо́цьі, середу́шча ў сере́диньі, а йа, наймоло́тша, на пра́вім бо́цьі (крильі́). Йак при́йдеш до ста́йньі, так нарo̓биш кри́ку, во́зьмиш дручо́к в ру́ки і бу́диш рахува́ти з льі́во' крила́ до пра́воўо. Бу́деш каза́ти: йідна́, дьві, три, — так на ме́не бу́деш сьідати. Йак ўсьа́деш на ме́не, то пітпаса́йиш свойі́ но́ги по під живото́м по-під мо́йим. Ви́йідеш на подві́ра, то ми́ с тобо́йу бу́дем литьі́ти ў гору́. Але памньата́й, шчо́-би-сь до́бре трима́ў сьа, і ўсе́ тим дручко́м залья́зним тих дьві кобилы́ бу́деш биў.“ — Так він ви́йшоў на подві́ра, ви́йіхаў, так зача́ло тих дьві коби́льі ду́жи крути́ти сьа, зачали́ ду́ба става́ти на не́го, фи́рґати, куса́ти, а він ўсе́ но ті́лько залья́зний дручо́к підноси́ў і по голові́ биў. Так йиго́ висо́ко носи́ли, піт са́мі о́блоки, а ўна́ йиго́ трима́ла. Так він припрова́диў на-за́д до фільва́рку ті лошицьі́, запрова́диў до ста́йньі і зача́ў ду́же ла́йати на них, і шче поправльа́ў ў ста́ньі тим дручко́м залья́зним. Прихо́ди до па́на і мильду́йи, жи він приві́ў лошицьі́ с па́ші. Так той пан каза́ў да́ти йіму́ йі́сти і замкну́ти зноў до те́йі само́йі комі́рки. А сам пішо́ў до ста́йньі подиви́ти сьа на свойі́ лошицьі́. При́йшоў, забра́ў йіх до све́йі ха́ти і пита́йить сьа: „А шчо там було́ з ним?“ — А ўони́ гово́рать: „Та шчо, біда́! Йак ўхопи́ў сьа на нас, йак зача́ў гна́ти на́ми, йак зача́ў кулако́м по-ме́жи ву́ха би́ти (вони́ ни зна́ли, шо па́лка, но кула́к каза́ли), позабива́ў нам па́мороки, шчо ми ни памньата́ли, де ми йист.“ — І заві́ў йіх до поко́йу і покла́ў на лу́шках слаби́ми. І ўни́ лежа́ть ўсьі три ў лу́шку, йак смертні́. А моло́тша мірку́йи сибі́: „Вас дьві слаби́х, а́ли йа ньі! Но ті́лько му́шу сьа зроби́ти слабо́йу, шчо́-би та́то ни стра́тиў Йіва́сьа.“ — Пішо́ў пан до поко́йу і ра́дит сьа с старо́йу. — „Шчо ми бу́дим роби́ти з ним, шчо-би йиго́ стра́тити?“ (Таки́ ўсьо́ жада́йут стра́тити). Ка́же стара́: „Йа піду́ на ста́йньу, зробльу́ сьа коби́лойу, а ти йиго́ ра́но збу́диш і ска́жиш, жи-б він мине́ віў на па́шу. То йа му́шу з не́ўо ко́сти повитраса́ти!“ А та наймоло́тша дочка́ ўсьо́ слу́хала, щчо старі́ говори́ли. Пішла́ до Йіва́сьа і ка́же до

загльадáйи на щчéпу, а він сидúт. А ўонá кáже до нéо: „А вúдиш, йа тибê злáпала!“ — Так він йі прóси, жи-б онá йигó ссадúла. Так вонá йигó попустúла трóха, жи-би він зьльіз нúсче, жú-б онá моглá йигó злапáти. Та він спустúў сьа нúсько, ўнá ўхопúла йиго за нóги і кáже: „Типéр йа тибé зловúла!“ Так він прóсить сьа, жи-б йігó пустúти, али вонá ньіц ни питáйи на тóйи, пруваáди йіó до хáти. Привелá до хáти і привйазáла йигó до постéльі. А самá сьіла піт пúйцом. Він льіг на зимльі і бýцьім спит. (А то Бідá булá). А вонá спéрла сьа льіктем на прúпічок і задрімнýла сибі. Він вúньаў ніж с кишéньі, відрізаў по-тúхо мотузóк [дайи сибі ратýнок, зам. старá Гананьíниха], стаў по-тихéнько і йдé до двериí. І мúсли сибі: „Ко-б но миньí двéрі вічинúти а вúйти на двір — то йа ўтьічý!“ — Али він вічиньáйи двéрі, кльáмцнула кльáмка вонá прибудúла сьа та й за ним. А він в нóги. Онá дáльі за ним. Він ўтьікáйи до льíса, — вонá за ним до льíса. Али він біжúт льíсом і ўгльадáйить сьа, чи вонá далéко. Али вонá — туй туй йигó злáпати. Він дúвить сьа на сóсну, а ў сóсьньі стремúт сокúрка золотúм топорúском. Він мúсли сибí: „Йак йа злáпайу за ту сокúру, то йа йі не дам сьа ўжé злáпати; хóць-би онá мене злáпала, то йа рýки повіттинáйу йіиí і ўтьічý.“ Али він ўхопúў за ту сокúру, та й рукá прикіпíла йімý! Бере він, сьíпайи, гризé зубáми, і не мóже відірвáти сьа, а ўонá з далéка йдé та й сьмійить сьа. Та й кáже: „Вúдиш, ти казáў, жи ўтьічéш, а йа тибé злáпайу!“ — Прихóди до нéго, злáпала йигó і проваáди до дóму. Кáже: „Типéр йа тибé зьім!“ — Привелá йигó до дóму, привйазáла йигó ланцухóм, забúла скóбиль (такúй знак) ў поріг, принóси до хáти два ўберéмки дроў, кидайи ў пíйц і палúт. Але нагоріло ўже дóбре ў пíйцу — внóси вонá лопáту, відвйáзуйи йигó від ланцухá, садовúт на лопáту і бýде саджáти ў пíйи. Али він підньáў вóчі до горú, дúвить сьа, жи ў кóминьі дзьурá велúка, схóпить сьа з лопáти, йак шурнé ў кóмин, скóчиў на сьíни і ўтьікáйи. Так бáба вúрвала сьа за ним і женé [Бáба мýдра! дод. старá Гананьíвиха; То Бідá! дод. госп. Соколóвський]. Так вонá живé за ним та й живé, ўганьáйи йгó до льíса. Тьікáйи він льíсом і дúвить сьа: стремúт сокúрка зноў! Скóчиў він до тéйі сокúрки, хтьіў йіиí ўхопúти і му рукá прикипíла! Рве він ту рýку — ни мóжи відірвáти! [ўже сýдить сьа смерть такú, дод. старá Ганан.] кусáйи зубáми — ни мóжи відгрúсти! Бáба йдé з зáду та й сьмійить сьа. Та й кáже: „Типéр йа тибé ўжé злáпала, типéр ўже ни ўтьічéш!“ — Дúвить сьа він, жи бýди бідá, жи він ни ўтьічé з йіиí рук, вúньаў ніж с кишéньі, відрізаў рýку і ўтьікáйи. А вонá за ним. Так він ўтьікáў та й ўтьікáў, заплýтаў сьа ў тернúньа, зміх сьа та й упáў. Бідá прискóкла до нéго, сьíла на карк те й визé. Ну, так ужé йімý бідá пáлком. Так він прихóди на-зáд до свойих братíў с тéйу бідóйу. При-

хо́ди до до́му биз рукй, го́лїй, бо́сїй, подра́паній, і роска́зуйи, йака́ йіму бідá. Середу́шчій ка́же: „Ет, бідá — шо то бідá! Ти дурни́й, жи даў сьа-сь Бідьі! Ти потисни́ Біду́, жи́би сьа а-ж ўсьцьа́ла!“ — А він каже: „Йа не так тисну́ў, те й йі ньіц ни ста́ло сьа, ни то ти зро́биш!“ — А той середу́шчій ка́же: „А ну но йа піду́ до льі́са шука́ти Біди́.“ [Ни йди́ за Бідо́йу — Бідá самá йде́ за тобо́йу! таки́ то пра́ўда дьійснайа, дод. старá Ганан]. — А той ка́и до не́о: „Дурни́й, Бідá ни хо́ди по льі́сьі, но по льу́дьах.“ І ка́же йіму́: „Ти, біжи́ миньі — ка́е — там ў льі́сьі йи садо́к — ка́же — там йі фа́йньі йа́блока, а принесе́ш миньі зо шти́ри.“ Прихо́ди він до льі́са, льі́зе ў садо́к, вильіза́йи па шче́пу [то бу́де йіму́ такá чо́рна бідá, дод. старá Ганан.] і трасе́ йа́блока. Натра́с уже до́сить, зьльіза́ти з йа́блінки — йа́блінка ни пуска́йи! Так він рветь сьа — на жа́дній спо́сіб ни мо́жи зьльі́сти! Вихо́ди та ба́ба с ха́ти, загльада́йи на йа́бльіньку — „А, ўже́ ти там сиди́ш!“ — А він йійі про́си: „Бабу́ньу, здійміть мине́ з йа́блінки!“ — „Ну, ну, зльіза́й!“ — Він зльіза́йи на доли́ну, ўна́ зла́пала йиго́ за ру́ку і прова́ди до ха́ти. Привела́ до ха́ти, привйаза́ла йиго́ ланцухо́м до поро́га, пітпа́льуйи ў пійицу і ка́же до не́о: „Йа тебе́ спечу́, буду́ ма́ти на сьньіда́ньа.“ — Напали́ла до́бре ў пі́йицу, ви́горнула жар на при́пічок, віччі́пльуйи йиго́ з ланцуха́ і садови́т йиго́ на лопа́ту, бу́де саджа́ти ў пі́йиц... Вона́ посади́ла йиго́ на лопа́тьі, він ўберну́ў сьа, ўова́ ка́же: „Так сьадь!“ — А він ка́е: „Йа́ґ-же сьі́сти?“ — „Так сьадь, йак йа тибі́ пока́зуйу.“ — „Йа ни зна́йу, йак сьі́сти. Йдьі́ть покажі́ть миньі́, то йа бу́ду зна́ти.“ — Зльіза́йи він з лопа́ти, ба́ба сьіда́йи на лопа́ту і пока́зуйи, йак то сидьі́ти. А він: шур! ба́бу ў пі́йиц, крушко́м затули́ў, ка́миним пітпе́р, накла́ў дроў на при́пічку, а сам ўтьіка́йи. Бідá ви́рвала сьа с пі́йица, на здогі́н за ним та й жене́ за ним. Так він ўтьіка́йи. Уже мо́цно зміх сьа — ди́вить сьа, жи ни ўтьіче́ від Біди́, ви́тьагнуў гучку́р зі штані́ў, чіпи́ў до бзини́ і пові́сиў сьа, а-би́ йиго́ ни пекла́!

І йа там буў і ви́дьів-им ту Біду́ і тих ви́дьіў, жи ўтьіка́ли, — али мине́ страх вили́кій зліньа́ў і йа бойа́ў сьа, жи-б мине́ Бідá ни ўчипи́ла сьа, і йа ўтьіка́ў та й ўтьіка́ў і ни міг потра́фити до се́би до до́му, прибі́г-им сьуди́ до ха́ти і тут сьіў, за ту Біду́ ўопові́ў...

Записано від Андруха Кравіцкого в сент. 1894.

Казка зложена з двох мотівів: 1) дурень обдурює чорта при насипуваню грошей у капелюх, паралелї гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen II, 371—372; Wolf, Zeitschrift für deutsche Mythologie, Bd. II, 147—148; И. Боричевскій, Повѣсти и преданія народовъ славянскаго племени, стор. 66—72; Аѳанасьевъ, Нар. русскія сказки I, 410—417; IV, 147-156; 2) другий мотів, як чоловік тїкає від Биди і завсїгди попадаєсь їй в руки, схожий з численними оповіданями про Бабу-Ягу, гл. Аѳанасьевъ, Нар. р. сказки, Рудченко, Южно-русскія сказки Чубин-

скій, Труды II, 85—86. Си казка лежить також в основі великоруської нар. пісні про „Горе-Злочастіе“ гл. Рыбниковъ, Русскія нар. пѣсни I, 484—485; Н. Костомаровъ, Памятники древней русской литературы, изд. кн. Кушелевымъ-Безбородко СПб. 1862, т. I, 1—4, і єго статя про сю пісню „О мифическомъ значеніи Горя-Злочастія“, Современникъ 1856, т. LIX, 113—124. *І. Ф.*

19. Як брат брату за дві чвертки жита, очи вибрав.

Буў собі таки́й бідний чоловік і маў бра́та бога́того. І він ни маў за чим жи́ти і прийшо́ў: „Бра́те, дай миньі чве́ртку насьньі йако́йі, бо йа ни ма́йу за чим.“ — Али брат ка́жи: „Зна́йиш, йа ти дам, а́ли йа тибі добу́ду ў́око йідно́.“ — Йі даў йіму́ і добу́ў ў́око за чве́ртку жи́та. Прийшо́ў він до до́му, приньіс ту чве́ртку жи́та, дьіти зьіли ж жінкойу, — ў́ока ни ма і ни ма ў́же вийнци шо йісти! Али прийшо́ў він на-за́д до то́ўо сво́ўо бра́та. „Бра́те, дай мі чве́ртку жи́та!“ А він ка́жи: „Йа ти дам чве́ртку жи́та, а́ли ше й дру́ги ў́око добу́ду.“ — „Ну, і дасьте́ ми?“ — „Дам, а́ли добу́ду дру́ге.“ — Він йіму́ ўзьа́ў і дру́ге добу́ў і даў. Йі так він ту чве́ртку жи́та йіму даў дру́гу й він зноў добу́ў йіму́. Но, та й він допіру до дьіти́й ка́жи: „Ну, йа ў́же ў́очий ни ма́йу ўобо́х, жи́то-сьти зьіли, ги́ньшого то вам ни дам, — типе́р мине́ бирі́ть і ви́везьіть мине́ де під фіґу́ру, і йа бу́ду Бо́гу моли́ў сьа, мо́же де-хто бу́де йіхати і йти́ і миньі хльі́ба кава́льчик дасьть або́ ґре́йцар.“ — Али його́ жінка взьала́, ви́вила його́ піт фіґу́ру, і він сибі там ў́же стаў, його́ поки́нула й сама́ пішла́ до до́му. Али він сиди́т до двана́йцьатойі години, ни ма ньіко́го. Прильіта́йи три пта́хи на ту фіґу́ру і ра́дьать сьа сибі ўсьі три. Ка́жи: „Хто йи сьльіпи́й, він ни зна́йи, шо роби́ти. Али типе́р по піўночі роса́ на траві́ йи, рі́зьньі зьі́льа, роса́, — він шо-би́ руко́йу потьагну́ў по ті росьі́, так він би за́ра сьвіт ви́дьіў.“ Али той зра́дуваў сьа, та й руко́йу потьагну́ў і заміта́йи те́ньґоў доло́нейу по ўсьі́ росьі, шо мо́же діста́ти, і по твару́, по ў́оча́х то ма́цькайи. Али він тро́шка, ка́пку ў́же ви́дит. Али а-но́ він потьагну́ў дру́гій раз, ў́же льіпше ви́дит. Али потьагну́ў тре́тій раз, і ў́же ў́очи ма́йи цьі́лі. Али ти пта́хи на горі зноў таке́ ўого́рать. Ка́жи: „У такім у такім місьтьі йи па́ньі ду́жи слаба́, ті па́ньі ньіхто́ ни зна́йи, шо йі за брак йи. Али́ шо-би́ буў таки́й а найшо́ў сьа, то ни вили́ка річ то зроби́ти, но тілько ўзьа́ти, підло́гу зирва́ти від йі́йі лішком, там йи така́ шкара́ба (ньі-би так така́, шо ў нас назива́йить сьа жа́ба, така́ вили́ка, шко́дит: йак ўона́ нади́хайи, то ў́же бува́й зроро́ў); ўона́ там сиди́т і ди́хайи, і йі́йі то шко́дит.“ — Ка́жи другій: „Там а там йи місто, а ў тьім місьтьі нима́ води́ і ньіхто ни зна́йе, де йі ўзьа́ти. Вили́кі гроші дайут і ньіхто́ ни зна́йе дати ра́ди. А то ни вили́ка річ. Треба но серед ри́нку ви́копати йаму і ви́важити плиту шо там

Записано від Юрка Соколовського в авт. 1894 р.

Основою сеї казки є стара грецька повість про Язона і Медею. Паралелі гл. Basile, Pentamerone N. 17 і 29; Grimm, Kinder und Hausmärchen II, 118–126 і 358–368; Wolf, Deutsche Hausmärchen 286–300; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 295–300; Ciszewski, Krakowiacy 73–75. *І. Ф.*

17. Як чорт у бідного служив.

Буў сибі тепер зноў такий бідний чоловік і пойіхаў до льіса по дрова. Прийіхаў ін до льіса, взьаў, розьдьагнуў сьі, — і спекла́ йіму жінка паланичку мале́ньку там ўот на полу́динь. Ту паланичку положиў на піньку, а сам пішо́ў шука́ти за дрова́ми якими. Прийшоў злий дух, взьаў ту паланицьу, ўкра́ў ў нео, і взьаў, і зьіў. І прихо́ди він там до тих своїйх компаньістих і ка́же: „Йа — ка́же — ў йідно́о хло́па ўкра́ў — ка́же — паланицьу, і взьаў — каже — і-м зьіў.“ — А вони ка́ут до него: „Той хлоп бідний, він йісти — ка́же — сам хтьіў — па шо ти йіму́ — ка́е — зачіпа́ў! Типе́р — ка́же — му́сиш іти́ до не́го, за ту — ка — паланицьу цьілий рік ду́рно служи́ти; і шчо він тибі — ка — ска́же зробити, так — ка́е — ти му́сиш йіму́ то ўсьо́ спо́ўнити.“ — Прихо́ди він до то́о хло́па і ка́же: „Прийми́ мине́ — ка́е — ґоспо́даре на слу́жбу.“ — А він ка́е до не́го: „Чим же йа — ка́е — ни ма́йу чим заплатити тибі, бо йа — ка́же — бідний.“ — Ка́же: „Йа ў те́бе пла́ти жа́днойі не хо́чу, но — ка́е — йак ви́буду рік, то но тибі дам йідно́о шчи́ґла в ніс, і йа сибі піду́.“ — Так той ґоспо́дар — шо то бідний, шо то то. „Даси́ш миньі йідно́о шчи́ґла в ніс, то йа ви́тримайу.“ Взьаў він до жінки... ж жінкойу сьа ра́дити: „Бу́де — ка́е — робити нам цьілий рік, і шчо йа скажу́, так він му́си миньі зробити... пла́ти жа́днойі від нас ни жада́йи“... Ка́же: „То мо́же ми шо сьа доро́бимо. А то́ўо йідно́ўо шчи́ґла, жи він миньі да́сьть ў ніс, то йа за́ўше ви́тримайу те́йи.“ — Але пішоў ін — так буў пан бли́сько, такий ура́дник — пішо́ў він до то́го ўра́дника пора́дити сьа, шо він тако́о на́ймита діста́ў, шчо пла́ти жа́днойі ни хо́че і рік бу́де ду́рно. Ка́же той пан до не́го: „Скажи́ йиму́, неха́й він при́йде до ме́не, і скажи́ йіму́, шо йа ви́нен тобі йідну́ сти́рту сьіна. А йа ма́йу тако́го буга́йа, — йак він те сьі́но буде́ не́сти, йак йа ви́пушчу то́го буга́йа́, то він йиго́ заби́й.“ Прийшо́ў він, той ґоспо́дар до то́го на́ймита, ка́же: „Той пан миньі ви́нен сти́рту сьіна, піди́, неха́й миньі віда́сьть, і принеси́ миньі сьуди́.“ — Пішо́ў він до то́го па́на, пан йіму показа́ў, котру́ взьа́ти, він ўвзьа́ў, 'крути́ў перевесло́ с то́го сьіна, ўпшмута́ў ту сти́рту доўкола і завда́ў на пле́чі і несе́. Взьаў той пан, ви́пустиў то́го буга́йа́, той буга́й прийшо́ў та й там йиму́ шипо́ртайи коли

тóо сьíна, бýцьім йиґó хóче бити, той бугáй. Він кáже: „Пáне, возьмú сибі бугайá, бо ўозьмý йиго задушý.“ — Пан ни слýхаў, хтьіў, жи-би йигó забйў той бугáй. А той слуга злáпаў за ріг, закúнуў на плéчі і несé сьіно і бугайá. Приньíс до ґоспóдара. Кáже: „Мáйиш — кае — сьíно і мньáсо.“ — Пішóў він зноў до пáна на порáду, кáже: „Йакá-сь бідá!“ — Кáже: „Пáне, шчо йа будý — кáже — робúти з ним? Ко' він — кáже — приньíс стúрту сьíна на раз і такóўо бугайá велúкого, — то йак він миньí дасьть шчúґла в ніс, то йа не вúтримайу!“ — Кáже пан до нéго: „Возьмú — кáже — йимý дай пйать мішкíў полóви і нех тибі пойíде до млинá і мáйи привéсти тибі мукý такý йак сóнце йáсне. А ў тім млиньí, там йист багáцько злúх дýхіў, і — кáже — він йак там... він не бýде дивúти сьі, шо він повезé.“ — Він прийшóў віт пáна і кáже до нéго, до тóго нáймита: „Мáйиш там пйать кóрціў пшенúцьі, ідú, ўложú і пойíдь до млина, там і там; а мукý жú-би-сь миньí привіз так йак сóнце йáсна жи-б булá.“ — Взьаў він, вложúў тих пйать мішкíў полóви і пойíхав до млинá. Прийíхаў він там до млинá, скúнуў... Кáже йимý мéлник: „Зáра ни бýиш молóти, бо коші засúпані, а взáўтра в-рáно насúпиш. А возьмú, скинь і зложú сибі на кýпу.“ — А він кáе до тóо мéлника: „Йа тибі скидáйу і ў твойі рýки дайý — жи-б йа ту хúби жáднойі не маў на немý! Мáйиш пйать кóрціў пшенúцьі — йа льагáйу спáти, а ти миньí мáйиш змолóти, жи-б миньí булá мукá йак сóнце.“ — Мéлник подивúў сьі, хтьіў ўсúпати на кіш, — так то полóва, згóнини! і не мáйи шо молóти! Прихóди, бýди йигó, кáже: „Шо-ш ти привіз-ісь до млинá! полóву молóти?!“ — А він кáже: „Йа тибі привіз пшенúцьу, йа полóви не віз! Шчо миньí до тóго — миньí мукá мýси готóва бути!“ — Дúвить сьі, стойíт пйать мішкíў мукú, пшенúшнойі, фáйнойі. Взьаў тих пйать мішкíў нарáс так загорнýў на-прóтьіў сéбе і несé на фíру. Мéлник фчипúў сьі мішкá, ни пускáйи — він і мéлника нисé. Вложúў на фíру та й пойíхаў до дóму. Прийíхаў він до дóму, до ґоспóдара до тóго, питáйить сьі — кáже: — „А де-ш ту мукý скúнути вам?“ — А ґоспóдар кáже: „От, скинь там піт плóтом!“ Кáе до жíнки: „То полóва — кáе — ни мукá, с полóви де мукá бýде!“ — Взьаў, скúнуў піт плóтом; прийшлá бизрóга, мішóк роздéрла, та й йíсьть мукý. Ґоспóдар вúйшоў та й кáже: „Жíнко, та-ш — кáе — мукá, такá фáйна!... Спóўниў — кáже — то, шо йа йімý казáў!“ — Взьаў мукý до комóри, а сам пішóў до пáна зноў сьа рáдити. „Взьáў-ім — кáже — даў йімý полóви, — привіз мукý!“ — Кáже той пан до нéго, до тóго ґоспóдара: „Кажú йимý, нехáй йíде до льíса по дрóва. А там ў тім льíсьі йист багáцько медвідьíў, то вонú — кáже — йімý вже... йигó там конéчне зьідьáть.“ Прийшóў ґоспóдар, кáе: „Запрагáй волú, привезú миньí сáмих штахéт до горотьби, соснóвих гельáк.“ — Прийíхав ін до льíса і постáвиў волú,

„А, йа з далéка.“ — „За чим ви йіздити?“ — „Йа дóхтор.“ — „Али тут у йіднім місьтьі, тут недалеко, альи вуи так у тім місьтьі дýжи водá дорогá, ни ма де води́ дістáти... Мóжи б ви пойіхали, йак ви знáйити, — ай, сýму-би-сти дістáли!“ „Знáйу від уўсьогó.“ „А йак-би так там дáти знáти“... „Ну, абó ш ти ни знáйиш, йак? йак так дýжи минé потрібно, дай знáти, мáйи по мéни тут прийіхати.“ — „Та-ж ви мáйити свойý фíру, мóжити йіхати.“ — „На шо минь́і! Мойі кóньі нихáй ту стойáть, спочивáйуть і йідьáть!“ „От-жи ви ту зачикáйити, а йа підý, дам знáти.“ — Ни ма жи́да, ни ма жи́да, — йіде пóйазд зноў, зайіжджáйи пéред кóршму: „Но, бýдим йіхати.“ — „Ну, та шо будим йіхати так! Та трéба шо-сь ви́пити, зьісти, — хто знáйи, йак далéко там.“ — „Ну, ну, шо хóчити, ў мéни йи ўсé: мед, винó, тéйи.“ „Ет, то ни хóчу, винá; мед-винó пйут вили́кі пани́, а йа мужи́к, дóхтор звичáйний, ўжé йа собі горíлку пйу.“ — Даў жид піўквати́рок горíлки йімý. — „Дай фýрманові мóму! по бýльцьі! Но, йа ўже йіду, орендáру, звітси, áли кóньі шо-б мойі стойáли тут, шо-б... йім тут трéба дáти, фýрманові шóби-сь даў, кілько він схóчи, шо йісти, пи́ти, шó-би сь йімý даў; а на-зáд йак бýду повертáти, то тибі бýди плáтно ўсе“... Сьадáйи на пóйазд, йіде. Прийіжджáйи до тóўо міста, де водá дорогá. Привіз йігó там до тóго старшóго там, шо нат цьіле місто, запровáдиў йігó до покóйу. Али пéрши йигó питáйи: „Чи ви знáйити, шó-би-сьти нам зроби́ли, шо-би булá водá ў місьтьі? На цьіле місто, такé місто вели́ки, води́ ни ма на льікáрство“... — „Знáйу вид ўусьогó.“ — „Мóжи пан голóдин? шо-сь трéба перекуси́ти“... (Хлоп-мужи́к, — а ўже на нéго ўже кáжи „пан“). „Та, прóши пáна, та пан знáйут, шо йа вандрóўний. Та за мнóйу кýхньа ни йдé, но йісти йа хóчу!“ — „А дáйти но шо перекуси́ти, дáйти-но сьуди́!... А шо ви, йаки́й трýнок пйитé?“ — „Горíлку прóсту.“ — „Та йа мáйу льіпше від горíлки.“ — „Йа смакý не знáйу ўу тім!“ — Уньіс йімý фльáшку горíлки, хльіб, ви́пиў сибі пáру ки́льішкіў і — „Дáйти шо зьісти!“ — Нисé покойóўа ўо мньáсо, капýста смáжена [сьміх; на те оповідач: „Но, но, йак пани́ йідьáть, ну шо-ж, ну!“], — óтжи він сибі попойíў фáйно і си по-тім по обíдьі — „Ше мóжи-би пан ви́пили скльáнку пи́ва?“ — „А, та дóбри, пи́во по обíдьі. Ну, тим чáсом, шо-м зьіў, ви́пиў, — али Пáн-біг знáйи, чи бýди за шчо... Йак йа те спóўньу, то тодьі бýдемо льіпше пи́ти. Ну, ходьім на те місто!“ — Місто вели́ки, — ведé йигó пан (майстрáт, так йак ўу нас у місьтьі, завідуйи містом). Перейшóў піс те місто здоўж, по-перéк, розгльáнуў на ўсьі бóки. — „Но, тепéр миньі дáйти тут пáру хлóпіў!“ — „Кілько хлóпіў?“ — „Дванáйцьать... Тут миньі давáти шакани́!“ [Дзиґани́, ті, шо камíньа бйут, дручки́ залізні, — пояснив Микóла Крав.]. А, зачали́ ті хлóпи... „Тут миньі кльуй на-сéред міста!“ — Бйут, бйут...: „Бий!“ — Бйут... „Дру-

ками заважуй! заважуй!" Зачали друками заважувати. Йак ту плитоў відвалььали, так вода на цьіли місто затопила! Так — ратунку ни мона дати, так бухтит до гори! — „Ну, тиnер йішти і пийти! Али майити, праўда? Перши-сьти булі жадні води, тиnер можити купати сьа, ше й пливати по водьі!" — Так той пан бере його до дому зноў. Пішли до дому, паньі питайи: „А цо там?" — „Ай добри, добри! сам Пан-біг... кілько було... води ни було... ньіхто ни знаў, йак дістати, куди путьа, — тиnер на тілько йи води, шо можут купати сьа по місьтьі ўсьуда. Ну, тиnер треба за ту штуку... ўже хочемо йісти. Ну, давай-но нам шо тут йісти!" — „Ну, йак йісти! йа йісти... али перши треба пити, йак йісти" — Поставиў пан фльашку горілки зноў. Випиў пару кильішкіў: „Ну, проши паньі шо дати перекусити." Принесла паньі йісти на стіл: пийут, йідьать. „То вас Пан-біг спровадиў сьуди! Чи ви йіхали мисни, чи то...?" — „Йа — каи — так йіду сибі по сьвітьі, али ми той жид... мине тут зрайиў; ну, йа шо мійу, те зробльу." — „Ми ту воду то ми возили сьісьть миль до тоўо міста; котрий бідний, то віз води гинуў"... — „Но, тепер вітпроважайте мине йак!" — „Штука вітпровадити, ну, али скажіть-но, шо треба вам за ту штуку дати?" — „Но, та ўже пан знайут, шо за таку штуку треба шо-сь дати"... — „Но, али треба... свойі гроші йа так ни можу дати; йа-би-м міг дати сам, али ўсьі майут ужиток. Тоnіру миньі треба післати пальіцайіў, віт кужного дому, від нумера, вибирати... Но, а закличи-но миньі тих пальіцайіў сьуди!" — Пішоў, — йідут. — „Шо-би-сь миньі пішоў нумер від нумера, тре вибрати дльа тоўо чоловіка гроші!" — „А кілько-ж йа можу від нумера сказати?" — „Так по сто риньских." (У місьтьі, йак йи мури такі, жиди, пани, то то муси дати...) — „А йак-жи котрий бідний, а він тілько ни можи стьагнути сьа?" — „Кутрий найпильньійший, пйадесьат, а котрий богатий, по сто." — Так жи пішоў пальіцай на місто, шо йіх пішло дватри, і: „Зара на тих мйастах, но прийдиш, скажиш, зара шо-п тобі даў, а йак-жи він ни схочи дати, то він нихай ни ўважайи, шо вода місто затопила, йа йіму скажу запинити на-зад." — Пішоў, — дайут, а й ше кажи: „То ше йи мало" — з вохотоўу дайи. „То треба тоўо чоловіка вітпровадити." — Йак ўони зачали ходити, то ўони ходили три дньі! Йак вони зачали ті гроші зносити, то кужен майи принести до пана, кужен нумер, і він йіму записаў, шо він даў йіму. Та йак вони назносили йіму тих гроші, цьілі покойі заложили грішми, йак він йіх ўже ўсьіх зібраў чисто. Но, ўже ўсьі нумери зібраў, так той пан кажи до него: „Йак ви занесите йіх?" — „А то — каи — мусит бути фіра." — Йак зачали ті гроші пакувати у мішки, та й напакували йіх пйатнайцьать мішкіў. Но, та й тиnер треба фіри; треба так-жи затрубити по місьтьі, шо-би фіри дали. Йак витрубили, — фіра йи. Фіра коштуйи багато гроші, но буди платно;

шо ти хочиш, йісти, пити фурманові, — мусит бути. Узьалú ті мішкú, піклáли на фіру, пойíхаў. А той дóхтор кáжи: „Ну, то фіра пойíхала з грішми, а йа на грóші сьадáти ни бýду; ше-б ўпáў де с фіри.“ Мýсит бýти пóйазд під нéго, так, йак пан [фійáкир — дод. Микóла Крав.], айá! Крúкнуў: „Анý, по фіру, заказáти!“ — Йи фіра. Сьіў на фіру й йіди. — „Ну, та йа йіду від вас, уже мáйити ўсе добрó ў сéби; а ше мýсити дáти на дорóгу, за чим зайíхати, окрíм тих грóші, шо ў мішкáх.“ — „Но, ўже то мéньши с тим, шо ми ўже коштýйи вáйнаци, нихáй мéнши! Тиnéр йа дайý свóйі, пó-тім то йа роскúну зноў.“ — Даў йімý пан грóші свóйі, і набрáў, вúдьакуваў сьа фáйно, даў йідéн дрýгому рýку, с пана-Бóгом до сéби! — Прийіжджáйи він ўо до тéйі коршмú, де йігó кóньі спочивáйут. „А шо ти тут, фýрмани, рóбиш?“ — „Ай, шо роблью! Мóжи і кóньі нáвіть ни вáші бýдут тут“... — „А дльа чóўо?“ — „Бо-м найíў-напиў ту дóсить.“ — „А йдú-но, ўорендáру, бýдимо рахувáти сьа. А шо тибі тут бýдить сьа налéжати, орендáру?“ — „Ну, те кóньі... давáў-ім йісти, а фýрманові тáк-жи давáў йісти, окрíм горілки. Али йа тут мáйу списано ўсе, що йа вúдаў.“ — „Но, дáй-но той квитóк (ту кáрточку) сьудú! бýдим сьа дивúти, шо набрáў, тре заплатúти.“ — „А йа й так хóчу.“ — „Показáў кáрточку, дúвить сьа пан: ой, два мильйóни! „Давáй-но, ше кóньам фýтраш і фýрманові!“ — Даў піўкватúрок горілки фýрманові, булóк, кóньам чвéртку віўсá ісь сьíчкойу. Вúплатиў чúсто жúдові, чúсто вúкидаў грóші йімý. — „Но, жúде, ўже спокóйни-йісь?“ — „Ужé, прóши пáна.“ — „О, ше дай но миньі ше на дорóгу, бо ўже бýду відйіжджáти.“ — Вúпиў пан, бýлку... закусúў — „Мои то бýди тринкéль, шо йа тілько сýми вúсипаў?“ — „Ай, прóши пáна, ньі, мипé коштýйи“... — „О, йак йа ўже тілько даў, то ўже й то дам тобі.“ — Натхóди тамтá фіра ўже з грішми. — „Но, бýдимо ўже вибирáти сьа, паньі ўорендáру, бо ўже йіди фіра.“ — Ну, вúдьакували сьа чúсто ўже, сьіў, — прийíхаў він а-ж до дóму до своўо. — „Ай, йак, чоловічи, мáйись сьа? де ти буў так дóўго?“ — „Но, де-м буў, то буў, али д' дóму такú прийíхаў-им“... Надйіжджáйи фіра тамтá з грішми ўже. — „А де ті грóші скидáти?“ — „А до хáти.“ — Скидáйут; поскидáли, даў йім на дорóгу, нальíзно — „Бувáйти ви здорóві!“ — Пойíхали фіри й той пóйазд пойíхаў, а він ўже дістáў сьа ў дóма. — „Ну, жінко, мáйимо ўже грóші дóсить.“ — „Богу дьáковати, йи. Де ти, чоловічи, тілько набрáў?“ — „Пан-біг миньі даў! Вúдиш, бýў-им сьльíпий, і тиnéр ўочи мáйу і грóши мáйу... Підú по ти миньі (вьі-би синкá маў) до брáта, позúч чвéртки; а йак бýди питáти сьа тибé дьáтько, на шо чвéртка, то скáжиш йімý: „Тáто купúли жúта с корéц, чи бýди с-пóўна, чи дóбра міра.“ — Несé чвéртку. — „Но, бýдемо мірати ті грóші.“ — Відбивáйи ті бочкú, вúбиў дно, вúсипаў на хáту й бирé на

чвертку міри... Но, ўже переміршли ті ў бочках гроші, ше с тих мішкіў... Ну, переміршли ўже ті гроші чисто — „Занеси на-зад ту чвертку! і подьакуй дьатькові за чвертку." — „На-ти вам, дьатьку, чвертку." — „Шо ти міриў чверткойу?" — „Жито." — „А де батько купиў?" — „На йармарку." — „Де твій батько гроші ўзьаў?"... А тейи... чверткойу бресь! — кинуў до підлоги, і два прийали (імперійали) витрасли сьа за обручіў — де-сь застрйали і він так заньіс. — „Добри твій батько стойіг, йак він гроші міриў!" — „Будьти здорові!" — „Йди здороў!" — „Ти, жінко, — сказиў сьа, диви сьа, і сьльіпий буў!... Та-ж йа йіму вочи добуваў, — по йакому він види?! А-пу-но, йа до него йлу сам." — Али треба піти до коршми взьати фльашку горілки, треба кварту горілки ўзьати. Узьаў ту фльашку горілки, йде до брата. — „Слава Боўу, брате!" — „Слаў' на віки! госьцьі до нас!" — „Госьцьі дзьиньку́йи!... Брати, де ти ўзьаў ўочий?" — „А-бо-сь такі ўсьі, йак ти? Ти за чвертку жита миньі йідно ўоко добуў, а за другу друге-сь добуў! А миньі так Пан-біг даў — й ўочи майу і здороў-им"... — „Дайти-но кильішка!" — Випили по кильішку горілки — „Здороў, брати!" — „Дай Божи здороўльа!" — „Видиш, брати, ни гньівай сьі, йак йа тьі так зробиў, — йа ўже потім кайаў сьа. Мои Пан-біг мине ни буди карати... Али дурний розум так зробиў... От, здорові були!" — ше раз. От йак вони ту кварту горілки випили, і ўони ўже мали собі ў голові троха — „Покажи-ж миньі ту пасьньу, жи ти міриў." — „Та йа — каже — купиў сибі корець жита, та йа — каи — ўот переміриў, чи добра міра." — „Ни праўда, брати, шо ти міриў жито, — ти міриў гроши!" — „А йак-жи ти знайиш?" — „Бо йак йа кинуў чвертку, то два прийали з-за 'бруча вилитьіли миньі на хату." — „Ну, може-ш то ўже так буди"... — „Ну, скажи-но миньі, брате, будь такий добрий, — йак йа тибі виньаў ўочи, вийми й і миньі так." — „Йа до тоўо ни допускайу сьа, брате, тибі робити!... Ти миньі зробиў, — а йа тибі ни буду." — „Ну, скажи-ж миньі, йак ни хочиш, йак тубі, шо-б миньі так було"... — „Ну, видиш, брати, майу гроші досить, праўда? Йак хочиш, то йа тибі таґ-жи скажу... Йа тибі ўочи завйажу хусткойу і запровалжу тибе піт ту фіґуру, шо йа сидзьіў." — Завйазаў йіму ўочи хусткойу і завіў йіго до тейі фіґури: „Сиди-ж ту, поки тибі шо-сь ни скажи шчо." — Забраў сьа, пішоў від него, йиго покинуў. Прильітайи три птахи посьадали на фіґури на ті, сидьать. Кажи до него, йіден до другого: „Тут піт тейу фіґуройу сидит той самий, шо братові ўочі подобуваў." — А той другий кажи: „А чоўо він тут прийшоў сидьіти?" — „Бо він хочи то дістати, шо його брат дістаў. Ми йиго братові талан дали на цьіли його житьа і на його дьіти, а богач досить майи, й він ше вийнци

хо́чи! А-ну, йіму́ тут за́ра смерть тре́ба робі́ти!“ — Йак ра́зом спа́ли, так розірва́ли, — і ўже кіне́ць.

Від Юрка Соколовського записано в сент. 1894.

Паралелі: Świętek, Lud nadrabski 340—341; Ciszewski, Krakowiacy I, 131—136; L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch „Der Blinde und die wissenden Thiere.“ *І. Ф.*

20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо.

Буў сибі́ чолові́к і жі́нка, ду́же вели́кі богачі́, не ма́ли вони́ межи собо́йу жа́днойі дити́ни. Але пойі́хаў він до льі́са по дро́ва й акура́т руба́йи дро́ва, слу́хайи: дитьа́чій го́лос в льі́сьі, мале́нькойі дити́ни. Йак він зача́ў іти́ на той го́лос, прихо́ди а-ж до те́йі дити́ни: йак він прийшо́ў і гльа́нуў на ту дити́ну, ду́жи йиго хи́ньць вили́ка взьала́, жи то свойі́х ни ма́йи, Па́н-біг ўі́му даў, в льі́сьі знайшо́ў. Лежа́шче та дити́на в льі́сьі під бере́зойу. Так він ўже відрі́к сьа дроў руба́ти, ду́же сьа зра́дуваў, йак найху́тші, о, ко́ньі до до́му, жи-би ўохрести́ти. Прийі́хаў до сьвашче́нника хрести́ти те́йі дити́ни і сьвашче́нник оповіда́йут, йак його́ назва́ти? „От, оповіда́йи він, йак його́ назва́ти? Неха́й бу́ди „Бере́зо-вабі́й“ — йак знайшо́ў під бере́зойу, то так тре́ба назва́ти.“ От, він йіму́ росте́, ду́же таки́й кра́сний хло́пець і ско́ро так росте́ йіму́; маў він шісьть льіт, зачина́йи його́ посила́ти до шко́ли. Але так сьа він ўучи́ў ф шко́льі, жи ті ўже по три ро́ки, то ше так ни ўмі́ли чита́ти-писа́ти, йак він за йідну́ зи́му, так сьа пи́лно ўчи́ў. Але ходи́ў він до де́сьіть льіт до шко́ли і скіньчи́ў свойі́ шко́ли. Йа' скіньчи́ў він свойі́ шко́ли, — от, хло́пцьі ўсе́ його́ зачіпа́йут, йиму́ допіка́йут: „Ти таки́й, ти зна́йда, ти шо“... Йіму́ сьа то ни ўподо́бало: ну, на́-шо його називати, коли він йист до́сить на ўсьі́м му́дрий і зна́йи до́бре письмо́... Прихо́ди він до до́му і повіда́йи до сво́о то́о отца́: „Йа від вас піду́ у сьвіт.“ — Оте́ц йіму повіда́йи: „Си́ну, шо ви́диш, шо йи, майо́нток мій, то ўсьо́ йи твойі́.“ — Він ка́е: „Ни хо́чу ньіц від вас, жа́дно майо́нтку, іно́ да́йти миньі́ йідно́о коньа́.“ — „Іди́ сибі́ до ста́ньі, ви́бери, котро́й тибі́ подо́байить сьа.“ — Взьаў він сибі́ йідно́го коньа́, найстарі́йшого. Йі́де він тим коне́м доро́гоў, злиба́йи таке́ золоте́ пйуро́. І повіда́йи до не́го той кінь: „Бере́зовабій, ни руш пйура́, бо бу́де біда́.“ — Він зноў до то́о пйура́, схильа́йить сьа бра́ти, то кінь зноў до не́о: „Бере́зо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́де біда.“ — Той за тре́тьім ра́зом зноў. „Бере́зо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́де біда́.“ — Але той таки за тре́тьім ра́зом ни слу́хаў, взьаў, то сьа йіму́ ду́жи сподо́бало і взьаў зі собо́йу. Але він йі́де, йі́де,

прийіжджáйи до йіднóо царá. От, повідáйи йіму́: „Мóже-б йа ў вас буў за найгіршого слугу́“... — От даў він йіму́ пáру кóний, бо то ше буў невели́кій хлопчи́на. Ті йду́т сибі до кóний чи́стити там. з вéчира то ў-дó-сьвіта, беру́т сьвічки́, льіхтарньі, жи-б то ви́дно йак ви́пуцовати коньá, а він ідé сибі так, ньіц не берé. Але ті кóньі, жи то до них беру́т сьвічки́, льіхтарньі, то там такі позахму́ровані, те, а тóо кóньі аж льальки́ стойáть. Ну, то булó пару час так, але були́ то му́дрі ўже фу́рмáни до тóо, жи то кількана́йцьіть льіт служи́ли, то вони́ ни мóжут так вдáти ґльáнцу на худóбі, йак він... 'Піру зачали́ йіго підгльадáти, шо то такóйи, жи він ни берé ньі льіхтáрньі, ньі сьві́чки, тупіру ўстерегли́ йіго. Дали́ до царá знáти, цар йиго покликáйи до сéби. — „Покажи́ миньі то, шчо ти мáйиш“... — Но, показáў він то, цар дуже тим уврáдуваў сьа, повідáйи до нéго так: „Скоро ти то дістáў, то му́сиш миньі дістáти, шчо на мóрах хóдьать такі оґьи́ри“ — 'Піру він прихóди до свóо коньá до стáньі і зачинáйи плáкати. А той кінь отповідáйи до нéго: „А ви́диш, — кáе — Берéзо-вабій, йа тибі казáў, жи ни руш пйурá, бо бу́де бідá“... — Але кáе: „Знáйиш ти шо? Кажи́ цáрові, нех дасьть чвéртку червíньцьіў.“ — Прихóди він до царá, кáе: „Ну, йак дасьтé чвéртку червíньцьіў, то мóе йа дістáну.“ — Цар зрáдуваў сьа тим — „Шо то — кáе — чвéртка червíньцьіў.“ — Намíриў таки, даў йіму. — „Бери́ си ту чвéртку червíньцьіў і фсьідáй на мéни, пойідим до вели́коо міста.“ — Пойіхаў до міста, казáў кінь: „Накупи́ дóсіть прáдива!“ Накупи́ў він прáдива і казáў сибé ўобвину́ти чи́сто фсьо', нóги і ву́ха і копи́та, фсьо, шче накупи́ти дóсіть смоли́, жи-би ту смолу́ в вели́кім коньóлку ростопи́ти, так йак на вóду, і вбільльáти йиго́ раз від рáзу по тім прáдиві. — „І фсьідáй на мéни, йідьмо до мóра. Йак йа — каже — прийіду до мóра, ти сховáй сьа; зайіржу́ раз — ни йди́ до мéни, зайіржу́ дру́гій раз, тáґ-жи ни йди́ до мéни“... Йак зайіржáў трéтьій раз, той óґьир з мóра вискáкуйи, хтьіў йиго фкуси́ти, йак злáпаў за те прáдиво зубáми, застрáґ та й вже стойіт коли нéго. Ну, так той йак найху́тчи фпаў сьі на коньá і тóо óґьира взьаў, привóди а-ж до царá. Цар дуже зрáдуваў сьі — де то таки́й хлопчи́на жи-би таку́ річ міг зроби́ти!... „Ну, дóбре — кáже — коли ти миньі то дістáў, тóо óґьира — так цар повідáйи до нéго — му́сиш миньі дістáти такóго птáха, шо по мóрах льітáйи.“ Таґ-же йіму різьньу кáру давáў!... — Прихóди він до тóго коньá і ду́жи зачинáйи сирдéчни плáкати, а кінь йіму́ то усьó вітповідáйи: „Йа тибі казáў, Берéзо-вабій, ни руш пйурá, бо бу́ди бідá!... Ну — каже кінь до нéго — знáйиш ти шо, цить, йа шче тибé з тоо ви́ратуйу.“ — Прихóди до мóра, він зьльіз, сховáў сьа; но-тілько ті птахи повиходи́ли, повипливáли на мóре, йак кінь скóчит — дістáў йіх рáзу. — „Но, фсьідáй йак найху́тчі, гоньім!“ — Прийіжджáйи до

царá, но, сам ўобрадовáний і цар ўобрадовáний. „Дóбре!" — кáже. Даў йіму вітпочи́ти три дньі. Оповідáйи до нéго цар: „Ну, йак ти меньі ше ту йіднýйу річ ізрóбиш, то бýдиш із мéйу дочкóйу на мойім цáрстві царéм. Дістань миньі ше ту пáнну, жи йак мóре грáйе, то вони́ по мóрах сьпівáйут." — Прихóдит той до коньá, знóў злáпаў коньá за ши́йу, зачинáйи сердечни плáкати. А кінь йімý ўотповідáйи ўу третьім разьі: „Ви́диш, Берéзо-вабій, — йа тибі казáў, жи ни руш пйурá, бо бýди бідá... Іди́ ти до царá і кажи́, жи нех дасьть піўкóрца червіньцьіў!" — Прихóдит до царá і повідáйи, жи: тілько і тілько мичьі грóший. Цар сьа зрадуваў і з великóйі охóти даў йіму. — „Но, фсьідáй ти — кáже кінь — на мéни — пойідем до мóра. Але — ка — пéрши йідьмо до міста до вели́коо." — Прийіхали до міста, ну, рускáзуйи йиму кінь, шо мáйи купи́ти: „Купи́ сибі такý шáфку"... Купиў він шáфку. — „І накупи́ винá, рíзьньіх бутельóк — були червóні й чóрні й білі; купи́ рíзьньіх сукинóк і рíзьньіх панчóхіў (то ўже с тим то він дýже маў затрудньи́чьа), рíзьньі штибільи́та-жи-б бýли і жи-би були́ рíзьньі чи́пки, такі, жи то на гóлову панни́, — вінки́, капельýшики, то фсьо там"... Прийіхаў він до мóра, постáвиў ту шáфку і йак постáвиў, самі взьали́, поховáли сьа. Оповідáйи кінь до нéго: „Йак йа заіржý раз, жи-би сь ни рýхаў, йак заіржý дрýгий раз, тáґ-же жи-би-сь не рýхаў, йак заіржý трéтьий раз, жи-би-сь йак найхýтші хапáў сьа." — Але стойáть вони коли мóра, вйиниц йак мóри зачинáйе грáти, мóре переграло, то вони́, ті панни́, зачинáйут сьпівáти. Но, йак зачали́ сьпівáти, але поприходи́ли вони так під бéріг, та й ўгльáнула йіднá, жи стойіт такá дýжи золотá, хорóша шáфка. Йак вонá вгльáнула, жи ў ті шáфцьі рíзньі брáньа йи, штібільи́та, сукинки́, на сáмий перéд ухопи́ла сьі до тéйі шáфки і до фльáшки, до винá. Покýшала з йіднóйі фльáшки винá, з другóйі, с трéтьойі, йак вже напи́ла сьа винá, сьíла сибі і зачáла взувáти панчóхи і черевики на нóги. Зачáла сьа вбирáти — траск та шáфка, і зачини́ла сьа. Йак зачини́ла сьа, заіржáў кінь раз — ни прихóди, заіржáў дрýгий раз, заіржáў трéтьий раз — той прибігáйи, фхопи́ли то на сéбе, ну, вже йи, вже йідут, тьагір такий мáйут на сибі... Прийіхали до царá, дýжи цар з великóйу рáдостийу відібрáў від нéго, знóў даў йіму три дньі спочи́ти. За три дньі ўповідáйи йімý цар, жи: „Мáйу... бýдиш мойім настýпником, таки́м сами́м йак йа, жи мáйу дочкý... Али мáйу сóрок пйать кобилíў — йак ті сорок пйать кобильіў подóйіш, ў коцьóлок молокó... буди мóцно кипíти, моц кипльáче, жи-би-сь ў ньімý скупáў сьа." (То ўже перед сльубом, буде мáти сльуб брáти). Прихóди він до коньá і зачинáйи плáкати сердéчни, жи вже тепéр то бýди йімý смерть... А він фурт йіму віткáзуйи: „Ви́диш, Берéзо-вабій, йа тибі казáў: ни руш пйурá, бо бýди бідá"... Кáже до нéго: „Ну, але знáйиш шо, іди́ ти до льіса, ви́рубай ти дóброо дýба,

так шо здўжайиш в руках утримати, і кажну кобилу тим дубом в лоб, жи-бі-сь сказаў: А до дойу!..." Йак вдариў кажну кобилу в лоб: „А-но до дойу!" — кажна кобила пішла сама і видоїла сьа сама ф той коцьолок, сорок пйать кобиліў. — „Тепер — каже кінь — ходи зо мнойу і бери мене. Йак йа прийду до тоо коцьолка, заіржу раз, жи-би-сь скидаў сподньі, заіржу другій раз, жи-би-сь русьсьцьібуваў сьа шматьа с себи, йак заіржу третьій раз, жи-бі-сь скакаў ў той коцьолок." А той цар фсьіх царіў поскликаў і дивить сьа на тойи. Йак той скочиў ў той коцьолок, то виплиў ў самім злотьі на-верха с тоо молока [та то ньі-хто, но Пан-біг даў, мое то коли-сь і праўда була, додав один з присутних]. Тупіру вони сьа, ті фсьі царі, дуже йиму сьа задивували, жи він виплиў ў самім злотьі, ше мудрійшій стаў, йак ті фсьі царі. Вже взьали сьльуб за-раз і повідайи той цар: „Но, тепер йа здайу на тебе — за-раз по сьльубі — фсьо свойи царство, шо йа маў на сибі." — Тепер казаў цар сибі зноў слугам уфсьі свойі кобили подойіти. Йак подой'ли ті кобили фсьі, зачало моц молоко кипіти, розібраў сьа цар, йак скочиў — іно білі костомашки спливли. Ну, тепер вже його коронували, того молодого царá, (а фурт с тим конем... вже такий старий буў, жи 'но склад буў на ньиму..). І видали йиму три царі войну. Вже пишут ті царі до него, жи-б ставати до вогньу, до войни. Приходи він до коньа, ше до свого, і зноў зачинайи плакати. Але повідайи йиму той кінь: „Ни бій сьа — каже — ньіц, фсьо-сьмо — каже — дістали і лехко тибі тейи піди." — Повідайи до нео той кінь: — „Нех вони стайут на-перед, ті царі, шо майут войувати, готуйуть сьа." — Поўставали вони там вже, наготували сьа чисто до войни, повідайи до нео кінь: „Йак будим гнати, над дорогойу стоийт криж, фіґура — жи-би-сь злапаў сьа за ту фіґуру, ўона сьа лехко вийме"... — Злапаў сьа за ту фіґуру, виньаў і пре биз ньічоо, шо може кінь вискочити, без войска, без ньічоо. Йак ті ўгльанули, жи той пре с крижом с таким великим, конем, і так йак вітер жине на тому коневі, пригони близько них, ті ўгльанули, поўкльакали і чаки фсьі поздіймали, зачали сьа Богу молити і повідайут ті царі, жи: „То йист сам Господь Бог"... І забрали сьа так на-зад, кирт-айх, так ньіц, ни було войни (видьіли силу...). Йак вже по тім ўсьім вирнуў сьа на-зад, отповідайи до него кінь, жи: „Знайиш шо, жи типер ўже миньі приходи смерть... Йак йа — каже — згину, возьми мене спали і тоо попілу возьми сибі ф хустинку: шо ти сибі загадайиш, то так тибі буди"... — І вже кінец — нех вони ше жийут до котрого часу.

Від Андруха Кравіцкого записано в сентябрі 1894 р.

Паралелі: Аѳанасьевъ, Народныя русскія сказки IV, 207—208; S. Grundtvig, Dänische Märchen II, 2—23. *І. Ф.*

йи, то вода бу́де. Той чолові́к, шо він ўже́ зуви́дьіў на ўо́чи, нех він іде́ до то́ўо міста, і він ўже бу́ди за до́хтора.“ — Али прийшо́ў він до йіднóйі коршми́ і — „Да́й-но миньí піўквати́рок горілки і бу́лку!“ — Али той жид даў йіму піўквати́рок горілки і бу́лку, і він сибі́ йість то, випиў, йість і закуси́ў і сиди́т. Али пита́йить сьа йиго́ жид: „А вітки ви?“ — „Йа йистем вандро́ўний.“ — „А шо-ж, ви шо мо́жи зна́йити, йак ви вандро́ўний?“ — „Йа зна́йу, йак хто слабий мо́цно, і йа йиго́ зна́йу відратува́ти.“ — „А до́бри! альи́ ту ў нас йи така́ па́ньі, альи́ бога́та, — йа́к-би йі хто відратува́ў, полови́на майо́нтку ўона́-б сво́го дала́.“ — „Альбо-ж у вас ни ма дохторі́ў?“ — „Али́ були́ дохторі́ навіть з Віднья, с Кра́коўа, — і йі ни помогли́!“ — „Но, жи́де, дай же ми піўквати́рок ше горілки і дай бу́лку! Типе́р жи дай зна́ти, -- пішки ни піду, но ма́йи вийіхати по́йазд по ме́ни; то йа сьа́ду і пойіду.“ — Йаґ-жи той жид на дух пати́нки на но́ги і су́рдут на се́би і пішо́ў. Йак жи він пішо́ў і акура́т прийіжджа́йи. Прийіжджа́йи, — він сиди́т. — „Ну, йа вам ўже привіў по́йазд.“ — „Ну, та йа, жи́де, так ни пойіду на́-тшчи!“ (Він най про́сит Бо́га, жи сьвіт пови́дьіў! замітив ґоспо́дар Мико́ла Кравіцкий). Даў жид йіму́ піўквати́рок горілки зноўу і даў бу́лку, і він сибі́ ўже-то зьіў, — а той льо́кай чика́йи над ним: „Но, ідьіть жи сьада́йти, пойідим!“ — От-жи той ўже сьада́йи на той по́йазд і йіди. Прийіхаў, йиго́ привіз а ж до те́йі па́ньі. Но, ви́йшоў пан і — „Шо ви йи, до́хтор, чи шо?“ — „Про́ши па́на, до́хтор.“ — „Мо́жи ви миньí так пора́дити, йак ті дохто́ри ўсьí, — йа йіх маў ўже мо́жи со́рок - пйатдесьа́т (а ка́ждий дисьа́тку ўзьа́ў, дода́в Мико́ла Кравіцкий), гро́ші забра́ли, і па́ньі рімно слаба́ лижи́т!“... „Про́ши па́на, йак йа пора́джу, миньí пан заплатьа́ть, а йак ни пора́джу, то миньí пан ни заплатьа́ть.“ — „Ну, та ходьім до те́йі па́ньі.“ — Пан йде́ на-пере́д, а до́хтор за ним. „Ну, ма́йити звітси ўступи́ти сьа! но йа діста́йу сьа сам с пане́йу.“ — Али пан на-зад до поко́йу ви́йшоў сибі і две́ри зачини́ў і кльуче́м каза́ў замкну́ти, той кльуч да́ти покойо́ві, і йак бу́ди кіне́ц, то допіру йа скажу́ вітчини́ти. От-жи-ж він за́ра ту па́ньу зру́хаў, лішко відпьіс на бік с то́ўо місьцьа і зірва́ў дві підло́ги, і жаба сиди́т там віт те́йу підло́гойу. Йак він йі́йі ўзьа́ў і за́ра запу́каў у две́рі: „Вітчини́!“ — Али покойо́ва почу́ла, вітчини́ла. „На-ш тибі́ те ўо і занисе́ дале́ко гет від місьцьа!“ — Вона́ занесла і кинула, — за́ра па́ньі ўже ўста́ла; така́ була слаба́, шо ни могла́ лижа́ти на́віть, а йак він ўже йі́йі ви́кинуў, так па́ньі ўже здоро́ва ста́ла! І хо́дит, спацеру́йи сибі́ по тім поко́йу і ка́жи: „Па́н-біў вас надньі́с! Шо було́ тілько дохторі́ў і шо су́ми ўзьали́, ньіхто́ не потра́пиў, йак ви!“ — „Али йа від Бо́га присла́ний! ви ду́майити, шо дохторі́... а́ли ўони́ так но ўо шо.. ўони́ ни від Бо́га“... „Йак ви від Бо́га присла́ний, ходьім-но до вили́коо поко́йу.“ — Уже па́ньі хо́дит, ўже ўого́рит, пан куте́нтин, шо йіго́ жінка

„Спомньануў-нсь за ме́не?“ — А він ка́же: „Спомньануў.“ Та й ка́же: „А шо-ж казаў?“ — Він ка́же: „Казаў, йак перевезе́ш кого без мо́ре, доп́іро ски́неш.“ — Те й вона́ ка́е: „Сїда́й, йа тебе́ перевезу́.“ — Те й переве́зла те й ски́нула за́ра ту зе́мльу с се́бе. Ну, та й йі́де да́лї, та й гора́ з горо́ю би́нть сьа так — ни ма йак перейі́хати. Та й пере-ско́чиў без них те й стаў на тамтім бо́цї; та й вони́ ка́ут: „Йак сьа ма́йиш, Дуб-бере́за?“ — Та й ка́же зноў: „Йак кого́ меже собо́йу за-би́йте, то допі́ру переста́нете сьа би́ти.“ — Вони́ ка́ут: „Жи-б ми були́ зна́ли, то ми́-би-сьмо бу́ли тибе́ заби́ли“... — І прийі́хаў до цьі́сара і ка́е цьі́сар: „Йак ти таки́й, переконаў сьа-сь до со́ньцьа, так — ка́е — бу́деш браў мойу́ дочку́.“ — Та й ка́же: „Ну, йа буду́ браў“... „Але пе́рше скупа́йись сьа ў молоцї ше.“ — Та й ду́же закипі́ло молоко́ та й він дума́ў, жи ўже́ йі́му бу́де смерть. Те й той ка́е: „Чека́йте, йа ше пі́ду на сво́го коньа́ поди́вльу сьа“... — Та й іде́ до коньа́ та й пла́че. Та й ка́же: „Дуб-бере́за, чого́ пла́чеш?“ — Те й той ка́же: „Йа ма́йу сьа ў молоцї купа́ти ни́нька.“ — Та й ка́же: „Поведи́ мене до води́.“ — Той повіў до води́ те й той шмат води́ набра́ў ў се́бе, те й привіў до то́о молока́, зача́ў ньу́хати. Ну, та й підлива́ў фсе во́ду, жи-би бу́ло зимньі́йше йиму, жи-би маў сьа купа́ти. Та й фсе шчо скупа́йить сьа, то ше кра́шчій. Те й той скупа́ў сї, тей ка́же: „Ну, тепе́р нех вона́ купа́йить сї.“ — Те й те молоко́ закипі́ло те й вона́ вльі́зла те йно шква́рка з не́йі зроби́ла сї. — Вже фсьа.

Записано від Юська Захарчука в марті 1894.

Слабо розказаний і спутаний варіант казки про Марка Богатого і вандрівку до сонця, гл. N. I отсеї збірки. Початок нагадує трохи оповідання про Знайду-Крово-змішника (пор. М. Драгомановъ, Славянски-тѣ прѣправки на Едиповата исторія, Сборникъ на нар. умотворенія, т. II), а конець похожий на конець попередньої казки. *І. Ф.*

22. Вірний брат, що брата і братову вратував і через те каменем став.

То було́ сибі два брати́, йіде́н буў тро́хи му́дрий, а дру́гій тро́хи буў ду́рний. Вйинц уме́р йім ба́тько — ма́ти, діста́ли сї вони́ сами́. Йак діста́ли сьа сами́ — ну: „Шо ми — ка́е — тепе́р будем роби́ти сами́ на ґосподарстві?... Возьмім — ка́е — то пустьі́м у посе́сийу“... І пу-сти́ли те́йи ў посе́сийу. — „Ходьі́м у сьвіт вандрува́ти, мо́же ми зна́йдем шча́сьтьа сибі, бо ми на свойі́ ба́тькіўшчинї ни мо́жем сьа рожжи́ти“..

От ідýт вонí, йдýт, ідýт, вже захáпуйи йіх ніч. Захáпуйи йіх ніч, йак урáт здибáйут такý малéньку хатúнку. „Бýдем ночувáти там“... От прихóдьать — ни ма ў ті хатúньцьі і но тілько йідна йідним дьіўчина. Повідáйут до нéйі: „Добрú-вечір тибí!“ — Онá вітказáла: „Дай Бóжи здорóўльа!“ — „Мóже-б ти нас переночувáла? Ми йи подорóзьньі льýди“... Уна кáже: „Йá би вас переночувáла, але — кáже — йа такá ўбóга йи, жи ни мáйу ньі шкорúнки хльíба, вас погодувáти.“ — „Чекáй — кáже — йа мáйу пáру ґрéйцаріў, підú ти, мо' ти знáйиш тут де купúти хýтчі шо“... Пішлá вонá так на госпóду — на гостúньцьі госпóда булá — взьалá сибí три пáрі булóк — вже йіх трóйи бýди — і взьалá три селéтцьі, то ўже бýди спраўльáти на вечéру йім. Ну, переночувáли вони, вже повечéрали, переночувáли, пофставáли рáно, поўмивáли сьа і повідáйут до нéйі: „Ти йист такá бідна сиротá, йак і ми, може-б ми сьа с тобóйу котóрий вженúти?“ — Онá кáже: „Йа такá дýже йист убóга, а ви прибрáні — так йак ўот панúч, так йак ўо шльахтичí, — то миньі ни вальóрно з вáми“... Повідáйи той стáршій до молóтшого, кáе: „Знáйиш ти шо, — йа йи трóшки хитрíйшій, а ти мáйиш мéншу гóлову від мéни, то жениí сьа ти — стáршій до молóтшого кáже — то жениí сьа ти із нéйу, а йа — кае — бýду штудеровáти і бýду гльадьíти, а-бú ми мáли з-вітки жúти.“ — А той молóтшій кáже, хоть дурнúй буў, але повідáйи: „Брáте, ни йдé так — кáже — жи-би ти, стáршій, ходúў за мнóйу, молóтшим, а мене-сь оженúў. Тілько — каже — так ідé, по Христý сьватóму: йак ти стáршій йи, зáўжди тибí подобáйи пéрши жинúти сьі, а йа бýду при тибí так йако слугá, твій брат“... Ну, перебýли вони вже бес пару час і там от уўсьó йім так Бог дайи, шо вонú сибí замúшьльать, у ті хатúньцьі. Ну, вже вони сибі рáду мáйут: „От ідьім до ксьондзíў, чи то нам узвóльать вже женúти сьі“... — Прийшлú й акурáтньі зарáдили сьі сьвашчéнникіў, вже то так трáфили, дóбре йім пішлó, жи віт пéршого рáзу сьвашчéнники лад зробúли так йак мáйи бути. Взьалú вонú шьльуб сибí, от Бог даў ніч і польагáли спáти. Польагáли спáти, повідáйи той стáршій брат: „Брáте, льагáй — кае — ти з йіннóго бóку коло мéйі жінки, а йа з дрýоо бóку.“ — Отповідáйи той молóтшій брат: „Ни прикáзуйи так Бог, шо-б ми так льагáли, бо присьагáў ти йійí і Бóгові. Ти льагáй спáти, а йа засьвічý сьвічку і бýду сьа Бóгу молúти“... Він засьвітúў сьвічку, мóлить сьа Бóгу, — прильітáйи птах і кáе: „Цáру-царúце, ти спиш, ньіц не чýйиш: за тобóйу дýже велúка кáра ідé. Але хто те ўчýйи і свóму кáмратові скáже, по кольíна кáменем стáне.“ — А той брат сибí сидúт і читáйи тéйи і то ўсьó чýйи, жи так той птах говóри. Прибудúў сьа той брат і повідáйи до нéго: „Брáте мій кохáний, дльа чóго ти ўже ни льагáйиш спáти?“ — „Йа ішчé сьа вúспльу.“ Положúў сьа він спáти, переспáли, поўставáли рáно,

зварили сьнıдати сибі, посьнıдали. — „Ото́ — повіда́йут — бу́дим сьа ми вибира́ти вже з-віци да́лы ф сьвіт, бо й тре нам зароби́ти на шко-рі́нку хлыба.“ — Але йду́т вони́, іду́т вони́, йду́т — захо́пльуйи йіх ўже полу́день то, обід. От, йак то в доро́зы чоловік, то там вони́ сибі ма́ли таку́ машинку, раз-два звину́ла сьа вона́ і зготува́ла ўобід. Ну, йак вони́ поўобідали — „Забира́ймо сьа зноў, ідыі́м да́лы вже, поки ше часу́ стайи́ нам.“ Вандру́йут вони, ва́ндру́йут, вже́ й заха́пльуйи йіх зноў ніч. Прихо́дьать, зноў така́ мале́нька са́мо ду́же ўўбо́га хати́нка, ни ма ныіц ў ті хати́ньцы, стойа́ла пусти́ньа. Ну, той ста́ршій ка: „Бу́дем тут ночува́ти.“ — Там зноў йа́ко йіго́ жина́ розложи́ла вого́нь, звину́ла сьа сьуди́-тули́ та й вече́ру зготува́ла, повече́рали те й зноў той ста́ршій брат повіда́йи до моло́тшого: „Льага́ймо фсьі три на йідні́м лі́шку.“ — Повіда́йи той моло́тшій брат: „Ни йист то так ла́дно нам — ка́же — ни бу́ди Го́сподь дава́ти нам нычо́. Льага́й ти сибі зі све́йу жоно́йу в лі́шку.“ — Ну, польага́ли вони́, порозбера́ли сьі, польага́ли в лі́шку, той моло́тшій брат засьвіти́ў сибі сьві́чку і взьаў кни́шку, зача́ў сьі ду́же Бо́гу моли́ти. Прильіта́йи птах, сьіда́йи на ўкре́ньты (пло́ты) і повіда́йи: „Ца́ру-цари́це, ти спиш, ньічо́го ни чу́йиш. За тобо́йу ду́же вели́ка во́йна йде. Але хто те ўчу́йи, а сво́му па́нові ска́же, по по́йас ка́менем ста́не.“ — Ду́же бра́тові вели́кій жаль зроби́ў сьа і зача́ў пла́кати. І прибуди́ў сьа брат його́ той, жи спаў в лі́шку ж жоно́йу, і повіда́йи йіму́: „Бра́те мій коха́ний, шчо ти так ту́жиш? Мо́же ти то́го ту́жиш, жи йа сильу зі жоно́йу? Іди́, йа — ка́же — ўступльу́ сьа, а ти льага́й із ме́йу жоно́йу на лыішко.“ — Він ка́же: „Бра́те мій коха́ний, ни прика́зуйи Го́сподь так, шчо-би йа с тве́йу жоно́йу спаў, і ти Бо́гу присьага́ў і йійі́, бо то йист жона́ твойа́ сьльу́бна, жи-и тибі на перешко́ды бу́ти“... Ну, льіг він спа́ти, засну́ў. Даў Пан-біг день, поўстава́ли ра́но, зготова́ла сьнıданьа йім, посьнıдали. — „Ну, забера́ймо сьа да́лы, в доро́гу йдыі́м!“... От іду́т вони, йду́т, йду́т, нахо́пльуйить сьа вже час, обід, двана́йцьата — розложи́ли вони́ на доро́зы сибі вого́нь і зготова́ли раз-два́ сибі обід. Поўбідали, забера́йуть сьа, іду́т уже да́лы. Іду́т, іду́т, заха́пуйи вже й ніч йіх. Прихо́дьать вони зноў до лыіса і йакура́т зноў так тра́фили таку́ хати́нку мале́ньку, йак бес ті но́чи ночува́ли. Повіда́йи той ста́ршій брат: „Тут бу́дем ночува́ти.“ Ну, взьала́ вона́, запали́ла ф пі́йцу, звари́ла ве-че́рати, повече́рали, та й про́си його брат: „Бра́те мій — ка — коха́-ний, шо ти? Чи ти — ка — йи на ва́рты коли нас, шо ти ўже тре́тьу ніч ни хо́чиш спа́ти?“... — „Ти сибі льага́й, а йа засьвічу́ сьві́чку і по-мольу́ сьа Бо́гу.“ — От, сиди́т він, Бо́гу сьа мо́ли — прильіта́йи птах, сьіда́йи на окре́ньты і повіда́йи: „Ца́ру-цари́це, ти спиш, ньічо́го ни чу́йиш. На те́би ду́жи вили́ки нишча́сьтьи спада́ти ма́йи. Але хто те

фчу́йи, а свому па́нові ска́же, то ца́лком ка́менем ста́не." — Прикида́йить сьа брат та й ўповіда́йи до него: „Бра́те мій коха́ний, шчо ти нас так жа́луйиш? Йи ўже тре́тьа ніч, ти нас варту́йиш... Положи́ сьа сибі ўже і спочива́й!" — А він отповіда́йи: „Йа ішче́ сьа ви́сплью." — От ку́ри запі́ли, йакура́т дванайцьата, він загаси́ў, положи́ў сьа. Ну, даў Бог день, він ка́е: „Фстава́й, жоно́, бо вже ма́йим день." — Фста́ла вона́, зготова́ла сьніда́ньа. „Вже забера́ймо сьа, да́льі ванд́ру́ймо!"... Вже три ночи в доро́зьі... От іду́т вони, йду́т сибі, акура́т ди́вльать сьа, — вже со́нце так, дохо́дит двана́йцьата — розложи́ли сибі ўого́нь, там жина́ звину́ла сьа сьуди́-туди́, зготова́ла ўобід, поўобідали. — „Забера́ймо сьа да́льі!" Вандру́йут і вже то вони змага́йут так ху́тчі. — „Мо' то ми дійдем до тако́о, де місто йи альбо шо-сь" Бо то чоловік, зна́йите, в доро́зьі загиба́йи... О, прихо́дьать на́-ніч аж до йідно́о цара́. „Мо́же-б ви нас принья́ли на ніч?" -- „Ну — ка цар — до́бре, йа йідна́ко дьі-ти́й ни ма́йу, то йа вас прийму́ так йак за свойі дьіти"... Али дали́ йім окрім таки́й поко́йик, а ф тім поко́йу була́ змійа́. Була́ змійа́ і йак вони́ польага́ли, і та змійа́ хтьіла йіх зьісти. Польага́ли, а той брат про́сит, ка́е: „Бра́те мій коха́ний, льага́й — кае — ти з йідно́о бо́ку, а йа з дру́о бо́ку"... — 'Піру ті польага́ли, а він взьаў, льіг сибі під лішком, той дурни́й брат. Польага́ли, той на лішку, а той під лішком льіг, а́ле ў тім поко́йу дру́гім буў таки́й сто́рож. І та змійа́ по прийшла́ до них і йак хтьіла так йіх разо́м обо́х ўкоўкну́ти, а той с-під лішка йак маў меч, йак фтьаў, так фсьі сьім го́лови разом зітьа́ў, від йідно́о ра́зу. Йак зітьа́ў го́лови, ну, 'піру сам ў свойі голові ра́дить сьа, де то подьіти йі... Взьаў, зірва́ў помости́ну і фсади́ў ту змійу під помости́ну, а с тих голо́ў ви́різаў сьім йази́кіў. 'Піру ди́вить сьа, на пілло́зьі ду́жи побри́скана кроў. Засьвіти́ў сьві́чку, то чи́сто пілло́гу стира́йи, жи-би вони́ поўстава́ли, ни польака́ли сьа. Але ди́вить сьа: на йиго́ братові́й так йак він зітьа́ў — біла соро́чка, і побри́скана кроў була. І він взьаў, схили́ў сьа сибі так — вона́ лежа́ла віт сьтьіни́ — він схили́ў сьа і взьаў йази́ком ту кроў зача́ў злизувати. Той сто́рож черес той кльуч де то дзьу́рка йи ў две́рах, і диви́ў сьа на то́йи. Ну, вже то він поробиў то, чи́сто попра́таў, загаси́ў сьвітлу і сам положи́ў сьа спа́ти під лішко. Поўстава́ли ра́но і той сто́рож пішо́ў до цара́, жи таки́й, жи з ним буў, чирес него браў сьа до його́ жінки. Ну, ра́но поўстава́ли, виклада́йут, цар, жи-би буў баль... спра́вити баль. По тім бальі бу́дут йиго́ тра́тити, йиго бра́та. А той брат ўу тім ни знаў ньіц, жи спит. О, росписа́ли по рі́зьньіх цара́х, жи-б сьа позйізди́ли на той баль. Позйіжджа́ли сьа, си́льно па́ньства, царі́ў і спраўльайут сибі той баль, — то йіх так йак вінча́ти буде ўже той цар. Йак они́ там позасьіда́ли за столо́м, зачина́йут сибі там рі́зьньі ра́ди роби́ти. Вже йіх поблагослови́ў той цар. Йак йіх поблаго-

словиў ті й кае: „Ну, тепе́р ви так йист, йак мойі́ рі́дні дьі́ти, дайу́ вам свойи́ ца́рство, в вік віка́.“ — Прихо́ди той ло́кай, вже по фсьім, і повіда́йи йім: „Йа вас, пано́ве го́сьтьі, пирипроша́йу, бу́ду йі́дну́ вам ка́ску каза́ти: шчо він браў сьа ў почі́ чпрез не́го до йиго́ жони́.“ А той повіда́йи, брат йиго: „Ни мо́же так бу́ти — ка́же. — Він мене́ віт фсьа́коййі біди́ рату́йи, — шчо-би він браў сьа до ме́йі жі́нки!“... Ну, та й допі́ру вже там су́дьать йиго́: такі́ смерть тре зроби́ти йіму́, тому моло́тшому бра́тови... А той брат оповіда́йи (шо йіму́ майи бу́ти смерть): „Шчо йа із ним почува́в-ім по льіса́х“... Але ка́же так: „Вже миньі фсьо йи́дно, чи мене́ будити віша́ти чи рі́зати, фсьо йідна́коўо!“ Зача́ў він каза́ти, йак пе́ршу ніч ночува́ў, жи ду́же вели́ке нишча́сьтьа на не́го чика́йи, на бра́та і на жону́ бра́тову. Йак він то росказа́ў — по кольі́на ка́менем стаў. 'Пі́ру зачина́йи роска́зувати дру́гу ніч йім, — а ті ўсьі сидьа́ть і слу́хайут, ті царі́ і ті го́сьньі, — шо на не́го ду́же вели́ка во́йна ма́йи бу́ти, на йиго́ бра́та. Вже стаў по по́йас ка́менем. За тре́тьу ніч, йак прийшло́ вже на тре́тьу ніч, то йіму́ каза́ў, шчо йиго́ змійа́ і йиго́ жону́ ма́йи зьі́сти... Але допі́ру ка так: „Йа вам то ўсьо́ покажу́, то тепе́р миньі смерть ізро́бите“... Вийма́йи тих сьім йази́кіў із бі́лоййі хусти́нки і кладе́ на стольі́; положи́ў на стольі́ і шче пішо́ў, ви́ньаў тих сьім голо́ў с-під підло́ги. Йак ви́ньаў тих сьім голо́ў с-під посте́льі, і допі́ру отповіда́йи йім, шчо то йіх ма́ла бу́ти смерть — і стаў сам ца́лком ка́менем. Йак стаў він ка́менем, та й вже він... вже ни ма́йут йіму́ жа́днойі смерти ше роби́ти. Дупі́ру ті фсьі́ ра́дьать, жи йиго́ тре похова́ти. Але йиго́ брат повіда́йи: „Ньи!“ — ка́же. Йак він так стаў ка́менем, то він стойа́ў сьім льіт, ў тім кутку́ ў поко́йу — ни хтьі́ў йиго ньіґде́ хова́ти. Але за сьім льіт ішла́ йиго́ жона́, бра́това, і зачипи́ла сьа за не́го, йиго́ звали́ла. Йак йиго́ звали́ла, він фста́йи і ка́же: „Ай ай-ай! а́ле-ж то йа спаў до́ўго! Чо йа ті́лько спаў?“... Тупі́ру вони́ сибі́ царствова́ли вже а-ж до сме́рти.

Від Миколи Кравіцкого записано в сентябрі 1894 р.

Паралелї гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 34—42 (з іншим початком); Basile, Der Pentamerone II, 116—134; Hahn, Griechische und albanesische Märchen I, 201—208. *І. Ф.*

23. Заздрісна мати і єї дочка цариця.

Була́ ўдови́цьа і ма́ла дочку́ та́к-же ўже тьу́, шо ўже бу́ло час дава́ти за́-муж. Али-ж йакі́ прийшли́ кавальі́ри до старо́йі, то йак поди-

хо́чи! А-ну, йіму́ тут за́ра смерть тре́ба робі́ти!“ — Йак ра́зом спа́ли, так розірва́ли, — і ўже кіне́ць.

Від Юрка Соколовського записано в сент. 1894.

Паралелї: Świętek, Lud nadrabski 340—341; Ciszewski, Krakowiacy I, 131—136; L. Bechstein, Neues deutsches Märchenbuch „Der Blinde und die wissenden Thiere.“ *І. Ф.*

20. Березо-вабій, мудрий кінь і золоте перо.

Буў сибі́ чолові́к і жі́нка, ду́же вели́кі богачі́, не ма́ли вони́ межи собо́йу жа́днойі дити́ни. Але пойі́хаў він до лыса по дро́ва й акура́т руба́йи дро́ва, слу́хайи: дитьа́чій го́лос в лы́сы, мале́нькойі дити́ни. Йак він зача́ў іти́ на той го́лос, прихо́ди а-ж до те́йі дити́ни: йак він прийшо́ў і гльа́нуў на ту дити́ну, ду́жи його хи́ньць вили́ка взьала́, жи то свойі́х ни ма́йи, Па́н-біг ўі́му даў, в лы́сы знайшо́ў. Лежа́шче та дити́на в лы́сы під бере́зойу. Так він ўже відрік сьа дроў руба́ти, ду́же сьа зра́дуваў, йак найху́тші, о, ко́ны до до́му, жи-би ўохрести́ти. Прийі́хаў до сьвашче́нника хрести́ти те́йі дити́ни і сьвашче́нник оповіда́йут, йак його́ назва́ти? „От, оповіда́йи він, йак його́ назва́ти? Неха́й бу́ди „Бере́зовабій“ — йак знайшо́ў під бере́зойу, то так тре́ба назва́ти.“ От, він йіму́ росте́, ду́же таки́й кра́сний хло́пець і ско́ро так росте́ йіму; маў він шісьть лыт, зачина́йи його́ посила́ти до шко́ли. Але так сьа він ўучи́ў ф шко́лы, жи ті ўже по три ро́ки, то ше так ни ўмі́ли чита́ти-писа́ти, йак він за йідну́ зи́му, так сьа пи́льно ўчи́ў. Але ходи́ў він до де́сьіть лыт до шко́ли і скіньчи́ў свойі́ шко́ли. Йа' скіньчи́ў він свойі́ шко́ли, — от, хло́пцы ўсе́ його́ зачіпа́йут, йиму́ допіка́йут: „Ти таки́й, ти зна́йда, ти шо“... Йіму́ сьа то ни ўподо́бало: ну, на́-шо його назива́ти, коли він йист до́сить на ўсьім му́дрий і зна́йи до́бре письмо́... Прихо́ди він до до́му і повіда́йи до сво́о то́о отца́: „Йа від вас піду́ у сьвіт.“ — Оте́ц йіму повіда́йи: „Си́ну, шо ви́диш, шо йи, майо́нток мій, то ўсьо́ йи твойі́.“ — Він ка́е: „Ни хо́чу ныц від вас, жа́дно майо́нтку, іно́ да́йти миньі йідно́о коньа́.“ — „Іди́ сибі́ до ста́ны, ви́бери, котро́й тибі́ подо́байить сьа.“ — Взьаў він сибі́ йідно́го коньа́, найстарі́йшого. Йі́де він тим коне́м доро́гоў, злиба́йи таке́ золоте́ пйуро́. І повіда́йи до не́го той кінь: „Бере́зовабій, ни руш пйура́, бо бу́де біда́.“ — Він зноў до то́о пйура́, схильа́йить сьа бра́ти, то кінь зноў до не́о: „Бере́зо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́де біда.“ — Той за тре́тьім ра́зом зноў. „Бере́зо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́де біда́.“ — Але той таки за тре́тьім ра́зом ни слу́хаў, взьаў, то сьа йіму́ ду́жи сподо́бало і взьаў зі собо́йу. Але він йі́де, йі́де,

прийіжджайи до йідноо пара́. От, повіда́йи йіму́: „Мо́же-б йа ў вас буў за найгіршого слугу́“... — От даў він йіму́ па́ру ко́ний, бо то ше буў невели́кій хлопчи́на. Ті йду́т сибі до ко́ний чи́стити там, з ве́чира то ў-до́-сьвіта, беру́т сьвічки́, лыхтарны́, жи-б то ви́дно йак ви́пуцовати коньа́, а він іде́ сибі так, ныіц не бере́. Але ті ко́ны, жи то до них беру́т сьвічки́, лыхтарны́, то там такі́ позахму́ровані, те, а то́о ко́ны аж льальки́ стойа́ть. Ну, то було́ пару час так, але були́ то му́дрі ўже фурма́ни до то́о, жи то кількана́йцыіть лыт служи́ли, то вони́ ни мо́жут так вда́ти ґльа́нцу на худо́бі, йак він... 'Піру зачали́ йіго підгльада́ти, шо то тако́йи, жи він ни бере́ ны лыхта́рны, ны сьві́чки, ту́піру ўстерегли́ йіго. Дали́ до пара́ зна́ти, цар йиго покликайи до се́би. — „Покажи́ миньі то, шчо ти ма́йиш“... — Но, показа́ў він то, цар дуже тим увра́дуваў сьа, повіда́йи до не́го так: „Скоро ти то діста́ў, то му́сиш миньі діста́ти, шчо на мо́рах хо́дьать такі оґьи́ри“ — 'Піру він прихо́ди до сво́о коньа́ до ста́ны і зачина́йи пла́кати. А той кінь отповіда́йи до не́го: „А ви́диш, — ка́е — Бере́зо-вабій, йа тибі́ каза́ў, жи ни руш пйура́, бо бу́де біда́“... — Але ка́е: „Зна́йиш ти шо? Кажи́ ца́рові, нех дасьть чве́ртку черві́ньцыіў.“ — Прихо́ди він до цара́, ка́е: „Ну, йак дасьте́ чве́ртку черві́ньцыіў, то мо́е йа діста́ну.“ — Цар зра́дуваў сьа тим — „Шо то — ка́е — чве́ртка черві́ньцыіў.“ — Намі́риў таки, даў йіму. — „Бери́ си ту чве́ртку черві́ньцыіў і фсыіда́й на ме́ни, пойідим до вели́коо мі́ста.“ — Пойі́хаў до мі́ста, каза́ў кінь: „Накупи́ до́сіть пра́дива!“ Накупи́ў він пра́дива і каза́ў сибе́ ўобвину́ти чи́сто фсьо', но́ги і ву́ха і копи́та, фсьо, шче накупи́ти до́сіть смоли́, жи-би ту смолу́ в вели́кім коцьо́лку ростопи́ти, так йак на во́ду, і вбільльа́ти йиго́ раз від ра́зу по тім пра́диві. — „І фсыіда́й на ме́ни, йі́дьмо до мо́ра. Йак йа — каже — прийі́лу до мо́ра, ти схова́й сьа; зайі́ржу́ раз — ни йди́ до ме́ни, зайі́ржу́ дру́гій раз, та́ґ-жи ни йди́ до ме́ни“... Йак зайіржа́ў тре́тьій раз, той о́ґьир з мо́ра виска́куйи, хтыіў йиго фкуси́ти, йак зла́паў за те пра́диво зуба́ми, застра́г та й вже стойі́т коли не́го. Ну, так той йак найху́тчи фпаў сьі на коньа́ і то́о о́ґьира взьаў, приво́ди а-ж до цара́. Цар дуже зра́дуваў сьі — де то таки́й хлопчи́на жи-би таку́ річ міг зробити!... „Ну, до́бре — ка́же — коли ти миньі то діста́ў, то́о о́ґьира — так цар повіда́йи до не́го — му́сиш миньі діста́ти тако́го пта́ха, шо по мо́рах льіта́йи.“ Таґ-же йіму рі́зьньу ка́ру дава́ў!... — Прихо́ди він до то́го коньа́ і ду́жи зачина́йи сирде́чни пла́кати, а кінь йіму́ то ўсьо́ вітповіда́йи: „Йа тибі́ каза́ў, Бере́зо-вабій, ни руш пйура́, бо бу́ди біда́!... Ну — каже кінь до не́го — зна́йиш ти шо, цить, йа шче тибе́ с то́о ви́ратуйу.“ — Прихо́ди до мо́ра, він зьлыіз, схова́ў сьа; но-ті́лько ті пта́хи повиході́ли, повиплива́ли на мо́ре, йак кінь ско́чит — діста́ў від ра́зу. — „Но, фсьіда́й йак найху́тчі, гоньі́м!“ — Прийіжджа́йи до

дичіў і захопи́ла йиго́ ніч, то́го післаньцьа́, шо він пішо́ў с тим листом, і тре́ба йіму́ ночува́ти так у сильі. Акура́тньі тра́фиў той післане́ц на йийі ма́тер, шчо йийі каза́ла стра́тити. І пита́йить сьа йиго та́йа па́ньі: „Де ви так ходи́ли?“ — „Іду́ з ли́стом віт па́на, кру́льа“ — так ка́же післане́ц той. Взьаў він, той післане́ц, засну́ў, бо сьі змучиў, і взьала́ той лист пиричита́ла і вже догада́ла сьі, шчо то йи йийі донька́, і взьала́ написа́ла той лист, пирипиеа́ла йіна́кше: „Стра́тьте йийі і тійі дьіти, бо на́віть ни хо́чу то слу́хати.“ — Той післане́ц прииьіс той лист до йиго́ ро́дичіў; йак ті родичи пиричита́ли, шчо: „Пи́ше наш син вітам, шчо́-би йийі стра́тити і ті дьіти.“ А то не бу́ла пра́ўда, він написа́ў до́бре, а́ле та́йа па́ньі переписа́ла ки́пско. Та й ро́дичи — ка́жут: „Ну, то тре́ба йийі стра́тити. Йак наш син пи́ши, то ми йі так зро́бимо.“ — Але та покойо́ва ду́же йийі льуби́ла і то слу́хала, шчо йийі ро́дичи ка́жут стра́тити, і сказа́ла ті па́ньі молоді: „Па́ньі мойа́, шчо йа вам скажу́! Шчо написа́ў ваш пан, жи́-би вас стра́тити і ва́ші дьіти. Али йа па́ньі то кажу́, бо миньі ду́жи шко́да па́ньі.“ — У ночі, ўсьі позасипльали, та па́ньі молода́ взьала́ ті дьіти, ті близьньуки́, і фтьікла́: „Йак миньі ма́йи бу́ти смерть і мойім дьітьам, то тре́ба тьіка́ти.“ — Пішла́ ўона́ сибі дале́ко в льіс с тими дьітьми́. А він йак йшо́ў йийі чоловік на во́йну, то маў два персте́ньі і таку́ хусти́нку зло́тими льітерами і зіста́виў йі до́ма йідéн пе́рстень, і ту хусти́ну переде́р на двойи, даў йийі полови́ну, а сибі взьаў полови́ну те́йі хусти́ни: поки́нуў йийі таки́й знак, бо він йийі ду́жи льуби́ў. Він поверта́йить сьі на-за́д з во́йни — ўже́ ни ма дьіти́й, а́-ньі йиго́ жони́. Пита́йить сьі він там свойіх ро́дичіў: „Де ви йийі подьіли і мойі дьіти?“ — „А на шо-ж ти писа́ў до нас, жи́-би йийі стра́тити і дьіти?“ — „То не пра́ўда — так ка́же той — йа писа́ў до вас: нех бу́ди, шчо хо́че, то не робіть йийі ньіц.“ — „Ми-ж йийі не роби́ли ньіц — так ка́жут ро́дичи до не́го — а ўона́ забра́ла дьіти і фтьікла́ від нас.“ — „Му́сьіла вона́ тьіка́ти, йак ви йі хтьіли стра́тити! Не ма ме́йі жони́ і мойіх дьіти́й, то йа іду́ від вас у сьвіт на-за́д і бу́ду йийі шука́ти.“ — Взьаў він сибі с собо́йу льо́кайа, набра́ў сибі йідзе́ньа і так фсього́, а-би́ він маў на рік за чим у сьвіт йіхати. І ви́йіхаў ньіби сибі ў доро́гу, све́йі жінки шука́ти. Йіздиў він без до́ўгий час по се́лах і по міста́х, і не міг йийі де знайти́. Шче стаў йіхати льіса́ми. Йіхаў він льісом так-жи до́ўгій час. Йіде він так доро́гойу, льісом, а́ли бу така́ ла́ньа, така́... ньіби дзьвір таки́й, а́ли ўона́ сьі дойі́ла так йак коро́ва, і па́сла сьі на' доро́гойу, тайа ла́ньа. І він йийі хтьіў застрілити, ту ла́ньу. Вона́ ўзьала́, ста́ла ўтьіка́ти, шче так кава́лок у льіс від доро́ги; він за не́йу стаў іти́, де ўона́ сьі подьісьть. Аш прийшла́ ўона́ і схова́ла сьі ў таку́ нуру́, була́ така́ гора́, ў ті горі така́ там йа́ма бу́ла, і та ла́ньа туди́ увійшла́. Він сибі ми́сли: „Іду́ йа туди́, до те́йі йа́ми, по-

дну́льу́ сьі.“ І вона́ там була́, та йиго́ жона́ і с ти́ми дьітьми́. Так сьі ўона́ с те́йу ла́нийу присвойіла, шчо вона́ йі дойіла так йак коро́ву, і тим молоко́м жи́ла і йійі дьіти. Але йак та ла́ньа туди́ увійшла́, і він пішо́ў за не́йу, і вона́ йиго́ пізна́ла, та йиго́ жінка, шчо там сидьіла, де та ла́ньа. Але фстида́ла сьі до не́го ви́йти, бо ўже́ бу́ла така́ на́гла, шчо з не́йі оде́жа ўблетьіла, шчо на себі ма́ла. Ка́же до не́го: „Му́жу-ж мій, шчо ти ту́тай ро́биш?“ — так до не́го вітповіла, ў ті порі. Він вітповіў до не́йі: „Хто-ш там йи? ходи́ сьуди́, бо йа не мо́жу тебе́ пізна́ти, хто таки́й?“ — А ўона́ до не́го відповіла: „Та-ш ти мій муж, а йа твойа́ жона́!“ — Сказа́ў він так шче раз: „Та ходи́ сьуди́, бо йа тебе́ не мо́жу пізна́ти!“ — Подала́ ўона́ той пе́рстинь йиму́, шчо він йі поки́нуў у до́ма, і те́йі полови́ну хусти́ни: — „Йак не віриш, то на знак!“ — так ўотповіла ўона́. — „Та ходи́-ш сьуди́ до ме́ни!“ — Ду́жи сьі він фтьішиў с то́го, шчо йійі зди́баў. — „Ни ви́йду до те́би, бо йиздім ду́жи на́гла, оде́жа з ме́ни ўблитьіла, бо йа ўже до́ўгий час ту́тай ме́шкайу, в ті порі.“ — Зьаў він с се́би оде́жу ски́нуў свойу́ і пода́ў йійі: „На, ўбери́ сьа!“ — Убра́ла сьі она́ ў йиго́ оде́жу і допіру вона́ вийшла до не́го. І ду́же сьі він фтьішиў с то́го, шчо вже свойу́ жону́ зди́баў і свойіми дьітьми́. Узьа́ў він йійі на бри́чку на свойу́ і тих два хло́пцьі, шчо були́ з не́йу і ду́жи з вели́койу хьи́ньцьійу йіхаў до до́му, до свойіх ро́дичіў на-за́д. Прийіхали ўже́ они́ до до́му, до сво́ўо пала́цу. „Спра́ўмо тепе́р баль таки́й вели́кий, роспишім по ца́лім крайу́ такі ґазе́ти, шчо мо́жи на тім бальу́ бу́дут с тве́йі фамільийі і з ме́йі.“ — Спра́вили ўони́ той баль, бага́цько наро́ду було́ на тім бальі с ца́лого крайу́. Ста́ла ўона́ каза́ти межи тими ўсьіма́ го́сьтьами: „Шчо робити такій ма́тері, шчо ма́ти каза́ла дочку́ стра́тити, бо хтьіла йти́ сама́ за́-муж, а дочку́ стра́тила?“ — Обзивайить сьі та ма́ти йійі, шчо йі каза́ла стра́тити то́му льо́кайові, заве́сти ў льіс... шчо той льо́кай приньіс знак... Та ма́ти ни спо́дьіва́ла сьі, жи то йист йійі дочка́, бо та йійі рука́ ўже́ ви́росла дру́га, шчо йійі каза́ла відрізати, а то акура́тньі бу́ла йійі дочка́. І ка́жи так дочка: „Шчо такій ма́тері робити за те́йі?“ — Ка́жи так ма́ти: „Пано́ве госьцьі! перепрашайу вас, шчо бу́ду каза́ти — взьа́ти таку ма́тьір, привйаза́ти о́ґирові до фоста́ і пустити ў чи́сте по́ле!“ — Так сама́ сибі ма́ти засуди́ла; а́ле вона сьі не сподьіва́ла, жи то йист йійі дочка́ жива́. Тра́фила акура́тньі на свойу́ дочку́, і сама сибі засуди́ла таку́ тьашку́ смерть! Уже кіне́ц йійі.

Записано від Андруха Кравіцкого в юлі 1894.

В сїй казції спутані два мотіви: мати заздрісна на красу дочки каже єї стратити, гл. Musäus, Volksmärchen der Deutschen „Der redende Spiegel“; O. Kolberg, Lud III, 129; XIV, 69—72; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 237—246; Аѳанасьевъ, Нар. русскія сказки II, 240—244; Худяковъ, Русскія сказки I, N. 16; III. N. 90;

Nowosielski, Lud ukraiński I, 245; Gliński, Bajarz polski I, 165; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 134—143; Schott, Walachische Märchen N. 5; порівнай також Аѳанасьевъ, Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу II, 715—716, — і мотів середньовікової повісти-поеми про св. Геновефу, гл. K. Simrock, Die deutschen Volksbücher I, 381 439 і численні рефлекси сеї повісти в устах люду, гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 342—347; II, 51—55; Wolf, Deutsche Hausmärchen 168—177; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 40—49, пор. Renaud, Vie de sainte Geneviéve в журналї Romania, Revue trimestriel, XVII, 331. — *І. Ф.*

24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся.

Буў то йідéи швец дýже бíдний, він не маў вітки жити; але взьаў, записáў сьі злóму дýхови. Та й йак він записáў сьі, на двáйцьіть і штíри рóки, от прийшлó, дóсить, жи він мáйи вже на тілько [оповідáч показує рукою на горлї] фсьогó: і йíсти мáйи шо і пити майи, подостáтком фсьогó. Так йíму льýди завидуйут, тому шеўцéви. От, пережи́в ін гóйно сибí черес тих двáйцьіть штíри льíта, так ужé скінчить сьа йімý ті льітá. Али ішóў сьватúй Петрó і Паўлó і Сус Христóс, ішли́ ўони ўсьі три і ніч йіх захопи́ла, та й кáжут до нéго: „Може-б ми ў вас переночувáли?“... — Але швец злóму пітписáў сьі, то ўжé ни стойáў ў йіх ласку. Али жінка булá дýже милосéрдна (дóброй вóльі) та й кáже: „Та переночýймо ті льýде“ — до нéго. От, та й він кáже: „Ну, то переночýймо“... Але-ж Сус Христóс знаў, жи він ўже пітпи́саний злóму, бо він ўсьі мисли знаў йигó. І кáжи: „То льагáйти — кáже — спáти у шóпі, ў стодóльі“... Але жінка кáже: „Трéба тим льýдьам дáти вечéрати“... — От спрáжила ўонá молокá і далá йім по скльáньцьі молокá і хльíба по кавáльчику. Вони́ то повечéрали і подьáковали; на дрýгій день поўставáли рáно, то кáжут: „Шó-би вам. паньí ґоспóдару, дарувáти за тóйи, за ті нічлыгú?“ Але він кáже: „Шчо вáша лáска“... — А воні кáут до нéго: „Ну, та шчо-ж би ви сибí жадáли?“ — А швец кáже: „Йа-б сибí то жадáў, жи-би хто сьіў на мóйім стíльчику, то жи́-би ни ўстáў, поки йа йиму ни скáжу: ўстань. Дрýге: хтó-би прийшóў ў мій сад, а потрáс мéйу слúўкойу, то жи-би ни поступúў сьі, поки йа ни скáжу. А трéтьи зноў, жи-би хто прийшóў під мойи́ вікнó, йак прúйде, то жи́-би сьі ни поступи́ў, покí йа ни скáжу“. І ті дали́ йіму тóйи і забрáли сьі і пішли́. Ну, і пýнтом вийшло тóму двáйцьіть штíри рóки, те й вже прихóдит злий по шеўцьá. Прихóдит та й кáже: „Ну, ти ўже знáйиш, жи ті льітá вийшли, жи ти буў записаний“... — Але швец кáже: „Ну, то прóшу сьíсти сибі на стíльцьі трóшки, заки́м йа повечéрайу“. — Так злий той дух йак сьіў

на стільцьі, так той сидит, швец повечераў, — той сидит, крутит сьі; та бо той злий каже: „Ну — каже — ходьім!“ — Швец каже: „Ну, то ходьім, збираймо сьі“... — Та бо злий ни може ўстати. Та й він от сидит, та й вже прубуйи, прубуйить сьі раз — ни може ўстати. Та бо вже й дивить сьі й прубуйить сьі другій раз та й каже до шеўцьа: „Пусти мене!“ — А той каже, швец: „Йак ти ше миньі придоўжиш на тім сьвітьі штири роки, то... то тьі пушчу“... — Каже злий до него: „То придоўжу тибі, ни буду тьі зачіпаў штири роки, али пусти-ж мене!“ — Той пустиў.

Пунтом жиў швец зноў штири роки, гойно жиў сибі; але скінчило сьа йіму штири роки, приходит зноў до него той шатан — але ўже ни йшоў до хати, тілько стаў сибі під вікном. Та й каже: „Ну, шеўче, збирай сьі!“ — Каже: „Добре, добре, йа ўже знайу сам, почекай“ — каже. Каже: „Нех йа повечерайу, та й — каже — будемо йти.“ — От, за-ким то швец повечераў зноў, той стойіт, стойіт таки під вікном. Та й каже швец до него: „Ну, то ходьім ўже!“ — Вийшоў на двір, а чортиско ни може поступити сьі від вікна. Той кличе йіго, а той ни може поступити сьі. Та й просить сьі в него, каже: „Та-ж пусти мене живого!“ — Каже: „Йак подаруйиш ше миньі штири роки тутай жити, то тибе пушчу.“ — Так він каже, чорт, до него: „Ше будеш жиў штири роки, пусти мене!“

Ну, перейшло тих штири льіта, приходит зноў третьій до него, ўже той старший сам прийшоў до него, кривий той, жи на йідні новьі. Те й каже: „Шеўче, ну, чому ти сьі ни збирайиш ўже?“ Каже: „Кілько-сь крутиў, то крутиў, а тепер збирати сьі мусиш іти вже.“ — А той швец каже до него: „Натрасьім ми собі сливок на дорогу!“ — Кае: „Йа буду збираў сьі, а ти піди натраси, будим мали шо йісти.“ — Йак стаў чорт трасти слийкойу, трасе та й трасе та й трасе та й трасе та й бес перестаньа ўже трасе. І просить сьі шеўцьа: „Вже пусти мене, ўже досить буде!“ — Він каже: „Йак ти миньі ўсьо подаруйиш, то йа тибе пушчу.“ — А він каже до него: „Всьо тибі подаруйу, пусти мене живого!“ — Та й швец каже: „Ну, то йди собі!“ — Та й злий той пішоў. — Али минуло тому ше рік чи два швец прожиў, два роки ше прожиў по-тім те й помер. Йак помер, так він, швец, просто йде до неба. Але сьватий Петро йно — він йде ў браму — сьватий Петро йиго за плечі та й не пускайи, кае: „Та ти злому духу пітписаў сьі, де ти тут можеш вльісти до неба?“ — Али швец таки напер сьі, таки форт, йак жид. Але пішоў сьватий Петро до Ісуса Христа та й каже: „Господи Боже, шо ми будем робити с тим шеўцем?“ Каже: — „Він пітписаў сьі — каже — шатанови, а він тепер хоче до неба — кае — доступити“... — А Ісус Христос каже до сьватого Петра, каже: „Та ти добре знайиш,

йак він нас пириночуваў. Пусти там його за браму, нех чоботи роби"... — (То колись було праўда...). — І таким способом швец прийшоў до царства небесного.

Від Миколи Кравіцкого записано в марті 1894 р.

Паралелї: Ciszewski, Krakowiacy I. N. 115, 116, 118, 121; Аѳанасьевъ, Нар. русскія сказки IV, 249; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія и разсказы стр. 120—123. *І. Ф.*

25. Христова похресниця.

Було двойи таких старених, ни мали доўго дытий, по-тім ўже мали ў старих лытах дыўчинку. І він такий дуже бідний буў, жи ныхто навіть ни хтыў йти за куми. Та й він вже взьаў, баба йі він, та й ідут обойи до ксьондва, вже ныхто ни хтыў йти. Та й йдут та й здибали на дорозы дыда старенького, та й він того дыда просит, ны-би за кума. Той дыд ни відмагаў сьа та й вже йдут фсы тройи, ідут, вже та баба і той батько і той дыд, фсы тройи йдут. Али йдут та й здибали паны таку дуже файну; та й той дыд каже: „Проси тейі паны, то ўона піде за куму." А він сьа стидайи, кае: „Та де ўона до мене піде, до такоо бідного!" Той дыд каже: „Піде, піде, но проси, то ўона піде." — І він попросиў і вона пішла А то той дыд буў Сус Христос, а та паны то пресьвата Дыва була. Та й вже ўхрестили те дитиньатко те й вже йдут до дому; те й він йіх не кличе, тих куміў, до себи, бо ни майи до чого. Те й той кум кае: „Ну, то ми, куме, підем з вами"... Каже: „Чого-ж йа вас буду кликаў с собойу — каже — коли йа ни майу навіть шкірочки хлыба ў дома"... — Ну він каже: „Не гризи сьа, ми так підем, а-би-сьмо свойу куму відвідали і твій дім відвідали." — Те й вони поприходили те й посыдали, той кум сыў і та кума, коло стола посыдали, те й він каже, той кум, до тоо своо кума: „Біжи-но до комори, може там де-шчо майиш, то нас приймеш — каже — трохи." — Він каже: „Куме мій вірний, чого йа піду до комори, коли ў мойі коморі ни ма ныц, хоць розвали йі, то ни ма ныц, ны кришки, нычого"... — А він такі його ўчепиў сьа, каже: „Біжи-но, біжи, там шо-сь йи"... — Та й пішоў кум до комори, а там ўсьо йи, шчо душа забагне, ў коморі, на ўсы боки: і хлыб бохонцьами і коўбаси і мньасо і ўсьо, шо душа забагне, шо потреба, то ўсьо сьа ў коморі напоўнило, поўна комора... Те й він сьа з-разу трохи зльакаў, трохи зрадуваў, жи то так перше ныц не було; а по-тім взьаў ўже, нарізаў тоо мньаса, кобас, те й приймаў сибі тійі куми. Ті й вони... вже він йіх приймаў, вже сы найіли досить, та й той

кум каже: „Ну, тепер-би-сьмо випили або вина, або пива післьа того йидзеньа“... — А він сьа зноў скривиў, жи ни майи ґрейцара, жи ни майи за шчо принести [коли-сь добре було: Сус Христос ходиў по землі, за кума буў!...] Каже: „Біжи-но до комори, там де-шчо надиблеш випити“ — той кум сказаў до него. Та й той кум пішоў, але дивить сьа: стойіт піўбочок пива і вино ў бутельках, ўсьо, шчо душа забагне, ў коморі. І вони ўже сибі напили сьа і куму свойу покармили, і вже по-тім посидьіли сибі, подьаковали, і на вітходьі каже той кум, Сус Христос: „Йа тибі ўже, куме, йакий-сь подаруночок дам, ті свойі похресницьі“... — І ньіц він ни даў, но березовий прутик, і каже: „Вона... вона буде тибі дуже спокійна, ньіґди ни буди плакати — але будеш йі бити тим прутиком, ньіґде, но по чиколотках“... Каже: „Ти ни будеш мати шчасьтьа за нейу, но до дванайцьіть льіт, а по дванайцьатох льітах ти йі продаси.“

От воно так собі росло і дуже спокійне було, та дитина, ньіґди ни заплакало, таке спокойни було, жи ньіґди ни заплакало. От так вже бес пару льіт воно росло, росло і ньіґди ни заплакало, таке добре було. І вони сибі за пару льіт нагадали за той прутик, жи то той кум даў, вони його положили де-сь були, те й вона кажи: „Ти, чоловічи, гльади-но того прутика, шо той кум нам даў“... Те й він найшоў той прутик де-сь на полицьі, де-сь буў заложиў на полицьі, і затьаў ту дитинку по чиколотках і воно зачало плакати грішми. Дуже сьа зрадуваў тим і шо раз ўже по трошки ту дитинку биў і ўоно ўсе йиму плакало грішми; і він до такого майонтку дійшоў, жи йиму а-ж льуди завидували. Вже йак дійшоў дуже до майонтку, зачаў сибі такі палаци муровати, такі мури розмайіті, палаци, такі доми, — а ўже ті дьіўчиньі ньі-би кінчиў сьа дванайцьатий рік, ўже йшоў йі дванайцьатий рік. По-тім йак зачали йиму льуди... на него зьіпати, на него нарікати, дали його до цьісара, жи він сам гроші робит. Дупіру цьісар зйіхаў до него зі свойіми міньістрами і хтьіў його гарештувати, ньі-би фсьі говорили, жи він сам гроші робит, жи він таким дуже майучим стаў, ньі-хто не знаў, шо то сьі стало. Та й він взьаў ту дитинку, — вже дьіўчина була, ўже дванайцьіть льіт йі стало, ўже дьівошка була, — він йак ту дьіўчину поставиў на-серед хати, йак затьаў йі тим прутиком, йак вона зачала плакати тими грішми, то сьа так сплакала по боки тими грішми, таку купу наплакала тими грішми. Той цьісар йак на то подивиў сьа, та й каже: „Дай миньі йійі за невістку, йа йійі озьму за невістку“... Те й вони за-раз сибі нагадали, жи то той кум йім казаў, жи то: „До дванайцьіть льіт будете мати шчасьтьа“ — та й вони вже ни збороньали йійі за невістку до цьісара. Те й він сказаў там, котрого дньа там: ни прийде сам по ньу, но пришле свойу вірницьу і пришле йі сукньі розмайітійі і вона йі вбере і возьме

фчу́йи, а сво́му па́нові ска́же, то ца́лком ка́менем ста́не.“ — Прикида́йить сьа брат та й ўповіда́йи до не́го: „Бра́те мій коха́ний, шчо ти нас так жа́луйиш? Йи ўже тре́тьа ніч, ти насварту́йиш... Положи́ сьа сибі ўже і спочива́й!“ — А він отповіда́йи: „Йа іщче́ сьа ви́спльу.“ — От ку́ри запіли, йакура́т двана́йцьата, він загаси́ў, положи́ў сьа. Ну, даў Бог день, він ка́е: „Фстава́й, жоно́, бо вже ма́йим день.“ — Фста́ла вона́, зготова́ла сьныда́ньа. „Вже забера́ймо сьа, да́льі вандру́ймо!“... Вже три но́чи в доро́зьі... От іду́т вони, йду́т сибі, акура́т ди́вльать сьа, — вже со́нце так, дохо́дит двана́йцьата — розложи́ли сибі ўого́нь, там жина́ звину́ла сьа сьуди́-туди́, зготова́ла ўобід, поўобідали. — „Забера́ймо сьа да́льі!“ Вандру́йут і вже то вони змага́йут так ху́тчі. — „Мо' то ми дійдем до тако́о, де місто йи альбо шо-сь“ Бо то чоловік, зна́йите, в доро́зьі загиба́йи... О, прихо́дьать на́-ніч аж до йідно́о цара́. „Мо́же-б ви нас приньа́ли на ніч?“ -- „Ну — ка цар — до́бре, йа йідна́ко дьіти́й ни ма́йу, то йа вас прийму́ так йак за свойі дьіти“... Али дали́ йім окрім таки́й поко́йик, а ф тім поко́йу була́ змійа́. Була́ змійа́ і йак вони́ польага́ли, і та змійа́ хтьіла йіх зьісти. Польага́ли, а той брат про́сит, ка́е: „Бра́те мій коха́ний, льага́й — кае — ти з йідно́о бо́ку, а йа з дру́о бо́ку“... — 'Піру ті польага́ли, а він взьаў, льіг сибі під лішком, той дурни́й брат. Польага́ли, той на лішку, а той під лішком льіг, а́ле ў тім поко́йу дру́гім буў таки́й сто́рож. І та змійа́ по прийшла́ до них і йак хтьіла так йіх разо́м обо́х ўкоўкну́ти, а той с-під лішка йак маў меч, йак фтьаў, так фсьі сьім го́лови разом зітьа́ў, від йідно́о ра́зу. Йак зітьа́ў го́лови, ну, 'піру сам ў свойі голові ра́дить сьа, де то подьіти йі... Взьаў, зірва́ў помости́ну і фсади́ў ту змійу під помости́ну, а с тих голо́ў ви́різаў сьім йази́кіў. 'Піру ди́вить сьа, на пі́лозьі ду́жи побри́скана кроў. Засьвіти́ў сьвічку, то чи́сто пі́ло́гу стира́йи, жи-би воні поўстава́ли, ни польака́ли сьа. Але ди́вить сьа: на йиго́ братові́й так йак він зітьа́ў — біла соро́чка, і побри́скана кроў була. І він взьаў, схили́ў сьа сибі так — вона́ лежа́ла віт сьтьіни́ — він схили́ў сьа і взьаў йази́ком ту кроў зача́ў злизу́вати. Той сто́рож черес той кльуч де то дзьу́рка йи ў две́рах, і диви́ў сьа на то́йи. Ну, вже то він пороби́ў то, чи́сто попра́таў, загаси́ў сьвітлу і сам положи́ў сьа спа́ти під лішко. Поўстава́ли ра́но і той сто́рож пішо́ў до цара́, жи таки́й, жи з ним буў, чирес не́го браў сьа до його́ жінки. Ну, ра́но поўстава́ли, виклада́йут, цар, жи-би буў баль... спра́вити баль. По тім бальі бу́дут йиго́ тра́тити, йиго бра́та. А той брат ўу зім ни знаў ньіц, жи спит. О, росписа́ли по різьньіх пара́х, жи-б сьа позйізди́ли на той баль. Позйіжджа́ли сьа, си́льно па́ньства, царіў і спраўльайут сибі той баль, — то йіх так йак вінча́ти буде ўже той цар. Йак они́ там позасьіда́ли за столо́м, зачина́йут сибі там різьньі ра́ди роби́ти. Вже йіх поблагослови́ў той цар. Йак йіх поблаго-

йа забйў, коли йа ни ма́йу ньі піштольи́та, ньі рушни́цьі, ньі ньіц"... Уна ка́же: „Шо-сь пі́до мно́йу лежи́т, да́вит мене́ возьде́". А він подиви́ў сьа, а то рушни́цьа під не́йу лежи́т! (Так Бог даў, вона́ така́ була́ му́чаницьа, так йі́йі му́чили). Те й він взьаў ту рушни́цьу, пішо́ў та й забйў па́ру пта́хіў, та й вже звари́ў те й вже сибі́ покарми́ли сьа ўбо́йи, йі́йі нагодува́ў і сам зьіў, вона́ ни ма́ла йак, бі́дна. Те й зноў лежи́т вона́, лежи́т те й ка́же: „Возьде́ шо-сь пі́до мно́йу зноў йи, іди́-но возьме́ш". Він ди́вить сьа, а то під не́йу ру́ки лежа́ть. Те й він а-ж зльака́ў сьа те й ка́же: „То йакі́-сь ру́ки, де-ж йа йіх подьі́йу?" Она́ ка́же: „Возьми́ йіх і піди́, там на доли́ньі йи кривичка, і возьми́ ті ру́ки розмочи́" (вони́ ду́же засу́шані були́, ті ру́ки). І він так зробйў, послу́хаў йі́йі; приньі́с ті ру́ки і ка́же: „Де-ж йа йіх подьі́йу?" А вона́ ка́жи: „Притули́ мипьі до тих ки́ктьіў!" Та й він попритулу́ваў та й вже вона́ ма́йи ру́ки. Та й вона́ зноў ка́же: „Шо́-сь возьде́ зноў пі́до мно́йу лежи́т." Вже ру́ки ма́йи, вже беспе́чна. Те й він ди́вить сьа, ви́ньаў с-під не́йі — а то ў папе́рі во́чі. Вона́ ка́же: „Возьми́ ж піди́ і ті во́чі там розмочи́." Та й він пішо́ў, розмочи́ў ті во́чі ў ті криви́цьі і приньі́с. Она́ ка́же: „Возьми́-ж миньі́ попритулу́й" — (до тих йамо́к, шо то були́ повирі́зувані). Та й він взьаў, попритулу́ваў та й вона́ ўже ма́йи во́чі. Та й по́-тім вже вона́ ка́же, мо́же за два дньі ўже, за три дньі: „Возьми́-но ти йако́го пру́тика, бу́деш мене бйў по чи́колотках." А він ка́же: „На шчо-ж йа тебе́ бу́ду бйў, ти така́-сь бі́дна була́, кальі́ка, таку́-сь му́ку терпі́ла — за шчо йа тебе́ бу́лу бйў?"... А вона́ ка́же: „Ни питай ньіц, но послу́хай мене́, то фсьо до́бре бу́де." Йак він йі зача́ў тим пру́тиком би́ти, затьа́ў йі так по-мале́нько по чи́колотках, она́ зачала́ пла́кати грі́шми; то так напла́кала тих гро́шій жи ўже до́сить. Та й він пойі́хаў до мі́ста, во так до Бро́діў, йак то там де до мі́ста мо́же, та й накупи́ў йидзе́ньа розмаі́того... до́сить, жи ўсього́ накупи́ў, шо тре́ба до ґоспода́рства. По́-тім... та й вона́ фсе каза́ла сьа би́ти, ча́сто, тим пру́тиком; от він йі́йі фсе вже бйў бйў і вже ду́же сибі́... вже гро́ші шмат вже ма́ли, те й вона́ каза́ла такі́ пала́ци, йак у йі́йі ба́тька ў рі́днього, такі́ каза́ла ви́ставити. Йак він такі́ повиставльа́ў, фсьо таке́ саме́, йак в йі́йі ба́тька було́, ў то́го рі́днього, такі́ бра́ми залі́зні, — та й цьі́сар пойі́хаў на польува́ньа та й пойі́хаў та й зблуди́ў з доро́ги, запізни́ў сьа, — чи зблуди́ў чи запізни́ў сьа, те й прийі́хаў з льо́кайом с тим сво́йім піт ті бра́ми та й ка́же: „Засту́кай-но, мо́же-б ми тут переночува́ли, шо ту йи за йаке́ тут па́ньство йи"... Те й він засту́каў, той льо́кай, а той ви́йшоў, ґоспо́дар, та й ка́же: „Мо́же-б ви нас переночува́ли?" — Ка́же: „До́бре, до́бре, про́шу, про́шу на ніч"... Та й вони́ прийі́хали те й вже там він йіх приньа́ў фа́йно, чим маў, то приньа́ў; на дру́гий день цьі́сар відйізди́ў і проси́ў йіх ду́же ўбидво́йи до се́бе на баль, те й на котро́й-сь там ўже,

він ўже сказаў на котрóй час, йа там не знайу; те й воні пойіхали на той баль до цьісара. Те й там ўже ўот позасьідáли доўкóла ў цьісара за столóм, шмат гóстий булó, та й вже сьа там бальувáли та й дé-йакі стóрійі казáли, так ўсьí ў кóльійу, йак то на бальý. Те й прийшлá ўже до нéйі кóльійа, казáти ту стóрійу, до тéйі, шо то ўонá булá биз рук, биз ніг. Те й вонá кáже: „Йа бýду казáти стóрійу, але прóшу позамикáти ўсьі двéрі!" Там була та невістка, та ўже вірницьа пó-тім догадáла сьі. Те й вонá допіру зачалá роскáзувати стóрійу те й зачалá роскáзувати, жи: „Там в йіднім сильí йа чýла, шчо йіднá дьíўчина плáкала грішми." Та й кáже: „Йійí цьíсар взьаў за свойý невістку; али цьíсар не йіхаў сам по ньу, но вúпровадиў свойý вірницьу. (А та вірницьа а-ж мінúть сьа, знáйи, жи бýде йі цемброхиа, — а то такú ни бáйка булá, но прáўда колú-сь). Те й вірницьа ни далá йі йісти, вонá дýжи зіхтьíла йісти, казáла йійí дáти рýки повідрізувати. Онá йі далá трóшки йісти те й йідут те й вонá знóў зголодньíла дýжи, те й вонá кáже: „Йа хóчу йісти" — онá кáже: „Дáй-же вóчі вúбрати." Та й вонá вúбрала вóчі, далá йі трóшки йісти; ну, та й вже прийíхали блúсько цьісара, тй й вúбігла йійí дочкá, тейі вірницьі, те й вонá взьалá з нéйі ті сýкньі ўобдéрла, ўбрáла свойý дочкý, те й взьалá йі, ту, скúнула під дерéвину в льíсьі, те й вонá так лежáла, а-ж прийшóў пустéлник та й йі взьаў. О-же так Пáн-біг даў, жо вонá пó-тім мáла вóчі і рýки мáла." Те й кáже: „Ош-то йа вам тепéр, мúлі гóсьцьі, кáжу, шо то йа йи самá. Типéрже прóшу бúти ту нивістку по чúколотках, чим онá бýди плáкати." Зачалú йі бúти — ўонá плáче такú сьльозáми, та нивістка цьісара (йак дóбре скропúли). „Ну, тепéр-же прóшу бúти менé по чúколотках." Тупіру затьалú йі по чúколотках — вонá взьалá плáкати грішми, напла́кала дуже шмат грóшій. Оже ті гóсьцьі дýже сьа ўсьí здивувáли с тóўо. Тупіру цьíсар вже ўвіриў, жи то йигó то ўже нивістка мáла бýти. Тупіру цьíсар казáў кúнути... запалúти кýпу тéрну, кúнути ту вірницьу свойý на спід, а ту йійí дочкý, а свойý невістку на вéрха, ў той вогóнь. Тупіру ўожениў сьі той син с тéйу такú, шо плáкала грішми, взьаў шьльуб... І так капарáйут і дóсьі.

Від Юрка Соколовського записано в авг. 1894 р.

Є се варіант казки „Дівчина калїка" (ч. 11). До поданих там бібліографічних вказівок додай ще: М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія и разсказы стор. 304—307; Аѳанасьевъ, Нар. русскія сказки, III, 31—41; IV, 368—377, де подана богата лїтература, а надто Житє і Слово III, 377 - 381 і статю Л. Р. (М. Драгоманова?) Корделїя Замарашка (Вѣстникъ Европы 1886). *І. Ф.*

оґрóдныік, жи то догльадáў тоўо оґрóду — і він шчо прийди рáно до тóўо оґрóду, піт кáждоўу йаблонеўу значит лежáть йаблока, а тóўо блисько паркану, піт тими йабльоньами ни ма йаблок, шо вже хто-сь збирайи, так оґрóдныік пізнаў. І взьаў, засыіў у ночі, хто то такий збирáйи йаблока? І злáпаў ту пáнну, шчо без руки. Але вонá бýла дýжи файна, подóбна такá... — А той оґрóдныік служиў у крýльа, і той круль мáў сина і той син, той панич, тóўо оґрóдныіка... обидва льубили сьі сибі. І той оґрóдныік йі тримáў, ту пáнну, бес кілька день і взьаў, сказáў тóму паничéві. Кáже: „Йа... шо йа скажý!“ — так оґрóдныік. „Йа злáпаў дýжи файну пáнну ў оґрóды.“ — Кáжи той крýлыіў син: „Покажи сьудá йийі!“ — Йак йимý оґрóдныік показáў, дýжи сьі тóму сподóбала тáйа пáнна. Він взьаў ту пáнну і з оґрóду с собóйу до покóйу і так йі тримáў у тім покóйу свойім, де сам мéшкаў, шчо нáвіть йигó рóдичи ни знáли, шчо він ту пáнну мáйи. Шчо він значит пиў йідну кáву сибі пóрцийу, ўже пó-тим казáў покойóві нéсти дьві, і так сьныідáньа і обід, шчо пéрши йіў йідну, то ўже пó-тім дьві сибі казáў приносити. І та сьі покойóва чудовáла, áле рóдичам не споминáла, жи вонá дайи дьві пóрцийі, а він йийі тримáў ў шáфі, ў свойім покóйу. Понéсла ўонá раз обід і підглянула йийі, шчо ўонá йист ў шáфі, а-сь сьі самá фтыішила, шчо йист такá подóбна пáнна. Але просиў покойóвойі, шчо-би ўонá ни казáла йигó рóдичам. То так тримáло биз рік, шчо він йі тримáў, а рóдичі ни знáли. Вже йимý сьі буó час і женити. Кáжут йигó рóдичі: „Жени сьі вже сину, де-сь тре тобі шукáти пáнни.“ — Кáже він до свойіх рóдичів: „Шчо йа вам скажý? Йа вже мáйу пáнну собі ў свойім покóйу, ўжé-м... шукáти ныіґдé не бýду дрýгойі.“ — Кáже до нéго, рóдичі: „Покажи-ж но йийі.“ — Він йийі тримáў без рік, і та рукá йийі вирóсла дрýга. І йак ті сьі рóдичі подивили на ту пáнну, і тáк-жи сьі йім сподóбала, рóдичам. — „Де ти йийі взьаў, тéйі пáнни?“ — „В оґрóды-сьмо йийі злáпали, áле вонá сьі меныі дýже сподóбала.“ — Кáжут рóдичи: „Ну, йак сподóбала сьі тибі, то бери з нéйу шльуб.“ — Зробили ўони висыільа й взьали шльуб с тéйу пáннойу. І стáла вóйна у другім крайі і він пішóў там на пóміч, а йийі зістáвиў при свóйіх рóдичах. І ўнá заступила ў цьиижі, вже від нéго, і пó-тим, йак він ше там буў на вóйныі, мáла ўонá два хлóпцыі, були близьньукй. Ті йигó рóдичи були на ньу лихі чогó-сь і написáли ўони до нéго, шчо: „Мáйи пса і котá твойá жінка.“ — А то ни бýла прáўда, но тілько два хлóпцыі, а написáли, жи пса і котá мáйи. Післáли той лист а-ж до нéго на вóйну, шчо с тим робити, чи то потрáтили йийі, бо нам стид, чи шчо с тим робити? А він вітписáў: „Нех бýди, шчо хóчи, то то йист мойі, мойі дьіти. А-ж йак йа до дóму прийіду, нех йа то побáчу.“ — І подáў лист післанцеви і той післанéц ныіс ўже від нéго а-ж до йигó рó-

дыульў сьі.“ І вона́ там була́, та йиго́ жона́ і с ти́ми дытьми́. Так сьі ўона́ с тейу ла́нийу присвойіла, шчо вона́ йі дойіла так йак коро́ву, і тим молоко́м жи́ла і йійі дыти. Але йак та ла́ньа туди́ увійшла́, і він пішо́ў за не́йу, і вона́ йиго́ пізна́ла, та йиго́ жінка, шчо там сидьіла, де та ла́ньа. Але фстида́ла сьі до не́го ви́йти, бо ўже́ бу́ла така́ на́гла, шчо з не́йі оде́жа ўблетьіла, шчо на себі ма́ла. Ка́же до не́го: „Му́жу-ж мій, шчо ти ту́тай ро́биш?“ — так до не́го вітповіла, ў ті норі. Він вітповіў до не́йі: „Хто-ш там йи? ході́ сьуди́, бо йа не мо́жу тебе́ пізна́ти, хто такий?“ — А ўона́ до не́го відповіла: „Та-ш ти мій муж, а йа твойа́ жона́!“ — Сказа́ў він так шче раз: „Та ході́ сьуди́, бо йа тебе́ не мо́жу пізна́ти!“ — Подала́ ўона́ той пе́рстинь йиму́, шчо він йі поки́нуў у до́ма, і те́йі полови́ну хусти́ни: — „Йак не віриш, то на знак!“ — так ўотповіла ўона́. — „Та ході́-ш сьуди́ до ме́ни!“ — Ду́жи сьі він фтьішиў с то́го, шчо йійі зди́баў. — „Ни ви́йду до те́би, бо йийзді дужи на́гла, оде́жа в ме́ни ўблитьіла, бо йа ўже доўгий час ту́тай ме́шкайу, в ті норі.“ — Зьаў він с се́би оде́жу ски́нуў свойу́ і пода́ў йійі: „На, ўбери́ сьа!“ — Убра́ла сьі она́ ў йиго́ оде́жу і допіру вона́ ви́йшла до не́го. І ду́же сьі він фтьішиў с то́го, шчо вже свойу́ жону́ зди́баў і свойіми дытьми́. Узьа́ў він йійі на бри́чку на свойу́ і тих два хло́пцьі, шчо були́ з не́йу і ду́жи в вели́койу хьи́ньцьійу йіхаў до до́му, до свойіх ро́дичіў на-за́д. Прийіхали ўже́ они́ до до́му, до сво́ўо пала́цу. „Спра́ўмо тепе́р баль такий вели́кий, роспишім по ца́лім крайу́ такі ґазе́ти, шчо мо́жи на тім бальу́ бу́дут с тве́йі фамільйійі і з ме́йі.“ — Спра́вили ўони́ той баль, бага́цько наро́ду було́ на тім бальі с ца́лого крайу́. Ста́ла ўона́ каза́ти межи тими ўсьіма́ го́сьтьами: „Шчо роби́ти такій ма́тері, шчо ма́ти каза́ла дочку́ стра́тити, бо хтьіла йти́ сама́ за́-муж, а дочку́ стра́тила?“ — Обзивайить сьі та ма́ти йійі, шчо йі каза́ла стра́тити то́му льо́кайові, заве́сти ў льіс... шчо той льо́кай прыньіс знак... Та ма́ти ни спо́дьіва́ла сьі, жи то йист йійі дочка́, бо та йійі рука́ ўже́ ви́росла дру́га, шчо йійі каза́ла відрізати, а то акура́тньі бу́ла йійі дочка́. І ка́жи так дочка: „Шчо такій ма́тері роби́ти за те́йі?“ — Ка́жи так ма́ти: „Пано́ве госьцьі! перепраша́йу вас, шчо бу́ду каза́ти — взьа́ти таку ма́тьір, привйаза́ти о́ґирові до фоста́ і пусти́ти ў чи́сте по́ле!“ — Так сама́ сибі ма́ти засуди́ла; а́ле вона сьі не сподьіва́ла, жи то йист йійі дочка́ жива́. Тра́фила акура́тньі на свойу́ дочку́, і сама сибі засуди́ла таку́ тьашку́ смерть! Уже кіне́ц йійі.

Записано від Андруха Кравіцкого в юлі 1894.

В сій казці спутані два мотиви: мати заздрісна на красу дочки каже її стратити, гл. Musäus, Volksmärchen der Deutschen „Der redende Spiegel“; O. Kolberg, Lud III, 129; XIV, 69—72; Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 237—246; Аѳанасьевъ, Нар. русскія сказки II, 240—244; Худяковъ, Русскія сказки I, N. 16; III. N. 90;

Nowosielski, Lud ukraiński I, 245; Gliński, Bajarz polski I, 165; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 134—143; Schott, Walachische Märchen N. 5; порівнай також Аѳанасьевъ, Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу II, 715—716, — і мотів середньовікової повісти-поеми про св. Геновефу, гл. K. Simrock. Die deutschen Volksbücher I, 381—439 і численні рефлекси сеї повісти в устах люду, гл. Grimm, Kinder- und Hausmärchen I, 342—347; II, 51—55; Wolf, Deutsche Hausmärchen 168—177; Hahn, Griechische und albanesische Märchen II, 40—49, пор. Renaud, Vie de sainte Geneviéve в журналї Romania, Revue trimestriel, XVII, 331. — *І. Ф.*

24. Як швець чортови записав ся а до неба дістав ся.

Буў то йіде́и швец ду́же бідний, він не маў вітки жи́ти; але взьаў, записа́ў сьі зло́му ду́хови. Та й йак він записа́ў сьі, на два́йцьіть і шті́ри ро́ки, от прийшло́, до́сить, жи він ма́йи вже на тілько [оповіда́ч показує рукою на горлї] фсього́: і йісти ма́йи шо і пити майи, подоста́тком фсього́. Так йіму льу́ди зави́дуйут, тому шеўце́ви. От, пережи́в ін го́йно сибі через тих два́йцьіть шті́ри льі́та, так уже́ скінчить сьа йіму́ ті льіта́. Али ішо́ў сьвати́й Петро́ і Паўло́ і Сус Христо́с, ішли́ ўони ўсьі три і ніч йіх захопи́ла, та й ка́жут до не́го: „Може-б ми ў вас переночува́ли?“... — Але швец зло́му пітписа́ў сьі, то ўже́ ни стойа́ў ў йіх ла́ску. Али жінка була́ ду́же милосе́рдна (до́брой во́льі) та й ка́же: „Та переночу́ймо ті льу́де“ — до не́го. От, та й він ка́же: „Ну, то переночу́ймо“... Але-ж Сус Христо́с знаў, жи він ўже пітпи́саний зло́му, бо він ўсьі ми́сли знаў йиго́. І ка́жи: „То льага́йти — ка́же — спа́ти у шо́пі, ў стодо́льі“... Але жінка ка́же: „Тре́ба тим льу́дьам да́ти вече́рати“... — От спра́жила ўона́ молока́ і дала́ йім по скльа́ньцьі молока́ і хльі́ба по кава́льчику. Вони́ то повече́рали і подьа́ковали; на дру́гій день поўстава́ли ра́но, то ка́жут: „Шо́-би вам, паньі́ ґоспо́дару, дарува́ти за то́йи, за ті нічльігі́?“ Але він ка́же: „Шчо ва́ша ла́ска“... — А вони́ ка́ут до не́го: „Ну, та шчо-ж би ви сибі жада́ли?“ — А швец ка́же: „Йа-б сибі то жада́ў, жи-би хто сьіў на мо́йім стільчику, то жи́-би ни ўста́ў, поки йа йиму ни ска́жу: ўстань. Дру́ге: хто́-би прийшо́ў ў мій сад, а потра́с ме́йу сли́ўкойу, то жи-би ни поступи́ў сьі, поки йа ни ска́жу. А тре́тьи зноў, жи-би хто прийшо́ў під мойи́ вікно́, йак прийде, то жи́-би сьі ни поступи́ў, покі́ йа ни ска́жу“. І ті дали́ йіму то́йи і забра́ли сьі і пішли́. Ну, і пу́нтом ви́йшло то́му два́йцьіть шті́ри ро́ки, те й вже прихо́дит злий по шеу́цьа́. Прихо́дит та й ка́же: „Ну, ти ўже зна́йиш, жи ті льіта́ ви́йшли, жи ти буў запи́саний“... — Але швец ка́же: „Ну, то про́шу сьі́сти сибі на стільцьі́ тро́шки, заки́м йа повече́райу“. — Так злий той дух йак сьіў

йак він нас пириночуваў. Пусти там йиго за браму, нех чоботи роби"... — (То коли-сь було праўда...). — І таким способом швец прийшоў до царства небесного.

Від Миколи Кравіцкого записано в марті 1894 р.

Паралелї: Ciszewski, Krakowiacy I. N. 115, 116, 118, 121; Аѳанасьевъ, Нар. русскія сказки IV, 249; М. Драгомановъ, Малор. нар. преданія и разсказы стр. 120—123. *І. Ф.*

25. Христова похресниця.

Було двойи таких староньких, ни мали доўго дытиий, по-тім уже мали ў старих льітах дыўчинку. І він такий дуже бідний буў, жи ныхто навіть ни хтыіў йти за куми. Та й він вже взьаў, баба йі він, та й ідут обойи до ксьондза, вже ныхто ни хтыіў йти. Та й йдут та й здибали на дорозьі дыда старенького, та й він того дыда просит, ныі-би за кума. Той дыд ни відмагаў сьа та й вже йдут фсьі тройи, ідут, вже та баба і той батько і той дыд, фсьі тройи йдут. Али йдут та й здибали паны такý дуже файну; та й той дыд каже: „Проси тейі паньі, то ўона піде за куму." А він сьа стидайи, кае: „Та де ўона до мене піде, до такоо бідного!" Той дыд каже: „Піде, піде, но проси, то ўона піде." — І він попросиў і вона пішла А то той дыд буў Сус Христос, а та паньі то пресьвата Дыіва була. Та й вже ўхрестили те дитиньатко те й вже йдут до дому; те й він йіх не кличе, тих куміў, до себи, бо ни майи до чого. Те й той кум кае: „Ну, то ми, куме, підем з вами"... Каже: „Чого-ж йа вас буду киикаў с собойу — каже — коли йа ни майу навіть шкірочки хлыіба ў дома"... — Ну він каже: „Не гризи сьа, ми так підем, а-би-сьмо свойу куму відвідали і твій дім відвідали." — Те й вони поприходили те й посьідали, той кум сьіў і та кума, коло стола посьідали, те й він каже, той кум, до тоо своо кума: „Біжи-но до комори, може там де-шчо майиш, то нас приймеш — каже — трохи." — Він каже: „Куме мій вірний, чого йа піду до комори, коли ў мойі коморі ни ма ныіц, хоць розвали йі, то ни ма ныіц, ньі кришки, ньічого"... — А він таки його ўчепиў сьа, каже: „Біжи-но, біжи, там шо-сь йи"... — Та й пішоў кум до комори, а там ўсьо йи, шчо душа забагне, ў коморі, на ўсьі боки: і хлыіб бохонцьами і коўбаси і мньасо і ўсьо, шо душа забагне, шо потреба, то ўсьо сьа ў коморі напоўнило, поўна комора... Те й він сьа з-разу трохи зльакаў, трохи зрадуваў, жи то так перше ныіц не було; а по-тім взьаў уже, нарізаў тоо мньаса, кобас, те й приймаў сибі тійі куми. Ті й вони... вже він йіх приймаў, вже сьі найіли досить, та й той

ЕТНОҐРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК.

ВИДАЄ

ЕТНОҐРАФІЧНА КОМІСИЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. X.

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКІ НАРОДНІ ПРИПОВІДКИ.

Зібрав, упорядкував і пояснив

ДР. ІВАН ФРАНКО.

Вип. І. (А – Відати).

У ЛЬВОВІ, 1901.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Sprichwörter galizischer Ruthenen

gesammelt, geordnet und erläutert

von **Dr. IVAN FRANKO.**

Band I, Heft I.

Gegenwärtige Sammlung enthält alles, was bisher an galizisch-ruthenischen Sprichwörtern gedruckt wurde, doch ist das gedruckte Material um ein Vielfaches durch neue Sammlungen aus dem Volksmunde sowohl vom Redacteur selbst, als auch von verschiedenen anderen Personen vermehrt worden. Bei jeder N-r ist die Ortschaft, oder wo es sich um ältere Sammlungen handelt, der Sammler angegeben. Das Dialekt ist womöglich sorgfältig bewahrt, Varianten ein und desselben Sprichwortes beisammen vereinigt und mit Abkürzungen gedruckt. Jede N-r wird sachlich und, wo est noth thut, auch sprachlich erklärt; bei den Erklärungen wird auf Darstellung der Volksanschauungen, Gewohnheiten, Gebräuche und Erzählungen, welche zur Bildung des betreffenden Sprichwortes den Anlass geboten haben, besonderes Gewicht gelegt. Bei den meisten Sprichwörtern werden Analogien aus dem Sprichwörterschatze anderer Nationen angegeben, natürlich mit dem Vorbehalt, dass der Redacteur auf die Vollständigkeit der betreffenden Litteratur keinen Anspruch erheben kann. Nur nothwendigste Fingerzeige für weitere Studien will er hiemit gegeben haben.

Die ganze Sammlung wird 3—4 Bände, jeder im Umfange von 3 solchen Heften wie das gegenwärtige, also zusammen 9—12 Hefte umfassen und soll zum Schlusse ausser der notwendigen Indices auch eine Abhandlung über das Sprichwort, dessen Bedeutung für die Sprach- und Volkskunde und speziell über ukrainische Sprichwörter und deren bisherige Sammlungen enthalten.

In der Buchhandlung der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg (Czarnecki-Gasse 26) sind noch folgende, auf die ukrainische Volkskunde Bezug habende Werke zu bekommen:

BARWINSKI ALEX. Chrestomathie den ukr. Volkslitteratur . . . . 3·60 Kr.

" Chrestomathie der alten ukr. Litteratur bis zum Ende des XVIII Jahrhunderts . . . . 2·40 "

CELEVYČ JUL. Das Räuberwesen in der Karpathen im XVIII Jahrh. (auch Volkslieder und Traditionen mit einbezogen — Ruth. Histor. Bibliothek Bd. XIX) . . . . 3·60 "

CLOUSTON, Volksmärchen und Anekdoten, ihre Wanderungen und Verwandlungen, aus dem Englischen übersetzt und erweitert von A. Krymskyj u. Ivan Franko . . . . 1·— "

ČERKAVSKYJ IRINARCH, Die Beerbung im ukr. Gewohnheitsrecht . --,60 "

DRAGOMANOV M. Abhandlungen zur ukr. Volkskunde und Litteraturgeschichte, 2 Bde . . . . 6.— "

DYKARIV M., Weihnachtsfest am Kuban (siehe Etnogr. Sammelwerk Bd. I)

" Volksanekdoten aus dem Kubangebiete (Ethn. Sammel. Bd. II)

" Volskgerüchte aus Anlass der Czarenkrönung (Ethn. Sammelw. Bd. V)

" Programm zur Sammlung der Materialien über Bünde und Versammlungen der Dorfjugend (Mater. zur ukr. Ethnol. Bd. III) . . —·30 "

Тимчасова оповістка.

Передаючи шан. Громадї початок моеї збірки галицько-руських народнїх приповідок, уважаю потрібним сказати дещо про плян сього видання. Розпочавши збирати приповідки та всякі образові речення, порівнання, проклятя, формулки, мудрования і т. и. ще на шкільній лаві, звиш 30 лїт тому назад, я постановив нарештї приступити до видання отсеї збірки, в яку крім зібраного мною безпосередно з уст народа матеріялу входять численні, більші або меньші рукописні збірки иньших осіб, що набрали ся чи то у мене, чи в Наук. Тов. ім. Шевченка, чи в иньших бібліотеках, а надто ті збірки галицько-руських приповідок, що були друковані давнійше (Осипа Левицького, Ількевича, Кобринського, Головацкого, Ст. Петрушевича, Гнїдковського, Ґреґоровича, Кольберґа, Незабітовского і т. и).

Відкладаючи детальне обговорене всїх тих, а особливо рукописних збірок, які війшли в мою, до передмови першого, зглядно остатнього тому, позволяю собі на сьому місцї загально висловити сердечну подяку всім тим Впов. Паням і Панам, що зволили своїми причинками допомогти менї до зложеня отсеї збірки. До сеї подяки долучую просьбу — не залишати сього дїла, збираня приказкового матеріялу, й далї. Отсей перший випуск нехай буде заразом і покажчиком, як і які річи збирати.

Основні прінціпи, на яких я поклав своє оброблене та впорядковане отсеї збірки, можна висловити ось у яких точках:

1) Кожда приповідка повинна бути записана як найдокладнїйше, в тім диялектї і в тій формі, як живе в устах народа; коли її уживають у ріжних формах, у ріжних язикових конструкциях, треба записувати всї відміни.

2) При кождій приповідцї зазначую, де вона записана; тілько там, де се неможливо (при приповідках узятих із старших збірок, у яких не зазначено місцевости) подаю назву збирача.

3) До кождої приповідки додаю більш або меньше детальне поясненє річеве, а де треба, то й язикове, по змозї черпане також із уст народа; се конечне тому, що вже тепер деякі приповідки

в наших старших збірках незрозумілі, бо виплили нераз із якихсь місцевих чи припадкових обставин.

4) При кождім поясненю, а властиво там, де се можу зробити, вказую паралелї даної приповідки в иньших збірках наших і чужих, иноли цитуючи вповнї ті чужі приповідки, де їх текст може причинити ся до поясненя нашої, частїйше даючи тільки бібліографічну вказівку.

5) При впорядкованю матеріялу я держав ся принятої в науцї системи — азбучного порядку тем. Так упорядкована найбільша з виданих доси збірок приповідок, пятитомовий Sprichwörter-Lexicon К. Вандера; одначе я занехаяв проведений Вандером (і Словаком Затурецким) скрізь поділ на властиві приповідки і приказкові звороти, порівнаня, образи і т. п., йдучи тут за упрощеною системою Адальберґа. Для лїпшого перегляду і для вигоди при уладжуваню покажчика я завів подвійну нумерацію приповідок: одну в рамах кождої теми, а другу в живій паґінацїї, де показую загальне число всїх приповідок у збірцї.

Моя збірка буде виходити випусками (один випуск, се один том Етноґрафічного Збірника), кождий в обємі 200 сторін. Три такі випуски будуть чинити один том (600 сторін тексту), до якого буде додана орієнтаційна передмова, покажчик лїтератури, скорочень і тем. Цїлість, на скілько можу оцїнити се тепер, обійме що найменше 3 такі томи (9 випусків). До остатнього тома буде додана детальна студия про приповідки взагалї, про важнїйші збірки і спеціально про матеріял використаний у моїй збірцї. Зі сказаного виходить, що докінченє друку отсеї збірки буде можливе хиба за яких 10 лїт, числячи один випуск Етногр. Збірника на рік.

Для тих, хто захоче користувати ся отсим виданем, подаю тимчасове поясненє вжитих у ньому скорочень.

Adalb. — Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich, zebrał i opracował Samuel Adalberg. Warszawa 1889—1894.

Ант. і Драг. Историческія пѣсни Малорусскаго народа, съ объясненіями Вл. Антоновича і М. Драгоманова. Кіевъ 1874, 1875, (2 томи).

Бар., Bar. — Bajki, fraszki, podania, przysłowia i pieśni na Rusi, zebrał ks. Sadok Barącz. Drugie wydanie. Lwów 1886.

Bartoš. — Moravský lid. Františka Bartoše sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy. V Telči 1892.

Батят. — Батятичі, село жовківського пов.

Beb. — Heinrich Bebels Proverbia germanica. bearbeitet von Dr. W. H. D. Suringar. Leiden 1879.

Белел. — Белелуя, село снятинського пов.

Береж. — Бережниця, село жидачівського пов.

Берез. — Березів, село коломийського пов.

Бжоз., Brzoz. — Przysłowia polskie, zebrał Franciszek Korab Brzozowski. Kraków 1896.

Бібр. — Бібрка, містечко бібрецького пов.

[illegible] Бор. — Борки або Борки Великі, село тернопільського пов.

Болех. — Болехів, місточко долиньского пов.

Борис. — Борислав, село дрогобицького пов.

Борки — див. Бірки.

Бортн. — Бортники, село бобрецького пов.

Братк. — Братківцї, село стрийського пов.

Будил. — Буднлів, село снятиньского пов.

Wahl. I. — Das Sprichwort der hebräisch-aramäischen Literatur mit besonderer Berücksichtigung des Sprichwortes der neueren Umgangssprachen. Ein Beitrag zur vergleichenden Parömiologie von Dr. M. C. Wahl. Erstes Buch. Zur Entwicklungstheorie des sprichwörtlichen Materials. Leipzig 1871.

Wahl. II. — Das Sprichwort der neueren Sprachen. Ein vergleichend phraseologischer Beitrag zur deutschen Literatur von Dr. M. C. Wahl. Erfurt 1877.

Wand. — Deutsches Sprichwörter-Lexicon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk, herausgegeben von Karl Friedrich Wilhelm Wander. Leipzig 1867—1880, перше вид. 5 томів.

Wacł. z Ol. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego, z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego, zebrał i wydał Wacław z Oleska. We Lwowie 1833.

Винн. — Винники, місточко львівського пов.

Вік. — Вікно, село скалацького пов.

Wlisl. — Märchen und Sagen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier. Aus eigenen und fremden Sammlungen übersetzt von Dr. Heinrich von Wlislocki. Hamburg 1891.

Войн. — Войнилів, місточко калуського пов.

Wojc. Войцїцкий — O przysłowiach historycznych i rolniczych ludu w Polsce i na Rusi, przez K. Wł. Wojcickiego. Warszawa 1855. (В книзї Złota przędza poetów i prozaików polskich, т. II, стор. 639—652).

Воробл. — Вороблевичі, село дрогобицького пов.

Вурцбах. — Die Sprichwörter der Polen, historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slovenen und verglichen mit änhlichen andrer Nationen, mit beigefügten Originalen. Ein Betrag zur Kenntniss slavischer Culturzustände von Dr. Constant Wurzbach, 2. Ausg. Wien 1852.

Haller. — Altspanische Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten aus den Zeiten vor Cervantes... von Dr. Joseph Haller. Zweiter Theil. Regensburg 1873.

Гвозд. — Гвоздець, місточко коломийського пов.

Гильф. — Старинный сборникъ сербскихъ пословицъ, изд. А. Гильфердингъ (Записки Имп. Русскаго Географическаго общества по отдѣленію этнографіи, т. II, С. Петербургъ 1869, стор. 117—224).

Гнїдк. Пословицы и поговорки Галицкой и Угорской Руси, изд. В. С. Вислоцкаго (Записки ut supra, стор. 227—362) В се виданє крім рукописної збірки Гнїдковського війшли давнїйше

друковані збірки Левицкого, Головацкого та Ількевича, які ми використали окремо.

Голг. — Голгочі, село підгаєцкого пов.

Голоб. — Голобутів, село стрийського пов.

Гол. — Головацкий Яків, цитовані його збірки приповідок із книжки „Вінок Русинам на обжинки" Відень 1847 (т. II, ст. 240—254) і Slavische Bibliothek oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte, herausgegeben von Fr. Miklosich, Wien 1851, т. I, стр. 264—266.

Голов. Пѣсни — Народныя пѣсни Галицкой й Угорской Руси, собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ. Москва, 1878, три части в 4 томах.

Горб. — Горбачі, село рудецького пов.

Городен. — Городенка, місточко городенського пов.

Гор. — Городок, місточко городецького пов.

Гриб. Грибов. — Грибовичі, село львівського пов.

Giusti — Raccolta di proverbi Toscani con illustrazioni, cavata dai manoscritti di Giuseppe Giusti. Firenze 1853.

Greg. — Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim, napisał Jan Gregorowicz. Lwów 1881.

Grimm. DM. — Deutsche Mythologie von Jacob Grimm.

Даль — Пословицы русскаго народа, сборникъ... Владиміра Даля, изд. 2, два тома. С. Петерб. Москва 1879.

Дар. — Przysłowia ruskie, zebrał M. Darowski, рукопис бібліотеки Оссолінських у Львові.

Дидь. — Дидьова, село турецького пов.

Дик. — М. А. Дикаревъ, Воронежскій этнографическій сборникъ. Воронежъ 1891.

Дмит. — Дмитровичі, село львівського пов.

Добрівл. — Добрівляни, село дрогобицького пов.

Добр. — Добромиль, місточко добромильського пов.

Добрес. — Добросин, село жовківського пов.

Довгоп. Довгополе, село косівського пов.

Дол. — Долина, місточко долинського пов.

Драгом. Розв. — Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство (Збірник фільольоґ. секциї Наук. тов. ім. Шевченка т. II і III). Львів 1899, 1900.

Дрог. — Дрогобич, місто дрогобицького пов.

Дул. — Дуліби, село стрийського пов.

Етн. Зб. — Етноґрафічний Збірник, видає Етноґрафічна комісия Наук. тов. ім. Шевченка у Львові. Томи I—IX.

Етнол. мат. — Матеріяли до українсько-руської етнольоґії, видає етноґр. комісиї за редакциєю Хв. Вовка т. I—III.

Ефим. Млр. зак. — Сборникъ малороссійскихъ заклинаній, составилъ П. Ефименко. Москва 1874.

Жабє — Жабє, село косівського пов.

Желех. — Малоруско-нїмецкий словар, уложив Евгений Желеховский. Львів 1886, 2 томи.

Жовк. — Жовква, місто жовківського пов.
Зав. Завад. — Завадів, село стрийського пов.
Зазул. — Зазулинці, село заліщицького пов.
Заліщ. — Заліщики, місточко заліщицького пов.
Zátur. — Slovenská přislovi, pořekadla a úslovi. sepsal Adolf Petr Zátorecký. V Praze 1897.
Збар. — Збараж, місточко збаразького пов.
Іванк. — Іванківка, село богородчанського пов.
Ільк. — Галицкія приповѣдки и загадки зôбранін Григорим Илькевичом. У Вѣдни 1841.
Kalina. — Lud, organ Tow. ludoznawczego, pod red. prof. A. Kaliny. Lwów. Виходить від р. 1895.
Кал. — Калуш, місточко калуського пов.
Карл. — Карлів, село снятинського пов.
Клинець — село стрийського пов.
Ключів — село коломийського пов.
Knap. — Thesaurus polono-latino-graecus Gregorii Cnapii. t. III, continens Adagia polonica selecta etc. Varsoviae 1632.
Коб. Кобил. — Кобиловолоки, село теребовельського пов.
Кобр. — Букварь новымъ способомъ оуложеный для домашнои науки. Въ Львовѣ 1842 (автором був Йосафат Кобринський; тут уміщено 45 приповідок).
Kolb. III. — Lud, jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce. Serja III. Kujawy (Warszawa 1867).
Кол. Колом. — Коломия, місто коломийського пов.
Кольб. — Pokucie, obraz etnograficzny Oskara Kolberga, 4 tomy. Kraków 1883—1889.
Ком. Комар. — Комарно, місточко рудецького пов.
Ком. — Нова збирка народнихъ малоруськихъ приказокъ, присливъівъ, помовокъ, загадокъ и замовлянь. Впорядкувавъ М. Комаровъ. Одесса 1890.
Корч. — Корчин, село стрийського пов.
Косс. — Коссів, місточко косівського пов.
Кот. Котуз. — Котузів, село підгаєцкого пов.
Красноїля — село косівського пов.
Крех. — Крехів, село жовківського пов.
Кривор. — Криворівня, село косівського пов.
Krumb. — Sitzungsberichte der königl. bayer Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-philologische Classe, Sitzung vom 8 Juli 1893. Prof. K. Krumbacher, Mittelgriechische Sprichwörter. München 1893.
Кун. — Кунин, село жовківського пов.
Кути — місточко косівського пов.
Лев. Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien von Joseph Lewicki. Przemyśl 1834.
Libl. — Česká přislovi a pořekadla. Sebral a sestawil Jan Slawibor Liblínský. W Praze, 1848.
Лїбух. — Лїбухора, село стрийського пов.

Лімна — село турецького пов.

Linde — Slownik języka polskiego przez M. Samuela Bogumiła Linde, wyd. drugie, Lwów 1859.

Лол. — Лолин, село долинського пов.

Луч. Лучак. — Др. В. Лучаківський, рукописна збірка приповідок зібраних у Тернопільщині.

Люб. — Любша, село жидачівського пов.

Льв. — Львів.

Махн. — Махновець, село золочівського пов.

Мінч. — Филимон Мінчакевич, рукописна збірка приповідок із 30-их років, у бібліотеці Нар. Дому у Львові.

Мост. — Мостиска, місточко мостиського пов.

Мшан. — Мшанець, село старосамбірського пов.

Наг. — Нагуєвичі, село дрогобицького пов.

Нез. — Незабітовский, збірка приповідок із сяніцького пов., війшла в видане Бжозовского.

Ном. — Українські приказки, прислівя і таке инше, зібрав М. Номис. С. Петербург 1864.

Нос. — Сборникъ бѣлорусскихъ пословицъ составленъ И. И. Носовичемъ (Записки И. Р. Геогр. Общества по отд. этногр. т. I.) С. Петербургъ 1867.

Oesterley, Wend. — Wendunmuth von Hans Wilhelm Kirchhof. Herausgegeben von Hermann Oesterley (Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, томи 95—99). Tübingen 1869.

Орел. — Орелець, село снятинського пов.

Орт. — Ортиничі, село самбірського пов.

Osm. Spr. — Osmanische Sprichwörter, herausgegeben durch die k. k. Orientalische Akademie in Wien. Wien 1865.

Ост. Біб. — Біблія видана в Острозї 1580.

Отин. — Отиневичі, село бобрецкого пов.

Памятки — Памятки українсько-руської мови і лїтератури, вид. Археоґрафічна комісия Наук. тов. ім. Шевченка, томи I—III, Львів 1896, 1899, 1902.

Папір. — Папірня, село теребовельського пов.

Петр. — Przysłowia i przypowieści ludu ruskiego w Galicyi, zebrane przez S. P. z Dobrzan. (Przyjaciel domowy, Lwów,1857) S. P. — Степан Петрушевич; також його рукопис у моїм посїданю.

Петруш. — Общерусскій дневникъ церковныхъ, народныхъ, семейныхъ праздниковъ и хозяйственныхъ занятій, примѣтъ и гаданій, составилъ А. С. Петрушевичъ. Львôвъ 1866.

Печен. — Печенїжин, місточко коломийського пов.

Підвол. — Підволочиска, місточко скалацького пов.

Пост. — Постолівка, село гусятинського пов.

Пужн. — Пужники, село бучацького пов.

Пустом. — Пустомити, село львівського пов.

Рава Р. — Рава Руска, місточко равського пов.

Рогат. — Рогатин, місточко рогатинського пов.

E. Rot. — Adagia, id est Proverbiorum, paroemiarum et parabolarum omnium, quae apud Graecos, Latinos, Hebraeos, Arabes

etc, in usu fuerunt, collectio absolutissima... Des. Erasmi Rotterdami et aliorum. Francofurti 1670.
Roszk. O. — Obrzędy i pieśni weselne ludu ruskiego w Lolinie, zebrała Olga Roszkiewicz (Odbitka ze Zbioru wiadomości do antropologii krajowej t. XII).
Сенеч. — Сенечів, село стрийського пов.
Seybold — Viridarium, d. h. Der Lustgarten von auserlesenen Sprichwörtern, von Joh. Georg Seybold. Nürnberg, 1667.
Сим. — Старинные сборники русскихъ пословицъ, поговорокъ, загадокъ и проч. XVII—XIX столѣтій. Собралъ и приготовилъ къ печати Павелъ Симони. Вып. первый, I—II. С. Петербургъ 1899.
Simr. — Die deutschen Volksbücher, gesammelt von Karl Simrock. Bd. V. Deutsche Sprichwörter. Frankfurt a. M. 1846.
Скал. — Скалат, місточко скалацького пов.
Сквар. — Скварява, село жовківського пов.
Снят. — Снятин, місточко снятинського пов.
Сор. — Сороки, село львівського пов.
Стан. — Станїславів, місто.
Стец. (через помилку Стеж.) — Стецева, село снятинського пов.
Стоян. — Стоянів, місточко каменецького пов.
Стрий — місто.
Стрільб. — Стрільбичі, село старосамбірського пов.
Сумцов. Разыск. — Проф. Н. Ѳ. Сумцовъ. Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцахъ. Харьковъ 1897.
Сяніц. — Сяніцкий повіт, приповідки зібрані Незабітовским не знати в яких селах.
Tendlau — Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit. Als Beitrag zur Volks- Sprach- und Sprichwörterkunde. Aufgezeichnet aus dem Munde des Volkes und erläutert von Abraham Tendlau. Frankfurt a. M. 1860.
Тереб. — Теребовля, місточко теребовельського пов.
Топільн. — Топільниця, село самбірського пов.
Туглук. — Туглуків, село снятинського пов.
Tunnic. — Tunnicius. Die älteste niederdeutsche Sprichwörtersammlung, herausgegeben... von Hoffmann von Fallersleben. Berlin 1870.
Турильч. — Турильче, село борщівського пов.
Турка — місточко турецького пов.
Туст. — Тустановичі, село дрогобицького пов.
Тяглів — село белзького пов.
Уверцї — село самбірського пов.
Угн. — Угнів, місточко равського пов.
Ур. — Уриче, село стрийського пов.
Franck. — Sprichwörter durch Sebastian Francken. Frankenfurt a. M. 1541.
Frischb. — Preussische Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten, gesammelt von H. Frischbier. Königsberg, 1861.

ZDMG. — Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
Цен. — Ценїв, село коломийського пов.
Zingerle — Die deutschen Sprichwörter im Mittelalter, gesammelt von Ignaz von Zingerle. Wien 1864.
Cinc. — Przysłowia, przypowieści i tp. ludu polskiego na Szląsku, zebrał Andrzej Cinciała. Kraków 1884.
Czap. — Księga przysłów, sentencyi i wyrazów łacińskich używanych przez pisarzów polskich, zebrał Leopold Czapiński. Warszawa 1892.
Čelak. — Mudrosloví národu Slovanského ve příslovích... uspořádal Fr. L. Čelakovský. V Praze 1852.
Чуб. — Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ Западно русскій край, снаряженной Имп. Р. Геогр. Обществомъ. Югозападный отдѣлъ. Матеріалы и изслѣдованія собранныя П. П. Чубинскимъ, т. I, 2.
Явора — село турецького пов.
Явор. — Яворів, місточко яворівського пов.
Яс. С. — Ясениця Сільна, село дрогобицького пов.

A.

Аби. 1. Аби цо при мене, аби не в мене! (Наг.)

Scil. ударити, трафити. Коли чоловік відсторонює ся від якоїсь справи.

2. Аби там не знати що! (Снят.)

Доповн.: то того не зроблю.

Або—або. 1. Або гой, або йой. (Наг.)

Себто: або радість, або плач. Пор. коломийку:

Як я ішов до дївчини, то-м співав, то-м гойкав,
А як ішов від дївчини, то-м плакав, то-м йойкав. (Наг.)

2. Або так, або сяк. (Ільк.)

Зазначене альтернативи в загальній формі.

3. Або ти, або я, або дївка моя. (Наг.)

Війшла в приповідку звичайна поговірка одного чоловіка, що всюди, чи треба чи не треба, любив приплутати в розмові свою дочку.

4. Або то я що таке? (Наг.)

В значіню: хибаж я нїщо не значу?

5. Або що, або куди. (Наг.)

Характеризує цїлковиту непевність у якійсь труднїй ситуациї. Виразнїйше в старохорв. Ние га ни куд ни камо. (Гильф. 1754.)

Абшит. 1. Абшит дістав. (Наг.)

Нїм. Abschied — відставка від військової служби. Поговірка уживає ся і в ширшім значіню: відлучений, відправлений, прогнаний із якогось становища. Пор. польське Dostał abszyd niemiecki. (Adalb. Niemiec, 6.)

Абшитований. 1. Він уже від того абшитований. (Наг.).

Значить: відставлений, відлучений. Абшитований жовнїр — вислужений.

Авраам. 1. Не втнеш Аврааме Ісаака! (Зав.)

Оповідають, що в якійсь церкві була намальована „жертва Авраамова": Ісаак клячить звязаний, Авраам замахнув ся на него мечем, а за його плечима ангел ухопив за меч рукою і з його уст виходять слова: „не втнеш"... Пор. Ном. 5456 і т. д. Та се мотив не наш, а вандрівний, пор Wander, I, 14 (Abraham 4).

Агі. 1. Агі на тя, пропав бис! (Климець.)

Бойківське проклятє, на Підгірю вживане часто як пародия на Бойків.

Адам. 1. Адам як перший раз Єву побачив, то встав тай обливав сї, а потім поцїлював тай обіймав сї. (Цен.)

Подають як зразок проповідї давнїх попів, що любили розмальовувати біблїйні історії льокальним кольоритом і апокріфічними, иноли дуже натуралїстичними деталями.

2. Адам з неба падав: як летів, то п—дів, як упав, то сї вс—в. (Завад.)
Прозивають і дразнять хлопця, що зве ся Адам.
3. Було ся не облизувати, Адаме! (Гнїдк.)
Очевидний натяк па приповідку Адам 1; уживаєть ся жартуючи, коли чоловік потерпить через жіночу спокусу. Пор. Wander, I, 26, (Adam 1, 2, 4).
4. Від Адама-Єви починає. (Наг.)
Коли хто широко балакає про непотрібні і загально звісні річи і заходить дуже з далека. Пор. Adalb. Adam, 12; Zátur. V. 262; Wander I, 27 (Adam 29).

Адвокат. 1. Адукат готовому дивит си. (Жабє)
Се б то адвокат дивить ся лише на готові гроші, які дає йому клієнт, не дбаючи, чи справа добра, чи нї.
2. Адукат, то такий пан, що помагає брехати. (Кути)
Адвокатське ремесло загалом не користуєть ся симпатиєю в народї; про се сьвідчать такі епітети, як „брехунець“, „лупій“ і т. и.
3. Наймити адуката. (Жовк.)
Звичайний вислов замісь: віддати якусь справу адвокатови.
4. Найму я си адуката, він ще й не так потрафит брехати. (Кол.)
Пор. увагу до Адвокат, 2.
5. Не оббирай сї менї за адуката! (Наг.)
Коли хтось непрошений і до того ще незручно бере ся боронити другого.
6. Тебе хто тут за адуката приставив? (Наг.)
Коли хто мішає ся не в своє дїло, або боронить когось без потреби.

Адиной. 1. Борухате Адиной: штири Жиди, єден ґой. (Наг.)
Початок жидівської молитви: Boruch atú Adojnoj (Господи помилуй нас), повернений у насьміх над Жидами, що чотири йдуть на одного християнина і ще просять Божої помочи. Та сама жидівська фраза в иньшім звязку у Білорусів: Борухатудунаю, кобылки не маю (Нос. 263). Носович пояснює: „говорятъ въ насмѣшку дремлющему“ — поясненє якесь несуразне, бож текст сам ясний.

Аз. 1. Аз, буки, віде — в золотї їде. (Коб.)
Висловлено думку, що наука доводить до панованя. „Аз, буки, віде“ — перші букви кирильської азбуки, перший початок науки. До тих букв иньша приказка див. Номис, 6066—6068. У старор. „азъ да буки“ в значіню вмїлости читаня, а далї загалом у значіню мудрости, в припов. „Азъ да буки избавитъ ли отъ муки?“ (Сим. 21) — очевидно подіктованій аскетичним поглядом, ворожим сьвітовій мудрости. В иньшій, московській приповідцї „Азъ, буки, вѣди страшит что медвѣди“ (Сим. 71) висловлений той страх перед шкільною наукою, про який згадує вже перша руська лїтопись. Думка про те, що наука доводить до богацтва подібно як у нашій приповідцї висловлювалась уже старими Єгиптянами, див. Ermann, Aegypten und aegyptisches Leben im Alterthum 721.
2. Аз — до комори вляз; буки — набрав міх муки; віде — із комори їде. (Іваник.)
Давні школярі-бурсаки дуже часто змушені бували голодом до крадїжки віктуалів. Мусїло бути якесь оповіданє, з якого повстала отся поговірка.

школярі в школї твердять азбуку, а пошкодований рівночасно виводить своі жалї перед учителем.

Азбука. 1. Бийте, бийте по а́збуції! (Наг.)

Жартобливо, коли хтось замазує слїди свого лихого вчинка. Ся приповідка мала повстати ось із якої нагоди. Один богач купив зелїзний плуг, та боячи ся, щоб йому не вкрали його, велїв ковалеви на лемішї вибити азбуку. По кількох днях сам коваль украв той леміш, щоб зробити з него сокиру. Він зараз усадив його в огонь. Тілько що зелїзо розпекло ся і коваль поклав його на ковало, аж тут іде богач-властивець шукаючи своеї згуби. Коваль хапає молот і кричить своїм челядникам: „Бийте, бийте по азбуції!" щоб затерти знак на краденім лемішї.

2. Приложи ся до азбуки, будут повні кишенї і руки. (Коб.)

Наука доводить до достатку, пор. Аз. 1.

Ай-вай. 1. Ай вай, борухай, моє дочки не рухай! Моє дочки Катерички, біле личка, чорне п—ки. (Наг.)

Ай вай — з німецько-жидівського жарґону: au weh! (ой болить) — звичайний жидівський окрик. Приказки уживають і в иньших випадках, прим. сими словами насьміваєть ся парубок з дївки, коли вона зачеплена починає кричати або лаятись.

2. Ай вай мір, богато жовнїр: горівки пют, гроший не дают! (Луч.)

Нарікане якогось Жида-коршмаря. Уживає ся і в загальнїйшім значіню, жартливо, прим. коли в хату йде богато гостий.

Але. 1. Але́ — звїдж г—о́ мале! (Наг.)

Ся поговірка належить до ряду тзв. „мудровань", яких приміри див. у показчику під словом „мудрованя". „Змудрувати кого" значить сказати якесь речене, звичайно цинїчного характеру, але конечно до риму з остатнїм словом, на якому перший скінчив свою бесїду. Дуже часто піддає ся несьвідущому таке слово, на яке має ся вже готове „мудроване", прим. „скажи: мотика". Хто не знає, до чого воно йдеть ся, каже: „мотика", — а на се перший зараз додає: „Мати ти велика". Іноді ставить ся питане таке, що так чи сяк на него б повинна бути відповідь така, що надає ся до „змудрованя", прим. „Чи змудрую я тебе?" Чи запитаний відповість: „змудруєш", чи „не змудруєш" — усе одно він почує „до прикладу": „Пса в г—ю поцюлюєш". Розуміеть ся, що ся гра дотепу може забавляти тілько дїтей 5—10 лїтнїх. Я чував такі „мудрованя" тілько в двох сусїднїх селах Нагуєвичах і Ясеницї Сільній дрогобицького пов. і там записана й моя коллекцийка. Приклади таких самих язикових штучок знаходимо також у Номиса 14144, 14153—4, 14159—60, 14163.

2. Нема нікого без „а́ле" свого. (Гнїдк.) ...без „але". (Петр.) ...нічого без... (Мінч.)

Знач. нема нїкого без хиби. Пор. Ном. 2447; Adalb. Ale; Zátur XII, 646; Wander I, 10 (Aber 33).

Альмужна. 1. Яка альмужна, такий і „отченаш". (Наг.)

Який дар, така подяка. Альмужна, з нїм. Almosen, а се з грецького ἐλεημοσύνη — милосердє. Пор. старохорв. За малу задушбину мало и оченаша. (Гильф. 583).

Америка. 1. Га́мерика на циганстві стоїт. (Збараж)

Такий погляд висловляв один еміґрант, що був у Бразилії і відтам вернув жебраком.

Амінь. 1. Амінь, Духу сьвјитий! (Наг.)

Сими словами, що формально беручи не мають нїякого значіня, характеризуєть ся ситуация, коли всї способи випробувані і нїщо не може помогти. Значить: усьому конець, усе пропало. Слова виглядають як вирвана фраза з якоїсь молитви. В вірші Устияновича „Пещена дитина" ся поговірка ужита в троха відмінній формі:

Розступись земле, Духу сьвятий амінь:
Щезла дитина, як у воді камінь

2. Та ще ти не а́мінь. (Наг.)

Знач. ще не конець, ще не гинеш. Пор. Adalb. Amen 1; Zátur. XII, 489.

3. Як а́мінь у па́цьири, так тї тото́ не мине́. (Наг.)

„Пацьир" — із латинського „pater" — перше слово молитви Pater noster, яка кінчить ся словом „амінь". Приповідкою висловлено неминучість якогось наслїдка, бо з молитви так само як із піснї, слова не викидають, і хто говорить сю молитву, мусить сказати й амінь. Пор. Adalb. Amen 2; Wander I, 68 (Amen 2).

Ангел. 1. Був би ангел, коби не роги. (Комар.)

Роги — атрибут чорта. Приповідка про людей на вид добрих та чесних, а в ґрунтї зопсованих і підлих. Пор. польське „anioł z rogami". Adalb. Anioł 2; Zátur. VIII, 685.

Ангельський. 1. Ангельским голосом говорит. (Стрий)

Промовляє до серця, лагідно, щиро.

Андрей. 1. Андрею, не будьте свинею, коли вас люде величають. (Ільк.)

Довгий ряд прикладок привязаних до найпопулярнїйших у нас імен хресних (див. показчик під „Імена") характеризує те замилуванє до складного, дотепного слова, яким визначає ся наш народ. У тих прикладках декуди видно їдку сатиру (як ось зараз у отсїй першій), декуди більше невинний жарт, та нераз не видно нїчого крім наміру — посьмішити веселу компанїю коштом чийогось імени. Пор. Номис, 2837.

2. Куме Андрею, не будьте свинею. (Наг.)

Коротша і загальнїйше уживана форма попередньої прикладки. Ідент. Номис, 2837.

3. Отче Андрею, бери кирею, йди прав парастас! (Явор.)

Підхоплено мабуть ненавмисно сказану прикладку якоїсь старосьвітської попадї, що командувала своїм мужем. В якім значіню уживаєть ся поговірка тепер — не знаю.

Андрій сьв. 1. Андрію, Андрію, на тобі колопнї сїю! Дай ми Боже знати, з ким буду сьлюб брати. (Наг.)

На сьвятого Андрія (д. 30 падол.) ворожать дївчата між иньшим також сїючи коноплї і промовляючи отсю формулу. Див Номис. 262; Петрушевич, 81; Етноґр. Збірн. V, 203. Сьв. Андрій дає дївчинї побачити в ночи її любчика, див. Bartoš, 7. До слова „колопнї" завважу, що се народньо-етимольоґічна форма зам. конопль, з латинського canabis, первісно з вавилон-

ського ku-ni-bu — як бачимо, одна з найстарших культурних ростин (див. E. Stucken, Astralmythen. I, 5).

2. Андрію, лен на тя сію: дай ми Боже знати, з ким тя буду брати. (Мшан.)

Закінчене мабуть хибне: тя зам. го, то б то лен. Див. М. Зубрицький, Народній календарь (Матер. до р.-у. етнол. III, 51). Сіяне льну як спосіб приворожити жениха, щоб явив ся у сні, див. Engelien-Lahn, 239.

Андрух. 1. Андрух — бодай оглух! (Крех.)

Здаєть ся, говорять без наміру проклятя, а так тілько, як мудроване.

2. Андрух, пампух, наливай-кишки, як сунь так сунь пироги з миски. (Воробл.)

Поговірка на якогось Андруха ненажеру.

3. Зійшли ся два Андрухи, єден темний, другий глухий. (Гнїдк.) ...сліпий. . (Дрог.)

Приповідка перекладена з польського, що вказує невідповідний руській мові акцент остатнього слова „глу́хий“. Уживає ся, коли два нездари беруть ся разом до якогось діла. Пор. Adalb. Andrzej 3.

Андрушко. 1. Андрушку, будеш їв юшку, а я мясце, бо мене дитина ссе. (Ільк.)

Говорила якась жінка чоловікови, даючи йому їсти гірше, а собі ліпше. Пор. Номис, 12.000.

2. Грів Бог Андрушка і без того кожушка. (Гнїдк.)

Знач. і без того не пропаду, як не пропав доси; ремонстрация, коли хтось дає другому пізнати, що робить йому велику ласку. Вар. Номис, 5289.

3. З нашого Андрушка нї мньиско нї юшка. (Наг.)

Знач. він не здалий нї до чого.

4. Обійде ся Андрушка без того окрушка. (Ільк.)

Відміна припов. Андрушко 2, значінє те саме. Пор. Ном. 5289.

Ані-ані (Ні-ні). 1. Анї бе, анї ме не знає. (Ільк.) ...анї ме. (Петр.) Нї бе, нї ме. (Лев.)

Чи „бе“ значить другу букву латиньского абецадла, а „ме“ одну з дальших, чи може одно овечий, а друге козячий голос, яких хтось не вміє розріжнити, в усякім разї поговірка характеризує ґрунтовного тупицю. Див. Ном. 6059. Нос. ст. 381 поясняє сю саму приповідку як характеристику крайньої бідности, мовляв, не має або не лишив по собі анї вівцї анї корови. Пор. старохорв. Не умие ни бу, ни му (Гильф. 1919).

2. Анї дзень, анї кукуріку. (Ільк.)

Не добудеш із него нїякого слова, нїякого звука; чоловік неговіркий, або гнївний та сердитий, або глупий.

3. Анї мру-мру! (Гнїдк.) Анї мур-мур! (Наг.)

Наказ мовчати, бути зовсїм тихо. Чи те „мур-мур“ не пішло з латинського murmurare, воркотїти?

4. Анї наш, анї ваш. (Ільк.) Нї... нї... (Петр.)

Чоловік байдужний, нерішучий, що нїколи не знає, куди пристати. Иньше поясненє до тої самої приповідки вживаної у Білорусів дає Нос. 384.

5. Анї нашим, анї вашим. (Наг.)

Scil. не буде користи з якоїсь річи, бо вона дістала ся в треті руки; пор. Нос. ст. 384.

6. Анї пари з рота не пустив. (Наг.)

Знач. не обізвав ся анї словом.

7. З того ни ва́ри ни пари. (Лімна).

Знач. ніякого хісна.

8. Най не буде нї тобі нї мінї. (Наг.)

Про злого, завидющого чоловіка, що волить знищити якусь річ, ніж аби иньший мав користати з неї

9. Нї взни мі, нї нас—у ти. (Наг.)

Scil. не скаже. Коли хтось угнїває ся на другого і не витає ся з ним.

10. Нї відси нї відти. (Кол.)

Говорять про несподївану появу, про яку не знати, відки прийшла або якої мотиви тяжко зрозуміти, прим. нї відси нї відти наскочив на мене. Пор. Нос. 384.

11. Нї за ним, нї перед ним. (Лучак.)

Про неробу, що за ним не видно слїду працї, а перед ним не видно нїякої мети, яку б він поклав собі.

12. Нї за се́се, нї за то́то. (Лол.)

Знач. за дармо, без причини, пор. Нос. 383.

13. Нї за́-що, нї про́-що. (Наг.).

Без причини, прим. побили, поганьбили. Пор. Нос. 383.

14. Нї зрідло, нї згусло. (Гнїдк.) Нї зрідне, нї згусне. (Наг.)

Scil. від того менї..., се б то: се не змінило мого положеня, не зашкодило, але й не помогло.

15. Нї нам, нї вам. (Наг.)

Говорять про щось нездале, попсоване. Пор. Ном. 3008, 4826; Нос. ст. 383.

16. Нї на нїм, нї перед ним. (Наг.)

Коли хтось їсть, а при тім виглядає лихо, так що анї на нїм, то б то на його тїлї не видно поправи, нї перед ним не видно тої страви, яку він з'їдає.

17. Нї се, нї те. (Ільк.) Нї сьо, нї то. (Лев.)

Згірдно, в значіню: ледащо, безхарактерний, маловартий чоловік або непотрібна річ. Пор. Ном. 6378, 7658.

18. Нї соб, нї цабе́. (Наг.)

Себ-то: нї в право, нї в лїво. Соб кличе ся тілько на воли; значить „до себе", себто на лїво, до погонича, який веде правою рукою за воловід „підручного" вола. Чи „цабе" (чув я також форми: „цаба́" (відси „цабани́ти"), „цобе́" і „цебе́") буде скорочене „від себе", як звичайно толкують, — не сьмію твердити. Значінє приповідки: з ним не порадиш, його не повернеш нї в право нї в лїво, бо впертий і непослушний.

19. Нї сяк, нї так. (Ільк.)

Значінє двояке: 1) із двох альтернатив анї одна не підходить, пор. нїм. weder so noch so, і 2) альтернативи нема, а тілько загалом характеризує ся невдачу. Пор. Ном. 7657; Стефаник, Дорога, стор. 39. Пішла моя Настя нї сяк нї так.

20. Нї сюд, нї туд. (Ільк.) Нї сюди, нї туди. (Наг.) Нї суда́, нї туда́. (Спят.)

Положенє безвихідне, клопіт. Пор. Ном. 3115 (Нї в сюд, нї в туд, а все прибудь) і 7655; білор. у Нос. ст. 385 і його відмінне поясненє про неподатливий характер, якого годї повернути, або про дївку, яку обминають сватачі.

21. Нї цюр, нї кап. (Лучак.)

Говорять про скупого або про бідного, який не то що не дасть щедро, але не любить або не може дати й дрібки.

Анна. 1. Анна — не велика обрадова́нна. (Наг.)

Знач. не велика потїха. „Обрадованна" взяте зі звісної молитви до Богородиці, але вжите як іменник тут і в иньших приповідках.

2. Панна Анна орґанїста сїла на пса: гатьта, вісьта. (Дрог.)

Дотинок зложений на якусь дочку орґанїста, первісно по польськи. В Дрогобичи сьпівали цїлий куплет русько-польською мовою:

Panna Anna organista,
Siła na psa: hat'ta-wiśta.
Nie mogła się napowiedzić,
Jak to na psie dobrze jeździć.

Антипко. 1. Антипко в нїм сїдит. (Наг.)

Антипко — в значїню злого духа. Яким способом грецке імя Ἀντίπας, часто вживане як імя хресне від перших віків християнства, зробило ся у нас синонїмом злого духа — не знаю.

2. Якого Антипка кричиш? (Наг.)

Кричати кого або чого — еліптичний вислов: кричати домагаючись чогось, домагати ся, забагати.

Антін. 1. Антін вср—в сї як кінь. (Наг.)

Одна з тих прикладок, у яких годї добачити якогось сатиричного наміру, а тілько один намір — посьмішити цинїчним дотепом, змудрувати.

Антонї сьв. 1. Антонї, а де мої конї? (Наг.)

Сьвятий Антонїй Падванський належить до тзв. 14 сьвятих помічників і вважає ся патроном від загублених або вкрадених річей. Повисша приповідка пішла з того, що у якогось Жида вкрадено конї. Хтось намовив Жида, щоб „дав на мшу" до сьв. Антонїя, то конї віднайдуть ся. Ксьондз на мшу взяв, відправив як слїд, але день за днем минав, а коней не було. Тодї Жид у недїлю пішов сам до костела і ставши перед образом сьв. Антонїя, голосно з докором крикнув: „Антонї, а де мої конї?" Недалеко стояв справжнїй злодїй, що припадково звав ся також Антонї. Думаючи, що Жид знає про його крадїж, він перелякав ся, взяв Жида за руку і виводячи його з костела шепнув: „Та цить, Мошку, не кричи! Віддам тобі конї, лиш не кажи нїкому, що то я вкрав". Таким способом через Антонїя Жид справдї одержав назад свої конї. Пор. Adalb. Antoni 4 (без пояснення).

Антошко. 1. Антошку, їдж по трошку, не з'їдж ложку! (Вік.)

Приговорюють, коли хто їсть занадто захланно.

2. Антошку, льигай на дошку, дістанеш панську заплату. (Ценів)

Таку заплату називали також „панською готївкою", бо пан за панщизняних часів завше був готов надїляти нею не самих тілько Антошків.

Анцихрист. 1. Анцихрист го знає. (Наг.)

Згірдно, сердито замісь: я не знаю.

Апостол. 1. І меже дванацїтьма апостолами найшов сї єден Юда. (Наг.)

Загальне значінє: в більшій компанії все знайде ся якийсь зрадник та негідник. Пор. Adalb. Judasz 2; Wander I, 110 (Apostel, 2); Giusti, 63.

2. Не вдавай ся з апостолами за стів. (Мінч.) ...за стіл. (Ільк.)

Тут „апостолів“ ужито через непорозуміне; властиве значіне має приповідка, коли замісь апостолів покласти „постоли“: не лізь в постолами, себто в буденній, лихій одежі за стіл між празникових гостей. Зрештою може вжито тут „апостолів“ гумористично в значіню високо поставлених, гонорних людей, з якими вбогому простакови не слїд рівняти ся. Див. Ном. 2839.

Аптикарь. 1. Не вдуриш аптикара серва́сером. (Бжов.) ...шалабастром. (Колом.)

Себ-то не вдуриш знавця. Приповідка повстала певно на основі оповіданя про якийсь специяльний випадок, але оповідане затратилось. Сервасер — Scheidewasser; шалабастер — алябастер.

Арап (Гарап). 1. Білий як Арап; чорний як гусь. (Ільк.)

Іронїчно. Пор. Номис, 8528.

2. Чорний як Га́рап. (Наг.)

Порівнане з чорним Гарапом прикладає ся звичайно до річей, що повинні бути білими, прим. коли хто довше не миє ся, то каже: „Ходжу чорний як Г.“ Або сорочка непрана „чорна як Г.“

Арґани. 1. Арґа́ни ми в вуха́х грают. (Наг.)

Значить: безладний, докучливий крик, верест оглушує мене, або: голова болить, у голові шумить так що нїчого не чую.

Аренда. 1. Всьо в арендї, брехня не в арендї. (Ільк.)

Знач. брехати вільно скілько хочеш.

Арешт. 1. Арешти собов витирати. (Наг.)

Знач. поневіряти ся в арештї.

2. Арешт, то дім плачу́. (Льв.)

Говорять сторожі арештантам, що пробують скорочувати собі час сьпівом.

3. Бодай в того арешту не вийшов нїколи! (Наг.)

Кляла жінка чоловіка, що за крадїж попав у арешт.

4. В арештї як у клїтцї. (Льв.)

„Неволя: їсти, пити дають, а вийти не вільно“ — говорять арештанти.

5. До арешту брама широка, а з арешту фіртка вузенька. (Льв.)

Се б то: дістати ся туди легко, але видобути ся трудно.

6. До арешту го взьили. (Наг.) ...дали. .. посадили. (Наг.)

Увязнили.

7. До арешту мі не засади́ш. (Наг.)

Се б то: не присилуєш мене те а те зробити.

8. За тото́ аре́шту нема. (Наг.)

Се дїло не протизаконне, дозволене.

9. І в арештї не одна невинна душьи покутує. (Наг.)

Не кождий, хто в тюрмі, вже й винуватий.

10. Ми тут у арештї мусимо голосно кричати до Пана Бога, щоби нас почув. (Льв.)

Так говорили Жиди-арештанти сторожам, коли ті забороняли їм на судний день надто крикливо молити ся.

11. На а́решт го засудили. (Наг.)

Засудили сидїти в арештї.

12. Хто в арешті, той злодій. (Льв.)

Звичайний погляд буцім то наскрізь лєґальних людей, над яким іронїзують арештанти.

13. Ще на мнї арешт не висит. (Цен.)

Ще менї нїщо страшне не грозить, примусу нема.

Арештант. 1. Над бідним арештантом кождий сї збиткує. (Наг.)

Себ то кождий із тих, що мають над ним догляд і на яких він не може нїкому жалуватись.

Аріднин. 1. Аріднин го знає. (Довгоп.)

Аріднин у Гуцулів у знач. злого духа, те саме, що у воронїжських Великорусів Арéд або Арéди, див. Дик. 173.

Аркан. 1. Аби-сте мнї арканóм тьиглú, то не піду. (Наг.)

Аркан в значіню шнура, пор. starom. „Арканъ не тараканъ: хошъ зубовъ нѣтъ, а шею ѣстъ“ (Сим. 70).

2. Арканá танцювати. (Снят.)

Аркан — танець, улюблений на Покутю і на Буковинї.

3. Арканóм би го звідти не витьиг. (Наг.)

Коли хто десь засидів ся, прим. у коршмі і не хоче вертати до дому.

4. На арканї го не вдéржиш. (Наг.)

Жалувала ся мати, що син парубок не ночує дома, а бігає за дївчатами.

Артим. 1. Відважний Артим іде сьміло гей в дим. (Комар.)

Не знати на певно, чи се загальна характеристика відважного чоловіка, чи іронїчне мудроване.

Аршак. 1. Аршакóм ідут. (Войн.)

З польського „orszak“ — купа, товариство, громада, почт. Лїнде виводить се слово з мад. orszag — край (III, 582), та мабуть безпідставно.

Аршинник. 1. Якого ти аршúннику дам? (Наг.)

Слово „аршинник“ по правилу людової етимольоґії утворене з арсенїку на взір аршина. Арсенїк — трутизна звісна й простому народови. Поговірка вживаєть ся в сердитім, зґірднім значіню: що тобі дам їсти?

Атаман. 1. Атáманом тýрма кріпкá. (Гнїдк.)

Знач. навіть купа овець робить ся силою, коли в нїй єсть порядок і провід. Турма — отара овець.

2. Два атамани, а єден підданий. (Наг.)

Говорить ся, коли де більше людей бере ся до розказуваня, нїж до виконаня розказів. Пор. далї під сл. Пан, а надто Wander, I, 124 (Arbeiter 9).

Атлас. 1. Купив пан атлáс, та все з нас. (Луч.)

Пан з мужиків богатїє і роскошує. Пор. білор. „Гето, мужик, атлас!“ „Ат нас, паночек, ат нас!“ (Нос. 282), де очевидно вся сіль в тім, що мужикови в слові „атлас“ причуває ся зрозуміле для него „ат нас“. Пор. дальшу від сеї формою польську припов. Adalb. Chłop, 88.

Ауш. 1. Аýш, ястріб би тї спјúрив! (Наг.)

Окрик, яким прогонюють курей і проклятє, щоб їх поїв яструб.

Афтанас. 1. Афтанас батько наш. (Бар.)

Якийсь відривок, чи не варіянт поговірки уміщеної далї під „Отче наш“?

Аціба. 1. Аціба від хліба! Засьи від Івасьи! (Явор.)

Окриком „аціба“ або „ціба“ прогонюють пса. Се слово мб. споріднене з чеським čuba (пес). Поговірки вживають, коли хтось виявляє занадто великі претенсиї.

2. Аціба, засьи! (Наг.)

Виглядає як скорочене попереднього. Значінє таке саме. „Засьи“, також „засє“ і „зась“, із польського „za się“ — назад себе.

3. Аціба, кожух! (Наг.) ...кожушини! (Голоб.)

Насьміх, коли хто перелякає ся пса і кричить. Поговірка взята з оповіданя про Жида, що прийшовши до господаря і заставши його на подвірю поперед усего запитав його: „А ци дома ваш пес?“ Господарь відповів, що пса нема. — А щож то онде на приспі? — Та то кожух. — Жид убезпечив ся, та коли пес кинув ся на него, він почав кричати: — Аціба, кожух! (Пор. Етн. Зб. VI, 493).

Б.

Баба. 1. Або я баба, аби мінї хто розказував? (Болех.)

Значить, бабі можна розказувати, а мужови нї.

2. Баба, а десїтьом рада. (Кольб.)

Хоч стара, але любить забавити ся. Пор. словацьке: Jaka taka stara baba, kad ju bočka, to je rada (Zátur. VII, 279).

3. Баба а чорт, то собі рідня (Ільк.) ...рідні. (Петр.) ...рівні. (Залісє.)

Згірдний, ненависний погляд на жінку як на знаряд злого духа значно старший від християнського аскетизму, але ним розвинений у всїх консеквенциях, уведений навіть у канонїчне право. В Балабановім Требнику з р. 1606 читаємо: „ибо діаволъ съ женами брань творитъ мнихомъ и святымъ“. Те саме і незначні вар. див. Номис 9073; Чуб. I, 229; у Чехів: Baba a čert z téhož přibuzenstwa (Čelak. 309); пор. Wander V, 385 (Weib, 151); у Поляків: Baba gorsza jak djabeł (Adalb. Baba 121).

4. Баба Богу сє молила, а горівку любила. (Короп.)

Див. Етн. Зб. VI, ч. 136. Загальне значінє: і фарисеї молять ся; молитва не чинить іще моральним чоловіком.

5. Баба винована, що дївка черевата. (Мінч. Ільк. Петр.)

Очевидно іронїя, мовляв: баба в тому винна, хоч того й не зробила. Те саме Ном. 4061.

6. Баба з воза, коням лекше. (Ільк.) ...кобилї... (Лев.) ...коньом... (Петр.)

Коли хтось позбуде ся зайвого помічника, тягару, завади. Пор. Adalb. Baba 12; Wander V, 166 (Weib 8), і старомоск. Сим. 1246 „Кума шла пѣша, к[ум]онимъ лехче.“

7. Баба з воза, лекше кілкам. (Лев.) ...на колеса. (Наг.)

„Кілкам“ — польонїзм, від „kółko“, колесо; приповідка записана Левицьким мабуть у Склї, або в Перемишлї. Значінє те саме, що й попередньої. Див. Номис 5505 вар. б; Adalb. Baba 12; Zátur. XIII, 216 (возови лекше); білор. Баба с кальос, кальосам легчи (Нос. 258).

8. Баба з пекла родом. (Ільк.)

Себ-то лиха, люта. Те саме (з Ільк.) у Номиса 243; Ком. 4: Баба тепла, родом з самого пекла; Adalb. Baba 80: On ma babę z piekła rodem. Еразм

виводить початок сеї і подібних приповідок у ріжних народів від єресї Северіянів і Архонтиків, які вчили, що жінка — твір Сатани, а хто женить ся, вступає до чорта в службу (E. Rot. 253).

9. Баба з печі, чорт на піч. (Дар.)

Значінє може бути двояке. Або: баба така лиха, що й чорт разом з нею не може вдержати ся на печи, абож: поки була баба на печи, то там було тихо і спокійно, а як злїзла, то дїти почали бити ся та галасувати, мов би чорт ускочив між них.

10. Баба з чортом, як пес з хортом. (Гнїдк.)

Себ-то: однакові, близькі свояки.

11. Баба казала: „Перебула-м сїчень і мічень, а на марець виставлю палець.“ Тай у марті замерзла. (Бібрка)

Коли хтось легковажить собі трудности якогось дїла. Вислов. „сїчень-мічень“ належить до тзв. паристих римованих слів, із яких одно має самостійне значінє, а друге докомпоноване до него не має значіня, а тільки надає головному певний відтїнок, прим. шуря-буря, шасть-прасть, кренту-невенту, гала-драла (Гала = Аллах) і т. д. Пор. Мирза Джафаръ, Объ искусственномъ образованіи парныхъ словъ (Reimwörter)“ поміщ. в „Юбилейный Сборникъ въ честь Вс. Ѳ. Миллера“, Москва, 1900, стор. 310—313.

12. Баба си нагадала, коли зїлє на голову клала. (Гнїдк.)

Один із численних дотинків на бажанє старших жінок показувати себе молодшими. Квітчати голову — прівілєґія молодих дївчат.

13. Баба чорта звела. (Мшан.)

Про „бабський“ розум приповідки говорять не так згірдно, як про иньші прикмети старих жінок. Зрештою нагода, при якій ужито сего афоризму (Етн. Зб. VI, 206), не стілько показує у баби розум, скілько у чорта дурноту. Та всеж намір приповідки — схарактеризувати здібність баби до злого. Пор. Ком. 9 (Баба й чорта переможе) і Libl. ст. 44: Baba jest třikrat horši než čert.

14. Баба як бє чоловіка, то ни знає коли годї. (Пужн.)

Див. Етн. Зб. VI, 48. Жіноча лютість не знає міри. Се вже висловив Ювеналь пишучи: Sic collige, quod vindicta nemo magis gaudet, quam femina — знай, що нїхто більше не тїшить ся пімстою, як жінка (E. Rot. 253).

15. Баба як гармата. (Наг.)

Себ-то заживна́, сильна.

16. Баба як тур. (Ільк.)

Себ-то висока, росла, кремезна.

17. Баба як фаса. (Дрог.)

„Фаса“ з нім. Fass, бочка; знач.: огрядна, груба.

18. Баби читают, як коло божого гробу. (Колом.)

„Читати“ тут у значіню: монотонно і жалібно рецитувати, голосити. Ужаджуванє „божих гробів“ у велику пятницю по церквах і костелах належить у нас по містах до традицийних звичаїв і у латинян і в унїятів. Такий „божий гріб“ — специяльно на ту цїль зроблена рухома капличка декорує ся в нутрі як найбогатше, там складає ся плащениця, а обік ставить ся сторожа, яка від пятниції мусить стояти (розуміє ся, чергуючись) аж до недїлї. Перед тим божим гробом читаєть ся й сьпіваєть ся уставом приписані відправи.

19. Бабі не вірь, баба шяльвір. (Гнідк.)

„Шяльвір“ з польського „szalbierz“, пор. нім. Salbader — ошуканець, шарлатан. У Словаків: Ne veř čertu ani stare babě (Zátur. VII, 157); пор. Wander II, 182 (Glauben 14). Упімнення давне, пор. грецьке Γυναικὶ πίστευε μὴ δ' ἂν ἀποθάνῃ (жінці не вірь, хоч і вмре), основане на оповіданю, що померша мачуха ще й у гробі вбила свого пасерба, що молив ся на її могилї і згиб від намогильного стовпа, який упав на нього, див. E. Rot. 252; пор. Simr. 11.342, 43.

20. „Бабо, син ти з дуба впав.“ — „Коби в добру годину!“ (Гнідк.)

Насьміх над бабською добродушністю, а може й над вірою в добрі і злі години.

21. Вилїзла баба на граба, а дїд на ялицю, тай стрілив бабі в г – цю. (Наг.)

Старші, яким уже відхотїло ся слухати байок, перегривають иноколи сею поговіркою оповідача, коли сей зачне традицийною фразою: „Був собі дїд тай баба“.

22. Гоца-кеца коло пеца, треба бабі смичка. (Наг.)

Коли баба пускає ся танцювати, тай загалом коли хтось бере ся до дїла не відповідного його лїтам або його станови. Що до паристо римованих слів гоца-кеца див. увагу до Баба 11.

23. Дай нам Боже добрий час, би ся баби ґзили: то по штири то по пять на купі лежьили. (Кобил.)

Коломийковий склад показує, що се властиво сьпіванка — насьміх над бабами, що поривають ся битись між собою. Ґзити ся, досл. бігати (віди ґедз), гратись.

24. Добра баба до поради. (Дрог.)

Жіноча ремонстрация супроти чоловічого: йди геть, що ти менї поможеш! Зовсїм иньше значінє має споріднена з сею приповідка у Поляків (Adalb. Baba 93): Po radę do baby, a przez nią do czarta, себ-то: хиба чорт може дати гіршу раду, як баба. Пор. німецькі, чеські, датські і т. п. приповідки, Wander I, 1143, Frauenrath, а також Simr. 11.254: In bösen Räthen ist das Weib des Mannes Männin.

25. До єдної баби десьить чортів не хопјить сї. (Кэмар.)

Себ-то: не дадуть її ради. Мусїла баба добре заімпонувати розумом чи хитрістю тому, хто зложив сю приповідку.

26. Дочекала ся баба гречаної паски. (Луч.)

Коли хтось ждав добра, а дождав ся ще більшого лиха. Паска традицийно мусить бути пшенична.

27. За то баба вінувала, що дївка черево мала. (Луч.)

Гумористичний погляд на віно як на премію за те, що парубок узяв дївку не зовсїм нетикану. Такий погляд побачимо ще й далї, див. „Дївка“.

28. Захотїла стара баба молодою бути. (Наг.)

Се перший рядок коломийки, але вживає ся також як приповідка, в значінюдокору або насьміху.

29. З бабов би і біда кінця не урвала. (Мшан.)

„Біда“ в значіню чорта; „кінця урвати“ — дійти до ладу. Див. Етн. Зб. VI, 296. У Поляків простїйше: Z babą czart nie poradzi (Adalb. Baba 37).

30. З бабою і дїдько справу пріграв. (Ільк.)

Оповіданє про те, як чорт на спілку з бабою раз сіяв мак, а раз садив морков і оба рази був обдурений, див. Етн. Збір. VI, 206. Та сама прип. у Ном.

9071; Ком. 9 (З бабою і чорт не виграє) і Čelak. 309 S babou i čert soud prohral. До оповідання про чорта обдуреного при сівбі і збираню, див. паралелі Grimm, Mythologie II, 981; F. Liebrecht, Germania, XXVI, 123.

31. З бабою і чорт не годен вийти на конець. (Мшан.)

Вийти на конець — дійти до згоди, поставити на своїм. Див. Етн. Збір. VI, 206.

32. З бабою ніколи не трафиш до кінця. (Луч.).

Трафити до кінця — дійти до ладу, полагодити діло на обопільне вдоволенє.

33. З чим баба на торг, з тим і з торгу. (Луч.)

Може мати двояке значінє. Або се баба бідна, що йшла на торг без нічого і вертає так само; абож вона ходила на торг із таким товаром, якого від продажі не поменшало.

34. Клади лабу на бабу, а баба каже: „фалабу!" (Наг.)

Старша жінка рада, коли її хто зачепить як молоду. Отся приповідка — скорочена форма жартливої пісеньки:

Я на бабу кладу лабу,
Баба каже: „Хвала Богу!"
Я на бабу кладу другу,
Баба родит зеленугу. (Наг.)

35. Колисала баба діда від поранку до обіда. (Наг.)

Властиво початок жартливої дитячої пісеньки; як приказка вживає ся до висьміяння непотрібної, безцільної роботи. Те саме по польськи Adalb. Baba 61, без поясненя, і *61.

36. Красна баба без єдваба. (Гнідк.)

Шовкова сукня не додасть їй краси.

37. Кукуріку! баба в ріпу, а дід в каши бабу страшит. (Дрог.)

Дитяча приказочка; якогось глубшого значіня я не міг допитати ся. Дуже подібне у Білорусів: Кукурѣку, баба въ рѣпу, а дзѣдъ за ею съ кочергою (Нос. 335) — по думці Носовича „шуточная поговорка при пѣніи пѣтуха".

38. Ладна баба без єдваба. (Мінч. Петр.)

Пор. висше ч. 36. Ладний в значіню гарний.

39. Локла баба хліба, чекаючи на діда. (Крех.)

Локла, пор. польське łaknąć. Подібно в старор.: Ждала баба обѣда, да не бѣгала отъ дѣда, див. Сим. 883.

40. Луп цуп бабу в пуп. (Вікно)

Сьміють ся з такого, що без причини впадає в злість і кидає ся бити не розбираючи, кого й куди.

41. Маєш бабо редути! (Дрог.)

Редути — масковий баль. Оповіданя, яке дало очевидно почин тій приповідці, про нещасні пригоди баби на масковім балї, я не чув. Приповідка, первісно польська, вживає ся, коли кому несподївано трафить ся якась прикрість або перешкода. Adalb. Baba 68: Masz babo redutę! — також не пояснено.

42. Мала баба Васильй, Василь дурний як тельи. (Наг.)

„Бабин син", себ-то хлопець вихований без батьківського проводу, не має у нашого народа доброї слави і стрічає ся з частими насьміхами в роді отсего.

43. Мала баба сина тай му портки вшила: на переді тїсно, а на задї трїсло. (Наг.)

Насьміхають ся, коли хтось робить не до ладу, не вміючи гаразд.

44. **Нагадала собі бабка, як дівкою була. (Ільк.)**
Коли хтось споминає давно минуле та ще й жалує за ним. Пор. Adalb. Baba 97.

45. **На двоє баба ворожила: або вмре, або буде жила. (Ільк.) . .казала. (Наг.)**
Насьміх над бабською ворожбою. В дальшім ряді насьміх над кождим, хто не хоче, чи не вміє висловити своєї думки ясно і рішучо, але говорить двозначно. Те саме див. Номис 5616; Adalb. Baba 72 (наведено також руський текст із A. Schneider, Encyklopedya do krajoznawstwa Galicyi II, 5); Zátur. XIV, 177 (друга половина: або буде дощ, або слота); Нос. 351.

46. **Най буде бабі плескано. (Ільк)**
Коли хто упирає ся при своїй думці. На який специяльний факт натякає приповідка, не вмію сказати.

47. **Най-но, чия баба буде війтом? (Кольб.)**
Насьміх, коли хтось потішає себе марною надією. У Ном. 4901 іронічно: Буде баба війтом! У Чехів (Libl. 44): Kde je kozel zahradnikem, stara baba poručnikem, tam by byl čert služebnikem — висловлено в иньшій комбінациї думку про нездатність баби до проводу в мужському ділї.

48. **Не знати, чи будут наші бабуня в небі. (Збар.)**
Коли хтось подає сумнївну річ за певну.

49. **Не мала баба клопоту, купила си порося; баба в крик, порося в квік. (Ільк.) ...порося. (Петр.) ...тай порося си купила. (Лев.)**
Коли хтось самохіть напитав собі клопіт. Варіянти див. Номис, 1058; Adalb. Baba 80; Нос. 369; те саме в старохорв. Не имала баба бѣса, теръ купила прасе. (Гильф. 1548).

50. **Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. (Городен.) ...як бабу... (Залїсє)**
Злої вдачі не направиш лагідними способами. Те саме Ном. 5667.

51. **Не пхай бабі палця в рот. (Дар.)**
Значить: не вірь бабі, неначеб-то: хоч беззуба, а все таки може вкусити. Про жіночий звичай кусати в сварції була вже латинська приповідка, див. E. Rot. 624: mordes tanquam mulieres.

52. **Не сіло, не пало: дай бабо сало. (Лев. Петр.) Ні ... ні ... подай бабо на піч... (Зазул.)**
Знач.: без причини, не приготований бери ся щось робити. Сїсти і впасти в такім сполученю, значить прилетїти, прибути, пор. весільну пісню:

Ой ізлечули два янгелоньки з неба,
Ой сїли-впали у Йвасенька на оборі.

Те саме в польськім: Ni siadło, ni padło, daj babo sadło! (Adalb., Baba 84).

53. **Нїщо бабі по єдвабі. (Ільк. Петр.)**
Себ-то не поможуть її дорогі строї. Пор. висше ч. 36, 38.

54. **Носит ся, як баба з топоро́м. (Мінч.) ...з ти́жборьом (Лол.) ...зо ступов. (Наг.)**
Утворено мабуть по анальогії: носить ся, як дурень зо ступою, приповідки основаній на звіснім оповіданю про дурня, що одержавши по батькови ступу не хотїв розстати ся з нею і ночуючи в лїсї на дереві витягії її туди, пор. Етн. Збірн. VIII, ч. 34, 35. Є також оповідане про дурну бабу, що витягши двері на дерево пустила їх відси на розбійників, див. данську казку у Möller, Folke-

sagn, італїянську і иньші вказані в Köhler, Kleinere Schriften I, 71, 337, 341. Слова „тижбір" у Желех. нема; воно значить: ступярь, ступернак, товкач від ступи.

55. Поїхала баба в лїс без підтоки, без колїс; як запјила в сухий пень, то стояла цїлий день. (Наг.)

Коли хто бере ся до роботи, не маючи до неї нї сили, нї вправи. Їхати в лїс по дрова — дїло мужчинське, а не жіноцьке. Підтóка (у Желех. II, 651 хибно підтоки, plur. tant.) — півперечний дрючок у возї, що в обох боків кінчить ся осями, отже: передня і задня підтока.

56. Потрібне, як бабі лихо. (Дар.)

Про зовсїм непотрібне; бабі вже досить того лиха, що стара.

57. Роди бабо дитину, а баба ялова. (Дар.)

Коли хтось приходить до другого з дикою, неоправданою претензиєю.

58. Роди бабо дїтину! — Чекай пане годину. (Бжов.)

Панськії самоволї годї спротивити ся навіть у таких річах, що неможливі з природи. Але на такий розказ є один спосіб — проволокти його виконанє.

59. Роди бабо, коли бабі з лїт вийшло. (Тереб.) ...а бабі сто лїт. (Наг.)

Те саме в польськім: Adalb. Baba 119. Войцїцкий (Przysł. III, 181) а за ним і Вурцбах (Poln. Sprichw. 55) прикладали сю приповідку до специяльного випадка: женячки нововибраного короля Степана Баторія з Анною Ягайлонкою, тодї вже звиш 50-лїтньою. По шлюбі пани бажали королевій мати мужеського потомка, та деякі пишком кпили собі з тих бажань, що, мовляв, куди вже такій старій бабі родити дитину! Та се поясненє мало правдоподібне, бо вже в XVII в. знаходимо в Дубровнику хорв. припов. Роди баба дѣте, откудъ ти очи стое (Гильф. 2456).

60. „Сер бабо на стул!" — „Стидаю ся, пане." (Комар.)

Оповідають, що до баби-Русинки прийшли на постій вояки, правдоподібно ще польські (на се вказує польська перша фраза) і велїли їй дати собі сира, а вона зрозумівши їх не так збороняла ся поганити собі стіл, поки вкінцї уступаючи погрозам не згодила ся — на ще більше обуренє голодних вояків. Оповіданє я чув у Наг.

61. Стара баба розуму не мала: голова болїла, с—ку завивала. (Комар.)

Насьміх, коли хтось уживає способів зовсїм невідповідних до задуманої мети.

62. Стара баба с—ла, трави ся тримала; трава ся урвала, баба в г—о впала. (Комар.)

Насьміх над бабою, без загальнїйшого значіня.

63. Сторгувала баба бич, та не дала могорич. (Явор.)

Могорич пють тільки при якімось значнїйшім торзї, коли купують конї, воли, то-що. Якась бідна баба, купивши для свого чоловіка батіг, перепрашала продавця, що не ставить могоричу, і відси пішла приказка, коли хтось у дрібних справах поводить ся так, як коли б ходило о великі.

64. Так виїжджає, як баба зо ступою. (Лучак.)

Коли хтось вирве ся („виїде") з яким недоладним словом. Натяк на дурну бабу і її пригоду зо ступою, див. Баба ч. 54.

65. Тир, тир, тир, дай бабо сир! (Дар.)

Коли хто у-одно, вперто торочить якесь неоправдане жаданє. „Тир-тир-тир" —

ономатопоетичне змальоване, як якісь напасники, може вояки-постояльці термосить дверми, домагаючи ся їди.

66. То баба з вухами. (Наг.)

Здаєть ся, що первісно було „з вусами", себ-то баба з мужеським характером, по польськи „Herod baba", пор. Adalb. Herod.

67. То баба сім миль з за пекла. (Кал.)

Знач. люта, сварлива і напаслива. Пор. висше Баба 8, і Adalb. Baba 125.

68. То стара баба, не чоловік. (Наг.)

Мужчина вважає се лайкою, коли його назвати бабою; з тим прозвищем вяже ся розуміне про брак сильної волї, рішучости, відваги.

69. То така баба, що десятьом рада. (Печен.)

Пор. висше Баба, 1.

70. То така баба, що й дїдька не треба. (Наг.)

Себ-то: зла, хитра, підступна. Пор. висше Баба 3. Див. також Wander, V, 318 (Weib, 14); Čelak. 309; пор. нім. Wer ein böses Weib hat, braucht keinen Teufel (Simr. 11.330 a).

71. Три бабі, три жабі, тай буде ярмарок. (Збар.)

Баби говірливі, крикливі. Дуже близькі вар. див. Ном 9083—86; Čelak. 395; Wander V, 294 (Weib 12); Simr. 11.308; Liebrecht у Jahrbuch für romanische und englische Litteratur IV, 120; Даль. I, 438, 3; Adalb., Baba 45; середньовікові приповідки див. Beb. 109 і 464, пор. латинський двостих:

Ranae tres, et anus totidem, tres insuper aucae
Possunt immensum voce replere forum.

72. У баби довгий волос, а короткий розум. (Наг.)

Дуже давня і загально розповсюджена обсервация, див. Ном. 9051, Frischb. Pr. Spr. I, 278, ч. 3999; Wander V, 130 (Weib 6); староруська „Волосы долги, да умъ коротокъ" (Сим. 415) і „У бабы..." (тамже 2361); Simr. 11.359; купу старонїмецьких приказок на сю тему наводить Zingerle, стор. 35 і Сурінґар до Beb. ч. 200 (стор. 57 і 304—306); Даль. I, 437; Нос. 446; турецька Osm. Spr. 327.

73. У баби лиш єдно добре купити. (Гнїдк.)

Очевидно слово „баба" має тут ширше значінє: жінка загалом.

74. У баби чорні лаби. (Наг.)

Бо ходить боса по болотї.

75. У баби язик, як у чорта хвіст довгий. (Корч.)

Знач. сварлива, обмівна. Троха подібне великор. Волосъ долог, а языкъ длиннѣй (Даль. I, 438).

76. Уздріла баба муда, а не видит дуба. (Кольб.)

Бачить мале, а не бачить великого.

77. Хто перший раз до міста приходит, мусит стару бабу цюлювати. (Наг.)

Так говорять дїтям, що напирають ся їхати зі старшими до міста.

78. „Ци віддавала би-с ся, бабо?" — „Ба, а хтож мене, паночку, возьме?" (Вікно)

Не скаже баба: нї, а тільки: а хтож мене візьме. Охота була б у неї.

79. Штурк бабу в яйцї! (Дрог.)

Коли хтось починаючи роботу зараз із самого початку зробить щось не до ладу.

80. Ще баба дівков була, як сї тото стало. (Наг.)

Знач. дуже давно, пора вже про се й забути, иноді навіть: се якась байка, того ніхто не затямив.

81. Що бабі, то й громаді. (Зазул.)

Не все воно так, радше навпаки, див. Громада. Так як тут, див. Adalb. Baba 33: Co babce, to i gromadce.

82. Що вже бабі по єдвабі? (Луч.)

Не потрібно старому строїв, пор. висше Баба ч. 36, 38; майже так само у Поляків, див. Adalb. Baba 35.

83. Що волиш, бабонько: ци ласку божу, ци миску круп? (Наг.)

Таким питанєм відповів один парубок другому, коли той запитав його: ци волиш у літї хорувати, ци в кремінаЛї сїдіти? Приповідка взята зі звісної дитячої казки про діда і бабу, що по бобі вилїзли до неба і там пан Біг по бабиному вибору дав їм миску круп, через які потому дїд убив бабу.

84. Як би баба вуса мала, то би була дїдом. (Цен.)

Гумористична відповідь на чиїсь сьмілі припущеня та неоправдані надії, пор. вірменське: Коли б моя бабуня була мала бороду, то була би моїм дїдусем (Wlisl. 182).

85. Як би сїм баб до него промовило. (Ільк.)

В тій формі приповідка не ясна. Маб. повинно бути: Як би сїм баб йому примовило, анальоґічно до Ном. 4462: „Як би сїм баб пошептало.“ Сїм баб узято в звязку з традицийним числом „сїм немочей“ чи апокріфічних „сїм трясавиць“, пор. Ном. 421; Ефим. Мрс. Закл. ч. 33, 36 (77 трисовиць), ч. 66 (сїм колодиць); М. Соколовъ, Матеріалы и замѣтки I—V.

86. Як сьвіт сьвітом, не була й не буде баба війтом. (Тереб.)

Коли хтось покладає надію на жіночий розум або на жіночий розказ. Та сама думка див. Ном. 5481; оріґінальне мотивоване див. Етноґр. Збірн. VI, ч. 133. У Греків була приповідка: *Γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις* — природа не дає жінцї верховодити (E. Rot. 692). Значінє, як бачимо, те саме, що і в нашій приповідцї. Иньше значінє має подібна до нашої приповідка у Ком. 8: Доки сонця сьвіта, не буде з баби дїда, себ-то не заступить жінка мужчини в господарстві.

Бабин. 1. Бабина гривна всїм людем дивна. (Петр.)

Те, що у кождого звичайна річ, у баби (resp. у самохвалька) дивне та незвичайне. У Білорусів загальнїйше: Моя гривна усимъ дзивна (Нос. 345) — коли комусь завидують.

2. Бабина дївка тогди хату мете, коли старости йдут. (Гнїдк.)

Знач. лїнива, непривикла до порядку. Пор. коломийку:

Ой надийшли сватаченьки по під береженьки,
Я гадала, що до мене, та вмила ноженьки.
А як стали сватаченьки обору минати,
А я ноги у болото, а сама до хати. (Лол.)

3. Бабина донька, а економа кінь все гладонькі. (Мінч.)

Баба пестячи доньку годує її добре, а робити не велить. Так само економів кінь не йде до тяжкої працї, бо вживає ся тілько до верхової їзди. Подібне

у Поляків, пор. Adalb. Baba 26; Brzoz. Ваба 2 (Babusina wnuczka, młynarska suczka, ekonomski koń).

4. **Бабина донька, попова ґосподиня, а економів кінь завше гладонькі. (Петр.)**

Очевидно приповідка польського походженя і має на думці ґосподиню у латинського ксьондза, яка не потребує журити ся сїмею і може дбати тілько про свою вигоду. Анї в Адальб., анї у Бжоз. такого варіянта сеї приповідки нема.

5. **Бабиній дївці все недогода. (Гнїдк.)**

Бо розпещена, привикла, щоб їй було все готове.

6. **Бабин синок. (Наг.)**

Знач. пестїй, нездара, вихований без батьківського проводу, пор. старохорв. Удовичко дѣте (Гильф. 3268).

7. **Бабин смик. (Стоян.)**

Говорять про парубка, що для маєтку женить ся зо старшою жінкою.

8. **З бабиного сина а дочки нїчого людяного не буде. (Ільк.)**

Тому, що не привикли до працї і до порядку. Теж у Ном. 9326.

9. **Що бабине, то все не таке, як людське. (Ільк.)**

Баба без мужа не вміє нїчого довести як слїд до ладу. Див. Ном. 9388.

Бабрати. 1. **А то го зба́брав! (Льв.)**

Згидьбив, спаскудив, скомпромітував прилюдно.

2. **Бабрає сї в тім, як свиньи в болотї. (Наг.)**

Оповідає якусь нецїкаву або обридливу річ залюбки, з деталями.

3. **Та не розба́бруй паскудства! (Наг.)**

Не розноси сплетьок, не розмазуй поганої, немилої справи.

4. **Який там з тебе дїдько бабрає? (Наг.)**

Кричала сердита баба внукови, що раз-у-раз кликав її: бабо! бабо!

Бабський. 1. **Бабське́ лїто. (Наг.)**

Так називають ся остатнї теплі осїнні днї, а також павутина, що тодї стелить ся скрізь по полю і лїтає в повітрі. Нїм. Altweibersommer, пор. Дик. 333; білор. Нос. 258; Adalb. Babie lato; Zátur. XIV, 68—9.

2. **Бабські забабони. (Наг.)**

Слово „забабони", в давнїйшій церковщинї „бабоуны", походить мабуть від єретиків Богомилів, яких у Сербії звали Бабунами і яких віруваня, осуджені церквою, зробили ся традицийним віруванєм, забобоном найтемнїйших верств, а особливо жіноцтва. Див. Ном. 253. Зрештою приповідка про „бабські байки" та безумні віруваня звісна була вже старинним Грекам та Римлянам, див. Beb. ч. 557 (ст. 148 і 570).

3. **Ти вже на бабський розум перейшов. (Наг.)**

Знач. одурів, отуманїв. Про бабський розум іронїчно говорить і Поляк, див. Adalb. Baba 128 і поясненє.

Бабруна. 1. **Бабрун-бабрун-бабруночко, покажи ми дороженьку: ци в гору, ци в долину, ци в середну кватирину? (Наг.)**

Бабруною називає ся комашка, звана де инде „сонечко" або „божа коровка" (coccinella). Дїти кладуть її на руку і приспівують або приговорюють висше наведену формулу, ворожачи з того, в який бік вона полетить, усякі цїкаві для них річи: коли полетить на право — буде те, а на лїво — се, а просто, то онте. Аналоґічні укр. примівки див. Ном. 337.

Бажати. 1. Забагає киндибáлів та стріхопáдів. (Дрог.)

Бажає сам не знає чого; слова „киндибали" і „стріхопади" не мають ніякого виразного значіня, бодай я не міг нічого допитати ся.

2. Забагає му ся леду в Петрівку. (Залїсє)

Бажає неможливого.

3. Забагає му ся печеного леду. (Ільк. Кобр.)

Так само як попередня характеризує безглузде, фантастичне бажанє.

4. Забагає троякого, а ту нема ніякого. (Іваник.)

Коли хтось ставить до другого вимоги по над його силу.

5. Забагло ся клопоту на здорову голову. (Луч.)

Коли хтось самохіть, без потреби вскочить у біду. Здорова голова — символ безжурного, спокійного стану, див. далї під „Голова".

6. Най ся тобі не бажит печеного рака. (Ільк.)

Коли хтось кладе великий натиск на дрібниці, без яких легко можна обійти ся.

7. Най ся тобі не бажит печеного хліба. (Гнїдк.)

Іронїчно: старай ся обійтись без найконечнїйшого, щоб догодити скупому, нелюдяному господареви.

8. Най ся того не бажить, що ся хати не держить. (Ільк. Greg.) Ней не бажит ся, що хати не держит ся. (Зазул.)

Бажанє повинно не вибігати поза межі того, що практично можна осягнути. Афоризм очевидно характеризує старечий розум; молодїж усе против него.

7. Сам не знає, чого му ся забагає. (Луч.)

Говорять про знудженого, вічно невдоволеного чоловіка.

Бай. 1. Почкай баю, здохнеш в маю. (Дрог.)

Провнище „бай" в значіню „пан" у нас не звичайне, в болгарськім уживає ся в значіню „брат", „старший чоловік". Приказка оперта на оповіданю про пана, що боив ся вмерти в мартї, а якому слуга по скінченю марта написав отсе злобне віщуванє. Див. Етноґр. Збір. VI, 129.

Байбарзо. 1. Він мя має за байбарзо, а я си байдуже. (Гнїдк.)

Знач. він мене легковажить, помітує мною. Байбарзо = ба + і + барзо (дуже).

2. Має мі за байбарзо. (Наг.)

Див. попередню припов. Те саме у Поляків, див. Adalb. Bajbardzo 1.

Байда. 1. Байда хліба як клебук. (Наг.)

Байда — шмат; клебук — колода, обрубок дерева.

Байдуже. 1. Він собі байдуже. (Ільк.)

Не дбає про щось, спокійний.

Байка. 1. Байка плавати, але як би казали нурка дати! (Гриб.)

Поговірка основана ось на якім оповіданю: Покликали пани Жида до покою і веліли йому плавати. Коли потім його питали товариші, як він то робив, він відповів: Байка плавати — і т. д.

2. Байка сї бає, а хліб сї дає. (Кольб.) ...рубає. (Кольб.) ...крає. (Цен.)

Себ-то: слова говорити легко, але дїла йдуть зовсїм иньшою чергою, коштують труду.

3. Казав чоловік байки, заким не курив файки. (Ур.)

Курене люльки дало йому розривку, так що відхотїло ся казок.

4. Ладна байка: битва й молитва. (Залїсє)

Значінє сеї приповідки для мене неясне. Або „ладна байка“ треба розуміти іронічно, мовляв: се зовсїм не пусте дїло, де били і треба було просити ся, — абож говорить ся про прикмети справжньої казки: щоб була ладна, треба, щоб у нїй оповідало ся про битви і про побожні дїла. Пор. Ном. 3807 Лайка—байка і т. д.

5. Нима байки без правди. (Кольб.)

В кождім, хоч і як неправдоподібнім оповіданю заховано зерно правди, — абож: найпустїйша, найменьше правдоподібна поговірка або чутка про когось має в собі хоч троха правди. Подібно у Поляків: W bajce bywa połowa prawdy. (Adalb. Bajka 5, пор. також 8.)

6. Повім вам байку: курив пес файку, курив, курив, тай очи зажмурив. (Наг.)

Жартлива казка, яку говорять старші, коли дїти докучають їм, щоб „говорили байки“.

7. Слухайте байку: Курив пес файку на довгім цибуху, заложив си за вухо. (Бібр.)

Див. увагу до попереднього числа.

8. То байки! (Наг.)

Знач. то неправда або: то дрібниця, сим нема що журити ся. Пор. Wander III, 455 (Märchen 4); тамже Posse 10; Adalb. Bajka 2.

9. То стара байка. (Льв.)

Знач. се давня новина, річ, яку всї давно знають (не конче неправдива).

Баки. 1. Баки кому забúти. (Гнїдк.)

Збаламутити кого, отуманити. Дословно: вдарити кого в лице так, щоб не тямив, що з ним дїє ся. У Желех. I, 10 хибно акцентовано „зáбити“. Див. дальше ч. 2. Те саме у воронїжських Великорусів, див. Дик. 363.

2. Баки сьвітити. (Гнїдк.)

Знач. показувати кому приязний вид, підхлїбляти ся. Баки з нїм. Backe — вилиця, щока. Врештою польські вчені перечать ся про значінє сего слова. В польськім ся приповідка (świecić baki або bakę) уживає ся від XVIII в. Одні пояснюють „baki“ назвою звісного польського віршописця XVII в. єзуїта Баки, другі виводять від нїм. Bake, що на балтийськім поморю значить морський сиґнал, маяк. Карлович (Kurj. Warsz. 1887, ч. 299 а) виводить польську приповідку від української, а слово „баки“ від „бачити“, анальоґічно до польських „patry“, „słuchy“. „Więc „baki switity“ znaczy dosłownie wlewać w kogo oczy, w oczy komuś patrzeć z chęcią służenia na każde skinienie, a w dalszej przenośni zasługiwać się, pochlebiać.“ На жаль, се толкованє зовсїм силуване і самовільне. Одно те, що „баки“ в значіню очей в укр. мові не вживає ся; друге те, що в такім разї сьвітити комусь баки значило би „сьвітити комусь очи“ — очевидний абсурд; а третє те, що й етимольоґічно баки з баченєм не має нїчого спільного. Здаєть ся, що найпростїйше поясненє баки — Backe найшвидше доведе нас до цїли. Баки сьвітити — розʼяснювати лице, любенько всьміхати ся перед ким. На таке саме розумінє наводить і великор. Аддулси свайими баками (Дик. 52), знач. заплатив своїм лицем, за довг чи за провину набрав поличників. У російськім баки — бокобороди, з нїм. Backenbärte.

3. Забúли му баки, що ни розуміє й третої. (Кольб.)

Не розуміє третої, пор. нїмецьке: Kann nicht bis drei zählen.

Бакир. 1. Ми з собов на ба́кир стоїмо. (Наг.)

Ми в гніву́, посварили ся. Ба́кир (відси баки́рити, перебаки́рити) пішло мабуть із нім. Bakort або Bakbord — лівий бік корабля. Отже: шапка на бакир — ш. насунена на лївий бік. В переноснім значіню, в приповідках із сим визано ті ідеї, що в віруванях звичайно вяжуть ся з понятєм „лївий", отже чогось злого, неприхильного, ворожого. Пор. Adalb. Вуć 15; Liebrecht, Zur Volkskunde 339.

2. Пішло му на ба́кир. (Дрог.)

Дізнав страт, вибив ся з колїї, змарнував ся, звів ся нї на що. Пор. Adalb. Iść 46.

Балакати. 1. Набалакав три міхи правди. (Наг.)

В однiй казцї царь завдає слузї між иньшими тяжкими завданями також: сказати три міхи правди. Слуга сповняє се таким способом, що оповідає про три випадки, в яких царь, хоч і перебраний, грав дуже непочесну ролю. За кождим разом, коли оповіданє доходить до делїкатного місця, царь кричить: Ну, годї, годї, вже міх повний, завязуй! Значінє приказки: наговорив грубостей. Пор. білор. Наверзъ семъ коробовъ (Нос. 349).

2. Набалакали сє много, а нима нїчо з того. (Пужн.)

Пор. Етн. Зб. VI, 293. Про пусті розговори.

Баланда. 1. Пішов на Бала́нду тай трафив на банду. (Кун.)

Баланда — безлюдна місцевість між селами Скварявою й Глиньском, жовк. пов. Одинока коршма серед сїножати зваблювала колись по недїлям людей музикою. Та „банда" має тут і иньше, іронїчне значінє: бійка, бо в коршмі часто приходило до кровавих біятик. Пор. співанку:

Ой летїли сірі гуси, впали на Баланду;
Не ходила-м і не піду на жидівську банду. (Сквар.)

Балу́-балу́. 1. Я тут балу-балу, а тїсто біжит по столу. (Дрог.)

Балу-балу, ономатопоетично зам. балакати. Коли хтось покине пильну роботу задля пустої балачки.

Балувати. 1. Він тим балує. (Наг.)

Займає ся, практикує, він у тім досьвідний.

2. Хто чим балує, від того й гине. (Наг.)

Інакше: хто з чого жиє, хто чим займає ся, хто в чім кохає ся, від того й гине. Коли зіставити зі старор. „Хто чѣмъ играетъ, тотъ тѣмъ и зашибетця" (Сим. 2397), то виходилоб „балувати" — „грати ся", а в такім разї можна би се слово вивести від пізно-латинського та італїянського ballare — скакати, грати ся.

Баль. 1. От то буде крутий баль! (Льв.)

Крутий баль, дословно: крутий танець, переносно: бійка.

2. Справю я ти баль! (Наг.)

Буду бити так, аж будеш підскакувати з болю. Пор. Adalb. Bal, 4.

Баналюки. 1. Баналюки-небилицї, сховай сї з тим до г—цї. (Дрог.)

Баналюки в значіню: дурницї, небилицї взято з польського, а власне з віршованої фантастичної повісти Єронїма Морштина „Historya ucieszna o zacnej królewnie Banialuce", вид. у Кракові 1650 р. Див. Adalb. Banialuka.

2. Що ти мінї банелюки плетеш? (Наг.)

Пор. висше.

Бантромій. 1. Бантромій везе гній. (Наг.)

Імя Бантромій — Бартоломей, властиво патронімікон Бар-Тольмай, син Тольмая (про імя див. Winkler, Geschichte Israels in Einzeldarstellungen II, 40). Прикладка для риму, мудроване. Вона входить і в досить цинічну коломийку, якої перший рядок звучить: „Бантромій везе гній на старих санчищох“ (Наг.). Можливо зрештою, що маємо тут відгук якоїсь господарської ради, щоб на сьв. Бантромія розпочинати вожене гною. Що до руського календаря, по якому сьв. Бантромія припадає на 11 червня, се мало правдоподібне, але дуже можливе до латинського, по якому сей сьвятий припадає на 20 серпня; від того дня давно в Польщі розпочинали господарський рік — звісно, воженєм гною. Пор. Adalb. Bartłomiej św. 6.

Баня. 1. Поїхав на Баню тай заїхав у калабаню. (Наг.)

Баня Котівська, село дрогоб. пов. сумежне з Бориславом. Приказка — одна з тих їдких стріл, які селяне одного села люблять пускати при нагоді на своїх сусїдів. Се називає ся „прилїпити їм латку“. Найчастїйше се дїєть ся в формі коротенької пісні, часом і в формі приповідки. Отся прикладка про погані баньські дороги (вони зрештою не були монополем того села) війшла також у пісню про вандрівку Біди, пор. Житє і Слово IV, 31.

Банюс. 1. Банюси́ — збуї. (Дрог.)

Жителїв Банї згірдно називають Банюсами (нормально вони Баньи́не). За для близького сусїдства з Бориславом там бували великі піятики і кроваві бійки.

Бараболя. 1. Як є бараболя й капуста, то вже половина хліба. (Луч.)

Приповідка зложена очевидно не вчаснїйше тзв. „тїсних років“ (1846—61), від коли бараболя заняла видне, декуди головне місце в буджеті поживи нашого народа. Про тїсні роки див. М. Зубрицький у Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка, т. XXVI.

Баран. 1. Баран-баран, дуц! (Наг.)

Приговорюють дїти до малих баранчиків учачи їх туцкатись чолом. Пор. Ном. 9282.

2. Баране, не мути воду вовкови! (Ільк.)

Натяк на звісну Езопову байку, оброблену й у нас Глїбовим пз. Вовк та ягня. Літературну історію сеї байки див. Oesterley, Wendunmuth V, 34. Значінє приповідки іронїчне: слабий, не роби кривди сильному. Очевидно вістрє вимірене против сильного, що шукає собі зачіпки. Пор. меньше виразну польську припов. Baranie, nie mąć wody! (Adalb. Baran 3), а також Wander, Lamm 45, Widder 369; Čelak. 215.

3. Баран — пан, а лис — пес. (Кобил.)

Значінє не ясне; треба розуміти (в звязку з білор. „На кожусѣ простый баранъ, да самъ собѣ панъ“, див. Нос. 352) про баранячий кожух і лисячу шубу. Знач.: той що в баранячім кожусї, себ-то заможний селянин—пан, не залежить нї від чийої ласки, а той, що в лисячій шубі — підпанок, звичайно служить, отже залежить від ласки більшого пана, так як пес від ласки хозяїна.

4. Вдячний як баран. (Гнїдк.)

Мабуть іронїя; баран штовхає й того, хто дає йому їсти, пор. польське (з иньшим вістрєм): I mały baran często czabana wybodzie (Adalb. Baran 11). Варто завважити, що Адальберт пояснює: „czaban — gatunek większych baranów“, хоч у словнику Лїнде міг знайти (I, 344) властиве поясненє: великий віл, або пастух-воларь.

5. На барани ходити. (Гнідк.)
Значінє не ясне. По польськи: wziąć na barany значить: узяти на коркоші (Linde, I, 55). Може „баран“ тут значить те-ж, що таран (пор. Linde I, 53); ходити на барани — ходити на пролом, бути впертим і самовільним.
6. Поводит сї, як печений баран. (Наг.)
Мова про лїнивого. Поводити ся знач. рушати ся.
7. Співає, як баран підрізаний. (Наг.)
Коли хтось сьпіває писклившм, або хрипливим голосом.
8. Такий як баран. (Гнідк.)
Незвісно, на яку баранову прикмету натякає се порівнанє.
9. Харчит, як недорізаний баран. (Наг.)
Коли хто дуже голосно і неприємно хропить у снї.

Барашівне. 1. А мінї барашівного? (Наг.)
Коли хтось посередничив у якійсь справі, а потім домагає ся подяки чи заплати (звісно, жартом), інакше поміг добити торгу.

Барашівник. 1. Барашівник циганством жиє. (Наг.)
Барашівник — посередник при купнї, особливо коней та волів. Розуміє ся, щоб заробити умовлену плату, він захвалює товар, не щадячи брехнї та божби.

Бариш. 1. Бариш дурному товариш. (Ільк.)
Знач. дурний нераз зискує в торговлї.

Барна. 1. Доганят барна́ барнї, а оба в ярмі. (Лім.)
Барна — темносїрий віл; доганяти — давати догану, докоряти, tadeln, verspotten. Коли люде в однаковій бідї, а ще сварять ся між собою або сьміють ся один з одного. Пор. нїм. Ein Esel heisst den anderen Sackträger (Franck, I, 88) і латинський середньовіковий вірш:
Est mirum bellum, quod asellus culpat asellum;
Pondera saccorum nam portat quilibet horum. (Beb. 135, 538).

Барон. 1. Ей чук, баранчук, продав козу за капчук. (Ваг.)
Насьміх на якимсь бароном, іронїчно переміненим на „барана“, мабуть Вірменином, яких нераз дразнять продаванєм або різанєм кіз. Прим. звісне реченє, що стояло на початку давнїйших латинських вправ: Armenorum gens bellicosa перемінено: Armenorum gens bili kozy.

Бас. 1. Бас гудит, дудка грає, Гнат мовчит, хоть всьо знає. (Мінч.)
Говорять про такого, що не мішає ся до загальної розмови, держить ся осторінь або робить вид, немов він знає лїпше те, про що вони говорять.
2. Басом сї на мене дивит. (Наг.)
Неприязно, сердито.
3. На бас брати кого. (Льв.)
Дурити, піднимати на сьміх.

Басувати. 1. А то му басує! (Наг.) ...підбасовує. (Цен.)
Знач. потакує, підхлїбляє ся.

Баталія. 1. Тамто баталія була! (Наг.)
Італїянське слово battaglia — битва. Пор. пісню:
Пане брате товаришу, буде баталїя:
Або моя або твоя дївчина Марія. (Наг.)

Батіг. 1. Батога з піску не уплетеш. (Ільк.)

Невідповідними способами діла не зробиш. Те саме по польськи: Bicza z piasku nie ukręcisz (Adalb. Bicz, 4).

Батько. 1. Батько збирав лижкою, а діти їли варишкою. (Луч.) ...варихов. (Луч.)

Батько був скупий, діти щедрі, або: батько бідував збираючи, а діти роскошували. Пор. середньовіковий латинський вірш: Quod parcus quaeres, effundet prodigus haeres, а також німецький:

Was der Geiz'ge spart wie ein Hund,
Jagt der Erbe rasch durch den Mund. (Beb. 413)

2. Батько складав, синок роздав. (Кобил.)

Говорять про марнотратного сина. Пор. кашубське: Wójc sknér, dzecé rozrzétne (Adalb. Ojciec 26) і нїм. Was der Vater erspart, verthut der Sohn (Simr. 10.807).

3. Викрутив ся батько, без чуприни до дому пішов. (Дар.)

Гумор сеї приповідки лежить у подвійнім значіню слова „викрутив ся". Звичайно воно значить: вийшов без шкоди з якогось клопоту, та тут ужите в буквальнім значіню: його вхопили за чуба і він поти крутив ся, поки й чуба не позбув ся. Отже й значінє приповідки: з бідою вирвав ся з пригоди, потерпів у ній.

4. Впав батько з гори, дідько го бери. (Кол.)

Характеризує невдячність дітей, їх байдужність до батьківського горя, пор. Чуб. Батько 5; повнїйше у Білорусів: Упавъ бацька зъ горы! — Лихо его бери! — Кобыла вдохла. — Ой, бѣда! (Нос. 449.)

5. Збув ся батько лиха: збув ся грошей з міха. (Ільк.)

Знов гумористично названо гроші лихом, а їх утрату — увільненем від лиха. Анальоґічні гумористичні звороти стрічають ся в деяких новелях, прим. „оборонив єгомостя від вовків" — знач.: украв попови вовчу шубу і т. и., див. Етн. Зб. VI, 242.

6. І на рідного батька можна правду сказати. (Луч.)

Очевидно ся „правда" буде якась некористна для батька.

7. Мій батько і його батько коло одної печи гріли ся. (Ільк.)

Насьміх, коли хтось підшиває ся другому під свояцтво без нїякої підстави, пор. Ном. 9347.

8. Не маю батька, матери, щоби сї заступили за мене. (Голг.)

Батько й мати — натуральні захистники й оборонцї дітей. Та тут має й іронїчне значінє: не вмію собі сам помогти анї порадити, мушу сам упімнути ся за собою.

9. Не той батько, що сплодит, а той, що до розуму доводит. (Комар.)

Так говорить звичайно вітчим пасербам, домагаючись у них для себе пошани. Те саме у Поляків Adalb. Ojciec 16.

10. По старшинї батька в лоб. (Грибов.) ...в чоло. (Пужн.)

Гумористично: старшому насамперед належить ся привіт, почесна. Оповіданє, що послужило жерелом сеї приповідки, див. Етн. Збір. VI, 21.

11. Пропав батько з дурними синами. (Ільк.)

Замісь помочи має через них тільки шкоду й сором.

12. Який батько, такий син: видовбали з діжки спр. (Лев.) ...викрали... (Ільк.) ...видрапали... (Петр.) ...виносили... (Наг.)

Говорить ся з доганою: син плохий, та й батько не ліпший. Загальнїйше ту саму думку висловляє середньовічна латинська припов. Qualis pater, talis filius і численні її варіянти. див. Beb. ч. 176 (стор. 51 і 290); Adalb. Ojciec 6; Simr. 10.795.

13. Як не стане, то батько дістане. (Дар.)

Дїти все надїють ся на батькову працю і старанність. Повнїйше у Білорусів: Хлѣба не станець, бацька достанець (Нос. 452).

14. Як я була у батенька, ходила я чубатенька. (Сор.)

Досл. високо зачесана, пишна; в ширшім значіню: гарно вбрана, безжурна.

Бачинська гора. 1. А здуло би ті, як Бачинську гору! (Наг.)

Бачинська гора — в с. Бачині, самб. пов., висока і крута, звісна всїм, що їдуть до Самбора з правого берега Днїстра, бо через неї йде гостинець і з її верха круто сходить до ріки.

2. Як почав їсти на Бачинській горі, то перестав аж у Самборі. (Лім.)

Характеризує непажеру, бо з Бачинської гори до Самбора досить далеко.

Бачити. 1. А бач: сиди тихо, не скач! (Кол.)

Осторога непосидючому або надто гордому.

2. Бачили ми таких! (Наг.)

Коли хтось надто виносить ся та пишає ся або дає пізнати иньшим, що має їх за дурнїв. Те саме Ном. 4245.

3. Ми ще й не таких бачили. (Наг.)

Себ-то: і ми не остатні, не дурні.

4. Не бачила ковалиха цьвочка. (Нев.)

Коли хто без потреби дивує ся якійсь звичайній річи.

5. Сам бачу, що трачу. (Наг.)

Характеризує ся безпомічність, непорадність або слаба воля чоловіка. Пор. пісню:

Ой бачуж я, бачу,
Що худобу трачу,
А як прийду до домоньку,
Тяженько заплачу. (Наг.)

6. Сїм лїт го не бачив єм, бодай єм го був нїкди не бачив. (Ільк.)

„Сїм лїт" символїчно зам. довгий час.

7. То, бачу, не туди йде. (Наг.)

„Бачу" тут і дуже часто в анальоґічних зворотах ужито в значіню „здаєть ся", „мабуть".

8. Ци не бачили ви Василя, пішло на весїля на друге селя? (Дрог.)

Передразнюють Нїмцїв кольонїстів, що силкуючи ся говорити по руськи калїчать мову таким способом.

9. Як тї зобачу, то тї урачу. (Цен.)

Урачити — погостити, в двоякім значіню: або справдї почастувати, або побити.

Баяти. 1. Що бай, то вибай. (Зазул.)

Скорочена форма приповідки поміщеної далї під ч. 2. Знач.: сплетнї, байки пущені про якогось чоловіка доводять инколи до того, що той чоловік справдї допустить ся вчинка, який закидувано йому a priori.

2. Що люде бают, то вибают. (Гнїдк. Залїсє).

Див. увагу до попереднього ч. Обсервация загально людська, якої психольоґію змалював іспанський поет Хове Ечеґарей у своїй драмі „Galeotto". Аналь-оґічні приповідки див. Wander III, 448 (62).

Безголовє. 1. А безголовјн на тебе! (Наг.)

Звичайне проклятє. Слово „безголовє", властиво capitis diminutio, уживаєть ся загально в иньшім, далеко не кровавім значіню: непорадність, клопіт.

2. На безголовє тобі! (Явор.)

Так кляла ґосподиня курку, що запіяла. І тут слово „безголовє" мало первісно те значінє, що такій курцї втинали голову, вбачаючи в її піяню злу ворожбу, див. Етн. Зб. V, 82 і 249 ч. 32. Та проклятє вживає ся й загально, в значіню: щоб ти пропав.

Безумний. 1. Єдин безумний верже камінь у море, а сто розумних не вийме його. (Гнїдк.)

Форма отсеї приповідки, здаєть ся, підроблена трохи збирачем для догоди „граматицї". Знач. нашкодити кождий може, але направити шкоду буває дуже трудно.

Беля. 1. Іди ти Бейло пяний! (Наг.)

Польський віршопис Осип Вадовский у книжцї „Daniel prorok" вид. 1699 р. пише:

Bela dotąd nazwisko dajem pijakowi,
Które przedtym służyło panom i królowi —

знак, що вже в XVII в. Поляки виводили сю приказку від угорського короля Белї, правдоподібно Белї II, званого Слїпим, звісного в своїм часї пияцї. Адальб. (п. сл. Upić się 8) уважає такий родовід хибним і ідентифікує слово „bela" з „belek", колода. Наші приповідки, де з „бели" зроблено „Бейла", показують неможливість такого толкованя і примушують нас бачити в тій приповідцї якусь історичну ремінїсценцию.

2. Спив ся як Беля (Бейла). (Ільк.)

Форма „спив ся" в руськім рідко вживана, правдоподібно взята з польського, див. Adalb. Upić się 8, вар. b.; Ном. 11.699 (пояснене такеж, як висше ч. 1.)

Береза. 1. Білої берези плакати. (Наг.)

Правдоподібно елїптичний вислов, зам. на подобу білої (плакучої) берези. Можливо зрештою, що первісно вживано сеї поговірки, говорячи жартом про школяря, що плакав побитий березовою різкою.

2. Ой береза дуба везла, троха впріла, троха змерзла. (Наг.)

Тут і в иньшій поговірцї (див. Дуб) береза ідентифікуєть ся з жінкою, а дуб з мужем. Значінє отсеї поговірки: жінка беручись заступати місце мужа в господарстві, зазнає всяких неприємностей, мусить нераз і впріти (при тяжкій працї) і змерзнути, себ-то тремтїти зо страху.

Березовий. 1. Березової каші дати. (Гнїдк.)

Школярське виражене, зам. побити, висїкти різкою.

2. Уже не їсть березової каші. (Гнїдк.)

Знач. уже виріс із шкільних лїт, парубочить ся.

Берїг. 1. До мого берега все припливе як ни г—о, то бодай (пробачте) ус - на тріска. (Кольб.)

Знач. менї нїколи нїщо добре не трапить ся.

2. До мого берега нічо не приплине, хиба тріска або г—о. (Ільк.) ...хиба запорчене яйце. (Доброс.)

Пор. попереднє ч., а також білор. Къ нашему берегу ничого доброго не пристанець. (Нос. 336). Запорчене яйце, звичайнїйше за́порток.

3. Чий беріг, того й вода. (Наг.)

Звичайний правний погляд селян, що рішає прим. і про право риболовства.

Бесїда. 1. Без соли, без хлїба худая бесїда. (Мінч. Петр. Ільк.)

„Бесїда" має подвійне значіннє: розмова і гостина. Важнїйша розмова, торг, загода і т. и. у наших селян нїколи не відбуває ся без гостини. „Хлїб-сіль" символїчно значить гостину, страву й напій. Те саме у Великорусів, Дик. 509. Подібне, хоч з еротичною закраскою, у Нїмцїв: Ohne Wein und Brot leidet Venus Noth (Simr. 10.817).

2. Бесїди богато, а розуму мало. (Ільк.)

Говорять про балакучого чоловіка.

3. Де много бесїди, там сї без гріху не обийде. (Яс. С.)

Знач. конче дійде до сварки, до обмови або брехень. Пор. нїм. Wer viel redet, lügt viel (Simr. 8253).

4. Дурна твоя бесїда. (Наг.)

Коли хтось пристає до другого з якоюсь несуразною просьбою або радою.

5. Затягає в себе бесїду. (Косс.)

Знач. говорить та не договорює, силкує ся не сказати всеї правди.

6. Не чужа бесїда, совість наша сама нас плямит. (Гнїдк.)

Так умовляють не зважати на людський поговір.

7. Пуста тї сї бесїда ймила. (Наг.)

Почав говорити не до річи, непотрібне.

8. Ти вже щось міниш бесїду. (Косс.)

Знач. говориш нещиро, брешеш або змінив свій давнїйший погляд.

Бесїдувати. 1. Вже-м тілько набесїдувала, що вам ся в голові крутит. (Лімна)

Говорила балакуча жінка збираючи ся до відходу.

Бескиди. 1. Піди за Бескиди, не збудеш ся біди. (Ільк. Петр.)

Від біди за горами не втечеш.

Бестия. 1. А то бестия собача! (Наг.)

Плєонастична лайка, бо й собака теж бестия. В тім родї й иньші лайливі реченя, як „дїдьку чортівський" і т. и.

Бик. 1. Бик вїжи сї воловодом, а чоловік словом. (Кольб.)

Дане слово вяже людські поступки, змушує чоловіка робити й таке, чого б не хотїв. Воловід — мотуз, якого кінець завязує ся волови за роги. Те саме у Турків: Уздою зьвіря (вяжуть), словом чоловіка. (Osm. Spr. 25.)

2. До чого бик навик, того і волом схоче. (Луч.)

До чого чоловік привик за молоду, того хоче й пізнїйше. Пор. Ном. 9565 а.

3. Забуде бик зиму, як ся дочекає трави. (Луч.)

Перебувши біду чоловік швидко забуває про неї.

4. Зійшли бицї на кицї. (Гнїдк.)

Хозяйство звело ся нї на що, сказати б, із волів на котів. В тім самім значіню у Білорусів: Перебиваець быки на бараны. (Нос. ст. 398).

2. Що люде бают, то вибают. (Гнїдк. Залїсє).

Див. увагу до попереднього ч. Обсервация загально людська, якої психольоґію змалював іспанський поет Хове Ечеґарей у своїй драмі „Galeotto“. Анальоґічні приповідки див. Wander III, 448 (62).

Безголовє. 1. А безголовји на тебе! (Наг.)

Звичайне проклятє. Слово „безголовє“, властиво capitis diminutio, уживаєть ся загально в иньшім, далеко не кровавім значіню: непорадність, клопіт.

2. На безголовє тобі! (Явор.)

Так кляла ґосподиня курку, що запіяла. І тут слово „безголовє“ мало первісно те значінє, що такій курцї втинали голову, вбачаючи в її піяню злу ворожбу, див. Етн. Зб. V, 82 і 249 ч. 32. Та проклятє вживає ся й загально, в значіню: щоб ти пропав.

Безумний. 1. Єдин безумний верже камінь у море, а сто розумних не вийме його. (Гнїдк.)

Форма отсеї приповідки, здаєть ся, підроблена трохи збирачем для догоди „граматицї“. Знач. нашкодити кождий може, але направити шкоду буває дуже трудно.

Беля. 1. Іди ти Бейло пяний! (Наг.)

Польський віршопис Осип Вадовский у книжцї „Daniel prorok“ вид. 1699 р. пише:

Bela dotąd nazwisko dajem pijakowi,
Które przedtym służyło panom i królowi —

знак, що вже в XVII в. Поляки виводили сю приказку від угорського короля Белї, правдоподібно Белї II, званого Слїпим, звісного в своїм часї пияницї. Адальб. (п. сл. Upić się 8) уважає такий родовід хибним і ідентифікує слово „bela“ з „belek“, колода. Наші приповідки, де з „беля“ зроблено „Бейла“, показують неможливість такого толкованя і примушують нас бачити в тій приповідцї якусь історичну ремінїсценцию.

2. Спив ся як Беля (Бейла). (Ільк.)

Форма „спив ся“ в руськім рідко вживана, правдоподібно взята з польського, див. Adalb. Upić się 8, вар. b.; Ном. 11.699 (пояснене такеж, як висше ч. 1.)

Береза. 1. Білої берези плакати. (Наг.)

Правдоподібно еліптичний вислов, зам. на подобу білої (плакучої) берези. Можливо зрештою, що первісно вживано сеї поговірки, говорячи жартом про школяря, що плакав побитий березовою різкою.

2. Ой береза дуба везла, троха впріла, троха змерзла. (Наг.)

Тут і в иньшій поговірцї (див. Дуб) береза ідентифікуєть ся з жінкою, а дуб з мужем. Значінє отсеї поговірки: жінка беручись заступати місце мужа в господарстві, зазнає всяких неприємностей, мусить нераз і впріти (при тяжкій працї) і змерзнути, себ-то тремтїти зо страху.

Березовий. 1. Березової каші дати. (Гнїдк.)

Школярське виражене, зам. побити, висїкти різкою.

2. Уже не їсть березової каші. (Гнїдк.)

Знач. уже виріс із шкільних лїт, парубочить ся.

[illegible]. 1. До мого берега все припливе як ни г—о, то бодай (пробачте) [illegible] тріска. (Кольб.)

[illegible] нїколи нїщо добре не трапить ся.

2. До мого берега нічо не приплине, хиба тріска або г—о. (Ільк.) ...хиба запорчене яйце. (Доброс.)

Пор. попереднє ч., а також білор. Къ нашему берегу ничого доброго не пристанець. (Нос. 336). Запорчене яйце, звичайнійше зáпорток.

3. Чий беріг, того й вода. (Наг.)

Звичайний правний погляд селян, що рішає прим. і про право риболовства.

Бесїда. 1. Без соли, без хлїба худая бесїда. (Мінч. Петр. Ільк.)

„Бесїда“ має подвійне значінє: розмова і гостина. Важнїйша розмова, торг, загода і т. и. у наших селян нїколи не відбуває ся без гостини. „Хлїб-сіль“ символїчно значить гостину, страву й напій. Те саме у Великорусів, Дик. 509. Подібне, хоч з еротичною закраскою, у Німцїв: Ohne Wein und Brot leidet Venus Noth (Simr. 10.817).

2. Бесїди богато, а розуму мало. (Ільк.)

Говорять про балакучого чоловіка.

3. Де много бесїди, там сї без гріху не обийде. (Яс. С.)

Знач. конче дійде до сварки, до обмови або брехень. Пор. нїм. Wer viel redet, lügt viel (Simr. 8253).

4. Дурна твоя бесїда. (Наг.)

Коли хтось пристає до другого з якоюсь несуразною просьбою або радою.

5. Затягає в себе бесїду. (Косс.)

Знач. говорить та не договорює, силкує ся не сказати всеї правди.

6. Не чужа бесїда, совість наша сама нас плямит. (Гнїдк.)

Так умовляють не зважати на людський поговір.

7. Пуста тї сї бесїда ймила. (Наг.)

Почав говорити не до річи, непотрібне.

8. Ти вже щось міниш бесїду. (Косс.)

Знач. говориш нещиро, брешеш або змінив свій давнїйший погляд.

Бесїдувати. 1. Вже-м тілько набесїдувала, що вам ся в голові крутит. (Лімна)

Говорила балакуча жінка збираючи ся до відходу.

Бескиди. 1. Піди за Бескиди, не збудеш ся біди. (Ільк. Петр.)

Від біди за горами не втечеш.

Бестия. 1. А то бестия собача! (Наг.)

Плєонастична лайка, бо й собака теж бестия. В тім родї й иньші лайливі реченя, як „дїдьку чортівський“ і т. и.

Бик. 1. Бик вїжи сї воловодом, а чоловік словом. (Кольб.)

Дане слово вяже людські поступки, змушує чоловіка робити й таке, чого б не хотїв. Воловід — мотуз, якого кінець завязує ся волови за роги. Те саме у Турків: Уздою зьвіря (вяжуть), словом чоловіка. (Osm. Spr. 25.)

2. До чого бик навик, того і волом схоче. (Луч.)

До чого чоловік привик за молоду, того хоче й пізнїйше. Пор. Ном. 9565 а.

3. Забуде бик зиму, як ся дочекає трави. (Луч.)

Перебувши біду чоловік швидко забуває про неї.

4. Зійшли бицї на кицї. (Гнїдк.)

Хозяйство звело ся нї на що, сказати б, із волів на котів. В тім самім значіню у Білорусів: Перебиваець быки на бараны. (Нос. ст. 398).

5. На що бик звик, на тото пальга́є. (Петр.) ...на то й налїгає. (Ільк.) ...з тим і згине. (Петр.)

До якої роботи, до якого поводженя хто привик, від того не може відстати. Говорять часто про чоловіка кепсько вихованого, що привик до бійки та грубіянства, а потім і в лїпших обставинах заховує давнї привички. Те саме Ном. 9565 б.

6. На що бик звик, за тим все рикає. (Городен.)

Хто до чого привик, того й бажає, того й жалує. Пор. Ном. 9565; Adalb. Byk 5.

7. На що бик навик, то й волом рик. (Гнїдк.)

До чого привик змалку, сего прагне й дорослим. Пор. Ном. 9565.

8. Нї бик, нї телиця, нї дївка, нї молодиця. (Залїсє)

Говорять про покритку.

9. Сам бик землю борикає і на себе кидає. (Ільк. Кобр.) ...сам на себе... (Залїсє)

Напасливий чоловік зачіпає иньшого і сам на себе наводить сором. Те саме Ном. 9742. Ще у старих Греків говорило ся: *Βοῦς ἐφ' ἑαυτῷ κονιεῖται* (бик сам на себе пил піднїмає) в значіню „ubi quis ad suum ipsius malum volens lubensque ducitur“ (E. Rot. 488). Зрештою Еразм пояснює се не зовсїм вірно тим, що бики легко дають ся запрягати до ярма, тимчасом коли грецька приповідка так само як і наша взята з обсервациї звісної кождому пастухови, що бики визиваючи один одного до борнї уперед коплють ратицями землю і кидають її самі на себе. Пор. далї Віл, а також Wander III, 1096 (Ochs 79).

9. Соб бицю коло плота! Яка плата, така й робота. (Мінч.) ...заплата... (Петр.)

Поговірка панщизняних селян, що роблячи задармо, силкували ся як найменше мучити себе й худобу працею. Має й загальнїйше значінє, пор. польське: Jaka płaca, taka praca (Adalb. Płaca 1).

10. Хапай за бики, бо процесия йде! (Луч.)

Себ-то звертай з дороги. Перед важнїйшою справою мусять буденні занятя і інтереси уступати на бік, як бики перед процесиєю. Пор. Ном. 12.794.

11. Чим бик навик, тим і реве. (Ільк. Кобр.) .. за тим і дома реве. (Дар.)

Значінє те саме, що попереду ч. 2, 5, 6, 7. Цїкава тут незвичайна конструкция реченя: Чим... навик — мабуть треба доповнити якесь дїєслово.

Билє. 1. З биля робити копиля. (Гнїдк.)

Пустити на когось погану поговірку, злу славу без нїякої причини; троха подібне, як „з мухи слона“, тільки з відтїнком злосливости... Копиля́ — das Bastardkind.

Билина. 1. Сталам ся підносити, як тота билинка. (Збар.)

Билина — сама в полї, столочена — часто вживає ся в піснях як симболь сироти, опущеної, зрадженої, самітної жінки, вдови і т. и. Пор. Ном. 10.678.

Бинда. 1. Вже мінї бинди обридли, а чіпця ся хоче. (Луч.)

Говорить дївчина, якій навкучило ся дївувати, а хоче ся вийти заміж.

Бистрий. 1. Бистра як зелїзний птах. (Наг.)

Знач. лїнива, неповорушна. Пор. Wander I, 1537 (Gelenk). Та сама думка троха инакше висловлена в кашубськім: Wòn tak bjegá, jak drzewjani zajc (Adalb. Biec 20).

Битва. 1. Битва — молитва. (Комар.)

„Коли кого побють за провину, то так, як би сї помолив“ — додає збирач пояснене записане з уст народа.

Бити. 1. А било би тобов до землї! (Наг.)

Проклятє, натяк на страшну хоробу, епілепсию, про яку кажуть, що бє чоловіком до землї. В Нагуєвичах оповідав один парубок, що вже в парубочім віцї попав був у сю слабість, як дістав перший напад її в ночи. „Вже всї в хатї спали, лиш я сам іще клячав на припічку і говорив молитву. Нараз отвирає сї віконце від поду (в давнїх курних хатах були такі віконця в стелї над постїлю, куди виходив дим із хати) і крізь віконце спускає сї панич у червоних тїсних штанах. Зіскочив на постїль і приходит до мене. Я сї хрещу, а він сї всьміхає тай каже: Ану поборім сї! Я кажу: я не хочу. А він як мі хопив, як мнов верг серед хати, то я вже не знаю, що сї зо мнов далї стало. І від тогди маю тоту слабість.“

2. Або биймо сї, або купуй горівки. (Наг.)

Кепкують собі з людей скорих до бійки і до піятики. Пор. старопольське: Ali się wnet biją, ali z sobą piją (Adalb. Bić 1.).

3. Або бий ти мене, або нї, то я тебе буду. (Наг.)

„Бувают такі люде, що в пянім ставї самі напрошуют сї на бійку. Коли наскочит такий чоловік на плохого, то вже збиткує сї над ним як хоче, але частїйше натрафит на такого, що не дає собі два рази сказати, набє напасника і зараз успокоїт його“. (Нар. поясненє.)

4. А то го вбили, вгаманували! (Наг.)

Натяк на біблїйне оповіданє про Гамана, жидівського ворога, що погиб через те. Зрештою Жиди в Галичинї по місточках на свій празник наймають бідного християнина, перебирають його за Гамана і з радісними криками бють його, нераз так сильно, що бідолаха тяжко се відхорує. Про се перед кільканацитьма роками були звістки в руських ґазетах.

5. Ба, та в с - у бєш? А як би там у тім місци око було? (Наг.)

Жартлива ремонстрация, коли один ударить другого на жарт.

6. Бє, аж іскри скачут. (Наг.)

Образ узятий із ковальства. Пор. Wander II, 389 (Hauen 20).

7. Бє ся за масляні вишкварки. (Ільк.)

З масла не лишає ся вишкварків. Знач. бє ся за-нї-за-що.

8. Бє, та ще й сам кричить: „Ратуйте, бо калїчить!“ (Тереб.)

Найчастїйше говорять про Жидів.

9. Бєш? Бодай тя на сон било! (Луч.)

„На сон бити“ — себ-то: не давати спати, бентежити сон.

10. Бив би сї до вс—ої тріски. (Наг.)

Се не значить „за .. тріску“, але: до остатнього подиху, до крайньої можности, scil. доки би хоч тріска лишила ся в його руках.

11. Бив го на два óпади. (Наг.)

За двома наворотами, два рази.

12. Бив мя, бив мя кулаком, а потому патиком: як мя траснув до порога, аж єм носом запорола. (Замул.)

Так жалувала ся якась нещасна жінка на знущанє свого мужа; мабуть первісно співанка.

13. Бив Циган Циганку за пісну стиранку. (Наг.)

Говорять, коли хтось побє кого зовсім невинно. Цигани коров не держать,

значить, Циганці нівідки було взяти молока. Стиранка — дрібні клюски. З приповідки перероблено також сьпіванку:

Ой бив Циган Циганку,
Що варила стиранку:
Як ї вдарив кулаком,
Аж сї всц—ла молоком. (Наг.)

14. Бий, аби аж пазьдьирьи летіло! (Наг.)

Паздіре — цурпалки від конопель, що відпадають при тріню (sing. паздеро).

15. Бий, аби знав, по чому локоть. (Яс. С)

Про давній руський звичай, закріпляти битєм (переважно у молодших) знанє якоїсь важної річи, отже прим. місця, доки сягає межа або границя сїльської землї, або в нашім випадку цїни (бо таке очевидно первісне значінє сеї приповідки), див. Laveleye, La propriete primitive розд. II.

16. Бий, аж буде душьи пити просити. (Наг.)

Іронїчно: пити просить тїло. Знач бий, доки душа в ньому.

17. Бий, бий, вдарило би тобов у горьичку! (Наг.)

Звичайно: вкинуло би тебе; тут „ударило" навязує безпосередно до попереднього „бий" — ассоцияция дуже часта при проклятях.

18. Бий єдного за другим, аби жадному кривди не було. (Наг.)

Гумористично, коли хтось кидає ся до бійки з кількома противниками нараз.

19. Бий, забивай ся, а до миски пхай ся. (Замул.)

Так навчав батько сина віддаючи його на службу до богача між численну челядь.

20. Бий-забий на него. (Ільк.)

Бий так, щоб забити коли на когось нападають, не конче з бійкою, а з погрозами, з лайкою в ріжних боків. Див. Ном. 3948; білор Би, заби (Нос. 260); поль. Bij zabij na mnie (Brzoz. Bić 2).

21. Бий, кілько витримає! (Наг.)

Знач. без милосердя, тілько оглядаючись на те, щоб не вбити.

22. Бий, куди видиш! (Наг.)

Знач. не питаючи, чи в голову, чи в очи, чи куди.

23. Бий, лише за пліт не кидай. (Гнїдк.)

Приповідка, жартлива, взята зі звісного оповіданя про Цигана, якого господарь зловив у своїм садї, пор. Етн. Зб. VI, 565.

24. Бий, лиш через пліт не шпурьий. (Кольб.)

Поясненє див. висше ч 23.

25. Бий — не витримає, свари — не розуміє. (Наг.) ...нема що... (Наг.)

Про малу дитину, з якою не можна дати собі ради.

26. Бий, най знає, як то смакує! (Наг.)

Scil. такого, що сам любить бити иньших, а доси не був порядно битий.

27. Бий, не питай! (Наг.)

„Питати" в значіню „вважати", „щадити".

28. Бий, пане, а не страш. (Лучак.)

Іронїчно, на такого, що раз у раз грозить, а не важить ся вдарити, або загальнїйше на такого, що нахваляєть ся щось зробити, а не може або не вміє.

29. Бий та духу слухай. (Дар.) ...пари надслухуй! (Наг.)

Себ-то слухай, чи ще живий. Те саме у Поляків: Adalb. Bić 4.

30. Бий тебе коцюба! (Дар.)

Жартливо, коли хтось з привички розігнав ся, щоб заклясти, та в тій хвилї схаменеть ся і поверне на невинне.

31. Бий тебе сила божа! (Залїсє) ...тя.. (Ільк.)

Проклятє, первісна форма попереднього. Пор. Wander III, 1425 (Gott 100).

32. Бийте верхного, аби аж спідний почув. (Наг.)

Коли два борють ся і один одного повалить і придяже, то иньші таким окриком розбороняють їх, змушуючи верхнього швидко встати.

33. Бийте мі і січіт, лише за пліт не мечіт! (Наг.)

Див. поясненє висше при ч. 23. Пор. Wander V, 194 (Werfen 10).

34. Бий, що сї влїзе! (Наг.)

Битє порівняно з накладанєм у посудину або з насипуванєм у міх.

35. Бий, як маєш бити, бо мінї сї квапно діє, най з тобов чьису не трачу. (Наг.)

Коли два сварять ся, а жаден не наважує ся перший ударити.

36. Бий як пса! (Наг.)

Себ-то: чи є за що, чи нї за що. Пор. Дик. 481.

37. Бий як у міх! (Наг.) ...як кота в місї! (Цен.)

Поговірка взята з негуманного звичаю — завязувати в міх кота, що наробив шкоди і тодї бити його. Пор. польське Zbił go jak kota w worze (Adalb. Bić 42); Ном. 4030.

38. Били, аж дрантє летїло. (Ком.)

Образово: били, аж подерли одежу. Пор. Wander, Hauen 56.

39. Били, а розуму не навчили. (Наг.)

Як хто з роду дурень, то наука і звязане з нею нерозлучно битє розуму не дасть.

40. Били як Жиди Гамана. (Наг.)

Натяк на біблїйне оповіданє, пор. висше ч. 4. Див. Ном. 3956; Чуб. Бійка 2.

41. Бити — купити. (Мінч. Ільк.)

Себ-то, до бійки не всякий пірве ся; нераз сусїди побють ся аж попивши ся, тоб-то купивши горілки.

42. Бити — не купити. (Петр.)

За бійку не треба платити; хто иньших зачіпає, дістане сього добра й за дармо.

43. Бодай тобов било до́ землї, аби з тї дух вибило! (Наг.)

Проклятє з бажанєм, щоб дотичний умер від корчів, епілепсиї.

44. Буду бив, аж буду на вітер підносив. (Наг.)

Чим специяльно страшне підношенє на вітер, я не міг допитати ся. Чи не розуміти тут щось подібне до практикованого в московських бурсах битя „на воздусях“? (Див. Помяловскій, Очерки бурсы).

45. Буду бив, як буре просо. (Льв.)

Буре просо тяжке на молоченє, значить, треба бити дужше, ніж иньше збіже.

46. Буду бив як в околіт. (Угн.)

Порівнанє не зовсім доладне, бо околіт — вимолочений, значить, його вже нема потреби бити. Процедура молоченя в Наг. така: поклавши снопи на тоцї рядом бють спершу па колосю і се називає ся колосувати; потім бють по снопах з усїх боків, обертаючи, і се називає ся колоти́ти, обколотити;

обколочені снопи називають ся при́колотки; вкінці остатня фаза: приколотки розвязують і молотять мервлячи солому, крім жита, з якого солому підтрясають, а просту, довгу складають до купи і вяжуть у околоти, яких уживають головно на роблене китиць задля пошиваня стріхи, до постелї і т. д.

47. Бють і плакати не дають. (Ільк. Гол.)

Приповідка без сумнїву старша від нар. оповіданя, до якого приложена в Етн. Зб. VI, 169 і характеризує загалом положене чоловіка, якого кривдять і якому годї навіть пожалувати ся. Те саме Ном. 4041; у Поляків: Adalb. Bić 3; у Білорусів: И дзеруць и бьюць и плакаць не дають (Нос. 316); троха відмінно в старохорв. Ние толико зло, кô га убию, колико кад му не да̂ду плакат (Гильф. 1597).

48. Вибило би з тебе душу! (Наг.)

Проклятє, коли хто кого вдарить або грозить бійкою.

49. Вибило тї з памјити? (Наг.)

Сердито до забудька: чи ти забув уже?

50. Вибю, аж ти буде с—а горіти. (Наг.)

Грозять малим, збиточним дїтям.

51. Вибю, що на *ню* не сьидеш. (Наг.)

Scil. задля боляків.

52. Видно, за мало тї били. (Наг.)

Не вигнали з тебе злих норовів та привичок. Пор. польське: Znać, że się nie dobrze bito (Brzoz. Bić, 11).

53. Ґвавт, забєте невинного! (Коб.)

Гумористично, коли два бють ся тай нехотячи штуркнуть стороннього.

54. Де ся бют — утїкай, де їдят — там ся пхай! (Угерцї)

Прімітивний вислов дуже модерної опортунїстичної полїтики. Пор. польське: Gdzie biją, to uciekać; gdzie dają, to brać (Adalb. Bić 16); теж Дик. 1524.

55. Ей, бийте мі, добрі люде, бо мі тато малим не бив. (Наг.)

Битє — символїчно в значіню: вихованє, наука. Хто з малку не навчив ся жити з людьми, караєть ся потому все житє. Тут ся думка висловлена в формі гумористичного покаяння.

56. Збив го на болото. (Наг.) ...на каму́з. (Наг.)

Сильно збив, не конче на смерть, а тілько: покровавив, наробив синцїв. Каму́з (на ка́муз, як у Желех. I, 332) не значить kleine Stücke, як поясняє Желех., а радше Brei, Koth.

57. Збив го на квасне ябко. (Наг.)

Квасні або недозрілі яблока утовкують наперед так, щоб змякли і пустили сок, і тілько тоді їдять. На сю процедуру натякає отся поговірка, характеризуючи сильне побитє. Те саме у Поляків, див. Adalb. Bić 43 і старохорв. Збитъ у тиквицу (Гильф. 444).

58. „Набив він сї мене, набив, але бо й я сї йому накльив!" — „А він чув?" — „Е, та де чув!" (Цен.)

Гумористична характеристика хоробрости слабосилого супроти сильнїйшого або високо поставленого.

59. Набили го, що ся влїзло. (Борки)

Тоб-то: скілько самі хотїли, пор. висше ч. 34.

60. **Набили, ще й плакати не казали. (Тереб.)**
Пор. поясненє до ч. 46 а також польське: Ubiwszy nie dadzą się napłakać (Adalb. Bić 40).

61. **Най бє, заки жиє! Як умре, то бити не буде. (Наг.)**
Говорила жінка про чоловіка, що часто побивав її. Деякі жінки вважають битє за такий невідлучний атрібут чоловічої власти, що не поважають чоловіка, який не бє жінки.

62. **На то бют, аби боліло. (Наг.)**
Іронічна відповідь на крик битого: „Чого бєте?" Пор. Adalb. Bić 32; Zátur. II, 168.

63. **На що того бити, з ким жити? (Махн.)**
Говорить добродушний чоловік про жінку. Пор. укр. З ким жити, того не гнївати (Ном. 9025); близше до нашого у Словаків: „Beda toho bic, s kym mušime žic (Zátur. VII, 553).

64. **Не бий мене по с—ці, то не твого тата праці. (Явор.)**
Жартливий протест против битя.

65. **Не бийте тату мами, бо не буде спати з вами, а як ляже, то ся скулит, с—у випне, п—у стулит. (Горб.)**
Жартливе упімненє против бійки, в формі співанки.

66. **Не бити діда, не їсти хліба. (Цен.)**
Толкують, що се якийсь розбоєм відняв у жебрака торбу з хлїбом і так висловлював свою радість. І загалом жартливо висловлена радість, коли якась не зовсїм гарна історія (парубоцькі збитки) кінчить ся добре, гостиною і піятикою.

67. **Не бити кума, не пити з ним пива. (Ільк. Петр.)**
Як би не було сварки, не було би згоди і при згоді почесного. Див. Ном. 5168.

68. **Не буду я тебе бити, най тя лиха година бє. (Луч.)**
Говорить сердитий чоловік, що не хоче або не сьміє вдарити того, хто його розсердив. Пор. Ном. 3868.

69. **Не де й бєш, як не по голові. (Ільк.)**
Говорять до такого, що бє на ослїп, не питаючи або добре бє, трапляє.

70. **Не за тото бито, що ходила в жито, тілько що дома не ночувала. (Петр.) ...але за то... (Ільк.)**
Дівчина прогулявши з парубками всю ніч, покарана батьком чи матїрю, жалувала ся: „Та жем пішла в жито... та же мі побили... та же роблю, не дармую." (Наг.) Приповідка вживає ся, коли хтось толкуючись обминає есенціональні моменти справи, а зупиняє ся на самих побічних, що не вияснюють дїла, але ставлять його в фальшивім сьвітлї. Див. Ном. 7238. В польськім те саме, але не повне: Nie za to ją bito, że chodziła w żyto (Adalb. Bić 35), повнїйше Brzoz. Bić 9 ...ale że doma nie sypiała.

71. **Не конче той бє, хто в жменю плює. (Луч.)**
Селяне мають звичай перед кождою тяжшою працею спльовувати в жменю, отже й перед бійкою. Ширше значінє приповідки: не кожда погроза веде за собою сповненє

72. **Не я бю, верба бє: від нинї за тиждень Великдень. (Наг.) ...шутка бє... (Льв.)**
Приговорюють у цьвітну (шуткову) неділю вернувши з церкви і бючи до-

машвіх, особливо малих дітей, сьвяченою „шуткою“, себ-то вербовою гилькою покритою молодими шутками. Про бите як підмогу памяти див. висше, Бити 15. Та сама примівка у Білорусів, див. Нос. стор. 380.

73. Ни бий, але вперед поховай тоти, шо-с побив. (Кольб.)
Насьміх над таким, хто при всякій нагоді грозить бійкою, хоч його й не боять ся.

74. Ни бий, за живого більше буде. (Кольб.)
Жартом, коли чоловік у злости бє скотину.

75. Побий тебе Боже на гладкі дорозї! (Наг.) ...мене...
Слова взяті з піснї, вживають ся як проклятє, або коли чоловік клине ся в правдї своїх слів.

76. При мнї мого не бий. (Ільк.)
Мабуть відгомін старого родового звязку, який наказував членам роду безоглядну солїдарність супроти людей з иньших родів. „Мого“ має тут значінє свояка, хоч би й не з одного дому.

77. Та вни не били, лиш так пострашили. (Наг.)
Потїшають дітей, яких побив батько.

78. Так били, що аж пити просив. (Луч.)
Спостережене фізиольоґічно вірне: тяжко побитого, у кого витече богато крови, дуже мучить спрага. Образово, зам. дуже били.

79. Так буду бити, аж буде дрантє летїти. (Лучак.)
Пор. пояснене до ч. 38 а також Adalb. Віє 45.

80. Так го збив, що й цїлого місцьи не лишив. (Наг.)
Знач. повно синяків або ран на тїлї.

81. То нїчого, що будуть бити, аби хоть за пліт не кидали. (Луч.)
Жартливий натяк на оповіданє наведене в поясненю до ч. 23. Пор. Ном. 3920.

82. Туда бий, а туда потече. (Ільк.)
Дивував ся якийсь, що вдарив другого по за вуха, а тому носом кров потекла.

83. Хто бє, той не жартує. (Наг.)
Коли з жартів прийде до бійки.

84. Хто бє, той пробє. (Луч.)
Хто при всякій нагоді хапає ся до бійки, доведе до того, що або иньшим не стане терпцю і побють його, або сам він скалїчить когось і наскочить на тяжку кару. „Пробитись“ в Рускій Правдї значить: зруйнуватись процесом за побитє. Пор. Ном. 3813.

85. Ци било, ци не било, а ти тьигни кобило. (Дрог.)
Слово „било“ має тут мабуть значінє „було“; форма „было“ уживає ся деколи в Дрогобиччинї поряд з „було“; цїкаво, що старші люде радше вживають старшої форми, а молодші „було“. В такім разї приповідка значила би: чи було що їсти, чи не було... в дальшім розуміню: чи дбають про тебе, чи нї, чи дякують, чи нї, а ти працюй. Та можливе також значінє бити — schlagen, знач.: чи під примусом, чи добровільно, а робити мусиш.

86. Що я його буду бити? Най го Бог пібє! (Наг.)
Пор. пояснене до ч. 68.

87. Я не йду там де бют, лиш там, де їсти дают. (Дрог.)
Пор пояснене до ч. 54.

Битий. 1. Битий то пес. (Гнідк.)

Знач. розумний, учений, практикований. „Пес" про чоловіка в згірднім значіню.

2. Битий, як жидівський Гаман. (Печен.)

Пор. пояснене до Бити ч. 40, а також Ном. 3956.

3. За [одного] битого два небитих дають, та ще й не беруть. (Ільк.)

Сказано в тім припущеню, що битий — учений, справний, а небитий — неотеса, невмілий. Те саме Ном. 3897. Пор. старомос. На битомъ два небитыхъ даютъ (Сим. 1767); польське Adalb. Bity 6; білор. За битаго одного двухъ небитыхъ даюць, да не беруць (Нос. 304), пояснено: „похвала тому, хто був під острим доглядом і навчанем"; нім. Wander, Schlagen 389.

4. Не битий не кричи, а битий не мовчи. (Наг.)

Коли не маєш кривди, то не жалуй ся, але коли скривджений, то не мовчи, бо сам будеш винен, що ніхто за тобою не вцімне ся. Білор. Не битому нечего плакаць (Нос. 360) поясняє Нос. так, що плачем не докажеш своєї невинности; пояснене дуже натягнене.

5. Я в тім не битий. (Наг.)

Знач. не вчений, недосьвідний.

Біб. 1. Біб — попора хлїбови. (Дрог.) .. половина хлїба. (Наг.)

Біб займає важне місце в числї знадобів селянської живности.

2. Біб — розпучи́-черево. (Дрог.)

Із оповідання про стрічу риби з бобом, див. Риба.

3. Біб треба сіяти в пісний день, то в нїм не буде мух. (Наг.) ...в понеділок... (Кол.)

Ассоцияция ідей ясна — біб обік борщу найважнїйша пісна страва селянина, значить, удає ся також тоді, коли його сїяно в пісний день. До пісних днїв у більшости сїльської людности, особливо жіноцтва, належить також понеділок.

4. Всипали му як бобу. (Наг.)

Набили; про бійку символїзовану сипанєм у посудину див. Бити ч. 34.

5. Коли цвите біб, то тяжко за хліб, а як мак, то не так. (Петр.)

Широко розповсюджена господарська примівка. Біб зачинає цвисти в початку червня, знач. у самий найтяжший передновок, а мак у другій половині липня.

6. Лу́щити як біб. (Наг.)

Знач. бити палицею, щоб ляск ішов. Лущити має двояке значінє: теребити, обтрощувати тверду луску, і бити „з лу́ском", гучно.

7. Ото му дав бобу! (Луч.)

Образово, зам. набив. Пор. висше ч. 4 і Ном. 3633.

Бігати. 1. Ану вибіга́ймо сї! (Наг.)

Знач. біжім на перегони, переносно: ану, хто з нас дужший, більше знаючий.

2. Бігає, як би му в задницю шило встромив. (Дрог.)

Про неспокійного, непосидючого чоловіка.

3. Бігає як кіт загоре́ний. (Ільк.)

Про непритаманного, нетямущого, що кидає ся сюди й туди без думки і пляну. Те саме у Поляків: Biega jako kot ogorzały (Adalb. Biec 3).

4. Бігає, як кіт з розщіпом на хвості. (Наг.)

Поганий звичай — мучити кота, начіплюючи йому на хвіст розщіп (полїно або скипку розколену з одного кінця, так що в розколину встромляє ся хвіст

і потім пускає ся звірину бігати) дав почин отсїй поговірцї про чоловіка, що кидає ся сюди-туди, притиснений якоюсь потребою і просить собі помочи.

5. **Бігає як навіджений.** (Наг.)

Навіджений — божевільний, опанований злим духом. В основі сего слова лежить „відь“ в значіню злого духа; в такім значіню се слово й уживає ся на Підгірю, див. далї Відь. Із сего слова утворено також відь-ма, при чім „відь“ зовсїм не те саме, що корінь „від“ у відати, вість, від-від-ати і т. д.

6. **Біга́й, куди тї ноги несут.** (Наг.)

Коли хтось утїкає і не хоче стрічному сказати, куди і за чим біжить. Пор. нїмецьке Wander, Laufen 150. В скороговірцї: біяй або бьяй.

7. **Біга́й на єдні нозї!** (Наг.)

Знач. бігай і вертай швидко. Образ узятий із того, що простояти на одній нозї можна тільки недовго. Ще Гораций писав про Люцілїя, буцїм то сей поет писав свої вірші „stans pede in uno“, стоячи на одній нозї, знач. поспішно, недбало.

8. **Біга́й на зломану голову!** (Наг.)

Інтересна конструкция, зам.: бігай, щоб голову зломав. Пор. польське: Bieży, by miał szyję złomić (Adalb. Biec 7) і великор. Бѣжитъ сломи голову (Дик. 447).

9. **Біга́й тай ноги на плечі бери!** (Гнїдк.)

Жартливо: біжи і шануй ноги, немов би нїс їх на плечах, щоб міг швидше дійти до цїли.

Бігмати ся. 1. **Ану забі́гмай сї!** (Наг.)

Бігмати ся — сказати „бігме́“, инакше забожити ся.

2. **Забігмаю сї сто раз не раз.** (Наг.)

Сто раз не раз — стереотиповий зворот на означене повної серіозности сказаного перед тим, див. далї Сто.

Бігме. 1. **Бігме́! Бігме-ж-то-ну! (Наг.) Бігме Боже!** (Яс. С.)

Звичайна формула божби. „Бігме“ маб. скорочена формула присяги: Біг мене покарай, або Біг менї сьвідок. Пор. нїмецьке Bei Gott, сербське Боѓа мі!

2. **Біг-не-бо́же!** (Наг.)

Перекручене попереднього, коли хтось збрехав і хоче нїби забожити ся, але не серіозно.

Бігти. 1. **Біжи, біжи, а на місци лежи.** (Бібрка)

Насьміх над лїнивим, що раз у раз говорить: а побіжу там, а потім побіжу там і там, — а сам анї з місця.

2. **Біжи, куди тї ноги несут!** (Наг.)

Тїкай, куди бачиш, куди можеш пройти. Подібне, в значіню безцїльного ходженя, старохорв. Идемъ гди ме ноги носе (Гильф. 813).

3. **Біжи, не обзирай сї!** (Наг.)

Має також ширше значіне: роби не вагаючись і не збочуючи від мети.

4. **Біжи тай під ноги диви сї.** (Наг.)

Роби обережно, з увагою на можливі перепини.

5. **Біжит, аж язик вивалив.** (Наг.)

Знач. ледво дишучи, що сили.

6. **Біжит, землї не дотикає сї.** (Наг.)

Про коня, що чвалає що духу.

7. **Біжит як гінчий пес. (Наг.)**

Коли хтось ходить не оглядаючись, занятий виключно чимсь одним. Пор. польське: Bieży jak chart (Adalb. Biec 1); нім. Wander, Laufen 168.

8. **Біжит як на солоне́ц. (Кольб.)**

Солонец — місце де випливає солоне жерело, приваблює до себе всю звірину. Говорить ся, коли хтось поспішає десь на ласу гостину або за яким дешевим зиском.

9. **Біжит як пес пішки до млина. (Добрівл.)**

Себ-то: не дбаючи про невигоду поспішає туди, де можна здобути якусь користь.

10. **Біжить, як швець з чобітьми на торг. (Ільк.)**

Щоб попередити иньших. Те саме у Поляків, Adalb. Biec 15. Пор. нім. Wander, Laufen 173.

11. **Великі річи, що не можу бічи! Он та стара, тай то не могла. (Тереб.)**

Жартливо, коли хтось щось повинен був зробити, а не зробив.

12. **День біжит, день лежит. (Лучак.)**

Про циганську кобилу, що привикла перекочовувати з місця на місце з довшими перестанками. Також про чоловіка непривичного до затяжної, систематичної праці.

13. **День біжит, три дни лежит. (Наг.) Три дни... а день... (Печен.)**

Про хоровитого, слабосилого чоловіка, що троха поробить, а потім мусить се відхорувати.

14. **Єден біжит, другий лежит. (Наг.) Єдно... друге... (Наг.)**

Про недібрану пару або спілку, де одно роботяще, друге лїниве.

15. **Забіг у безвісти. (Наг.)**

Коли хто біжить без огляду на дорогу або на мету; пропав.

16. **Не забігай на перед! (Наг.)**

Коли хтось у оповіданю або при якій роботї хапає ся поперед иньших, обминає якісь важні деталї і поспішає до кінця.

17. **Перебіг бим го на гладкім. (Наг.)**

Знач. перегнав би на рівнім, а в ширшім значіню: перевисшив би при рівних шансах.

18. **Побіг вітра здоганьити. (Наг.)**

Побіг до неозначеної, неможливої мети, взяв ся до безхосенного дїла.

19. **Тре сї набігати, заки повбідати. (Наг.)**

Знач. треба натомити ся, поки здобути якусь користь.

Біглий. 1. **Біглому єдна дорога, а погонцеви десять. (Гнїдк.)**

Хто тїкає, той іде одною дорогою, а хто гонить за ним, а не знає, куди він утїк, перед тим богато доріг і не звісно, на яку йти.

Біда. 1. **Без біди не вмерти. (Колом.)**

Себ-то: кождий умирає набідувавши ся; нїчиє житє не минає без біди.

2. **Без біди сї тут не обійде. (Наг.)**

Біда тут у значіню: клопіт, сварка, бійка. Пор. моск. Быть бѣдѣ.

3. **Біда аж боком лїзе. (Наг.)**

Уявлено біду в видї списа або загалом якоїсь болячки. Пор. Ном. 2225.

4. Біда без дождж**у** росте. (Карл.)

Дождж потрібний для росту збіжя; коли нема дождж**у**, то збіже не росте, але в міру того збільшує ся хлїборобська нужда. Загальнійше: для зросту біди не треба користних обставин, вона при всяких виросте.

5. Біда би тї вкрила! (Наг.)

Проклятє. „Біда“ тут уявлена як якийсь елемент (маб. як вода), що накриває чоловіка з головою.

6. Біда бідї кумою. (Ур.)

Одно лихо звичайно вяже ся з другим.

7. Біда бідї на слободї. (Ільк.)

Біда нездалому, неробучому, нещасливому навіть на слободї, тоб-то навіть у такім положеню, де иньші дорабляють ся, зглядно дізнають усяких полегкостей. Див. Ном. 2216; пор. укр. Нема слободи без біди. (Ком. 65).

8. Біда біду мучит, як нема що. (Комар.)

„Біду“ в значіню бідного або злого чоловіка. Коли лихо не може вчепити ся доброго, то чіпляє ся подібного до себе.

9. Біда біду перебуде: єдна мине, десїть буде. (Наг.)

Перше „біда“ тут ужите загально в значіню заперечення: нїхто біди не перебуде, пор. далї ч. 18. Див. Ном. 2165. Те саме у Білорусів: Человѣкъ одну бѣду перебудзець, а дзесяць ихъ прибудзець (Нос. стор. 464).

10. Біда біду підганьиє. (Наг.)

Ще одно лихо не минуло, а вже друге настигає. Пор. Ном. 2166; польське Bieda biedę goni (Adalb. Bieda 94); словацьке Bieda biedu naháňa (Zátur. XII, 107); великор. Дик. 435.

11. Біда біду породила, а біда — чортова мати. (Петр.) ...біду... (Ільк.)

Та сама думка про причиновий звязок злого висловлена в привичній для народньої уяви ґенеальоґічній формі. Пор. Чуб. Біда 16; Ном. 2159; польське: Bieda biedę porodziła, a biedę czart (Adalb. Bieda 2).

12. Біда біду породила, а біди і чорт не возьме. (Ільк.)

Говорить ся про безперервність клопотів у людськім житю: одно лихо родить друге; нове настає, а старе не гине.

13. Біда біду тримає. (Ільк.)

Одно зло держить ся другим. Див. Ном. 2163; пор. слов. Béda bédě ruku dáva (Zátur. XII, 107).

14. Біда біду тьигне (Наг.)

Одно зло тягне за собою друге. Пор. Ном. 2160 і старохорв. Єдно зло друго потеже (Гильф. 685).

15. Біда, бодай моци не мала! (Наг.)

Звичайна примівка, коли згадує ся біду — очевидно персоніфіковану в подобі злого демона, який при згадці про него може причепити ся до чоловіка.

16. Біда все бідою. (Пужн.)

Значінє двояке: 1) лихе, погане все лишить ся лихим; 2) нещастє хоч і яке невелике, всеж допікає чоловікови. Пор. оповіданє на сю тему Етн. Зб. VI, 114.

17. Біда встиду не знає. (Наг.)

В злій пригодї чоловік мусить робити таке, чого б у иньшім разї стидав ся. Ту саму думку висловлює нїмецька приповідка, Wander I, 139 (Armuth 28).

Те саме в латинськім Non habitant una pudor et fames (Quintilianus, Declamat. XII, cap. 8) і середньовікове: Ex veteri more pauper caret ecce pudore, див. Beb. 205; Simr. 7583.

18. Біда го носит. (Наг.)

Знач ходить у нещасливу пору, приходить туди, де його непотрібно. Пор. польське: Bieda go wszędy nosiła (Brzoz. Bieda 2).

19. Біда го там знає! (Наг.)

Сердито, зам. ніхто не знає.

20. Біда глупости сусід. (Гнїдк.)

Через дурний розум чоловік звичайно впадає в біду. Те саме у Словаків Bieda hlúposti súseda (Zátur. X, 93) і у Великор. Дик. 437.

21. Біда гроші родит (Гнїдк.)

В нещастю чоловік мусить десь-відкись роздобути потрібні гроші.

22. Біда жертів не знає. (Наг.)

Те саме висловляє Німець: Noth kennt keinen Spass, див. Wander III, 1060, (Noth 350).

23. Біда за бідою ходит. (Гнїдк.)

Значіне двояке. Або: за одним лихом набігає друге, абож: на бідного чоловіка ще й нова біда валить ся. Пор. польське: Bieda za biedą się wlecze (Adalb. Bieda 17).

24. Біда з бідов, а без біди ще гірше. (Наг.) ...з бідою, без... (Лім.)

Говорить ся про лихого наймита, недобру жінку або загалом челядину: лихо з нею, а без неї ще гірше. Пор. польське: Bieda z biedą, a bieda i bez biedy (Adalb. Bieda 103).

25. Біда з бідов: ні висїяне, ні вйопалане. (Наг.)

Про сварливого, незгідливого чоловіка, що любить усе говорити та робити на перекір.

26. Біда з бідов побере сї тай нужду сплодит. (Наг.)

Коли бідний побере ся з бідною, то діти звичайно сходять на нужду. Подібно у Турків: Двоє голодних плодять жебрака (Osm. Spr 9).

27. Біда з бідов тай лихо. (Кольб.)

Зітхане чоловіка, якому докучила недобра жінка або челядина.

28. Біда з бідою ходить. (Ільк.)

Лихо не приходить ніколи само одно, але з иньшими в купі. Пор. ческе Nehody řadem chodívaji (Čelak. 155).

29. Біда і в день не спит. (Луч.)

А в ночи й поготів. Знач. коли будь наскочить на чоловіка.

30. Біда і царські пороги не минає. (Гнїдк.)

Від біди ніхто не забезпечений. Пороги — символь дому, житла, див. далї Поріг.

31. Біда красит, як кипяток рака. (Гнїдк.)

Іронїчно. Варений рак хиба тим красний, що червоний; чоловік у біді хиба тим, що з плачу почервонїють очи. Загальнїйше Чуб. Лихо 2: Лихо нікого не красить і Ном. 2102: Біда...

32. Біда май, біда не май. (Гнїдк.)

Хто має, мусить давати, платити, боронити свого майна; а хто не має, мусить турбувати ся шматком хлїба.

33. Біда мене найшла. (Лїбух.)

Про біду як про особу говорить ся дуже часто, в значіню грецького *κακοδαίμον*.

34. Біда моя над бідами. (Цен.)

Для кождого його горе найтяжше, найбільше дошкульне між усїми — чужими.

35. Біда на гладкі дорозї надибле. (Городен.)

Чоловік наскочить на лихо там, де його найменьше падїє ся.

36. Біда на престолї, коли нема нїчого в студолї. (Ільк.)

Престіл — симболь високої почести. Самі почести без матеріяльного достатку не забезпечують чоловіка від турботи і горя.

37. Біда на сьвітї як в зимі, так в лїтї. (Замул.)

Злі пригоди не привязані до пори року, йдуть тягом.

38. Біда не дуда, куди йде, то реве. (Петр.)

Дуда — музикальний інструмент, отже зроблений для забави і веселости; біда навпаки заставляє ревти, плакати та кричати. Те саме порівнанє, але в иньшім звязку, в укр. Біда не дуда: як стане дуть, то аж сльози йдуть (Ном. 2193) і поль.: Bieda nie duda, piszczy u niej i grajek (Adalb. Bieda 9); ще иньше в старомоск. Беда не дуда: играть не умѣетъ, а покинуть не смѣетъ (Сим. 366).

39. Біда не жерт. (Наг.) ...не жертує (Наг.) ...не на жерти. (Наг.)

Значінє двояке: а) лихо — річ серіозна, жартами його не збудеш ся; б) отсе лихо (в специяльнім випадку) не мале, його не слїд легковажити.

40. Біда не згине. (Бар.)

Кожде поколїнє має і буде мати свою біду.

41. Біда не знає приказу. (Ільк.)

Лихо не піддаєть ся людській волї. Див. Ном. 2204. Майже дословно з нїмецького: Noth kennt kein Gebot (Simr. 7559).

42. Біда не каже „гой“, но все „йой“. (Гнїдк.)

Себ-то заставляє чоловіка не танцювати, а стогнати та сумувати.

43. Біда не питає лиха. (Яс. С.)

Себ-то не зважає на лихі, прикрі обставини, змушує чоловіка бороти ся з ними.

44. Біда не радість. (Цен.)

Звісно, для того, кого вона постигла.

45. Біда не спит. (Мінч. Петр.)

Не спочиває; нема перерви в лихих пригодах, раз на сего находять, то знов на иньщого. Пор. старохорв. Іуда не спи (Гильф. 786) — Іуда в знач. лихого демона!

46. Біда не спить, але по людех ходить. (Ільк.)

Близше специфікована та сама думка, що і в попереднїй. Див. Ном 2152.

47. Біда не ходить по лісїх, але по людьох. (Ільк.) ...по лісї. . (Мінч.)

Народнє думанє — антропоцентричне; ми знаємо, що „біда“, себ-то боротьба за істнованє — одно з основних явищ у всїй органїчній природї. Те саме у Поляків: Bieda po ludziach chodzi, nie po lasach (Brzoz. Bieda 4); у старор. Беды ходятъ по людемъ, а не по лѣсу (Сим. 214); білор. Нос. 268 (Бѣда не по лѣсу, а по людзямъ ходзиць); великор. Дик. 439, 1394.

48. Біда нїколи сама не ходит. (Городен.)

Думка про звязок найріжнїйших обставин у кождім специяльнім фактї: те, що видавало ся одним лихом, при близшім оглядї оказує ся цїлим рядом лихих

обставин. Пор. польське Bieda rzadko sama jedna przychodzi (Brzoz. Bieda 5); великор. Дик. 434, і німецьке Wander I, 10 (Abenteuer 1) і III, 1046 (Noth 52). Зрештою думка дуже давня; у Евріпіда читаємо (Troas дія III): ἐπί δ' ἄλγεσιν ἄλγεα κεῖται (А горе лежить коло горя, E. Rot. 385); латинське Nulla calamitas sola і схожі з ним нім. та иньші див. Beb. 372; старохорв. Н' єдно зло само не додзе (Гильф. 1691); новогрецькі і иньші див. Krumb. 123.

49. Біда сама не ходит, але десять за собою водит. (Братк.)

Та сама думка, що в попереднїм, зо специфікациєю на конвенциональнім числї десять. Пор. французьке Un mal attire l' autre (E. Rot. 385); Krumb. 123; Дик. 77 і далї ч. 102, 103 і 159; хорв. Svaka tuga samodruga (Čelak. 155); Wander VI, 1441 (Unglück 85, 183).

50. Біда старша, як роскіш. (Явор.)

Роскіш рідко буває, а біда дуже часто; старша значить тут „copiosior", а не „senior". Чи має ся приповідка деколи й часове значінє, себ-то, що бідність, низьке, пригноблене положенє — се первісний стан чоловіка, з якого він тілько звільна добиває ся до лїпшого — не можу сказати.

51. Біда, та що робити! Треба біду тїшити, чень і бідї колись конец буде. (Колом.)

„Біду тїшити" образово, замісь: потїшати себе в бідї, не тратити доброго настрою. Що до закінчени, то пор польське: Każdej biedzie koniec przyjdzie (Adalb. Bieda 108); Wand. IV, 1450 (Unglück 295).

52. Біда тобов темлює. (Наг.)

Темлювати (у Желех. нема) — кидати, шибати. Говорять, коли хтось лїз десь на вишку і впав, або загалом ходячи необережно звалив ся з ніг, ударив ся або вдарив иньшого, і ще загальнїйше, коли хтось без потреби мішає ся в несвоє дїло, являє ся в місцях, де його зовсїм не треба.

53. Біда учит розума. (Гнїдк.)

Біда тут у значіню: досьвід, гіркий досьвід. Те саме у Поляків Adalb. Bieda 1; та сама думка у Верґілїя (Georgica I, 146): Multa docet duris urgens in rebus egestas (В важких пригодах богато навчає прикрий недостаток). Нашому „біда" відповідає тут: бідність; в тім самім значіню середньовікові й пізнїйші латинські й німецькі приказки див. Beb. 207 (стор. 59 і 314). Близше до нашого турецьке: що біда, то порада (Osm. Spr. 189) і нїм. Wand. IV, 1439 (Unglück 43).

54. Біда учить хлїба. (Ільк.)

Еліптично зам. добувати хлїба. Троха инакше, жартливо у Поляків: Nauczy bieda pierogów jeść (Adalb. Bieda 112) і нїм. Noth lehrt Pfannkuchen essen, див. Wander III, 1055 (Noth 241).

55. Біда чоловіка і на печи найде. (Комар.) ...і в хатї... (Карлів)

Від злої пригоди нема нїде забезпеки. „На печи" — найзахистнїйше, найтеплїйше місце в хатї. Те саме у Поляків, див. Brzoz. Bieda 1.

56. Біда чоловіка найде, хоч і сонце зайде. (Ільк.)

Себ-то: і без соняшного сьвітла. Знач. нїколи не вважай себе зовсїм забезпеченим перед лихом. Пор. словацьке Bieda člověka najde, choc aj slunko zajde (Zátur. XII, 107); Wand. IV, 1448 (Unglück 230).

57. Біда як булка на столї. (Бортн.)

Знач. готова, очевидна, безсумнївна. Пор. Wand. IV, 1448 (Unglück 246).

58 Біда як дуда: куда йде, то реве. (Ільк.)

Себ-то: дає сама про себе знати. В иньшім значіню порівнане біди з дудою див. ч. 38 а також білор. Бѣда якъ дуда: станешь дуць, слезы сами йдуць (Нос. 268).

59. Біди і грім не забє. (Ільк.)

Може мати двояке значінє: а) Лихо (in abstracto) не згине від грому; б) злого чоловіка грім не забє.

60. Біди не велика річ напитати. (Луч.) ...не тьижко... (Наг.)

Напитати не має тут значіня сьвідомо-діяльного, бож умисно біди ніхто собі не шукає. Треба розуміти се так, що в кождій людській діяльности не трудно дійти до непожаданого лихого наслідка. Пор. Wand. IV, 1457 (Unglück 249).

61. Біди не купити. (Гнідк.)

Знач. і за дармо приходить, легко набігає. Пор. нім. Unglück ist wolfeil, Wand. IV, 1448 (Unglück 249).

62. Біди не мож ся збути. (Гнідк.)

Годї від неї увільнити ся. Пор. словацьке: Čo kde budeš, biedy nikde nepozbudeš (Zátur. X, 140).

63. Біди не розповісти. (Пужн.)

Себ-то: всіх лихих пригод, що звичайно творять канву індівідуальної історії чоловіка. Пор. Етн. Зб. VI, 174; Ном. 3948; пор. кашубське Wón sę wó swóji biédze nimóże nagadac (Adalb. Bieda 89).

64. Біди не треба шукати, бо сама прийде до хати. (Замул.)

Навіть на такого чоловіка, що „не шукає біди", знач. не напасний, не сварливий, не кривдить иньших, находить зла пригода. Пор. старохорв. Не зови зла, єр и само доходи (Гильф. 1946); Wand. IV, 1446 (Unglück 191); Čelak. 156.

65. Біди ні продати, анї проміняти. (Ільк.)

Що на кого впаде, мусить сам перетерпіти і сам своєю силою перебороти.

66. Біди си на мнї шукаєш? (Наг.)

Ремонстрация напасникови і заразом погроза, що „у мене знайдеш собі не користь, а біду". Пор. Wander I, 806 (Elend 20).

67. Бідо-ж моя нещіслива! (Наг.)

Зітхане — плеонастичне, бо щасливої біди ще ніхто не зазнав. Перейшло і в сьпіванку:

Бідко-ж моя нещяслива, бідко-ж моя, бідко:
Думав: буду олій їсти, — няй же го їсть дїдько! (Лол.)

68. Бідонька якась мене сї вчепила. (Наг.)

Про горе, що невідступно мучить чоловіка. Пор. висше ч. 33.

69. Біду-м собі купив за свої гроші. (Наг.)

Коли чоловік власною працею, власним коштом придбав щось таке, що йому причинює клопоту, прим. нездалу скотину або що. Пор. пісню, де жінка жалує ся на те, що власним посагом придбала собі нелюбого чоловіка:

Біду-м собі купила та за свої гроші:
Кажут біду любити, біда не хороший. (Голов. Пѣсни II, 469.)

У Білорусів: Хворобу собѣ купивъ за свое гроши (Нос. 452), пояснено на біль голови після перепою.

70. Біду на голову там найдеш, а не поміч. (Наг.)

Згірдно: не найдеш нїчого, дарма шукати. У Білор. Взявъ кабалу на свою голову (Нос. ст. 270).

71. Біду свари, біду ганьби і бий і на біду весь ліс виломи, то біда все бідов. (Пужн.)

„Біда“ в значіню непокірної, злої, лїнивої людини. Пор. Ет. Зб. VI, 33.

72. Більше біди, як лободи. (Пост.)

Чи не було тут первісно „слободи“? Та і в тій формі приповідка має добре значіне. Нераз із за марниці приходить до сварки і клопоту.

73. Бодай сї тобов біда вдавила! (Наг.)

Проклятє: щоб ти пропав! Біда уявлена в формі якоїсь прочвари.

74. Бодай ти біда була! (Наг.)

Проклятє: бодай тобі лихо було!

75. Бодай ті біда взьила за старий довг! (Наг.)

Дуже інтересна персоніфікация біди в формі старого лихваря.

76. Бодай тя біда взяла! (Лол.)

Проклятє, пор. ч. 75.

77. Буде біді конець, як нас не стане. (Лучак.)

Буде добро, але ми його не дождемо.

78. В біді пізнавай приятеля. (Збар.)

Загально розповсюджена приказка, пор. старор. Другъ вѣренъ въ напастехъ познавается (Сим. 72); нїм. Wander III, 1047 (Noth 76); I, 143 (Armuth 66); IV, 1445 (Unglück 162); лат. у Еннія: Amicus certus in re incerta cernitur і покревні з сим див. Wahl I, ст. 68; Haller II, ст. 13.

79. Вези біду й до Кракова, буде біда єднакова. (Гнїдк.)

Значінє двояке: а) іди й до Кракова (загалом у якусь далеку чужину), то й там знайдеш таку саму біду, як дома і б) вези злого, нездарного чоловіка в иньший край, у велике місто, він усе буде однаковий. Пор. Adalb. Kraków 2; Нос. 454.

80. Вже му, видно, йшло на біду. (Наг.)

Сказано про скотину, що дуже гарно росла й годувала ся, а потім звелась нї на що; те саме про гарну, розумну дитину, що вмерла малою.

81. Виймив го з біди. (Наг.)

Знач. допоміг йому, виратував його. Пор. Wander III, 1060 (Noth 360).

82. Вилабудав сї з біди. (Наг.)

Видобув ся з тяжким трудом із лихого положеня. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 493).

83. Вилїзь бідо з біди! (Сор.)

Двояке значінє: а) пародия екзорцизму, отже щось подібне до євангельського: „повелѣваю ти, душе нечистый, изыди изъ нея“, або б) жартлива апострофа до якогось бідолахи, щоб ратував ся зі свого нещастя. В першім разї „бідо“ значило би стілько, що „чорте“ (в тім значіню се слово уживає ся дуже часто, див. висше ч. 11, 15), а в другім значило би бідного чоловіка або загалом чоловіка, до якого обертають ся з певним співчутєм змішаним із маловаженєм.

84. Від біди не втечеш. (Наг.)

Злої пригоди не вбережеш ся. Пор. моск. Ат биды ни уйдьош. (Дик. 213); Wand. IV, 1440 (Unglück 64, 215).

85. Відбивай біду на бік на якийсь час! (Дидв.)

Себ-то: не турбуй ся, забувай про клопоти.

86. Від чого біда? (Гнідк.)

Значить стількож, що: на те й лихо, памятай про потребу боротьба з ним.

87. Він біда не знає. (Наг.)

Говорять про гордого, нелюдяного, твердосердого чоловіка. Пор. нім. Wander III, 1060 (Noth 366).

88. Він є на біді, на великій. (Лім.)

Себ-то: він тепер у тяжкій пригоді, в горю. Анальоґічну нім. поговірку див. Wander III, 1060 (Noth 372).

89. Впав у біду, як курка в борщ. (Ільк.)

Нема йому виходу, горе зовсім перемогло, зломало його. Див. Ном. 2222.

90. Всюди біда, лиш там добре, де нас нема. (Ільк.)

Звісне еґоцентричне розуміне сьвіта: те тільно лихо, що мені долягає, знач. де мене нема, там і лиха нема.

91. Годи біді, як самій собі. (Берез.)

Значіне двояке залежне від знач. слова біда: а) догаджай якійсь недобрій, неспокійній людині; б) в нещасливім випадку мусить чоловік задля того лиха робити, дбати, пильнувати так, як би нераз не робив для себе, для своєї приємности.

92. Дай Боже біди, а гроші будут. (Лев. Ільк.) ...біду... (Залісє)

В біді чоловік мусить добути гроші, хоч нераз і з такими жертвами, яких би не поніс у нормальних обставинах. Пор. висше ч. 21.

93. Де-сь, бідо, була? — Тебе-м шукала. (Доброс.)

Значіне подвійне: або чоловік промовляє добродушно-жартливо чи сердито до якоїсь близької людини, з якою довго не міг здибати ся, або образово представлено момент, коли чоловік попадає в нещастє, якого не надіяв ся, та яке з давна грозило йому. Пор. новогрецьке: „Бідо, де йдеш? — До дому артиста.“ Wand. IV, 1450 (Unglück 296)

94. Десь сї всьи біда на мене злїзла. (Наг.)

Говорить у розпуці чоловік, якого постигає лихо з ріжних боків. Пор. Wand. IV, 1457 (Unglück 462).

95. До біди доріг богато, а від біди й стежки нема. (Корч.)

Найріжнїйші занятя і діла можуть довести до нещастя, з якого вихід дуже трудний.

96. До біди найде ся все й при́бідок. (Луч.)

До одного лиха приторочить ся й друге, хоч би й меньше.

97. До біди не далеко. (Наг.)

Знач. її все можна надїяти ся. Див. Ном. 2183; Wand. IV, 1447 (Unglück 209).

98. До біди обизви сї, то скаже: „Писок маєш“, а мовчи, то скаже: „Ци вже й говорити не вмієш?“ (Наг.)

До біди, знач. до напасливого, невгідливого чоловіка; такому все недогода. „Писок маєш“ — еліптично, scil. великий рот маєш, ти балакучий, сварливий.

99. Довів го до біди. (Наг.)

Себ-то: до бідности, до нещасти, пор. Wander III, 1060 (Noth 362).

100. Дочекаєш сї біди на голову. (Наг.)

Коли хтось висловлює надію на якусь непевну поміч.

101. Ет, біда! (Мінч.)
Сердита відповідь на питане: Як там у вас, чи таразд?
102. Єдна біда не дасть ся в знаки, аж як ся десять до купи злїзе. (Луч.)
Русин так привик до лиха, що одно само йому немов і байдуже. Пор. Čelak. 155.
103. Єдна біда не докучит, аж ся десять злучит. (Гнїдк.)
Див. попереднє Пор. Ном. 2191; Ком. 60; Wand. IV, 1441 (Unglück 85).
104. За бідою не шукав, сама прийшла. (Доброс.)
Лихо приходить ненадійно, сам чоловік не знає, відки.
105. Зайди си з бідов, біди сї не збудеш. (Наг.)
Себ-то: зчіпи ся, зтоваришуй ся з поганим чоловіком, то й не позбудеш ся клопоту. Пор. Wand. IV, 1445 (Unglück 168).
106. Зачепив біду. (Наг.)
Почав розмову або що з лихим, сердитим чоловіком і набрав ся від него лайки або побоїв.
107. Зачепи си біду, то з нев не дійдеш ладу. (Колом.)
Пор. висше ч. 105 і 106.
108. З біди не вмре, з роскоши жити не буде. (Явор.)
Знач. і біда і роскіш у житю минають, перебувають ся, не творять основи житя.
109. З бідою найдеш, а не поділиш ся. (Залїсє)
З лихим, завидющим чоловіком і користь не на користь виходить.
110. Здибле чоловіка біда на гладкій дорозї. (Лучак.)
Несподївано попадає чоловік у нещастє. Пор. висше ч. 35.
111. З єднов бідов, як з ріднов сестров. (Наг.)
Scil. можна жити, погодити ся. Та звичайно чоловікови докучають ріжні лиха.
112. Зійшов на біду. (Наг.)
Знач. збіднїв, звів ся нї на що. Пор. Wander III, 1059 (Noth 372).
113. З сьвітною бідою. (Гнїдк.)
Значінє не зовсїм ясне. Слова „сьвітний“ у Желех. нема. По значіню його треба виводити від „сьвіт“, пор. всесьвітний, — отже: з бідою з усего сьвіта, привселюдною, загальною.
114. З тьижков бідов. (Наг.)
Еліптично, дод. зробив або пішло се з великими трудностями, на силу. Пор. Wander III, 1060 (Noth 374).
115. Іди до біди, до тьижкої! (Наг.)
Відчепи ся, згірдно. Пор. нїм. Dass dich die schwere Noth! Wander III, 105 (Noth 357)
116. Іди, йди, не шукай си біди! (Наг.)
Не зачіпай, бо буде біда. Пор. білоруське: Не шукай бѣды, бѣда сама цебе найдзець (Нос. ст. 380); пор. Ном. 2180.
117. Коби біда, а гроші будут. (Луч.)
Пор. висше ч. 92.
118. Коби так о що, як о біду. (Наг.)
Scil. трудно. Всяке добро здобуває ся тяжко, а біда легко.
119. Коби хрестїнин свою біду знав, то би в нїй николи не бував. (Наг.)
...то би ї на сто миль обминав. (Наг.)

Стеріг ся б наблизитись до того місця. Говорять, коли когось у несподіванім місці (прим. у гостині, на ярмарку) спіткає якесь лихо.

120. Коби чоловік свою біду знав, то би їй зараз очи вибрав. (Наг.)
Знач. запобіг би їй, учинив би її нешкідливою.

121. Кого ся біда вчепить в ранку, того держить ся аж до останку. (Ільк.)
Кому нещастить ся в молоду, той і до смерти не зазнає добра. Пор. польське: Komu bieda z ranku, to i do ustanku (Adalb. Bieda 110); Wand. IV, 1452 (Unglück 348).

122. Кого ся біда вчепить, того ся тримає і руками і ногами. (Ільк.)
Хто раз попаде в нещастє, тому вже тяжко позбути ся його наслідків. Див. Ном. 2170. Пор. польське: Jak się bieda uczepi, to jej i kijem nie odpędzisz. (Adalb. Bieda 42).

123. Кождий свою біду знає. (Наг.)
Відповідають на влазливі питаня: а що вам таке, чого зажурились? Те саме нім. Wander IV, 1446 (Unglück 177).

124. Кождому своя біда в голові. (Наг.)
Кождий своїм лихом турбує ся. Те саме у Поляків: Każdemu swoja bieda w głowie (Adalb. Bieda 109); Wand. IV, 1441 (Unglück 75).

125. Коли біда найбільша, то поміч Божа найблизша. (Терноп.)
Загально розповсюджена думка, пор. нім. Wenn die Noth am grössten, ist Gottes Hilfe am nächsten, Wander III, 1058 (Noth 317), або: Je grösser Noth, je näher Gott (Simr. 7585); в загальнїйшій формі у Словаків: Kde bieda vel'ká, tam pomoc blizká (Zátur. IX, 103); близше до нашого чеське: Když je nouze největši, bývá pomoc boži nejbližši (Libl. 58).

126. Коли біда, не йди до Жида, але до сусїда. (Петр. Кобр.)
Сусїд — найблизший, так сказати, природний поратівник у біді. Пор. польське: Kiedy bieda, do sąsiada (Adalb. Bieda 55 і дословно схожий з нашим варіянт у дод. на стор. 666); Čelak 412.

127. Коли біда, то й плач не поможе. (Ільк. Петр.)
Поможе тілько подвоєна енергія, діяльність та зарадність. Те саме в польськім, див. Adalb. Bieda 107.

128. Кому біда, а людям сьміх. (Тереб.)
Не всяка зла пригода збуджує загальне співчутє; буває й так, що збудить насьміхи та кпини. Див. Ном. 2350. Подібне білор. Чужáя бѣда людземъ смѣхъ (Нос. 467); те саме у Поляків, див. Adalb. Bieda 27, 64.

129. Котрóй біду знає, то той не фіґлює. (Крех.)
Себ-то: не піднимає на сьміх иньшого, що впав у біду. Пор. Wander III, 1059 (Noth 343): Wer selber war in Noth, reicht gern dem Hungrigen Brot.

130. Куди піду, то все біду знайду. (Замул.)
Говорить про себе тзв. Pechvogel, якому і найкориснїйші обставини виходять на зле.

131. Ляда біда чоловіка удрé. (Ільк.)
Звичайно говорять про дрібних урядників, возних, писарів і т. и., що користуючись прикрим положенєм або потребою селянина бажають видусити від него якусь дачку для себе. „Біда" згірдно: непочесний, неважний чоловік.

132. Малу біду сховає і за пазуху, а великої не впхає і в міх. (Мшанець)
Знач. мале лихо перебуде чоловік і не говорячи про него нікому, а велике доходить до відома всеї громади.

133. Ми вже відав у біді до віка будемо мешкав. (Крех.)
Вислов безнадійности бідного чоловіка, що не бачить можности ліпшої будущини.

134. На біді будеш, на великій. (Лімна)
Таким поступуванєм дійдеш до великого лиха. Пор. висше ч. 88.

135. На біду-м сї вродив. (Наг.)
Говорить бідний. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 481).

136. На біду не богато треба. (Яс. С.)
Scil. заходу, стараня; найменьша нагода може її спровадити.

137. На біду не ціпом молотити. (Наг.)
Себ-то: не треба тяжко працювати, навпаки, чим лекше собі поводиш ся, тим певнїйше вона прийде.

138. На біду як на гору кладе ся. (Гнїдк.)
Значінє не ясне менї. Звичайно на гору не треба ще й класти, бо вона й без того висока. Фраза „кладе ся на біду“ значить те саме, що „йде на біду“ (пор. ч. 80), щось призначене на нещастє. Виходило би (в порівнаню з ч. 80) значінє: коли чоловік має впасти в біду, то перед тим йому щастить ся, так немов би піднимав ся на гору, щоб потім тим глубше і тяжше впасти. Пор. укр. Коли б так на гору, як на біду (Ном. 2189).

139. На-в-пів з бідов то зробив. (Наг.)
Знач. ледво не ледво, неохітно, навпів присилуваний.

140. Най тї біда озьме! (Наг.)
Проклятє, пор. Wander IV, 1060 (Noth 357).

141. Напитав собі біди. (Наг.)
Власними заходами надбав собі лихо, самохіть ускочив у біду. Пор. висше ч. 60.

142. Научить біда ворожи́ти, коли нема що в губу вложити. (Ільк.)
Бідність учить промишляти. Оповіданє про те, як бідна баба стала ворожкою, див. Житє і Слово II, 359. У воронїжських Великорусів подібно: Быть варажыть, када не́чыва в рот палажыть (Дик. 713); те саме у Поляків (Adalb. Bieda 75).

143. Научит біда по́пити, коли ся нема чого вхопити. (Петр.) Навчит ...як нема що... (Тереб.) ...як сї нема чого... (Наг.)
Натяк на бідний стан давнїх попів, що жили з ласки громади. Значінє: біда примушує чоловіка промишляти про себе, давати собі раду, щоб не терпіти голоду. Те саме Ном. 2199. Дословно з руського перекладено у Поляків: Nauczy bieda popić, kiedy niema czego chopić (Adalb. Bieda 74). Думка, що бідність учителька всяких хитрощів, часто висловлювалась ще в старовину, пор. грецьке: *Πολλῶν ὁ λιμὸς γίνεται διδάσκαλος* (Бідність учитель всякої всячини), або, як каже Теокріт: *Ἁ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει* (бідність сама збуджує всякі штуки, див. Beb. 206, стор. 58 і 312); пор. середньовічний вірш: Artes atque dolum tenuis vestigat egestas (Tunnic. 90); пор. нїм. Noth lehrt einen Bären tanzen і анальоґічні Simr. 7567—7571; Wander III, 1054 (Noth 223—245).

144. На чиюсь біду я там прийду. (Кол.)
Погроза. Говорив чоловік, коли йому донесли, що в коршмі бють його свояка.

145. На що ти біди на здорову голову? (Наг.)
Пощо шукати зайвого?

146. Не вийдеш з біди, як камінь з води. (Гнїдк.)
Знов образи „біда“ і „вода“ переплїтають ся; вийти з біди, увільнити ся від лиха, уявлено як вирвнути з води. Пор. Ном. 2157.

147. Не дай Боже помалу на біду сходити! (Луч.)
Жартливо, зовсїм не з тою думкою, що лїпше від разу впасти в нещастє.

148. Не забагай біди! (Луч.)
Коли хто захочує чогось такого, що грозить небезпекою або втратою.

149. Не зазнавши біди не буде добра. (Ільк.)
Хто зазнав біди, вміє шанувати добро, значить, не зазнавши лиха не зуміє вдержати добра. Пор. нїм. Wer nicht gesteckt in Noth, weist nicht, wie schmeckt der Sorgen Brot, див. Wander III, 1059 (Noth 338).

150. Не зачіпай біди, най біда щезає. (Луч.)
Говорять про сварливого, напасливого чоловіка, з яким не добре входити в дїло, анї навіть у розмову. Пор. Wand. IV, 1445 (Unglück 151).

151. Не з біди му сї дїє. (Наг.)
Нїщо йому не долягає, то й може гордувати та коверзувати

152. Нема більшої біди над лихі сусїди. (Гнїдк.)
Як добрий сусїд — велике добро, так навпаки злий — велике лихо, пор. висше ч. 125, а також Сусїд.

153. Не могла біда на нашу хижу сїсти, та сїла на сусїдову. — Цитте, дїти, цитте, чей уна ще на нашу сяде. (Мшан.)
Гумор лежить у ріжнороднім значіню слова „біда“. Приказка взята з оповіданя про те, як у гірське село залетів бузько (там вони рідкість) і сїв на одну хату, а сусїдські дїти почали плакати, чому не сїв на їхню, див. Етн. Зб. VI, 73.

154. Не могла мя біда минути. (Гнїдк.)
„Не могла“ не в значіню „мусїла“, а в значіню жалю: чому не минула?

155. Не тьижко з бідов у біду впасти. (Наг.)
З поганим чоловіком легко прийти до сварки, бійки або иньшого лиха.

156. Не тьижко на біду зійти. (Наг.) ...до бійди прийти. (Наг.)
Знач. збіднїти, звестись нїнащо, або впасти в нещастє дуже легко.

157. Нїхто не знає, де го біда спіткає. (Наг.) ...чекає. (Цен.)
Нїде чоловік не забезпечений від лихої пригоди. Пор. висше ч. 119.

158. Нїхто чужої біди не знає. (Наг.)
Себ-то: не може відчути чужого лиха так як своє.

159. О біду не трудно. (Ільк. Петр.) ...не тяжко. (Залїсє)
Конструкция мб. польська. Див. Ном. 2186.

160. Одна біда чоловікови не докучит. (Залїсє) Єдна... (Ільк. Петр.)
Див. висше ч. 103. У Поляків те саме: Jedna bieda nie dokuczy (Adalb. Bieda 45).

161. Одна біда як рідна сестра, але як сто бід, то тогди будь мудрий і вітримай! (Гвозд.)
Значінє такеж, як і ч. 160. Пор. білор. Одна бѣда не бѣда, а коли двѣ, три разомъ, то бѣда. (Нос. ст. 390); польське ...ale dziesięć razem. (Brzoz.

Bieda 10); Zátur. XII, 110; великор. Адно горе — ни горе, как бы з два не-была (Дик. 97).

162. Ой біда, не гаразд, як біді не подаст. (Пост.)

Себ-то, коли бідного не поратують.

163. Ой біда тай годї. (Ільк.)

Вислов зневохоти, огірчення. Див. Ном. 2224.

164. Пек ти, бідо, оссина ти! (Наг.)

Найзагальнїйша форма лайки: пропадай! Значінє слів „пек" і „оссина́" (у Желех. осина) темне; в „пек" без сумнїву лежить ономатопоетичний вираз плюваня, те, що в нїм. pfui.

165. Підвів го під біду. (Наг.)

Про хитрого, злобного чоловіка, що втягнув иньшого в якесь погане або небезпечне дїло.

166. Пізнати біду і серед болота. (Кольб.)

Гумор і тут у двоякім значіню слова „біда": а) пізнати сякого-такого (не конче злого) і в болотї, коли обталапає ся і б) в'їхавши або застрягши в болото пізнаєш біду.

167. Пішла біда до Босир тай виїла з бочки сир; а як пішла до Циган, там їй став ся саксаган. (Зазул.)

Приказка зложена в формі строфи звісної піснї про мандрівку Біди по ріжних селах, при чім у кождім двостиху подає ся до риму з назвою даного села якусь пригоду чи увагу тої (персонїфікованої) Біди, звичайно з притиком до характеру людей або властивости місця, а часто й без притику, аби до риму. Босири і Цигани — села Борщівського пов. Текст піснї про Біду і збірку аналоґічних строф про ріжні галицькі місцевости див. Житє і Слово IV, 27—31. Саксаган — капу́т, смерть, пор. Ном. 14081.

168. Пішло му на біду. (Наг.)

Дізнав страт у господарстві або лиха в домашнім житю, руйнує ся і не може підняти ся.

169. Присїла го вся біда: вже нї окріп, нї вода. (Гнїдк.)

З біди зробив ся байдужним, апатичним.

170. Самохіть в біду лїзе. (Наг.)

Коли хтось не слухає осторог анї упімнень і не перестає робити лихо. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 484).

171. Сам своїй біді винен. (Наг.)

Про чоловіка, що попав у лихо з власної провини. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 480).

172. Сім бід на єден обід. (Наг.)

Говорять про скупого богача, що не любить нїчого дати або зробити не вилаявшись. Здає ся, що се перекручена стара приповідка: Сїм бід, один одвіт (Ном. 4277), себ-то: чи за один злочин, чи за більше, все однакова кара. Таке значінє має ся приповідка у Поляків, де кажеть ся: Siedm bied, a jeden odwet (Adalb. Bieda 79), де слово odwet відповідає руському одвіт = odpowiedzialność.

173. Старша біда як гаразд. (Луч.) ....як роскіш. (Пужн)
Пор. висше ч. 50.

174. Та вже аби на біду не було! (Наг.)
Знач. було б дивно, як би не було, або: на біду мусить бути.

175. Та вже би крайна біда була, як би того не зробив. (Наг.)
Було би погано, зовсїм несуразно, як би не зробив.

176. Така біда, що й не тра лїпшої, отсеї досить. (Ключів)
Гумористично, коли хтось у великім клопотї і силкує ся хоч жартами влекшити свою душу.

177. Така біда, що нема мукú око запорошити. (Луч.)
Недостаток живности, се найчастїйша форма нещастя, що постигає наш народ, а особливо на хлїборо́днім Подїлю.

178. Та як би ни було біди, то би ни знали, що то гаразд. (Кольб.)
Гаразд має цїну тілько як контраст з лихим положенєм, пор. висше ч. 149.

179. Ти бідо якась! (Наг.)
Промовляють звичайно до малих дїтей, навіть пестливо. В основі такого титулованя люблених дїтей „бідою“, „марою“, „поманою“, „манїєю“ і т. и. лежить прастаре віруванє, що злі демони чіпають ся дїтей з гарними іменами, а оминають таких, що їх кличуть погано. Про се див. мої „Студиї над Карпаторуським письменством I“ (Записки Н. Тов. ім. Шевч. CXL, стор. 46.

180. Ти бідою журиш ся, а в неї донька росте. (Корч.)
Себ-то: ти турбуєш ся одним лихом, а з него вже наростає тобі иньше. Ту саму думку, але мляво висловлює Поляк: O biedę kłopotu nigdy niema, bo nie zginie (Adalb. Bieda 113); нїм. Ein Unglück gebiert das andere і покревні див. Wand. IV, 1441 (Unglück 79, 81).

181. То ще пів біди. (Наг.) ...пів біди біда. (Кол.) ...пів біди лúха. (Стрий)
Зам. се не велика біда. Пор. польське: Jeszcze to pół biedy (Adalb. Bieda 50).

182. Уступи ся бідї з очей. (Замул.)
„Бідї“ тут у значіню лихому чоловікови.

183. Хоть біда, то гоц! (Петр.)
Говорять про веселого, легкомисного чоловіка, що байдужий до свого горя не перестає жартувати, гуляти та забавляти ся. Те саме у Поляків, див. Adalb. Bieda 24 і у Білорусів (Нос. ст. 454).

184. Хоть куди біда. (Корч.)
Знач. біда на всї боки, не аби яка. Лат. Mare malorum і покревні Wand. IV, 1458 (Unglück 497, 8).

185. Хто біди не зазнав, той не вміє добра шьинувати. (Наг)
Та сама думка в подібній формі висловлена висше ч. 149, 174 Пор. Wand. II (Gut, 217); IV. 1455 (Unglück 422, 451).

186. Хто біди не зазнав, той о нїй гадати не може. (Явор.)
Коли хтось у добрі, теоретично говорить про нужду иньших. Пор. польське Kto sam doznał biedy, ten innych biedę zrozumie (Adalb. Bieda 67); Wand. IV, 1455 (Unglück 421). Гадати — місцевий польонїзм, зам. говорити.

187. Хто біди не знає, най ся мене спитає. (Ільк.)
Говорить про себе чоловік, що зазнав на своїм віцї богато лиха. Див. Ном. 2218.

188. Хто біду має, той богато знає; хто гаразд має, той мало знає. (Ільк.)
Лихі пригоди і боротьба з ними дають людському житю далеко богатший зміст, ніж одностайний добробит, який звичайно отуплює й увагу. Див. Ном. 2201.

189. Хто в біді, біду стерпит, — а хто в гаразді, щоб ніколи біди не знав. (Ільк.)
Слова бідного чоловіка, що сам привик бороти ся з лихом, але знаючи всю важкість сеї боротьби не бажає сего нікому иньшому. Те-ж Ном. 2153.

190. Хто в біді дав, два рази дав. (Ільк.)
Характерна модифікация латинської припов. Bis dat, qui cito dat.

191. Хто знає, де на чоловіка біда чекає! (Наг.)
Та сама думка троха в иньшій формі висловлена висше ч. 119.

192. Ци далеко тут до біди? (Наг.)
Говорить чоловік, коли мало-мало, через якусь дрібну обставину здужав уйти нещастя.

193. Ци то нині о біду тьижко? (Наг.)
Не тілько „нині", але й усе чоловік наражений на лихі пригоди.

194. Ци хочеш мі в біду ввалити? (Наг.)
Говорить чоловік до товариша, що радить йому брати ся до якогось небезпечного діла, або й сьвідомо накликає на него небезпеку.

195. Через біду не тьижко в біду впасти. (Наг.)
Через лихого чоловіка в нещасте. Пор. словацьке Prišiel z biedy do nevole (Zátur. XII, 201).

196. Чоловік найбільше на біду робит. (Наг.)
Наші селяне розуміють нераз „біду" дуже широко. Отже податки і всякі дачки та драчки будуть для них так само бідою, як випита горівка, судові кари, випадки смерти або хороби в домі, загалом усе, що пожирає більшу часть їх доходів і не справляє їм приємности.

197. Чужа біда за сахар, а своя за хрін. (Дар.)
Знач. чужій біді нераз нишком і порадуєш ся, а своя гірко смакує, ще й сльози витискає. Пор. Ном. 2341; пор. нім. Fremdes Unglück ist süss і под. Wand. IV, 1452 (Unglück 346).

198. Щезни бідо в безвісти! (Наг.)
Проклятє; „бідо" може відносити ся і до певної особи і загалом до неприємної ситуациї, в якій находить ся чоловік.

199. Ще не ціле-мере біда. (Гор.)
Знач. се ще не велика, не настояща біда. Мépe, пор. лат. mero — чисто, дійсно. Пор. Wander III, 1060 (Noth 358).

200. Що за біда, пєть ся вода! (Дар.)
Жартливо, коли хтось дивує ся якійсь зовсім простій і природній річи. Приповідка взята з нар. оповідання про жінку, що тайком перед чоловіком купила ковбасу, з'їла половину, а другу сховала під подушку, а потім раз у раз попивала воду та приговорювала як висше. Див. Етн. Зб. VI, 11; те саме Ном. 5233; подібне у Білорусів: То не бѣда, што пьецца вода (Нос. ст. 443), та мабуть там забулось оповідане, що дало початок приповідці. Ще меньше ясне значіне в другій білор. приповідці: Бѣда, што не пьецца вода (Нос. ст. 268);

Носович пояснює: „жартливо говорять, коли хто турбує ся маловажною прикрістю“ — але се пояснене якесь натягнене.

201. Що му біда зробит? (Наг.)

Себ-то: він не подасть ся, не злякає ся, перетриває лиху годину, він сильний, богатий або має протекцію.

202. Що робити з біди? Тра в голову заходити (Ільк.) ...зайти. (Мінч.)

В голову заходити — журити ся, та тут значить: подумати, поміркувати. Див. Ном. 6507.

203. Я бідою зріс. (Комар.)

Себ-то: в бідних обставинах, серед недостатку.

204. Я з бідою, як з рідною мамою. (Сор.)

Зжив ся з лихом, привик до бідности.

205. Яка біда уродилась, така і згине. (Лев. Ільк.)

Знач. який недобрий, дурний, пустий уродив ся, такий і згине. Те саме (з помилкою „Як“) у Ном. 2168.

206. Як бим був біду знав, був бим її не чіпав. (Замул.)

Подібна думка в троха иньшій формі висловлена висше, див. ч. 120.

207. Як би ти мою біду знав, то б ти й свою показав. (Тереб.)

Слово „біда“ має тут двояке значінє: а) лихо, горе — знач. горе одного чоловіка спонукує другого до співчутя, до виявленя свого горя; б) полові орґани, пор. далї під Старий.

208. Як би чоловік свою біду знав, то би в ні ніколи не бував. (Наг.)

Пор. висше ч. 119; Wand. IV, 1440 (Unglück 66).

209. Як біда йде, то не тра й підгонити. (Колом.)

Іде — знач. валить ся на чоловіка, множить ся.

210. Як біда, то до Жида, а як мине біда, най дідько бере Жида. (Ільк.)

Жид у селї звичайно — шинкарь, у якого люде заливають своє горе горівкою. Розуміє ся, що коли мине потреба такого хвилевого забутя, звичайний чоловік до коршми не йде тай супроти Жида не почуває ся до ніякої вдячности. Пор. білор. Якъ бѣда, мы до Жида (Нос. 479). Близша до нашої польська припов. Kiedy bieda, to do Żyda, a po biedzie za drzwi Żydzie! (Adalb. Bieda 57), хоча тут очевидно характеризує ся положенє і настрій польського пана, що в бідї позичає від Жида гроші, а потім знов поводить ся з Жидом як із собакою. Пор. нім. Wander III, 1059 (Noth 324).

211. Як є біда, то є й прибідок. (Наг.)

При більшій бідї й меньша, пор. висше ч. 97.

212. Якої біди в мене хочеш? (Наг.)

Сердито, але не конче в злім значіню, зам. чого від мене хочеш?

213. Як ся кому на біду кладе, то як масло в діжку. (Гвїдк.)

Про зворот „кладе ся на біду“ див. висше ч. 136. Значінє: чоловік набирає ся добра, здоровля, краси, а нараз біда все те занївечить.

214. Я ще з тобов до біди прийду, до тьижкої. (Наг.)

У сварцї; мовляв: не дразни мене, а то вдарю, скалїчу або вбю.

Бідацтво. 1. Довше моє бідацтво, ніж його богацтво. (Луч.)

Богацтво мине швидко, а бідному його бідности не відбере ніхто. Те саме у Кашубів: Naszė bièdė mdze (będzie) dłeži jak jeho panstwa. (Adalb.

Bieda 73); віршову форму попсовано і в укр. Довші мої злидні, ніж твоє богатство (Ком. 81).

дний. 1. А щож то бідному жити не треба? (Наг.)

Коли хтось кривдить або занедбує бідного. Пор. Wander I, 193 (Arm 57).

Біда бідному і без наймита. (Ільк.)

Іронїчно. Богач жалує ся, що має біду з наймитами, а бідний каже, що йому й без наймита лихо. Ту саму думку, але без зазначеня социяльного контрасту висловлює Поляк: Bieda biednemu żyć w świecie samemu. (Adalb. Biedny 2); пор. нїм. Wander II, 1423 (Knecht 11).

Бідний аби п—ки не мав, а богач очий у голові! (Ценїв)

Біднота бодай не плодила ся, а богач щоб не міг бачити свойого богацтва.

Бідний єм: утїк менї розум з хати. (Карлів)

Тодї чоловік найбіднїйший, коли розуму не стає. Та сама думка в Талмудї: „Той тілько бідний, кому не стає доброго розуму“; подібне у Греків: *Ἔστι πενία αὕτη σαφής, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆσθαι* (Се справдї сама бідність — мати те, чого треба, а не вміти користувати ся сим — у Ксенофонта), див. Wahl I, стор. 165; пор. Ном. 1569.

Бідний мусит їсти пироги, як не́ чиру. (Лім.)

Гумористично; анальоґічна нїмецька поговірка про одну високопоставлену даму, що почувши про бідних людей, що мерли з голоду без хлїба, скрикнула: „Ах бідні люде, чомуж вони не їдять булок?“ Пор. Wander I, 145 (Armuth 195). Той сам гумор і в польськім: Nauczy bieda pierogów jeść (Adalb. Bieda 112). Пор. нїм. In der Zeit der Noth isst man Pastetenrinden statt Brot (Simr. 7590).

Бідний робит і танину́ і дорогітню́. (Наг.)

Бідних покупцїв, звісно, на предмети необхідні для житя, найбільше, значить і цїни йдуть у гору або в низ відповідно до їх попиту.

Бідного бесїда — богатому покута. (Гнїдк.)

Значінє двояке: а) бідний своїми просьбами надоїдає богачеви, так що сей сердить ся слухаючи його, і б) богач завидливий рад би, щоб громада тілько його слухала і лютить ся, коли й бідний скаже розумне слово. Анальоґічні нїмецькі приповідки (Simr. 514—518) мають те значінє, що в очах богатого промова бідного не має нїякого значіня: Armer Leute Witz (Rede) gilt nicht.

Бідного все в зубах носьит. (Комар.)

На бідного найлекше пустити поговір, підозрінє та неславу.

Бідного нїхто не знає. (Наг.)

Себ-то нїхто не признає ся до него, щоб бідний не просив у него підмоги. Те саме в нїм. Arme Leute kennt Niemand (Simr. 494); слов. Kýms' biedny, nikto t'a nezná (Zátur. VII, 856); Wahl I, стор. 38.

. Бідному все вітер у очи віє. (Коб.)

Всї обставини йому не сприяють, усе виходить йому на шкоду. Те саме у Поляків: Biednemu zawsze wiatr w oczy (Adalb. Biedny 4); пор. нїм. Wander III, 591 (Mensch 51) і V, 258 (Wind 289).

. Бідному всюди біда. (Ільк.) ...всюда... (Мінч.)

Сама зміна місця ще не запоможе його бідности. Див. Ном. 1567. Те саме в польськім: Biednemu wszędy bieda (Adalb. Biedny 14) і в старор.: Бѣдному вездѣ бѣдно (Сим. 250).

12. **Бідному на весілю і ніч за коротка.** (Сор.)
Те, що для иньших буває радістю, бідному виміреге скупо. Те саме в польськім: Biednemu, to i weselna noc krótka (Adalb. Biedny 3).

13. **Бідному царство небесне.** (Наг.)
Тут на землї йому не зазнати добра і він мусить потїшати себе надгородою в будущім житю. Найчастійше говорять се в іронїчнім значіню, мовляв: бідний усе нї з чим лишає ся, йому обіцюють таке, чого й дати не можуть. Пор. Wander I, 134 (Arm 69).

14. **Все на бідного дриготá.** (Ільк.)
Не досить, що бідний, а ще й мусить дрижати зимою, не маючи в що тепле одягти ся.

15. **В чім бідний брьикує, в тім пан смакує.** (Наг.)
Говорять селяне, коли зайде розмова про панські страви, особливо про такі, яких прості люде не їдять, як ось ріжні салати, жаби, устрицї і т. и.

16. **Коби бідний мав щістьи, то би го не било нещістьи.** (Наг.)
Загально розповсюджений серед нашого народа фаталїстичний погляд, що добрий або злий оборот у людському житю залежить від якоїсь висшої сили, чи радше від боротьби двох противних сил — злої й доброї. Щастє і нещастє часто персоніфікують ся і в казках, див. Етн. 36.

17. **Коли-сь бідний, не знає тя й брат рідний.** (Гнїдк.)
Бідного відцуруєть ся й рідня. Пор. у Еврипідовій Медеї 560: *Πένητα φεύγει πᾶς τις ἐκποδὼν φίλος* (від бідного тїкає що духу кождий приятель) і італїянське: I misero é separato dal suo intimo amico (бідний розлучає ся зі своїм найблизшим приятелем), пор. Wahl I, 38.

18. **Надаріт бідного!** (Котуз.)
Формулка, з якою жебраки, відмовивши молитву, обертають ся до селян.

19. **Не на бідного трафило.** (Наг.)
Коли заможному чоловікови стане ся якась шкода або прийде ся зробити якийсь надзвичайний видаток.

20. **Такий єм бідний, як мак на четверо.** (Наг.)
Макове зерно, роздроблене на четверо — символ дуже малесенької вартости.

21. **Такой бідному нїколи нїчого не мати.** (Ільк.)
Бідного не держить ся маєток; пор. євангельське: „у неимущего и еже что мнится имѣти отнимется“.

22. **У бідного біда скаче, а дїтина їсти плаче.** (Комар.)
„Біда“, себ-то злий демон, тїшить ся людському бідуваню.

23. **У бідного не позичьай, а бридкої дївки не цїлуй, бо цїле житє буде хвалити сї.** (Сор.)
Для бідного се незвичайне дїло, щоб у него хтось зичив, так само як для бридкої дївки, щоб її хтось цїлував — то й розговорять се иньшим.

24. **У бідного приятелї мрут.** (Льв.)
Чим більше чоловік біднїє, тим меньше має приятелїв; його відцурують ся, так як би мерли для нього. Пор. висше ч. 17.

25. **Хто бідному дасть, тому Бог віддасть.** (Кол.) **...той не збіднїє.** (Наг.)
Упімнене до милосердя над бідними. Орігінал його — гебрейський (Притчі Соломонові XXVIII, 27): Qui dat pauperi, non indigebit, у нас у Остр. Біб.:

Иже даетъ оубогимъ, не оскѹдѣетъ; споріднені з сею приказки німецькі, англійські, французькі та італіянські див. Wahl, I, ст. 44; Simr. 485.

26. Чим ся бідний розболит, тим ся й гойит. (Ком.)

Від недостатку занедужає тай лічить ся диєтою, бо немає за що покликати лікаря.

27. Як не буде бідний ландáти, то буде голодати. (Наг.)

Мусить ходити сюди-туди, щоб придбати поживи.

28. Як ся бідний женит, тогди й ніч мала. (Кобил.)

Що добре, то бідному того мало, пор. висше ч. 12; надто Wand. I, 136 (der Arme 129, 134, 141); Adalb. Biedny 3.

Біднівство. 1. З біднівствá пристав. (Снят.)

Себ-то з бідного дому, з бідної сім'ї оженив ся і перейшов жити в жінчину сім'ю.

Бідувати. 1. Бідує, як ся нащадив. (Гнідк.)

Від коли вродив ся.

2. Треба бідувати до гробової дошки. (Гнідк.)

Про вислов „гробова дошка" див. статю Карловича „Grobowa deska" (A. Kalina, Lud I, 16). Те саме Ном. 2436.

Бійка. 1. Бере ся до бійки. (Наг.)

Говорять про меньшого, слабшого, що пориває ся бити ся зо старшим або сильнїйшим.

2. Йому й бійка не поможе, не то добре слово. (Цен.)

Говорять про упертого та завзятого.

3. Ту сї без бійки не обійде. (Наг.)

Коли селяне пяні починають сварити ся.

Бік. 1. Аж боки зривали зо сьміху. (Льв.)

Знач. аж тріскали, пор. Linde I, 144; Нос. ст. 263.

2. Боками робити. (Наг.)

Важко дихати, мучити ся, пор. Linde I, 144.

3. Боки му вилатав. (Наг.)

Набив його. Пор. польське: Wysmarował mu boki (Adalb. Bok 4).

4. Боки му сї злипают. (Наг.)

Такий голодний, худий. Пор. польське: Bok boku sięga (Adalb. Bok 2).

5. Боком сї держит від мене. (Наг.)

Сторонить, сердить ся.

6. Боком ти то вилїзе. (Наг.)

Тяжко відпокутуєш, пожалуєш того. Пор. Ном. 4107.

7. Він анї в той бік. (Наг.)

Scil. не гляне, не звертає уваги, не слухає упімнень, не дбає.

8 За під боки взьив сї. (Наг.)

Взяти ся руками за боки на знак веселого настрою (як до танцю), пор. пісню:

Як побачу Петруся,
По під боки беру ся.

9. З боку го заїхав. (Наг.)

Підійшов його хитро, завдав йому несподіване питанє.

10. На бік там! (Наг.)

Окрик, щоб уступати з дороги.

11. На другий бік видужьив. (Наг.)
Ще гірше занедужав, умер.
12. На другий бік сї поправив. (Наг.)
Знач. погіршив ся, попсував ся.
13. Не з того боку заходи! (Наг.)
Коли хтось хотів другого підійти хитрощами, а сей зрозумів його намір.
14. Не тим боком бери сї! (Наг.)
Коли хтось починає якесь діло невідповідно або незручно.
15. Я сї все з боку держу. (Наг.)
Не мішаю ся до того діла, не вириваю ся на перед.

Білий. 1. А біло? біло. А чорно? чорно. (Ільк.)
Характеризують чоловіка, що без власної думки притакує всьому, що чує від иньших. Те саме у Поляків (Adalb. Biało 1). Рей пояснює (та мабуть не сю приказку, хоч Адальберт приточує сюди його пояснене): Co ma być biało, niechajże będzie biało; a co ma być brudno, niechaj będzie brudno, a złego nigdy nie chwalić, a dobrego nie ganić. Се пояснене належить радше до дальшого ч. 4. або до якоїсь подібної приповідки. Таке саме значінє, як наша приповідка, має й словацька: Ak nie biele, čierne; ak nie čierne, biele (Záťur. V, 684); пор. Wand. V, 147 (Weiss 4).
2. Білий як гуска (Наг.) ...як лебідь (Дул.) ...як сніг. (Наг.)
Звичайні порівнаня, див. прим. пісню: Ой я тото дївча любю, що біле як гуся. Пор. Ном. 13147; Adalb. Biały 3, 10; Zátur. VI, 112; E. Rot. 191, 297.
3. Білий як пацїйр. (Наг.)
Звичайне порівнане, особливо коли мова про полотно.
4. З білого легко чорне зробити, але з чорного біле тьижко. (Наг.)
Легко зопсувати (морально), але тяжко поправити. Про брехуна кажуть Словаки: Zná biele robiť z čierneho (Zátur. V, 213).
5. Такий білий, як циганцкий тато. (Кольб.)
Іронїчно: Цигани чорні.
6. Що біле, то не чорне. (Наг.)
Говорять брехунови, крутїєви, що силкуєть ся вмовити иньшим, що щось таке, а не сяке, хоч ті знають, що він бреше. Пор. Wander V, 147 (Weiss 8).
7. Як би сам був білий, то би не чорнив другого. (Луч.)
Увага про характер чоловіка, що любує ся в осуджуваню та чорненю иньших.

Білити. 1. На що тото білити, що й так біле? (Наг.)
Знач. робити зайве діло, в роді: лляти воду до ріки.
2. Не біли мі і не чорни мі! (Наг.)
Говорять до облесного чоловіка, що в очи хвалить, а по за очи осуджує та обмовляє. Пор. польське Ni to bieli, ni to czerni (Adalb. Bielić 3), хоча тут значінє иньше.

Біліти. 1. Збілїв як стїна. (Наг.)
Коли хтось нараз поблїдне наслїдком наглого перестраху або якоїсь недоброї вісти. Пор. Ном. 4382; Wand. V, 148 (Weiss 31).
2. Побілїв як сніг. (Наг.) ...як молоко. (Дрог.)
Звичайно про волосє у старця, пор. Wander V, 148 (Weiss 38, 41).

Біль. 1. Біль болющий, але забудущий. (Дрог.)
Болить, але потім забуде ся; звичайно про жінку, що мучить ся при родах. Пор нїм. Es ist kein Schmerz so gross, die Zeit lindert ihn і под. Wand. IV, 267 (Schmerz 9).

2. Болї нападають. (Наг.)
Говорять про муки породільниць.

3. Давити в собі біль. (Наг.)
Перемагати біль, не крикнути з болю.

4. Наїв би-с сї болю тьижкого! (Наг.)
Проклятє, коли хто домагає ся їди, а нема що або не заробив.

5. Стримай ся з болями! (Льв.)
Жартливо, коли хтось раптом жадає чогось такого, що не може бути зараз готове. Пор. польське: Poczekaj z bólami, aż doktór przyjdzie (Adalb. Ból 45).

Більмо. 1. А більмом би ти очи зайшли! (Наг.)
Проклятє: щоб ти ослїп!

2. Більмо óкови не шкодит, лише що на нього не видит. (Наг.)
Коли хтось потїшає чоловіка в лихій пригоді дешевими фразами в роді: якось то буде, то нїчого не шкодить, то сей відповідає: „Так, так, більмо" і т. д. Див. Чуб. Більмо 1.

Біс. 1. Біс а дїдько єден єднакий. (Береж.)
Про двох недобрих людей, із яких нї один не лїпший. Пор. польське Jeden djabeł podobny do drugiego (Adalb. Djabeł 48); Zátur. II, 286.

2. Біс біду перебуде: єдна згине, десять буде. (Кол.)
„Біс" стоїть тут зам. нїхто з людей, загалом нїхто: біда не має кінця. Пор. польське: Bies biedę przebędzie, jedna minie, druga będzie (Adalb. Bieda 20); пор. ще тамже 28: Djabeł biedy pozbędzie...; Ном. 2165.

3. Біce, де летиш? — Болото палити. — Алеж біce, не буде горіти. — То бодай людям пакість зробити. (Залїсє)
Сею поговіркою характеризують збиточних, злосливих людей, що люблять робити прикрість иньшим без нїякої користи для себе. Пор. Ном. 3120.

4. Біси не плачут, коли черцї скачут. (Гнїдк.)
Навпаки, тїшать ся, як і всяким відступством від зложеного обіту. Нїм. Der Teufel weint nicht, wenn Nonnen tanzen, див. Wander IV, 1073 (Teufel 339).

5. Біс не правда. (Гнїдк.)
Значінє двояке: а) загальне теоретичне — диявол, званий і в Письмі сьвятім батьком лжі, не може бути правдомовним; б) сердитий окрик про певний даний випадок, якого неправдивість констатує ся, отже в значіню: де там се правда! Се брехня.

6. Бісом сї на мене дивит. (Наг.)
Знач. дивить ся як біс, злим оком, рад би зашкодити менї.

7. Біс сї ним натїшив. (Наг.)
Пропав, а також про якусь згублену річ.

8. Біс сї ним удавив. (Наг.)
Знач. пропав, згинув марно. Пор. нїм. Der Teufel hat ihn gefressen, Wand. IV, 1114 (Teufel 1296).

9. Біс ся ним закосичив. (Лол.)

Згірдно: пропав, пор. коломийку:

Ой тече вода, тече, тече вода клубком;
Десь ся бісок закосичив моїм давним любком. (Лол.)

„Закосичити ся“ в місцевім говорі те-ж, що заквітчати ся, замаїти ся, не лише про дївчат, а й про парубків, які мають звичай носити на капелюсї квітку або перо.

10. Біс тї там знає! (Цен.)

Згірдно: не розумію, чого тобі треба. Пор. нім. Das weiss der Teufel і под. Wand. IV, 1108 (Teufel 1143).

11. Взяв біс коня, най і уздечку бере. (Ільк.)

Пропало щось цїнне, то нехай пропадає й дрібне. Говорить ся в досадї. В польськім те саме значінє має: Wziąłeś konia, weźmij i uzdeczkę (Adalb. Koń 256). Згідне з нашим нїм. Wander IV, 1084 (Teufel 571, 577); Zátur. XII, 231.

12. Довго ходив біс, нїм до купи зніс. (Гнїдк.)

Говорить ся про пару людей, товаришів або мужа й жінку, що обоє однаково злі, скупі, марнотратні, сварливі і т. и. Пор. Wand. IV, 1107 (Teufel 1101).

13. Єден біс. (Наг.)

Згірдно: се все одно, властиво: однаково не добре і сей і те. Пор. Zátur. II, 286, 297.

14. Іди до сто бісів! (Наг.)

Сердито: іди геть, уступи ся з очей! Пор. лат. Ad inferos proficisci і нїм. Wander IV, 1123 (Teufel 1549); Zátur. XVI, 311.

15. Мутить, як у греблї біс. (Ільк.)

Ассоцияция ідей, що приводить у звязок біса з греблею (таких приповідок буде ще кілька далї), для мене не зовсїм ясна. Може се відгук давнього погляду на те, що мельник — чортівський спільник і що чорт пробуває в млинї, який звичайно стоїть коло греблї або па греблї? Можливо також, що маємо тут иньшу ассоцияцию: під греблею вода спадає, творить вири і глубокі прірви, а в вирах народнє віруванє також поміщує демонів (чорториї). Мутить — вередує, робить збитки та пакости. Пор. Ном. 2766.

16. На біса вірубай і пів лїса, то біс бісом, а лїс лїсом. (Кольб.)

Злу дитину, злого чоловіка бий скільки хочеш, то його не поправиш. Закінченє припов. „а лїс лїсом“ якесь зайве. Пор. Ном. 4876.

17. На біса ми сї то здало. (Наг.)

Сердито: нїнащо не здало ся, або ще й пошкодило. Пор. Zátur. VI, 113.

18. Нї бісе, нї чорте. (Наг.)

Scil. не скаже. Говорять про мовчазливого, понурого чоловіка, або про сердитого, що не говорить нїчого там, де би треба, не скаже нї зле нї добре (властиво альтернатива тут: нї зле, нї ще гірше).

19. Сказав би ми хоць бісе, хоць чорте, а він анї пари-писки. (Наг.)

В иньшій формі висловлена та сама думка, що в попереднїм ч.

20. Та якого сї біса бојиш? (Наг.)

Сердито: нема чого лякати ся.

21. Уродит ся біс і там, де го не посієш. (Гнїдк.)

1) Лихо спадає на чоловіка нераз і без його вини; 2) непосидючий, злий чоловік нераз появить ся там, де його нїхто й не надіяв ся.

Бісний. 1. Бісному ніж у руки дати. (Гнідк.)

Погляд, що божевілє — опановане чоловіка бісом, висловлений у отсій поговірці, — тепер у нашого народа починає переходити в сферу культурних пережитків. Божевільний не має застанови; та приповідка має й загальнїйше значінє: дурному або пристрасному не слїд давати нагоди анї змоги шкодити иньшим чи й самому собі. Пор. Adalb. Szalony 1.

Бісноватий. 1. Оженив сї бісноватий тай взьив дурновату. (Наг.)

Знач. добрали ся обоє дурні. Пор. коломийку:

Оженив сї бісноватий тай взьив дурновату,
Та не мали що робити, запалили хату. (Наг.)

2. То якийсь бісноватий. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що при всякій нагодї попадає в надмірну лютість, загалом про чоловіка хиткої, неспокійної вдачі.

Благовісник. 1. Благовісник старший від Великодне. (Наг.)

„Благовісник" — сьвято Благовіщенє, але якось персоніфіковане. Оповідають, що коли Благовіщенє трапить ся в той сам день, що Великдень, то на сам перед треба відправити службу „сьвятому Благовісникови", а тільки тодї можна починати Воскресеню. Раз трапило ся десь так, що забули сеэ робити: відправили „резурекцию", відчиняють хрестом церковні двері, чекають на схід сонця, щоб зачинати воскресну утреню, а тут сонце не сходить. Чекають, чекають, уже й перелякали ся, а сонце таки не сходить. Тільки тодї пригадали собі, що забули відправити що слїд сьватому Благовісникови; відправили — і зараз розвиднило ся. (Чув у Наг., пор. Етн. Зб. V, 203.)

Благовіщенє. 1. До Благовіщіня зими не клени. (Гнїдк.)

Зима персоніфікована; знач. може розсердити ся за проклятє тай ще вернути.

2. До Благовіщіня камяна зима. (Гнїдк.)

Камяна — тверда, тривка.

3. До Благовіщеня лежача зима. (Доброс.)

Себ-то, можна надїяти ся снїгу, що впаде й буде ще лежати.

4. На Благовіщіня Бог землю благословит. (Мшан.)

Сьвято Благовіщеня (д. 25 марта) вважає ся першим початком весни.

5. На Благовіщіня гадь вилазит із землї. (Мшан.)

Щезанє гадюк у осени і їх вилаженє з зимових криївок обсноване в народнїй уяві ріжними мітичними і леґендовими віруванями; дещо див. Етн. Зб. V, 80, 172.

6. Яке Благовіщіньи, такий Великдень. (Наг.)

Звичайна ґосподарська ворожба, що оба ті сьвята мають однакову погоду. Пор. польське: Jakie Zwiastowanie, takie Zmartwychwstanie (Adalb. Zwiastowanie 3, пор. тамже 2, 5).

Благословенний. 1. А ти неблагословенна дїтино! (Наг.)

Говорять пустій, збиточній дитинї. Пор. Wand. IV, 501 (Segnen 26).

2. То благословенна земльи. (Наг.)

Знач. родюча.

Благословити. 1. Благословив а не перехрестив. (Наг.)

Жартливо: набив.

2. Благослови владико дерти з бідного лико. (Туст.)

Коли на бідного наложено якусь оплату або його грабують за незаплачений

податок. Початок узятий із звісної церковної формули, якою починає ся соборна служба божа.

3. Благословив кіт миш тай сам не їв. (Наг.)

Знач. грав ся з нею, поки замучив, а потім покинув. Говорить жартливо про такого, що надбав, наготовив добра, а сам не вспів покористуватись ним.

4. Поблагословив, аж синцї поробив. (Наг.)

Знач. побив. Нїм. Er gab ihm den Segen, dass er die Knie zum Maul zog, див. Wand. IV, 500 (Segnen, 20).

5. Там то мі буде благословити! (Наг.)

Іронїчно, зам. проклинати.

Блазень. 1. Вистрихнув го на блазна. (Ільк.)

Зробив з него дурня, здурив, ще й осьміяв. Те саме поль. Adalb. Błazen 27.

2. За блазньи мнї маєш? (Наг.)

Сердито, коли хтось кпить собі з чоловіка або говорить таке, що не йде до річи.

3. Кождий блазен своїм стройом. (Ільк.)

Кождий чоловік має в собі дозу дурноти. Взято з поль. Adalb. Błazen 12.

4. Ти блазню єден ходиш! (Наг.)

Сердито, лають звичайно старші молодших.

5. Ти ще блазень супроти мене. (Кол.)

Ти молодший. Говорять у дружній розмові, без злобного відтїнка.

6. То не леда блазень. (Наг.)

Значінє двояке: а) се не який небудь дурень, або молокосос, се чоловік поважний і розумний; б) се не аби-який дурень, се повний, круглий дурень.

7. Я не твій блазень. (Наг.)

Знач. не сьмій говорити менї дурниць, піднимати мене на сьміх.

Блиск. 1. Ей уважьий, бо буде на перед бліск, а потім тріск! (Цен.)

Гумористично, зам. дам по пицї. Натяк на звісне жидівське оповіданє про те, як роблять стрільбу. Мовляв: беруть дїру, обівють зелїзом, приставлять курок, насиплють порох; як потягнеш за курок, то буде насамперед бліск, потому тріск, а потому тебе дїдько вхопить. (Чув у Кол.)

Блискати. 1. Блискає на погоду. (Наг.)

Говотять, коли лїтнїм вечером блискає при безхмарому небі.

2. Блисни Боже, блисни! Бігме, що таку ти сьвіцу дам, як я сам. (Наг.)

Говорив Циган обриваючи чужі грушки в ночи підчас бурі (пор. Етн. Зб. VI, 568). Приповідають жартуючи, коли хто при злім дїлї просить Божої помочи.

3. Лиш блиснув, тай уже го нема. (Наг.)

Лише показав ся на хвильку. Пор. пісню:

Через хату кривуляв,
Через сїни дибуляв,
Вийшов на двір, висвиснув,
Сїв на коня — лиш блиснув. (Наг.)

Блїдий. 1. Блїдий як стїна. (Наг.)

Про чоловіка хорого, слабосилого. Те саме польске Adalb. Blady 4; словацьке Zátur. 511.

Блїднути. 1. Зблїд як тота сорочка, що на нїм. (Наг.)

Про переляканого.

2. Поблід як крейда. (Дрог.) ...як полотно. (Наг.) ...як труп. (Наг.)
Про переляканого або недужого. Те саме у Поляків, див. Adalb. Biały 8; Blady 1, 5; у Німців Wander V, 148 (Weiss 31).

Блоха. 1. А бодай єс непутані блохи пасти гонив! (Цен.)
Гумористичне прокляте зам. щоб твоя робота була безплодна або щоб ти звів ся ні на що. Про путанє блох пор. нім. Die Flöhe an Ketten legen, Wand. I, 1076 (Floh 51).

2. Блоха як кінь. (Наг.)
Про велику блоху, з гумористичною пересадою.

3. Держит ся, як блоха кожуха́. (Коб.)
Про чоловіка, що держить ся на однім місці (становищі) або не попускає ся якоїсь привички. Блоха в кожусї пор. Wand. I, 1076 (Floh 45).

4. Махай з блохами спати! (Наг.)
Знач. на свою звичайну постіль, де блохи виводять ся. Говорять дитині або загалом такому, що напирає ся десь кудись їхати або йти під ніч.

5. Тот би блиху за ґрейцар до Львова гнав. (Сенеч.)
Говорять про скупого, захланного чоловіка, що за малу плату готов узяти ся до невідповідного, сьмішного діла.

6. Чим менча блоха, тим дужше вкусит. (Наг.)
Блоха також переносно про малу дитину, що докучає, або про якусь маловажну людину, що зробила якусь шкоду або пустила злобний поговір. Пор. Adalb. Pchła 1; у Німців голодна... Wand. I, 1075 (Floh 31, 32, 38).

Блуд. 1. Блуд мі сї вчепив. (Наг.)
Народнє віруванє персоніфікує „блуд", який сидить у лїсї тільки на певних місцях і там невидимо чіпає ся прохожих і водить їх довкола, не даючи знайти вихідної стежки. Пор. Етн. Зб. V, 93, 210.

2. Блуд мя допитав ся. (Ільк.)
В загальнім значіню: клопіт, баламутство, непевність або ошуканство.

3. Блудом пішов. (Наг.) ...ходит. (Наг.)
Про чоловіка, що не любить сидїти дома і тиняєть ся по службах або по заробітках або й так без діла.

4. Тут якийсь блуд водит. (Наг.)
Про місце, де по нар. віруваню „держить ся блуд", знач. де всякий (при достаточній необережности або в пянім станї) може заблудити. Пор. Етн. Зб. V, 20.

5. У блуд пустила свою вроду. (Лол.)
Про дївчину або жінку, що збила ся з чесної дороги. Пор. весїльну пісню:

Ой як буде милий добрий,
То я красу в личку зношу;
А як буде милий сукрит,
То я красу у блуд пущу. (O. Roszkiewicz, P. wes.)

6. Чи тї блуд напав? (Сор.)
Зам. чи ти здурів, не знаєш, що говориш?

7. Який тебе блуд узяв ся? (Уриче)
Знач. куди ходиш? де забарив ся так довго? а також: які дурниці говориш?

8. Як на чоловіка блуд нападе, то серед села дороги не найде. (Наг.)
Такою рефлексиєю закінчив один селянин своє оповіданє про те, як він ще

з одним кумом у зимі, вертаючи на підпитку з села на сусїдню слободу, цїлу ніч проблудив на невеличкім громадськім пасовиску між купками зсохлих бодяків.

Блудити. 1. Блуджу по містї, як по лїсї. (Наг.)

Мовив селянин, що перший раз прибув до Львова. Пор. польське: Błąka się jak śród boru (Adalb. Błąkać się 3).

2. Блудит очима по книжцї. (Наг.)

Говорять про такого, що не вміє читати.

3. Заблудив до чужої кішенї. (Наг.)

Про кишінкового злодія.

4. Заблудив до кума в комору. (Цен.)

Іронїчно про близького сусїду зловленого на крадїжцї.

5. Заблудити на вишку до сала. (Гнїдк.)

Іронїчно про злодія.

6. Заблудит меже трома смереками. (Уриче)

Жартливо про чоловіка, що не вміє знайти стежки в лїсї. Пор. Сумцовъ, Разыск. 15.

7. Коби тут не поблудити де в чім! (Наг.)

Себ-то: коби не схибити, не попсувати дїла, не образити кого.

8. Куди блуди, то блуди, все сї десь приблудиш. (Наг.)

Потїшає себе чоловік, що заблудив у лїсї.

9. Маю блудити, волю́ вернути. (Цен.)

На жаль, се звичайно неможливе, бо хто зблудить, той не знає, відки прибув і куди йти далї. Загальнїйше у Поляків: Lepiej sie wrócić, niż dalej błądzić (Abalb. Błąd 7a) і у Нїмцїв: Besser umkehren, denn fehl gehen (Simr. 2330).

10. Сам блудить, а других судить. (Ільк.)

Сам не без гріха, а иньших осуджує та картає. Те саме у Поляків Adalb. Błądzić 4.

11. Три днп блуди, а дурня дороги не питай. (Яс. С.)

Дурний не покаже доброї дороги, а справить іще на гіршу.

Блудний. 1. Блудними дорогами пішов. (Наг.)

Схибив, здеморалїзував ся.

2. Ой, ти, небоже, на блуднїй дорозї! (Наг.)

Себ-то: догадуєш ся чогось не вірно, не того що було на дїлї, або наміряєш зробити таке, чого не слїд.

3. То якась блудна вівцьи. (Наг.)

Чоловік без пристанівку, без певного занятя, волоцюга. Пор. Adalb. Błąkać się 2.

Блукати ся. 1. Хто ся в сьвітї не блукав, той чуда й дива не видав. (Лучак.)

Хто бував між людьми, видав усякі дивні пригоди.

Блювати. 1. Аж блювати сї хоче. (Наг.)

Говорять при видї чогось обридливого, але також коли хтось говорить дурницї, див. Плести.

2. Блювати — з рота с—ку робити. (Наг.)

Бо з'їдене та випите вертає назад туди, куди війшло.

3. Блюй та бороду масти. (Лучак.)
Говорять пяному, або про якусь несмачну, обридливу страву.

4. Зблював сї, як не-боже сотворіне. (Льв.)
Говорять з обридженем про пяного.

Блюзнути. 1. Блюзнув му в очи. (Наг.)
Сказав йому якесь зухвале, образливе слово.

Бовдур. 1. Бовдурі сунут! (Наг.)
Окрик трівоги при видї пожежі або при навислій хмарі. Бовдурі тут у значіню густі клуби диму, густі хмари. Жартливо також, коли до хати йде купа якихсь небажаних гостей, прим. громадської старшини, Жидів, то-що.

2. Ти бовдуре обчуджений! (Борис.)
Про обідраного, обталапаного, а при тім тумановатого чоловіка. Обчуджений від чудо, в згірднім значіню: такий поганий, що люде чудують ся.

3. Чо'-с став як бовдур? (Наг.)
Себ-то: як непотрібна завада.

Бовт. 1. Ти бовте дурний! (Наг.)
Бовт — дрючок з ґулею на кінцї, для полошеня риби. Та тут мб. від бовтати — балакати дурницї. Пор. далї Сак.

Бовтати. 1. Бовтає, як свиньи в помиях. (Наг.)
Коли хтось говорить дурницї або нарікає на щось без підстави.

2. Бовтнуло би тобов у безодню! (Наг.)
Проклятє, коли хтось робить збитки, сполучені з голосним шумом, калатанєм, або каламутить воду перед прачками чи там, де другий хоче пити.

Бог. 1. Аби Бог здоров тай я по при нього! (Дрог.)
Запевненє чоловіка, що чує себе в силї побороти якісь некористні обставини.

2. Аби Бог ласкав, а батіг траскав. (Петр.) ...тряскав. (Ільк.) ...буде й батіг траскав. (Пустом.)
Жартливо, коли хтось говорить про непевне будуще і заразом хоче висловити, що не боїть ся противностей. Ном. 1276.

3. Абис го Богом звав, то не послухає. (Наг.)
Знач. хоч би ти унижав ся перед ним, просив його найпокірнїйше.

4. А бодай вас Бог мав! (Наг.)
а) Загальний вираз прихильности або подяки; б) репліка на чиєсь твердженє, що, мовляв, маєте такі й сякі достатки, то чогож вам іще треба?

5. А, Боже мій милостивий! (Наг.)
Окрик знетерпливленя, досади.

6. Або то Пан Біг дитина слухати дурного Литвина? (Стоян.)
Жартлива відповідь на проклятя. Литвини (Білоруси) в деяких сторонах, у Українцїв і Москалів виступають як типові дурні в ролї нїмецьких Schildbürger, грецьких Абдерітів і т. и. Див. Сумцовъ, Разыск. 6—18.

7. Агій, а шо-с купила? — Та Бога. — Та бо яки-с кривоносий. — Е, най го чорт бере, аби на стїнї висів. (Наг.)
Насьміх над Бойками. „Бог“ тут очевидно в значіню образа.

8. Анї до Бога, анї до людий. (Наг.)
Говорять про чоловіка нездару, мовляв: не вміє анї Богу молити ся, анї з людьми жити. Пор. Adalb. Bóg 1; Wander II, 102 (Gott 2475).

9. Анї суди Боже! (Ільк.)
Знач. неможливо, не хоче сего або того зробити. „Судити" не в значіню „urtheilen", а радше в знач. veranlassen, verfügen, fügen.

10. А обманув єсь Бога? (Гнїдк.)
Коли хтось хвалить ся, що обдурив сего або того чоловіка. Пор. Zátur. I, 79.

11. Без Бога анї до порога. (Лев. Ільк.)
Scil. не дійдеш. Вислов народньої віри в непастанну божу опіку над чоловіком, а також і в те, що не дбаючи про Бога, про висші етичні основи чоловік у зносинах з иньшими людьми не може поступити й кроку. Див. Ном. 7; Чуб. Бог 33; Adalb. Bóg 7; Дик. 453; Нос. ст. 260; пор. латинське Sine Jove nec pedem move, пор. E. Rot. 107; Wander II, 64 (Gott 1548, 1563).

12. Біг батько і пречиста Мати не дасть загибати. (Гнїдк.)
Так потїшає себе чоловік переходячи від зневіри до бодрійшого духового настрою.

13. Біг біду дав тай на плечі завдав. (Наг.)
Знач. чоловіка постигло таке лихо, якого він не може спекатись. Завдати комусь на плечі тягар знач. примусити його нести, влекшити йому на першу хвилю, щоб далї нїс.

14. Біг Богом, а люди людьми. (Ільк.)
Вимівка, коли чоловік задля компанії готовить ся переступити якусь божу заповідь, прим. випити зайву чарку горівки. Значіне таке, що хоча Бог сьвятий і його заповіді шаную, але людська натура слаба, а людей треба почастувати. Див. Ном. 170. Подібне у Поляків: Bóg Bogiem, a pop popem (Adalb. Bóg 40).

15. Біг вам стократне надгородит. (Наг.)
Подяка жебрака по одержаню милостинї.

16. Біг дав, а злодій украв. (Кобил.)
Жартлива перерібка звісної старогебрейської приказки: Бог дав, Бог узяв (Кн. Іова гл. I, 21).

17. Біг дає долю тай волю. (Гнїдк.)
Себ-то доля чоловіка містить ся implicite в данїй йому волї до працї, до дїяльного житя, а бодай оба ті дари стоять з собою в тїснім звязку.

18. Біг до уроди розуму не привязав. (Ільк.)
Фізична красота не все йде в парі з духовими здібностями.

19. Біг душу не губит, сама ся судит. (Гнїдк.)
Не Бог, але власна чоловікова сьвідомість осуджує його за злі дїла.

20. Біг заплать за обід, же наїв ся дармоїд. (Ільк.) ...що сї наїв... (Наг.)
Жартлива подяка гостя за гостину.

21. Біг заплать, любоньки! (Наг.)
Жебракова подяка за милостиню. Пор. польське: Panie Boże zapłać, i dziad więcej nie powie (Brzoz. Bóg 21); білор. Богъ заплата! (Нос. ст. 262); пор. Wander II, 106 (Gott 2595).

33. **Бога всюди найдеш.** (Наг.)

а) Від Бога ніде не сховаєш ся; б) відповідають люди, що не можуть іти до церкви, коли їм иньші говорять, що се гріх; мовляв: помолюсь і дома. Пор. Wander II, 39 (Gott 870).

34. **Бога не гніви, а чорта не дразни.** (Ільк. Петр.)

Пор. висше (Бог ч. 28). Первісне розуміне дотикає персональпого чорта; про його дразнене і пакости, які він робив за те дотичним людям, у нашого народа живуть ріжні оповіданя. Уживаєть ся й загальнїйше в значіню — не наражувати ся нї одній з ворожих між собою сторін. Пор. Нос. ст. 262.

35. **Бога не здуриш.** (Наг.) ...ошукаєш. (Кол.)

Говорять шахраєви, крутїєви, що одуривши когось ще й хвалить ся своїм поступком. Пор. висше ч. 10, польське: Boga nie oszukasz (Adalb. Bóg 19); Wander II, 36 (Gott 794, 871); Zátur. I, 79.

36. **Бога нема дома, виїхав до Куликова.** (Льв.)

Цинїчна відповідь львівського вуличника на питане: чи віриш в Бога? Знач. хоч Бог і є, але мною не опікує ся. Анальоґічне польське речене: Pan Bóg wyjechał do Brodów чув я також у Львові.

37. **Бога не тра вчити.** (Наг.)

Scil. як має злого карати, або як має рядити сьвітом. Пор. Ном. 35; Wander II, 103 (Gott 2495); Zátur. I, 65.

38. **Бога хвали, а чорта не гніви.** (Кол.)

Жий побожно, але не провокуючи злого. Пор. висше ч. 28 і 34 а також Чуб. Бог 31 і Чорт 1—3; польське: Bogu służ, a djabła nie gniewaj (Adalb. Bóg 26, 205); білор. Нос. ст. 315 і 262; Wander I, 341 (Beten 12); II, 4 (Gott 75).

39. **Бог батько!** (Наг.) ...а ми його дїти. (Цен.)

Сими словами чоловік додає собі надїї в противностях, мовляв: ще не все пропало, ще Бог дбає за мене. Пор. Ном. 59; Wander II, 31 (Gott 676).

40. **Бог би вам здоровји дав!** (Наг.)

Загальна формула подяки, коли кому щось дають.

41. **Бог би вас мав у щістю та в здоровлю!** (Наг.)

Жебракова подяка, коли йому дають милостиню з словами: „Маєте, дїдуню!“ або „Вибачайте, дїдуню, бо більше не маємо“ або взагалї в фразою, де приходить слово „мати“. Також загально формула прощаня на відхіднім.

42. **Бог би го на цуд видав та на прислівји!** (Наг.)

Проклятє. „Цуд“ і „прислівє“ мають тут значінє страшної пригоди, щоб її люди чудували ся і щоб про неї говорили з острахом.

43. **Бог би з тебе говорив!** (Наг.) ...з тьи... (Яс. С.)

Коли хтось скаже другому якусь приємну, радісну новину. Пор. Чуб. Бог 30; Wander II, 99 (Gott 2417).

44. **Бог би ти то витрутив на здоровю!** (Наг.)

Проклятє, коли хтось потручує другому несправедливо з плати заслуженої чи заробленої.

45. **Бог би тї побив!** (Косс.)

Звичайне проклятє, без специяльної ассоциациї з битєм. Пор. Ном. 6765; Wander II, 42 (Gott 950).

46. **Бог би ті тьиженько покарав за мою кривду! (Наг.)**

Звичайне проклятє покривдженого.

47. **Бог би тя побив самими шустками! (Колом.)**

Жартливе проклятє. „Шусткою" називала ся срібна монета вартости 10 крайцарів; „шусткою" (в польськсго szóstka) або шісткою її названо тоді, коли замість тзв. конвенцийної валюти заведено австрийську і коли 6 кр. конв. в. значило стілько, що 10 кр. а в. Ті конвенцийні 6-крайцарові монети ще довго потім мали куғс в вартости 10 кр. а. в., через що потім і 10-крайцарівки а. в. в устах народа заховали назву шісток.

48. **Бог вас обмислит. (Наг.)**

Такими словами відправляють із хати жебрака, якому не мають що дати. Пор. польське Pan Bóg was opatrzy. (Льв.)

49. **Бог вибачит. (Наг.)**

Говорить чоловік, коли мусить переступити якусь заповідь, прим. затесати кілок у неділю або оскоромити ся в пісний день.

50. **Бог видит і знає, але нікому не скаже. (Гвозд.)**

Коли зроблено якийсь злочин, а справця годі дошукати ся. Пор. Ном. 52; Дик. 561; Wlisl. ст. 183; Zátur. I, 89.

51. **Бог високо, цар далеко (Мінч. Ільк. Петр.)**

Говорить чоловік покривджений якимсь урядником, несправедливо засуджений і позбавлений можности дійти сього права. Пор. Ном. 8076; Нос. ст. 262; трошка відмінно в старор. Высоко Богъ, далеко царь. (Сим. 467); Wander II, 33 (Gott 727, 1188); Zátur. I, 80, 98; VIII, 1157, 1164.

52. **Бог відай за мене забув. (Дрог.)**

Значінє двояке: а) говорить старий чоловік, що жиє довгі літа в біді і рад би вмерти; б) говорить чоловік у розпуці, що готов наложити на себе руки, не бачучи виходу зі свого положеня. Пор. Wander II, 107 (Gott 2626).

53. **Бог віддає — хоть не скоро, та споро. (Залісє)**

Всяке зле чи добре діло дожде ся відплати хоч не скоро, але в достаточній мірі. У Словаків: Čim neskoršie, tym t'ažšie Bôh tresce. (Zátur, I, 91).

54. **Бог го назначив. (Наг.)**

Говорять про каліку або загалом про чоловіка з незвичайною будовою тіла (рудого, зизоокого і т. и.). Пор. Wand. II, 102 (Gott 2481).

55. **Бог го там знає. (Наг.) ...го сьвятий... (Снят.)**

Знач. я не знаю. Пор. великор. Бох адин знайить (Дик. 559), та поясненє у Дик., буцім се говорить ся тілько про будущину, мені видаєть ся занадто тісним. Головний натиск у нас на слові Бог; коли так само і в великор., то значінє буде такеж, як і у нас; коли ж там головний натиск на „один", то буде значінє таке, як подає Дикарів. Пор. Wand. II, 100 (Gott 2421).

56. **Бог дав, Бог взяв. (Ільк.)**

Класичний вислов резиґнациї і відданя себе божій волї. Приповідка взята з старогебрейської книги Іова (гл. 1, 21) Див. Чуб. Бог 29; Adalb. Bóg 72; Дик. 565; Нос. ст. 262; Wander II, 12 (Gott 250, 493); II, 538 (Herr 88).

57. **Бог дав, дідько взяв. (Цен.)**

Говорять про таке, що чоловік одержав з радістю, а втратив серед смутку, гризоти; прим. дитина вродила ся — радість, а потім із неї вийшло для батька горе. Пор. Wander II, 26 (Gott 548).

58. Бог дав палцї як виделцї. (Колом.)
Говорять селяне, жартливо звиняючи ся, чому не вживають вилок при їдї. Троха відмінно висловлено сю думку у Поляків: Pierwej Pan Bóg stworzył palce, niż widelce (Adalb. Palec 15).

59. Бог дає, як сам знає. (Наг.)
Божі присуди недовідомі, пор. Wander II, 25 (Gott 535); Zátur. I, 94.

60. Бог да прóсти! (Кол.)
Подяка жебрака по одержаню милостинї. Фраза нїби церковна, але так само як усюди в жебрацькій церковщинї, перекручена зовсїм несуразно.

61. Бог добрий тай ласкавий, і сиротї дитину зробит. (Цен.)
Поговірка зложена мабуть на основі якогось специяльного випадка, де дївка-сирота зробила ся покриткою; та оповіданє тепер забуло ся, а приповідки вживають жартливо, коли хтось жалує ся на те, що він одинокий у сьвітї і нема йому нї відки помочи.

62. Бог довго чекає, але свого не дарує. (Наг.)
Знач. чекає людської поправи, а не дарує відплати за злочини, очевидно в дусї старозавітного „мнѣ отмщеніе", пор. Wander II, 49 (Gott 1123); Zátur. I, 95.

63. Бог до помочи скорий. (Наг.)
Потїшають себе люде в бідї. Пор. Wander II, 30 (Gott 651); Zátur. II, 40.

64. Бог жартів не любит. (Кол.)
Справа з Богом, з власним сумлїнєм завсїгди поважна, на жарт її брати не можна. Пор. Wander II, 43 (Gott 970); Zátur. I, 93.

65. Бог знає, чим чоловіка карати має. (Гол.)
Нераз чоловікови зробить ся карою те, що по його думцї мусїло б його зробити щасливим, чого він сам найдужше добиває ся. Знач. не треба завидувати щастю иньшого, бо може те, що нам видає ся його щастєм, є як раз божою карою на него.

66. Бог знає, що дїлає. (Ільк.) ...робит. (Наг.)
Чоловік часто не розуміє значіня фактів, може судити їх тілько з наслїдків; тілько той, хто знає наперед будуще, може розуміти значінє теперішнього. Пор. Ном. 33 і польське: Wie Bóg co czyni (Adalb. Bóg 375); Wander II, 50 (Gott 1139).

67. Бог з тобов! (Наг.) ...тай я при тобі. (Цен.)
Говорять, коли хтось або перелякає ся нагло, або здивує другого якимсь вискоком своєї думки, прим. що хоче собі відібрати житє або загалом зробити щось незвичайне.

68. Боги би тя побили! (Лол.) ...вбили! (Лол.)
Множне число не конче треба вважати відгуком полїтеізму, бо богами, як ми бачили висше, звуть Бойки загалом ікони сьвятих, яким приписують ся також певну силу.

69. Бог кождому догодит. (Наг.)
Себ-то: пошле кождому те, що для него найвідповіднїйше. Пор. Wander II, 44 (Gott 997).

70. Бог ласкав. (Наг.) Ще... (Наг.)
Потїшає себе чоловік у тяжкій пригодї, мовляв: перебуду се лихо.

71. Бог людий не бракує. (Ільк.)
Знач. не перебирає, перед Богом усї рівні. Те саме у Поляків: Bóg ludźmi nie brakuje (Adalb. Bóg 48).

72. **Бог мене вбий!** (Wojc.)

Звичайна формула, якою клене ся чоловік у правдї своїх слів. У основі поняте Бог = перун. Пор. Brzoz. Bóg 88.

73. **Бог милостивий.** (Наг.)

Те саме значінє, що й висше Бог ч. 70.

74. **Бог ми не брат.** (Наг.)

Коли хтось забожив ся, а другий ще сумнїває ся; знач. Бог не моя рівня, щоб я надармо кликав його імя. Троха в иньшій формі висловлено ту саму думку в старохорв. Єда ти се съ Богомъ побратимио? (Гильф. 750).

75. **Бог ми сьвідок.** (Наг.)

Упевненє, що оповідач справдї щось бачив або чув. Пор. польське Bóg świadek (Adalb. Bóg 62 і Brzoz. 15); Wander II, 32 (Gott 693); Zátur. XVI, 67.

76. **Бог надія наша.** (Наг.)

Говорять селяне про річи, яких осягненє можливе, та залежне від елементарних обставин, прим. про будучі жнива, погоду і т. и.

77. **Бог найстарший.** (Наг.)

Значінє двояке: а) такими словами закінчують суперечку, коли люде перечать ся, хто старший чи то віком чи урядом; б) загальне значінє: Бог у всьому перший, пор. латинське A Jove initium.

78. **Бог на нїм цудо показав.** (Наг.)

Коли хтось умер страшною смертю або занедужав страшною хоробою, а був перед тим нелюбий, ненависний людям.

79. **Бог на нього допуст допустив.** (Наг.)

Коли терпить невинний чоловік.

80. **Бог на поміч!** (Збар.)

Формула витаня, коли проходить ся по при чоловіка занятого працею; див. Wander II, 488 (Helfen 152).

81. **Бог не без милости, козак не без долї.** (Цен.)

Потїшає себе чоловік у лихій приходї. Пор. великор. Бох ни бизъ миласьти, сьвет ни биз добрых людей. (Дик. 583).

82. **Бог не бреше.** (Цен.)

а) Що кому Богом призначено, то його не мине; б) який учинок загрожений божою карою, той мусить бути покараний, — божий закон невідмінний; пор. Wander II, 39 (Gott 866); Zátur. I, 102.

83. **Бог не дитина слухати дурного Литвина.** (Ільк.)

Пор. висше Бог ч 6, а також Ном. 4123.

84. **Бог не карає прутом.** (Мінч. Ільк. Петр.)

Себ-то: кару божу не треба розуміти конкретно, по людськи, дóразно; вона приходить у найріжнїйших формах. Див. Ном. 53: Чуб. Бог 24; Wander II, 43 (Gott 969); пор. словацьке Bôh ne ťahá za vlasy (Zátur. IX, 136).

85. **Бог не прийде буком бити, але трутит.** (Берез.)

Себ-то: Бог не карає так як чоловік, але попхне чоловіка в таке, що стане ся карою для него, збудить у його нутрі такі пристрасти й бажаня, що доведуть його до лиха. Пор. Wander II, 43 (Gott 979).

86. **Бог не скорий, але лýчен.** (Петр. Ільк.)

Знач. не скоро відплачує за всяке дїло, але нехибно. Пор. Ном. 47 і польське:

Bóg nie pochapny, ale trafny. (Adalb. Bóg 51); Нос. ст. 263; Wand 12 (Gott 254); Zátur. I, 97.

87. Бог не спит. (Наг.) ...не заспит. (Цен.)
Бог усе дбає про людей, бачить і в ночи всяке зле діло. Пор. Wand 43 (Gott 876).

88. Бог не трубить, коли чоловіка губить. (Ільк.)
Знач. не упереджує чоловіка, зсилає загибіль несподівано. Сам незвич зворот „Бог не трубить" чи не відгомін звісної притчі про смертну оповіданої в старохристиянській повісти про Варлаама і Йоасафа і ду пулярній у нас особливо від XVII в.? Див. Ном. 54.

89. Бог ни карає лясков, але ласков. (Кольб.)
Переняте з польського, — так твердить Кольберґ, але в польських з сеї припов. я не зустрічав.

90. Бог ніколи не дрімає. (Цен.)
Пор. висше ч. 87, а також іще Wander II, 48 (Gott 1102).

91. Богом сї сьвідчу. (Наг.)
Пор. висше Бог ч. 75, а також Wander II, 105 (Gott 2569, 2602).

92. Богом ся сьвідчить, а чортови душу запродав. (Ільк.)
Про чоловіка, що фальшиво божить ся або криво присягає. Пор. Ном

93. Бог памньитущий. (Наг.)
Себ-то: не забуде, хто що зробив злого або доброго Пор. польське: Pa nie rychliwy, ale pamiętliwy (Adalb. Bóg 319); Zátur I, 97.

94. Бог порівнав кождого. (Берез.)
Говорили в часї бурі, мовляв: кождий однаково боїть ся. Пор. Zátur.

95. Бог правду любит. (Цен.)
Коли хтось зробив другому якийсь справедливий докір, а сей гнїває ся то перший оправдує ся сею приказкою.

96. Бог предвічний, — Яць Зарічний сїдит над водов, дрище лободов. (
Прикладка зложена до Яця (Якова) Буцика в Наг., що жив за річкою того був прозваний Зарічним. Се був чоловік старий і до того скупий т чайно відправляв колядників з під вікна. За те колядники й зробили збитка і замісь звісної колядки „Бог предвічний народив ся" засьпівали під вікном отсю строфу, яка потім і лишила ся в памяти.

97. Бог сї впімне моеї кривди. (Наг.)
Знач. не дарує її, відплатить тобі за неї.

98. Бог сї на нас загнївав. (Наг.) ...на мир... (Наг.)
Говорять в часї загального нещастя: повенї, посухи, помору, пор. Ном.

99. Бог сї не помилит. (Наг.)
Говорять про чоловіка, що в бідї нарікає на несправедливість божу. висше ч. 82 і Wand. II, 26 (Gott 554)

100. Бог сьвітенький всьикому терпит. (Краснопіля)
Знач. не карає зараз, позволяє робити, що хто хоче. Пор. церковне: долготерпѣливъ; польське: Bóg długo cierpliwy (Adalb. Bóg 44).

101. Бог ти того не відпустит. (Наг.) ...не забуде. (Наг.)
Говорить тяжко покривджений чоловік свойому кривдникови.

102. **Бог то всьо порахує. (Наг.)**
Кінчить покривджений чоловік, вичисливши всї свої кривди і просьби і униженя. Пор. Zátur. II, 163.

103. **Бог того не допустит. (Наг.)**
Відповідь на погрозу або на проклятє.

104. **Богу душу віддав. (Наг.)**
Знач. умер. Пор. великор. Дик. 540.

105. **Богу духа винен. (Наг.)**
Говорять про чоловіка спокійного, невинуватого в якомусь ділї або й загалом нездібного до такого діла. Те саме у Поляків, див Adalb. Dusza 2.

106. **Богу дьякувати! (Наг.)**
Звичайна фраза по скінченю якогось діла.

107. **Богу й людьом милий. (Наг.)**
Говорять про доброго, приязного чоловіка, частїйше про дитину. Пор. Wand. II, 102 (Gott 2478); Zátur. II, 110.

108. **Богу помоли ся, зачинай, не бій ся. (Дмит.)**
Коли хто забираючись до якогось трудного дїла вагаєть ся і не знає, чи братись до него, чи нї. Див. Чуб. Бог 20.

109. **Богу сї не спротивиш. (Наг.)**
Знач. що Бог дає, мусиш приймати. Пор. Ном. 37; польське: Bogu się przeciwić trudno (Adalb. Bóg 25); Zátur. I, 21.

110. **Бог у Тройци пребиває. (Залїсє).**
Говорять жартливо, коли хочеть ся зробити щось три рази, випити третю чарку.

111. **Богу хвала, що ся душа напхала. (Мінч. Ільк.) Честь Богу хвала... (Наг.)**
Жартливо говорять устаючи від ситого обіду.

112. **Бог чоловікови не брат, аби з ним жартувати. (Цен.)**
Знач. не рівня. Говорить чоловік запевнюючи, що не забожив ся надармо анї легкодушно; пор. висше ч. 74.

113. **Бодай го Бог на покаяние видав! (Наг.)**
Проклятє, коли якийсь злочин зроблено, а винуватого не можна знайти. Покаяне в значіню прилюдної покути і скандалу.

114. **Бодай за тебе Бог забув! (Наг.)**
Кленуть забудькови. Пор. висше Бог ч. 52.

115. **Бодай сї о тім Бог не довідав! (Наг.)**
Насьміх, яким стрічають чиюсь погрозу або загалом нахвалюванє, що, мовляв, зроблю те а те, до чого в него нема сили. Слїд давнього погляду, що Бог довідує ся про те, що дїє ся на землї, через посередників, через слухи, пор. грецьке *Εἰς θεῶν ὦτα ἦλθεν* (дійшло до божих вух) і пояснене E. Rot. 724.

116. **Бодай тя Бог не простив. (Залїсє) ...скарав! (Наг.)**
Проклятє покривдженого кривдникови.

117. **Бодай тя Пан Біг мав у чужій коморі! (Ільк.)**
Жартливе бажанє, щоб чоловік зійшов на злодія, пародия бажань в роді поданого під ч. 4.

118. **Бодай тя Пан Біг скарав, але я ти не зичу. (Кобил.)**
Жартливе проклятє, немов чоловік в першій хвилині, в гніві клене, та в тій пригадує собі, що кляти гріх, і другим реченєм касує свій перший вибух.

119. **Боже, Боже, даєш тому, що не може! А я би міг, не дає Біг. (Явор.) ...дав єс... та мінї не дав... (Туст.)**
Жартливе зітханє при видї немічного або хорого богача або загалом чоловіка, що має якесь добро, а не вміє ним користувати ся, прим. старого чоловіка, що має молоду жінку.

120. **Боже борони та відверни! (Наг.)**
Говорять чуючи про якусь страшну пригоду. Пор. Wand. II, 99 (Gott 2410).

121. **Боже вам помагай! (Наг.)**
Звичайна формула привитаня, коли хтось приходячи застає другого при роботї. Пор. Wander II, 105 (Gott 2585).

122. **Боже вам ударуй ласку свою сьвjиту! (Наг.)**
Жебрацька подяка при одержаню милостинї.

123. **Боже вас борони на кождім поступі, де сї поступите! (Наг.)**
Жебрацька молитва; типове тут повторенє того самого пня: поступ і поступите.

124. **Боже дай добре, та не довго ждати. (Ільк.)**
Жартлива молитва, а також відповідь, коли хтось потїшає иньшого: „Не бій ся, все то ще добре буде.“ Див. Ном. 154.

125. **Боже, за що мнє караєш? Ци я в коршмі ни буваю? Ци я церкву ни минаю? Ци я ни вкраду, як ми ни до ладу? (Пужн.)**
Жартлива характеристика злодїйкуватого пияницї. Див. Етн. Зб. VI, 27, пор. Драг. ст. 39 ч. 48.

126. **Боже, змилуй сї! (Наг.)**
Згірдний викрик, коли хтось поводить ся погано або зробив щось не до ладу або перехвалює ся без підстави. Пор. нїм. Dass sich Gott erbarm'! Див. ще Wander II, 99 (Gott 2415).

127. **Боже милосерний, ти видиш мою кривду. Спусти нинїшної днинки на него пляґу тяжку. (Лол.)**
Проклятє. Пляґа — з латинського plaga — удар різкою, тут загально в значіню: кара, нещастє.

128. **Боже наш, Боже ваш, Боже руський, Боже пруський, штири вас. (Наг.)**
Жартливий пасьміх над таким, що раз у раз любить зітхати та приговорювати: Боже, Боже!

129. **Боже наш, тату жидівський! (Березів)**
Жартлива поговірка, з натяком на біблїйну історію і на запевнюванє Жидів, що вони в Бога вибраний народ.

130. **Боже помилуй нас грішних і вас горішних! (Наг.)**
В підгірських селах, що тягнуть ся звичайно одним шнуром вздовж річки, істнують деякі антаґонїзми між горішним і долїшним кінцем села (див. далї під Горішняне); між ними йдуть пасьміхи, передразнюваня, які й знаходять вираз у піснях та поговірках. Одною з таких поговірок, звісно, дуже ще невинною, є й отся, де „горішнян“ у жартливому зітханю до Бога покладено неначе по за числом „нас грішних“, тоб-то всїх людей, як щось стороннє, другорядне.

Боже поможи, а ти небоже не лежи. (Ільк.)
Упімнене до праці; для житя не вистарчає сама побожність і поклики до божої помочи. Пор. Ном. 70; Дик. 548. Та сама думка подібно висловлена в старохорв. Ти се помози, и Богъ ти це помоцьи. (Гильф. 2768). Близше до нашого білор. Помагай Боже, да й ти не лѣнись, небоже. (Нос. ст. 406, 263); пор. Wander II, 20 (Gott 441).

2. Боже руський, вибери польському очи! (Наг.)
Жартливий вислов русько-польського антаґонїзму.

33. Боже тї ратуй! (Наг.)
Окрик, коли когось бачуть у біді, якій не можна помогти, або згірдний, коли хтось веде себе погано в товаристві (прим. пяний) або загалом робить щось не до ладу.

134. Боже тя скарай! (Залїсє)
Проклятє в загальній формі, пор. Brzoz. Bóg 41.

135. Боронь Боже від скаженої миши. (Кольб.) ...воши. (Кол.)
Згірдно, коли говорять про пакість зроблену кимсь слабосилим або дурним.

136. Брунь Боже! (Наг.) Брум... (Дрог.)
Передразнене польського „Broń Boże“.

137. Бог би сї гнївав. (Наг.)
Говорить чоловік, коли сам собі або иньшому відраджує якесь лихе дїло.

138. В Бога біди не купити. (Корч.)
Остерігають гордого і зарозумілого, мовляв: лихо не за горами.

139. В Бога вір, тілько Богови не вір. (Дар.)
Вірячи в Бога не спускай ся на божу поміч і ласку, але працюй та дбай сам за себе. Те саме у Поляків: W Pana Boga wierz, ale Panu Bogu nie wierz (Adalb. Bóg 387); Brzoz. Bóg 79.

140. В Бога день краде. (Наг.) Дармо... чьис... (Цен.)
Говорать про лїнивого, неробу. Пор. Wander II, 593 (Herrgott 187); II, 101 (Gott 2444) і II, 103 (Gott 2492).

141. В Бозї надія, коли хліб в торбі. (Ільк.)
„В Бозї надія“ тут виражає певність і безжурність чоловіка, що має свій запас під рукою і не потребує надїяти ся на людську поміч. Пор. польське; Bóg nadzieja, gdy jest w torbie chléb (Adalb. Bóg 49 i 371).

142. Від Бога гріх, від людий сьміх. (Наг.)
Говорять про пяницю, марнотратника, загалом чоловіка, що робить зло шкідливе не так стороннїм людям, як йому самому й його сїм'ї. Те саме у Білор. (Нос. 319), та Нос. дає троха иньше поясненє, буцїм то приповідка йде головно про женячку старого чоловіка з молодою дївчиною.

143. Від Бога не втечеш. (Наг.)
а) Зміна місця не змінить людської долї; б) чоловік нї в якім місцї не може виломити ся з під божої опіки анї від божого всезнаня. Пор. великор. Дик. 214; Wander II, 36 (Gott 790, 1460).

144. Від Бога сї не сховаєш. (Наг.)
а) Загально: чоловік не втече від своєї долї; б) специяльно про злочин, який,

хоч би й як поховав кінці в воду, віколи не може бути спокійний супроти Божого правосудя. Пор ч. 143 і Ном. 48, 49.

145. Відпусти Боже гріха, коли пригода лиха! (Ільк.)
Лиха пригода змушує чоловіка до гріху, та з другого боку гріх, сповнений під примусом, під тиском злої пригоди, не такий важкий, як сповнений зовсім по добрій волї.

146. Відпусти Боже, коли тра борше. (Ільк.)
Думка близька до попередньої, тілько тут з натяком на якусь специяльну пригоду, про яку оповідане затратилось.

147. Всадив Бог душу, як в дуплаву грушу. Гнїдк.)
Говорять про невродливого, хоровитого чоловіка, калїку; пор. Adalb. Dusza 31

148. Всї під Богом ходимо. (Збар.)
Знач. усїм нам може трапити ся така й така пригода. Пор. Ном. 8; Adalb. Bóg 390; Čelak. 5; Zátur. I, 37.

149. Встїби мене, Боже, де мя не потреба. (Ільк.)
Говорять іронїчно про цїкавого чоловіка, що мішає ся в несвоє дїло. Пор. Ном. 2689.

150. Годї Богу навкучати. (Кобил.)
Коли хто занадто довго молить ся, особливо в робучий день.

151. Господь Бог старий господарь. (Гнїдк.) Пан Біг... (Ільк.)
Так потїшають себе хлїбороби, коли прим. випаде слота в жнива, посуха замісь дощу або загалом коли щось дїє ся против людської волї. Пор. Ном 58; Zátur. XI, 324.

152. Дав би то Біг сьвјитий! (Наг.)
Побожне бажане, висловлюване особливо в афектї, коли комусь бажає ся лиха та безголовя.

153. Дав Бог зуби, дасть і на зуби (Кол.) ...і хлїб до губи. (Терн.)
Почутє потреби доводить чоловіка до придуманя способів для її заспокоєня. Пор. нїм. Wem Gott Zähne giebt, dem giebt er auch zu beissen, див. Wand. II, 10 (Gott 219); II, 77 (Gott 1872 і 2086); Zátur. I, 62.

154. Дав Бог хлїб, як зубів не стало. (Наг.)
Тодї чоловік дійшов до достатку або до становища, коли з него не може користати. Пор. нїм. Gott giebt Brei, wenn die Zähn' entzwei і под. Wand. II, 21 (Gott 450).

155. Дав її Бог долю, як фандолю. (Ільк.) ...бандолю. (Наг.)
Згірдно, зам. лиху долю. Фандоля побічна форма від фанда́ — батіг, пуга (у Желех. не пояснено).

156. Дай Боже, абим тут нагле вмер, як неправду кажу! (Наг.) ...аби ми тут зараз смерть була... ...амінь було... (Наг.)
Клене ся чоловік, якого підозрівають у брехнї. Нагла смерть уважає ся в народї великим нещастєм; навіть у звіснїй церковній піснї (принесеній до нас із латинського) просять Бога хоронити „від наглої і несподїваної смерти“. Пор. нїм. проклятє: Gott gebe, dass er des jähen Todes sterbe! Wander II. 103 (Gott 2501).

157. Дай Боже в добрий час речи, а в лихий не погадати. (Гнїдк.)
Віра в добрі і лихі хвилї, що кладуть, так сказати, свою печать на всьому,

що в них діє ся, належить до найстарших вірувань людськости, див. R. Andrée, Ethnographische Parallellen und Vergleiche I, Stuttgart 1878, глава I, стор. 1—17.

158. **Дай Боже видихати! (Наг.)**
Говорять устаючи з за обіду, або відповідає господарь гостеви, що дякує за обід.

159. **Дай Боже вітримати! (Кол.)**
Гумористично, коли хтось на питане: чи гаразд си маєте? відповідає: гаразд.

160. **Дай Боже все добре! (Наг.)**
Приговорюють подаючи один одному повну чарку. Пор. нім. Gott giebt alles Gute. Wand. II, 21 (Gott 446).

161. **Дай Боже годину добру! (Гнїдк.) ...час добрий! (Гнїдк.)**
Звичайна примівка, коли розпочинає ся якесь дїло, входить ся в хату і т. и. Пор. увагу до ч. 157.

162. **Дай Боже добрий почьито́к! (Наг.)**
Говорить чоловік починаючи якусь важну роботу. Добрий початок уважає ся віщованєм, немов запорукою успішного переведеня всього дїла.

163. **Дай Боже дочекати! (Наг.)**
Додають говорячи про будуще, прим. умовляючись тодї а тодї здибатись. Пор. Wand. II (Gott 2654).

164. **Дай Боже здоровји! (Наг.)**
Звичайна формула привитаня входячи в хату або стрічаючи когось, а також при чиханю та при питю горівки. Пор. Wand. II, 105 (Gott 2565).

165. **Дай Боже здорово сходити, а на друге заробити. (Ільк.)**
Говорять надїваючи нову одежину.

166. **Дай Боже калїцї біду. (Гнїдк.)**
Жартливо, коли на бідного чоловіка спадає ще якесь нове нещастє.

167. **Дай Боже лїпше, а й з того, що є, не винимай! (Стрільб.)**
Говорять знайомі витаючись і відповідаючи на питане: як вам поводить ся? Пор. лат. Dii meliora ferant (Seybold 126).

168. **Дай Боже наперед більше. (Ільк.)**
Говорять рибаки зловивши за першим разом якусь рибку, або загалом коли хтось розпочавши дїло одержав першу користь.

168. **Дай Боже на щістьи, на здоровји з тим новим роком, аби-сте дочекали той рік опровадити, другото дочекати, з року на рік, поки Бог дарує вік! (Наг.) ...з тими сьвјита́ми.. (Наг.)**
Звичайне витанє, коли хтось на новий рік або на рідзвяні сьвита входить до чужої хати.

167. **Дай Боже щістьи! (Наг.)**
Говорять по звичайнім привитаню, війшовши в хату або минаючи в полї людей занятих роботою, а ті відповідають: Дай Боже! Дьикуємо за слово добре. Дай Боже й вам! Пор. нім. Gott gibt's Glück. Wand. II, 36 (Gott 546).

170. **Дай вам Боже здоровє дїдько знає доки! (Снят.)**
Жартлива форма привитаня чи прощаня.

171. **Дай вам Боже здоровє на наші груди! (Карл.)**
Жартливо, характеризуючи самолюбного чоловіка, що навіть повторяючи звичайні чемні фрази бажає добра тілько собі самому.

172. **Дай вам Боже лад, аби вам випав цїлий зад.** (Дрог.)
Жартливе бажане кравця, коли прощає ся зї своїм заказчиком: ко випаде зад (задня часть одежі подреть ся), то кравець буде мати нову

173. **Дай му Боже вічний упокій.** (Наг.)
Говорять згадуючи про покійника. Пор. нїм. Gott lass' ihn ruhen, W II, 105 (Gott 2571). В розуміню давнїх людей порушане кісток у гро великим лихом також для душі покійника.

174. **Дай му Боже душеньцї легко!** (Наг.)
Говорять згадуючи про дорогого покійника. І тут в основі лежить ду земля може страшенно давити чоловіка, а через те мусить терпіти душа. Пор. лат. Sit ei terra levis.

175. **Дай му Боже зна́нє і опамята́нє!** (Дрог.).
Говорять про дурного, а ще частїйше про злого, марнотратного ч Пор. нїм. Gott lasse dich zu Verstand kommen! Wand. II, 105 (Go

176. **Дай нам Боже, що нам треба, а по смерти гоц до неба!** (К
Жартливо, звичайно при чарцї. Пор. Wand. II, 104 (Gott 2450).

177. **Дай нам Боже, що твоя ласка!** (Наг.)
Приговорюють у добродушнім настрою, звичайно частуючи себе взаї кою; пор. нїм. Gott geb' uns Heil! Wand. II, 19 (Gott 414).

178. **Дасть Біг.** (Косс.)
Гуцули не люблять уживати звороту „нема" і волять в такім разї „дасть Біг".

179. **Дасть Біг і від квасу окрасу.** (Ільк.)
Часом і на квасній, пісній страві, себ-то в бідности та поневірцї чоловік уродливий, здоровий, розумний.

180. **Дасть Бог дїти, дасть і на дїти.** (Наг.)
Потїшають себе бідні люде, що мають богато дїтей, пор. Wande (Gott 224, 227).

181. **Де Біг церкву ставить, там дїдько коршму.** (Ільк.)
Приповідка основана на дїйсній обсервациї: церква і коршма, до неда нокі публичні будинки в селї стоять звичайно на серединї села, от самим близько один одного. В переноснім значіню: спокуса, зопсуте з йде слїдом за чеснотою, немов чигає на неї. Пор. нїм. Wo der li wohnt, hat auch der Teufel sein Nest (Frischb. II, 1346) з поясн церкву і коршму; близше до нашого Wander II, 96 (Gott 2344).

182. **Десь Бог від тебе мньиру загубив.** (Наг)
Говорять про чоловіка надзвичайно високого.

183. **Десь там уже Пан Біг за мене забув, що ми смерти не дає.**
...що мнї не бере з того сьвіта. (Наг.)
Говорять про себе старі люде, яким надоїло житє.

184. **До Бога високо, до суду далеко.** (Сор.)
Безпомічне положенє покривдженого чоловіка, що не має змоги д своєї кривди.

185. **До Бога з просьбою.** (Ільк.)
Говорять чоловікови, що надармо шукав помочи у людей. Ном. 143.

186. **Доки ми Бог жи́тьи подовжит. (Наг.) ...жити позволит. (Дрог.)**
До смерти; пор. Wander II, 107 (Gott 2613): So lange mir Gott das Leben fristet.

187. **Ей Богочку, таточку, дай погоду, то відробю. (Лол.)**
Гумор лежить у недокладній складні речення: немов чоловік хоче відробити за погоду Богу; може також насьміх над недбалим чоловіком, що затягнувши довжок на відробок заслонює ся непогодою, при якій буцім то не може відробити його.

188. **Єдному Бог дає аж за много, а другому й зовсім нічого. (Стрий)**
Характеризуєть ся нерівність маєткова або социяльна між людьми.

189. **Жиби тя Бог боронив від пшиницького бука, від михнївського вока, від бистрянського празника, від ґалївської вохоти, віт площаньського дякуваня. (Мшан.)**
Подібних побожних бажань із сатиричним вістрєм на ріжні місцевости стрітимо далї ще більше. Отсю приказку поясняють так: „Давно били ся найгірше в Пшинци (Мшанець, Старосамбірського пов., в Михнівци крали дуже: що ввидїв, то взяв; в Бистрім хто пішов на празник, то був битий; в Ґалївци люде цїкаві, полохкі, а Площани таку мають поведїнку, що як весїлє або яка комáшня, то дуже дякують твердо, низько кланяють ся“ (Етн. Зб. VI, 362).

190. **За Бога-смо забули. (Наг.)**
Знач. стали ми немилосерні, незгідливі та похопні до людської кривди. Говорять старші в приступі моралїзаторського настрою.

191. **За Богом молитва, за царем служба не пропаде. (Гнїдк.)**
Нїхто Богу не молить ся а цареви не служить надармо, за все буває надгорода; пор. Ном. 140; Дик. 1960.

192. **За все Богу дьикувати. (Наг.)**
За добро й за зло; так потїшають чоловіка в лихій пригодї; пор. білор. За все хвалиць Бога (Нос. ст. 305); Wand. II, 61 (Gott 1467).

193. **За ким Біг, за тим і люде. (Ільк.)**
На кого Бог ласкав, до того й люде горнуть ся, тому допоможуть.

194. **За тим Боже, хто кого переможе. (Ільк.) ...зможе. (Гнїдк.)**
Говорять жартливо, коли хтось у бійцї бере ся помагати дужшому.

195. **З Богом до бійки не станеш. (Цен.)**
Силою Богу (божому присудови, прим. смерти, хоробі) не спротивиш ся. Пор. Ном. 38; нїм. Mit Gott kriegen ist bös, див. Wander II, 63 (Gott 1520).

196. **З Богом до права не підеш. (Наг.)**
Що Бог дасть, треба приймати, суперечка неможлива. Пор. Ном. 41; білор. Зъ Богомъ не бицьца (Нос. 313); Wander II, 63 (Gott 1522).

197. **З Богом на биструю воду! (Ільк.)**
Іронїчно, коли хтось напирає ся на якесь небезпечне дїло. Те саме у Білорусів (Нос. 436).

198. **З Богом, Парасю, коли ті люде просьит. (Наг.)**
„З Богом“ — формула, коли кого виправляють у дорогу, зам. іди, забирай ся.

199. **З Богом не грай! (Наг.) ...ни жартуй. (Пужн.)**
Остерігають чоловіка, що легкомисно божить ся або загалом маловажить собі

божі закони. Пор. Ном. 89; Нос. 313; нїм. Gott ist kein Baier, er lässt sich nicht spotten (Beb. 504); Wander II, (Gott 174); II, 63 (Gott 1516, 1521, 1525).

200. З Богом не за пан-брат. (Наг.)

Бог чоловікови не рівня Пор. старохорв. Не чини се Богу братъ (Гильф. 1942)

201. З Богом оставайте! (Наг.)

Говорить прощаючись той, що йде геть із хати. Пор. Wander II, 103 (Gott 2510)

202. З Богом сьвјитим обідайте, най Бог благословит! (Наг.) ...вечерійте... (Наг.)

Приговорюють увійшовши до хати і заставши домашнїх при обідї або при вечері і відповідаючи на їх звичайне: „Просимо до обіду.“ Пор. Wander II, 105 (Gott 2576).

203. З Богом цуцику не грають. (Гнїдк.)

Думка та сама, що в ч. 199, тільки тут приперчена порівнанєм легкодушного чоловіка з цуциком, який для іграшки зачіпає великого і сильного.

204. Згулив Бога! Згулив Бога! (Пужн.)

Іронїчно на хитрого злочинця, що думав сховати ся зі своїм злим дїлом і як раз попав ся в руки. Окрик узятий із анекдота про Цигана, що лїзучи на дерево красти мід просив Бога помочи і обіцював Богу сьвічку, а набравши меду і лїзучи з дерева не хотїв додержати обіцянки і похваляв ся: „Згулив Бога!“ та тут же і впав на землю. Див. Етн Зб. VI, 568.

205. Здає му сї, що Бога за ноги вхопив. (Наг.)

Про гордого чоловіка, якому все веде ся і який задля того не хоче розуміти нещасливих думаючи, що воно все так мусить бути. Подібно в старохорв. Єда си ухитио Бога за браду? (Гильф. 751); близше до нашого жидівське Er hat unsern Harjet bei de Füss (Tendlau 685).

206. Змилував ся Біг на рака, дав му з заду очі. (Ільк.) ...очи там де с—а. (Петр.) ...над раком та му дав очи в г—ци. (Наг.)

Насьміх, коли хтось другому з ласки дає такий дарунок, із якого обдарованому нема пожитку або з яким він не знає, що почати. Приказка основана на поглядї, що у рака голова там, куди він пливе, себ-то в хвості. Пор далї Рак.

607. Знає Біг з неба, що кому треба. (Ільк.) Видит... (Гнїдк.)

Значінє двояке: а) боже Провидїнє дбає про кождого чоловіка; б) в нещасливих випадках чоловік не повинен попадати в зневіру, потїшаючи ся тою думкою, що Бог наслав на него се лихо для його-ж добра. Пор. Ном. 73; Adalb. Bóg 372; Wander II, 49 (Gott 1127, 1130).

608. З Паном Богом у задні двері! (Наг.)

Відправляють або виштовхують якогось немилого і непочесного гостя, влазливого жебрака і т. и.

209. З Паном Богом у лихий чьис! (Наг.)

Говорять комусь наприкреному, виправляючи його з хати.

210. І Бога не гнїви, і чорта не дразни. (Гнїдк.)

Знач. жий з усїми в згодї, не наражуй ся нїкому. Пор. висше ч. 28, 34.

211. І йому щось Пан Біг держит. (Лімна)

І його чекає якась доля, якесь добро. Говорять про бідного, упослї[illegible]деного, калїку і т. и.

не знати кого? Може сьвјитого Николая або Юрія.“ — „Агу, куме, та певне, що мене анї тебе не виберут, а когось із його фамелії“. (Наг.)

Сю розмову вкладають в уста Бойкам, характеризуючи їх наівність.

237. Має Бога на язицї, а дїдька в зубах. (Цен.)

Про солодкомовного, облесного а злого чоловіка. Пор. польське Modli się pod figurą, a ma djabła za skórą (Adalb. Modlić się 5); близше до нашого нїм. Gott auf Zunge, und den Teufel im Herzen, див. Wand. II, 14 (Gott 276).

238. Май же Бога в серци! (Наг.) Має... (Кол.)

Поклик до вродженої чоловікови доброти, до сумлїння.

239. Миґай, Божейку, миґай, я ся з тобов подїлю! (Мшан.)

Говорив Циган лїзучи в чужий сад красти підчас бурі і блискавок. Пор. Етн. Зб. VI, 567. Уживають сеї приказки й загалом для характеристики чоловіка, що зі старшими поводить ся за пан-брат (розуміеть ся, з дурноти).

240. Мигни, Боже, дам ти грушку! (Наг.)

Значінє те саме, що в попереднїм ч. 239.

241. Ми нових богів не потребуємо, ми старого Бога любимо. (Дрог.)

Себ-то: не хочемо нових порядків, а волимо по старому.

242. Мусит нам Бог дати. (Дар.)

Жартливо, коли чоловік чогось дуже бажає і силкує ся вмовити в себе і в иньших, що воно так і стане ся.

243. На Бога вас лишаю. (Уриче)

Говорить прощаючись той, що відходить із хати; пор. нїм. Gott befohlen! Wander II, 103 (Gott 2516); словац. Bohu poručil. (Zátur. I, 115).

244. На Бога надїя тай на кума Матїя. (Берез.)

Жартливо, коли хтось просить у другого помочи; мовляв: крім божої помочи потрібна також і кумова.

245. На Бога сї здаю. (Наг.)

В Бозї покладаю надїю, пор. у піснї:
З тобов розстаю ся,
На Бога здаю ся. (Голов. Пѣсни I, 353).

246. Надїя в Бозї, як товар у возї. (Лучак.) ...коли... (Петр.) ...сїно в стозї. (Збар.)

Знач. тодї чоловік безпечний, не потребує журити ся; пор. Ном. 85.

247. На дóвіщки Бог дає. (Збар.)

Коли має чоловікови стати ся якесь велике нещастє, то Бог перед тим посилає певні знаки, мов віщунів будучого; чоловік прочуває, що щось стане ся. Давати на-вішки, див. Ном. 3905.

248. Най Бог помагає на все добре. (Кол.)

Формула витаня, коли когось зустрічають занятого працею.

249. Най Бог простит, коли кортит. (Кольб.)

Людські бажаня і афекти звичайно перемагають вирозумувані правила та приписи.

250. Най буде й Біг, коби я вэьити міг. (Пужн.)

Характеризують захланного здирцю, злодїя, лихваря і т. и. „Біг“ у значіню ікони; пор. Етн. Збір. VI, 487 і висше ч. 7, 68.

251. Най буде Богу невимівно! (Наг.)
Говорить чоловік зробивши якесь добре діло або давши „на боже“ і боячись споминати про се, щоб „випоминаючи“ не розсердити Бога. У Білор. Неуговорно Богу (Нос. 374); у Слов. Neponosno Bohu (Zátur. I, 124).

252. Най вам Бог стокротне надгородит! (Наг.)
Говорить жебрак одержавши милостиню. У Німців: Gott bezahl es ihm tausendmal! — Wander II, 17 (Gott 340).

253. Най вас Бог благословит! (Наг.)
Звичайна формула благословенства, прим. молодих, як ідуть до шлюбу, або дітий, яких батько вмирає; пор. Wander II, 105 (Gott 2576, 7).

254. Най вас Бог боронит від збаразького права і від скалацького болота! (Скал.)
Пор. висше ч. 189. В Збаражи колись сиділи дуже острі пани, що за що будь остро карали, а скалацьке болото ще до недавна мало славу.

255. Най вас Пан Біг провадит! (Наг.)
Говорять прощаючись до відходячого ті, що лишають ся в хаті.

256. Най го Бог судит! (Наг.)
Говорить чоловік, що не хоче правувати ся з иньшим або не хоче говорити про него зле, здаючи осуд на Бога; подібне у Великорусів: Бох йиму судья (Дик. 576); Wander II, 99 (Gott 2418).

257. Най Господь Бог перескочит і ходачки замочит! (Коб.)
Жартлива відповідь, коли кого запрошують до обіду. Треба розуміти: най перескочить через повну миску і таким робом благословить її.

258. Най йому Бог того не тьмит. (Борисл.)
Формула прощеня: мовляв, я прощаю і прошу Бога, щоб йому той гріх також забув; пор. нім. Gott soll es ihm nicht gedenken.

259. Най мене Бог пібє! (Наг.) ...убє! (Цен.)
Звичайне заклятє, яким чоловік потверджує правду своїх слів. Пор. нім. Gott tödte mich! Wander II, 103 (Gott 2498).

260. Най мі Бог діє де хоче. (Наг.)
Жартливо: нехай по смерти робить зо мною, що хоче, а тут я не можу инакше

261. Най му Пан Біг секундує! (Дрог.) ...сухендує! (Дрог.)
Секундувати — з лат. secundare — допомагати. Другий вар. жартливо.

262. Най ті Бог наверне на ліси та на дебрі! (Наг.)
Говорять злому, напастливому чоловікови. Формула винята з заклятя против бурі та граду, пор. Етн. Зб. V, 68.

263. Най ті Бог ратує! (Наг.)
Значінє двояке: а) серіозне, коли чоловік бачить иньшого в небезпеці, з якої не може його виратувати; б) згірдне, про недотепного чоловіка і самохвалька.

264. Най тя Бог провадит і в найбільше болото посадит. (Явор.)
Жартливе прощанє з непожаданим гостем.

265. На кого Біг, на того й люде. (Ільк.)
Scil. гнівасть ся, того й люде цурають ся; пор. дословно згідне з нашим білор (Нос. 352) і нім. Wenn Gott zürnet, so zürnen alle Creaturen, див. Wander II, 86 (Gott 2090); II, 63 (Gott 1503); Даль. I, 7, 9; дословно схоже з нашим Adalb. Bóg 267.

не знати кого? Може сьвjитого Николая або Юрія.“ — „Агу, куме, та певне, що мене анї тебе не виберут, а когось із його фамелії“. (Наг.)

Сю розмову вкладають в уста Бойкам, характеризуючи їх наівність.

237. Має Бога на язиці, а дідька в зубах. (Цен.)

Про солодкомовного, облесного а злого чоловіка. Пор. польське Modli się pod figurą, a ma djabła za skórą (Adalb. Modlić się 5); близше до нашого нїм. Gott auf Zunge, und den Teufel im Herzen, див. Wand. II, 14 (Gott 276).

238. Май же Бога в серци! (Наг.) Має... (Кол.)

Поклик до вродженої чоловікови доброти, до сумлїня.

239. Миґай, Божейку, миґай, я ся з тобов поділю! (Мшан.)

Говорив Циган лїзучи в чужий сад красти підчас бурі і блискавок. Пор. Етн. Зб. VI, 567. Уживають сеї приказки й заґалом для характеристики чоловіка, що зі старшими поводить ся за пан-брат (розуміеть ся, з дурноти).

240. Мигни, Боже, дам ти грушку! (Наг.)

Значіне те саме, що в попереднїм ч. 239.

241. Ми нових богів не потребуємо, ми старого Бога любимо. (Дрог.)

Себ-то: не хочемо нових порядків, а волимо по старому.

242. Мусит нам Бог дати. (Дар.)

Жартливо, коли чоловік чогось дуже бажає і силкує ся вмовити в себе і в иньших, що воно так і стане ся.

243. На Бога вас лишаю. (Уриче)

Говорить прощаючись той, що відходить із хати; пор. нїм. Gott befohlen! Wander II, 103 (Gott 2516); словац. Bohu poručil. (Zátur. I, 115).

244. На Бога надія тай на кума Матія. (Берез.)

Жартливо, коли хтось просить у другого помочи; мовляв: крім божої помочи потрібна також і кумова.

245. На Бога сї здаю. (Наг.)

В Бозї покладаю надію, пор. у піснї:

З тобов розстаю ся,
На Бога здаю ся. (Голов. Пѣсни I, 353).

246. Надія в Бозї, як товар у возї. (Лучак.) ...коли... (Петр.) ...сіно в стозї. (Збар.)

Знач. тодї чоловік безпечний, не потребує журити ся; пор. Ном. 85.

247. На дóвіщки Бог дає. (Збар.)

Коли має чоловікови стати ся якесь велике нещасте, то Бог перед тим посилає певні знаки, мов віщунів будучого; чоловік прочуває, що щось стане ся Давати на-віщки, див. Ном. 3905.

248. Най Бог помагає на все добре. (Кол.)

Формула витаня, коли когось зустрічають занятого працею.

249. Най Бог простит, коли кортит. (Кольб.)

Людські бажаня і афекти звичайно перемагають вирозумувані правила та приписи.

250. Най буде й Біг, коби я вэьити міг. (Пужн.)

Характеризують захланного здирцю, злодія, лихваря і т. и. „Біг“ у значіню ікони; пор. Етн. Збір. VI, 487 і висше ч. 7, 68.

чорту дуда (Нос. 381); навпаки I Bohu svičku i čertu oharek (Čelak. 286); дословно схоже з нашим польське Adalb. Bóg 275; Wand. II, 108 (Gott 2650).

280. Нї до Бога, нї до людей. (Ільк.)
Не вдалий нї молити ся або бути попом, анї забавляти ся, працювати з людьми. У Білор. Ни къ Богу, ни къ людзѣмъ (Нос. 383); Adalb. Bóg 279.

281. Нїхто того не наверне, від кого ся Бог відверне. (Залїсє)
Говорять про затвердїлого, з природи злого чоловіка: від якого „Бог відвернув ся“, себ-то на кого Бог не ласкав, той не наверне ся до добра.

282. Нїхто як Бог. (Наг.)
Значінє двояке: а) нїхто так не поможе, не поратує, як Бог; б) нїхто не може зрівняти ся з Богом. Те саме у Білорусів (Нос ст. 386).

283. Оберни сї Боженьку ласков свойов сьвјитов на мир християньский! (Наг.)
Молитва, коли в церкві сьвященник обертає ся зі сьв. дарами до людей.

284. Обіцяв Бог дати, та казав заждати. (Кол.)
Говорять іронїчно, коли чоловік у бідї та надїє ся добра. Див. висше ч. 214; Ном. 157; Adalb. Bóg 438.

285. Ой Боже, Боже, бодай ти не дочекав богувати! (Наг.)
Так говорила одна жінка звертаючись до неба, коли її постигло велике нещастє.

286. Ой Боже, Боже, ци мав ти коли гостї? (Дрог.)
Так мав сказати один господарь, до якого приїхали гостї і слотою та повінею змушені були жити у него довший час. Чоловікови вже самому нїчого їсти, а тут приймай гостей, бо на дворі лле як із цївки. От він вийшов на дощ, розхрестив руки і обертаючи ся лицем до неба промовив я. в.

287. Ой Боже, Боже! — Чого ти, небоже? — Варила попадьи пироги тай мінї не дала. (Туст.)
Жартливо, насьміх над неоправданими претензиями.

288. Ой Боже мій чорнобривий! (Будил.)
Зїтхане дївчини, що в церкві устами молила ся, а очима пасла за чорнобривим парубком, яким заняті були всї її думки.

289. Пан Біг високо, кому схоче, тому на голову нас—е. (Рогат.)
Жартливий вислов Божої всемогучости та при тім тої злосливости людської долї, що нераз несподївано мов скидає чоловікови на голову всяке лихо.

290. Пан Біг го не хоче, а чортови не треба. (Крех.)
Говорять про нездару, лїнивого, тупоумного, не конче й злого. Пор. Brzoz Bóg 58.

291. Пан Біг дає богачеви много стіжків, а бідному діток. (Зазул.)
Звичайне житєве спостереженє, що біднї люде більше плодючі від богатих; пор. Wand. III, 1616 (der Reiche 97, 98).

292. Пан Біг не дитина, аби слухав дурного Клима. (Мінч.)
Жартлива відповідь на проклятя або погрози. Пор. висше ч. 6, 25, 83.

293. Пан Біг по небі колачі везе. (Наг.)
Жартливо поясняють дїтям гуркіт грому.

294. Пан Біг сї і в трицїть років упоминає. (Наг.)
В ослабленій формі старогебрейська думка, що Бог за гріхи батьків мстить ся на дїтях і внуках до семого поколїня.

295. Пан Біг старий ґосподар. (Наг.)

Потішають себе хлібороби, коли не допише погода або загалом у господарстві щось піде не так, як чоловік собі міркував. Див. Adalb. Bóg 353.

296. Цан Біг усьому токма. (Лімна)

Токма — мадярське tokma — згода, тут у ширшім значіню: вирівнане ріжниць, поєднане суперечностей.

297. Пан Біг що ліпше собі забирає. (Наг.)

Найкращі, найздібнїйші дїти звичайно вмирають. Кажуть і загалом про доброго, чесного чоловіка, що вмер у молодім віцї. Пор. нїм. Was Gott am liebsten hat, das führt er jung hin, Wand. II, 68 (Gott 1657).

298. Пане Боже — лап-цап! Пане Боже — лап-цап! (Грибов.)

Жартливо, коли хтось хапаючись у якійсь річи помиляєть ся або робить не до ладу. Приповідка повстала з оповідання про жебрака, що війшов до хати в хвилї, коли господиня виймала з печи горячу кулешу. Жебрак попросив у неї „тепленького" і вона дала йому ложку кулеші в пригорщі, а жебрак дякуючи почав перекидати горячу кулешу з долонї в долоню, поки не переплутав подяку і не кинув кулеші на землю.

299. Перед Богом гріх, перед людьми сьміх. (Наг.)

Говорять про пяницю. Те саме у Поляків Adalb. Bóg 342.

300. Перед Богом нїчого не втаїш. (Кол.)

Бог всевідущий. Пор Ном. 48; Даль. I, 5; Zátur. I, 104.

301. Пібє тебе Пан Біг квасним молоком. (Колом.)

Жартливо: Бог карає часом чоловіка тим, що йому наймилїйше. Квасне молоко, особливо лїтом, у селян великий присмак.

302. Підеш до Пана Бога на скаргу. (Кобил.)

Коли хтось шукає собі зачіпки, а другий каже: вступи ся, бо побю і тодї пропало, навіть Пан Біг не відніме тобі того, що дістанеш.

303. Під милий Біг просити. (Наг.)

Старосьвіцька (може старопольська?) форма, зам. просив імям м. Бога.

304. Побій сї Бога, не роби того! (Колом.)

Упімнене до сумлїня, до застанови, яка повинна зупинити чоловіка перед злим дїлом, пор. Даль. I, 6.

305. Пожаль ся Боже! (Збар.) Жаль ся... (Кол.)

Вислов жалю, милосердя або погорди на чимсь або кимсь слабим, болющим, нещасливим або негідним.

306. Помагай Біг вам! (Кал.)

Формула витаня. Пор. Brzoz. Bóg 67, а також пісню:

Помагай Біг вам,
Ци раді ви нам?
Ой ци раді, ци не раді,
Помагай Біг вам!

307. Присяй Богу! (Збар.)

Формула боженя, те-ж, що „бігмеж то ну".

308. Присясто Боже! (Крех.)

Формула боженя, пор. попереднє.

309. Причини вам Боже віку! (Наг.)

Подяка, коли хтось дає або причиняє кому понад те, що йому належало ся.

чорту дуда (Нос. 381); навпаки I Bohu svičku i čertu oharek (Čelak. 286); дословно схоже з нашим польське Adalb. Bóg 275; Wand. II, 108 (Gott 2650).

280. Ні до Бога, ні до людей. (Ільк.)
Не вдалий ні молити ся або бути попом, ані забавляти ся, працювати з людьми. У Білор. Ни къ Богу, ни къ людзѣмъ (Нос. 383); Adalb. Bóg 279.

281. Ніхто того не наверне, від кого ся Бог відверне. (Залісє)
Говорять про затверділого, з природи злого чоловіка: від нього „Бог відвернув ся", себ-то на нього Бог не ласкав, той не наверне ся до добра.

282. Ніхто як Бог. (Наг.)
Значінє двояке: а) ніхто так не поможе, не поратує, як Бог; б) ніхто не може зрівняти ся з Богом. Те саме у Білорусів (Нос. ст. 386).

283. Оберни сї Боженьку ласков свойов сьвјитов на мир християнський! (Наг.)
Молитва, коли в церкві сьвященник обертає ся зі сьв. дарами до людей.

284. Обіцяв Бог дати, та казав ждати. (Кол.)
Говорять іронічно, коли чоловік у біді та надіє ся добра. Див висше ч. 214; Ном. 157; Adalb. Bóg 438.

285. Ой Боже, Боже, бодай ти не дочекав богувати! (Наг.)
Так говорила одна жінка звертаючись до неба, коли її постигло велике нещастє.

286. Ой Боже, Боже, чи мав ти коли гості? (Дрог.)
Так мав сказати один господарь, до нього приїхали гості і слотою та повінню змушені були жити у него довший час. Чоловікови вже самому нічого їсти, а тут приймай гостей, бо на дворі лле як із цівки. От він вийшов на дощ, розхрестив руки і обертаючи ся лицем до неба промовив я. в.

287. Ой Боже, Боже! — Чого ти, небоже? — Варила попадьи пироги тай мінї не дала. (Туст.)
Жартливо, насьміх над неоправданими претензиями.

288. Ой Боже мій чорнобривий! (Будил.)
Зітханє дівчини, що в церкві устами молила ся, а очима пасла за чорнобривим парубком, яким занятї були всї її думки.

289. Пан Біг високо, кому схоче, тому на голову нас—е. (Рогат.)
Жартливий вислов Божої всемогучости та при тім тої злосливости людської долї, що нераз несподївано мов скидає чоловікови на голову всяке лихо.

290. Пан Біг го не хоче, а чортови не треба. (Крех.)
Говорять про нездару, лїнивого, тупоумного, не конче й злого. Пор. Brzoz. Bóg 58.

291. Пан Біг дає богачеви много стіжків, а бідному дітків. (Зазул.)
Звичайне житєве спостереженє, що бідні люде більше плодючі від богатих; пор. Wand. III, 1616 (der Reiche 97, 98).

292. Пан Біг не дитина, аби слухав дурного Клима. (Мінч.)
Жартлива відповідь на проклятя або погрози. Пор. висше ч. 6, 25, 83.

293. Пан Біг по небі колачі везе. (Наг.)
Жартливо пояснюють дітям гуркіт грому.

294. Пан Біг сї і в трицїть років упоминає. (Наг.)
В ослабленій формі старогебрейська думка, що Бог за гріхи батьків мстить ся на дїтях і внуках до семого поколїня.

295. Пан Біг старий ґосподар. (Наг.)
Потішають себе хлібороби, коли не допише погода або загалом у господарстві щось піде не так, як чоловік собі міркував. Див. Adalb. Bóg 353.

296. Пан Біг усьому токма. (Лімна)
Токма — мадярське tokma — згода, тут у ширшім значіню: вирівнане ріжниць, поєднане суперечностей.

297. Пан Біг що ліпше собі забирає. (Наг.)
Найкращі, найздібнійші діти звичайно вмирають. Кажуть і загалом про доброго, чесного чоловіка, що вмер у молодім віці. Пор. нїм. Was Gott am liebsten hat, das führt er jung hin, Wand. II, 68 (Gott 1657).

298. Пане Боже — лап-цап! Пане Боже — лап-цап! (Грибов.)
Жартливо, коли хтось хапаючись у якійсь річи помиляєть ся або робить не до ладу. Приповідка повстала з оповідання про жебрака, що війшов до хати в хвилї, коли господиня виймала з печи горячу кулешу. Жебрак попросив у неї „тепленького" і вона дала йому ложку кулеші в пригорщі, а жебрак дякуючи почав перекидати горячу кулешу в долонї в долоню, поки не переплутав подяку і не кинув кулеші на землю.

299. Перед Богом гріх, перед людьми сьміх. (Наг.)
Говорять про пяницю. Те саме у Поляків Adalb. Bóg 342.

300. Перед Богом нічого не втаїш. (Кол.)
Бог всевідущий. Пор Ном. 48; Даль. I, 5; Zátur. I, 104.

301. Пібє тебе Пан Біг квасним молоком. (Колом.)
Жартливо: Бог карає часом чоловіка тим, що йому наймилїйше. Квасне молоко, особливо лїтом, у селян великий присмак.

302. Підеш до Пана Бога на скаргу. (Кобил.)
Коли хтось шукає собі зачіпки, а другий каже: вступи ся, бо побю і тоді пропало, навіть Пан Біг не відніме тобі того, що дістанеш.

303. Під милий Біг просити. (Наг.)
Старосьвіцька (може старопольська?) форма, зам. просив імям м. Бога.

304. Побій сї Бога, не роби того! (Колом.)
Упімнене до сумлїня, до застанови, яка повинна зупинити чоловіка перед злим ділом, пор. Даль. I, 6.

305. Пожаль ся Боже! (Збар.) Жаль ся... (Кол.)
Вислов жалю, милосердя або погорди на чимсь або кимсь слабим, болющим, нещасливим або негідним.

306. Помагай Біг вам! (Кал.)
Формула витаня. Пор. Brzoz. Bóg 67, а також пісню:

Помагай Біг вам,
Ци раді ви нам?
Ой ци раді, ци не раді,
Помагай Біг вам!

307. Присяй Богу! (Збар.)
Формула боженя, те-ж, що „бігмеж то ну".

308. Присясто Боже! (Крех.)
Формула боженя, пор. попереднє.

309. Причини вам Боже віку! (Наг.)
Подяка, коли хтось дає або причиняє кому понад те, що йому належало ся.

310. Прости Біг вам — прости Біг вам — а най вас дідько візьме! (Цен.)
Насьміх над недоладним дякуванєм, оснований на оповіданю про жебрака, що діставши в пригорщі горячої кулеші дякував, дякував господині, а в кінці, як його припекло, кинув кулешу на землю і з проклятєм пішов із хати. Пор. висше ч. 297.

311. Сьвjитий Боже, сьвjитий кріпкий! Нема хліба ані дрібки. (Наг.)
Приповідка в формі вірші. Коли недостаток, біда, то чоловік мимо волі починає згадувати Боже імя.

312. Сьвjитий Боже не поможе. (Наг.) І сьвятий... (Стан.)
Дословно: не поможе навіть молитва, загалом ніщо. Те саме у Поляків, Adalb. Bóg 147.

313. Сьвятий Боже, сьвятий кріпкий, а ти дяче відки? (Лол.)
Насьміх над дяком, який нераз у селах, як одинокий письменний між неписьменними і як близький до сьвященника, має претензию до якогось висшого становища, пошани і першенства. Ти відки — згірдно, буцім то: я тебе не знаю, доси не бачив.

314. Сьвятий Боже, сьвятий кріпкий! Я з Бомбовця, а ти з відки? — Зі Слобідки. (Тереб.)
Жартлива поговірка при стрічі близьких сусідів.

315. Скарай мене Боже на гладкій дорозі! (Наг.)
Звичайне заклятє чоловіка, що йде в дорогу і обіцює ся сповнити щось.

316. Скариж то мі Боже! (Яс. (С.) Скар мнє... (Brzoz.)
Форма божби, в розуміню селян сильнійша від звичайного „бігме“. Се остатнє називає ся „забожити ся“, а коли хто забожить ся, тоді для ще більшого скріпленя кажуть йому: „Ану заскари сї!“ Див. Brzoz. Bóg 88.

317. Сохрань Боже! (Наг.)
Окрик запереченя, особливо коли чоловік хоче щось сильно заперечити. Прим.: Ти зробив се? — Сохрань Боже! Знач. нї, анї не подумав. Пор. нім. Gott behüte mich davor! див. Wand. II, 14 (Gott 289-304); Zátur. I, 124, 125.

318. Стій, Боже, я ся помилив! (Лучак.)
Жартливо, коли хтось побажав собі чогось у Бога або закляв комусь, а потім бачить, що справа не так стоїть, як він думав. Мовляв: не сповняй Боже мойого бажаня, бо я помилив ся.

319. Та би сї хоць Бога бояв. — Е, ще Бога як Бога, але аби сї хоць людий устидав. (Люб.)
Так резонували два селяне, що бачили пяним свого сусїду, який недавно перед тим присяг був на повну тверезість.

320. Та бо ти Боже ни жартуєш! (Пужн.)
Говорив Циган упавши з дерева зараз після того, як йому вдалось, по його думцї, здурити Бога. Пор. Етн. Зб. VI, 259 і висше ч. 204.

321. Так буде, як Бог дасть. (Тереб.)
Таким реченем кінчать селяне звичайно свої розмови про всякі сподїванки та побоюваня на будуще.

322. Так мінї Боже допоможи! (Льв.)
Звичайна формула присяги. Пор. Wand. II, 107 (Gott 2644).

4. Що Бог має дати в лісі, то й до хати принесе. (Комар.)
Фаталістичний погляд на неминучість певних пригод у людському житю. Те саме у Поляків Adalb. Bóg 88.

55. Що Бог у небі робит? Драбину: одних підсаджує в гору, а других у долину. (Дрог.)
Образове уявлене нерівности між людьми і ненастанної переміни в їх долї. Меньш антропоморфно в старохорв. Ови е светъ стърменитъ: тко по немъ слази, а тко узлази (Гильф. 2141); подібно у Вірмен: Сьвіт, се драбина, по якій один лїзе в верх, а другий у низ. (Wlisl. ст. 181); ще дальше від нашого нїм. Wander II, 5 (Gott 100); V, 165 (Welt 200); Adalb. Bóg 321.

6. Що від Бога суджено, то від людей не розлучено. (Лучак.)
Варіянт євангельської думки: еже Богъ совокупи, человѣкъ да не разлучаетъ (Матв. XIX, 6). Говорить ся про молоду пару, яку люде силують ся розлучити обмовами або заборонами. Пор. Чуб. Бог 8; Wand. II, 72 (Gott 1753).

7. Що для Бога, то для Бога, а що Жидове, то віддай. (Терн.)
Характерний варіянт євангельського реченя: Дадите кесарева кесарю, а божія Богови. Пан Біг зі сповненєм релїгійних обовязків потерпить чоловікови, але Жид не потерпить з довгом; пор. словацьке: Čo Bohu, Bohu, a čo svetu, svetu (Zátur, II, 1064); часть перша Adalb. Bóg 75.

8. Що кому в Бога записано. (Наг.) ...суджено. (Цен.) ...Бог судив. (Крех.)
Scil. то його не мине, то буде. Пор. нїм. Wenn es Gott gibt, der hat's umsonst і под. Wand. II, 74 (Gott 1802, 1803—8); Zátur. I, 18, 27.

59. Що ми Бог дав, то маю. (Наг.)
Говорить чоловік заставляючи ся і против насьміхів (прим. над його уломністю) і против зависти (на його щасте, богацтво), пор. Wand. II (Gott 1782).

60. Що Пан Біг дав, за все Богу дьякувати, а туск ід собі не пускати. (Ценїв)
Говорять люди в тяжкій пригоді; Богу дякувати тут не конче дословно, а радше так, як у лат. aequam servare mentem.

61. Що сї будеш Богу наприкрьити? (Наг.)
Говорять до такого, що любить надто довго молити ся.

62. Що ти Бог дав, то держи си. (Наг.)
Термін „Бог дав“ розуміють досить широко, прим. вода принесла, найшов гроші закопані.

3. Я в тім як стою так стою, тай сї хиба Бога бою. (Наг.)
Характеристика неподатливого чоловіка, що переконаний про праведність свого дїла. Пор. Лютерове: Hier stehe ich und kann nicht anders.

4. Я з Богом на радї не був. (Наг.)
Знач. не знаю таємного, будущого і не можу поручитись за те, чого не знаю. Пор. нїм. Man muss Gott nicht in seine Ratsstube steigen, див. Wander II, 62 (Gott 1475).

5. Як би Бог пастуха слухав, то би весь товар виздихав. (Кол.)
Говорять про марність проклять. Пастух увесь день клене, а про те товарови се не шкодить. Пор. Ном. 4124; Чуб. Бог 13; Wand. II, 67 (Gott 1628).

366. Як би з Богом говорив. (Ільк.)
Насьміх над чоловіком, що вдає дуже мудрого, нїби знає всякі тайни.

367. Як би не Біг, хто би нам поміг. (Кол.)
Усяка поміч від Бога. Те саме у Великор. Даль. I, 2.

368. Як би я Богом був, то бим не так запорьидив. (Наг.)
Жартливо, уговкують чоловіка, що нарікає на свою долю.

369. Як Біг не схоче, то хоть бись десять голов мав, нїчого не зроб (Ільк.)
Мати десять голов — конкретно зам. мати розум за десять людей. Див. Ном

370. Як Бог вділяє, то і вікном пхає, а як відбирає, то й дверей запирає. (Пост.)
Доробити ся добра тяжко, але стратити легко. Пор. висше ч. 228 і Чуб. Б

371. Як Бог дає, то не продає. (Наг.)
Знач. дає не скупо, а щедро. Пор. нїм. Gott gibt mit vollen Händen, W II, 24 (Gott 513).

372. Як Бог дасть, так буде. (Наг.)
Чоловік укладає собі всяко, але здобуток звичайно не залежить від його Пор. нїм. Es liegt in Gottes Hand, див. Wand. II, 9 (Gott 181), — пр відка дуже давня, пор. Гомерове *Πάντα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται* (усе ле на божих колїнах); Adalb. Bóg 152.

373. Як Бог дасть, то і в вікно подасть. (Наг.).
Фаталїстичний погляд на щастє: воно приходить нераз до такого, що вовсїм не шукає. Пор. висше ч. 354; Ном. 13; нїм. Wem Gott wohl dem wirft er es zum Fenster hinein, див. Wand. II, 76 (Gott 1863).

374. Як Бог на небі! (Дрог.)
Scil. так се правда. Формула заклятя. Те саме Adalb. Bóg 155.

375. Який же ти Боже! Анї рав жарту не знаєш! (Наг.)
Жалував ся Циган упавши з дерева, пор. висше ч. 199, 204. Насьміх чоловіком, що з власної вини попав у біду, та ще й жалує ся.

376. Як ми Бог милий. (Дрог.)
Формула заклятя, божби, мабуть узята з польського, див. Adalb. Bóg 1

377. Як ми Богу, так Бог нам. (Сор.)
Scil. даємо, жертвуємо. Пор. Чуб. Бог 17; Нос. ст. 480; Adalb. Bóg 1

378. Як ми до Бога, так Бог до нас. (Колом.)
Scil. ставимо себе. Людське житє в значній мірі виплив тих етичних о на яких жиє чоловік. Те саме Adalb. Bóg 164.

379. Як нема, то й Бог не дасть. (Наг.)
Загальна думка про людську безсильність супроти недостатку. Пор. нїм. nichts ist, da hat der Kaiser sein recht verloren, пор. Wand. III, (Nichts, 84, 92).

380. Як не ти, Боже, хто нам поможе? (Терноп.)
Бог найлїпша, найпевнїйша підмога в нещастю. Те саме у Поляків (A Bóg 179).

381. Якого-с ня, Боже, сотворив, такого ня маєш. (Топільн.)
Висловлена детерміністична думка, що чоловік не вповнї одвічальний за

вчинки, бо вони в значній мірі залежать від його вроджених здібностей, соцmisльного стану, місцевости і т. и. обставин, яких він сам собі не вибрав. Пор. нім. Es ist ein jeder, wie ihn Gott geschaffen hat, auch oft noch ärger. Wand. II, 8 (Gott 170); згідне з нашим Adalb. Bóg 159.

2. Як Пан Біг дає, той скалубинами пхає, а як відбирає, то й двері не замикає. (Незаб.)

Добро приходить помалу, з трудом, а лихо від разу; пор. висше 282, а також польське Brzoz. Bóg 35; Adalb. Bóg 167.

33. Як си в Бога щістьи зичу. (Дрог.)

Формула, якою заклинає ся чоловік, що щось зробить або що його слова правдиві.

84. Я не Пан Біг, наперед не знаю. (Наг.)

Коли хтось питає другого, що й як буде. Будуще знає тілько один Бог.

85. Я собі це не віскакав, так мінї Бог дав. (Ценїв.)

Знач. не власновільно, не з іграшки се роздобув (прим. хоробу, уломність, але також вроджений розум, богатство).

Богатий. 1. А як ти богатий, то тобі вільно в церкві свистати? (Цен.)

Насьміх над гордощами богатого а дурного чоловіка. Поговірка взята зі звісної анекдоти про глухого і губатого, див. Етн. Зб. VI, 232.

2. Богатий бідного й знати не хоче. (Наг.) ...не пізнаѐ. (Голоб.)

Уникає з ним компанії, а зустрівши удає, що його не бачить; пор. Ном. 1607.

3. Богатий до бідного літом, а бідний до богатого в зимі: клінне вашецї. (Наг.)

В літї богатий потребує робітника, а в зимі бідний прожитку та заробітку. Клінне вашецї — формула покірної просьби, уживана тілько в церемонїях, прим. при запросинах на весїлє.

4. Богатий єм, лише ґрейцарьи нїколи не виджу. (Наг.)

Іронїчно говорить бідний чоловік; „не виджу" в значіню „не маю", не виджу у себе.

5. Богатий робит як хоче, а бідний як може. (Голоб.)

Жартливо, бо ж і один і другий зробить тілько те, що може. Те саме Сим. 184; пор. Adalb. Bogaty 27; Wand. III, 1616 (der Reiche 91).

. Богатий, що богато дечого нема. (Дар.)

Гумористична відповідь на питанє, чи сей або той богатий. Див. Ном. 1487.

. Богатий як Жид. (Ком.)

Жиди звичайно займають ся грошевими дїлами, от тим то в народнїм розуміню вони все богаті. Пор. нім. Reich wie ein Jude, Wand. III, 1611 (Reich 184).

. Богатий як Жид пархами. (Наг.)

Згірдно про богача. Обридливу слабість пархів (корост, сверблячки) здавна у нас привязують до Жидів звісних зі свого нехлюйства. Те саме у Поляків: Bogaty jak żyd w parchy (помилкою надрук. paschy), див. Kolb. III. 197; Adalb. Bogaty 26; пор. Ном. 1345.

. Богатий, як чорт лабатий. (Наг.) ...рогатий. (Кол.)

Згірдно або зі злобою про богача. В дусї давнїх аскетичних поглядів чорт

уважаеть ся паном і володарем земних богацтв. Те саме Ном 1488; A
Bogaty 20; пор. Даль. I, 68, 69.

10. Богатого в хвастливим не розпізнаєш. (Ільк.)
Один і другий любить хвалити ся; див. Ном. 2572.

11. Богатого і серп голить, а вбогого і бритва не хоче. (Ільк.)
Себ-то богатому і некористні обставини нераз виходять на добре, а бі
може скористати і з найкористнїйших. Див. Ном. 1600; Сим. 2376.

12. Богатого покута, убогого бесіда. (Ільк.)
Бідний має хоч ту сатисфакцию, що може наговорити ся про нещас
постигло богача. Дословно те саме Ном. 1608 і в старопольськім Kn
пор. Adalb. Bogaty 4.

13. Богатому все ввіде. (Наг.)
Він викрутить ся навіть із такого, де би бідний пропав; у него нема
Так само в нїм. Dem Reichen geht alles hin, див. Wander III, 16
Reiche 23).

14. Богатому дідько доносит. (Наг.) ...додає. (Цен.)
Віра в нечисте походжене богацтва, пор. укр. пісню про Куперяна:
Хто богатий, хто хороший,
Кому носить в річки гроший.
Див. Ном. 1422; згідне в нашим польське Adalb. Bogaty 51; Даль

15. Богатому до серцьи не промовиш. (Наг.)
Він твердосердий, привик на все дивити ся практично, холодно; по
Dives erga inopes surdus, ferrea corda gerit і нїм. Wand. III, 16
Reiche 109).

16. Богатому і в пеклї добре. (Наг.)
Іронїчно: заслужив на тяжшу кару, то кипить у смолї, а бідні носят
та підкладають. Так часто малюють пекольний порядок у нар. опов
Та сама приказка у Поляків, Adalb. Bogaty 9.

17. Богатому йно красти. (Наг.)
Бо на него нїхто не погадає; пор. Ном, 1424; Дик. 345; Нос. ст. 2

18. Богатому й чорт дїти колише. (Лев. Ільк.)
Те, що кому иньшому шкодить, богачеви виходить на добро. Те сам
Богатство 10; Ном. 1420; у Поляків Petr. 174, пор. Adalb. Bo
Дик. 347; Нос. ст. 262; Wand III, 1612 (der Reiche 18); Даль. I,

19. Богатому не зич, бо забуде. (Голоб.)
Тілько бідний звик памятати добро, яке йому хто зробив. Пор. польс
gatemu nie pożyczaj i nie dowierzaj (Adalb. Bogaty 11).

20. Богатому чорт дїти колише, а бідному і нянька не хоче. (Дар
Богатому навіть зле виходить на добро, а бідному навіть із добр
діждати ся добра. Див. Ном. 1420.

21. Борше богатий запотребує бідного, нїж бідний богатого. (Наг.
Говорять бідні в лїтї, коли богатому треба робітника; пор. висше 3;
III, 1613 (der Reiche 34, 36).

22. Будь богатий, як земля сьвята. (Збар.)
Формула благословенства, коли куми приймають дитину з хресту. Зе

жерело всякого богацтва. Пор. Чуб. Богатство 13; польське Bogaty jak ziemia (Adalb. Bogaty 23).

23. **В богатого приятелїв много, а в бідного нї одного.** (Снят.)
До богатого всї горнуть ся, а до бідного нїхто. Пор. Wand. III, 1615 (der Reiche 85, 150); Wahl I, 37.

24. **Вибрав сї, як богатому по смерть.** (Наг.) Пішов... (Наг.)
Говорять, коли хтось пішов кудись недалеко і барить ся дуже довго. Те саме в нїмецькім перекладї і з хибним поясненєм Wand. III, 1622 (der Reiche 220).

25. **Добре богатому красти, а старому брехати.** (Ільк.)
Бо на богатого не впаде підозріне, а старому повірять. Див. висше 16; Ном. 1424; Čelak. 167; Wand. III, 1614 (der Reiche 65).

26. **Коли-с богатий, прошу тї до хати.** (Туст.)
„Не бій сї, бідного не запросьит, а ще псами затровјит" — додав бідний у поясненє до сеї приповідки.

27. **Тогди він буде богатим, як пес рогатим.** (Ільк.)
Говорять про лїнивого, недотепного, марнотратного чоловіка. Див. Ном. 1481; те саме у Поляків Adalb. Bogaty 1.

28. **У богатого богато гроший, а в бідного дїтий.** (Підвол.) ...воший. (Збар.)
Широко розповсюджений погляд про більшу плодючість бідних, пор. Чуб. I, Богатство 9; Ном. 1620 і висше Бог 291.

29. **Умер богатий: ходїм ховати! Умер убогий: шкода дороги.** (Петр.)
Богатому навіть по смерти віддають лїпшу честь, нїж бідному. Див. Ном. 1604. Наша приповідка докладно передає середньовікову латинську віршу:

Si moritur dives, concurrunt undique cives;
Si moritur pauper, veniet vix unus et alter.

Пор. Wand. I, 138 (der Arme 139); III, 1605 (Reich 56); ще близша до латинської українська Ном. 1603.

30. **Хто богатий, той не любит дати.** (Наг.) ...той скупий. (Цен.)
Що богацтво йде в парі зі скнарістю, се загальне спостереженє, див. Даль. I, 69; Adalb. Bogaty 36.

31. **Чим богаті, тим раді.** (Наг.)
Говорять гостям, себ-то: що маємо, тим раді вас приняти. Пор. Сим. 2589.

32. **Як би не був свиноватий, то би не був богатий.** (Лучак.)
Вислов тої думки, що богацтво звичайно здобуває ся не надто чесними способами, а власне людською кривдою, скупарством та скнарістю; ті прикмети й характеризують ся словом „свиноватий". Пор. польське Kto się chce zrobić bogatym, musi się na jakiś czas zrobić świnią (Adalb. Bogaty 42).

Богато. 1. **Богато видїти, а не мати за що купувати, не треба й хорувати.** (Гнїдк.)
Говорить бідний чоловік ходячи по ярмарку. Пор. польське Widzieć a nie zużyć, to wielka obrada (Adalb. Widzieć 19).

2. **Богато говорити, а мало що слухати.** (Терн.) ...нема що... (Наг.)
Коли приходить ся оповідати якусь прикру, а запутану історію. Пор. Adalb. Gadać 53.

…огато сї оженив: узьив дївку й троє дїтий. (Наг.)
Іронїчно про такого, що взяв покритку.

…богато — мине ся, а є мало — обійде ся. (Петр.) Є много... (Наг.)

…Як богато... а як мало... (Город.)
У сїльському господарстві приходить ся нераз редукувати буджет видатків, який через те буває дуже нерівний, відповідно до засобів. Пор. нїм. Viel muss man haben, mit Wenigen behilft man sich auch, Wand. IV, 1634 (Viel 46).

…. Не богато, лиш троха много, а більше нїчого. (Наг.)
Жартлива відповідь чоловіка, що прийшов до сусїди позичати хлїба і його запитали, чи богато йому трєба. Мовляв, здалось би й богато, та вже дайте хоч троха.

6. Хто богато має, той ще жадає. (Кобил.)
Звичайне спостережене, що охота до ощадности, запопадливість та захланність родить ся і збільшуєть ся там, де вже єсть зібрані засоби. Пор. французьке L' appétit vient en mangeant; Adalb. Mieć 10; Wander IV, 1633 (Viel 20. 56, 69, 80).

7. Хто богато просит, нїчо не дїстане. (Кол.)
З сего ще не випливає, що хто мало просить, той усе те й дїстане. Те саме нїм. Wand. IV, 1625 (Viel 71)

Богацтво. 1. Богацтво пушит, а бідацтво сушит. (Цен.)
Богатий товстїє, а бідний сохне. Пор. укр. Богацтво дме, а нещастя гн[…]е (Ном. 1592); Чуб. Багатство 5; пор. Даль. I, 65.

2. Богацтво ся мине, мудрість нї згорить, нї втоне. (Гнїдк.)
Приповідка мабуть книжного походженя; пор. Wand. III, 1628 (Reichthum 114[…]).

3. Богацтво — хробацтво, набє сї — мине сї. (Комар.)
Думка подібна як і в попереднїм, та тут висловлена пластично; богацтво п[…]о-рівняно немов із сиром, який про запас набиває ся в дїжку.

4. Богацтво як піна на водї. (Наг.)
Воно минуще, любить переходити з рук до рук; пор. Wand. III, 1629 (Reichthum 127).

5. Велике богацтво — великий клопіт. (Цен.)
Турбота нерозривно звязана з богацтвом; пор. нїм. Grosser Reichthum, schwere Sorge, і подібні Wand. III, 1625 (Reichthum 27, 87).

6. Де богацтво, там і лайдацтво. (Льв.)
Погляд бідного чоловіка, який від богачів дїзнав не одної кривди; пор. Wand. III, 1627 (Reichthum 71, 72, 95).

7. Нинї богацтво, завтра жебрацтво. (Кол.)
Прастара думка про наглу зміну людської фортуни, пор. Овідиїв вірш: Irus est subito, qui modo Croesus erat (Ір — звісний жебрак у Гомеровій Одиссеї); див. також Wand. III, 1604 (Reich 51).

Богацький. 1. Богацька дївка працює від суботи до понедїлка. (Цен.)
„У суботу строї ладит, у недїлю танцює, а в понедїлок зачинає спочивати“ — пояснив селянин.

2. Богацька пшениця для мишей, жебрацька для людей. (Кобил.)
Богачі держать свою пшеницю довгі лїта в скиртах або засїках, де її з'їдают…

миши; бідний мусить свою зараз обмолотити й продати і вона йде на пожиток людям, хоч звісно, найменьше йому самому.

3. Богацьке, а жидівське ніколи не пропаде. (Лучак.)

Богач і Жид мають змогу добити ся свого, виправувати свої претенсиї; бідний дуже часто мусить на своє махнути рукою, пускати кривду плазом.

4. Богацьке все величне. (Лучак.)

Богач уміє кождий свій учинок, кожду свою річ показати иньшим у принадній формі, щоб його хвалили; пор. Ном. 1429.

Богацько. 1. Хто має богацько, той буртить, а хто мало, той мовчить. (Ільк.)

Значіне двояке відповідно до значіня слова бурчить: а) хто має богато, той вередує, тому все не до ладу, б) — той пишаеть ся, помітує бідними; Ном. 1593.

Богач. 1. Богача за кума бере, а в бідного гроші. (Явор.)

Говорять про сільського лихваря, що наздиравши з бідних грошей братає ся і кумає ся з богачами; пор. Wand. III, 1612 (der Reiche 24).

2. Богачам за гроші і гроби хороші. (Лучак.)

Бідного поховають як будь і хреста на гробі не поставлять за дармо, а богатому й тут парада.

3. Богач а свиня — по смерти скотина. (Ільк.)

Стародавня думка, що по смерти людське тіло нічим не лїпше від звірячого, тут висловлена з злобним відтїнком; порівнане зо свинею не до одного богача підходить і за житя. Те саме Ном. 1463; Adalb. Bogacz 2.

4. Богач бідним сї громошьиє. (Явор.)

Знач. гордує, помітує.

5. Богач би око виймив за кавалок хліба. (Наг.)

Такий захланний та немилосерний. Мб. натяк на оповіданє про двох подорожних, із яких один другому за шматок хліба виймив око, див. Етн. Зб. I, ст. 67—76; III, 36 і подана на ст. 233—234 лїтература.

6. Богач богачьи питає. (Наг.)

Богач шукає компанії, кумівства, сватівства з богатими.

7. Богач гроші складає, а дїдько мошонку шиє. (Лучак.) ...чорт калитку... (Наг.)

Скупий богач складає добро, яке по його смерти нераз наслїдники розтратять марно; сю думку висловлено тут у мітольоґічній формі, немов по богачевій смерти чорт забирає його добро. Пор. Ном. 1449; у Німців: Was nützt dem Reichen sein Geld, wenn der Teufel den Schlüssel behält — Wand. III, 1621 (der Reiche 189).

8. Богач двома плугами оре. (Наг.)

Звичайна в давніх часах характеристика богача, відповідає катеґорії „двопарового" ґосподаря в старих панщизняних інвентаріях; пор. Ном 1365.

9. Богачеви вибери очи, а він задом дивит ся. (Лучак.)

Одно яке будь нещастє, що може погубити бідного, не доконає богача, бо він знайде спосіб, чим би зрівноважити свою втрату. Дивлене задом у народньому погляді — прикмета рака.

10. Богачеви вітер гроші несе, а бідному половою очи засипає. (Печен.)

Те, що богачеви нераз виходить на користь, бідному нераз приносить страту.

Представлено в образї тока, на якому зерно-золото випадає на долю богача а полова-нещастє на долю бідного.

11. **Богачеви все дурниця трафит ся. (Лучак.)**
Дешевше купить чи в дарунку дістане; нїм. Reiche finden, див. Wand. III 1619 (der Reiche 158).

12. **Богачеви дїдько дитину заколише, а бідному ще збудит. (Сор.)**
Думка та сама, що висше Богатий 18, 20.

13. **Богачеви дїдько дитину колише, а бідному щіпає. (Кольб.)**
Те, що в богача буває заспокоєнєм якоїсь потреби, бідному робить ще більше клопоту, пор. попереднє; Ном. 1420.

14. **Богачеви і чорт дитину заколише. (Гнїдк.)**
Варіянт приповідки поданої під Богатий ч. 18. Та сама приповідка і в нїм. Dem Reichen wiegt der Teufel die Kinder, але з значінєм, що богацькі дїти рідко вдатні, див. Wand. III, 1612 (der Reiche 18).

15. **Богачеви можна й чорта з'їсти, а бідному засї. (Залїсє)**
Чорта з'їсти — образово зам. зробити щось неможливе або неподобне. Іронічно, коли богач зробить якусь дурницю або погань і се йому перед людьми уходить.

16. **Богачеви сї веде, бо богачеви когут сї несе. (Город.)**
Має надзвичайне щастє. Фіґуральне реченє „когут несе ся" для характеристики щастя у всякім дїлї, див. Wander II, 272 (Hahn 261); богацьке щастє характеризує Нїмець анальоґічною приповідкою, що богачеви і віл отелить ся, див. Wand. III, 1612, 1619 (der Reiche 12, 170).

17. **Богач за ґрейцар три рази вмирав. (Наг.)**
Характеризують захланність богача; натяк на звісну анекдоту про те, як богач позичивши у бідного крайцар, не хотїв йому віддати його і тричі вдавав мертвого, див. Етн. Зб. VI, 124, 125.

18. **Богач з бідного жиє. (Наг.)**
В наївній формі висловлена думка, яку науково мотивує социялїстична теорія. Пор. Wand. I, 134 (der Arme 57).

19. **Богачі їдят колачі, але спят у день, а мало в ночі. (Дмит.)**
Іронічно, зам. сплять хиба в день, бо в ночи мало; так само Чуб. Богатство 15; у Ном. 1437: ..не сплять у день, а мало і в ночі, або не сплять нї в день нї в ночі; пор. Wand. I, 1476 (Arm 135).

20. **Богач їсть колач, а бідний і хлїба не має. (Ільк.)**
Загально розповсюджена приповідка, пор. Ном. 1595; нїм. Der Reiche kann Kuchen essen, wenn der Arme kein Brot hat, і подібні Wand. III, 1614 (der Reiche 58).

21. **Богач — його сусїда чотирма волами оре. (Гнїдк.)**
Іронїчно про голодранця, що вдає богача.

22. **Богач крає дрібно. (Ільк.)**
Знач. скупий; пор. Ном. 1451. Та сама думка в иньшій формі у ріжних народів, пор. чеське Bohatec bývá rad skupec (Čelak. 166); Wand. III, 1605 (Reich 59).

23. **Богач не відає, що бідний обідає. (Наг.)**
Знач. не дбає про бідного, не турбує ся його нуждою. Пор. нїм. Der Reiche weiss nicht, wie der Arme sich nährt, Wand. III, 1614 (der Reiche 69); Дик. 344.

24. Богач не знає, що бідному дольигає. (Наг.)
Не вміє поставити себе в його положенє, відчути його потреби. Пор. Wand. III, 1614 (der Reiche 68).

25. Богач — нема му пари в селї. (Наг.)
Знач. нема другого такого.

26. Богачови все яло сї. (Наг.)
Знач. що надїне, то всї признають, що гарне, що йому до лиця, а що зробить, то скажуть, що добре. Пор. нїм. Dem Reichen legt man alle Dinge wohl aus і поясненє, Wand. III, 1612 (der Reiche 14).

27. Богач — певно хованцьи має. (Наг.)
Хованець — злий дух вихований із курячого яйця; про него вірять, що достарчає богацтва тому, хто запише йому свою душу. Що богач віддає за богацтво душу чортови, се думка досить розповсюджена, пор. Wand. IV, 1613 (der Reiche 37, 93, 115).

28. Богач — повний зад волося. (Гнїдк.)
Насьміх бідного, коли хто вважає його за богача.

29. Богач рахує гроші, а бідний воші. (Збар.)
Гумористично змальований контраст між богатим і бідним, пор. Богатий ч 28.

30. Богач рідко в гараздї жиє. (Ільк.)
Богацтво само ще не дає вдоволеня, навпаки, тягне за собою богато клопоту. Див. Ном. 1433; Wand. III, 1613 (der Reiche 42)

31. Богач сї трісе над ґрейцаром. (Наг.)
Скупий, не видасть зайвого крайцара.

32. Богач ся дивує, чим ся вбогий годує. (Петр.)
Богач не розуміє нужди, то й дивує ся тому, хто вміє з нею бороти ся. Див. Даль. I, 87; Нос. ст. 375; Čelak. 163; пор. Wand. III, 1614 (der Reiche 59, 68, 69).

33. Богач ся дивує, чим убогий дїти годує. (Ільк.)
Мабуть тому дивує ся, що у бідного дїти ведуть ся, а у него, хоч у достатку, гинуть.

34. Богач ся дивує, що бідний обідує. (Ільк.)
Значінє такеж, як висше ч. 32; форма „обідує" незвичайна, мабуть позичена з польського. Див. Даль I, 83, 84.

35. Богач — хлїба плач. (Явор.)
Іронїчна відповідь селянина, коли йому хтось скаже, що він богач.

36. Богачьи не наситиш. (Наг.)
Чим богатший, тим більше бажає.

37. Богачьи хіба земльи сьвјита нагодує. (Наг.)
Знач. хиба вмре і піде гнити в землю „Їсти землю" в значіню вмерти див. далї „Їсти" і „Земля".

38. Вибери богачови очи, він ся ямками дивит. (Пост.) .. задом подивит. (Ком.)
І в найбільшім нещастю богач дасть собі раду, знайде вихід. Пор. висше ч. 9. Анальоґічна думка в нїмецькім: Wenn der Reiche fallen will, so helfen ihm seine Freunde auf, див. Wand. III, 1621 (der Reiche 194).

39. В богачьи воли дурні, а в бідного діти. (Кольб.)

Воли дурні з роду, а бідного діти „дурні“, тоб-то безрадні з голоду й нужди.

40. Де є такий богач, що би не хотів більше як має? (Наг.)

Богач ненаситний, ніколи не вдоволений тим, що має. Та сама думка Wand. III, 1618 (der Reiche 144).

41. Заміг богач на сироту. (Кольб.)

Знач. переміг сироту, скривдив її. „Замагати“ в такім значіню див. пісню про Івана та Марьяну:

Я взяли ся прубувати,
Я взяв Турчин замагати. (Житє і Слово III, 369).

42. Мій тато такий був богач, що єго сусід плугом орав. (Пужн.)

Гумористична характеристика бідности. Пор. висше Богач, ч. 21, а також Етн. Зб. VI, 647.

43. Не тре богачеви з бідного кучму шити. (Лучак.)

Бідний знає, що богач мусить його визискати, але протестує тілько проти надмірного здираня та знущаня. Щоб пошити кучму, треба з барана здерти шкіру. Навпаки у Німців: den Reichen das Leder stehlen und dem Armen Schuhe davon machen, див. Wand. III, 1622 (der Reiche 218).

44. Пішов, як богачеви по смерть. (Ільк.)

Пішов помалу, барить ся довго. Пор. висше Богатий ч. 24; Дик. 4653.

45. Такий богач, що сї в своїм богацтві не знає. (Наг.)

Знач. не знає ліку і ціни свойому богацтву.

46. У богача богато дров, тай горят, а в мене одно поліно, тай то не хоче. (Зазул.) ...повна піч дров горит... (Берез.)

Гумористичне нарікане на те, що богатому веде ся, а бідному ні; розумієть ся, веде ся при відповідних засобах, яких у бідного нема. Одно поліно само не горіти ме, а тільки купа.

47. У богача каша горяча. (Стеж.)

Образово: все готове до вжитку, а у бідного нема такої вигоди.

48. У богачьи пес з костев не втїче. (Комар.)

Знач. і пес привик до того, що йому дають добре їсти і не тікає з кістю, бо знає, що йому не відберуть.

49. Ци богач, ци бідний, нїчо з собов на тамтой сьвіт не забере. (Наг.)

По смерти щезають усї социяльні ріжниції; пор. Wand. III, 1619 (der Reiche 166).

50. Що богачеви біда зробит? Йому очи вибери, а він сї ср—ов дивит. (Наг.)

Богач у біді дасть собі раду. Пор. висше ч. 9, 38. Дивити ся задом — давнє і широко розповсюджене образове речене про обережного, хитрого чоловіка, пор. лат. A tergo oculatus і под. (E. Rot. 789), аналогічні німецькі Wand. I, 182 (Auge 356—367).

51. Що богач, то свиня, а що бідний, то дурень. (Пужн.)

Говорить бідний висловлюючи свою ненависть до богача та рівночасно іронізуючи над собою самим; див. Етн. Зб. VI, 48.

24. **Богач не знає, що бідному дольигає.** (Наг.)
Не вміє поставити себе в його положенє, відчути його потреби. Пор. Wand. III, 1614 (der Reiche 68).

25. **Богач — нема му пари в селї.** (Наг.)
Знач. нема другого такого.

26. **Богачови все яло сї.** (Наг.)
Знач. що надїне, то всї признають, що гарне, що йому до лиця, а що зробить, то скажуть, що добре. Пор. нїм. Dem Reichen legt man alle Dinge wohl aus і поясненє, Wand. III, 1612 (der Reiche 14).

27. **Богач — певно хованцьи має.** (Наг.)
Хованець — злий дух виховачий із куря ього яйця; про него вірять, що достарчає богацтва тому, хто запише йому свою душу. Що богач віддає за богацтво душу чортови, се думка досить розповсюджена, пор. Wand. IV, 1613 (der Reiche 37, 93, 115).

28. **Богач — повний зад волося.** (Гнїдк.)
Насьміх бідного, коли хто вважає його за богача.

29. **Богач рахує гроші, а бідний воші.** (Збар.)
Гумористично змальований контраст між богатим і бідним, пор. Богатий ч 28.

30. **Богач рідко в гараздї жиє.** (Ільк.)
Богацтво само ще не дає вдоволеня, навпаки, тягне за собою богато клопоту. Див. Ном. 1433; Wand. III, 1613 (der Reiche 42)

31. **Богач сї трісе над ґрейцаром.** (Наг.)
Скупий, не видасть зайвого крайцара.

32. **Богач ся дивує, чим ся вбогий годує.** (Петр.)
Богач не розуміє нужди, то й дивує ся тому, хто вміє з нею бороти ся. Див. Даль. I, 87; Нос. ст. 375; Čelak. 163; пор. Wand. III, 1614 (der Reiche 59, 68, 69).

33. **Богач ся дивує, чим убогий дїти годує.** (Ільк.)
Мабуть тому дивує ся, що у бідного дїти ведуть ся, а у него, хоч у достатку, гинуть.

34. **Богач ся дивує, що бідний обіду́є.** (Ільк.)
Значінє такеж, як висше ч. 32; форма „обідує“ незвичайна, мабуть позичена з польського. Див. Даль. I, 83, 84.

35. **Богач — хлїба плач.** (Явор.)
Іронїчна відповідь селянина, коли йому хтось скаже, що він богач.

36. **Богачьи не наситиш.** (Наг.)
Чим богатший, тим більше бажає.

37. **Богачьи хіба земльи сьвјита нагодує.** (Наг.)
Знач. хиба вмре і піде гнити в землю „Їсти землю“ в значіню вмерти див. далї „Їсти“ і „Земля“.

38. **Вибери богачови очи, він ся ямками дивит.** (Пост.) .. **задом подивит.** (Ком.)
І в найбільшім нещастю богач дасть собі раду, знайде вихід. Пор. висше ч. 9. Анальоґічна думка в нїмецькім: Wenn der Reiche fallen will, so helfen ihm seine Freunde auf, див. Wand. III, 1621 (der Reiche 194).

8. Він би божу лабу пропив. (Наг.)

Про безтямного пяницю. Яке значінє має незвичайний вислов „божа лаба", я не міг допитати ся.

9. Він на божій дорозї. (Наг.)

Знач. ладить ся вмирати, дуже хорує, конає вже.

10. Воля божа, а суд царів. (Залїсє)

Вислов резиґнациї; мовляв: чоловік мусить підлягати божій волї й царському судови. Говорить також чоловік, якому закидають якесь зле дїло, а він запевняє про свою невинність. Те саме Čelak. 320.

11. Всї ми в божих руках. (Наг.)

Так потїшають чоловіка в горю; значить: що тобі трапило ся, може трапити ся кождому з нас. Загально розповсюджена приповідка, див. Simr. 3897; Wand. II, 9 (Gott 181, 184).

12. Всї ми на божі воли. (Голоб.)

Всї залежимо від Бога; що Бог захоче, може зробити з нами; пор. нїм. Es steht bei Gott, Wand. II, 9 (Gott 185).

13. Дав бим на боже, коби тї чорт ухопив. (Наг.)

Дати на боже, знач. на службу божу, на церковну відправу „за всякоє прошеніє".

14. За боже пошитє го вхопив. (Дрог.)

За волосє, немов стріху дану чоловікови Богом. В иньшім значіню „боже подшицце" у Білорусів, пор. Нос. 304.

15. З божого допусту таке на мене впало. (Наг.)

Говорить чоловік про якесь тяжке лихо, головно про хоробу, калїцтво.

16. З божої волї продав штани, купив солї. (Кол.)

Гумористично: божа воля тут значить убожество допущене Богом на чоловіка.

17. Міць би тї божа поразила! (Наг.)

Пор. висше ч. 2.

18. На божу волю го лишив. (Наг.) ...пустив. (Наг.)

Лишив без догляду, пустив самопас, прим. скотину, хорого чоловіка.

19. На все божа волї. (Наг.)

Так потїшають себе в часах великих нещасть, пошести, повенї і т .и., мовляв, від Бога залежить, чи жити нам, чи гинути, чоловік тут нїчого не змінить. Подібно у Нїмцїв Alles nach Gottes willen, Wand. II, (Gott 16).

20. Надаражьиє ςї божим даром. (Наг.)

З докором, коли комусь дають хлїба, а він не хоче брати. Див. далї Хлїб.

21. На то божа волї була. (Наг.)

Знач. Бог хотїв, що так стало ся; потїшають себе по якімсь нещастю.

22. При божій помочи беззуба кулешу ззїла. (Берез.)

Жартують, коли хтось роблячи якусь роботу все нарікає і стогне, що слабий, не має сили, а про те робить.

23. Сила божа би тї побила та би тї поразила! (Наг.)

Проклятє, пор. висше ч. 2, 16.

24. Суд божий би на тебе впав! (Наг.)

Проклятє на нечесного, кривдника, здирцю, з яким чоловік не може дійти свого права.

Богородиця. 1. Пресьвята Богородиця ризу шила і того дня положила. (Мшан.)

Так мотивують сьвяткованє дня Положеня ризи Богородиці, д. 2 липня. Див. М. Зубрицкий, Народнїй календар (Мат. до укр. етнол. III, 48).

Бодай. 1. А бодай, бодай! (Наг.)

Вислов розчарованя, досади, коли чоловікови немов збирає ся на те, щоб заклясти, та афект не настілько сильний і він може стримати себе.

2. А бодай же вас, бодай! (Наг.)

Добродушний докір, мовляв: чом ви не сказали менї се або те, коли з того не вийшла вправдї жадна шкода, але минула чоловіка якась невеличка приємність.

3. Бодай, бодай! Що-с узьи́в, то віддай! (Наг.)

Іронїчно відповідають чоловікови посудженому о якусь крадїжку, коли він почне клясти ся: а бодай менї се! а бодай менї те! Знач. не клени ся, тілько віддай.

4. Бодай тебе, бодай мене, бодай нас обоє! (Наг.)

Нїби проклятє з недоговором, може значити добродушний докір, жаль (що двоє любили ся а не побрали ся), любовний жарт, або й справдї проклятє; пор. піснї:

1) Бодай тебе, бодай мене, бодай нас обоє,
Яке в тебе, таке в мене личко румяноє.
2) Бодай тебе, бодай мене, бодай нас обоє,
Бодай тебе по при мене скулило у двоє. (Наг.)

5. Бодай ти остатньи́к був! (Наг.)

Проклятє. Остатньик — остатнїй день.

6. Бодай ти фоц було! (Наг.)

Проклятє неозначеного змісту: щоб ти занидів, щез, пропав!

Божий. 1. Аби по божому тай по людськи! (Наг.)

Заохочують до згоди, супокою та справедливости.

2. Без божої волї і волос з голови не зпаде. (Ільк. Петр.)

Ремінїсценция євангельських слів. Те саме Ном. 27; Adalb. Bóg 12; Wand. II, 65 (Gott 1566).

3. Бодай тї сила божа поразила! (Наг.)

Проклятє; „сила божа“ уявляє ся тут очевидно як перун.

4. Божа волї коньи ззїла. (Наг.)

Гумористична поговірка про недбалого, який привик здавати ся на божу волю і при тім усе тратить. Оповідають про конюха, що пасучи конї в ночи забажав десь кудись відійти і лишив конї „на божу волю“ на толоцї. Приходить рано, а вовки коня з'їли. „Отто, — каже, — я лишив конї на божу волю, а божа воля коня з'їла“.

5. Боже око не дрімає. (Наг.)

Бог усе бачить; пор. нїм. Gottes Auge schläft nicht, Wand. II, 52 (Gott 1209).

6. Боже тай моє. (Наг.)

Говорить батько або мати, коли їх питають про дитину: чиє се?

7. В божий чьис! (Наг.)

Говорять виправляючи когось із хати, або в дорогу або засаджуючи його за якусь роботу.

хвостатим Сатаною в низу, баби мали звичай цілувати ту ікону, а обцілувавши сьвятих цілували також Сатану в хвіст і підносили до него також малих дітей приговорюючи як висше. Таку ікону, де хвіст Сатани був вцілуваний майже до знаку, бачив я в церкві в Арламівській Волї, пов. Добромильського.

Бо-й-є. 1. Він бо-й-є́ тото зробив. (Лол.)

Бо-й-є — справді, дійсно.

2. Та бо й бó-й-є. (Наг.)

Фраза висловлює потвердженє, анальоґічна до нім. ja freilich! selbstverständlich.

Бойко. 1. Бóйки, що роблять мало, а ходять по легойки. (Ільк.)

Бойки — скотарі, до тяжкої хлїборобської роботи не звикли; ходять легко, бо легко обуті (в постоли) і привикли ходити по горах.

2. Бойко в молоці волосє миє, а в маслї сорочку варит. (Туст.)

Насьміх над бойківським молочним господарством і над бойківською чистотою. Бойки носять довге волосє, а йдучи лїтом у полонину з вівцями надївають (раз на все лїто) сорочку виварену в маслї, щоб не плодилась нужа.

3. Бойко череватий: ззїв миску борщу, тай ще каже дати. (Льв.)

Розуміє ся, що від миски голого борщу він не ситий.

4. Вивалив очи, як Бойко на сьвјитого. (Наг.)

Насьміх над чоловіком, що зупинить ся перед чимось у нїмім подиві. Бойко — гірняк прийшов у-перве до міста і зайшовши до лат. костела побачив там різьблених сьвятих і принявши їх за живих переляках ся та глядїв, чи не поспадають із вівтаря.

5. Дурний Бойко, не видїв огірків тай каже, що то гарбузьита. (Наг.)

Анї огірки анї гарбузи в горах не ростуть. Але поговірка мусїла бути зложена досить давно, бо тепер Бойки консумують богато квашених огірків.

6. Іде Бойко з гір! (Дрог.)

Говорять про грубіяна, чоловіка простакуватого та необізнаного з товариськими звичаями.

7. Їде Бойко з празнику. (Наг.)

Говорять жартливо, коли кому відригає ся по обідї. Бойко їде звичайно волами, щиро-деревляним немазаним возом, так що здалека чути протяжний скрип.

8. Кокотить, як Бойко жовточеревий. (Ільк.)

Значінє неясне. Бойко жовточеревий, бо у него колїр шкіри темнїйший, нїж у иньших Русинів.

9. Ой ти Бойку несолений! (Наг.)

В карпатських горах соляних жерел нема, хоча на Підгірю їх богато; а що села в горах дуже порозкидані і комунїкация, особливо в зимі, дуже утруднена, то Бойкам дуже часто, а надто давнїйше приходило ся довший час обходити ся без соли. Їх звичайний хлїб — вівсяний ощипок — прісний і несолений; не один Бойко, заходячи на доли на роботу, не може навіть привикнути до квасного і соленого хлїба. Відси й пішло те, що Бойків лають

[illegible] що старше, ци пак, ци реку. (Дрог.)

[illegible] них останків у бойківській мові, забутих уже на долах.

Оповідають далї, що на питанє Бойко відповів: „Старше реку, бо як не реку, то й пакати не буду“, себ то коли не попрошу тютюну, то й курити не буду.

11. Питали сї Бойка: як лїпше кожух носити, ци вовнов на верха, ци до середини? (Наг.)

Насьміх над звичаєм Бойків носити кожух (особливо лїтом) вовною на верха. На се питанє — оповідають далї — відповів Бойко: „Лїпше вовнов на верха, бо як би до середини лїпше, то був би Пан Біг вівци дав вовну до середини“.

12. Такий довгий, як Бойків сьвіт. (Бібр.)

Бойко, що в горах завсїгди бачить тїсно обмежений обрій, зійшовши на доли дивував ся, що сьвіт такий довгий. Гумористично, коли говорять про щось довше над звичайну міру.

13. Ти Бойку запечений! (Наг.)

Запе́чений тут у значіню: загартований, нечутливий, по троха тумановатий та ступідний.

14. Тихо, Бойку, бо то мша! (Наг.)

Жартливе упімненє, коли хтось не вміє поводити ся в товаристві, голосно говорить дурницї. Початок поговірки дало оповіданє про Бойка, що у-перве зайшовши до костела і почувши орґани думав, що се звичайна музика і почав танцювати. Його уговкують: „Тихо, Бойку, бо то мша“, а він каже: „Е, ци вся, ци не вся, я втяв гопки тай пішов“.

15. Тїкай Бойку, бо на тебе гойкну. (Наг.)

Жартливо гукають здибавши Бойка. Взято мабуть із піснї:

Ой ти Бойку, ой ти Бойку, я на тебе гойкну;
А ти Бойку догадай сї, за двері сховай сї. (Наг.)

16. Умер Бойко, умер Бойко, Бойкови звонили; як сї Бойко з лави схопив, ледво здогонили. (Наг.)

Жартливо говорять побачивши знайомого Бойка, з яким не видали ся довгі роки. Первісно се співанка, жартливе змальованє крепкої та живучої бойківської вдачі. Подібним способом у Поляків схарактеризовано танцюристу вдачу Мазура: Umar Maciek, umar i lezy na desce,
Gdyby mu zagrali, podskocyw by jesce. (A. Kalina, Lud I, 17).

Боковий. 1. Бокова́ сестра. (Наг.)

Знач. жінка, частїйше наложниця, яку дехто при чужих видає за свою сестру.

Бокувати. 1. Бокує чогось від мене. (Наг.)

Сторонить, сердитий, неприязний.

Болезний. 1. Не болезне, то й не любезне. (Наг.)

Говорить мачуха про чужих дїтей; мовляв: я їх не родила з болями, то й не люблю їх.

Болїти. 1. Болить горло співати дурно. (Ільк.)

Відповідають такому, що жадає якоїсь послуги за дармо.

2. Болит тай переболит, загоjит сї — вспокоjит сї. (Наг.)

Потїшають чоловіка, що плаче або стогне з болю задля якоїсь не тяжкої рани або не дуже великої причини. Пор. висше Біль 1; Wand. IV, 267 (Schmer 21).

3. З разу болит, а потому свербит. (Лол.)

Що з початку видає ся неприємним, болючим, те потім костить. Говорять жартливо про молоду жінку по шлюбі; пор. нїм. Auf Weh' und Ach folgt Freude nach, Wand. IV, 1861 (Wehe 2).

4. Кого ни болит, тот ни охкає. (Кольб.)
Кому не долягає лихо, той не реаґує на долеглявість. Зовсім подібне старох… Кога ни боли, не тужи (Гильф. 1017); нїм. Wem es nicht wehethut, … jammert nicht, Wand. IV, 1863 (Wehethun 10); пор. польське Kogo boli, … stęka (Adalb. Boleć 12).

5. Мене сесе нї болит, нї свербит. (Гнїдк.)
Менї се байдуже, я зовсїм сею справою не цїкавлю ся; Adalb. Boleć 23.

6. Най тебе не болит голова мойов г—цев! (Наг.)
Дословно: нехай тебе не болить голова від того, що я набрав по заду. Обр… зово: не турбуй ся моєю бідою, не спочувай там, де в тебе не просять спочут…

7. Ни так болит, як горит. (Кольб.)
Горить тут у значіню „конче потрібно, швидко потрібно." Відповідь на питанє: чого кричиш? чи болить що?

8. Тепер болит, а колись і засвербит. (Наг.)
Потїшають побитого, раненого, мовляв: загоїть ся, то й свербіти буде. І загальнїйше: всяка прикрість мине ся з часом і може вийти на приємність.

9. Ци болієш, ци хирієш, ци лише дурієш? (Наг.)
Говорять сердито до такого, що лежить недужий, при… із перепою, або вдає недужого

10. Що болит, не цїлує. (Гнїдк.)
Що біль, то не роскіш, знач. у болю, в бідї чоловік инакше поводить ся, я… у роскоши.

11. Що болит, то відложи на недїлю, бо тепер робота. (Наг.)
Жартливо приговорюють, коли кому підчас пильної роботи впаде порошин… в око, застрягне скалка або тернина в ногу і він задля сего зупинить ся в праці

12. Що болит, то не лоптит. (Наг.) ...то не добре. (Терноп.)
Біль не приємність, не жарт. Пор. висше ч. 10.

Болото. 1. Болото аж сї розкисло. (Наг.)
Рідке болото. Згірдно говорять про ледачого, плаксивого чоловіка без енергії

2. Болото по вуха. (Наг.)
Глубоке, невилазне болото.

3. В болото влїзти легко, а назад хоть воли випрягай. (Льв.)
Легко встрягти в якесь нечисте дїло, а видобути ся з него і зо стратою тяжко. Пор. польське: Wlazł w błoto, wyleść nie umie (Adalb. Błoto 18).

4. Витьигни біду з болота, а в'на тобі на голові сьиде. (Наг.)
Вирятуй лихого чоловіка з біди, а він тобі біди наробить. Див. подібне Лютерове реченє Wand. I, 686 (Dreck 63).

5. Відчепи ся від мене та лїзь у болото. (Лучак.)
Говорять напастливому чоловікови. Лїзь у болото зам. іди до чорта.

6. Він і не вилазит з болота. (Наг.)
Знач. не може відстати від поганих привичок, а також: не може видобути ся з бідности, з довгів, з клопотів. В тім самім значіню у Чехів і Словаків: Vytahnul se z blata (Čelak. 617; Zátur. XII, 347); у Нїмцїв: Der ist recht in den Dreck hineingesessen, Wand. I, 677 (Dreck 99, 130—141).

7. Влїз у болото тай качає ся як свиня. (Кобр.)
Говорять про пяницю, або загалом про чоловіка, що не може покинути своєї поганої привички; пор. Wand. II, 1557 (Koth 35).

8. Волю в болото веречи, ніж нетрудному дати. (Наг.)
Волю змарнувати, знівечити якусь річ, ніж дати лінивому та недбалому.

9. Збив го на болото. (Наг.).
Збив до повного знесиленя, до безтями.

10. З болота в калужу. (Наг.)
З одного лиха попасти ще в гірше; у Німців: Aus dem Koth in den Dreck fallen, Wand. II, 1557 (Koth 44).

11. З болота го витьиг. (Наг.)
Видобув його з біди, з занедбаня, з зіпсутого окруженя, пор. нім. Einen aus dem Dreck ziehen, Wand. I, 688 (Dreck 110).

12. З болота паски не спечеш. (Наг.)
Глупими, недоладними способами або зовсім без ніяких засобів порядного діла не зробиш.

13. Змішьив го рівно з болотом. (Наг.) Змішати з ... (Гнїдк.)
Знач. зганьбив, вилаяв, доказав прилюдно погані вчинки. І у Поляків Z błotem zmięszać kogo значить те саме, див Adalb. Błoto 17; у Словаків: Blato hadže po nom (Zátur. V, 466) знач. говорить про нього погані річи, лає його; пор. нім. Einen mit Dreck beschütten, Wand. I, 688 (Dreck 116).

14. Коби болото, а чорти будут. (Збар.)
Коби нагода до злого, то вже найдуть ся такі, що з неї захочуть користати. Пор. Adalb Błoto 1; Дик. 674.

15. Кому болото, а кому злото. (Наг.)
Одна й та сама річ може бути одному погана і обридлива, а иньшому мила й дорога.

16. Ледво-м сї отріс із того болота. (Наг.)
Знач. позбув ся поганої компанії або загалом немилих обставин. В такім самім значіню кажуть Словаки: Už sme v blate (Zátur. XII, 493).

17. Нам болото, а панам злото. (Бор.)
Говорять селяне бачучи, як коштом їх важкої праці иньші паношать ся. Говорив бориславський робітник оповідаючи, як тамошні робітники, самі живучи в бруді та смороді, збогачують капіталістів.

18. Розбабрав болото. (Наг.)
Виволїк погану справу, так що про неї учинило ся богато бесїди. В нім. Den Dreck auspatschen, Wand. I, 687 (Dreck 94), пор. лат. Coenum agitare (E. Rot. 311).

19. Там таке болото, що як залїзеш, то чобіт треба за хольиву витьигати. (Щирець)
Говорять про погану, болотяну дорогу.

20. Та не міси болота! (Наг.) ...не розбабруй... (Наг.)
Не розмазуй поганої справи, не розноси спльоток та брехень. У Німців: Alten Dreck soll man nicht aufrühren, див. Wand. I, 684 (Dreck 1).

21. Той, що в болотї сїдит. (Наг.) ...що болотом трясе. (Кол.)
Образово зам. чорта. Віруване в те, що чорт сидить у болотї, повстало мабуть відти, що над болотами нічю показують ся блудні огнї, які вважають ся появою злого духа.

22. У таке-м болото вліз, що аж ми самому встидно. (Наг.) ...що не знаю, як із нього й вилізти. (Наг.)

Говорить чоловік, що заліз у великі довги, або попав у погану компанію, від якої не може відпекати ся.

23. Хто в болото лізе, того ще й піпхнуть. (Ільк.)

Хто самохіть пхає ся до лихого діла, до пиянства, крадїжки і т. и., все знайде охочих, що заохотять його бристи далї.

24. Хто в болото лізе, тот ся покаляє. (Ільк.)

Хто вдає ся в компанію зі злими, зопсованими людьми, той і сам здобуде лиху славу, попсує ся. Так само у Поляків (Adalb. Bloto 11), у Словаків (Zátur. VIII, 444); Wand. I, 686 (Dreck 60).

25. Що болото, то не злото. (Наг.)

Погана, нечесна людина не те саме, не буде така люба, як гарна та людина.

26. Як у болото верг. (Наг.)

Пропало без пожитку. Так само у Поляків (Adalb. Bloto 4).

Боляк. 1. Больик як кулак. (Наг.)

Говорять про великий нарив, опухлину.

2. Вивергло би ти больик на самій с—ці! (Дрог.)

Жартливе проклятє, коли хтось сяде на столї. Віруванє в те, що хто сяде на столї, де кладе ся хлїб „сьвятий", тому зад обкидає прищами, див. Етн. Зб. V, 194 ч. 34.

3. Обметало го больиками. (Наг.)

Говорять про чоловіка, на якому богато прищів, ран, ґуль.

Боляче. 1. В саме больиче мі вразив. (Наг.)

Знач. двояке: а) вразив рану і відновив біль; б) пригадав щось важке, неприємне.

2. І тут боляче і там горяче. (Збар.)

Безвихідне положенє: і так зле і сяк не добре.

Болячка. 1. Больичка — пек би їй було! (Берез.)

Згадуючи про якусь погану рану, нарив, то-що, завсїгди додають формулу спльовуваня, мовляв: щоб не причепила ся. Про давність і значінє тої формули диви Grimm. DM, 1056; ZDMG XXXI, 261.

2. Больичка ти під бік! (Наг.)

Проклятє. Загальне віруванє, що проклятями можна иньшому причинити хоробу, а специяльно навести на него прищі та погані нариви, виявляє ся вже в конструкциї таких речень, як „обкинуло його боляками", „обсипало прищами", „вивергло дягу" і т. и.

3. Больичку-м си струтив. (Наг.)

Говорить чоловік подвигавшись або перепрацювавши ся так, що почуває біль у нутрі.

4. Най тебе мої больички не больит! (Наг.)

Знач. не турбуй ся моїм лихом. Відповідає з досадою чоловік такому, що з фарисейським співчутєм або з насьміхом допитує ся про його лиху пригоду.

5. Порушив ем больичку. (Наг.)

Наші люде вірять, що „болячка" є якийсь специяльний орґан у тїлї і має

свої „пасна“ у всіх суставах. Порушити болячку чи то якимсь специяльним ударом, чи двигненем надсального тигару, то вже вона „не дасть спокою“ і вкінці спричинить чоловікови якусь хоробу.

Бомк. 1. Бóмка люде пустили за вас. (Наг.)
Знач. пустили чутку, поговір.

2. Що ти ми пущьнеш бомки! (Яг. С.)
Знач. брешеш, туманиш, викручуєш ся.

Бомкати. 1. Щось там люде бомкают. (Голоб.)
Знач. балакають таке, що не дуже подібне до правди.

Бонюх. 1. Літав, літав бонюх, поки не впав у г—нюх. (Наг.) ...тай впав... (Наг.)
Говорять про такого, що носив ся з широкими плянами, похвалив ся зробити щось велике, а зупинив ся на якійсь дрібниці. Бонюх (у Желех. нема) — гнойовий жук.

Борґ. 1. Борґ умер, зачекай не жиє; хто не має грошей, най не пє. (Ільк.)
Відповідь шинкаря, коли хто хоче брати горівку на довг або на зачекане. Така персоніфікация дієслів, як тут „борг“ та „зачекай“, стрічаєть ся у нас досить часто. Пор. Adalb. Borg 1—3; Zátur. X, 1040.

Борис. 1. На Бориса і Гліба бери ся до хліба. (Ільк.)
Страсть сьв. мучеників Бориса і Гліба д. 24 липня, пора жнив. Те саме в троха иньшій формі Ном. 451.

Борислав. 1. В Бориславли панське їдінє, кіньська робота, а свиньске спанє. (Я. С.)
Борислав, дрогобицького пов., копальні нафти й земного воску. Говорять робітники, що тут їдять у трактирах, сплять у поганих норах, і тяжко роблять.

Бориславський. 1. Бориславську пjитку дістав. (Наг.) ...приліпили. (Дрог.)
Поплямили, поталапали, споневіряли, вилаяли. Бориславські Жиди нафтарі робили селянам, що приїжджали до Борислава на торг, ріжні збитки. Найбільше дали ся в тямки бориславські пятки. Прим. привозить чоловік на торг дрова, цибулю чи що иньше. Ріпник бачить, що на чоловіці новий кожух, чиста полотнянка або біла свита, приступає до него і починає торгувати: „Що хочете за дрова?“ Чоловік каже: „Ринського“ чи „Два ринські“, а сей: „Дурний хлопе, що так мало! Я тобі пятку дам!“ Чоловік видивить ся на него, а той устромить руку в „кипячку“ тай талап йому цілою долонею по одежині десь на найвиднійшім місці, на серед плечей, тай регоче ся: „Ну, їдь, їдь, то за дармо, я за то такси не жадаю.“

Борзо. 1. Борзо йди — біду найдеш, помалу йди — біда тебе найде. (Наг.)
Кому призначене лихо, той наткнеть ся на него, чи буде йти швидко, чи помалу. Те саме у Поляків Adalb. Bieda 38; у Чехів Čelak. 260; у Німців Wand. IV, 304 (Schnelll 9).

2. Борзо сї справив, як у пальці тріс. (Наг.)
Говорять, коли хтось надзвичайно швидко зробить якесь діло.

3. Хто борше всипле, той борше змеле. (Наг.)
Хто швидше зачне, той швидше зробить.

4 Хто борше їсть, той борше робит. (Наг.)

Натуральна обсервация; енергічний чоловік проявляє свою енергію і в роботї і в їдї.

5. Хто борше прийде, той борше сьиде. (Наг.) ...спічне. (Яс. С.)

Швидше дійде до цїли, швидше спочине.

6. Чим борше, тим лїпше. (Наг.)

Scil. щось зробиш. Те саме у Поляків Adalb. Prędko 1; нїм. Bald gethan ist wohl gethan, Wand. I, 222 (Bald 4).

Борода. 1. Біла бородо, курячі ноги, не збитись би нам з дороги. (Залїсє) ...козячі... (Лучак.)

Якась мітольоґічна ремінїсценция, мабуть поклик до персоніфікованого Блуду чи якогось лїсового Фавна.

2. Борода велика, а розуму мало. (Ільк.)

Про старого, що говорить не до ладу.

3. Борода виросла, а розуму не винесла. (Гнїдк.)

Scil. не винесла з житєвого досьвіду. Значінє як і в попереднїм; пор. польське Broda mądrości nie doda (Adalb. Broda 4); та сама думка у Білорусів: Голова вылѣзла, а вума не вынесла. (Нос. 284); Дик. 386.

4. Борода не робить мудрим чоловіка. (Ільк.)

Давня і широко розповсюджена думка. Див. Ном. 7265; Adalb. Broda 5, 6; Zátur. III, 94; у Плютарха Barba non facit philosophum, (E. Rot. 790); Wand. I, 237 (Bart 4).

5. Борода чесна, але облесна. (Терноп.)

Говорять про старого, але нещирого, облесного чоловіка.

6. Борода як мітла. (Наг.)

Насьміх над бородатим чоловіком, пор. пісню:

В дїда борода — сьвітлоньку замітати;
В мене личенько — лишень би цїлувати. (Наг.)

7. Борода як у владики, а сумлїнє як у шибеника. (Ільк.)

Борода додає чоловікови поважного вигляду; давнї владики (епископи) не тільки православні, а й уніятські ходили з бородами. Говорять про злого, зрадливого чоловіка з поважним виглядом. Див. Ном. 180; Adalb. Broda 2; близше до польського, нїж до нашого у Словаків Zátur. VIII, 495, 496.

8. Борода як у Жида. (Наг.)

Наші селяне тільки виємково носять довгі бороди (прим. жебраки, знахорі); бородатих видають найбільше Жидів; пор. польське Brodaty jak Żyd (Adalb. Brodaty 4).

9. Борода як у старого, а розуму нїт і за малого. (Ільк.)

Говорять про дорослого або загалом старшого чоловіка, що робить дурницї.

10. Він уже по бородї плює, то певне довго не пожиє. (Наг.)

Плює по бородї — знак, що не має вже й на стілько сили, щоб плюнути дальше. В польськім Pluje se do brody в значіню: се йому не вдало ся, див. Cińć. 31; Adalb. Broda 14; у Нїмцїв і у Французів: Нїхто не плює сам собі в бороду, в значіню: не робить сам собі скандалу, див. Wand. I, 238 ... не може через бороду плюнути — в знач. пяний, див. Wand. I,

11. В кого біла борода, тому й жьибки шкода. (Кольб.)

Насьміхаєть ся дівчина над старим женихом; те саме і в пісні:

В кого чорний вусок,
Тому рибки кусок;
В кого біла борода,
Тому й жьибки шкода. (Цен.); пор. Ном. 8739.

12. Задер бороду. (Наг.)

Вмер. Мерців „наряжають", себ-то кладуть випростуваних горілиць, отже з піднятою в гору бородою, на лаві або на столї.

13. І за сивою бородою не все розум приходит. (Гнїдк.)

Не все хто старший, той і розумнїйший. Реплїка молодших на претензиї старих, щоб їх усї слухали.

14. Із за великої бороди як із за корча брехати сьміло. (Гнїдк.)

Велика борода додає чоловікови поваги, а поважному чоловікови лекше повірять навіть коли збреше. Тут ще й гра слів: брехати знач. lügen і bellen; поважного брехуна порівняно з собакою, що бреше з за корча, закритий. Пор. нїмецьке: Eine gute Lüge geht durch den längsten Bart, Wand. III, 255 (Lüge 60).

15. На бороду бери! (Наг.)

Жартливо зам. на борґ, у позику. Те саме у Словаків: Berem na bradu (Zátur. X, 1085)

16. Не все при старій бородї старий розум. (Гнїдк.)

Старий розум — досьвідний, добрий розум, який не все буває прикметою бородатого; пор. висше ч. 3, 9, 13.

17. По бородї потекло, а в рот ся не дістало. (Гнїдк,) ...не попало. (Ільк.)

Говорять, коли комусь усьміхала ся якась надія, дуже близька була якась користь, але все те не сповнило ся.

18. По бородї текло, а в ротї сухо було. (Наг.)

Значінє такеж, як і в попереднїм, а також насьміх над чоловіком, що хвалить ся своїми колишнїми достатками або пишною гостиною у когось, а тепер виглядає на бідолаху.

19. Щоби мав бороду по сам пас, то му не віру. (Бібр.)

В основі погляд, що чоловік з великою бородою — правдомовний.

Борозда. 1. Будеш ти у мене в борозді ходити. (Наг.)

Віл або кінь, що ходить у борозді підчас ораня, йде все низше і через те має на собі більший тягар, мусить тяжше працювати і його гірше бють. В приложеню до чоловіка ся приказка значить: будеш ти у мене покірний, зазнаєш лиха, мусиш тяжко робити. Говорять до непокірного, лїнивого.

Бороздити. 1. Бороздити кому що. (Гнїдк.)

Робити на перекір, заваджати.

Борозний. 1. Борóзного бий, а підручний і так почує. (Наг.)

В паровій упряжи борозний називає ся правий, а підручний лївий. Погонич (при волах) стає від упряжі на ліво, так що лївого вола має „під рукою".

[Бор]она. 1. Борона гусий, качок, курий. (Гнїдк.)

Борона тут у значіню стада, юрби.

2. Борону затьигати за ким. (Наг.)

Коли волочать, то один іде з заду за бороною і затягає її, щоб не йшла в борозду (розуміє ся, се потрібне там, де вузкі загони, як на Підгірю). Образово говорять, коли хтось підхвалює иньшого, підлещує ся йому з якимись еґоістичними намірами.

3. Як сї за боронов курит, то сї ґосподар не журит. (Наг.)

Хлїборобська прикмета: коли сієш у сухе, буде врожай. Те саме у Поляків, див. Adalb. Brona 3, 4.

Боронити. 1. Борони Господи! (Наг.)

Окрик запереченя, пор. висше Бог 136.

2. Борони сї, як можеш. (Наг.) Боронит сї чоловік як може. (Наг.)

Жартливо, коли когось спіймають на брехнї, якою викручує ся зі зробленого йому закиду. Пор. Adalb. Bronić się 2.

3. Боронит сї руками й ногами. (Наг.)

Дословно: відбиває ся лежачи, боронить ся всею силою, не хоче чогось. У Нїмцїв: Er wehrt sich wie eine Katze, wie ein Dachs і т. и. Wand. IV, 1865 (Wehren 33, 36).

4. Оборонив го, як ґ'омосцьи від вовків. (Наг.)

Коли хтось бажаючи оборонити иньшого або допомогти йому, чи то з дурноти чи зо злої волї ще гірше нашкодить. Натяк на оповідане про злодія, що вкравши в попа вовчу шубу на сповіди признав ся, що згрішив тим, що „оборонив" і т. д. і за се від недогадливого попа дістав ще похвалу. Пор. Етн. Зб. VI, 242.

Бороти ся. 1. З дужчим бороти ся — смерть за плечима. (Ільк.) З дужим... (Сяніц.)

Хто зачепить ся з сильнїйшим, легко наскочить на те, що буде побитий.

2. З дужчим не борись, з богатим не судись. (Ільк.)

Бо дужчий тебе побє, а богатий справу виграє, хоч би й підкупом. Те саме в старор. С сильнымъ не борись, а з богатымъ не тяжись. (Сим. 2121).

3. Хто ся боре, тому не горе. (Гнїдк.)

Значить, має ще силу, засоби, відвагу і охоту до боротьби, ще не зовсім пригноблений.

Борщ. 1. Або ви кумо їджте борщ, а я буду мньисо, а нї, то я буду мньисо, а ви борщ. (Наг.)

Жартлива альтернатива, де користнїще все виходить для того, хто говорить.

2. Ай то борщик добрий! Такий моя небіжка бабунї варила. (Наг.)

Жартливо, коли хтось поспішаючись хлисне горячого борщу тай попечеть ся. Оповідають, що раз на поминках посаджали старцїв за стіл тай поставили їм у мисцї дуже горячий борщ. Ось один сербнув тай попік ся так, що аж сльози в очах стали. Він ложку положив тай утираєть ся. „А ти чого?" питають його иньші. „Ай то борщик" — каже він — як висше. Всї заохочені вхопили й собі ж по ложцї і так само попекли ся. Пор. Ном. 12810, 4987.

3. Бавх котьи в борщ! (Наг.)

Жартливо, коли комусь трапить ся якесь несподіване, але незовсім пожадане щасте, прим. прийде в гостину якась далека рідня в пору, коли у самого нема що їсти. Котя вправдї також мясо, але до борщу воно не приправа.

11. В кого біла борода, тому й жьибки шкода. (Кольб.)
Насьміхаєть ся дівчина над старим жевихом; те саме і в пісні:
В кого чорний вусок,
Тому рибки кусок;
В кого біла борода,
Тому й жьибки шкода. (Цен.); пор. Ном. 8739.

12. Задер бороду. (Наг.)
Вмер. Мерців „паряжають", себ-то кладуть випростуваних горілиць, отже з піднятою в гору бородою, на лаві або на столї.

13. І за сивою бородою не все розум приходит. (Гнїдк.)
Не все хто старший, той і розумнїйший. Реплїка молодших на претензиї старих, щоб їх усї слухали.

14. Із за великої бороди як із за корча брехати сьміло. (Гнїдк.)
Велика борода додає чоловікови поваги, а поважному чоловікови лекше повірять навіть коли збреше. Тут ще й гра слів: брехати знач. lügen і bellen; поважного брехуна порівняно з собакою, що бреше з за корча, закритий. Пор. нїмецьке: Eine gute Lüge geht durch den längsten Bart, Wand. III, 255 (Lüge 60).

15. На бороду бери! (Наг.)
Жартливо зам. на борг, у позику. Те саме у Словаків: Berem na bradu (Zátur. X, 1085)

16. Не все при старій бородї старий розум. (Гнїдк.)
Старий розум — досьвідний, добрий розум, який не все буває прикметою бородатого; пор. висше ч. 3, 9, 13.

17. По бородї потекло, а в рот ся не дістало. (Гнїдк.) ...не попало. (Ільк.)
Говорять, коли комусь усьміхала ся якась надія, дуже близька була якась користь, але все те не сповнило ся.

18. По бородї текло, а в ротї сухо було. (Наг.)
Значінє такеж, як і в попереднїм, а також насьміх над чоловіком, що хвалить ся своїми колишнїми достатками або пишною гостиною у когось, а тепер виглядає на бідолаху.

19. Щоби мав бороду по сам пас, то му не віру. (Бібр.)
В основі погляд, що чоловік з великою бородою — правдомовний.

Борозда. 1. Будеш ти у мене в бороздї ходити. (Наг.)
Віл або кінь, що ходить у бороздї підчасораня, йде все низше і через те має на собі більший тягар, мусить тяжше працювати і його гірше бють. В приложеню до чоловіка ся приказка значить: будеш ти у мене покірний, зазнаєш лиха, мусиш тяжко робити. Говорять до непокірного, лїнивого.

Бороздити. 1. Бороздити кому що. (Гнїдк.)
Робити на перекір, заваджати.

Борозний. 1. Борóзного бий, а підручний і так почує. (Наг.)
В паровій упряжи борозний називає ся правий, а підручний лївий. Погонич (при волах) стає від упряжі на лїво, так що лївого вола має „під рукою".

Борона. 1. Борона гусий, качок, курий. (Гнїдк.)
Борона тут у значіню стада, юрби.

18. Їдже, діти, борщ, дуже добрий борщ: свиня впала, курка вс—ла і корова підосцяла. (Наг.) ...мама варила, курка сї вс—ла, миш сї втопила. (Снят.)
Жартливо і аллеґорично про добрий борщ, у який положено шматок свинини, який підбито яйцем і молоком.

19. Їжте, дїтоньки, наварилам борщику, давалам псови тай не хотїв їсти. (Явор.)
Насьміх над господинею, що не вміє зварити добре навіть борщу.

20. Їжте. кумо, борщ підбитий, давала-м псу, не хотїв пити; сука не хотїла, кума вес іззїла. (Снят.)
Насьміх над припрошуванєм перед їдою і над пажирливістю деяких гостей; пор. Adalb. Barszcz 14.

21. „Мамо, недобрий борщ!“ — „Ет, прийде тато з панщини, то й недоброго з'їсть.“ (Дар.)
Мовляв, наробить ся і зголоднїє, то й не буде перебирати, чи добрий, чи недобрий.

22. Набрав, як борщу на шило. (Збар.)
Не дістав нїчого, пішов нї з чим.

23. На голім борщи годї цїпом товчи. (Голоб.)
Хто тяжко робить, потребує доброго і сито з'їсти.

24. Наїв ся шилом борщу. (Сор.)
Знач. голодний, не їв нїчого, в переноснім значіню: бідний, покривджений. У Поляків Szydłem barszczu nie jedzą. (Adalb. Barszcz 11).

25. Тано як борщу. (Сор.)
Борщ дешевий, бо се-ж тільки вода настояна на буряках.

26. Хто не з'їсть борщу, той і каші їсти не буде. (Лучак.)
Борщ у селяньскім меню — перша страва, за якою йдуть иньші. Приказка значить: хто не хоче зазнати чогось меньше приємного, той не зазнає й приємнїйшого.

Босий. 1. Босий віз. (Наг.) Босі конї. (Наг.)
Знач. нековані.

2. Босий як пан пес. (Наг.)
Жартливо говорить про себе чоловік, що не має в що обути ся.

3. Босого не треба визувати. (Наг.)
Хто нїчого не має, тому нїчого не відбереш.

Босини. 1. Що ти бо́сини відправјиєш? (Дрог.)
Говорять до босого. Босини — жидівський звичай: коли хто в домі вмре, то по похоронї вся сїмя мусить сїм день пробувати дома босо, молячись за його душу, див. R. Andree, Zur Volkskunde der Juden. Bielefeld und Leipzig 1881, стор. 166.

Бочити ся. 1. Бочит сї на мене, як бим му маму зарізав. (Наг.) ...як бугай. (Наг.)
Сердить ся, гнїває ся, сторонить від мене.

Бочка. 1. Або то я бочка, аби ти мене набивав? (Сор.)

Жартлива відповідь, коли хтось нагрожує ся, що „набю тебе". Набивати бочку — набивати на неї обручі.

2. Діраву бочку кілько хоч наливай, то все витече. (Наг.)

Аллегорично: недбалому, марнотратному давай скілько хочеш, він усе змарнує.

3. З иньшої бочки зачав. (Терноп.)

Звів бесіду на иньшу тему, пор. Adalb. Beczka 6; Wand. I, 934 (Fass 130).

4. Порожна бочка гучить, а повна мовчить. (Ільк.) Порожная... повная... (Петр.)

Дурний, зарозумілий чоловік хвалить себе, величає ся, а розумний, статочний мовчить. Пор. Wand. I, 931 (Fass, 47—53, 68); Adalb. Beczka 4.

5. То бочка без дна! (Наг.)

Неситий, марнотратний чоловік; давай і давай, та йому нїколи не досить або не має з того нїякої користи.

Боягуз. 1. Боягуз сї в мишічу ямку ховає. (Наг.)

Насьміх над боязливим чоловіком.

2. Ой ти боягузе! Своєї тїни бојиш сї! (Наг.)

Докір боязливому, що лякає ся якоїсь марної або видуманої річи. Пор. Adalb. Bać się 27.

Бояти ся. 1. Бій ся Левку, коли пса бють. (Ільк.)

Первісно мб. левку, знач. пса бють, а льови дають до пізнаня, що й йому може се стати ся або що й йому се належить ся. Та задля тотожности назви се саме значіне могло перенести ся на чоловіка Левка.

2. Бојит сї мене як Жид солонини. (Наг.) ...науки... (Ур.)

Жартливо, боїть ся без причини або задля якоїсь фіктивної, незрозумілої причини. В польськім меньше гумористично: jak Żyd karabina (Adalb. Bać się 19).

3. Бојит сї мене як огню. (Наг.)

Знач. береже ся, старає ся не попасти ся менї в руки. Пор. Adalb. Bać się 12; Zátur. IV, 214.

4. Бојит сї своєї тїни. (Наг.)

Знач. чогось зовсїм не страшного або якоїсь видуманої небезпеки. Пор. Zátur. IV, 214; Wand. I, 1279 (Fürchten 74, 83).

5. Бојит сї, як дїдько ладану. (Наг.)

Жартливо; pars pro toto, зам. церковної відправи, при якій уживають кадила. Пор. старор. Ладану бѣгаетъ дьяволъ, а дуракъ доброва слова (Сим. 1400).

6. Бојит сї, як пес палицї. (Наг.)

Згірдно, про трусливого чоловіка. Пор. Adalb. Bać się 15; Wand. I, 1280 (Fürchten 91); тамже II, 827 (Hund 192).

7. Боїть ся, щоби му заяць дороги не перебіг. (Ільк.)

Про лїнивого, що не може рушити ся з дому. Коли заяць перебіжить дорогу, то се вважає ся поганою ворожбою, див. Етн. Зб. V, 174. Більше гумористично каже Словак: Bojí sa, že ho zajac zjie (Zátur. IV, 214).

8. Боїть ся, як чорт свяченої води. (Ільк.)

Загальне віруване, основане зрештою на церковній науцї і на обрядах тзв.

екзорцизмів, що при помочи сьвяченої води можна прогнати злого духа. Те саме Ном. 4372; Adalb. Bać się 9; Zátur. IV, 214; Wand. I. 1280 (Fürchten 89); пор. лат. Malus lucem fugit ut daemon crucem. (Beb. 389).

9. Боятя ся вовка та в ліс не йти. (Петр. Ільк.) Боявши сї... (Наг.)
Задля боязни перед якоюсь можливою небезпекою не слід занедбувати діла. Пор. Wand. I, 1278 (Fürchten 43).

10. Бою сї, аж зубами цокочу. (Наг.) ...січу. (Яс. С.) ...дзвоню. (Наг.)
Звичайний фізіольоґічний обяв при сильнім перестраху.

11. Бою сї, аж ми волосьи на голові в гору лїзе. (Наг.) ...дуба стає. (Кол.)
Фізіольоґічний обяв в разї наглого переляку.

12. Бою сї, аж на мнї сорочка полотном стала. (Наг.)
Жартливо, мабуть передразнюючи поговірку: пополотнїв зо страху, збілїв як полотно. Пор. Ном. 4392; Adalb. Bać się 39.

13. Бою сї, аж тремчу. (Наг.) ...аж сї телепаю. (Наг.)
Тремтїнє належить також до звичайних обявів перестраху.

14. Бою сї, аж у мнї душі нема. (Наг.)
Аж помертвів, стратив притомність.

15. Він сї навіть миши бојит. (Наг.)
Первісно про ледачого пса, а також про надто боязливого чоловіка.

16. Збояв сї, аж помертвів. (Наг.)
Пор. н-р 14, а також Ном. 4394.

17. Кого сї не боят, того не шьинуют. (Наг.)
Стародавнє розуміне авторітету, висловлене ще в Езоповій байцї про жабячого короля, див. Phaedri Fabulae I, 25, пор. E. Lévêque, Les fables ésopiques de Babrios. Paris 1890, стор. 251—2.

18. Коли сї бојиш, не страш. (Наг.)
Не чини того иньшим, чого сам не любиш. Пор. Ном. 4402, а також новогрецьке: *καὶ φοβᾶται καὶ φοβερίζει* (І боїть ся і страшить), див. Krumb. 86 (ст. 207).

19. Має боя. (Кол.)
Образовий вислов зам. боїть ся. Іменник бій = страх див. також у словацькій приповідцї: Bez boja niet vít'azstva (Zátur. IX, 66).

20. Най сї той бојит, кому страшно. (Наг.) ...хто сї в чімось злім почуває. (Наг.)
Потїшають чоловіка, що лякає ся наслїдків якогось дїла.

21. Не бій сї, він тї не звїсть. (Наг.)
Говорять такому, що боїть ся йти до пана або загалом до когось старшого та впливового. Пор. Wand. II, 1163 (Fressen 84).

22. Не бій сї, волос ти з голови не спаде. (Наг.)
Додають духа чоловікови, що йде на якусь небезпеку. „Волос спаде з голови", символїчно зам. не потерпиш нїякої шкоди анї ущербу, вислов евангельський. Подібна до нашої нїмецька приповідка Wand. I. 1277 (Fürchten 11).

23. Не бій сї, гадки не май! (Наг.)
Себ-то: не дбай, не думай, щоб тобі могло стати ся якесь лихо.

24. Не бій сї, дїдько тї не вхопит. (Наг.)
Жартливо або сердито, зам. не пропадеш.

25. Не бій сї, Дух сьвјитий з тобов! (Наг.)
Підбадьорюють когось, особливо дитину, коли чого перелякає ся.

26. Не бій ся чорта, але злого чоловіка. (Гнїдк.)
Злий чоловік — лихо конкретне, близьке, а чорт — абстракт, фікция.

27. Не бојит сї мокрий дожджу. (Наг.)
Той, що вже в біді, не злякає ся біди. Пор. Wand. III, 965 (Nass 8); Brzoz. Mokry 1.

28. Не мав бим чого бояти сї, та тебе. (Наг.)
Відповідь, коли хтось потїшає другого або кличе його до себе: „Та не бій ся! Ходи сюди!"

29. Не так я сї бою, як сї тобі здає. (Лучак.)
Відповідь, коли хтось закидає другому (в сварцї): „Ага, боїш ся мене!" Подібна думка в польськім: Więcej się bali, niż widzieli (Brzoz. Bać się 9).

30. Не так я сї тебе бою, як ти мене. (Наг.) ..як ти сї сам бојиш. (Яс. С.)
Закид трусливости вчинений одним другому, сей другий звертає на першого.

31. Ни боїт сї мокрий плови, а голий розбою. (Кольб.)
Речене цитоване і в піснях. Плóва — повінь. Пор. висше ч. 27.

32. Нї Бога сї не бојит, нї людий сї не встидає. (Наг.)
Про безсоромного, ледачого чоловіка. Пор. висше Бог 319.

33. Так сї бою, ледво стою. (Наг.)
Значінє двояке: 1) мало не впаду зо страху; 2) іронїчно: ледво можу вдержати ся, щоб не кинути ся на того, хто грозить або страшить. Див. Adalb. Bać się 34.

34. Так сї бою, як голий розбою. (Наг.)
Бо в нього нема що взяти. Та сама думка у Вацл. Потоцкого: Śpiewa goły na Bieszczedzie і в нашій співанцї: Не боїт сї мокрий дощу, а голий розбою (Берез.); пор. Wand. II, 239 (Haben 207).

35. Так сї його бою, як пес лою. (Комар.)
Насьміх, знач. не бою ся, а ще й бажаю дістати його в свої руки. Анальогічне польське: Boi się, jak baba pierzyny (Adalb Bać się 6).

36. Так ся тебе бою, як торічного снїгу. (Ільк.)
Вважаю тебе зовсїм нестрашним, нїкчемним, не вартим уваги. Пор. Adalb. Bać się 21; Hoc. 481: Zátur. XVI, 372.

37. Хто сї боїт, той сї не рушит; хто сї відважит, той віз підважит. (Комар.)
Страх обезсилює чоловіка, відвага додає сили. Ситуация тут очевидно така, що якісь люди заїхали по ночи в болото або в рів, а в додатку ще й перелякали ся чогось, може вовків.

38. Я його сї не бою не то живого, але й умерлого. (Кол.)
Жартлива перехвалка; умерлий меньше може пошкодити як живий. Та можливо, що первісне значінє було серйозне: умерлого яко духа, упиря, страховища бояли ся гірше, нїж живого.

39. Я сї тебе так бою, як заяць бубна. (Сор.)
Жартливо, хоча заяць певно боїть ся бубна. Пор. Ном. 4373; Adalb. Bać się 17. Сурінґар до Beb. 355 зібрав цїлу купу приповідок, де говорить ся,

що зайця бубном не ловлять; близше до нашого нім.: Er hält aus, wie der Hase bei der Trommel, див. Wand. I, 191 (Aushalten 8), де aushalten говорить ся іронїчно, знач. утїкає.

Брага. 1. А браги би-с сї напив горьичої! (Наг.)

Проклятє; брага — розчин, із якого виварюють горівку.

2. Не може сї наситити тов брагов. (Наг.)

Говорять про пяницю. Брага згірдно зам. горівки.

Брак. 1. Сам брак ми лишили. (Наг.)

Лишили перебравши для себе що лїпше. Говорить покривджений.

Бракувати. 1. Єден бракує, другий пакує. (Наг.)

Що один відкидає, те другий забирає запопадливо.

2. І браковане і ще й пораховане. (Лол.)

Браковане — решта, якої не забрали иньші, отже якась річ не великої вартости, не стоїть того, щоб її давати ще „під рахунком", мов щось цїнного.

3. Тілько би ми й бракувало до обіду, що перцю! (Наг.)

Без перцю легко обійти ся.

4. Чого вам бракує, то си докупіт. (Льв.)

Жартливе правило мудрости, з рівночасним зазначенєм, що за дармо не дістанете нїчого.

Бранє. 1. Браньом не збіднїєш. (Наг.) Беручи... (Кол.)

Жартливо заохочують такого, що боїть ся або соромить ся брати, що йому дають. Пор. Wand. III, 982 (Nehmen 31, 52).

2. Солодше браньи, як даваньи. (Наг.)

Звичайний погляд легкодушних натур; нераз буває й навпаки. Пор. Wand. III, 982 (Nehmen 32, 35).

3. Ще від браня нїхто не збіднїв, але не єден спітнїв. (Ур.)

Спітнїв, обілляв ся потом, коли брав киї.

Брат. 1. Брат брата вродив. (Турка)

Образово про збіжє, що плохо зародило, зерно на зерно, так що посїявши корець зібрано два. Пор. Adalb. Brat 5 (без поясненя).

2. Брат братом, а бриндзя за гроші. (Колом.)

Знач. лишаючи на боці почутя свояцтва берімо реальні річи реально. Пор. Ном. 9716; Дик. 611; Даль. II, 3.

3. Братіє, не деріт шматіє, а беріт нитки і зашивайте дьирки! (Дрог.)

Із гумористичного „апостола". Між старими дяками ходило в устній передачі богато таких пародий уложених церковною мовою. Дещо з них буде надруковане в додатку до збірки нар. леґенд д. В. Гнатюка.

4. Братіє, не ходіт в короткім шматіє! В короткім убо шматію ни хуху, ни духу, ни жадної теплоти. (Турильче)

Із гумористичного „апостола чтеніє", насьмішка старих дяків над новомодними, що вбирали ся по містовому.

5. Брат, коби було що брати. (Наг.)

Гра слів, утворена на основі подібних звуків у словах „брат" і „брати", при тім іронїя на таких, що признають ся до братерства, свояцтва або загалом підлещують ся до такого, від кого надіють ся одержати дещо. Пор. Ном. 2325.

6. Брат на брата йде. (Замул.) ...наступає. (Терноп.)
Знач. брат з братом ворогує. Сею фразою моралісти (а вони є й між простими селянами) люблять характеризувати „сучасне“ зіпсуте.

7. Брат собі рад, сестра собі несла. (Лев. Петр.) ...не зла. (Сор.) Кождий брат... (Мінч.)
Здаєть ся, що кінцеве „не зла“, записане в одній-однїській місцевости, передає найлїпше первісний текст сеї приповідки, хоча менше влучне „несла“ витиснуло сей первісний текст. Приповідка характеризує той загально-людський егоїзм, що ще в більшій мірі від альтруїзму творить основу суспільности. Пор. Ном. 9395, 6; Adalb. Brat 8.

8. Він з ним за пан брат. (Наг.)
„Пан брат“ — звичайна титулятура польських шляхтичів між собою. Тут значить: поводить ся з ним, як рівний з рівним. Пор. Adalb. Brat 24.

9. Любит брат сестру багату, а жінку здорову. (Дар.)
Бо від богатої сестри все щось дістане, а здорова жінка і до роботи і до забави добра. Пор. Ном. 8092; Дик. 612.

10. Любімо ся як братя, а рахуймо ся як Жиди. (Ільк.) ...браті... (Петр.)
Думка та сама, що висше Брат ч. 2. Жиди імпонують нашому селянинови не тільки своїми рахунковими здібностями, але також своїм практичним умом. Те саме Ном. 9712; пор. Wand. I, 486 (Bruder 2, 39).

11. Мої браті не богаті: нема порток, саме латьи. (Наг.)
Жартлива характеристика незаможних свояків, від яких годї ждати підмоги.

12. Нема брата, коли страта. (Залїсє)
В лихім припадку брат до чоловіка не признає ся. Пор. Adalb. Brat 21.

13. Нї брат, нї сват. (Лев.)
Знач. анї рідня, анї близький знайомий. Те саме Ном. 7617; Adalb. Brat 20.

14. Ци ти мінї брат, ци сват? (Наг.)
Знач. ми собі не своякн анї не близькі. Пор. висше ч. 13.

15. Хоть ми собі брати, але наші кишенї не сестри. (Ільк.)
Протест проти семейного комунїзму, а радше проти визискуваня одного чоловіка другим на тій підставі, що се його брат. Те саме Ном. 9717; пор. Wand. I, 486 (Bruder 5): Brüder sind Freund' einander, aber von ihren Börsen kennt keine nicht die ander.

Брататн ся. 1. Вчора браталн сї, нинї розсталн сї. (Наг.)
Говорять про нетривку приязнь непостійних, безхарактерних людей.

2. Збратав сї з таким як сам. (Наг.)
Звичайно говорить згірдно, докірливо про лиху компанїю.

3. Не братай ся, з ким єсь телят не пас. (Явор.) ...єс свиний... (Наг.)
Себ-то: не заходи в спілку з таким, що тобі нерівний чи то віком, чи станом.

Брати. 1. А брав би-с? Не руш!
Окрик, коли хтось пагнав ся взяти чужу річ, а иньший з боку спиняє його. Також жартливо, коли комусь показують якусь річ, до якої він покладає себе в праві, а теперішнїй посідач хоче подрочити ся з ним.

2. Бере го за чівку. (Наг.) ...за чупер. (Косс.) ...за чуприну. (Терноп.)
В переносім значіню: бере пад ним верх, старшує, зневажає.

3. Бере го на гоцки. (Наг.)
Дословно: брати когось на дручок мов на коня і потім підкидувати. Переносно: робить йому збитки, докучає йому, ставить ся до него остро.

4. Бере го сї дур голови. (Наг.)
Приходять йому шалені, розпучливі думки.

5. Бере го сї твоє балаканє, як сухої ср—и попіл. (Город.)
Він собі не робить нічого з твоїх слів, маловажить їх собі, не слухає.

6. Бере Данило, хоць му не мило. (Яс. С.)
Про чоловіка, що з резиґнациєю зносить неприємности житя.

7. Бере, де не положив. (Наг.)
Про злодїя або екзекутора. Пор. Adalb. Brać 2; Zátur. X, 1321; Wand. III, 985 (Nehmen 111).

8. Бере з живого і вмерлого. (Наг.)
Говорять про попа. Німцї кажуть (мб. про злодїя): бере від живого, бо від умерлого не дістане. Wand. III, 985 (Nehmen 119).

9. Бере Лесько, хоч не легко (Ільк.)
Себ-то: піддає ся своїй долї, улягає конечности.

10. Бере на зелений овес. (Гнїдк.)
Еліптично: бере на борґ, позичає під застав ще не вижатого вівса; переносно: задовжує ся не маючи відповідного покритя для довгу.

11. Бере сї до мене бити. (Наг.)
Говорять згірдно про слабшого, молодшого, що виступає проти сильнїйшого або старшого.

12. Бере як віл на роги. (Ільк.) Набрав... (Кол.)
Набирає на себе працї, зобовязань понад свої сили. Первісно запрягали волів за роги, значить, віл брав на роги тяжку роботу. Те саме у Німцїв: Er nimmt viel auf seine Hörner, див. Wand. II, 784 (Horn 50).

13. Бере як не своїми руками. (Наг.)
Про нездару, що пиняво бере ся до роботи, або про несьмілого, що незручно бере щось дароване йому.

14. Бери вороги під ноги! (Кот.)
Взяти когось під ноги — символічно: одержати над ним перевагу, знехтувати його.

15. Бери, Гавриле, щоб другі не з'їли. (Залїсє)
Бери тут у значіню: бери страву з миски.

16. Бери, гадки не май! (Наг.)
Коли хтось вагаєть ся, чи брати якусь річ, що до якої почуває певні сумніви.

17. Бери го з гори! (Наг.)
Не дай ся, виступай проти него остро, погрози йому або й побий.

18. Бери, де можна брати; бреши, аби за брехню платили. (Залїсє)
Іронїчне правило мудрости, яке зрештою многі виконують аж надто буквально.

19. Бери, коли дают! (Наг.)
Заохота несьмілому або нерішучому. Пор. Adalb. Brać 5.

20. Бери людське в зуби! (Наг.)
В жартливій формі висловлена серіозна думка: бери собі приклад з людей, переймай уживані між людьми товариські форми.

21. Бери мара! (Гнїдк.)
Вислов зневохоти, коли якусь річ уважаємо пропащою.
22. Бери на бороду. (Наг.)
Жартливо, зам. на борґ.
23. Бери на ко́ти тай коти́ далї. (Наг.)
Гра слів, основана на подвійнім значіню слова ко́ти (Katzen і Rollstäbe).
24. Бери собі синку й свинку, аби тобі мила була. (Сор.)
Говорить добродушна мати, коли її син напирає ся сватати сю а не иньшу дівчину; може мати й іронїчне значінє, коли та дівчина не до вподоби матери.
25. Бери тото, що-с під плотом лишив, а не до мене сї будеш брати! (Наг.)
Відповіла доросла дївка парубкови недолїткови, що пробував зачепити її.
26. Бери, чорте, груш, а мене не руш! (Дар.)
Переносне реченє: лихому, напасливому чоловікови треба іноді дати відчіпного, щоб позбути ся більшого клопоту.
27. Бери чорте, що твоє! (Наг.)
Говорять, коли пропало щось непотрібне або згибла чи як будь пропала якась погана, нездарна людина.
28. Бери, що дают. (Наг.)
Scil. а то не дадуть і того. Пор. Wand. I, 95 (Annehmen 1).
29. Бери, що можеш! (Наг.)
Розуміє ся там, де можна взяти що небудь. Німець каже: Nimm, weil du kannst, Wand. III, 982 (Nehmen 41), weil у значіню: доки.
30. Беріт і на мене ся дивіт. (Замул.)
Хтось заохочує иньших, щоб ішли за його прикладом.
31. Беріт його на тачки, везїт його в бодачки. (Наг.)
Приспівують дїти возячи ся на тачках. Віршик вирваний із жартливої колядки про якогось Предвічного, сїльського збиточника, пор. Чуб. Труды III, 425—6.
32. Беру то на себе (Наг.)
Себ-то: приймаю се на свій рахунок, беру на себе одвічальність за се дїло.
33. Брати на кого. (Гнїдк.)
Значінє неясне; може брати = затягати довг на чий рахунок, а може: церк. брати = бороти, воювати, ремствувати на кого.
34. Вже би я брав, коби лиш хто дав. (Наг.)
Відповідь бідака на питанє, чи брав би се або те.
35. Все о бери, а мене лиши. (Ільк.)
Так характеризують нездарного, тупоумного, заскорузлого чоловіка, якому все байдуже, крім власного я в найтїснїйшім значіню.
36. Всьо бим брав, коби лиш не буки. (Наг.)
Брати буки, себ-то побої. Жартлива засторога, якою обмежають приємність браня.
37. Лекше брати, як віддавати. (Наг.)
Бере чоловік звичайно весело, з надїєю на лїпший час, а віддає нераз зломаний клопотами. Пор. Adalb. Brać 16, 19, 21; Zátur. X, 1147; Wand. III, 982 (Nehmen 35).

38. Любив би брати, а не любит дати. (Наг.) Любиш... люби й... (Кол.)
Про скупого, захланцого.
39. Набереш, аж не зможеш нести. (Наг.)
Знач. набереш бійки або загалом набереш ся лиха.
40. Набереш такого, що ніхто ти не відбере. (Наг.)
Знач. набють.
41. Набрав ся богатих, та убогим кидає. (Ільк.) Набрав дідько... (Наг.)
Говорить бідний чоловік, коли впаде, зашпотає ся, немов то се чорт кинув його, не хотячи брати з собою, бо вже має досить богачів.
42. Набрав як дід у торбу. (Лучак.)
Жартливо: набрав ся бійки або наслухав ся лайки тай пішов.
43. Набрав як дурний онуч. (Кольб.)
Набрав непотрібних, маловартих річей, дрантя замісь чогось вартнійшого.
44. Не бери на-під силу, абис не урвав хрущ тай жилу. (Комар.)
На-під силу тут у значіню: по над силу; хрущ = хрящ у хребетнім стовпі.
45. Не берут тебе, Тацю, тілько твою працю. (Стоян.) ...тебе берут... іно... (Папір.)
Говорять, коли виходить заміж старша, невродлива дївка з богатим приданим.
46. Не на то він брав, аби віддавати. (Наг.)
Говорять про злодія, коли дехто висловлює надію, що він покає ся й підкине.
47. Не штука брати, штука віддати. (Кол.)
Остерігають перед легкомисним затяганєм довгів, яких сплата иноді буває неможливою. Пор. Zàtur. X, 1082.
48. Нї бере, нї кладе. (Лучак.)
Говорять про неробу, лїнивого та недбалого.
49. Нї бери го, нї лиши го. (Наг.)
Такий напастливий, невстрійливий та непосидючий, — звичайно про малу дитину. Пор. Гільф. 112.
50. Поберім сї, небого: ти маєш мало, а я й того. (Городок) ...в тебе мало, в мене не много. (Наг.)
Жартливо, коли женять ся вбогі.
51. Так го ся то бере, як сухий горох до твердої стіни. (Корч.)
Так він про те дбає, так того слухає, пор. висше ч. 5.
52. Тебе анї з собов ни бери, анї дома ни лиши. (Кольб.)
Первісно про непосидючу, плаксиву дитину; переносно загалом про напасливого або вередливого чоловіка, якому нїчим не можна догодити.
53. У єдного бере, другому дає. (Кол.)
Говорять найчастїйше про воду, часом про злодія. Пор. Adalb. Brać 15; Wand. III, 983 (Nehmen 78)
54. Хапайте, беріт ся, бо не хутко трапит ся! (Дар.)
Жартливо, коли закохана пара налягає на родичів, щоб швидко справляли весїлє.
55. Хто бере, руки й ноги дає. (Гнїдк.)
Хто затягає довг, віддає вірителеви свою свободу, немов би накладав на себе пута, бо від тепер мусить дбати, щоб позбути ся своїх зобовязань. Зрештою

не всї так глубоко беруть собі до серця ті зобовязаня, див. далї Позика. Пор. нїм. Wer nimmt, verpfändet sich, Wand. III, 983 (Nehmen 63).

56. Хто бере, свою матірь проклинає; як віддає, мою споминає. (Гнїдк.)

Як позичає, то нарікає на тяжкі відносини, падькає: „Ой моя матїнко, на що ти мене породила на таку біду!“ А як віддає, то коли не голосно, то в дусї клине вірителя: „Щоб тобі чорти матірь мордували“ чи як там. Дуже тонка психольоґічна обсервация з пессімістичним відтїнком. Пор. Adalb. Brać 29.

57. Хто не бере, тому лекше. (Ільк.)

Себ-то: хто може обійти ся без затяганя довгу або яких будь зобовязань.

Братова. 1. Братова, три дни хату не мела, мого брата ізвела. (Наг.)

Насьміх зовицї над недбалою, негосподарною братовою.

Бреха. 1. А брехо, брехо! (Наг.)

З докором, обертаючись до чоловіка, якого обличили в брехнї, в широню спльоток.

2. Бреха брехов, митка митков. (Наг.)

Згірдно про чоловіка, якого вже знають як брехливого, коли виявилась якась нова його брехня.

Брехати. 1. А брехав бис зарівно з псами, коли мінї старшому брехню завдаєш! (Берез.)

Докоряє старий молодому, коли сей поважить ся де в чім заперечити його словам.

2. Ану збреши як стоїш, не нагадуючи ся! (Наг.)

Жартливо, говорять до відомого в селї брехуна, розумієть ся, коло його социяльне становище позволяє говорити з ним так без церемонїї.

3. Ану починай брехати. (Наг.)

Іронїчно, коли хтось говорячи вже почав забріхуватись.

4. А то бреше, як з книжки читає. (Сор.)

Знач. бреше гладко і складно. Пор. нїм. Er lügt wie gedruckt, Wand. III, 271 (Lügen 167); Даль. I, 233.

5. Брехали твого батька сини, тай ти з ними. (Явор.)

Коли в сварцї один одному скаже: Брешеш! то сей другий так відповідає йому, мовляв: ти сам брехун і твоя рідня.

6. Брехати не моє ремесло. (Гнїдк.)

Ремесло тут у значіню постійного занятя, привички. Брехане як ремесло див також Adalb. Kłamca 6.

7. Брехати — не ціпом махати. (Ільк.)

Знач. не тяжка робота, що вимагає значного засобу сили. Те саме Чуб. I, 236; Ном. 6815; Wand. III, 266 (Lügen 45, 46); Даль. I, 235.

8. Бреше, аж му ся з під носа курит. (Гнїдк.) ...з очей... (Лучак.)

Ассоціяция ідей, що висловилась у тій поговірцї, менї не ясна, хоч поговірка розповсюджена скрізь. В Українї: Бреше, аж за ним курить ся (Чуб. I, 236) пор. Adalb. Kłamać 5, Łgać 11, 12; нїм. Er lügt, dass ihm der Dampf zum Maule herausgeht, див. Wand. III, 273 (Lügen 201, 203, 205).

9. Брешеш як пес. (Бар.)

Поговірка повстала з подвійного значіня слова брехати: bellen i lügen. Пор. Adalb. Kłamać 10, Łgać 23; Zátur. V, 199.

10. Бреше, як календар. (Явор.)
Календарі, себ-то поміщувані в польських календарях від XVIII в. заповіді слоти і погоди, основані на якихсь припадкових здогадах та ворожбах, аж надто часто оказувались брехливими; відси пішла й отся поговірка і деякі анекдоти, пор. далї Календарь. Те саме у Поляків Adalb. Łgać 18; Wand. III, 271 (Lügen 161, 241); Дик. 1081.

11. Бреше як пес на місяць. (Збар.)
Знач. без причини, з зависти або безсильної злости. Пор. лат. Ut canis ad lunam latras (Beb. 145); Wand. I, 309 (Bellen 4).

12. Бреши здоров! (Наг.)
Такою фразою церебивають бесїду чоловіка, який оповідає щось неймовірне або відповідають чуючи якусь несподївану повину. Пор. Даль. I, 232.

13. Бреши, Йване, як стоїш! (Лучак.)
Як стоїш або як стій знач. зараз, без приготованя, ex tempore. Пор. висше ч. 2. Пор. польське: Na jednej nodze stojąc dziesięć razy skłamać (Adalb. Kłamać 17); пор. Wand. III, 272 (Lügen 172).

14. Бреши та не забріхуй сї. (Наг.)
Іронїчно: бреши, але так, щоб не від разу пізнати брехню. Пор. російське: Ври да знай мѣру (Даль. I, 230, 235); Чуб. I, 236; Osm. Spr. 488.

15. Бреши, що сї влїзе! (Наг.)
Жартлива заохота до брехання. Пор. Adalb. Kłamać 7.

16. Брешіт, брешіт, будете книші їсти. (Бар.)
Так передразнював дяк питомцїв духовної семінариї, чуючи як вони вчили ся „гебраїки" і читаючи Письмо сьв. завше починали словом „берешіт", яким починає ся перша гл. книги Битія. Анекдоту див. Barącz, Bajki 41.

17. Брешіт поки сьвіта тай сонця, а я вже більше не буду. (Пужн.)
Дякував чоловік сусїдови, що його брехнею увільнив з арешту, куди він попав за невдалу брехню, пор. Етн. Зб. VI, 329. „Поки сьвіта-сонця" звичайна формула на означене необмежено довгого часу, в роді церковного „во віки віков".

18. Брешут вороги як пси. (Сор.)
Говорить дївчина, про яку пустили якусь неславу. Пор. висше ч. 9.

19. В живі очи береше. (Ільк.)
Знач. бреше в присутности того, хто знає дійсну правду, бачив, як було дїло. „В живі очи" — давнїй юридичний термін, пор. Adalb. Kłamać 20.

20. І збрехати добре не кождий потрафит. (Наг.)
Тупоумний, просторікий чоловік не потрафить збрехати; таких селяне не дуже поважають; навпаки, нераз люблять і шанують таких, що вміють складно збрехати в потребі, пор. закінчене піснї:

Як Гандзуню не любити,
Кой ся вміє вимовити?
Як Гандзуню не кохати,
Кой ся вміє вибрехати? (Наг.)

Німець каже: Die Lüg' darf gelehrter, die Wahrheit einfältiger Leut, див. Wand. III, 253 (Lüge 19).

21. І під столом не вибрешеш ся. (Ільк.)
На яку казку, що вияснювала б сю поговірку, натякає Ількевич, сього не

знаємо. Натомісь аж надто звісний був і у нас звичай польських панів, заставляти брехуна, клеветника відбрехати під столом пущену брехню собачим голосом. У XVIII в. бувало й так, що заставляли возних відбріхувати немилі панови урядові документи, позви і т. и. Те саме Ном. 6797.

22. Йому так збрехати, як хліба з маслом іззїсти. (Наг.)

Знач. легко, з охотою бреше. Загальнїйше в нїм. Lügen und Brotessen sind gemeine Dinge, див. Wand. III, 266 (Lügen 56); Нос. 452; Даль. I, 231.

23. Маєш брехати, лїпше нїмим остати. (Комар.)

Поговірка якогось строгого моралїста.

24. Мій батько не брехав і менї не казав. (Явор.)

Відповідає веселий чоловік на закид: брешеш.

25. На всї заставки брехати. (Гнїдк.)

Порівнанє узяте з мельницкої практики: на всї заставки пускає воду мельник, щоб усї колеса обертали ся. Пор. Даль. I, 232.

26. Не бреши, песику, не бреши! Твій пан старший, тай не бреше. (Наг.)

Первісно справдї до пса, звісно, жартом; та переносно до панських слуг. Сильнїйша іронїя в нїм. Leug nicht, armer Mann, es stehet grossen Herren an, див. Wand. III, 265 (Lügen 15, 16).

27. Не бреши, як не вмієш. (Пужн.)

І брехати треба вміючи, пор. висше ч. 20., а також Етн. Зб. VI, 329.

28. Нїби то брехати — ціпом махати? (Орел.)

Брехане не тяжка робота, пор. висше ч. 7.

29. Оббрехали мі вороги від ніг до голови. (Наг.)

Конкретне розуміне брехнї мов якогось болота, що ним можна обкидати чоловіка.

30. Старому лишень брехати, а богачеви красти. (Туглуків)

Бо богач як украде, то до него нїхто не піде трясти, а старий як збреше, то кождий скаже: „Та такий старий, тай аби ще брехав!“ (Поясненє оповідача).

31. Так му любо брехати, як меду полизати. (Наг.)

Говорять про такого, що привик брехати навіть там, де того зовсїм не треба.

32. Тамтой брехав, а ти підбріхуєш. (Лучак.)

Говорять такому, хто недотепно бреше і покликаєть ся на сьвідоцтво когось неприсутного. Пор. Adalb. Brechać 2.

33. То не як будь набрехано. (Кол.)

Се брехня хитро сплетена, яку не легко розплутати.

34. То якийсь не брехав, але правду казав. (Наг.)

Поговірка, якою попереджають зацитоване якоїсь приповідки в розмові.

35. Хто бреше, тому лекше; хто пьи, той свиньи. (Стан.)

Хто не вміє брехати, часто стягає на себе закид нечемности.

36. Хто бреше, тому лекше, а хто правдою жиє, тому дихати не дає. (Белел.)

Дуже часта житєва обсервация, що брехливий чоловік дає собі лекше раду від безумовно чесного і правдомовного.

37. Хто бреше, тому лекше, а хто правдує, тот бідує. (Кольб.) ...того здує. (Печен.)

Говоренє правди без огляду на обставини часто доводить чоловіка, особливо бідного, до біди. Подібне і у Нїмців: Wer lügen und betrügen kann, der ist

10. **Бреше, як календар.** (Явор.)
Календарі, себ-то поміщувані в польських календарях від XVIII в. заповіді слоти і погоди, основані на якихсь припадкових здогадах та ворожбах, аж надто часто оказувались брехливими; відси пішла й отся поговірка і деякі анекдоти, пор. далї Календарь. Те саме у Поляків Adalb. Łgać 18; Wand. III, 271 (Lügen 161, 241); Дик. 1081.

11. **Бреше як пес на місяць.** (Збар.)
Знач. без причини, з зависти або безсильної злости. Пор. лат. Ut canis ad lunam latras (Beb. 145); Wand. I, 309 (Bellen 4).

12. **Бреши здоров!** (Наг.)
Такою фразою перебивають бесїду чоловіка, який оповідає щось неймовірне або відповідають чуючи якусь несподївану новину. Пор. Даль. I, 232.

13. **Бреши, Йване, як стоїш!** (Лучак.)
Як стоїш або як стій знач. зараз, без приготовання, ex tempore. Пор. висше ч. 2. Пор. польське: Na jednej nodze stojąc dziesięć razy skłamać (Adalb. Kłamać 17); пор. Wand. III, 272 (Lügen 172).

14. **Бреши та не забріхуй сї.** (Наг.)
Іронїчно: бреши, але так, щоб не від разу пізнати брехню. Пор. російське: Ври да знай мѣру (Даль. I, 230, 235); Чуб. I, 236; Osm. Spr. 488.

15. **Бреши, що сї влїзе!** (Наг.)
Жартлива заохота до брехання. Пор. Adalb. Kłamać 7.

16. **Брешіт, брешіт, будете книші їсти.** (Бар.)
Так передразнював дяк питомців духовної семінарії, чуючи як вони вчили ся „гебраїки“ і читаючи Письмо сьв. завше починали словом „берешіт“, яким починає ся перша гл. книги Битія. Анекдоту див. Barącz, Bajki 41.

17. **Брешіт поки сьвіта тай сонця, а я вже більше не буду.** (Цужн.)
Дякував чоловік сусїдови, що його брехнею увільнив з арешту, куди він попав за невдалу брехню, пор. Етн. Зб. VI, 329. „Поки сьвіта-сонця“ звичайна формула на означене необмежено довгого часу, в родї церковного „во віки віков“.

18. **Брешут вороги як пси.** (Сор.)
Говорить дївчина, про яку пустили якусь неславу. Пор. висше ч. 9.

19. **В живі очи береше.** (Ільк.)
Знач. бреше в присутности того, хто знає дїйсну правду, бачив, як було дїло. „В живі очи“ — давнїй юридичний термін, пор. Adalb. Kłamać 20.

20. **І збрехати добре не кождий потрафит.** (Наг.)
Тупоумний, просторікий чоловік не потрафить збрехати; таких селяне не дуже поважають; навпаки, нераз люблять і шанують таких, що вміють складно збрехати в потребі, пор. закінчене пісні:

Як Гандзуню не любити,
Кой ся вміє вимовити?
Як Гандзуню не кохати,
Кой ся вміє вибрехати? (Наг.)

Німець каже: Die Lüg' darf gelehrter, die Wahrheit einfältiger Leut, див. Wand. III, 253 (Lüge 19).

21. **І під столом не вибрешеш ся.** (Ільк.)
На яку казку, що виясновала б сю поговірку, натякає Ількевич, сього не

знаємо. Натомість аж надто звісний був і у нас звичай польських панів, заставляти брехуна, клеветника відбрехати під столом пущену брехню собачим голосом. У XVIII в. бувало й так, що заставляли возних відбріхувати немилі панови урядові документи, позви і т. и. Те саме Ном. 6797.

22. **Йому так збрехати, як хліба в маслом іззїсти. (Наг.)**
Знач. легко, з охотою бреше. Загальнїйше в нїм. Lügen und Brotessen sind gemeine Dinge, див. Wand. III, 266 (Lügen 56); Нос. 452; Даль. I, 231.

23. **Маєш брехати, лїпше нїмим остати. (Комар.)**
Поговірка якогось строгого моралїста.

24. **Мій батько не брехав і менї не казав. (Явор.)**
Відповідає веселий чоловік на закид: брешеш.

25. **На всї заставки брехати. (Гнїдк.)**
Порівнанє узяте з мельницкої практики: на всї заставки пускає воду мельник, щоб усї колеса обертали ся. Пор. Даль. I, 232.

26. **Не бреши, песику, не бреши! Твій пан старший, тай не бреше. (Наг.)**
Первісно справдї до пса, звісно, жартом; та переносно до панських слуг. Сильнїйша іронїя в нїм. Leug nicht, armer Mann, es stehet grossen Herren an, див. Wand. III, 265 (Lügen 15, 16).

27. **Не бреши, як не вмієш. (Пужн.)**
І брехати треба вміючи, пор. висше ч. 20., а також Етн. Зб. VI, 329.

28. **Нїби то брехати — цїпом махати? (Орел.)**
Брехане не тяжка робота, пор. висше ч. 7.

29. **Оббрехали мі вороги від ніг до голови. (Наг.)**
Конкретне розуміне брехнї мов якогось болота, що ним можна обкидати чоловіка.

30. **Старому лишень брехати, а богачеви красти. (Туглуків)**
Бо богач як украде, то до него нїхто не піде трясти, а старий як збреше, то кождий скаже: „Та такий старий, тай аби ще брехав!" (Поясненє оповідача).

31. **Так му любо брехати, як меду полизати. (Наг.)**
Говорять про такого, що привик брехати навіть там, де того зовсїм не треба.

32. **Тамтой брехав, а ти підбріхуєш. (Лучак.)**
Говорять такому, хто недотепно бреше і покликаєть ся на сьвідоцтво когось неприсутного. Пор. Adalb. Brechać 2.

33. **То не як будь набрехано. (Кол.)**
Се брехня хитро сплетена, яку не легко розплутати.

34. **То якийсь не брехав, але правду казав. (Наг.)**
Поговірка, якою попереджають зацитоване якоїсь приповідки в розмові.

35. **Хто бреше, тому лекше; хто ньи, той свиньи. (Стан.)**
Хто не вміє брехати, часто стягає на себе закид нечемности.

36. **Хто бреше, тому лекше, а хто правдою жиє, тому дихати не дає. (Белел.)**
Дуже часта житєва обсервация, що брехливий чоловік дає собі лекше раду від безумовно чесного і правдомовного.

37. **Хто бреше, тому лекше, а хто правдує, тот бідує. (Кольб.) ...того здує. (Печен.)**
Говоренє правди без огляду на обставини часто доводить чоловіка, особливо бідного, до біди. Подібне і у Нїмцїв: Wer lügen und betrügen kann, der ist

noch oft der beste Mann, пор. Wand. III, 269 (Lügen 126); „der beste Mann“ треба розуміти очевидно іронїчно, в дусї тих, кому та брехня приємна або користна.

38. **Хто вміє брехати, той вміє і красти. (Мінч.) ...уміє й... (Петр.)**
Брехливість — прикмета зіпсованого характеру і слабкого сумлїня; відси до злодїйкуватости дуже недалеко. Те саме Ном. 6813; Wand. III, 256 (Lügen 87); тамже 265 (Lügen 11, 61, 111); Čelak, 67; Даль. I, 236.

39. **Хто збреше, той понесе, а хто правду повість, той і не попоїсть. (Стрільб.)**
Основано на оповіданю про якихсь подорожнїх, із яких один зручним підбріхуванєм здобув собі ласку господаря і не тільки погостив ся, а ще й одержав дарунки, а другий за говорене голої і немилої правди не дістав нїчого. Пор. оповіданє про гостину вовка й лиса у малпи в середньовіковій поемі „Roman de Renart“ та „Reineke Fuchs“, див. мою перерібку „Лис Микита, 2 вид. і увагу до сего епізоду. Пор. російське: Что солжешъ, то и поживешъ (Даль. I, 227).

40. **Хто раз збрехав, тому й правдї не вјирьит. (Наг.)**
Спостережене давнє, нераз висловлюване в оповіданях, байках і приповідках. Пор. Adalb. Kłamać 14; Kłamca 3; Wand. III, 260 (Lüge 194); тамже 268 (Lügen 109); Даль. I, 226.

41. **Хто раз збреше, тому не вірят. (Городен.)**
Пор. попереднє ч., а також Ном. 6801; Wand. III, 268 (Lügen 106); Čelak. 66.

42. **Що дихне, то брехне. (Наг.) Що дхне — брехне. (Гнїдк.)**
Говорять про брехуна, загалом про чоловіка, якому нї в чім не можна няти віри. Пор. польське: Co słowo, to kłamstwo (Adalb. Kłamstwo 13); нїм.: Er thut zehen Lügen in einem Athem, див. Wand. III, 262 (Lüge 247); тамже 270 (Lügen 153); хорв. Laže kad zine (Čelak. 538); Даль. I, 232.

43. **Як би не збрехав, то би му язик кілком став. (Наг.)**
Іронїчно про брехуна, який не може обійтись без того, щоб не збрехати.

44. **Я нїколи не брешу, хиба часом неправду скажу. (Доброс.)**
Жартливе очищенє від закиду брехливости, з натяком на подвійне значінє слова брехати: lügen і bellen, отже тут: Ich belle nie, sondern sage manchmals eine Unwahrheit. Не меньше жартливо та більше злобно у Нїмцїв: Man findet keine Lüge in seinem Munde, ausgenommen wenn er spricht, Wand. III, 263 (Lüge 262); Даль. I, 230.

Брехливий. 1. **Брехливому по смерти язик шилами колют. (Дрог.)**
Взято з якогось оповіданя про кари, які по смерти ждуть грішників, у дальшій лїнїї з якогось писаного жерела в роді популярного у нас „Хожденія Богородицы по мукамъ“.

2. **Брехливому псу хлїба дают. (Наг.)**
Іронїчно, коли брехливий чоловік одержав якусь користь із своєї брехнї.

3. **Брехливу собаку дальше чути. (Ільк.)**
Слїд доповнити: так і брехливий чоловік пускає далеко фальшиві поголоски. Те саме Ном. 6818.

Брехня. 1. **Брехнев увесь сьвіт перейдеш, а назад не вернеш. (Наг.)**
Бо брехнї раз вірять, а другий раз уже не хочуть. Пор. Чуб. I, 236; Ном.

6804; Adalb. Kłamstwo 2; Wand. III, 258 (Lüge 150, 151, 161); Wahl II, 27; Нос. 334.

2. Брехнею не відбрешеш ся. (Явор.)
Значінє не зовсім ясне, або в тексті пропущено, від чого не відбрешеш ся, прим. від смерти, від хороби, від нещастя то-що. Пор. Ном. 6796.

3. Брехнею цілий сьвіт перейдеш, а правдою ані до порога. (Тереб.)
Пессімістичний погляд на силу брехні а безсильність правди в людських відносинах. Нім. Die Lügen kommen mit krummen Füssen durch das ganze Land, див. Wand. III, 254 (Lüge 42); тамже 267 (Lügen 81).

4. Брехньи му на здоровји виходит. (Наг.)
Говорять про брехливого чоловіка, який задля своїх брехень не почуває ні сорому ні докорів сумлїня.

5. Брехня лиш раз їсть колач. (Орел.)
Коли перший раз її чують, то вона їм подобаєть ся, її шанують і гостять; за другим разом, навчені досьвідом, уже не дають їй чести.

6. Брехня правди не любит. (Замул.)
Антропоморфно-дуалїстичне розумінє суперечности між брехнею і правдою. Пор. Adalb. Kłamstwo 1.

7. Брехню на мене пустили. (Наг.)
Тут брехня увляєть ся в виді якихсь собак, що гонять за чоловіком.

8. Вони там меже собов бріхні трут. (Косс.)
На якій ассоцияциї ідей полягає зворот „терти бріхні", для мене неясно. Пор. німецьке Eine Lüge schmieden і под. Wand. III, 261 (Lüge 228) і Lugen färben, тамже 262 (Lüge 259).

9. З брехні не мрут, та вже більше віри не ймут. (Лев. Ільк.)
Значінє двояке: 1) оббрехані або ті, що вірили брехням, не вмирають від чужої брехні, але другий раз не вірять уже і 2) ті що брешуть, не вмирають від того, тілько що їм потім люде не вірять. Те саме Ном. 6805; пор. Wand. III, 253 (Lüge 4): An der ersten Lüge ist noch niemand gestorben, де значінє зближене до нашого 2); Čelak. 66; Сим. 2151; Нос. 313; Даль. I, 236.

10. На брехні сьвіт не стоїт. (Гнідк.)
Знач. є ще й правда в сьвіті.

11. Не на брехні сьвіт стоїть. (Ільк.)
Брехня річ круха і минуща; значить „сьвіт", себ-то людське товариське житє мусить стояти на чімсь твердшім, тривкійшім, на правді й справедливости. Те саме Ном. 6806.

12. Я за людськов брехнев від хати до хати не піду. (Наг.)
Знач. не буду перед кождим толкувати ся і простувати того, що набрехано на мене.

Бридити ся. 1. Бридит сї, як пес солонинов. (Наг.)
Жартливо про пажирливого, захланного. Пор. Adalb. Brzydzić się 2.

2. Збридив си кумпанїю. (Наг.)
Знач. відцурав ся товариства.

3. Тим сї бриджу, що коло бридкого сиджу. (Цен.)
Неприємний, влазливий сусїд може збридити чоловікови цїлу гостину.

Бридкий. 1. Бридкий, аж блювати сї хоче. (Наг.)
Сильний вислов почутя обридженя.
2. Бридкий, як здохлий пес. (Наг.)
Усяка здохлятина в нар. розуміню — нечисть і погань. Пор. Adalb. Brzydki 4.
3. Бридкий як ніч. (Наг.)
В народньому розуміню день — сьвітло, краса, а ніч — темнота, погань. Пор. Adalb Brzydki 3.
Бридко. 1. Бридко ми сї на нього й подивити. (Наг.)
Звичайний вислов почутя обридженя або нехітї.
Бриднути. 1. Збридла ми власна хата. (Наг.)
Говорив чоловік, що мав сварливу жінку.
Бридь. 1. Там така бридь, що й плюнути не варто. (Наг.)
Згірдно, про фізичну або й моральну погань.
2. Там то бридь, най Бог боронит! (Наг.)
Сильний вислов обридженя.
Бризнути. 1. Бризнув му в живі очи. (Наг.)
Бризнув, знач. сказав якесь прикре, правдиве або зухвале слово.
Брикати. 1. Брикає в нїм обрік. (Наг.) ...вівсик. (Яс. С.)
Говорять про коня годованого вівсом, коли він бігає та рветь ся в упряжи.
2. Брикає на чужім хлїбі. (Наг.)
Говорять про дармоїда, що починає собі з-горда або загалом удає великого пана.
3. Брикає як тельи на мотузку. (Наг.) ...як поросьи на орчику. (Наг.)
Насьміх над таким, що гороїжить ся не маючи до того нїякої підстави.
4. Збрикали сї конї. (Наг.)
Знач. сполошили ся, розбігали ся. Жартливо до дитини, коли біжить і впаде.
5. Не будеш брикати, як прийде сї хлїбець з торби смикати. (Яс. С.)
Знач. коли зійдеш на жебрака, то перестанеш гороїжити ся та вдоволяти всякі свої забаги.
Бриндзя. 1. Бє бриндзю в дзюраву бербеницю. (Луч.) Бий ... діжку! (Мінч.)
Знач. бідує, надармо силкує ся звязати кінцї з кінцями.
2. Бриндзю бити. (Гнїдк.)
Бідувати. На основі якої ассоциациї ідей повстала ся поговірка і покревні з нею, не вмію сказати. Пор. Нос. 264.
3. Там у нього в хатї бриндзя така, що крий Боже! (Льв.)
Бриндзя — властиво овечий сир, тут біда, недостаток.
Бринькач. 1. Де бринькачі, там і слухачі. (Тереб.) Коби... будут... (Наг.)
Бринькачі — гроші. Знач. богатого всї радо слухають. Пор. Adalb. Brząkacz 1.
Бристи. 1. Брив, брив, а при березї впав. (Кривор.)
Говорять про чоловіка, якого постигло лихо в хвилї, коли надіяв ся повної поправи своєї долї.
2. Вбрив сми в нещьистьи. (Кривор.)
Нещастє уявлено тут як якась ріка або калюжа.
3. Шо тобі набрило на голову? (Кривор.)
Яка думка зародилась у тебе в голові? Народня уява представляє всяку нову

думку, що зароджує ся в людській голові, не як внутрішній, орґанічний витвір самого чоловіка, але як щось наслане, нанесене з боку, посторонньою силою.

Бритва. 1. Бритву ми до горла прикладаєш! (Наг.)

Коли хтось змушує чоловіка зробити щось таке, що сей чоловік признає для себе шкідливим, пагубним.

Брич. 1. Ще я тебе щербатим бричом виголю! (Кол.)

Знач. дам ся тобі в знаки, зумію тобі докучити. Брич — бритва.

Брід. 1. Не спитавши перше броду не лізь прямцем у воду. (Ільк.) Не спитавши броду не сунь ся... (Гнідк.) ...не пхай сї... (Наг.) ...тай шусть у... (Кол.)

Осторога необережному чоловікови, що починає роботу не обчисливши ся з силами і обставинами. Пор. старор. Сим. 1383 і Нос 366.

Брідня. 1. Не що дня брідня. (Ільк.)

Значінє приповідки незрозуміле для мене; мб. не що дня дурниця (польське brednia) трапить ся.

Бровар. 1. Броваром го чути. (Дрог.)

Знач. пяний, чути від него горівку чи пиво. Бровар, з нїм. Brauhaus.

Бродити. 1. Вже я тобі відброджу свою чьистку. (Наг.)

Дам, що тобі належить ся; з погрозою: віддячусь тобі за свою кривду.

Бродський. 1. Бродська хустка — виділа Броди так як я. (Наг.)

Правдиві бродські хустки, тоб-то довожені до Бродів зі сходу, мали колись славу серед нашого народа, поки їх не витиснули німецькі лихі фабрикати, що наслїдували кольор і рисунок правдивих.

2. Ой ти бродська холєро! (Льв.)

В р. 1831 прийшла холєра до Галичини з півночи, через граничне місто Броди. Відси пішло, що поганого, ненависного чоловіка називають бродською холєрою.

Брость. 1. Коби я сї на сьвіжу брость вилабудав! (Наг.)

Знач. коби менї перебути зиму, дождати весни! — говорить бідний чоловік, якому докучає зима. Брость — молоді гильки.

Бу. 1. Бу на бу, му на му. (Гнідк.)

„Бу“ — наслїдуванє голосу бугая, а „му“ — голосу корови; перше символїчно означає бутну, горду вдачу, а друге покірну, мягку. Знач. против гордого, зухвалого і я потрафлю бути таким самим, а з добрим і я добрий.

Буба. 1. Бубу зробити. (Наг.)

Буба в дитячім жарґонї боляче місце, боляк, отже буду зробити — вдарити, побити.

2. За малу бубу дав пан шубу. (Цен.)

Говорить сїльська дівчина, що за страчений вінок одержала від пана богатий дарунок.

Бувалий. 1. Бувалий чоловік: бував за столом і під столом. (Наг.)

Жартливо про чоловіка, що любить хвалити ся своїми пригодами і знайомостями. В укр. Бував на конї і під конем (Чуб. I. 236; Ном. 5776).

Бувати. 1. Бував меже людьми. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що знає звичай, порядок. Пор. Wand. III (Leute 107).

2. Бував по дворах, бо до хати не пускали. (Терноп.)

Бридкий. 1. Бридкий, аж блювати сї хоче. (Наг.)
Сильний вислов почутя обридженя.
2. Бридкий, як здохлий пес. (Наг.)
Усяка здохлятина в нар. розуміню — нечисть і погань. Пор. Adalb. Brzydki 4.
3. Бридкий як ніч. (Наг.)
В народньому розуміню день — сьвітло, краса, а ніч — темнота, погань. Пор. Adalb Brzydki 3.

Бридко. 1. Бридко ми сї на нього й подивити. (Наг.)
Звичайний вислов почутя обридженя або нехітї.

Бриднути. 1. Збридла ми власна хата. (Наг.)
Говорив чоловік, що мав сварливу жінку.

Бридь. 1. Там така бридь, що й плюнути не варто. (Наг.)
Згірдно, про фізичну або й моральну погань.
2. Там то бридь, най Бог боронит! (Наг.)
Сильний вислов обридженя.

Бризнути. 1. Бризнув му в живі очи. (Наг.)
Бризнув, знач. сказав якесь прикре, правдиве або зухвале слово.

Брикати. 1. Брикає в нім обрік. (Наг.) ...вівсик. (Яс. С.)
Говорять про коня годованого вівсом, коли він бігає та рветь ся в упряжи.
2. Брикає на чужім хлїбі. (Наг.)
Говорять про дармоїда, що почиває собі з горда або загалом удає великого пана.
3. Брикає як тельи на мотузку. (Наг.) ...як поросьи на орчику. (Наг.)
Насьміх над таким, що гороїжить ся не маючи до того вілної підстави.
4. Збрикали сї коні. (Наг.)
Знач. сполошили ся, розбігали ся. Жартливо до дитини, коли біжить і впаде.
5. Не будеш брикати, як прийде сї хлїбець з торби сикати. (Яс. С.)
Знач. коли зійдеш на жебрака, то перестанеш гороїжити ся та вдоволяти всякі свої забаги.

Бриндзя. 1. Бє бриндзю в дзюраву бербеницю. (Луч.) Бий ... діжку! (Мінч.)
Знач. бідує, надармо силкує ся звязати кінцї з кінцями.
2. Бриндзю бити. (Гнїдк.)
Бідувати. На основі якої ассоциациї ідей повстала ся поговірка і покревні з нею, не вмію сказати. Пор. Нос. 264.
3. Там у нього в хаті бриндзя така, що крий Боже! (Льв.)
Бриндзя — властиво овечий сир, тут біда, недостаток.

Бринькач. 1. Де бринькачі, там і слухачі. (Тереб.) Коби... будут... (Наг.)
Бринькачі — гроші. Знач. богатого всї радо слухають. Пор. Adalb. Brząkacz 1.

Бристи. 1. Брив, брив, а при березї впав. (Кривор.)
Говорять про чоловіка, якого постигло лихо в хвилї, коли надіяв ся повної поправи своєї долї.
2. Вбрив сми в нешьистьи. (Кривор.)
Нещастє уявлено тут як якась ріка або калюжа.
3. Шо тобі набрило на голову? (Кривор.)
Яка думка зародилась у тебе в голові? Народня уява представляє всяку нову

4. Бузьок пан, каштелян, украв шило і жупан. (Явор.)

Кричать за бузьком бачучи, як він ходить по болоті.

Бук. 1. Буком того, хто не боронит свого. (Борис.) ...не пильнує... (Терноп.)

Хто не дбає про свою власність або про своє право, той у народньому погляді заслугує не на співчуте, а на погорду або на кару.

2. До нього без бука й не приступай! (Наг.)

Знач. такий сердитий, зарозумілий. Пор. Brzoz. Kij 10; Adalb. Kij 22.

3. Коло бука велика мука. (Ільк.)

Значінє неясне для мене: чи ходить тут о рубанє бука в лісї, чи о бите, яке чоловік мусить витерпіти?

Букарт. 1. А ти букарте єден! (Наг.)

Згірдно або сердито до дитини, не конче до дійсного „букарта" (байстрюка).

Булка. 1. Булка в носї свище. (Кол.) Від булок ... (Луч.)

Себ-то, хто їсть булки, той пан, задирає носа в гору.

2. Їдж булку, коли хлїба не маєш! (Терноп.)

Насьміх над богачем, що радить бідному не розуміючи його положеня. Оповідають, що цісарева Марія Тереса довідавши ся, що в Галичинї люде мруть без хлїба, сказала: „Бідні люде! І чому-ж вони не їдять булок, коли нема хлїба!"

Бульба. 1. Відобрали го до бульби. (Наг.)

Поговірка має мабуть звязок з тим, що давнїйше рекрутам обстригали голову гладко, як бульба. Тепер говорять жартливо про парубка низького росту або загалом нездару, що ставав уже до бранки і якого признано нездібним до військової служби: мовляв, він здав ся б у війську хиба на те, щоб шкрябати картофлю.

2. На камени би сї родила ота бульбиці сьвјита! (Наг.)

Примовляють бідні люде, яких картопля ратує від голодованя.

3. Тепли пульпи, кфасне молоко, то топре на шивіт. (Явор.)

Сьміють ся з Нїмця, що при роботї жалував ся на біль у животї, а коли на полуденок дали теплу бараболю і квасне молоко, заїдав з апетитом твердячи, що се добре на живіт.

Булька. 1. Аж бульки́ на водї стают. (Наг.)

Коли дощ починає падати грубими каплями, так що на водї стають бульки, то се знак, що заносить ся на довгий дощ. Поговірки уживають жартливо і в иньших звязках, прим. кричить, сварить ся або сердить ся, аж бульки на водї стають, себ-то не дає собі сказати слова, дуже загнїваний.

2. Бульки му з носа йдут. (Наг.)

Насьміх над недолїтком, що хоче вдавати парубка, зачіпає дївчат або мішає ся до розмови старших.

Булькотати. 1. Забулькотав щось як той индик. (Наг.)

Про такого, що говорить швидко і невиразно або незрозумілою мовою.

Бундзик. 1. Відобрали го до бундзиків. (Дрог.)

Давнїйше, в початку 19 в. парубкам відібраним до війська обстригали волосе при самій голові, для того рекрутів дразнили бундзиками. Пор. висше Бульба 1.

Насьміх над таким, що хвалить ся знайомістю з ріжними панами або тим, що був у тім дворі і в другім дворі і т. д. Дотеп полягає на подвійнім значіню слова двір: Palast і Hof.

3. Бував у Бувалячох. (Ільк.)

Бувалячі — фантастична місцевість для означени ріжних пригод, які трафляють ся чоловікови. Те-ж Ном. 5775; Adalb. Bywalice.

4. Бував я в Бувалячах і видав Видалячі. (Дар.)

Видалячі — всякі незвичайні сцени і лихі пригоди.

5. Нїгде не бувала, нїчо не видала! (Дул.)

Говорять про сїльську дївчину, що соромить ся чого будь, не вміє держати себе в товаристві.

6. Так як би нїґде нїколи меже людьми не бував. (Наг.)

Говорить про чоловіка неотесаного, що не знає звичаю, не вміє держати себе в товаристві.

7. Що не бувало, то тепер настало. (Луч.)

Говорять старі люде, яким тяжко зрозуміти, що сьвіт раз у раз змінюєть ся.

8. Як то бувало давно славно, як стояли сади по під столи! (Наг.)

Передразнюють старих людей, що хвалять старовину. Сади по під столи — насьміх зам. столи по під сади.

Будден. 1. В будден по старецьки, а в недїлю по панськи. (Ільк.)

Насьміх над чваньковатими людьми, що хоч бідують гірко, раді хоч у недїлю, знач. про людське око вдавати заможнїх.

2. На буднім дни в недїлї коли будь. (Кол.)

Жартливе означене зовсїм неозначеного часу, в якому буцїм то щось стане ся.

Будувати. 1. Будуєш на піску. (Дрог.)

Знач. марна твоя надїя або даремна твоя робота.

2. Будуй хату хоць із лободи, а в комірне не йди. (Яс. С.)

Власна хата хоч погана, краща від чужої, пор. пісню:

Будуй, будуй з лободи,
До чужої не веди! (Wacł. z Ol. 236)

3. Набудував як сорока. (Гнїдк.)

Жартливо про маленьку хату, мовляв, як сорочаче гнїздо.

4. Хто сї будує, правує а лїчит, того всяка біда цьвічит. (Дрог.)

Приповідка мабуть узята з польського, пор. Adalb. Budować 10.

5. Хто сї будує, той бідує. (Дрог.)

Бо має богато видатків. Пор. Adalb. Budować 11.

Бузьок. 1. Був собі бусьок і бусьчиха, увили собі гнїзденце з сїнцьи — ци зачинати ще з кінцьи? (Наг.)

Докучлива казка, коли комусь не хоче ся оповідати казки, а иньші налягають на него.

2. Бузьку-панойку, розбий тую хмаройку! (Явор.)

Кричать дїти, бачучи бузька в часї дождьу.

3. Бузьок пан, каштелян, має шило і правило і жупан. (Явор.)

Кричать дїти, у-перве на веснї побачивши бузька.

4. Бузьок пан, каштелян, украв шило і жупан. (Явор.)

Кричать за бузьком бачучи, як він ходить по болоті.

Бук. 1. Буком того, хто не боронит свого. (Борис.) ...не пильнує... (Терноп.)

Хто не дбає про свою власність або про своє право, той у народньому погляді заслугує не на співчуте, а на погорду або на кару.

2. До нього без бука й не приступай! (Наг.)

Знач. такий сердитий, зарозумілий. Пор. Brzoz. Kij 10; Adalb. Kij 22.

3. Коло бука велика мука. (Ільк.)

Значіне неясне для мене: чи ходить тут о рубане бука в лісї, чи о бите, яке чоловік мусить витерпіти?

Букарт. 1. А ти букарте єден! (Наг.)

Згірдно або сердито до дитини, не конче до дійсного „букарта" (байстрюка).

Булка. 1. Булка в носї свище. (Кол.) Від булок ... (Луч.)

Себ-то, хто їсть булки, той пан, задирає носа в гору.

2. Їдж булку, коли хлїба не маєш! (Терноп.)

Насьміх над богачем, що радить бідному не розуміючи його положеня. Оповідають, що цїсарева Марія Тереса довідавши ся, що в Галичинї люде мруть без хлїба, сказала: „Бідні люде! І чому-ж вони не їдять булок, коли нема хлїба!"

Бульба. 1. Відобрали го до бульби. (Наг.)

Поговірка має мабуть звязок з тим, що давнїйше рекрутам обстригали голову гладко, як бульба. Тепер говорять жартливо про парубка низького росту або загалом нездару, що ставав уже до бранки і якого признано нездібним до військової служби: мовляв, він здав ся б у війську хиба на те, щоб шкрябати картофлю.

2. На камени би сї родила ота бульбицї сьвjита! (Наг.)

Примовляють бідні люде, яких картопля ратує від голодованя.

3. Тепли пульпи, кфасне молоко, то топре на шивіт. (Явор.)

Сьміють ся з Нїмця, що при роботї жалував ся на біль у животї, а коли на полуденок дали теплу бараболю і квасне молоко, заїдав з апетитом твердячи, що се добре на живіт.

Булька. 1. Аж бульки́ на водї стают. (Наг.)

Коли дощ починає падати грубими каплями, так що на водї стають бульки, то се знак, що заносить ся на довгий дощ. Поговірки уживають жартливо і в иньших звязках, прим. кричить, сварить ся або сердить ся, аж бульки на водї стають, себ-то не дає собі сказати слова, дуже загнїваний.

2. Бульки му з носа йдут. (Наг.)

Насьміх над недолїтком, що хоче вдавати парубка, зачіпає дївчат або мішає ся до розмови старших.

Булькотати. 1. Забулькотав щось як той индик. (Наг.)

Про такого, що говорить швидко і невиразно або незрозумілою мовою.

Бундзик. 1. Відобрали го до бундзиків. (Дрог.)

Давнїйше, в початку 19 в. парубкам відібраним до війська обстригали волосе при самій голові, для того рекрутів дразнили бундзиками. Пор. висше Бульба 1.

Буняк. 1. Ти Буньку сомплавий! (Наг.)

Лають дитину, що не обтирає собі носа. Се остатня, неясна вже ремінїсценция історичного, а далї казочного Буняка, пор. Драгом. Розвідки II, 95 і д.

Бурак. 1. І бурак не дурак, на дорозї не виросте. (Дар.)

1) Не слїд вехтувати нїякою дрібницею; 2) і дрібної річи чоловік не добуде без заходу й працї.

2. На догад бураків, а капусти дайте. (Залїсє)

Жартують із такого, хто не висловлює своєї думки просто і ясно, але говорить півслівцями або не те, що думає.

Бурий. 1. Бурий як вовк. (Наг.)

Бурий має двояке значінє: braun — і сердитий, забурений. Пор. Adalb. Bury 1.

Буришка. 1. Дві річи Бог для бідних сотворив: буришку тай вербу. (Кривор.)

Бо буришка, себ-то картофля, годує бідних людей, а верба росте де будь і дає їм топливо, див. далї Верба.

Бурка. 1. Бурку закльили попи, як заклинали горівку, бо горівка вся з мандибурки, тай від тогди схне. (Берез.)

Бурка (картофля) — головний матеріял для фабрикациї горілки. Неврожай картофлї Бойки та Гуцули приписували аґітациї за отвереженєм народа, що почалась там була в половинї 70-их років 19-го в. Пор. Сьвіт 1882, ст. 328.

Бурлак. 1. Бурлак сьвічки до церкви не всуче. (Ільк.)

В тій формі значінє неясне; чи тому не всуче, що сьогоднї він тут, а завтра де инде, чи може бурлак = пяниця? Пор. Пяний.

Бурса. 1. Єдна то бурса. (Ільк.)

Говорить ся про двох або більше людей однакої вдачі, однаких (злих, збиточних) норовів. Те саме Adalb. Bursa 1.

Бурсак. 1. Що бурсак, то пустак. (Льв.).

Бурсаки давнїйше робили ріжні збитки міщанам, крали що могли з огородів і садів і війшли в приповідку задля своєї збиточности.

Бурчати. 1. Єден бурчит, другий мовчит. (Наг.)

Значінє двояке: 1) оба понурі, нерозмівні; 2) оба не однакої вдачі, один вередливий, а другий тихий.

2. Нема чим бурчати, то лїпше мовчати. (Луч.)

Коли годї вередувати або нема при чім грати ролю пана, то лїпше бути тихо.

Бусовищі. 1. Пішов до Бусовищ бога шукати. (Наг.)

Бусовищі — село самбірського пов., славить ся знахорями та ворожбитами, які в народньому говорі напів з пошаною а напів згірдно називають ся богами.

Бута. 1. Бута хоче прута. (Наг.)

Бутний, зухвалий сам накликає на себе кару. Пор. Wand. II, 713 (Hoffart 13, 65).

2. З бути добра не буває. (Наг.)

Остерігають бутного, що його поводженє мусить скінчити ся лихом. Пор. Wand. II, 712 (Hoffart 6, 104).

3. З бути легко до біди прийти. (Наг.)

Значінє таке, як і попереднього, пор. ще Wand. II, 725 (Hoffart 81, 82).

4. З бути му сї дїє. (Наг.)

Знач. зробив се з бути, з зарозумілости.

5. Хиба їх бута вигнала з кута. (Мшан.)

Вислов здивованя, коли хтось без достаточної причини, отже з якоїсь примхи, покинув свій осїдок і своє становище і пішов шукати нового хлїба.

6. Що за бута сї тебе хапле? (Наг.)

І знов приклад, як певний внутрішнїй психічно-моральний стан чоловіка уявлено як якусь посторонню силу, якогось демона, що „хапає ся", посїдає чоловіка.

Бутати. 1. Бутає як тельи на мотузку. (Наг.)

Насьмішливо, коли хтось гордить ся та бришкає, не маючи для сього нїякої підстави.

2. Коби не бутав, то би ноги не зломав. (Наг.)

Коли б не паношив ся, не коверзував, то не попав би в нещастє. Пор. польськи: Gdyby kózka nie skakała, to by nóżki nie złamała (Adalb. Koza 45.)

Бути. 1. А най там буде, що хоче! (Наг.)

Вислов рішучости або резиґнациї та знеохоти.

2. Буде з те! (Ком!) ...з тебе. (Наг.) ...з тьи.... (Наг.)

Знач. досить тобі, задоволяй ся тим, що маєш.

3. Буде на всї вигади. (Наг.)

Знач. досить на заспокоєнє всяких бажань, нїм. Genug und übergenug і под., див. Wand. I, 1554 (Genug 56).

4. Буде на всї статки. (Наг.)

Досить на заспокоєнє потреби.

5. „Буде тобі, буде!" — „Що мінї буде?" — „Маєш кожух, то ти тепло буде." (Бібр.)

Жартлива поговірка, якою стрічають понурі віщуваня, що, мовляв, із сего буде се й те лихо. Для поясненя поговірки оповідають анекдоту: Прийшов подорожний до коршми; була зима, він промерз, а тут грошей нема, зголоднїв, нї за що з'їсти анї випити. Сїв він у куточку, випив чарку горілки та й гріє ся. Жидівка не звертає на нього уваги, вона занята розмовою з кількома селянами, яким живо толкує щось півголосом. По якімсь часї селяне вийшли лишивши у неї новий кожух. Жидівка сховала кожух і зирнула якось боязко на подорожного, а сей насупив чоло тай буркнув під носом: „Буде тобі, буде". Жидівка, у якої сумлїнє мабуть було нечисте, підходить до него. „Ну, що менї буде?" А подорожний знов похитав головою тай знов говорить сумовито: „Буде тобі, буде." Перелякана Жидівка налила йому чарку горілки, дала добру закуску, та все допитує: „Щож менї буде?" А чоловік їсть і пє і робить ся чим раз більше понурий. Аж коли наситив ся, бере шапку й палицю і виходячи з коршми шепче Жидівцї до вуха: „Маєш кожух, то ти тепло буде."

6. Буде, то буде, а не буде, то як собі схоче. (Дрог.)

Говорить чоловік, що надїє ся якоїсь річи, але не дуже вірить у її сповненє і не дуже турбує ся, коли вона не сповнить ся. Пор. Wand. II, 1469 (Kommen 94)).

7. Буде, що Бог дасть. (Наг.)

Знач. люди сього не знають і не мають на се нїякого впливу. Пор. Adalb. Być 4.

8. Буде, що буде, а по твойому не буде. (Наг.)

Так характеризують упертого, перекірливого чоловіка, що волить і сам стратити, ніж допустити, аби другий мав якусь радість або користь.

8. **Буде, що має бути** (Наг.)

Вислов резиґнациї або й фаталізму.

9. **Будь собі чий хоч, а мої трави не волоч!** (Наг.)

У справах практичної користи або шкоди люди не зважають на свояцтво або давнїйшу знайомість, а кермують ся еґоїзмом. Ситуацию, з якої виплила отся поговірка, треба собі уявити так, що якийсь парубок чи слуга йде по чужій траві; хозяїн трави сварить на него, а він звиняєть ся: я, мовляв, вашого близького приятеля чи свояка син або слуга.

10. **Будь ти собі Семене й без мене!** (Цен.)

Знач. відчепи ся, не суньсядо мене з заявами приятельства чи братаня.

11. **Було би по мнї.** (Наг.)

Звичайний зворот у значіню: був би я пропав або вмер.

12. **Де будь бути, аби що добути.** (Колом.)

Характеристика не дуже скрупулятного чоловіка, якому особиста користь важнїйша від етичних чи иньших високих прінціпів, пор. лат. Ubi bene, ibi patria (Bind. 1781).

13. **Де бути, там бути, аби сї набути.** (Голоб.)

Значінє такеж, як і попер. Набути ся в знач. нажити ся в роскоши та достатку.

14. **І будь же ту та розбувай сї!** (Наг.)

Окрик чоловіка, що знайшов ся в поганім положеню там, де надіяв ся знайти поправу своєї долї, прим. на новім господарстві або оженивши ся. „Розбувати ся“ анальоґічно до розвивати ся, розростати ся і т. и., знач. sich aufrichten, sich zum besseren Zustande emporringen.

15. **„Коли то було?“ — „Ще як дїд до баби в свати ходив.“** (Явора)

Жартливо зам. се давно було, вже й забули про се.

16. **Кому буде, буде, а куцому буде.** (Кольб.)

Значінє не зовсїм ясне. Під „куцим“ треба тут розуміти мб. не заяця, як би зразу здавало ся, але пса, якого бють за власну й за чужу провину.

17. **Най буде як бувало.** (Бжоз.)

Характеристика консервативного погляду, а в дальшій лінїї старечої заскорузлости та індоленциї.

18. **Най-но, най, якос то буде.** (Кольб.)

Характеризує ся легкомисний та байдужний погляд на будуще, властиво на наслїдки всякого дїла та бездїля.

19. **Най ми буде що хоче!** (Наг.)

Очайдушний окрик чоловіка, що рішив ся на якесь небезпечне дїло, хоч знає, що йому з него може виплисти велика шкода. Пор. жидівське Wär kom, der kom, Wand. II, 1471 (Kommen 132).

20. **Най то буде меже нами!** (Наг.)

Знач. не говорім сего нїкому, держімо в тайнї.

21. **Не буде нас, будут иньші по нас.** (Наг.)

Відповідь на очайдушне балакане, що слїд уживати жити, поки живемо; тут указуєть ся на потомність, яка буде судити наші дїла, користати з добрих а докоряти за злї.

22. Не буде нас по нас. (Лев. Ільк.)
Знач. ми повинні користувати ся житєм; иноді в очайдушнім значіню подібнім до французького Après nous le déluge. Пор. Adalb. Być 57.

23. Ого, вже тепер буде по нім. (Наг.)
Знач. тепер він пропаде, буде йому конець, дізнає великої страти, пор. висше ч. 11.

24. Тогди то буде, як на моїй долони волосє виросте. (Наг.)
Знач. не буде того ніколи. Пор. Adalb. Być 5.

25. Тогди то буде, як своє вухо зобачиш. (Сор.)
Знач сього не буде ніколи; говорить ся сердито, розбиваючи чиїсь неоправдані надії або претензиї.

26. То тогди буде, як рак свисне. (Наг.)
Рак не свище, знач. і сього не буде ніколи. Пор. Adalb. Być 7.

27. То тогди буде, як ся дві неділї разом зійде. (Ком.)
Значінє таке саме, як і попередньої приповідки.

28. То ще тогди було, як баба дївков була. (Наг.)
Знач. Бог зна коли то було, давно-предавно; пор. висше ч. 5.

29. То ще тогди було, як моя мати мала мене мати. (Явор.)
Знач. я сього не тямлю, не бачив ніколи.

30. Що буде, то буде, шибениця не буде. (Льв.)
Знач. дїло хоч важке, всеж таки не таке небезпечне, щоб не можна було зважитись на нього. Те саме Adalb. Być 21.

31. Що було і не було, всьо ся перебуло. (Ільк.)
Себ-то те, що тямимо і чого не тямимо, якось перебуло ся.

32. Що було, най сї на тім стане. (Наг.)
В значіню: те лихо, яке було, нехай буде останнє, нехай по ньому не надходить друге або ще гірше.

33. Що було, то було, а що минуло, то травою поросло. (Заліс.)
Приповідають при перепросинах, намовляючи противників забувати давні урази. Пор. Гільф. 3480.

34. Що було, то сї перебуло, а що ще буде, то не знают люде. (Наг.)
Упімнене, щоб не турбувати ся будущим лихом, а вдоволяти ся тим, що перебуло ся не одно в минувшинї. Пор. Wand. II, 1471 (Kommen 138).

35. Що було, то ся минуло, а що буде, то мемо видїти. (Косс.)
Значінє такеж, як і попереднього.

36. Що має бути, того не минути. (Наг.)
Знач. нема чого турбувати ся будущим, а радше зібрати ся з силою, щоб стрітити його як слїд. Пор. Wand. II, 1471 (Kommen 137); Adalb. Być 24.

37. Який був, такий був, аби хлїба роздобув. (Коби.) Який такий аби був... (Мох)
Говорить жінка про не дуже взірцевого, а то й ледачого мужа.

38. Якось то буде!
Вислов неозначеної надїї або фаталїстичної резиґнациї. Пор. Adalb. Być 50.

39. Як то було давно славно: стояли столи по під сади; їли, пили, гла-голїли; по бородї текло, а в ротї сухо було. (Наг.)

Кпини з тих, що хвалять давні часи, коли, мовляв, лекше було жити; пор. висше Бувати 8.

Бутний. 1. На бутного найде сї ще бутнїйший. (Наг.)

Себ-то такий, що зуміє укоськати, присмирити його.

Бучно. 1. Бучно, гучно, а в пяти зимно. (Збар.)

Насьміх над фальшивою пихою, що зверхнїм виглядом удає богацтво, а на дїлї терпить недостаток. Нїм. Hoffart kauft grosse Schüsseln, auch wenn sie nichts zu essen hat, див. Wand. II, 714 (Hoffart 62)

2. Бучно, гучно, запјитків нїт, як у шляхти з вербовими ґудзиками. (Город.)

Значіне також, як і в попереднїм; шляхта з вербовими ґудзиками — загонові або ходачкові шляхтичі, що в лиху погоду загортають ся веретками, які під шиєю запинають деревляними протичками.

В.

Вабити. 1. Вабит го як воробцьи на полову. (Наг.)

Знач. вабить на марну річ, хоче одурити. Про неможність зловити воробцї на полову див. Adalb. Wróbel 7.

2. Не звабиш го й колачом до хати. (Наг.)

Говорять про такого, що пустив ся на волоцюгу або загнївав ся чогось на свою рідню і уникає її.

Вавцьир. 1. Ой ти вавцьиру поганций! (Наг.)

Говорять про якогось збиточного зьвіра, прим. кота, але також переносно про лихого, збиточного чоловіка.

Вага. 1. Вся вага в тім. (Збар.)

Се найважнїйше. Звичайний зворот, яким підносять важність якоїсь річи.

2. З вагов єсмо їздили. (Наг.)

Знач. з тяжко навантаженими возами, з набором.

3. Не вмієш ваги вдéржьити. (Наг.)

Ваги тут у значіню рівноваги — фізичної, прим. на ховзкім або похилім місцї, а також духової, прим. у гнїві або пересердю.

4. То всьо під вагов та під рахунком. (Наг.)

Знач. усе зважене й почислене.

5. Ще будут на вагу з лїса дрова продавати. (Наг.)

Так ворожать селяне дивлячи ся на теперішнє нищенє лїсів і дорожнету дерева.

Ваґ. 1. Обув ся як Ваґ. (Мшан.)

Ваґ — якась анекдотична фіґура, типовий сьміхун у місцевій традициї (незвісній з иньших околиць нашого краю), щось в роді нїмецького Тіля Айленшпіґеля або польського Совізжала. Яке специяльне значінє має отсе порівнанє — не знаю. Див. М. Зубрицький, Народнїй календар. (Етнол. мат. III, 57).

2. Пішов як Ваґ за дріжджами. (Мшан.) ...як рак... (Наг.)

Отся приповідка виявляє звязь Ваґа з Совізжалом і Тїлем Айленшпіґелем. Про Совізжала говорить ся (анекдоту я чув у Дрогобичі), що його мати в велику пятницю післала по дріжджі, щоб вечером розчинити паску. От він як пішов,

то вернув аж через рік вечером у велику пятницю, тай то переступаючи поріг упав і розбив фляшку з дріжджами і крикнув: Co nagle, to po djable! Німецький Till Eulenspiegel (Simrock X) сеї анекдоти не має. Припускаю, що в сторонах, де не знали назви Baŕ, у приповідці поклали „рак", див. далї Рак.

Вада. 1. Єдну має ваду: не стає му кусень скирки з заду. (Дрог.)

Жартують, коли хтось захвалює якусь незвичайно вродливу людину.

Вадити. 1. Бодай так не вадило як не поможе! (Дар.)

Говорять про бабськї лїки, які, мовляв, можуть пошкодити, а що не поможуть, се вже певно.

2. Що то мінї вадит, що баба провадит. (Кол.)

Знач. байдуже менї до бабського балакання, до бабських спльоток.

Важити. 1. Аби-с ми сї не важив то робити! (Наг.)

Упімнене: не сьмій!

2. Важит ми на жи́тьи. (Наг.)

Напосїдає ся на моє житє, хоче мене вбити.

3. Важу својим житьом. (Наг.)

Ризикую, наражаю ся на смерть.

4. Заважив за муху. (Наг.)

Говорять про худого, малого чоловіка. Пор. Adalb. Ważyć 6.

5. Хто не важить, той не має. (Ільк. Петр.)

Хто не ризикує, хто не наражає ся на небезпеку або на страту, той не здобуде й виску. Пор. Adalb. Ważyć 1.

Вайкіт. 1. Вайкіт, як у жидівські школї. (Наг.)

Жиди кричать: aj waj, з нїм. ei weh; відси вайкіт — крик болю, трівоги, а далї загалом безладний крик, гамір.

2. Наробили вайкоту, як би сї жидівська школа валила. (Дрог.)

Знач. наробили крику за пусту річ. Коли жидівська школа валить ся, то для християн се байдуже.

Валило. 1. Ти валило погане! (Дрог.)

Лайка на невторопного, незручного, неотесаного чоловіка.

Валити. 1. Валит на мене всю вину. (Кол.)

Вина уявлена як якась будова або якийсь тягар, що звалений на чоловіка пригнїтає його. Пор. Adalb. Walić 1.

2. Валит сї з ніг від самого вітру. (Наг.)

Говорять про хорого, слабосилого чоловіка, пор. пісню:

Як не виджу Петруся,
То від вітру валю ся.

3. Валит сї на мене всїляка біда. (Наг.)

Біда уявлена в виді якоїсь будівлї або чогось такого, що паде з гори на чоловіка. Пор. висше Біда 5, 70, 94, 100, 169.

Валів. 1. Ацю до валова́! (Наг.)

Первісно покрик на свиней, щоб ішли їсти з корита. Переносно також згірдне упімнене до зарозумілого, влазливого чоловіка, щоб не мішав ся в песвоє дїло, а пильнував свого занятя. Пор. Zátur. X, 575.

Вандри. 1. На ва́ндри сї пустив. (Наг.)

Пішов блудом від хати до хати, не хотячи робити або не маючи що їсти дома,

Вандрівка. 1. Вандрівка ти пахне! (Наг.)

Говорять з докором непосидючому чоловікови, якого тягне з дому геть, прим. на далекі заробітки. Пор. пісню:

Надійшла весна всім людьом красна,
Ой із стріх вода капле,
А коло мене молоденького
Вже вандрівочка пахне. (Наг.)

Вандрівник. 1. Вандрівни́к — завандрував в половни́к. (Наг.)

Жартують із злодія, якого зловлять у коморі або в стайні. Половник = стаєнка, де зимою стоять телята або вівці.

Вандровний. 1. Вандро́вний чоловік: усе вандрує то з печи на двір с—ти, то з двору на піч спати. (Цен.)

Насьміх над лінивим, неробою та дармоїдом.

Вандрувати. 1. Вандрував три дні, вивандрував злидні. (Кол.)

Знач. у дорозі постигла чоловіка якась біда. Троха відмінно в пісні:

Вандрую рочок, вандрую другий,
Тай вандрую ще й три дні,
Завандрував я в чужу сторону,
Мене побили злидні. (Наг.)

2. Завандрував штири милї за пец. (Бібр.)

Насьміх над лінивим чоловіком, що не любить рушити ся в дому. Пор. Adalb. Wędrować 2.

3. Хто вандрує, той дома не почує. (Кол.) Хто кочує.. (Кривор.)

Знач. зносить ріжні невигоди. Пор. Adalb. Wędrować 1.

Вантюх. 1. Ти лиш аби свій ва́нтюх напакував! (Наг.)

Згірдно про ненажеру, що дбає тілько про те, щоб наїсти ся, а робити як найменьше, тай не дивить ся, чи иньші мають що їсти, чи ні. Вантюх, польське wantuch, з нїм. Leintuch, первісно полотняний міх, далї пакунок, а в кінці живіт, нутро (Linde, V, 217).

Вара. 1. Вара від мене! (Дрог.)

Знач. геть від мене, забирай ся, з погрозою.

2. Тут нї ва́ри, нї пари. (Наг.)

Знач. не тілько що нічого не варить ся, але навіть пара не йде, вода не гріє ся.

Варвара. 1. Кому Варвари, а мінї лоб нарвали. (Дар.)

В селї на Варвари був празник, а якийсь бідолаха попав ся в бійку і потерпів. Приповідкою характеризують невдачника, що здобуває прикрости або шкоди там, де иньші веселять ся або користають.

2. Пішов до Варварки, надибав шкварки. (Замул.)

Жартують із парубка, що женить ся з старшою дївкою, мовляв, замісь солонини бере самі вишкварки.

Варварити. 1. Як би не варварила і не савила, то би по велицїдни кросен не ставила. (Мшан.)

Сьв. Варвари (д. 4 грудня) і сьв. Сави (д. 5 грудня) — малі, церковні сьвята, в які можна робити, особливо прясти. Лінива господиня, що не пряде в ті й подібні сьвята, не витче свого полотна в великім постї і мусить ткати весною, коли настигає огородова робота.

Варґа. 1. Закоти варґи, не питай шарґи. (Наг.)

Насьміхають ся з губатого чоловіка, у якого губи (варґи — польське wargi) закочені, немов би хотів ними заслонити лице від вітру і слоти (шарґа — польське szarga — шаруга).

Варґуля. 1. Честь Богу хвала, а сьвјитї Варґули на офіру. (Наг.)

Приповідають випиваючи чарку. Сьвята Варґуля — фантастична сьвята, утворена від слова варґа = губа, себ то: на офіру своїм власним устам.

Вареники. 1. Вареники мученики в окропі кіпіли, в маслї шкварчали, в зубах тріщали. (Вік.)

Із гумористичного дяківського „Осмогласника“.

2. Почекайте, вареники, прийде на вас масниця! (Дар.)

Знач. тодї я вас попоїм. І образово: чекайте, прийде й вам відплата.

Вареница. 1. Яка варени́цї, така паленицї. (Луч.)

Вареница — варений пляцок із прісного тїста, а паленица — печений пляцок і такогож тїста. Знач. нї один нї другий не заступить хлїба, не має відповідного смаку.

Варило. 1. Саме варило бабу постарило. (Череб.)

Жінка найбільше старіє ся і вяне від того, що день у день мусить вештати ся коло печи і варити страву.

Варити. 1. Аж сї в мнї варит. (Наг.)

Інакше: аж у мнї кипить, так серджу ся, така мене злість бере.

2. Вари воду — вода буде, всип крупи — каша буде. (Луч.)

Образово, коли хтось хоче збути другого гарними розмовами та обіцянками. Мовляв: з пустого балакання не буде нїчого, але заплати або зроби щось — то буде дїло. Див. далї Вода; Нос. 272; Дикар. 986.

3. Варив псам, а ззїв сам. (Кольб.)

Говорять з насьмішкою про скупого, що годує ся поганою стравою, яку б у порядного господаря хиба псам дали. Подібне у Нїмцїв: Frisst 'ne Hund, frisst Mann (не з'їсть пес, то з'їсть чоловік), див. Wand. II, 1450 (Kochen 11).

4. Вари, жінко, швидко їсти, бо мінї вже процесия по череві ходит. (Іваник.)

Знач. зголоднїв чоловік, у животї йому бурчить.

5. Варила горох у трох. (Наг.)

Сьміють ся з господинї, що варила тілько одну страву, а подає її в кількох мисках. Пор. Zátur. X, 960.

6. Варила-пекла для пана Петра, а ти Гриць не дістанеш нич. (Цен.)

Говорять молодшому, біднїйшому або социяльно низше поставленому, коли він хоче бути на рівнї зі старшими, богатшими та більше поважаними. Приповідка зложена мабуть на основі звісного куплєта піснї:

Наварила, напекла,
А для кого? — для Петра;
Нема Петра, тілько Гриць,
Шкода моїх варениць.

7. Де двом варят, там ся третий поживит. (Коб.)

Говорять припрошуючи несподїваного гостя до обіду. Пор. Adalb. Gotować 2.

8. За той чьис би зварив і коньи з копитами. (Наг.)

Коли щось тріває дуже довго, а чоловік нетерпливить ся.

Вандрівка. 1. Вандрівка ти пахне! (Наг.)

Говорять з докором непосидючому чоловікови, якого тягне з дому геть, прим. на далекі заробітки. Пор. пісню:

Надійшла весна всїм людьом красна,
Ой із стріх вода капле,
А коло мене молоденького
Вже вандрівочка пахне. (Наг.)

Вандрівник. 1. Вандрівни́к — завандрував в половни́к. (Наг.)

Жартують із злодія, якого зловлять у коморі або в стайні. Половник = стаєнка, де зимою стоять телята або вівці.

Вандровний. 1. Вандро́вний чоловік: усе вандрує то з печи на двір с—ти, то з двору на піч спати. (Цен.)

Насьміх над лїнивим, неробою та дармоїдом.

Вандрувати. 1. Вандрував три днї, вивандрував злиднї. (Кол.)

Знач. у дорозї постигла чоловіка якась біда. Трохи відмінно в піснї:

Вандрую рочок, вандрую другий,
Тай вандрую ще й три днї,
Завандрував я в чужу сторону,
Мене побили злиднї. (Наг.)

2. Завандрував штири милї за пєц. (Бібр.)

Насьміх над лїнивим чоловіком, що не любить рушити ся з дому. Пор. Adalb. Wędrować 2.

3. Хто вандрує, той дома не ночує. (Кол.) Хто кочує. . (Кривор.)

Знач. зносить ріжні невигоди. Пор. Adalb. Wędrować 1.

Вантюх. 1. Ти лиш аби свій ва́нтюх напакував! (Наг.)

Згірдно про ненажеру, що дбає тілько про те, щоб наїсти ся, а робити як найменьше, тай не дивить ся, чи иньші мають що їсти, чи нї. Вантюх, польське wańtuch, з нїм. Leintuch, первісно полотняний міх, далї пакунок, а в кінцї живіт, нутро (Linde, V, 217).

Вара. 1. Вара від мене! (Дрог.)

Знач. геть від мене, забирай ся, з погрозою.

2. Тут нї ва́ри, нї пари. (Наг.)

Знач. не тілько що нїчого не варить ся, але навіть пара не йде, вода не гріє ся.

Варвара. 1. Кому Варвари, а мінї лоб нарвали. (Дар.)

В селї на Варвари був празник, а якийсь бідолаха попав ся в бійку і потерпів. Приповідкою характеризують невдачника, що здобуває прикрости або шкоди там, де иньші веселять ся або користають.

2. Пішов до Варварки, надибав шкварки. (Замул.)

Жартують із парубка, що женить ся з старшою дївкою, мовляв, замісь солонини бере самі вишкварки.

Варварити. 1. Як би не варварила і не савила, то би по велицїдни кросен не ставила. (Мшан.)

Сьв. Варвари (д. 4 грудня)-і сьв. Сави (д. 5 грудня) — малі, церковні сьвята, в які можна робити, особливо прясти. Лїнива господиня, що не пряде в ті й подібні сьвята, не витче свого полотна в великім постї і мусить ткати весною, коли настигає огородова робота.

Варґа. 1. Закоти варґи, не питай шарґи. (Наг.)

Насьміхають ся з губатого чоловіка, у якого губи (варґи — польське wargi) закочені, немов би хотів ними заслонити лице від вітру і слоти (шарґа — польське szarga — шаруга).

Варґуля. 1. Честь Богу хвала, а сьвjиті Варґули на офіру. (Наг.)

Приповідають випиваючи чарку. Сьвята Варґуля — фантастична сьвята, утворена від слова варґа = губа, себ то: на офіру своїм власним устам.

Вареники. 1. Вареники мученики в окропі кіпіли, в маслї шкварчали, в зубах тріщали. (Вік.)

Із гумористичного дяківського „Осмогласника“.

2. Почекайте, вареники, прийде на вас масниця! (Дар.)

Знач. тодї я вас попоїм. І образово: чекайте, прийде й вам відплата.

Вареницяя. 1. Яка варениції, така паленицї. (Луч.)

Вареница — варений плящок із прісного тїста, а паленица — печений плящок і такогож тїста. Знач. нї один нї другий не заступить хлїба, не має відповідного смаку.

Варило. 1. Саме варило бабу постарило. (Тереб.)

Жінка найбільше старіє ся і ване від того, що день у день мусить вештати ся коло печи і варити страву.

Варити. 1. Аж сї в мнї варит. (Наг.)

Інакше: аж у мнї кипить, так серджу ся, така мене злість бере.

2. Вари воду — вода буде, всип крупи — каша буде. (Луч.)

Образово, коли хтось хоче збути другого гарними розмовами та обіцянками. Мовляв: з пустого балакання не буде нїчого, але заплати або зроби щось — то буде дїло. Див. далї Вода; Нос. 272; Дикар. 986.

3. Варив псам, а ззїв сам. (Кольб.)

Говорять з насьмішкою про скупого, що годує ся поганою стравою, яку б у порядного господаря хиба псам дали. Подібне у Нїмцїв: Frisst 'ne Hund, frisst Mann (не з'їсть пес, то з'їсть чоловік), див. Wand. II, 1450 (Kochen 11).

4. Вари, жінко, швидко їсти, бо мінї вже процесия по череві ходит. (Іваник.)

Знач. зголоднїв чоловік, у животї йому бурчить.

5. Варила горох у трох. (Наг.)

Сьміють ся з господинї, що варила тілько одну страву, а подає її в кількох мисках. Пор. Zátur. X, 960.

6. Варила-пекла для пана Петра, а ти Гриць не дістанеш нич. (Цен.)

Говорять молодшому, біднїйшому або социяльно низше поставленому, коли він хоче бути на рівнї зі старшими, богатшими та більше поважаними. Приповідка зложена мабуть на основі звісного куплєта піснї:

Наварила, напекла,
А для кого? — для Петра;
Нема Петра, тілько Гриць,
Шкода моїх варениць.

7. Де двом варят, там ся третий поживит. (Коб.)

Говорять припрошуючи несподїваного гостя до обіду. Пор. Adalb. Gotować 2.

8. За той чьис би зварив і коньи з копитами. (Наг.)

Коли щось тріває дуже довго, а чоловік нетерпливить ся.

9. Зварили нїчо тай ззїли без хлїба. (Орел.)
Жартують про таких, що не обідали або не вечеряли.

10. Йому аби варене й печене було! (Наг.) Коби му все... (Яс. С.)
Говорять про неробу, дармоїда. Пор. Adalb. Warzony 2; Zátur. VIII, 676.

11. Нї то варене, нї печене. (Дрог.)
Говорять про недобре приготовану страву або про хлїб із закальцем. Мабуть иньше значінє має польське: Ani warzony, ani pieczony (Adalb. Warzony 1); згідно з нашим у Словаків (Zátur. V, 688); Wand. II, 1451 (Kochen 44).

12. Тільки варила, що хлїб пекла. (Дар.)
Знач. не варила нїчого.

13. Уміла варити, а не вміла давати. (Лім.)
Приповідка основана на звіснїй анекдотї про цигана косаря, якого господарь по роботї вгодував борщем і кашою так, що бідолаха не міг їсти пирогів, пор. Етн. Зб. VI, 552; Wand. II, 1450 (Kochen 21).

14. Що ни варити, то і в горнец ни класти. (Кольб.)
Знач. що не належить до річи, про се нема що й згадувати. З иньшим значінєм у Поляків: Czego nie warzyć, tego szkoda i zarębować (Adalb. Warzyć 2).

15. Що-с наварила, то поїж. (Кольб.)
Загально: За всяке дїло, особливо за лихе, мусиш понести одвічальність. Пор. Adalb. Gotować 1; Wand. II, 1450 (Kochen 26).

16. Яке зваримо, таке з'їмо. (Кол.)
Загально: що зробимо, тим і покористуємо ся; яка робота, такий з неї й пожиток. Пор. Wand. II, 1451 (Kochen 36).

Варишка. 1. Варишков меду не їдьит. (Наг.)
На всьо своя міра; що добре, того треба заживати по троха.

Варівно. 1. Варівно з ним! (Кривор.)
Осторога: стережіть ся його, бо то злодїй, або хоче вас бити.

2. То варівне́ місце. (Наг.)
Небезпечне місце, таке, по якому йдучи або їдучи треба берегти ся.

Варіят. 1. Варіят з мокрою чівкою. (Крех.) ...з мокрим лобом. (Льв.)
Божевільний. У шпиталях головний лїк на божевільних — вода, яку ллють їм на голову.

2. Не грай варіята! (Льв.)
Не чини ся дурним, не удавай, буцїм то не розумієш сього.

3. То якісь варіяти, не конї. (Наг.)
Говорять про коней, що леда чого люблять полошитись або загалом не хочуть стояти на місцї або йти в упряжи.

4. Ци ти сї від варіятів вирвав? (Наг.)
Чи ти здурів?

Варіюватий. 1. На, варіюватий, на! (Орт.)
Передразнюють крик тав. горшкодраїв, себ-то дротарів, що ходять по селах направляти горшки і кричать даючи знати про себе: „Горшки дротувати, на!" Варіюватий — божевільний.

Варстат. 1. То добрий варстат! (Наг.)
Жартливо про гарну, а особливо сильно розвинену, рослу жінку.

Варт. 1. Варт єден другого. (Наг.)
Знач. який один, такий другий, звичайно згірдно: оба недобрі. В такім значіню й польське: Wart pałac Paca, a Pac pałaca (Adalb. Pac 2).

2. Він не варт сухої галузи, аби го на нї завісити. (Дол.)
Про підлого, безхарактерного чоловіка. Пор. Wand. V, 203 (Werth 21).

3. За таке варто би му не так дати. (Наг.)
Scil. за якесь зле дїло, за збитки або напасть він заслугує на тяжшу кару.

4. Не варт, аби го земльи сьвјита на собі носила. (Наг.)
Говорить про тяжкого злочинця, про сина, що бє матїрь і т. и. Те саме у Німцїв Wand. V, 204 (Werth 34); у Чехів (Čelak. 528); у Поляків Adalb. Wart 21

5. Не варт доброго слова. (Наг.)
Зам. не варт нїчого; добре слово — дуже дешева річ. Те саме Adalb. Wart 7.

6. Не варт доброму дороги перейти. (Збар.)
Scil. бо се була би зла ворожба, такий він недобрий та нещирий. Пор. Wand. V, 204 (Werth 24, 32).

7. Не варт єс, аби на тебе плюнути. (Наг.)
Згірдно про поганого, підлого чоловіка. Ще сильнїйше у Німцїв Wand. V, 203 (Werth 20, 31); подібне до нашого кашубське, Adalb. Wart 20.

8. Не варт єс мене в с—у поцюлювати. (Наг.)
Посварили ся два селяне і в кінцї один почув ся ображеним отсею лайкою і заскаржив противника до суду. Судия почав упоминати того, що лаяв і велїв йому відкликати лайку. „Ну, добре, — каже той, — то най буде й так, що він варт мене" і т. д. Пор. аналоґічне оповіданє Wand. V, 203 (Werth 16).

9. На варт єс, небоже, того хлїба, що го їш. (Наг.)
Говорять до лїнивого або слабосилого робітника. Пор. Adalb. Wart 11.

10. Не варт єс цїлий за мій мізельний палець. (Наг.)
Мізельний палець — орґан маловажний у людськім тїлї, пор. Adalb. Palec 1, 5.

11. Не варт за віхоть. (Наг.)
Віхоть — жменя соломи, яку вкладають зимою в чоботи задля теплоти. Те саме Adalb. Wart 9.

12. Не варт за зломаний феник. (Наг.)
Феник, нїм. Pfennig, маленька монета; зломана вона очевидно представляє мінїмальну або й нїяку вартість. Жиди кажуть: Es is werth a Rettig mit Essig, див. Wand. V, 204 (Werth 38); у Поляків I złamanej babki nie wart (Adalb. Wart 3, 13, 19).

13. Не варт за нюх табаки. (Наг.)
Про якусь нїкчемну, непотрібну річ. Німець каже: Er ist keinen Schuss Pulver werth, пор. Wand. V, 204 (Werth 23); так як у нас, також у Поляків (Adalb. Wart 1).

14. Не варт му води подати. (Дрог.)
Не годен бути його слугою. Те саме у Чехів (Čelak. 567), у Поляків (Adalb. Wart 2).

15. Не варт свинї пасти. (Наг.)
Про нездару, що бере ся до роботи, якої не вміє. Пор. латинське (у Мар-

ціяля): Indignus es porcos pascere Pirithoi і близькі до сього Wand. V, 204 (Werth 30).

16. Не варт сї з його слїду води напити. (Наг.)

Говорять порівнюючи двох людий. Напити ся води зі слїду — казковий мотив. Пор. Čelak. 567; Wand. V, 204 (Werth 29).

17. Не варт торби сїчки. (Дрог.)

Про дурного, тумановатого чоловіка або про нездарну худобину. Те саме Adalb. Wart 17.

18. Не варт фунта клаків. (Дрог.)

Про якусь річ, за яку другий заплатив солоно. Нїмець каже: Das ist so viel werth, als eine taube Nuss, пор. Wand. V. 203 (Werth 12, 45); так само як ў нас Adalb. Wart 8

19. Хто чого варт! (Наг)

Говорять про чоловіка, якого честять та шанують за його заслуги. Загальнїйше в нїмецькім: Man muss jedem seinen Werth lassen, Wand. V, 202 (Werth 3).

Варувати ся. 1. Варуй сї як огню! (Наг.) ...як стеклого пса! (Яс. С.)

Бережи ся, від нїм. sich wahren. Пор. Zátur. VIII, 782.

2. Варуй ся мене, абим з тобов до біди не прийшов. (Лол.)

Утїкай, бо як зловлю, то дуже побю, скалїчу і буду мати за се біду.

3. Хто ся не варує, той потім банує. (Лім.)

Хто не беріг ся, потім жалує своєї шкоди. Пор. Zátur. 211.

4. Як тї мати від огню варувала, так ти сї варуй моїх рук. (Наг.)

Погроза, мовляв: бо буду бити. Мати берегла його дитиною

Варунок. 1. А якого ти му там варунка зрубав? (Наг.)

Знач. яку ти там зробив йому таку велику шкоду, що так кричить і сварить ся? Варунок — дерево-насїнник, яке лишають у лїсї рубаючи зруб. Зрубати варунка в молодім лїсї вважає ся великою лїсовою шкодою.

2. Туди би під варунком іти. (Кривор.)

Обережно, бо місце небезпечне, можна впасти.

Василиха. 1. Василихо, а що ви мнете як ідете? (Наг.)

Одно з жартливо-цинїчних питань, у яких цинїзм лежить властиво в їх двозначности, підчеркує ся нераз специяльним жестом, моргненем і т. п.

2. Василихо, буде лихо! (Наг.)

Жартливо до близької знайомої, сусїди, але також без обертаня до якоїсь дїйсної Василихи, або навіть сам собі, коли чоловік побоює ся чогось недоброго. В такім самім загальнім значіню вживають ся жартливі звороти: Мати моя Василихо! (Кол.), або Мати Василишина! (Цен.), див. далї Мати.

3. „Василихо, ци ви вже не війтихов?“ — „Нї.“ — „Ци ви людей не хтїли, ци люде вас?“ (Лучак.)

Жартують із жінки бувшого війта, особливо коли вона перед тим дуже гордувала.

Василь. 1. Без одного Василя обійде ся весїля. (Замул.)

Знач. без одного якого будь чоловіка зробить ся громадське дїло.

2. Василю, на нитку тї засилю, на бодак тї повішу тай сї тобов потїшу. (Наг.)

Так приповідають діти, дразнячи між собою хлопця на імя Василь. Аналоґічні передразнюваня иньших імен див. Адам 2, Андрух 1—3, Андрушко 1—4 і т. и.

3. Василю, повісь кітку на шию. (Снят.)

Дразненє як у попереднїм, або мудроване, прим. один хлопець кличе другого по імю: Василю! — а сей швидко відповідає йому: Повісь кітку на шию.

4. Василю, сїди в бадилю! (Наг.)

Дразненє як висше ч. 2. Порівнай також пісню:

Ой Василю, сїди в билю, сорочку ти вшию!
Василь сїдів, три дни не їв, сорочки не видів. (Наг.)

5. Поки Василя, поти весїля. (Ільк.)

Знач. поки в сїм'ї був чоловік, що на всїх робив і за всїх дбав, поти було там весело, був лад і достаток; а не стало його, то все звело ся нї на що.

6. Про Васильи буде весїльи. (Сор.)

Значінє таке саме, як висше ч. 1.

7. „То мій Василь“. — „Нї, мій“. — „А де-с го найшов?“ — „Під церковјов“. — „А що робив?“ — „С—в кровјов“. (Наг.)

Жартливий дїальоґ між двома хлопцями (прим. пастухами) про третього, присутного при тім, якого хочуть подратувати. Се така забава, що два хлопцї нїби то сварять ся між собою за третього; один скаже про него щось погане, а другий нїби протестує і скаже від себе щось ще поганїйше.

8. У Василя весїля, а курцї смерть. (Мінч.)

Сю саму приповідку говорять і без приточеня імени Василя, див. далї Весїля. Імя Василя попало сюди очевидно тільки „для притоки“, тому, що воно римує ся з „весїля“.

Ватра. 1. Добре з ватров і в Петрівку. (Кольб.)

Ватра — огонь. Вартість огню відчувають особливо в горах, де приходить ся від оселї до оселї переходити нераз далекі простори. Гірняки (Гуцули, Бойки) в дорозї, де лише сядуть спочивати, зараз розкладають огонь, а Гуцули звичайно провадять із собою „шкапє“, а на ньому в „терху“ котелик і кукурузяну муку, з якої тут же й варять кулешу.

Вбити. 1. Анї вбий, анї влий. (Ільк.)

Характеристика чоловіка, що недотепний анї до бійки, анї до пiятики, по новійшому „філїстра“, чоловіка, що любить порядне, помірковане житє.

Вгад. 1. На вгад говорити. (Наг.)

Не знаючи напевно, угадуючи говорити.

Вгадати. 1. Ану вгадай, що нинї будемо їсти? (Наг.)

Жартує господиня, у якої не лашило ся в коморі анї хлїба, анї муки.

2. А то вгадав, як би при тім був. (Наг.)

Коли хтось не бувши при якімсь дїлї вгадає його перебіг.

3. Вгадай, у котрім йому вусї дзвонит! (Наг.)

Дзвоненє в вухах уважаєть ся віщуванєм добра або лиха, відповідно до того, чи дзвонить у правім, чи в лївім вусї. Поговірка має значінє: вгадай, у якім він настрою, в добрім чи злім. Говорять про лихого, примховатого чоловіка, якого не можна зміркувати і з яким тяжко договорити ся до чогось путнього.

4. Нїхто не вгадає, де го що чекає. (Кол.) ...біда... (Кол.) ...смерть... (Наг.)

Людська будущина, а особливо смерть невідома людям на перед. Пор. Adalb. Zgadnąć 4.

5. Хто би то вгадав! (Наг.)

Вислов здивованя над якоюсь подією, якої ніхто не надіяв ся. Пор. Adalb. Zgadnąć 1; Wand. I, 846 (Errathen 4).

6. Хто вгадає, той буде війтом. (Наг.)

Говорять, коли домашні розглядають річи куплені на ярмарку і вгадують їх ціну.

Вдарити. 1. А вдарило би на тебе з ясного сонця! (Лол.)

Проклятє в відповідь на чийсь удар, якого вдарений не може віддати. Знач. щоб на тебе вдарив грім при зовсїм безхмарому небі.

2. Ану вдар по селах, по містах! (Наг.)

Вдарити тут у значіню: кинутись, побігти. Так радили чоловікови, у якого вкрадено коні з возом.

3. Вдарив сї по полах руками. (Наг.)

Звичайний знак неприємного, болючого здивованя, коли чоловік одержить відомість про якесь несподіване нещастє.

4. Вдарило би ти на здоровји! (Наг.)

Проклятє, відповідь слабосилого на удар сильнїйшого. „Вдарило" тут у переноснім значіню, про хоробу, яку уявлено якоюсь посторонньою, демонською силою.

5. Волїв би мі вдарити, ніж ми мав таке сказати. (Наг.)

Говорять про якесь надто прикре, вразливе слово.

6. Де вдарит, там трава не росте. (Крех.)

Про сильний удар.

7. Раз ударив, а пјить знаків зробив. (Наг.)

Говорять про сильний удар в лице, так що від кождого пальця видно синець Пор. висше Божий 30.

8. Хто хоче вдарити, знайде чим. (Петр.)

Образово: хто хоче зробити якесь діло, все знайде способи, або також: хто хоче усправедливити зроблене погане діло, все знайде якусь вимівку.

9. Що вдарит, то знак зробит. (Цен.)

Жартливо про слабосилого робітника, у якого по кождім ударі (прим. довбнею, сокирою) ледво видно знак, де би мали бути якісь значнїйші результати.

10. Як тї вдару, аж сам впаду. (Наг.)

Жартливо відповідають на погрозу слабосилого чоловіка.

Вдати. 1. А то вдав, як Циган з медом! (Кол.)

Знач. попав у якийсь клопіт, сам собі нашукав біди. Натяк на оповіданє про Цигана, що ходив красти мід і покусаний бжолами в додатку впав із дерева. Пор. Етн. Зб VI, 566.

2. Вдало му сї, як старі бабі дїтина. (Наг.) ...лихо. (Льв.)

Знач. зробив щось зовсїм невдатне, убрав ся не до лиця, сказав не до ладу.

3. Коби то вдати! (Наг.)

Знач. коби то вгадати пору або спосіб, як що зробити. Пор. пісню:

Співала бим співаночку, та коби то вдати,
Бо то чужа сторононочка, будут сї сьміяти. (Наг)

4. Оттак удай, будь мудрий! (Наг.)

Говорять завдро, коли комусь щось незвичайно пощастило ся, коли швидко забогатів або мудро зробив.

5. Як ся вдасть, то в міх, а як нї, то в сьміх. (Луч.)

Знач. як удасть ся вкрасти, то сховай, а як не вдасть ся, спостережуть, то оберни на жарт.

Вдирати. 1. А то вдирає, що духу має. (Наг.)

Біжить що сили, тїкаючи від якоїсь небезпеки.

2. Буде відти вдирати і свої слїди забирати (Наг.)

Говорять, коли хтось іде в якесь лихе місце, прим. на службу або на заробіток. В такім значіню й пісня:

Ой піду я з того села тай заберу слїди,
Бо вже я сї й-а в тім селї навидїла біди. (Наг)

3. Вдирав, аж мало ꙇјитів не погубив. (Винн.)

Утїкав що сили.

4. Вдирає, аж ся пятами в с—ку бє. (Збар.)

Згірдно про труслявого чоловіка, що тїкає від небезпеки.

5. Вдирає, аж язик вивалив. (Наг.)

Коли хтось біжить з напруженєм усїх сил; звичайно про собаку, згірдно також про чоловіка.

Вдова. 1. Вдовин плач, а циганський лай, то всьо на єдно. (Лім.)

Вдова плаче, а Циган лаєть ся за що будь, за найменьшу дрібницю.

2. Вдовиче серце як весною сонце: хотя ясно гріє, зимен вітер віє. (Гнїдк.)

Осторога парубкови, щоб не брав удови. Властиво виривок із піснї.

3. Приставав парубок до вдови тай таке їй заповідав: „Дров носити не будеш, бо за тобов до хижі намечу; хижі не будеш замітати, бо тобов замету; води не будеш носити, бо ся вмиєш сльозами. (Мшан.)

Властиво анекдота, але вживаєть ся як приповідка — осторога вдові, щоб не йшла за молодого парубка, який збридивши собі її буде нею помітувати або й збиткувати ся над нею.

4. У вдови хлїб готовий, але не всякому здоровий. (Ільк.)

Осторога такому, що хоче сватати вдову на тій підставі, що у неї, мовляв, готове господарство. Те саме Adalb. Wdowa; Wand. V, 320 (Witwe 6).

5. У вдовицї жених на полицї. (Залїсє)

Знач. вдова, особливо молода, легко знайде собі жениха. Пор. Wand. V, 321 (Witwe 32).

6. У вдовицї хлїб в полицї. (Гнїдк.)

У вдови готове господарство, не потрібно старати всього на ново, так як коли побере ся парубок з дївчиною. Пор. Wand. V, 320 (Witwe 12, 31).

7. У вдовицї чари на полицї. (Коб.)

Загальне віруванє, що молода вдова вміє причаровувати до себе парубків або чоловіків, збудити до себе дику пристрасть. Про сю тему в нашій устній словесности див. Драгоманов, Розвідки II, 182—196.

8. Як я була сім лїт вдова, не чулам землї під собою; а як пішлаєв нечестивого сина, пропала моя худібонька і моя сила. (Залїсє)

Жалує ся вдова, що вийшла в друге замуж.

Людська будущина, а особливо смерть невідома людям на перед. Пор. Adalb. Zgadnąć 4.

5. Хто би то вгадав! (Наг.)

Вислов здивованя над якоюсь подією, якої ніхто не надіяв ся. Пор. Adalb. Zgadnąć 1; Wand. I, 846 (Errathen 4).

6. Хто вгадає, той буде війтом. (Наг.)

Говорять, коли домашні розглядають річи куплені на ярмарку і вгадують їх ціну.

Вдарити. 1. А вдарило би на тебе з ясного сонця! (Лол.)

Проклятє в відповідь на чийсь удар, якого вдарений не може віддати. Знач. щоб на тебе вдарив грім при зовсїм безхмарому небі.

2. Ану вдар по селах, по містах! (Наг.)

Вдарити тут у значіню: кинутись, побігти. Так радили чоловікови, у якого вкрадено коні з возом.

3. Вдарив сї по полах руками. (Наг.)

Звичайний знак неприємного, болючого здивованя, коли чоловік одержить відомість про якесь несподіване нещастє.

4. Вдарило би ти на здоровјя! (Наг.)

Проклятє, відповідь слабосилого на удар сильнїйшого. „Вдарило" тут у переноснім значіню, про хоробу, яку уявлено якоюсь посторонньою, демонською силою.

5. Волїв би мі вдарити, ніж ми мав таке сказати. (Наг.)

Говорять про якесь надто прикре, вразливе слово.

6. Де вдарит, там трава не росте. (Крех.)

Про сильний удар.

7. Раз ударив, а пјить знаків зробив. (Наг.)

Говорять про сильний удар в лице, так що від кождого пальця видно синець Пор. висше Божий 30.

8. Хто хоче вдарити, знайде чим. (Петр.)

Образово: хто хоче зробити якесь діло, все знайде способи, або також: хто хоче усправедливити зроблене погане діло, все знайде якусь вимівку.

9. Що вдарит, то знак зробит. (Цен.)

Жартливо про слабосилого робітника, у якого по кождім ударі (прим. довбнею, сокирою) ледво видно знак, де би мали бути якісь значнїйші результати.

10. Як тї вдару, аж сам впаду. (Наг.)

Жартливо відповідають на погрозу слабосилого чоловіка.

Вдати. 1. А то вдав, як Циган з медом! (Кол.)

Знач. попав у якийсь клопіт, сам собі нашукав біди. Натяк на оповіданє про Цигана, що ходив красти мід і покусаний бжолами в додатку впав із дерева. Пор. Етн. Зб VI, 566.

2. Вдало му сї, як старі бабі дїтина. (Наг.) ...лихо. (Льв.)

Знач. зробив щось зовсїм невдатне, убрав ся не до лиця, сказав не до ладу.

3. Коби то вдати! (Наг.)

Знач. коби то вгадати пору або спосіб, як що зробити. Пор. пісню:

Співала бим співаночку, та коби то вдати,
Бо то чужа сторононочка, будут сї сьміяти. (Наг)

4. Оттак удай, будь мудрий! (Наг.)

Говорять заздро, коли комусь щось незвичайно пощастило ся, коли швидко забогатів або мудро зробив.

5. Як ся вдасть, то в міх, а як ні, то в сьміх. (Луч.)

Знач. як удасть ся вкрасти, то сховай, а як не вдасть ся, спостережуть, то оберни на жарт.

Вдирати. 1. А то вдирає, що духу має. (Наг.)

Біжить що сили, тікаючи від якоїсь небезпеки.

2. Буде відти вдирати і свої сліди забирати (Наг.)

Говорять, коли хтось іде в якесь лихе місце, прим. на службу або на заробіток. В такім значіню й пісня:

Ой піду я в того села тай заберу сліди,
Бо вже я сї й-а в тім селї навиділа біди. (Наг)

3. Вдирав, аж мало пjитів не погубив. (Винн.)

Утїкав що сили.

4. Вдирає, аж ся пятами в с—ку бє. (Збар.)

Згірдно про трусливого чоловіка, що тїкає від небезпеки.

5. Вдирає, аж язик вивалив. (Наг.)

Коли хтось біжить з напруженєм усїх сил; звичайно про собаку, згірдно також про чоловіка.

Вдова. 1. Вдовин плач, а циганський лай, то всьо на єдно. (Лім.)

Вдова плаче, а Циган лаєть ся за що будь, за найменьшу дрібницю.

2. Вдовиче серце як весною сонце: хотя ясно гріє, зимен вітер віє. (Гнїдк.)

Осторога парубкови, щоб не брав удови. Властиво виривок із пісні.

3. Приставав парубок до вдови тай таке їй заповідав: „Дров носити не будеш, бо за тобов до хижі намечу; хижі не будеш замітати, бо тобов замету; води не будеш носити, бо ся вмиєш сльозами. (Мшан.)

Властиво анекдота, але вживаєть ся як приповідка — осторога вдові, щоб не йшла за молодого парубка, який збридивши собі її буде нею помітувати або й збиткувати ся над нею.

4. У вдови хліб готовий, але не всякому здоровий. (Ільк.)

Осторога такому, що хоче сватати вдову на тій підставі, що у неї, мовляв, готове господарство. Те саме Adalb. Wdowa; Wand. V, 320 (Witwe 6).

5. У вдовиці жених на полиці. (Залїсє)

Знач. вдова, особливо молода, легко знайде собі жениха. Пор. Wand. V, 321 (Witwe 32).

6. У вдовиці хліб в полиці. (Гнїдк.)

У вдови готове господарство, не потрібно старати всього на ново, так як коли побере ся парубок з дївчиною. Пор. Wand. V, 320 (Witwe 12, 31).

7. У вдовиці чари на полиці. (Коб.)

Загальне віруванє, що молода вдова вміє причаровувати до себе парубків або чоловіків, збудити до себе дику пристрасть. Про сю тему в нашій устній словесности див. Драгоманов, Розвідки II, 182—196.

8. Як я була сім літ вдова, не чулам землї під собою; а як пішлам з нечестивого сина, пропала моя худібонька і моя сила. (Залїсє)

Жалує ся вдова, що вийшла в друге замуж.

Вдяка. 1. Одна вдяка чи за рибу, чи за рака. (Ком.)

Очевидно, що тому, хто дав рибу, кривда. Значить — вислов докору, коли хтось однаково віддячує ся за зовсім неоднакові добродійства або услуги.

Везти. 1. Як тьижке везе сї, то любит сї звернути і колесо зпасти. (Берез.)

Образово: коли па що покладають богато надії, то се дуже часто не вдає ся.

Великдень. 1. Буде Великдень без гречаної паски. (Гнїдк.)

Паска на Великдень повинна бути пшенична, знач. гречана паска на Великдень не до речи, тай жалувати за нею нема що. Поговірка значить: обійде ся без якоїсь марниці або без якогось непожаданого чоловіка.

2. Великдень уже би й конем не здогонив, так борзо минув. (Кольб.)

Говорять звичайно кілька день по сьвятах, споминаючи, як забавляли ся, яких приємностей зазнали підчас сьвят.

3. Де вовк на Великдень зачує голос дзвонів, там буде цілий рік крутити ся. (Мшан.)

Віруванє, задля якого декуди в горах не велять на Великдень весь день дзвонити, як се діє ся на Підгірю.

4. На Великдень перший крайчик сьвяченої паски треба викинути псу крізь вікно; то як сї, борони Боже, стече, то сї гет потече. (Наг.)

Господарське правило, основане на віруваню про чудесну силу сьвяченої паски.

5. На кіньський Великдень. (Ільк.)

Жартливо зам. ніколи, бо коні не справляють Великодня.

6. Не зійде сї Великдень з Різдвом. (Кольб.)

Знач. два противенства, дві суперечности, два вороги не погодять ся з собою.

7. Не щодень Великдень. (Ільк.)

Знач. не щодня трапляє ся якесь добро, якась незвичайна радість. Пор. Adalb. Wielkanoc 4

8. Тогди у сироти Великдень, як сорочка біла. (Лев.)

Знач. сироті рідко трапляє ся мати білу сорочку і се у неї вже незвичайна радість. Так характеризують безрадісне, оплакане житє сироти.

9. Як на Великдень у день спит ґосподар, то вильиже пшениції, а як спит ґосподинї, то вильиже льон. (Наг.)

Жартлива поговірка. Коли лихий господарь густо посіяв збіже або лен і молоді ростини виляжуть, то сусїди кплять собі: „О, певно господарь або господиня спали на Великдень!“ Звичайно на Великдень по обіді сплять усї старші, натомлені попередньою роботою та постом.

Великий. 1. Великая руська мати. (Ільк.)

Поговірка маб. книжного походження, знач. руського народа богато, Русини — сила.

2. Велике, а дурне. (Бар.)

Говорять і про скотину і про людину, у якої розум не йде в парі зі зростом. Пор. лат. Amens longus і покревні Wand. II, 147 (Gross 50).

3. Великий, а дикий. (Коб.)

Знач. хоч виріс, а не привик до товариських звичаїв, не вміє поводити ся між людьми і для того втїкає від них.

4. Великий дідя. (Терн.)

Діда в дітськім жарґоні велитень. Слово діда те саме, що болгарське жід, сербське джіда, джідовіна, див. про се М. Халанскій, Великорусскія былины Кіевскаго цикла 229.

5. Великий дуб, та дупловатий. (Ільк.)

Те що показне на погляд, буває в сути нікчемне, зопсоване, непотрібне.

6. Великий єм ти в очох! (Кути)

Коли хтось дивує ся або насьміхає ся: „А, то-с великий виріс!" то сей другий, мабуть первісно боячи ся уроків, відповідає сею поговіркою, мовляв: твої очи бачуть мене таким великим, тож нехай на ті очи спаде все лихе, яке через се могло б спасти на мене.

7. Великий попів Іван, а дурний. (Мінч., Гол., Петр.)

Жартують із чоловіка, що виріс великий, а при тім не набрав розуму, непроворний і недотепний.

8. Великий татарський кінь, а дурний. (Ільк.) ...кінь турецький.. (Наг.)

Відповідають звичайно, коли хтось захвалює якусь річ тим, що вона велика.

9. Великий як сьвіт, а дурний як сак. (Лучак.) ...як кіт. (Замул.) ...як чіп. (Наг.)

Жартують із чоловіка великого ростом. Пор. Adalb. Wielki 9.

10. Великий як сьвіт, а слова з нього ніт. (Мшан.)

Покірний, тихий, а може й обмежений розумом та нездарний.

11. Не велика обрадованна. (Наг.)

Обрадованна в значіню радість, пожиток, користь, пор. висше Анна 1.

12. Не великий спасибіг. (Лучак.)

Знач. нема за що дуже дякувати, не великий дарунок, не велике добродійство. „Спасибіг" — звичайна (первісно жебрацька) формула подяки за одержаний дар.

13. Не одно велике, а дурне, а инше мале, та на весь сьвіт удале. (Комар.)

В загальній формі висловлена і ще й a contrario скріплена та сама думка, що висше ч. 9. Пор. Adalb. Wielki 3.

14. Хто більший, той не менчий. (Наг.)

Знач. хто старший, поважнійший, того не слід рівняти з меншим. Осторога молодшому, підвладному, щоб не пхав ся рівняти ся зі старшим. Пор. Нос. 457.

15. Щось там певне велике в лісї здохло! (Наг.)

Говорять почувши якусь несподівану новину або бачучи у себе рідких, несподіваних гостей. Пор. Дик. 1451.

16. Який за великий, такий за розумний. (Кольб.)

Знач. він ще малий і нерозумний; який його зріст, які літа, такий розум.

Величати ся. 1. Величає ся, як (вибачте) свиня в дощ. (Ільк.)

Насьміх над чваньковатим чоловіком, що гордить ся не маючи до того ніякої підстави. Свиня дощу не любить і тїкає до хліва, отже й порівнанє взяте тут якось в роді lucus a non lucendo.

2. Величає ся, як Жид пархами. (Гнїдк.)

Знач. величає ся таким, чого б властиво повинен соромити ся.

3. Величьиє сї тим, як Гриць портками. (Наг.)

Насьміх, коли хтось гордить ся або величає ся якоюсь пустою або зовсїм звичайною річю.

Вдяка. 1. Одна вдяка чи за рибу, чи за рака. (Ком.)

Очевидно, що тому, хто дав рибу, кривда. Значить — вислов докору, коли хтось однаково віддячує ся за зовсїм неоднакові добродійства або услуги.

Везти. 1. Як тьижке везе сї, то любит сї звернути і колесо впасти. (Берез.)

Образово: коли на що покладають богато надії, то се дуже часто не вдає ся.

Великдень. 1. Буде Великдень без гречаної паски. (Гнїдк.)

Паска на Великдень повинна бути пшенична, знач. гречана паска на Великдень не до речи, тай жалувати за нею нема що. Поговірка значить: обійде ся без якоїсь марниці або без якогось непожаданого чоловіка.

2. Великдень уже би й конем не здогонив, так борзо минув. (Кольб.)

Говорить звичайно кілька день по сьвятах, споминаючи, як забавляли ся, яких приємностей зазнали підчас сьвят.

3. Де вовк на Великдень зачує голос дзвонів, там буде цїлий рік крутити ся. (Мшан.)

Віруванє, задля якого декуди в горах не велять на Великдень весь день дзвонити, як се дїє ся на Підгірю.

4. На Великдень перший крайчик сьвяченої паски треба викинути псу крізь вікно; то як сї, борони Боже, стече, то сї гет потече. (Наг.)

Господарське правило, основане на віруваню про чудесну силу сьвяченої паски.

5. На кіньський Великдень. (Ільк.)

Жартливо зам. нїколи, бо конї не справляють Великодня.

6. Не зійде сї Великдень з Різдвом. (Кольб.)

Знач. два противенства, дві суперечности, два вороги не погодять ся з собою.

7. Не щодень Великдень. (Ільк.)

Знач. не щодня трапляє ся якесь добро, якась незвичайна радість. Пор. Adalb. Wielkanoc 4

8. Тогди у сироти Великдень, як сорочка біла. (Лев.)

Знач. сироті рідко трапляє ся мати білу сорочку і се у неї вже незвичайна радість. Так характеризують безрадісне, оплакане житє сироти.

9. Як на Великдень у день спит ґосподар, то вильиже пшениці, а як спит ґосподинї, то вильиже льон. (Наг.)

Жартлива поговірка. Коли лихий господарь густо посіяв збіже або лен і молоді ростини вилягнуть, то сусїди кплять собі: „О, певно господарь або господиня спали на Великдень!“ Звичайно на Великдень по обідї сплять усї старші, натомлені попередньою роботою та постом.

Великий. 1. Великая руська мати. (Ільк.)

Поговірка маб. книжного походженя, знач. руського народа богато, Русини — сила.

2. Велике, а дурне. (Бар.)

Говорять і про скотину і про людину, у якої розум не йде в парі зі зростом. Пор. лат. Amens longus і покревні Wand. II, 147 (Gross 50).

3. Великий, а дикий. (Коб.)

Знач. хоч виріс, а не привик до товариських звичаїв, не вміє поводити ся між людьми і для того втїкає від них.

4. Великий дїдя. (Терн.)

Значінє неясне. Плескати — тут очевидно в значіню: балакати дурниці або неправду. Значило би, що не на кождім весілю говорять неправду. Мабуть попсована приповідка: Не все то правда, що на весілю плещуть, див. далі Правда і Свальба.

13. Обійде ся циганське весілє без марципана. (Ільк.) ...марципанів. (Наг.)

Марципани — якесь делікатне печиво. Циган звичайно найбіднійший у селі. Знач. обійде ся бідний без панських вибагів, — але також, коли циганське весілє брати в згірднім значіню, в такім разї значінє буде: таке ледаче діло, ледача компанія обійде ся без присутности якогось шановного чоловіка або загалом без церемоній.

14. Перед весілєм пси трубят, а кури сумуют. (Гнїдк.)

Пси трублять — тїшуть ся, що й їм дістануть ся бодай кости до гризеня, а кури сумують, бо їх жде смерть.

15. Равом весілє й хрестини. (Кол.)

Коли молоді перед весілєм мали зносини в собою. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 68). Вандер додає невірне поясненє: Um eine Überfülle der Freude zu bezeichnen.

16. Справлю я ти весільи! (Наг.)

Погроза, зам. побю, нароблю клопоту. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 61).

17. Я тобі за то на весілю решетом води подам. (Сор.)

Жартливо дякують за дрібну услугу, пор. висше ч. 7.

Весло. 1. Від весла до кресла. (Гнїдк.)

Говорять про чоловіка, що нагло забогатїв, зробив карієру, дословно: з весляра вийшов на радника чи загалом на пана.

2. То так як би веслом по воді вдарив. (Цен.)

Знач. нема слїду, не робить нїякого впливу. Говорять про якісь марні зусиля, про упімненя звернені до упертого чоловіка.

Весна. 1. Весна раз красна. (Ільк.) Раз весна... (Гнїдк.)

Знач. раз у роцї, а потім мине. Образово про молодість, якої радість і принада цвите раз у житю, а потім не вертає.

2. Весною сїй, осїню збереш. (Гнїдк.)

Знач. за молоду працюй та дбай, а на старість будеш користувати ся.

3. Зелена весна чорне сїно з'їдає. (Гнїдк.)

Не маючи досить сьвіжої паші худоба весною з'їдає й те найгірше сїно, якого не хотїла їсти в зимі. Чорне сїно, таке що гнило на слотї.

4. На веснї корець дождже а лижка болота, а в осени лижка дождже, а корець болота. (Наг.)

На веснї йде все до тепла, повітре сухійше і все швидше висихає, а в осени навпаки. Те саме у Поляків Adalb. Wiosna 2; у Білорусів Нос. 269; у Словаків Zátur. XIV, 1.

5. На весну чміль, у осени пчола женит ся. (Гнїдк.)

На веснї джміль перший вихапує ся з зимівки і бренить весело, а в осени він гине, а бжола бренить весело, бо має запас меду. Про джмельові зальоти до бжоли на веснї див. оповіданє Вінок II, 395.

6. Прийшла весна, замуж не йшла; прийшло сї осїнь, замуж не йшло сї; прийшли місниці, таки сидит сї. (Явор.)

Жартують з дївки, що засиділа ся в дївках, хоч її ровесниці повиходили заміж.

7. Рана весна, рана зима. (Берез.)

Господарська ворожба. У Німців: Später Frühling, früher Winter, Wand. I, 1238 (Frühling 15).

Веснувати. 1. Дай Боже веснувати, лиш не переднівкувати. (Голоб.) Файно... коби лиш... (Лол.)

Веснувати — робити весняну роботу в полї та огородї. На жаль, весною аж надто часто, особливо у біднїйших селян, трапляють ся голодні переднівки.

Вести (ся). 1. Веде му сї як з води. (Наг.)

Щось веде ся — первісно про домашню худобу, знач. плодить ся і виховує ся; переносно: щастить ся. Порівнанє „як з води" натикає на плодющу силу води.

2. Ведут го як вола за роги. (Наг.)

Знач. тягнуть не зважаючи на опір. Говорить ся звичайно про пяного чоловіка, що на підпитку любить шукати собі сварки або брати ся до бійки, так що треба на силу втихомирювати його і відводити до дому. Пор. Adalb. Wieść 3.

3. Доти сї веде, доки не переведе. (Наг.)

Дотеп лежить у анаколютї: доти чоловікови щастить ся, доки не змарнує свойого добра. Подібно збудоване, хоч з відмінним значінєм, польське: Wiedzie się, wiedzie, aż cię nareszcie zwiedzie (Adalb. Wieść się 7), де в другій половинї треба дорозуміти ся підмета: szczęście.

4. Коли сї веде, то сї й згублене найде. (Наг.)

Знач. коли чоловік має щастє.

5. Кому ся веде, тому ся і когут несе. (Залїсє)

Жартливо, коли хтось має надзвичайне щастє. Пор. Adalb. Wieść się 3; Дик. 1323; Wahl II, 26.

6. Що сї не веде, то сї не веде. (Наг.)

Говорить з резиґнациєю чоловік при невдачі якогось трудного дїла.

7. Як ся кому веде, то й лїпше краде. (Пост.) ...й дньом украде. (Цен.)

До всього треба мати щастє, а до крадїжки ще й поготів.

8. Як сї веде, то й дївка хлопця приведе. (Кол.)

Жартливо або іронїчно; знач. коли на чоловіка спадають усякі лиха, то ще й таке спаде на нього в додатку.

9. Як сї веде, то сї веде. (Наг.)

Говорять про такого, що йому все щастить ся.

Весь, вся, все. 1. Вже по всьому. (Наг.)

Знач. уже все минуло, справа скінчила ся, хорий умер і т. и.

2. Він до всього! (Наг.)

Знач. готов, бере ся, все вміє. Пор. в-рус. На всѣ руки мастеръ (Дик. 3421).

3. Все в своїм чьисї. (Наг.)

Scil. треба зробити. Пор. французьке Chaque chose a son temps і под. Wand. I. 46 (Alles 4).

4. Все з Богом! (Наг.)

Scil. зачинай, роби, жий і т. д. Пор. Wand. I, 46 (Alles 15).

Верета. 1. Верета воробців у просі. (Наг.)

Верета в значіню купа, громада. Летячи купою воробці виглядають мов широке рядно, розпростерте в повітрі.

Веретено. 1. Веретено як копач. (Наг.)

Знач. незграбне, непридатне до роботи.

2. В мене веретено, що три квартали точено. (Бібр.)

Такими і подібними зворотами цинїчного характеру допікають парубки дівчатам підчас пряденя на вечерницях.

3. Най сї веретено встидає, що голе ходит. (Наг.)

Говорить недбала господиня, коли їй дорікають, що у неї діти голі. Знач. нема кому напрясти.

Веречи. 1. Бодай тї вергло в горьичку! (Наг.)

Проклятє. Горячка уявлена тут як якась яма, калюжа чи безодня, в яку таємна демонська сила кидає чоловіка.

2. Верг му як псу в зуби! (Наг.)

Згірдно, зам. віддав або дарував щось.

Верещати. 1. Верещить як дідько. (Ільк.)

Порівнанє не зовсїм ясне. Як верещить дідько, сього мабуть нїхто не чув.

Вернути. 1. А вернув би-с тото, що-с у мене ззїв! (Наг.)

Проклятє. Вернути тут у значіню vomere. Коли хтось погостивши ся в чиїм домі починає сварку з господарем і ще й грозить, що „вже більше не верну сюди."

2. Вернуло би го з тамтого сьвіта! (Наг.)

Проклятє, щоб чоловік умер і знов ожив. Таким людям приписують надзвичайну силу, найчастїйше се „дводушники", упирі, слуги і запроданцї злого духа.

Вертати ся. 1. Аж му сї з горла вертає, так сї наїв. (Наг.)

Наїв ся до несхочу, до переситу.

2. Вертає ся, як пес на блювотини. (Гнїдк.)

Говорять про чоловіка, що сам розголошує, розмазує своє погане дїло, або братає ся з тим, кому вперед закидав якісь погані та нечесні справи. Приповідка взята з Письма сьв.

Вертїти. 1. Вертит ми сї на язиці. (Наг.)

Коли хтось хотїв щось сказати і моментально забув назву або місцевість та не може в тій хвилї нагадати її, хоч тямить, що перед тим знав.

2. Вертит му діру в животї. (Льв.)

Говорять про балакучого чоловіка, що любить другому довго і нудно викладати свої пляни, переконувати його в чімось, не пускаючи його від себе.

3. Вертит сї, як курка з їйцем. (Кольб.)

Сьміють ся з чоловіка, що бігає скрізь з якоюсь маловажною і цїкавою новиною.

4. Вертить ся, як швець в ярмарок. (Ільк.)

Давнїйше шевцї в ярмарок не сидїли в своїх підсїнях або склепах ждучи купця, але набравши чобіт на дрючок ходили по торговицях поміж вози викрикуючи та захвалюючи свій товар.

5. Куда верти, туда верти, та треба виерти. (Петр.) Верти не верти... (Кол.)

Говорять брехунови, крутареви, якого нарештї приперто до стїни так, що мусить признати ся до поповнених злих учинків.

4. Величьиє сї, як Хома в церкві. (Наг.)

В Нагуєвичах сею приповідкою натякали на якогось Хому, бідного господаря, що в своїй обдертій гунї завсїгди ставав у першім ряді, між чільними господарями.

5. Не чим то її так величають: зазуля, зазуля! (Ільк.)

Значінє сеї приповідки для мене неясне.

Вельбити. 1. Вéльбит сї тим, як дївка цицьками. (Наг.)

Насьміх, коли хтось надто гордить ся чимсь зовсїм звичайним. Вельбити — польське wielbić.

Верба. 1. Верба пожиточнїйша від яблінки. (Збар.)

„Бо з верби маю і пліт і опал, верба росте де будь і не вимагає заходу, а яблінку щепи, поли, обвивай, від гусїльниць оббирай, тай то вона вродить, коли їй ся хоче,“ — так пояснював один господар.

2. Де верба, там і вода. (Ільк.)

Верба росте на мокрих, вохких місцях. Шукаючи місця, де би копати криницю, дивлять ся по вербах: де верби мають найбільше листє, там копають і надїють ся докопати ся води.

3. На вербі грушки му показує. (Наг.)

Знач. обіцює щось небувале, неможливе, плете нїсенїтницї. Пор. Нос. 349.

4. Учіпи ся сухої верби, а не мене. (Лучак.)

Місце, де навіть верба не може рости, але всхне, очевидно погане, нечисте. От тим то й сама суха верба, що стоїть на такім місцї, вважає ся осїдком нечистого духа. Вчіпити ся сухої верби знач. віддати ся демонови, який живе в тій вербі, а може й повісити ся на нїй.

5. Вербові дровá, з за Орьóвого жонá, з Старої Соли корова, то біда готова. (Мшан.)

Орьóве — гора на північний схід від Мшанця, а за горою села Нанчівка горішня й долїшня, Тиха, Потік, Лїнинка, Лаврів, Лїнина, Тершів. В Мшанци жони самі тчуть полотно, а за Орьовим нї, несуть до ткача, понайбільше до Мадзурів у Стрільковичах під Самбором. (Пояснене о. М. Зубрицького).

Веред. 1. Вéред, веред, дїдько впéред. (Наг.)

Сільські дїти люблять ходити купою. Коли лучить ся їм іти гусаком, то зараз заднї починають кричати: „Веред, веред“ і т. д., на що переднї відповідають криком: „Гаду, гаду, дїдько з заду“, а сї й ті додають: „Динї, динї, дїдько в серединї!“ І так кричать, доки всї не порівняють ся і не зібють ся в купу.

Вередити. 1. Вередúт сї, мало не тріснє. (Наг.)

Знач. кричить що сили, сердить ся, сварить.

Веремя. 1. Веремји, аж сї серце радує. (Наг.)

Говорять про гарну погоду.

2. По слотї веремя. (Гнїдк.)

Образово: по бідї наступає добро.

3. Чиє веремнє, того й погода. (Ільк.)

Значінє не ясне, бож веремя і погода — все одно.

Вереск. 1. Вереск у хатї, що би й птах на кізлиньи не сїв. (Наг.)

Говорять про сильний плач, коли сїмю постигне якесь нещастє або коли сварять ся та бють ся.

Верета. 1. Верета воробців у просї. (Наг.)

Верета в значіню купа, громада. Летячи купою воробцї виглядають мов широке рядно, розпростерте в повітрі.

Веретено. 1. Веретено як копач. (Наг.)

Знач. незграбне, непридатне до роботи.

2. В мене веретено, що три квартали точено. (Бібр.)

Такими і подібними зворотами цинїчного характеру допікають парубки дівчатам підчас пряденя на вечерницях.

3. Най сї веретено встидає, що голе ходит. (Наг.)

Говорить недбала господиня, коли їй дорікають, що у неї дїти голї. Знач. нема кому напрясти.

Веречи. 1. Бодай тї вергло в горьичку! (Наг.)

Проклятє. Горячка уявлена тут як якась яма, калюжа чи безодня, в яку таємна демоньська сила кидає чоловіка.

2. Верг му як псу в зуби! (Наг.)

Згірдно, зам. віддав або дарував щось.

Верещати. 1. Верещить як дїдько. (Ільк.)

Порівнанє не зовсїм ясне. Як верещить дїдько, сього мабуть нїхто не чув.

Вернути. 1. А вернув би-с тото, що-с у мене ззїв! (Наг.)

Проклятє. Вернути тут у значіню vomere. Коли хтось погостивши ся в чиїм домі починає сварку з господарем і ще й грозить, що „вже більше не верну сюди.“

2. Вернуло би го з тамтого сьвіта! (Наг.)

Проклятє, щоб чоловік умер і знов ожив. Таким людям приписують надзвичайну силу, найчастїйше се „двоодушники“, упирі, слуги і запроданцї злого духа.

Вертати ся. 1. Аж му сї з горла вертає, так сї наїв. (Наг.)

Наїв ся до несхочу, до переситу.

2. Вертає ся, як пес на блювотини. (Гнїдк.)

Говорять про чоловіка, що сам розголошує, розмазує своє погане дїло, або братає ся з тим, кому вперед закидав якісь погані та нечесні справи. Приповідка взята з Письма сьв.

Вертїти. 1. Вертит ми сї на язиці. (Наг.)

Коли хтось хотїв щось сказати і моментально забув назву або місцевість та не може в тій хвилї нагадати її, хоч тямить, що перед тим знав.

2. Вертит му дїру в животї. (Льв.)

Говорять про балакучого чоловіка, що любить другому довго і нудно викладати свої пляни, переконувати його в чімось, не пускаючи його від себе.

3. Вертит сї, як курка з їйцем. (Кольб.)

Сьміють ся з чоловіка, що бігає скрізь з якоюсь маловажною і нецїкавою новиною.

4. Вертить ся, як швець в ярмарок. (Ільк.)

Давнїйше шевцї в ярмарок не сидїли в своїх підсїнях або склепах ждучи купця, але набравши чобіт на дрючок ходили по торговицях поміж вози викрикуючи та захвалюючи свій товар.

5. Куда верти, туда верти, та треба вмерти. (Петр.) Верти не верти... (Кол.)

Говорять брехунови, крутареви, якого нарештї приперто до стїни так, що мусить признати ся до поповнених злих учинків.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Верхівка. 1. Верхівка — не риба, а тріска. (Любша)

Верхівка або уклія — дуже худа риба, через що рибаки не люблять її й брати.

Верховий. 1. Верхове галузя вітри ломят. (Гнідк.)

Образово: хто підносить ся високо по над громаду, на того найборше і найтяжше спадає громадське нещастє.

Верша. 1. Насьміналась верша з болота, коли оглядить ся, аж сама в болоті. (Ільк.)

Остерігають, коли хтось кпить собі з пригоди або клопоту другого, а сам може легко попасти в таку саму халепу.

Веселий. 1. Веселий, аж му очи промавјают. (Наг.)

Про чоловіка з ясними, виразними очима. Пор. Zátur. IV, 310.

2. З веселими не жыиль сї й повеселити. (Наг.)

Приговорюють у веселій компанії.

Веселити ся. 1. Волю сї веселити, ніж смутити. (Голоб.)

Говорять при охоті, немов усправедливлюючи радісний настрій так рідкий у селянському житю. Пор. німецьке: Hochzeit haben ist besser als Todte begraben, Wand. II, 696 (Hochzeit 24).

2. Дай Боже нам сї повеселити, а вам сї подивити. (Голоб.)

Говорять жартуючи завидливому або такому, що докоряє веселим, підпитим людям їх забавою.

3. Нині сї весели, а завтра заплачеш. (Наг.)

Говорять до гуляки або пяниці, якого жде пужда.

Веселиця. 1. Веселиці воду пє. (Наг.)

Народ уявляє собі веселку як якусь істоту, що випиває воду з якихсь певних криниць, ставів і т. п., а иноді з водою випиває й жаби та риби, які пізнїйше при великих тучах спадають із неба геть далеко від того місця, де були виссані в повітрє. Пор. Adalb. Tęcza 1.

2. Веселиця каже: „Аби ти такий довгий був, як я!“ (Кол.)

Перед веселкою почувають наші люде забобонний страх; їй приписують силу зміняти пол чоловіка, який стане там, де вона пє воду, і загалом причинювати йому рїжне лихо.

Веселість. 1. Веселість, то половина здоровля. (Замул.)

Погляд, як бачимо, зовсїм не аскетичний. Пор. Wand. I, 1218 (Fröhlichkeit 10, 13, 14).

2. По веселости плач наступає. (Наг.)

Характеризуєть ся зміна людської долї, в якій чергують ся приємні й неприємні пригоди. Пор. Adalb. Wesele 11; Wand. I, 1219 (Fröhlichkeit 16, 18).

Весело. 1. Вéсело, вéсело, подарунки несемо. (Калуш)

Примовляють в часї весїля, коли поїзд з музиками наближає ся до дому.

2. Весело ми на серци. (Наг.) ...на души. (Наг.)

Говорить чоловік у радіснім настрою.

3. Весело му сї діє. (Наг.)

Знач. він веселий, тїшить ся.

4. Весело сї дивит. (Наг.)

Говорять про чоловіка з веселою, отвертою фізіономією.

6. Хто хотів, той вертів. (Рогат.)

Говорять про річ полишену без дозору: хто хоче, може нею користувати ся. Первісно мабуть про колоду, яка звичайно лежить коло кузнї по селах і на якій пробують новозмайстровані сверлики, так що вона вся повна дїр.

Верх. 1. Аби моє на верха було! (Наг.)

Говорять про чоловіка, що в кождім товаристві хоче бути перший, в кождій розмові хоче мати остатнє слово, в кождій суперечцї хоче мати рацію.

2. Аж через верх іде. (Наг.) ...сї ллє. (Наг.)

Говорять, коли чогось за богато, більше ніж було треба.

3. Верх землї сьвятої згниєш. (Лол.)

Грозять злому чоловікови, що, мовляв, земля тебе не прийме або нїхто не схоче тебе поховати.

4. Верх дном поставити. (Наг.)

Перевернути, перемінити первісний порядок, зовсім на нї нащо звести, прим. господарство, хату і т. и

5. Верхом на палици поїдеш. (Наг.)

Значінє двояке: 1) не маючи коня візьмеш у руки палицю тай підеш пішки (образ узятий із дїтської забави — їхати на вербових конях); 2) коли будеш напирати ся їхати (мова про дїтей), то візьму палицю і побю.

6. Він уже по верха читає. (Наг.)

Знач. читає плавно, не розділяючи складів. Говорить ся також образово про такого, що привчив ся до якогось, звичайно менше реального дїла, прим. до зносин з дївчатами, до ходженя по коршмах і т. д.

7. Далї верх із хати знесеш. (Наг.)

Говорять до збиточного, марнотратного чоловіка.

8. З ве́рха в голову бий. (Яс. С.)

Се вважають за найтяжший найнебезпечнїйший спосіб битя, бо від него чоловік не тільки від разу тратить притомність, але робить ся глухий, тумановатий на весь вік.

9. Ти на мнї верхом не поїдеш. (Кол)

Знач. не будеш верховодити наді мною.

10. У верьхи́ ти дорога! (Лол.)

Говорять лихому, напасливому чоловікови, мовляв, відчепи ся, йди на верхи та на гори, куди відсилають злих духів.

11. Хто має верх у хатї, жінка ци чоловік? (Наг.)

Так сварив чоловік на жінку, що верховодила над ним, очевидно вважаючи зовсїм природним те, що верх — його.

12. Хто на верха, того бють. (Гнїдк.)

Коли два борють ся і один другого кине на землю та приляже, то присутні розборонюють їх і при тім трафить ся, що й побють верхнього, коли сей не хоче пустити свойого противника. Загальне значінє: хто дужчий і перемагає та кривдить слабшого, проти того звертає ся громада.

13. Ще я йому верха втру. (Цен.)

Знач. приломлю верха, образово зам. зібю з нього пиху, покажу йому свою висшість, упокорю його.

Верхівка. 1. Верхівка — не риба, а тріска. (Любша)

Верхівка або уклїя — дуже худа риба, через що рибаки не люблять її й брати.

Верховий. 1. Верхове галузя вітри ломят. (Гнїдк.)

Образово: хто підносить ся високо по над громаду, на того найборше і найтяжше спадає громадське нещастє.

Верша. 1. Насьміволась верша з болота, коли оглядить ся, аж сама в болотї. (Ільк.)

Остерігають, коли хтось кпить собі з пригоди або клопоту другого, а сам може легко попасти в таку саму халепу.

Веселий. 1. Веселий, аж му очи промавјиют. (Наг.)

Про чоловіка з ясними, виразними очима. Пор. Zátur. IV, 310.

2. З веселими не жьиль сї й повеселити. (Наг.)

Приговорюють у веселій компанії.

Веселити ся. 1. Волю сї веселити, нїж смутити. (Голоб.)

Говорять при охотї, немов усправедливляючи радісний настрій так рідкий у селянському житю. Пор. німецьке: Hochzeit haben ist besser als Todte begraben, Wand. II, 696 (Hochzeit 24).

2. Дай Боже нам сї повеселити, а вам сї подивити. (Голоб.)

Говорять жартуючи завидливому або такому, що докоряє веселим, підпитим людям їх забавою.

3. Нинї сї весели, а завтра заплачеш. (Наг.)

Говорять до гуляки або пяницї, якого жде нужда.

Веселиця. 1. Веселицї воду пє. (Наг.)

Народ уявляє собі веселку як якусь істоту, що випиває воду з якихсь певних криниць, ставів і т. и., а иноді з водою випиває й жаби та риби, які пізнїйше при великих тучах спадають із неба геть далеко від того місця, де були виссані в повітре. Пор. Adalb. Tęcza 1.

2. Веселиця каже: „Аби ти такий довгий був, як я!“ (Кол.)

Перед веселкою почувають наші люде забобонний страх; їй приписують силу зміняти пол чоловіка, який стане там, де вона пє воду, і загалом причиняти йому ріжне лихо.

Веселість. 1. Веселість, то половина здоровля. (Замул.)

Погляд, як бачимо, зовсім не аскетичний. Пор. Wand. I, 1218 (Fröhlichkeit 10, 13, 14).

2. По веселости плач наступає. (Наг.)

Характеризує ся зміна людської долї, в якій чергують ся приємні й неприємні пригоди. Пор. Adalb. Wesele 11; Wand. I, 1219 (Fröhlichkeit 16, 18).

Весело. 1. Ве́село, ве́село, подарунки несемо. (Калуш)

Примовляють в часї весїля, коли поїзд з музиками наближає ся до дому.

2. Весело ми на серци. (Наг.) ...на души. (Наг.)

Говорить чоловік у радіснім настрою.

3. Весело му сї діє. (Наг.)

Знач. він веселий, тїшить ся.

4. Весело сї дивит. (Наг.)

Говорять про чоловіка з веселою, отвертою фізіономією.

24. Вигльидає як труп. (Наг.)
Такий блїдий, жовтий, без виразу на лици, схорований. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 172); Adalb. Wyglądać 70.

25. Вігльидає як заяць у ступі. (Снят.) ...у вершці. (Кол.)
Такий переляканий, скулений, безрадний, несьмілий. У Поляків: Wygląda jak słony zając (Adalb. Wyglądać 57). Натяк на анекдоту про слизькоязику жінку, якій чоловік показував зайця в верші, див. Етн. Зб. VI, ч. 13, 14.

26. Так вігльидаєш, як небіжка с—а. (Цеп.)
Жартливо говорять до чоловіка засумованого, знеохоченого, обезсиленого перед часом. Нїмцї кажуть про побитого, струпуватого: Er sieht aus wie ein geklatschter Bauernarsch, Wand. I, 202 (Aussehen 130).

Виглянути. 1. Виглянув, як медвідь з ґаври. (Лол.)
Про неопрятного, лїнивого чоловіка, що ледви-ледви рушить ся зі своєї хати

2. Вигльинув, як щур з муки. (Наг.)
Про чоловіка, що боязливо виздрне зі своєї схованки або з хати і зараз знов сховає ся. Пор. Adalb. Wyglądać 1.

Вигнати. 1. Вигнав, як верба. (Наг.)
Знач. виріс швидко і високо, звич. про молодого парубка. Пор. Вибуяти 1.

2. Вигнало му в його миьирі оттакий больик! (Наг.)
Знач. викинуло, набрало, вчинив ся.

3. Вижену я з тебе тоту погану пару. (Наг.)
Значінє сеї погрози двояке: 1) вбю тебе, вижену з тебе душу, 2) відучу тебе від поганих норовів, немов: вижену з тебе лихого демона.

4. Вижену я тобі мухи з носа. (Наг.)
Знач. зібю з тебе пиху, відучу тебе від поганих привичок.

5. Не виганьий пари з тїла! (Наг.)
Жартливо: не бий, не вбивай на смерть — звісно, коли на се зовсім не заносить ся, напр. коли два пастухи борють ся і один намагає ся кинути другого на землю.

6. От лише вигнали пару. (Наг.)
Говорять про худу, мізерну або хору скотину, яку зарізали на мясо, коли вже не могла робити або коли без того й сама була би швидко здохла.

7. Що-м вигнав, то назад жену. (Наг.)
Жартує бідний чоловік, вертаючи нї з чим із ярмарку.

Вигнути. 1. Тут треба вигнути колїно. (Наг.)
Говорять про дорогу, що викручує ся великим закрутом, кривулею.

Вигода. 1. Зроби їй вигоду, то піде по воду. (Наг.)
Жартливо про непокірну, неслухняну жінку. „Зробити їй вигоду" — догодити їй у однім специяльнім значіню.

2. Маю свою вигоду. (Наг.)
Маю те, що заспокоює мою потребу, маю щось для себе самого.

Вигодити. 1. Коби Бог вигодив! (Наг.)
Знач. Коби Бог дав гарну погоду.

2. Ци не вигодив бис ми яким ґрейцаром? (Наг.)
Знач. чи не позичив би, чи не вчинив би вигоди?

Значінє неясне. Плескати — тут очевидно в значіню: балакати дурниції або неправду. Значило би, що не на кождім весілю говорять неправду. Мабуть попсована приповідка: Не все то правда, що на весілю плещуть, див. далї Правда і Свальба.

13. Обійде ся циганське весілє без марципана. (Ільк.) ..марципанів. (Наг.)

Марципани — якесь делікатне печиво. Циган звичайно найбіднїйший у селї. Знач. обійде ся бідний без панських вибагів, — але також, коли циганське весілє брати в згірднім значіню, в такім разї значінє буде: таке ледаче діло, ледача компанїя обійде ся без присутности якогось шановного чоловіка або загалом без церемоній.

14. Перед весілєм пси трубят, а кури сумуют. (Гнїдк.)

Пси трублять — тїшуть ся, що й їм дістануть ся бодай кости до гризеня, а кури сумують, бо їх жде смерть.

15. Равом весілє й хрестини. (Кол.)

Коли молоді перед весілєм мали зносини з собою. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 68). Вандер додає невірне поясненє: Um eine Überfülle der Freude zu bezeichnen.

16. Справю я ти весїльи! (Наг.)

Погроза, зам. побю, нароблю клопоту. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 61).

17. Я тобі за то на весілю решетом води подам. (Сор.)

Жартливо дякують за дрібну услугу, пор. висше ч. 7.

Весло. 1. Від весла до кресла. (Гнїдк.)

Говорять про чоловіка, що нагло забогатїв, зробив карієру, дословно: з весляря вийшов на радника чи загалом на пана.

2. То так як би веслом по водї вдарив. (Цен.)

Знач. нема слїду, не робить нїякого впливу. Говорять про якісь марні зусиля, про упімненя звернені до упертого чоловіка.

Весна. 1. Весна раз красна. (Ільк.) Раз весна... (Гнїдк.)

Знач. раз у році, а потім мине. Образово про молодість, якої радість і принада цвите раз у житю, а потім не вертає.

2. Весною сїй, осїню збереш. (Гнїдк.)

Знач. за молоду працюй та дбай, а на старість будеш користувати ся.

3. Зелена весна чорне сїно з'їдає. (Гнїдк.)

Не маючи досить сьвіжої паші худоба весною з'їдає й те найгірше сїно, якого не хотїла їсти в зимі. Чорне сїно, таке що гнило на слотї.

4. На веснї корець дождю а лижка болота, а в осени лижка дождю, а корець болота. (Наг.)

На веснї йде все до тепла, повітрє сухійше і все швидше висихає, а в осени навпаки. Те саме у Поляків Adalb. Wiosna 2; у Білорусів Нос. 269; у Словаків Zátur. XIV, 1.

5. На весну чміль, у осени пчола женит ся. (Гнїдк.)

На веснї джміль перший вихапує ся з зимівки і бренить весело, а в осени він гине, а бжола бренить весело, бо має запас меду. Про джмельові зальоти до бжоли на веснї див. оповіданє Вінок II, 395.

6. Прийшла весна, замуж не йшла; прийшло сї осїнь, замуж не йшло сї; прийшли місниції, таки сидит сї. (Явор.)

Жартують з дївки, що засиділа ся в дївках, хоч її ровесниції повиходили заміж.

5. Кому дуже весело, той певно незадовго буде плакати. (Наг.)

Є таке віруванє, що коли чоловіка має спіткати якесь велике нещастє, то швидко перед тим йому без причини робить ся дуже весело, збирає ся на сьміх. Пор. Wand. I, 1219 (Fröhlichkeit 18).

6. Як весело, то най же буде на все село! (Цен.)

Окрик гулящого чоловіка, що рад би бачити все село в такім самім веселім настрою.

Весілє. 1. Будем мати весілє: тато маму видає. (Ільк.) Весілє, весілє... (Явор.) ...віддає. (Наг.)

Жартливо, коли тато з мамою сварять ся або бють ся або коли тато маму виганяє з хати

2. Весіля година, а біди до смерти. (Пост.) .. біди вік. (Пост.) ...на годину... (Зазул.) Година весіля... (Коб.)

Говорить чоловік, що дістав недобру, лїниву або сварливу жінку. Пор. Adalb. Wesele 5; Wand. I, 185 (Augenblick 2).

3. Весіля — курам смерть. (Гнїд.)

Бо на весілє переважно ріжуть курей, мб. відгомін давнього поганського культу, де курка була ритуальною жертвою при шлюбі (див. А. А. Котляревскій, О погребальныхъ обычаяхъ языческихъ Славянъ, ст. 85 (*вказівка проф. М. Грушевського*). Говорять також образово, прим. про панів, що бавлять ся коштом мужицької працї, муки й нужди.

4. Дай Боже на весілю віддячитись. (Сор.)

Коли молодий парубок або дївчина зроблять старшому якусь невеличку прислугу, прим. подадуть води або огню до люльки.

5. Доки сї весілє скоїт, то сї загоїт. (Колом.)

Говорить жартливо до дївчини або парубка, що жалують ся на якусь болячку, терплять від рани або мають якусь гризоту. Пор. Adalb. Wesele 1; Дик. 1605.

6. Же б не ти та не я, не було би весіля. (Сор.)

Жартливо, буцїм то говорить сї слова придуркувата молода або такий же молодий. Приповідки вживають також для характеристики якоїсь спілки зліпленої з трудом і не піддержаної ширшим загалом; мовляв, таке тото, як весіля зложене тільки з двох осіб. Пор. польське Wesele potrzebuje wielu (Adalb. Wesele 17).

7. Колись я тобі на твоїм весілю води подам. (Наг.)

Говорять до хлопця або дївчини, навіть малих, коли яке з них подасть старшому води. Пор. Wand. II, 6?8 (Hochzeit 69).

8. Кому весіля, а курцї смерть. (Петр.) ...весілє... (Ільк.)

Говорить мелянхолїйно невдачник, що з усякої, навіть найприємнїйшої для иньших нагоди, надїє ся для себе не добра, а лиха. Пор. висше ч. 3.

9. Кругле весіля кому справити. (Гнїдк.)

Знач. набити його круглим буком.

10. На весілю всї свати, на хрестинах усї куми. (Ільк.)

Сватами властиво називають ся лиш ті, яких дїти побрали ся, а кумами лиш ті, що разом держали одну дитину до хресту. Та при веселій нагоді сю титулятуру розширюють на всїх присутних.

11. На день весіля, а до віку клопоту. (Лучак.)

Значінє таке саме, як висше ч. 2.

12. Ни на кождім весілю плещут. (Кольб.)

Значінє неясне. Плескати — тут очевидно в значіню: балакати дурниці або неправду. Значило би, що не на кождім весїлю говорять неправду. Мабуть попсована приповідка: Не все то правда, що на весїлю плещуть, див. далї Правда і Свальба.

13. Обійде ся циганське весїлє без марципана. (Ільк.) ...марципанів. (Наг.)
Марципани — якесь делїкатне печиво. Циган звичайно найбіднїйший у селї. Знач. обійде ся бідний без панських вибагів, — але також, коли циганське весїлє брати в згірднім значіню, в такім разї значінє буде: таке ледаче діло, ледача компанїя обійде ся без присутности якогось шановного чоловіка або загалом без церемоній.

14. Перед весїлєм пси трубят, а кури сумуют. (Гнїдк.)
Пси трублять — тїшуть ся, що й їм дістануть ся бодай кости до гризеня, а кури сумують, бо їх жде смерть.

15. Разом весїлє й хрестини. (Кол.)
Коли молоді перед весїлєм мали зносини з собою. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 68). Вандер додає невірне поясненє: Um eine Überfülle der Freude zu bezeichnen.

16. Справю я ти весїльи! (Наг.)
Погроза, зам. побю, нароблю клопоту. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 61).

17. Я тобі за то на весїлю решетом води подам. (Сор.)
Жартливо дякують за дрібну услугу, пор. висше ч. 7.

Весло. 1. Від весла до крісла. (Гнїдк.)
Говорять про чоловіка, що нагло забогатїв, зробив карієру, дословно: з весляря вийшов на радника чи загалом на пана.

2. То так як би веслом по водї вдарив. (Цен.)
Знач. нема слїду, не робить нїякого впливу. Говорять про якісь марні зусиля, про упімненя звернені до упертого чоловіка.

Весна. 1. Весна раз красна. (Ільк.) Раз весна... (Гнїдк.)
Знач. раз у році, а потім мине. Образово про молодість, якої радість і принада цвите раз у житю, а потім не вертає.

2. Весною сїй, осїню збереш. (Гнїдк.)
Знач. за молоду працюй та дбай, а на старість будеш користувати ся.

3. Зелена весна чорне сїно з'їдає. (Гнїдк.)
Не маючи досить сьвіжої паші худоба весною з'їдає й те найгірше сїно, якого не хотїла їсти в зимі. Чорне сїно, таке що гнило на слотї.

4. На веснї корець дождживу а лижка болота, а в осени лижка дождживу, а корець болота. (Наг.)
На веснї йде все до тепла, повітрє сухійше і все швидше висихає, а в осени навпаки. Те саме у Поляків Adalb. Wiosna 2; у Білорусів Нос. 269; у Словаків Zátur. XIV, 1.

5. На весну чміль, у осени пчола женит ся. (Гнїдк.)
На веснї джміль перший вихапує ся з зимівки і бренить весело, а в осени він гине, а бжола бренить весело, бо має запас меду. Про джмельові зальоти до бжоли на веснї див. оповіданє Вінок II, 395.

6. Прийшла весна, замуж не йшла; прийшло сї осїнь, замуж не йшло сї; прийшли місниці, таки сидит сї. (Явор.)
Жартують з дївки, що засиділа ся в дївках, хоч її ровесниці повиходили заміж.

7. Рана весна, рана зима. (Берез.)

Господарська ворожба. У Німців: Später Frühling, früher Winter, Wand. I, 1238 (Frühling 15).

Веснувати. 1. Дай Боже веснувати, лиш не переднівкувати. (Голоб.) Файно... коби лиш... (Лол.)

Веснувати — робити весняну роботу в полї та огородї. На жаль, весною аж надто часто, особливо у біднїйших селян, трапляють ся голодні переднївки.

Вести (ся). 1. Веде му сї як з води. (Наг.)

Щось веде ся — первісно про домашню худобу, знач. плодить ся і виховує ся; переносно: щастить ся. Порівнане „як з води“ натякає на плодющу силу води.

2. Ведут го як вола за роги. (Наг.)

Знач. тягнуть не зважаючи на опір. Говорить ся звичайно про пяного чоловіка, що на підпитку любить шукати собі сварки або брати ся до бійки, так що треба на силу втихомирювати його і відводити до дому. Пор. Adalb. Wieść 3.

3. Доти сї веде, доки не переведе. (Наг.)

Дотеп лежить у анаколютї: доти чоловікови щастить ся, доки не змарнує свойого добра. Подібно збудоване, хоч з відмінним значінем, польське: Wiedzie się, wiedzie, aż cię nareszcie zwiedzie (Adalb. Wieść się 7), де в другій половинї треба дорозуміти ся підмета: szczęście.

4. Коли сї веде, то сї й згублене найде. (Наг.)

Знач. коли чоловік має щастє.

5. Кому ся веде, тому ся і когут несе. (Залїсє)

Жартливо, коли хтось має надзвичайне щастє. Пор. Adalb. Wieść się 3; Дик. 1323; Wahl II, 26.

6. Що сї не веде, то сї не веде. (Наг.)

Говорить з резиґнациєю чоловік при невдачі якогось трудного дїла.

7. Як ся кому веде, то й лїпше краде. (Пост.) ...й дньом украде. (Цен.)

До всього треба мати щастє, а до крадїжки ще й поготів.

8. Як сї веде, то й дївка хлопця приведе. (Кол.)

Жартливо або іронїчно; знач. коли на чоловіка спадають усякі лиха, то ще й таке спаде на нього в додатку.

9. Як сї веде, то сї веде. (Наг.)

Говорять про такого, що йому все щастить ся.

Весь, вся, все. 1. Вже по всьому. (Наг.)

Знач. уже все минуло, справа скінчила ся, хорий умер і т. и.

2. Він до всього! (Наг.)

Знач. готов, бере ся, все вміє. Пор. в-рус. На всѣ руки мастеръ (Дик. 3421).

3. Все в своїм чьисї. (Наг.)

Scil. треба зробити. Пор. французьке Chaque chose a son temps і под. Wand. I. 46 (Alles 4).

4. Все з Богом! (Наг.)

Scil. зачинай, роби, жий і т. д. Пор. Wand. I, 46 (Alles 15).

5. Все мине, гріх сї лишит. (Наг.)
Говорять моралїсти на тій основі, що зле довше памятаєть ся, нїж добре. Зовсїм навпаки у Нїмцїв: Alles vergeht, Tugend besteht, Wand. I, 47 (Alles 38).

6. Всї на мене, всї на мене: агі на мене! (Ценїв.)
З розпукою, звичайно гумористичною, скрикує чоловік, до якого з ріжних боків рівночасно пристають люде з докорами, закидами або неприємними запитанями.

7. Всї-смо свої тут. (Наг.)
Не конче значить: своякп, але звич. люде знайомі, причасні до якогось спільного дїла.

8. Всього на́-всього тілько маю. (Наг.)
Знач. лише стілько, а більше нї. Пор. нїм. Alles in Allem

9. Всьому конець буде. (Наг.)
Знач. мине ся добро й лихо. Пор. Wand. I, 46 (Alles 20).

10. Всьо пусте. (Кол.)
Поговірка при якійсь малій стратї, яку легко переболїти. Пор. Wand. I, 46 (Alles 8).

11. На все свій чьис. (Наг.)
На кожду річ приходить відповідна пора. Пор. нїм. Alles hat seine Zeit і под. Wand. I, 46 (Alles 4).

12. На все час буде. (Кол.)
Знач. усе поробить ся, часу вистане на все, нема чого надто квапитись.

13. На всьо плюну. (Наг.)
Знач. усього зречу ся, все покину.

14. Ни всї на него: Агій на него! (Кольб.)
Хтось один упоминає ся за чоловіка, на якого накидають ся всї иньші: та й той, що вполинаєть ся, не дуже то любить напастованого. Пор висше ч. 6.

15. Що нїм сї всього надїй. (Наг.)
Говорять про непевного або злого чоловіка, від якого можна надїяти ся і найгіршого лиха.

16. То всьо байка. (Наг.) ...байки. (Наг.) ...фрашка. (Наг.)
Знач. пуста, неважна річ.

17. Ци вся ци не вся, я втяв гопки тай пішов. (Наг.)
Передражнюють Бойків. Поговірка основана на анекдотї про Бойка, що зайшовши до костела, при музицї орґанів почав танцювати. Поляки упоминають його: Cicho, Bojku, bo to msza! А він відповів: „Ци вся, ци не вся" і т. д. Див. Етн. Зб. VI, 166.

Вечеря. 1. Вечеря з обідом. (Льв.)
Говорять, коли хтось вечеряє не обідавши. Пор. пісню:
Ой на-ж тобі, наймитоньку, вечерю з обідом,
А як тобі буде мало, то докладай хлїбом. (Наг.)

2. Вечеря коротка, але за то ніч довга. (Кол.)
Жартують з такого, що ляг спати скупо повечерявши або не вечерявши зовсїм

7. Рана весна, рана зима. (Берез.)

Господарська ворожба. У Німців: Später Frühling, früher Winter, Wand. I, 1238 (Frühling 15).

Веснувати. 1. Дай Боже веснувати, лиш не переднівкувати. (Голоб.) Файно... коби лиш... (Лол.)

Веснувати — робити весняну роботу в полї та огородї. На жаль, весною аж надто часто, особливо у біднїйших селян, трапляють ся голодні переднівки.

Вести (ся). 1. Веде му сї як з води. (Наг.)

Щось веде ся — первісно про домашню худобу, знач. плодить ся і виховує ся; переносно: щастить ся. Порівнане „як з води“ натякає на плодющу силу води.

2. Ведут го як вола за роги. (Наг.)

Знач. тягнуть не зважаючи на опір. Говорить ся звичайно про пяного чоловіка, що на підпитку любить шукати собі сварки або брати ся до бійки, так що треба на силу втихомирювати його і відводити до дому. Пор. Adalb. Wieść 3.

3. Доти сї веде, доки не переведе. (Наг.)

Дотеп лежить у анаколютї: доти чоловікови щастить ся, доки не змарнує свойого добра. Подібно збудоване, хоч з відмінним значінєм, польське: Wiedzie się, wiedzie, aż cię nareszcie zwiedzie (Adalb. Wieść się 7), де в другій половинї треба дорозуміти ся підмета: szczęście.

4. Коли сї веде, то сї й згублене найде. (Наг.)

Знач. коли чоловік має щастє.

5. Кому ся веде, тому ся і когут несе. (Залїсє)

Жартливо, коли хтось має надзвичайне щастє. Пор. Adalb. Wieść się 3; Дик. 1323; Wahl II, 26.

6. Що сї не веде, то сї не веде. (Наг.)

Говорить з резиґнациєю чоловік при невдачі якогось трудного дїла.

7. Як ся кому веде, то й лїпше краде. (Пост.) ...й дньом украде. (Цен.)

До всього треба мати щастє, а до крадіжки ще й поготів.

8. Як сї веде, то й дївка хлопця приведе. (Кол.)

Жартливо або іронїчно; знач. коли на чоловіка спадають усякі лиха, то ще й таке спаде на нього в додатку.

9. Як сї веде, то сї веде. (Наг.)

Говорять про такого, що йому все щастить ся.

Весь, вся, все. 1. Вже по всьому. (Наг.)

Знач. уже все минуло, справа скінчила ся, хорий умер і т. и.

2. Він до всього! (Наг.)

Знач. готов, бере ся, все вміє. Пор. в-рус. На всѣ руки мастеръ (Дик. 3421).

3. Все в своїм чьисї. (Наг.)

Scil. треба зробити. Пор. французьке Chaque chose a son temps і под. Wand. I. 46 (Alles 4).

4. Все з Богом! (Наг.)

Scil. зачинай, роби, жий і т. д. Пор. Wand. I, 46 (Alles 15).

5. Все мине, гріх сї лишит. (Наг.)
Говорять моралїсти на тій основі, що зле довше памитаєть ся, ніж добре. Зовсїм навпаки у Нїмцїв: Alles vergeht, Tugend besteht, Wand. I, 47 (Alles 38).

6. Всї на мене, всї на мене: агі на мене! (Ценів.)
З розпукою, звичайно гумористичною, скрикує чоловік, до якого з ріжних боків рівночасно пристають люде з докорами, закидами або неприємними запитанями.

7. Всї-смо свої тут. (Наг.)
Не конче значить: свояки, але звич. люде знайомі, причасні до якогось спільного дїла.

8. Всього на́-всього тілько маю. (Наг.)
Знач. лише стілько, а більше нї. Пор. нїм. Alles in Allem

9. Всьому конець буде. (Наг.)
Знач. мине ся добро й лихо. Пор. Wand. I, 46 (Alles 20).

10. Всьо пусте. (Кол.)
Поговірка при якійсь малій стратї, яку легко переболїти. Пор. Wand. I, 46 (Alles 8).

11. На все свій чьис. (Наг.)
На кожду річ приходить відповідна пора. Пор. нїм. Alles hat seine Zeit і под. Wand. I, 46 (Alles 4).

12. На все час буде. (Кол.)
Знач. усе поробить ся, часу вистане на все, нема чого надто квапитись.

13. На всьо плюну. (Наг.)
Знач. усього зречу ся, все покину.

14. Ни всї на него: Агій на него! (Кольб.)
Хтось один упоминає ся за чоловіка, на якого накидають ся всї иньші: та й той, що вповинаєть ся, не дуже то любить напастованого. Пор висше ч. 6.

15. По нїм сї всього надїй. (Наг.)
Говорять про непевного або злого чоловіка, від якого можна надїяти ся і найгіршого лиха.

16. То всьо байка. (Наг.) ...байки. (Наг.) ...фрашка. (Наг.)
Знач. пуста, неважна річ.

17. Ци вся ци не вся, я втяв гопки тай пішов. (Наг.)
Передражнюють Бойків. Поговірка основана на анекдотї про Бойка, що зайшовши до костела, при музицї орґанів почав танцювати. Поляки упоминають його: Cicho, Bojku, bo to msza! А він відповів: „Ци вся, ци не вся“ і т. д. Див. Етн. Зб. VI, 166.

Вечеря. 1. Вечеря з обідом. (Льв.)
Говорять, коли хтось вечеряє не обідавши. Пор. пісню:

Ой на-ж тобі, наймитоньку, вечерю з обідом,
А як тобі буде мало, то докладай хлїбом. (Наг.)

2. Вечеря коротка, але за то ніч довга. (Кол.)
Жартують з такого, що ляг спати скупо повечерявши або не вечерявши зовсїм

і через те не міг спати в ночи. Инакше у Словаків: Večera krátka, noc ľahká. (Zátur. V, 257); Wand. I. 8 (Abendbrot 1, 4); подібне до нашого Wand. I, 9 (Abends 11).

3. Суху вечерю дати. (Кол.)

Образово: набити, насварити.

4. „Що буде на вечерю?" — „Г—о." — „Добре, прошу пані, а для челяди що?" (Явор.)

Оповідають про скупу паню і кухарку.

Вечеряти. 1. Вечерьийте з Богом сьвјитим, най Бог благословит!

Відповідь прихожого, що ввійшовши в хату застане домашніх при вечері і його просять також звичайною формулою: „Просимо до вечері."

Вечір. 1. Добрий вечір, хто-сте в хаті! (Наг.)

Привитанє чоловіка, що входить вечером у хату, де не сьвітить ся і він не може бачити, хто є в хаті.

2. З вечера пів години тай до білої днини. (Снят.)

Жартливо про дівчину або парубка, що не ночували дома, гулявши всю ніч. Пор. пісню:

Ох тілько-ж то було
Гуляньичка мого:
З вечера година
Аж до дня білого. (Наг.)

3. Чечір-чечір, ци борзо вечір? (Наг.)

Кричать пастухи на толоці, бажаючи чим скорше гнати худобу до дому. Слова „чечір-чечір" не мають мб. ніякого значіня, а скомпоновані лише „для притоки".

4. Як вечером жаби квакают, то буде погода. (Кол.)

Господарська ворожба. Пор. Wand. I, 7 (Abend 35).

5. Як вечером небо червоне, то буде вітер. (Наг.)

Господарська ворожба. Инакше у Німців, пор. Wand. I, 7 (Abend 37, 38).

Взяти. 1. А взьила би ті сї хороба! (Наг.)

Проклятє: А щоб ти захорував.

2. А взьило би ті з меже миру християнського! (Наг.)

Проклятє: щоб ти вмер, щез. Смерть уявлена в виді демона, що бере чоловіка з ряду його товаришів.

3. Взяв го на бас. (Льв.)

Знач. одурив, викпив. Пор. висше Бас 3.

4. Взявши за уз не кажи, що-сь недуж. (Гнїдк.)

Знач. узявши ся за якесь діло не вимовляй ся сим-тим, але доводь його до кінця. Пор. Нос. 270; Дик. 899.

5. Взяв як своє. (Збар.)

Говорять про злодія, що вкрав щось у білий день, при людях, з невинною подобою. Пор. Дик. 898.

6. Взьив би, видиш, аби на нїм гадина сичьила. (Наг.)

Про злодія, якого не спинить ніяка завада. Річ, на якій лежить гадина, вважаєть ся нечистою, зачарованою і тим страшнїйше її брати. Поляк каже: Wziął by z ołtarza (Adalb. Wziąć 13).

7. Взьив вісьта тай заїхав до міста. (Наг.)

Взяти вісьта знач. повернути кіньми на ліво. Поговірка значить, що взявши ся відповідно до діла вробиш його, дійдеш до мети.

8. Взьив го в кліщі. (Наг.)

Знач. узяв його в свою власть, коверзує ним як хоче.

9. Взьив го в танець. (Дрог.)

Знач. припер його до стіни питанями, заставив признати ся до чогось, загалом увів його в тяжке, клопотливе положенє.

10. Взьив го на єден палець. (Дрог.)

Знач. поборов, кинув його на землю без найменьшої трудности.

11. Взьив го сї льик. (Наг.)

Зам. перелякав ся. Ляк уявлено як якогось демона, що незримо причепив ся до чоловіка.

12. Взьив го твердо в руки. (Наг.)

Знач. узяв його під острий догляд, не дає йому волї. У Словаків Vzal ho na tvrdo (Zátur. VIII, 833).

13. Взьив за старий довг. (Наг.)

Говорять про злодія, що вкрав якусь маловарту, дрібну або зопсовану річ, якої не варто було й красти.

14. Взьив на будущий вік. (Наг.)

Взяв з наміром віддати на будущий вік, тоб-то в загробному житю, знач. не віддати нїколи, запропастив.

15. Взьив на вічне відданє. (Наг.)

Украв або позичив з тим наміром, щоб більше не віддати.

16. Взьив на нього пізьму. (Кривор.)

Знач. завзяв ся на нього, має на нього злість.

17. Взьив не питавши, пішов не дьикувавши. (Наг.)

Говорять про злодія.

18. Взьив с—ку в жменю. (Дрог.)

Жартують із такого, що набравши буків та скуливши ся з болю пішов геть. Пор. Wand. I, 147 (Arsch 58). Поясненє у Вандера хибне.

19. Взьив сї до нього грубшим кінцьом. (Наг.)

Знач. кинув ся його бити або загалом узяв його під острий догляд, не дає йому волї, держить під погрозою.

20. Взьив, що не положив. (Наг.)

Про злодія, пор. висше Брати ч. 7.

21. Взьили би тї на мари! (Наг.)

Проклятє, коли один бере щось у другого, а сей не хоче дати. Знач. щоб ти вмер і щоб тебе несли на кладовище.

22. Взьили го люде на зуби. (Наг.)

Знач. пустили на нього обмову, виговорюють на нього по за очі всякі негарні річи.

23. Взьило го сї нещістьи. (Наг.)

Знач. нещастє переслїдує його, йому не щастить ся.

24. Взьила би тї сї фрибра! (Наг.) ...колóтьба! (Берез.)

Хороби уявлені в видї демонів, що чіпають ся чоловіка. Проклятє.

25. Взьила го сї побліка. (Наг.)

Впав на нього сором, або звязав ся з якоюсь людиною, з якою товаришуванє приносить йому сором.

26. Де-с увьив, там назад положи! (Наг.)

Говорять особливо про річи знайдені на „нечистих" місцях, яких не слїд рушати. До таких річей належать усякі шмати завішені на деревах або иньші річи не згублені, а підкинені навмисне в якесь незвичайне місце (на межу, під угол дому, під поріг) з метою — наслати чари, хоробу то що на того, хто візьме сю річ. Те саме у Поляків Adalb. Wziąć 3.

27. Куди ви сї взьили! (Наг.)

Знач. не добре вгадуєте, ваші здогади зовсїм хибні. Дословно: ви заїхали на злу дорогу.

28. На перебеса́ги взьити. (Наг.)

Знач. узяти на плечі перевішуючи один конець на плечі а другий на груди. Бисаги, з лат. bisaccium — підвійний мішок з розпором на середині, приладжений до такого ношеня.

29. Не взяв го кат. (Коб.)

Говорять про здорового, сильного, моторного, вродливого чоловіка. Яка психічна ассоциация між тими прикметами і катом — не знаю.

30. Не взьив анї тілько, аби раз палець обвинути. (Наг.)

Знач анї маленького шматочка полотна, загалом нїчогісїнько.

31. Не взьив єм і тілько, як того чорного за піхтьом. (Наг.)

Жалував ся приймич, якого по кільканацятьох роках праці прогнав названий батько, не давши йому нїчого.

32. Не взьив єм нїчого за мак-зерно. (Наг.)

Знач. анї найдрібнїйшої річи. Пор. Adalb. Wziąć 10.

33. Овва! Возьме ми сокиру з за лави. (Наг.)

Вислов легковаженя чийоїсь погрози; мовляв: адже до мене до хати не прийде і сокири з за лави не візьме, тоб-то: чую себе в своїй хатї, чи загалом у своїм праві безпечним. Сокира в хатї звичайно застромлена в шпару між лавою і стїною межи вікнами.

34. По собі кого взяти. (Гнїдк.)

Знач. судити, цїнити когось по собі.

35. Тре сї взьити і за горьиче і за больиче. (Сор.)

Говорять до слуги або до молодої невістки, яка у-перве приходить на господарство. Зворотом „горяче і боляче" характеризує ся вся жіноча робота.

36. Що возьмеш, то не положиш. (Сор.)

Знач. беручи а не докладаючи мусиш вичерпати запас.

Вибаги. 1. На всї вибаги стане! (Наг.)

Буде досить, щоб заспокоїти всякі бажаня.

2. Що там за вибаги в тебе! (Наг.)

Знач. чого тобі захочує ся, які в тебе претензиї.

Вибалушити. 1. Вибалушив очи як баньки. (Кол.)

Згірдно: видивив ся, витріщив очи.

Вибачити. 1. Вибачте ми сесе слово. (Ільк.) ...на тім слові. (Наг.)
Звичайна формула перепросин, коли чоловік хоче сказати якесь неподобне, грубе слово.

2. Вибачьийте, що так скажу. (Наг.)
Формула перепросин, див. поперед.

3. Вибачьийте яко ґречні! (Наг.)
Формула перепросин, як поперед.

Вибачний. 1. Будьте вибачні, що сї так стало. (Наг.)
Формула перепросин, коли чоловік не зробив чогось, що мав зробити, не додержав слова, то-що.

Вибір. 1. На вибір, Господи! (Ільк.)
Значінє потовірки не ясне менї. Вона мусить основувати ся на якімсь оповіданю, якого я не знаю.

Вибрати. 1. Виберіт ми очи, ци можу си пригадати! (Наг.)
Говорить чоловік не можучи пізнати когось, що признаєсь до знайомости з ним.

2. Вибирає ся, як за море стріляти. (Ільк.)
Знач. вибирає ся пиняво, робить великі приготовання для річи, що не стόїть того. Пор. Adalb. Wybierać się 7.

3. Вибрав му пса. (Льв.)
Знач. вилаяв, наганьбив.

4. Вибрав сї як за море с—ти. (Наг.)
Коли хтось з великою парадою, з великими претензиями бере ся до дрібного, нікчемного дїла.

Вибубнити. 1. Дай то вибубнити! (Дрог.)
Іронїчно до балакучого чоловіка, що оповідає якісь сплїтки, які повинен був заховати в тайнї.

2. Ще того не вибубнювали на містї. (Дрог.)
Знач. я сього не знаю, се ще не закон, не обовязкова річ. Натяк на давнїй звичай оголошувати нові закони та розпорядженя по міських вулицях і площах перед народом зваблевим гуркотом барабанів. Пор. Wand. I, 209, (Austrommeln 1)

Вибути. 1. Вибув єм своє. (Наг.)
Знач. відслужив службу, вислужив у війську або загалом сповнив якийсь нелегкий обовязок.

Вибуяти. 1. Вибуяв як верба. (Наг.)
Знач. виріс високо і швидко.

Вивалити. 1. Вивалив очи як баран. (Наг.)
Витріщив очи, видивив ся. Пор. висше Бойко 4.

2. Вивалив суму не знати за що. (Наг.)
Знач. видав богато грошей за якусь непотрібну, маловарту річ.

3. Вивалив язик як гінчий пес. (Наг.)
Висолопив, прим. біжучи надто швидко.

Виварачати. 1. Виварачьиє, як свиньи при коритї. (Наг.)
Знач. кривдує собі, дорікає, дословно перевертає, пор. польське wywraca і врусь. переворачиваетъ.

Виварити. 1. Виварив як з гармати. (Наг.)

4. Зараз му вийми тай положи! (Кол.)
Знач. давай в тій хвилї, звичайно щось таке, чого чоловік не може дати. Говорять про вередливого, вибагливого чоловіка.

5. Чень то нас іще вийме Пан Біг із того нещастя. (Крех.)
Знач. виратує, дасть перебути те нещастє.

Вийськати. 1. Вийськав го, як пса до сонця. (Кол.)
Виганьбив, докучив йому. Блохи від сонця вискакують, тікають геть; знач. осьвітив, розібрав його погані дїла.

Вийти. 1, А що, не вийшло на моє? (Кол.)
Знач. чи не стало ся так, як я говорив? Пор. Wand. II, 1475 (Kommen 243).

2. Вийде ти тото очима. (Кол.)
Знач. виплачеш, будеш жалувати.

3. Вийду з ним на своє. (Отин.)
Знач. дійду з ним до ладу, погоджу ся з ним корисно для себе.

4. Вийшла би з тебе пара! (Наг.)
Проклятє; „пара" згірдно зам. душа. „Пара" по народньому віруваню тілько у зьвірів, які не мають душі такої, як чоловік.

5. Вийшло ми з памјити. (Наг.)
Знач. забув.

6. Вийшло ми з рахуби. (Дрог.)
Знач. я занедбав рахунок, не числив сего, не тямлю числа.

7. Вийшло ми то на добро. (Дрог.)
Знач. я скористав на тім.

8. Вийшло на моє. (Наг.)
Знач. стало ся так, як я говорив. Пор. Zàtur. VII, 1267.

9. Вийшло шите на пробите. (Дар.)
Знач. з тяжкою бідою затушковано якесь лихо.

10. Вийшов з лїт. (Наг.)
Знач. постарів ся, його молодість минула, прим. йому вже за пізно женити ся.

11. Вийшов із кляс. (Наг.)
Говорять про парубка, що відбув приписані три кляси військового побору.

12. Вийшов му чьис. (Наг.)
Знач. сповнив ся реченець, скінчила ся його служба.

13. Вийшов на своє. (Бібр.).
Знач. не стратив на підприємстві або добив ся свого права.

14. Вийшов на тім, як Заблотний на милї. (Яс. С.)
Властиво польська приповідка про якогось Заблоцкого, що віз мило човном і щоб не платити мита, привязав мило в споді під човном, а воно й розплило ся. Знач. стратив, ошукав ся на якімсь підприємстві. Пор. Adalb.Zabłocki 1

15. Вийшов цїлий із того. (Дрог.)
Знач. вийшов без шкоди з небезпеки.

16. Все на єдно виходит. (Наг.)
Вислов резиґнациї: нїщо не поможе, нема нїякої ради. Пор. нїм. Es kommt auf eins hinaus. Wand. II, 661 (Hinauskommen 2).

Знач. повновидий, товстий, круглий. Пор. Wand. I, 201 (Aussehen 105); Adalb. Wyglądać 34.

8. **Виглядає як мокра курка** (Дол.)

   Знач. скулений, опущений, нещасний. Те саме у Німців Wand. I, 201 (Aussehen 115).

9. **Виглядає як слотаве літо.** (Збар.)

   Знач. не то добродушний, не то сердитий. Пор. нїм. Er sieht aus, wie drei Tage Regenwetter und der vierte noch nicht hübsch, Wand. I, 201 (Aussehen 113).

10. **Виглядає як смерть.** (Кол.)

    Знач. страшний, блїдий, худий, схорований. Пор Wand. I, 200 (Aussehen 94).

11. **Виглядає як холера.** (Льв.)

    Страшний, нелюдяний.

12. **Виглядає як „що ми зробиш?"** (Печен.)

    Говорять про чоловіка, що вдає дуже сьмілого, бутного, завадияку.

13. **Вигльидає, як би сї з шибеницї урвав.** (Наг.)

    Говорять про непевного чоловіка, волоцюгу, обдертого або подряпаного та покровавленого. Пор. Wand. I, 196 (Aussehen 3, 48).

14. **Вигльидає, як Михайлове чудо.** (Наг.)

    Є в календарі таке сьвято (д. 6 вересня), та в нар. мові чудо значить також поганий, огидливий чоловік, пор. початок піснї: „Угу на тя, чудне чудо, угу на тя, угу!" (Дол.)

15. **Вигльидає як миш у пастцї.** (Дрог.)

    Такий переляканий, безрадний. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 165).

16. **Вигльидає як оґер.** (Наг.)

    Про здорового, сильного, повнокровного чоловіка. Пор. Wand. I, 202 (Aussehen 145).

17. **Вигльидає як опуд.** (Наг.)

    Про брудного, нечесаного, неопрятного чоловіка. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 170); Adalb. Wyglądać 62.

18. **Вигльидає як пацюк годований.** (Наг.)

    Знач. товстий, гладкий, Пор. Wand. I, 202 (Aussehen 145).

19. **Вигльидає, як пацьи за сороківцьи.** (Наг.)

    Знач. непоказний, сьмішно малий та нечепурний. Сороковець — срібна австр. монета 40 кр. віденської валюти або 24 конвенцийної вал. Пор. нїм. Er sieht aus wie ein Groschenferkel, Wand. I, 197 (Aussehen 15).

20. **Вигльидає як півтора нещістьи.** (Наг.)

    Знач. дуже пригноблений, обдертий, опущений. Пор. Adalb. Wyglądać 52.

21. **Виглядає як сам не свій.** (Наг.)

    Переляканий, безтямний.

22. **Вигльидає як сова.** (Наг.)

    Знач. понурий, набундючений, маломовний. Те саме Wand. I, 203 (Aussehen 175); Adalb. Wyglądać 35.

23. **Вигльидає як три дни не їшви.** (Наг.)

    Знач. такий нужденний, вимарнїлий, збідований. Те саме у Німців Wand. I, 197 (Aussehen 18).

10. Виїли, лиш лижками покалатали. (Наг.)
Знач. швидко, до чиста виїли.

11. Виїли, як вимели. (Наг.)
Знач. виїли до чиста, не лишили нічого.

12. Він ми виїсть очи за тото. (Наг.)
Знач. буде лаятись, допікати, соромити мене.

13. На, виїдж, абис тріс! (Наг.)
Говорять сердито, даючи їсти якомусь ненажері, а також говорячи комусь ненависному якусь прикру для нього новину.

14. Не виїш, хоць розпережи сі. (Наг.)
Говорять захланному, що наклав перед собою богато страви.

15. Хто виїв, най здоров відихає, а хто не їв, буде жлів. (Цен.).
Говорять такому, хто розсердивши ся не їв обіду.

16. Що не виїв, бух до помиїв. (Голоб.)
Про сердитого, завидливого чоловіка, що не дбає про те, чи їли иньші або чи не схочуть їсти пізнїйше.

17. Як усьо виїм, тогди подьикую. (Наг.)
Жартують із таких, що дякують перед їдою, коли їх припрошують до їди.

Виїхати. 1. Виїдь, виїдь крілю на червонім коню! Твої сини порубані, по під мости пометані! (Наг.)
Приговорюють діти при забаві, яка полягає в тім, що ключечку утворену з зігненого стебла запускають слиною так, що в нїй із слини робить ся „шибка", а по тім сю шибку запускають краплиною з соку „песього молока". Тоді на шибці з слини, досі зовім безбарвній і прозірчастій, виступають ріжнобарвні а остаточно червоняві пасма.

2. Виїжджьиє з тим, як баба з ступернаком. (Наг.)
Підносить у розмові зовсім непотрібну річ, вириває ся з дурницею. Натяк на оповідане про бабу (дурня) що носила ся зі ступернаком, який завіщав їй дід, пор. Етн. Зб. VIII, ст. 80—85.

3. Виїхав верхом на палици. (Наг.)
Значінє двояке: 1) вийшов пішки, або 2) його вигнали буком.

4. Виїхав колїсницев на храм. (Лол.)
Колїсниця — підтока з колесами, отже половина воза, телюжкй. Значінє поговірки: зробив щось не до ладу, сказав дурницю при людях, набрав ся сорому.

5. Виїхав на трох колесах. (Наг.)
Говорять про недбалого чоловіка, що не пильнує порядку, запізнює ся або погано робить своє діло.

6. Ти з тим не виїжджьий при людьох! (Наг.)
Знач. не виривай ся з тим, не розголошуй сего.

Викалатати. 1. Ледво-м викалатав у нього, що ми сї належьило. (Наг.)
Знач. ледво випросив, виходив, видобув. Мабуть натяк на давнїй звичай калатати, робити стукіт та крик перед домом неоплатного довжника, доки не віддасть довгу. На подібний звичай натякаєть ся в апокрифічнім Діянію ап. Томи (див. Памятки III, 109).

Викапаний. 1. Викапаний тато! (Наг.)

Виграти. 1. Або віграю, або пріграю. (Печен.)
Вислов альтернативи у чоловіка, що зважуєть ся на якесь діло.

2. А то виграв! (Наг.)
Іронїчно, про чоловіка, що самохіть убрив у якусь біду або своїм зухвальством напитав собі клопоту.

3. „А що, виграли тато справу?“ „Та виграли.“ „А деж сут?“ — „Та зараз прийдут, ще лиш мают дістати 25 буків.“ (Наг.)
Жартлива поговірка про нещасного процесовича, тай загалом про такого, що замісь користи доправував ся чи загалом доборов ся до шкоди.

4. Виграв з паном справу. (Кол.)
Іронїчно зам. дістав буки, набрав ся лиха.

5. Виграв на гельбе-цвельбе. (Яс. С.)
Первісно говорило ся про якусь гру, імпортовану з Нїмеччини, в паристе або непаристе число очок (eilf-zwölf); тепер уживають у значіню якогось дуже некорисного діла, страти, скандалу.

6. Виграв як на льотерію. (Наг.)
Знач. його стріло надзвичайне, несподїване щасте.

7. Виграв, як тато справу. (Наг.)
Жартливо про такого, що замісь сподїваної користи здобув шкоду. Натяк на поговірку подану висше ч. 3. Нїмець каже: Er gewinnt über den Rücken, Wand. I, 1663 (Gewinnen 124).

8. Виграй же ту з ним! (Наг.)
Говорять про крутаря, що вміє висмикнути ся з кождого неприємного положеня, а також про мудрого чоловіка, що вміє переперти противника своїми доказами.

9. Виграє на кони як пан. (Наг.)
Знач. бучно їде, басує, їде гуляючи, для забави.

10. З ним не виграєш справи. (Дрог.)
Знач. не дійдеш до ладу, але також: його не обдуриш, не визискаєш. Пор. Wand. I, 1663 (Gewinnen 119).

11. Нї виграв, нї програв, при своїм ся обстав. (Снят.)
Говорять про діло, що не принесло анї особливих користей, анї шкоди. Пор. долїшньо-нїмецьке: Ik hewwet nit wunnen, ik hewwet nit spunnen, et heat mi kein Geld kostet, Wand. I, 1664 (Gewinnen 135).

12. Раз виграв, раз пріграв. (Дрог.)
Характеризують зміну щастя в людському житю, не конче при грі, пор. висше 1.

13. Раз віграєш, а десіть раз пріграєш. (Цен.)
Остерігають чоловіка, що любить грати в карти.

14. То не виграна справа. (Дрог.)
Знач. справа, яку тяжко або неможливо виграти, некорисна.

15. Хто з разу виграє, той на кінци не має що ставити. (Ільк.)
Кому з разу щастить, того на кінцї щасте покине. Те саме у Поляків Adalb. Wygrać 3; Wand. I, 1662 (Gewinnen 110, 117).

16. Хто раз виграв, той ще раз хоче. (Дрог.) ...того ще кортит. (Голоб.)
Так характеризують зріст у чоловіка пристрасти до гри в карти або в льотерію.

Вигребти. 1. Вигріб як умерлого з гробу. (Берез.)
Пригадав не до речи якусь давно забуту, а неприємну справу.

2. Не вигрібай мерцьи з гробу! (Снят.)
Не згадуй про давні свари або кривди. Пор. жидівське A Tojten trugt men nit zurück, Wand. IV, 1253 (Der Todte 2); Adalb. Umarły 11.

Вигризти. 1. Вигризли го з помеже себе. (Наг.)
Знач. не дали йому жити між собою, змусили до уступленя (про спільників, сусїдів і т. и.)

Вигрожувати ся. 1. Не вигрожуй сї, бо тї сї не бою! (Наг.)
Звичайна відповідь на чиїсь погрози, прим. у сварці.

Виґарбувати. 1. Виґарбую я тобі скиру. (Наг.)
Погроза, знач. набю.

Вид. 1. Видом видати, слихом слихати. (Снят.)
Радісний окрик при привитаню з якимсь любим, давно не баченим гостем. Пор. Дик. 910.

2. Глянь на вид, о здорове не питай! (Луч.)
Знач. по виду, по лицї, чи воно сьвіже чи змарнїле, пізнаєш, чи я здоров, чи нї.

3. З виду бим му й трийцїтьох лїт не дав. (Наг.)
Знач. дивлячись на нього міг би подумати, що йому нема й 30 лїт, хоча на дїлї він старший.

4. На його виді дїдько горох молотив. (Ільк.)
Говорять про дзюбатого, вісповатого чоловіка. Пор. Wand. I, 198 (Aussehen 50).

5. Яким видом тото робиш? (Лім.)
Знач. на основі якого права, на якій підставі?

Виданий. 1. То невидана річ! (Наг.)
Знач. такого ще нїхто не бачив, звичайно в злім значіню: се така погань, така підлота, таке нещастє.

Видати. 1. Видав війну, як пес вовкови, а кіт мишом. (Наг.)
Жартливо про двох ворогів, що де тільки стрінуть ся, мусять посварити ся або побити ся.

2. Видав го на покаяниє. (Наг.)
Знач. наробив йому скандалу і сорому перед людьми.

3. Видав єм сї до ґрейцарика. (Наг.)
Знач. видав усї гроші, які мав.

4. Видав му дрібними. (Кол.)
Знач. почастував його стусанами та позаушниками.

5. Видав му з пјитки. (Наг.)
Знач. ударив його долонею (пятїрнею) в лице.

6. Видати хтобудь потрафит. (Наг.)
Знач. видати, витратити легко, але тяжше здобути, заробити.

7. Доки чоловік жиє, доти видає. (Цен.)
Людське житє — нерозривний ланцюх видатків і доходів. Відповідають, коли хто жалує ся на непастанні видатки в господарстві.

8. Лекше видати, як заробити. (Наг.)
Загальнійше сказано те саме, що висше ч. 5. Пор. Wand. I, 190 (Ausgeben 13).

9. Не видам, то до дому понесу. (Наг.)
Говорить ощадний чоловік, перемагаючи свою охоту купити щось не зовсім конче потрібне.

10. Не видаш — не купиш. (Дрог.)
Говорить продавець до покупця, який вагаєть ся в купні, шкодуючи грошей.

11. Не штука видати, штука потім здибати. (Кол.)
В иньшій формі та сама думка, що висше ч. 5 і 7.

12. Поки видасть ґрейцар, то го двацїть раз оберне в жмени. (Наг.)
Говорять про скупого.

13. Щом видав, то ми сї вернуло. (Наг.)
Говорять про не дуже корисну покупку, що не дала нїякого зиску.

14. Що нинї не видаш, то завтра в ремени найдеш. (Урич)
В ремінним чересї носять гроші.

Видатний. 1. Хоць дрібне, але видатне. (Цен.)
Говорять про збіже не велике ростом, але добре на зерно; жартливо також про ріжні дрібні прикрости, що можуть чоловікови остогидити житє.

Видаток. 1. Без видатку сї в містї не обийдеш. (Наг.)
Не тілько в містї, але й усюди чоловік мусить раз у раз робити видатки. Пор. висше Видати 7.

2. Видаток сї все найде. (Наг.)
Скорочено зам. усе знайде ся нагода, щоб щось видати, або: коли прийде ся видати, то все знайдеш що.

3. Найстарший видаток — цїсарський податок. (Лім.)
Бо той не чекає, його не можна відложити на потому анї зменьшити.

Видерти. 1. Видер як псу з горла. (Наг.)
Знач. відібрав з трудом, хоч він не хтїв віддати.

2. Він би ми очи видер. (Наг.)
Образово зам. наробив би крику, розсердивсь би на мене за щось.

Видзьобати. 1. Видзьобали якісь пташки. (Наг.)
Коли щось було десь зложене (в коморі, в стозї або що) і потім без відома властивця пропало або поменьшало; викрали, виносили якісь невідомі, звичайно таки свої хатнї злодюжки. Пор. далї Випташити.

Видивити. 1. Видивив свої очи за ним. (Наг.)
Знач. визирав його довго, стужив ся за ним.

2. Видивив сї на нього, як би го ззїсти хотїв. (Наг.)
Говорять про ненависний, злобний поглянд одного чоловіка на другого.

3. Видивив сї на нього, як тельи на нові ворота. (Наг.)
Говорять про такого, що зачудувавши ся витріщив на другого очи.

Видимий. 1. Види́ма річ! (Збар.)
Зам. се очевидно, се дійсна правда.

2. Таж то видьо́ма смерть! (Наг.)
Знач. очевидна, явна. Говорять про дуже небезпечне дїло, що грозить чоловікови загибілю.

Видіти. 1. Абим мере видів, то бим не сказав. (Наг.)

Говорить добродушний чоловік, покриваючи прогріхи свойого ближнього. Мере — дійсно.

2. А видиш, крутиш! (Кол.)

Коли котось переконано, що бреше, викручує ся.

3. А видів ти кармазин? — Ого, я вже їв. — Таж то сукно. — Ага, зелене. (Бар.)

Насьміх над легкодушним брехуном, що не надумуючись усюди вставить своє слово і все не до ладу.

4. А видів ти форс на біле коня? (Дрог.)

Жартують передразнюючи Німця, коли хтось шукає чогось загубленого та допитуєсь сього й того: чи не видів ти сеї річи.?

5. А виділа сова сьвіт? (Наг.)

Іронїчне питанє в відповідь на иньше питанє в роді: чи, коли, де я се побачу? в значіню: не побачиш так як сова не бачить сьвіта. Пор. польське: Tyle widzi, co sowa we dnie (Adalb. Widzieć 18).

6. А виділи би ті на шибеници! (Наг.)

Клинуть такого, що твердить або сьвідчить у суді, буцім видів щось таке, чого на ділї не видів.

7. А не видів бис сьвіта божого! (Наг.)

Проклятє, в відповідь на те, коли хтось питає другого, чи видів якусь річ, якої шукає перший, а другий каже, що не видів, хоч міг або й повинен був видїти її.

8. Близько видїти, далеко дибати. (Наг.) ...видати... (Яс. С.)

Говорять у відповідь на те, коли хто про віддаленє одного місця від другого каже: „О, то близенько, онде видно" і т. и. Образово також про трудности всякого дїла, що з далека видає ся легким, а на дїлї вимагає більшої вмілости і терпливости. Пор. Adalb. Widać 1; Нос. 261.

9. Бодай бим ті тогди видів, як свою першу сорочку! (Город.)

Жартливе проклятє. Своєї першої сорочки чоловік нїколи не побачить.

10. Бодай єм ті тогди видів, як на мої долони волосє виросте. (Наг.)

Проклятє, зам. щоб я тебе нїколи не видів. Зворот про волосє на долонї див. висше Бути ч. 24.

11. Бодай єсь богато видів, а не мав за що купити! (Ільк.)

Жартливе проклятє, яке поясняють психольоґічною увагою, що, мовляв, нема нїчого прикрійшого, як бачити якусь річ, що тобі подобає, ся і не могти купити її. У Поляків: Widzieć, a nie zużyć, to wielka obraza (Adalb. Widzieć 19).

12. Бодай єс так видів сонце, а я ньи! (Наг.)

Так божить ся чоловік у відповідь на закид, що, мовляв, я сам видів, як ти зробив се й те.

13. Виджу лиш ось як крізь сито. (Наг.)

Говорить чоловік старий або хорий на очи. У Поляків: Widzi jak przez mgłę Adalb. Widzieć 20).

14. Видит ми сі, що буду битий. (Наг.)

Знач. здаєть ся, прочуваю. Пор. пісню:

Гонят мамко на сторожу
Під Чорний лїс на могилу;

Видит ми ся, моя мамко,
Щод відав я там загину. (Ант. і Драг. І, 134.)

15. **Видиш, не видиш — мовчи.** (Залїсє)
Остерігають такого, що поривасть ся присьвідчити якусь річ, яку він сам бачив. Таке правило житєвої мудрости сьвідчить про невисоко розвинену потребу — говорити правду і давати сьвідоцтво правдї. Див. такого рода приповідки далї під словом Сьвідок. Пор. польське: Widz nie widząc, słysz nie słysząc (Adalb. Widzieć 23); те саме у Чехів (Čelak. 77), у Німцїв Wand. IV, 503 (Sehen 68).

16. **Видиш тепер на власні очи.** (Наг.)
Знач. переконай ся про те, чому вперед не хотїв няти віри.

17. **Видїв — оближи х— Жидів.** (Наг.)
Мудроване до слова „видїв“.

18. **Видїли очи, що купували.** (Наг.)
Відповідь на жалї чоловіка, що купив якусь лиху річ замісь доброї або переплатив її. Натяк на звісну анекдоту про дурня, що купив хрін замісь ласощів і потім плакав їдячи його. Німець каже: Jedermann sehe, wofür er sein Geld gibt, Wand. IV, 503 (Sehen 57).

19. **Він видит, як трава росте.** (Дрог.)
Знач. дуже видющий, догадливий, хитрий. Пор. Wand. IV, 512 (Sehen 304).

20. **Волїв бим видїти дїдька лабатого, як його.** (Наг.)
Говорять про ненависного, лихого чоловіка.

21. **Дай сї видїти!** (Дрог.)
Знач. покажи ся особисто або покажи свою здібність, силу чи вмілість. Пор. нїм. Lass sehen, was du kannst! Wand. IV, 512 (Sehen 292).

22. **Дасть ся то видїти.** (Льв.)
Фраза, якою потїшають чоловіка, що просить чогось, а прошений не може обіцяти йому на певно, та не може й рішучо відмовити йому.

23. **Кождий своє видит.** (Наг.)
Знач. кождий дбає про свою користь, а байдуже йому до чужої шкоди. Пор. Wand. IV, 502 (Sehen 26).

24. **Меш видїти на жидівське пущіньи.** (Снят.)
У Жидів пущаня нема, знач. не побачиш нїколи.

25. **Меш видїти тогди, коли своє вухо.** (Снят.)
Знач не побачиш нїколи. Пор. висше Бути 25; Adalb. Widzieć 1.

26. **Меш видїти, як сї вода горі ріков оберне.** (Снят.)
Знач. не побачиш нїколи.

27. **Ми сї рідко видимо, а за то сї нáвидимо.** (Яс. С.)
Говорять про себе свояки або приятелї, що живуть далеко один від одного і через те не мають нагоди сварити ся. Навпаки в Поляків: Nie częste widanie — gotowe nieznanie (Adalb. Widanie 1; Widzieć 15).

28. **Навúдїв сї лихої години.** (Наг.)
Навидїв ся в знач. бачив богато лиха. Про чоловіка, що богато перебідував.

29. **Най виджу, з ким сиджу.** (Кол.)
Окрик рішучости, домаганя — сказати всю правду про якогось чоловіка, щоб і другий знав, з ким має дїло.

30. Най му сї видит, що па його стало. (Наг.)
Знач. нехай йому здає ся. Уступка зроблена дурному, зарозумілому чоловікови.
31. Най ті не виджу! (Наг.)
Говорять у пересердю, знач. іди геть, забирай ся від мене.
32. Не виджу за макове зерно. (Наг.)
Говорить чоловік у пітьмі або хорий на очи або сліпий.
33. Не виджу, хоць ми очи вибери. (Наг.)
Говорить чоловік у пітьмі або не можучи добачити того, що показує йому хтось иньший.
34. Не видит дальше свого носа. (Льв.)
Говорять про духово обмеженого, недогадливого чоловіка. Пор. Adalb. Widzieć 12; Wand. IV, 510 (Sehen 237).
35. Не видит, як сліпий плота. (Наг.)
Про бідного, що не має ліпшої страви або одежі, а також про нетямучого, що поступає на вманя не знаючи, що робить і по що, звичайно собі на шкоду.
36. Не видит, як я свого тата не виджу. (Наг.)
Scil. який умер. Говорить ся про якусь згублену річ або про чоловіка, що живе в недостатку і не має ніяких засобів до житя.
37. Не видів Гриць воза тай зробив собі сани. (Лучак.)
Говорять про недотепу, що бере ся майструвати не вміючи.
38. Не видів єм — не скажу. (Наг.)
Відповідь на питане: чи не видів ти того й того (загубленої річи або чоловіка, за яким хтось шукає).
39. Не видів єм того, як жию. (Наг.)
Говорять про якесь нове, незвичайне явище.
40. Не видів єс тата на мамі? (Явор.)
Жартливо-цинїчне гулюкане, коли хтось надто цікаво придивляє ся якійсь річи або в великім зачудуваню витріщає очи на неї.
41. Не виділа Василиха цьвочка. (Кол.)
Жартують, коли хтось дивує ся якійсь звичайній річи. Цьвочок — гвіздок.
42. Не виділа п—а звозда тай гадає, що то х—. (Наг.)
Цинїчний насьміх, коли хтось дивує ся якійсь звичайній річи. Звізд—гвізьдь.
43. Ну, ци видів хто таке на божім сьвіті! (Наг.)
Окрик обуреня і зачудуваня при виді якогось незвичайного злочину, якогось підлого, безсоромного вчинка.
44. От не видів, тай очи витріщив. (Бір.)
Говорять про селюха, що прибувши у-перве до міста дивує ся всьому. Пор. польське: Kto czego nie widział, dziwuje się (Adalb, Widzieć 9).
45. Тогди бим тя видів, як свою потилицю! (Ільк.)
Проклятє, знач. щоб я не бачив тебе ніколи!
46. Тогди го будеш видів, як свого вітцьи з тамтого сьвіта. (Наг.)
Знач. не побачиш ніколи. Докладнїйше висловлена та сама думка, що висше ч. 36.
47. Увидимо сї на Сафатові долинї. (Наг.)
Говорять розстаючи ся з кимось на завсїгди, без надїї побачити ся ще в житю. Йосафатова долина — леґендове місце страшного суду.

48. Увидимо сї на тамтім сьвіті. (Наг.)
Говорять розстаючись або в сварцї, зарікаючись не сходити ся більше.

49. Хоць єс видїв, тихо будь! (Наг.)
Не викликай ся на сьвідка, бо наживеш клопоту, тяганини по судах, пор. висше ч. 15.

50. Хтїв бим то видїти! (Льв.)
Scil. щоб ти сього не зробив, або щоб ти се зробив. В тій формі висловлює ся переконане, що щось стане ся конче так, як хоче бесїдник. Пор. Wand. IV, 501 (Sehen 12).

51. Хто не видит, той не за́видит. (Кол.)
От тим то селяне силкують ся як мога більше річей і вчинків скривати від завидющого ока, яке по їх думцї може наслати лихо. Пор. Adalb. Wiezieć 4.

52. Хто того не видит, най му очи вилїзут! (Наг.)
Сердита реплїка на неоправданї сумнїви або заперечуваня. Пор. нїмецьке: Wer das nicht sieht, hat keine Augen. Wand. IV, 513 (Sehen 323)

53. Хто того не видїв, той би не повірив. (Збар.)
Говорять про якусь дивну пригоду.

54. Чи видиш, чи не видиш, то мовчи. (Мінч.) Ци... (Ільк.)
Відміна приповідки поданої і поясненої висше ч. 15 і 49.

55. Чогом не видїв, того не скажу. (Наг.)
Говорить сумлїнний сьвідок. Та сама думка в иньшій формі в лат. Audita narro — не бачив, а оповідаю, очевидно не ручачись за вірність того, що менї оповіли иньші. Пор. польське: Com widział, to powiadam (Adalb. Widzieć 3); Wand. IV, 512 (Sehen 284).

56. Чого не виджу, того не жалую. (Дрог.)
Найбільше болюча та страта, яку чоловік бачить на власні очи. Троха відмінно у Поляків: Czego się nie widzi, tego się nie śledzi (Adalb. Widzieć 5); згідно з нашим Wand. IV, 506 (Sehen 133) і непоміщене у Вандера: Was ich nicht seh', thut mir nicht weh.

57. Що ввидит, то його. (Наг.)
Говорять про злодія, грабівника.

58. Що видит, того прагне. (Наг.)
Говорять про дитину, про пяного або захланного чоловіка. Словак остерігає: Co vidíš, ne musíš mac (Zátur. X, 735); в такім же значіню, як у нас, говорить Нїмець: Alles, was ich sehe, das will ich, див. Wand. IV, 501 (Sehen 2); Adalb. Ujrzeć. 1; Čelak. 123.

59. Щось ми сї так видит. (Наг.)
Знач. так менї здаєть ся, пор. висше 14.

60. Як бим не видїв, то бим сам не вірив. (Кол.)
Говорять про якесь неймовірне, незвичайне дїло, пор. висше ч. 51. У Нїмців: Man muss es sehen, um's zu glauben, Wand. IV, 512 (Sehen 294).

61. Як тї виджу, так тї пишу. (Кольб.)
Знач. по твойому виду, по зверхньому вигляду цїнять і поважають тебе (дословно: записують до певного стану, до певної верстви). Пор. Adalb. Widzieć 7; Čelak 267; Wand. IV, 508 (Sehen 174).

62. Як тя видять, так тя пишуть. (Ільк.)
Те саме, що й попереднє. Дословно згідне з польським Adalb. Widzieć 6.

Видко. 1. Видко сї пішов, коли го нема. (Дрог.)
„Видко ся“ в значіню: здаєть ся, напевно. Жартують, коли шукаючи когось не застануть його дома або на умовленім місцї.

2. Не видко му ся. (Гнїдк.)
Іронїчний вислов, знач. він не може добачити чогось, хоч там зовсїм не темно; не може догадати ся, хоч натякають виразно.

Видно. 1. Видно го наскрізь. (Наг.)
Говорять про чоловіка, якого вдачу легко пізнати, про простодушного, боязливого і т. и.

2. Видно му по носї, що бреше. (Наг.)
Знач. по виду, по тонї пізнати. Те саме у Нїмцїв Wand. IV, 512 (Sehen 301)

3. Видно сї як у день. (Наг.)
Говорять про ясну, місячну ніч.

4. Видно сї, хоць ігли збирай. (Кол.)
Про ясну ніч або про велику пожежу. Пор. Adalb. Widno 1.

5. Видно, що не сповний розуму. (Борис.)
Дословно: божевільний. Говорять, коли чоловік задумує або робить щось незвичайне, небезпечне або погане.

6. Видно як на долони. (Наг.)
Говорять про віддалений предмет, прим. сусїднє село, гору, а також іронїчно про справу не дуже то ясну, яку бесїдник силкуєть ся розтолкувати і пояснити по свойому. Пор. Adalb. Widać 2; Дик. 915; нїм. Klar wie Schuhwichs.

7. Видно як на тарели. (Наг.)
Про село або поле, що лежить на рівнім місцї.

8. Зараз видно, що в кім кипит. (Наг.)
Знач. якої хто вдачі, чого можна надїятись від нього. Пор. Wand. IV, 503 (Sehen 72, 73, 76).

9. Кому видно, тому й сьвічки не треба. (Кол.)
Знач. хто розуміє якусь річ, тому не треба її пояснювати анї доказувати.

10. Ледво го видно від землї. (Наг.)
Говорять про малу дитину або загалом про чоловіка малого росту.

11. Най ми сї видно буде! (Дрог.)
Образово зам. хочу виснити сю справу, хочу мати певність.

12. Не видно відти там. (Наг.)
Жартливо про якусь далеку (фізично), трудну, недосяжну річ.

13. То видно й без сьвічки. (Кол.)
Говорять про очевидну, безсумнївну річ. Пор. Wand. IV, 209 (Sehen 190).

14. Що видно, то видно, того не сховаєш. (Кол.)
Говорять про якусь очевидну, всїм відому річ.

Видок. 2. Анї видком не видати, анї чутком не чувати. (Ільк.)
Говорять про чоловіка, що пропав десь, не дає про себе чутки, також про приятеля, з яким давно не видались. Пор. висше Вид ч. 1, а також Нос. 381.

2. На видоці хата стоїт. (Наг.)

Знач. на видному місці, на сугорбі, не заслонена будинками ані деревами.

3. На моїм видоці сї то стало. (Наг.)

Знач. я сам бачив, як се стало ся.

Видовище. 1. А видовище би з тебе було! (Наг.)

Проклятє: щоб тобі стало ся таке лихо, щоб люде збігали ся дивитись на нього.

2. Збігайте сї, люде, на видовище! (Наг.)

Знач. дивити ся на якусь пригоду, на нещастє або на погань. Сердитий окрик у сварці.

Видрулити. 1. Видрулю тї на зломану голову з хати. (Наг.)

Погроза: витручу так сильно, що зломиш голову.

Видужати. 1. Видужьив на другий бік. (Наг.)

Іронїчно зам. умер, коли мова про лїкаря, чи поміг хорому видужати.

Видурити. 1. Видурив би в дїдька гроші. (Наг.)

Говорять про зручного дурисьвіта.

Видусити. 1. Видусив го як цитрину. (Льв.)

Знач. витягнув із него всю можливу користь, зужив, виекспльоатував його. Пор. Wand. I, 188 (Ausdrücken 1)

2. Не видусиш з нього ані слова. (Наг.)

Говорять про маломовного або сердитого чоловіка, що мовчить уперто.

Видушити. 1, Видушив як лис кури. (Наг.)

Сказано про вбійцю, що помордував цїлю сїмю людей у снї.

2. Видушило би вас до лаби! (Наг.)

Проклятє: щоб ви всї до одного погибли як кури, яких душить лис.

3. Видушу я з тебе остатний олїй. (Кол.)

Знач. таки присилую тебе віддати те, що винен, доведу тебе до бідности.

4. Не видушиш у нього нї шелюга. (Наг.)

Знач. не видобудеш, не витягнеш, бо бідний.

Вижерти. 1. Вижерли го з села. (Скал.)

Змусили своїми обмовами, погрозами та збитками забрати ся геть.

Виздоровіти. 1. Виздоровів на другий бік. (Скал.)

Зам. умер, пор. висше Видужати 1.

Визнати ся. 1. А хто ся в тім годен визнати? (Льв.)

Знач. годї зрозуміти сю справу, дійти з нею до ладу, розібрати ся в заплутаних дрібницях. Пор. Wand. I, 191 (Auskennen 1).

Виймити. 1. Виймив го від смерти. (Дрог.)

Знач. вилїчив. Уявлено смерть як якусь безодню.

2. Вийми з мене душу, бо більше не маю нїчого свого! (Сквар.)

Говорить неоплатний довжник або загалом бідний чоловік, від якого домагають ся якогось датку.

3. Він би виймив око за кавалок хлїба. (Наг.)

Говорять про скупого, захланного і немилосерного чоловіка. Натяк на широко розповсюджену казку про брата або товариша, що в дорозї виймив око брату за шматок хлїба, пор. Етн. Зб. I, 79.

4. Зараз му вийми тай положи! (Кол.)
Знач. давай в тій хвилї, звичайно щось таке, чого чоловік не може дати. Говорять про вередливого, вибагливого чоловіка.
5. Чень то нас іще вийме Пан Біг із того нещастя. (Крех.)
Знач. виратує, дасть перебути те нещастє.

Вийськати. 1. Вийськав го, як пса до сонця. (Кол.)
Виганьбив, докучив йому. Блохи від сонця вискакують, тікають геть; знач. осьвітив, розібрав його погані дїла.

Вийти. 1, А що, не вийшло на моє? (Кол.)
Знач. чи не стало ся так, як я говорив? Пор. Wand. II, 1475 (Kommen 243).
2. Вийде ти тото очима. (Кол.)
Знач. виплачеш, будеш жалувати.
3. Вийду з ним на своє. (Отин.)
Знач. дійду з ним до ладу, погоджу ся з ним корисно для себе.
4. Вийшла би з тебе пара! (Наг.)
Проклятє; „пара“ згірдно зам. душа. „Пара“ по народньому віруваню тілько у зьвірів, які не мають душі такої, як чоловік.
5. Вийшло ми з памjити. (Наг.)
Знач. забув.
6. Вийшло ми з рахуби. (Дрог.)
Знач. я занедбав рахунок, не числив сего, не тямлю числа.
7. Вийшло ми то на добро. (Дрог.)
Знач. я скористав на тім.
8. Вийшло на моє. (Наг.)
Знач. стало ся так, як я говорив. Пор. Zátur. VII, 1267.
9. Вийшло шите на пробите. (Дар.)
Знач. з тяжкою бідою затушковано якесь лихо.
10. Вийшов з літ. (Наг.)
Знач. постарів ся, його молодість минула, прим. йому вже за пізно женити ся.
11. Вийшов із кляс. (Наг.)
Говорять про парубка, що відбув приписані три кляси військового побору.
12. Вийшов му чьис. (Наг.)
Знач. сповнив ся реченець, скінчила ся його служба.
13. Вийшов на своє. (Бібр.).
Знач. не стратив на підприємстві або добив ся свого права.
14. Вийшов на тім, як Заблотний на милї. (Яс. С.)
Властиво польська приповідка про якогось Заблоцкого, що віз мило човном і щоб не платити мита, привязав мило в сподї під човном, а воно й розплило ся. Знач. стратив, ошукав ся на якімсь підприємстві. Пор. Adalb.Zabłocki 1
15. Вийшов цїлий із того. (Дрог.)
Знач. вийшов без шкоди з небезпеки.
16. Все на єдно виходит. (Наг.)
Вислов резиґнациї: нїщо не поможе, нема нїякої ради. Пор. нїм. Es kommt auf eins hinaus. Wand. II, 661 (Hinauskommen 2).

17. На тото воно й виходить! (Дрог.)
Знач. так справді діє ся або так справді мушу зробити.

18. Не вийде ти то на сухо. (Наг.)
Знач. не обійде ся та справа без клопоту, без неприємности, будеш мати за се біду.

19. Не вийдеш ми живий із рук. (Наг.)
Погроза: вбю на смерть, або загалом буду бити сильно.

20. Так уже виходит. (Дрог.)
Знач. таке належить ся, або: таке заключене треба зробити з певних преміс.

21. То вже у нас вийшло з повики. (Тяглів)
Знач. нема такого звичаю, перевів ся такий звичай.

22. Ще ми з того вийдемо. (Наг.)
Знач. перебудемо се — про якусь біду або нещасте.

28. Що ти з того вийде? (Мост.)
Знач. яка тобі користь із того?

24. Як не вийде, то чень хоць вистане. (Наг.)
Жартливо; дотеп у тім, що вийде і вистане мають тут однакове значінє. Говорить ся про полотно, або сукно, чи буде його досить на одежу, або про живність, „чи вийдемо з нею до весни" і т. и.

Виїсти. 1. Ану виїдаймо сї! (Наг.)
Жартливо: йдім у перегони в їдї, пробуймо, хто борше і більше з'їсть.

2. Виїв би, аби му цїлий горнець поставив. (Наг.)
Говорять про ненажерливого.

3. Виїв би хлань. (Наг.)
Такий ненажерливий. Хлань, пор. польське ot-chłań і po-chłonąć, див. також Желех. II, 1039.

4. Виїв-єс ми серце. (Наг.)
Говорять до когось, що наробив бесїдникови богато гризоти, клопоту, що часто сварить ся з ним або загалом докучає йому.

5. Виїв і миску вилизав. (Наг.)
Жартливо, знач. не лишив нїчого.

6. Виїв, коби здоров! (Наг.).
Первісно серіозно, про дитину, яку при кождім її вчинку такими зворотами, як „коби здоров", „нївроку" і т. и. старають ся охоронити від уроків, лихих очей і иньших чарів. Говорять також іронїчно про лїнивого, що їсть добре, але до роботи не дуже квапить ся.

7. Виїв, хоць не припрошували. (Наг.)
Жартують із голодного, що напрацювавши ся їсть не дбаючи нї на які церемонії.

8. Виїв, ще й облизав сї. (Наг.) ...і не... (Наг.)
Говорять про голодного або про чоловіка з добрим апетитом.

9. Виїли, й раз полизати не лишили. (Наг.)
Виїли й горшки повишкробували.

10. Виїли, лиш лижками покалатали. (Наг.)
Знач. швидко, до чиста виїли.
11. Виїли, як вимели. (Наг.)
Знач. виїли до чиста, не лишили нічого.
12. Він ми виїсть очи за тото. (Наг.)
Знач. буде лаятись, допікати, соромити мене.
13. На, виїдж, абис тріс! (Наг.)
Говорять сердито, даючи їсти якомусь ненажері, а також говорячи комусь ненависному якусь прикру для нього новину.
14. Не виїш, хоць розпережи сї. (Наг.)
Говорять захланному, що наклав перед собою богато страви.
15. Хто виїв, най здоров відихає, а хто не їв, буде млів. (Цен.).
Говорять такому, хто розсердивши ся не їв обіду.
16. Що не виїв, бух до помиїв. (Голоб.)
Про сердитого, завидливого чоловіка, що не дбає про те, чи їли иньші або чи не схочуть їсти пізнїйше.
17. Як усьо виїм, тогди подьикую. (Наг.)
Жартують із таких, що дякують перед їдою, коли їх припрошують до їди.

Виїхати. 1. Виїдь, виїдь крілю на червонім коню! Твої сини порубані, по під мости пометані! (Наг.)
Приговорюють діти при забаві, яка полягає в тім, що ключечку утворену з зігненого стебла запускають слиною так, що в нїй із слини робить ся „шибка“, а по тім сю шибку запускають краплиною з соку „песього молока“. Тодї на шибцї з слини, досї зовім безбарвній і прозірчастій, виступають ріжнобарвні а остаточно червоняві пасма.
2. Виїжджьиє з тим, як баба з ступернаком. (Наг.)
Підносить у розмові зовсїм непотрібну річ, вириває ся з дурницею. Натяк на оповідане про бабу (дурня) що носила ся зі ступернаком, який завіщав їй дїд, пор. Етн. Зб. VIII, ст. 80—85.
3. Виїхав верхом на палици. (Наг.)
Значінє двояке: 1) вийшов пішки, або 2) його вигнали буком.
4. Виїхав колїсницев на храм. (Лол.)
Колїсниця — підтока з колесами, отже половина воза, телюжки. Значінє поговірки: зробив щось не до ладу, сказав дурницю при людях, набрав ся сорому.
5. Виїхав на трох колесах. (Наг.)
Говорять про недбалого чоловіка, що не пильнує порядку, запізнює ся або погано робить своє дїло.
6. Ти з тим не виїжджьий при людьох! (Наг.)
Знач. не виривай ся з тим, не розголошуй сего.

Викалатати. 1. Ледво-м викалатав у нього, що ми сї належьило. (Наг.)
Знач. ледво випросив, виходив, видобув. Мабуть натяк на давнїй звичай калатати, робити стукіт та крик перед домом неоплатного довжника, доки не віддасть довгу. На подібний звичай натякаєть ся в апокрифічнім Дїянію ап. Томи (див. Памятки III, 109).

Викапаний. 1. Викапаний тато! (Наг.)

Говорять про дитину в значіню: зовсім подібне до батька (або до кого там), мб. таке подібне, як одна капка води до другої.

Викапати. 1. А викапали би ти очи! (Наг.)

Проклятє: щоб виплили очи! (Наг.)

2. Ци ти очи викапили, що не видиш? (Наг.)

З пересердем: чи ти осліп?

3. Як би му з ока викапав. (Наг.)

Такий подібний. Мабуть у такім значіню: немов би викапав з ока той відбиток („чоловічок"), який видно в людському оці. Пор. Adalb. Oko 21.

Викинути. 1. Викинуло би го з гробу! (Цен.) Вивергло... (Наг.)

Проклятє, основане на віруваню, що дуже грішних, проклятих людей не приймає земля і викидує з гробу їх тіло.

2. Викинуло ми з памјити. (Кол.)

Знач. забув до разу.

3. Викинь го дверми, він вікном улізе. (Збар.)

Говорять про впертого, влазливого чоловіка. Те саме у Поляків Adalb. Wyrzucać 3.

4. Коли не викинув, то випхав. (Город.)

Жартують із чоловіка, якого викинули відкись, а він до сього не хоче признати ся.

Викоріцмати ся. 1. Ледво-м сї викоріцмав з тої біди. (Наг.).

Знач. з тяжким трудом видобув ся з біди. Словак каже: Vychrámat' sa z čoho (Zátur. VI, 531).

2. Якось сї викоріцмав із хороби. (Наг.)

Знач. видужав по довгім хорованю.

Викрасти. 1. Викрало би з тебе душу! (Наг.).

Проклинають злодія, знач. щоб ти вмер несподївано.

Викресати. 1. Викрешу я ти огню з г—ції. (Наг.).

Знач. набю. Грозять неслухняним дїтям. Пор. Zátur. VII. 148.

Викривити. 1. Викривив писок, як від полину. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що кривдує собі з чогось, невдоволений чимось, а не хоче сказати сього.

2. Викривило би ти писок до самої потилиці! (Наг.)

Проклятє. Мабуть натяк на казку про чудесне перекривленє голови лицем до плечей за якісь великі гріхи, пор. Бірґерову баляду „Der wilde Jäger".

Викришити. 1. Викришило би вас до лаби! (Наг.)

Проклятє, знач. щоб ви ви всї погибли. Смерть уявлено в виді якогось різника, що ріже всю отару до остатньої штуки. У Словаків: Vymreti po kolena (Zátur. VI, 658).

Викрут. 1. Пішов на викрути. (Наг.)

Знач. почав вибріхувати ся.

2. Хто має викрути, не піде в рекрути. (Ільк.)

Знач. хто вміє вибрехати ся; але іронїчно також: хто має чим викупити ся, підплатити кого треба.

Викрутити. 1. Викрутив би мі, такий єм мокрий. (Наг.)

Говорить чоловік, що змок на дощи або впрів при роботї.

2. Викрутив сї з біди. (Наг.

Знач. вибрехав ся, видобув ся з біди якимсь не конче чесним способом. Пор. Zátur. V, 108.

3. Викрутив сї з рук як слиж. (Наг.) ...як пискир. (Наг)

Вирвав ся, про проворного, зручного або брехливого та хитрого чоловіка.

Вилапати. 1. Вилапав го на горячім учинку. (Збар.)

Знач. зловив при злочині, пор. латинський правний термін: capere in flagranti, певно первісно про палія, якого зловлено на місці пожежі.

Викурити. 1. Викурив го як лиса з ями. (Наг.)

Знач. вигнав, вистрашив. Натяк на звісний мисливський спосіб виганяти лиса з ями димом. Те саме Adalb. Wykurzyć 1.

Вилабудати ся. 1. Ще я сї вилабудаю з біди. (Наг.)

Знач. хоч не легко, але видобуду ся з лиха, дороблю ся чогось.

Вилет. 1. На вилеті бути. (Гнїдк.)

Знач. ось-ось відійду, ось-ось мене відпустять або проженуть із місця.

Вилетїти. 1. Вилетит воробцем, не спіймаєш червінцем. (Кол.)

Лихе слово, сказане в гніві та пересердю, не вернеш пізнїйше, хоч і як його жалуєш.

2. Вилетит як шпак, люде зробјит як сак. (Наг.)

Про людське слово, поговір, що розходячись чим раз далї росте, набирає дивовижних розмірів. Пор. лат. Fama crescit eundo.

3. Вилетїло ми з памјити. (Наг.)

Знач. забув. Пор. висше Викинути 2.

4. Десь з тебе вилетїло так борзо! (Наг.)

Оклик здивованя, коли хтось пообідавши недавно заявляє, що вже знов голоден.

Вили. 1. Вильми молоко їли! (Рава Р.)

Жартлива характеристика самохвалька, що величає ся своїми достатками.

2. То би на вили взьити тай ще підтрісти. (Наг.)

Образ узятий із молоченя: змервлену вимолочену солому беруть на вили і потрясають („підтрісають“), щоб із неї висипало ся все зерно. Говорять про трудну, замотану справу, в якій треба добре намучити ся, поки дійде ся ладу.

3. То ще вилами на воді писано. (Наг.)

Знач. хто знає ще, як то буде, се справа зовсїм непевна, нема що покладати на неї надїю. Пор. грец. *καθ' ὕδατος γράφειν*, лат. in vento et aqua scribere E. Rot. 321).

4. Як вилами сьвіт пхати. (Гнїдк.)

Знач. жити в біді, в тяжкій праці і клопотах.

Вилиця. 1. Вилиці лупáют від зимна. (Бор.)

Говорить ся про почутє сильного холоду на зубах.

Вилїзти. 1. Вилїзла би з тебе кила! (Наг.)

Проклятє. Кила—Bruch, пропуклина.

2. Вилїзли би ти очи з голови! (Наг.)

Проклятє, знач. бодай ти осліп.

3. Вилїзло шило з мішка. (Кол.)

Знач. правда таки виявила ся. Пор. польське Wyszły szydła z motowidła (Adalb. Szydło 9).

Вилїчити. 1. На другий бік вилїчити. (Гнїдк.)

Знач. лїками довести чоловіка до смерти. Пор. нїм. Richtig kurirt, Arm und Bein entzwei gebrochen. Wand. II, 1728 (Kuriren 8)

Вилки. 1. На вилки ставити. (Гнїдк.)

Значінє для мене неясне. Може те саме, що ставити на вістрю меча?

Вилупити. 1. Вилупи з колїна, а дай му! (Наг.)

Знач. візьми відки хочеш. Натяк на дитячу забавку, при якій щільно до купи стуленими обома долонями бють по колїнї і впевняють, що там бряжчать гроші.

2. Ледво сї вилупило, а вже яке мудре! (Наг.)

Говорять про молоду скотину, пташеня, а також про дитину.

3. Тадже ти не вилупю з колїна! (Наг.)

Знач. не дам, бо не маю відки взяти. Пор. висше 1.

Вилляти. 1. Як би вилляв. (Гнїдк.)

Знач. такий подібний, такий гладкий, гарний.

Вимести. 1. Вимету ним хату, як ми ще раз прийде. (Наг.)

Образово: буду ним кидати, волочити по хатї як мітлою, буду бити, викину з хати.

Вимівка. 1. Вимівку легко найти. (Наг.)

Легко витолкувати, оправдати те, що вже зроблено або чого чоловік не хоче зробити. Те саме Adalb. Wymówka 8; Wand. I, 189 (Ausflucht 1); Zátur. V, 121.

2. Найде вимівку, як миш дїрку. (Льв.)

Про балакучого, брехливого чоловіка, який уміє збрехати не надумуючись. Пор. Wand. V, 866 (Ausrede 13).

3. Перша вимівка: всьому винна дївка. (Вік.)

Очевидно натяк на звісну recherche de la paternité. Жартують із чоловіка, що оправдує ся якимись недоладними або очевидно видуманими арґументами.

Вимовити. 1. Вимовив си тото при згодї. (Наг.)

Знач. поклав таке услівє, жадав того. Жартливо, коли хтось пристав на згоду і потім показало ся, що його обдурили.

2. Вимовив ся нехотячи. (Пужн.)

Сказав те, чого не повинен був або не бажав сказати, вирвалось йому слово.

3. Вимовиш слово, нещістьи готово. (Наг.)

Нераз одним словом чоловік може наробити собі богато лиха.

4. Не вимовит анї слова. (Наг.)

Про чоловіка, що розсердивши ся мовчить уперто.

Винен. 1. Бодай той здоров був, що мінї винен! (Городен.)

Жартливо про довжника, що не квапить ся віддавати довг. Scil. як буде здоров, то менї віддасть.

2. Винен ци не винен, а терпіти повинен. (Наг.)

Говорять при всяких громадських нещастях, пожежах, повенях, які не перебирають винуватих чи невинуватих.

3. Винен Богу душу. (Наг.)

Говорять про чоловіка простого, недогадливого і незачіпливого, який нікому не робить кривди, инколи з іронїчним відтїнком, бо, мовляв, занадто глупий на се. Пор. Wand. IV, 372 (Schuldig 9, 38).

4. Винного двома батогами не бють. (Ільк.)

Висловлено старий юридичний прінціп, що за одну провину не слїд карати два рази. Пор. у Нїмцїв: Der Schuldige muss oft doppelt bezahlen. Wand. IV, 374 (Schuldig 21).

5. Він хіба плотам не винен. (Лімна)

Знач. усюди задовжений, кождому сусїдї винен. Поляк каже: On tylko figurze nie winien (Adalb. Winny 8); пор. Wand. IV, 373 (Schuldig 29, 32).

6. Даю ся винним. (Збараж.) Кладу ся... (Колом.)

Знач. признаю ся до вини. Пор. латинське Mea culpa.

7. За єдного винного сто невинних гине. (Мінч., Петр.)

В житю аж надто часто невинуваті відповідають за чужу провину. Говорять головно про війну. У Поляків: Przy winnym i niewinnemu się dostanie (Adalb. Winny 9).

8. На винного шию брати. (Гнїдк.)

Значінє не зовсїм ясне. Мб. брати знач. брати горівку, напивати на кошт винуватого. Але слово „шия" натякає на давнї карні звороти: „дати шию", „скарати на горлї", якими означувано кару смерти. А в такім разї який ідейний підклад поговірки?

9. Нїчого собі не винні сьмо, йно добре слово. (Ільк.)

Говорять противники при перепросинах, залагодивши вже суперечку між собою і приступаючи до могорича, без якого й „добре слово" не скажеть ся. Пор. Wand. IV, 373 (Schuldig 37).

10. Сам собі винен. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що самохіть попав у біду або взагалї про такого, якому не спочувають у нещастю. Пор. Wand. IV, 371 (Schuldig 4).

11. Та кобим хоць що винен був! (Наг.)

Нарікає чоловік, що потерпів не за свою вину.

12. Той винен, кого тут нема. (Збар.)

На неприсутного найлекше зложити вину, бо він не може боронити ся. Те саме Adalb. Winny 11.

13. Хто винен, віддати повинен. (Залїсє)

Затягнений довг треба сплатити. Те саме Adalb. Winny 2; пор. Wand. IV, 364 (Schuld 1).

14. Чи я тому винна, що перина зимна? Як би було Петра, вона б була тепла. (Сор.)

Жартливо відповідає чоловік, якого винуватять за якусь справу, в якій він зовсїм не винуватий.

15. Що я тому винна, що Господь язик без кістки сотворив? (Кал.)

Огризає ся жінка, якій докоряють за балакучість або за ширенє сплеток. Язик без кістки див. Adalb. Język 8, 12, 64; Zátur. V, 247 і далї у нас Язик.

16. Як я що винен, най перед вашими очима як віск скапаю. (Корч.)

Капанє воску зі сьвічки в церкві „на винуватого" грає визначну ролю в юридичних поглядах нашого народа, пор. Етн. Зб. V, 194.

17. Я не винен, вуйна винна, вуйна дати не повинна. (Наг.).

Звинне ся жартливо парубок, коли йому дорікають зносинами з замужною жінкою.

18. Я не винен за макове зерно. (Наг.)

Знач. не винен ані крихітку. Макове зерно як симболь найменшої дрібниці пор. висше Видіти 32.

19. Я тому не винен, так міні Бог дав. (Наг.)

Говорить каліка, але також жартуючи лінивий, якому докоряють, що не хоче робити або за мало робить.

Винести. 1. Винесли би ті на окопище! (Наг.)

Проклятє. Окопище — жидівське кладовище або місце, де закопують падлину. Знач. щоб тебе признали негідним християнського похорону, а поховали разом з Жидами.

2. Не виноси сьмітьи з хати! (Наг.)

Не розголошуй того, що діє ся в хаті, прим. коли твої хатні сварять ся або бють ся. Пор. Adalb. Śmiecie 5; Wand. II, 1236 Kehricht 1).

3. Так ся виніс, як би го хто вимів. (Луч.) ...як непишний. (Наг.)

Забрав ся, пішов мовчки або поспішно, боячись чогось.

Вино. 1. Дав на вино, на ладан, на церковні витребеньки. (Дар.)

Жартують із чоловіка, що справляє часто молебні та церковні відправи.

2. Мені склянка вина, а тобі гак і драбина. (Залісє)

Відповідь сердитого пяниці на докори, що не богато і марнує добро.

Винуватий. 1. Двома бичами винуватого не бют. (Гнідк.)

Пор. висше Винен ч. 4.

Винюхати. 1. Винюхав би земне серце. (Наг.)

Знач. вислідив би річ навіть заховану в землі. Земне серце, рід труфлї, росте инколи до половини або й цілком у землї. Деякі селяне мають такий нюх, що занюхають місце в лїсї, де находять ся земні серця і випорпують їх із землї.

2. Десь він то винюхав. (Наг.)

Знач. десь вислідив, винайшов. Пор. Zátur. VI, 574.

Виобертати. 1. Виобертав го на всї боки. (Наг.)

Знач. вибив або вимучив, ганяючи ним на всї боки при роботї.

Виопалати. 1. Виопалав нев, аж пити просила. (Голоб.)

Говорять про дївчину, яку парубок натомив у танци. Опалати — підкидати в гору на решетї або в коритцї зерно, щоб вичистити його від грудок і трини.

Виостєгати. 1. Виостьигав го, що сї влїзло. (Наг.)

Набив прутом або палкою, пор. рос. стегать.

Випадає. 1. Випадає ци не випадає, а як треба, то мус. (Наг.)

Знач. супроти невідхильної конечности мусять уступати на бік огляди на чемність, на конвенціональні форми.

2. Як не випадає, то не роби. (Наг.)

Не випадає — es geziemt sich nicht, з огляду на загальну опінїю, а не з огляду на саму суть дїла. Говорять іронїчно такому, що заслонює ся від якогось дїла оглядами на конвенціональну чемність.

3. Що не випадає, то не випадає. (Наг.) ...то не подоба. (Кол.) ...то сї не годит. (Яс. С.)

Властиво тавтольоґія, для скріпленя одної думки, що щось не слїд, не прилично робити або мовити.

Випадок. 1. Без випадку сї не обійдеш. (Наг.) ...чоловік не проживе. (Кол.).

Випадок тут у значіню лихої пригоди, нещастя.

2. Борони Боже від випадку! (Наг.)

Додають як формулу благословенства говорячи про новий дім, про гарне збіже, то-що, де можна думати, що хтось позавидує або напше шкоду.

3. Випадок ми сї став. (Наг.)

Знач. мене спіткала несподївана, звичайно немила пригода.

4. За випадок не ручу. (Наг.)

Знач. за несподїваний, непередвиджений зустріт обставин, які можуть зробити неможливим додержане слова, сповнене обіцянки.

5. На випадок, чого не дай Боже. (Наг.)

Говорять допускаючи хоч на хвилю якусь нещасливу евентуальність.

Випаздерити. 1. Випаздерив го, аж дрантьи летїло. (Наг.)

Знач. набив сильно. Па́здерити, ви́паздерити — тїпати так як коноплї, щоб очистити їх від паздїря, пор. Желех. II, 596, з кепським наголосом.

Випазолити. 1. Випазолю ти очи, як ще раз до мене прийдеш. (Наг.)

Грозила жінка безсоромному сусїдови, що не давав їй спокою своїм залицянєм. Ви́пазолити — випарити окропом, у Желех. нема.

Випалити. 1. Випалив як з фузиї. (Наг.)

Вдарив з лускотом, образово: сказав якусь несподївану, прикру або добру новину.

Випарити. 1. Випарив го як у лазни. (Дрог.)

Знач. набив або налякав, видержав у трівозї, так, що той аж потом обливав ся.

2. Випару, аж на пю не зможеш сїсти. (Наг.)

Набю по задї прутом, висїчу.

3. Випарю, аж г—ця огню дасть. (Збар.)

Набю сильно. Образ узятий із кременя, по якому бючи добувають іскри.

4. Так тї випару, аж буде с—а горїти. (Наг.)

Знач. набю; грозять особливо малим дїтям.

Випантрити. 1. Випантрив би і під землев. (Снят.) Випанїтрував... (Наг.)

Про догадливого, бистрозорого, такого, що любить усюди нишпорити, всього дошукувати ся. Па́нтрити, панїтрувати, чи не з лат. penetrare?

Випас. 1. На випас го дав. (Наг.)

Іронїчно про батька, що дав свою дитину в найми. Підгірські селяне, хто держить вівцї, дають їх на лїто в гори на випас.

2. На добрім випасї був. (Лім.)

На добрій пашї, на добрім стравунку, знач. добре годований, гладкий.

Випасти. 1. Випав би ти зад! (Наг.)

Значінє двояке: 1) щоб тебе висїкли різками, так щоб тобі шкіра облїзла з заду; 2) гумористичне кравецьке проклятє: щоб у тебе подерли ся штани і ти мусїв купувати нові, пор. висше Бог ч. 172.

2. Випав му з ласки. (Наг.)

Знач. стратив ласку в нього. Пор. Adalb. Wypaść 4.

3. Випаде колись чоловікови меже людий піти. (Голоб.)

Прийде потреба забавити ся з людьми, піти до коршми або в гостину.

4. Випаде ще такий чьис! (Наг.)

Знач. прийде пора відповідна для якогось дїла.

5. Випала ми дорога. (Наг.)

Знач. зайшла конечна потреба рушати в дорогу. Пор. пісню:

Ой бувай же ми, Ганусуню, здорова,
Бо ми випала на Вкраїну дорога. (Наг.).

6. Випала ми нагла потреба. (Наг.)

Знач. прийшла несподївано.

7. Випало ми з тьимки. (Наг.)

Знач. забув. Память уявлена як якась посудина, решето, пор. Wand. I, 1392 (Gedächtniss 1) і далї Память.

8. Випало ти з кишки. (Наг.)

Знач. ти зголоднїв. Звичайно згірдно до ненажери.

9. Гет ми випали підошви. (Наг.)

Знач. 1) подерли ся чоботи; 2) натомив ноги, ходячи довго а безхосенно за якимсь дїлом.

10. Я не випав нікому з під фоста. (Наг.)

Знач. я не такий остатнїй, я також щось варт. Пор. Adalb. Wypaść 1.

Випасти ся. 1. Випас сї на нашій праци. (Наг.)

Вигодував ся, а далї розбогатїв із чужої працї.

2. Випас сї як пацюк. (Наг.) ...як бик. (Наг.)

Про грубого, товстого чоловіка. Пор. Adalb. Wypaść się 5.

3 Випас черево як нецки. (Наг.)

Вигодував, виситив. Говорять про товстого, лїнивого чоловіка.

Виперти ся. 1. А випер би сї тебе Пан Біг на страшнім судї! (Наг.)

Проклятє, про чоловіка, який прим. у судї заперечує річ, що сам бачив, або зробив.

2. Випер би сї Бога. (Наг.)

Про брехливого чоловіка, який готов заперечити найбільш очевидну річ.

3. Виперло би з тебе дух! (Наг.)

Проклятє: щоб ти вмер серед тяжкої муки.

4. Випер сї в живі очи. (Кол.)

Заперечив таку річ, яку люде бачили на власні очи.

Виписати. 1. Виписав му аз і буки. (Кол.)

Знач. набив буком.

2. Випишу я ти на тій картї, що ї до люстра читают. (Льв.)

Знач. набю по задку.

Випити. 1. А то випив гіркої! (Кол.)

Зазнав прикрости, натерпів ся нужди.

2. А що, випив єс там добре? (Наг.)
Жартом, знач. набили порядно? насварили?
3. Випив, ані сї скривив. (Наг.)
Коли хтось випив міцної горівки, не даючи пізнати по собі, що його запекла.
4. Випив би, видиш, цілу бочку, як би перед нього поставити. (Наг.)
Про пяницю.
5. Випив дві тай то не повні. (Терн.)
Жартують із чоловіка, якого в гостинї набили або паганьбили.
6. Випив тай не захлиснув сї. (Наг.)
Коли малий дїтвак випє повну чарку, а також коли хтось пє на чужу кривду, при якійсь справі.
7. Випий Іванку бляшанку, а за дві заплати. (Ур.)
Жартують із пяниці, якому звичайно приходить ся платити далеко більше, ніж випив сам.
8. Випиймо, аби сї дома жінки не нудили! (Наг.) ...не журили (Яс. С.)
Приговорюють пяницї заохочуючи один одного до пиття.
9. Випийте й закусїт, а на завтра до себе просїт. (Наг.)
Говорить жартливо господарь, запросивши до себе сусїдів на почастунок.
10. Випийте, най вам дармо не стоjит. (Наг.)
Жартливо, коли хтось при почастунку дає стояти повній чарцї.
11. Випили й закусили, а на більше не просили. (Голоб.)
Жартуючи говорять про коротку гостину.
12. Випити а не закусити, то гріх. (Дрог.)
Жартують при гостинї, домагаючись закуски після чарки. Пор. Wand. IV, 1310 (Trinken 69).
13. Випити би сї випило,ззїсти би сї ззїло; коби ще потому полежьити дали, тож то би добрі були! (Голоб.)
Так передразнював господарь лїнивого слугу.
14. Випити дали, а затички не дали. (Наг.)
Жартливо домагають ся закуски по чарцї.
15. Він би випив море! (Наг.)
Про непросипного пяницю.
16. От там то я випивала по дві неповні! (Коб.)
Знач. там то зазнала біди та недостатку.
17. Такої-м там випив, аж ми сї сьвіт закрутив. (Наг.)
Був у якімсь прикрім положеню, зазнав біди. Лихо уявлено в видї міцного, пяного напою
18. Хто не випє до дна, той не зичить добра. (Ільк.)
Так заохочують пяницї один одного при почастунку. Подібне у Нїмцїв: Trink aus bis auf den Grund, das ist dem Leib gesund, Wand. V, 880 (Austrinken 6, 5).
19. Що не випю, тобі лишу. (Наг.)
Відповідає чоловік-пяниця жінцї, що лає його за пяньство. Пор. пяницьку пісню:
Здоров, здоров, товаришу!
Що не випю, тобі лишу. (Кол.)
20. Як випєш а не заткаєш, то горівка вдарит до голови. (Цен.)
Заткати — закусити.

Випімнути. 1. Випімне ми кождий кусник хлїба. (Наг.)

Про скупого, завидющого чоловіка, що любить докоряти чи то слузї, чи своїй сїм'ї, що їдять за богато.

2. Випімнув му весь рід до девјитого поколїньи, до десьитого почита́ньи. (Наг.)

Коли хтось у сварцї чіпає та проклинає не лише присутного противника, але його рідню живу і мертву.

Виплакати. 1. Виплакалам очи за ним. (Наг.)

Знач. ослїпла від плачу, образово: плачу раз у раз, не бачучи сьвіта за сльозами.

2. Виплач сї, лекше серцю стане. (Дрог.) ...на серци ти лекше... (Наг.)

Загально звісна поява, що сльози влагоджують нервове зворушене. Пор. Čelak. 195; Wand. V, 880 (Ausweinen 1).

Виплата. 1. Буде колись виплата меже нами! (Наг.)

Погроза: буде обрахунок взаімних кривд, буде кара, пімста.

2. Буде тобі в ката виплата. (Кол.)

Знач. попадеш ся в катові руки, згинеш не своєю смертю, а на шибеницї. Пор. Wand. II, 508 (Henker 30).

3. Станемо на єдній виплатї, ци бідні ци богатї. (Яс. С.)

Знач. станемо однаково на божім судї, де всякому буде віддано по справедливости.

4. То всьо прийде до виплати. (Дрог.)

Знач. за всяке зле дїло буде кара, нїщо не буде подароване.

Виплатити. 1. Виплатив му до ґрейцарьи. (Наг.)

Знач. усе, що був винен. Пор. Wand. I, 187 (Ausbezahlen 1).

2. Виплатит вам Пан Біг ласков свойов. (Наг.)

Говорить бідний чоловік, що не має чим віддячитись за одержане добродійство.

3. Виплачу я сї тобі ще з процентом. (Наг.) ...з лифов. (Косс.)

Знач. помщу ся за свою кривду, за твоє зло віддам тобі ще гіршим.

4. Не виплачу сї з того довгу до смерти. (Наг.)

Не конче про грошеву сплату, але також про велику вдячність

5. То ми сї в дубельт виплатит. (Наг.)

Знач. се менї принесе подвійну або загалом велику користь. Дубельт — з нїм. doppelt.

Виплекати. 1. Виплекав, як баба дївку. (Голоб.)

З насьміхом говорять про щось ненормально розвите, прим. якийсь член тїла або худобину.

2. Виплекалам дїтину, та в лиху годину. (Наг.)

Говорить мати про невдалу, ледачу дитину, або таку, що вмерла передчасно.

Виплести. 1. Ану виплети з г—а батіг! (Цен.)

З нездалого матеріялу не зробиш нїчого придатного.

2. Не виплете з г—а батога. (Ком.)

Значінє те саме, що й попереднє.

Виплисти. 1. Аж он де виплив! (Дрог.)

Говорять про чоловіка, що віддалив ся геть і десь далеко дав про себе знати. Уявлено його як нурця, що тут пропер у воду, а виринув геть десь далє

2. Виплив би ти й той розум, що го не маєш! (Наг.)
Проклятє, знач. щоб ти здурів, хоч і без того дурний. Розум уявлений тут як якийсь плин розлитий у людськім тілї.

3. Виплило ми з гадки. (Голоб.)
Знач. забув, перестав думати про се, позбув ся турботи.

Виплодити. 1. Виплодив карамху! Наг.)
Про батька, у якого богато дрібних дітей, а також про чоловіка, якого присїли воши.

Виплюнути. 1. Виплюнь і ногов затри! (Наг.)
Говорять чоловікови, що журить ся якоюсь марницею або якимсь поганим дїлом, негідним його турботи; мовляв: покинь про се думати!

Виповісти. 2. Виповів ми службу. (Наг.)
Знач. заявив, що далї не потребує моєї служби. Жартливо говорять також про бездушні річи, прим. про одежину, що подерла ся, або про хлїб, що минув ся.

2. Виповів, що мав на серци. (Дрог.)
Признав ся до всього, висловив свій жаль або причини свойого невдоволення.

3. Виповів, як з книжки вичитав. (Наг.)
Виложив якусь річ ясно і гладко, або сердито.

4. Не виповів би моєї біди й за три дни. (Наг.)
Жалує ся чоловік прибитий ріжнородним лихом.

Виполошити. 1. Виполошив го, як заяцьи з капусти. (Цен.)
Вистрашив, вигнав із криївки.

Випостити ся. 1. Випостив єм сї, що й сьвіта не виджу. (Наг.)
Після великого посту у наших селян справдї буває тзв. куряча слїпота.

2. Випостив сї, як миш у церкві. (Наг.)
В церкві миш не має що їсти.

3. Випостив сї як на пущи. (Дрог.)
Довго постив, жив не доїдаючи, мов пустинник у пустинї. Німець каже: Wer nicht fasten will, muss nicht in die Wüste gehen, Wand. I, 937 (Fasten 23).

4. Хто сї випостит, той сї вичистит. (Цен.)
Вичистить мб. у двоякім значіню: 1) виголодніє ся і 2) у нього мине ся злість, завзятє, вороговане, грішні думки. Пор. німецьке: Man lass einen ein Zeitlang fasten, so vergeht ihm das Tanzen, пор. Wand. I, 937 (Fasten 16, 17).

5. Хто сї випостит, тому всьо смакує. (Наг.)
Пор. нїмецьке: Wer lange gefastet hat, dem sind rohe Bohnen süss. Wand. I, 937 (Fasten 21).

Випотрошити. 1. Випотрошу з тебе кишки! (Наг.)
Погроза в сварцї. Знач. убю на місцї, розідру.

Виправити. 1. А то виправлений язик, як юхтова скира! (Наг.)
Говорять про язикатого, брехливого чоловіка, що любить обмовляти иньших.

2. Виправив би з дїтька довг. (Лол.)
Про впертого, безличного, енерґічного чоловіка. Натяк на казку про міцного наймита, що ходив до чорта впоминати ся господаревого довгу, пор. Етн. Зб. I, 73 (вказана лїтература в нотї).

3. Виправив го за море с-ти. (Наг.)
Вислав десь далеко по якусь марну річ або просто для жарту.

4. Виправив го на тамтой сьвіт. (Наг.)
Знач. убив, замучив на смерть або довів до смерти лїченєм.

5. Виправив сї на вівсї. (Наг.)
Первісно про коня, що їдячи овес виглядає гарно; образово і з насьміхом про чоловіка, що здоров і виглядає добре не вважаючи на пісну і погану (вівсяну) їду. Часто жартують так із Бойків, що живуть переважно вівсяним хлїбом.

Випрати. 1. Вiпрaв го, аж луск ішов. (Наг.)
Знач. набив; порівнане взяте з праня білизни, при чому йде лускіт від праників.

Випровадити. 1. Випроваджу я тебе с псами. (Наг.)
Знач. вижену, ще й псами затровлю.

2. Випровадив го в поле. (Дрог.)
Знач. одурив, ошукав; поле тут рівнозначно з бездоріжєм.

3. Випровадив го з парадов. (Наг.)
Іронїчно, знач. в лайкою і побоями.

4. Випровадив сї на Потáлове. (Дрог.)
Знач. умер. У Дрогобичі був колись міщанин Потала, якого ґрунт закуплено під міське кладовище. Та в приповідцї є й гра слів, бо Потала зближуєть ся в потанути — пропасти, щезнути, вмерти.

5. Випровадив ся до Закопаного. (Черт.)
Знач. умер. Приповідка мб. новійшої формациї, коли польська місцевість Закопане зробила ся звісною і в східній Галичинї і дала привід до сеї гри слів (Закопане — могила, в яку закопують покійника).

6. Випровадив ся своїм власним коштом. (Льв.)
Знач. забрав ся геть, виніс ся зо скандалом, не сьміючи протестувати.

7. Випровадит він тебе по за хрест. (Вік.)
Знач. одурить, отуманить. Хрести поставлені на роздорожах на Поділю, особливо зимою — одинокі знаки, що показують, куди йде дорога. Випровадити по за хрест значить стілько, що звести з дороги на манівцї.

Випроси. 1. Пішов на ви́проси. (Лол.)
Знач. на жебри, у старцї.

Випросити. 1. Анї випросити, анї вимолити. (Наг.)
Про твердосердого, немилосерного чоловіка, у якого годї добити ся ласки.

2. Борше би випросив у пса кість, як у скупого кусник хлїба. (Наг.)
Пес глоджучи кість дуже сердитий і не любить випустити її з зубів.

3. Випросив го з хати. (Льв.)
Чемно або й не дуже чемно позбув ся його, прогнав із своєї хати.

4. Випрошу я в Бога на тебе тьижке безголовјя. (Наг.)
Говорить покривджений чоловік кривдникови.

5. Ледвом сї випросив від тої ласки. (Наг.)
Ласка тут іронїчно, в значіню якогось клопітливого обовязку або порученя.

6. Так у нього випросиш, як у бика молока. (Наг.)
Говорять про скупаря, у якого годі випросити що небудь.
7. Чого не випрошу, то й так озьму. (Голоб.) ...то видру. (Наг.)
Говорять про злодійкуватого або напастливого чоловіка. Навпаки у Поляків: Czego nie wyprosisz, nie wydrzesz. (Adalb. Wyprosić.).
8. Ще я си випрошу кусень хліба. (Наг.)
Говорить каліка, немічний чоловік, що не може вже заробляти на хліб.
9. Як не випросит, то вигрозит. (Лол.)
Знач. добуде коли не просьбою, то погрозою.
Випсикати. 1. Випсикав го, як кота. (Наг.)
Відстрашив від чогось самими словами, лайкою або погрозами.
2. Ого, мене не випсикаєш! (Наг.)
Знач. мене не залякаєш, я не бою ся марної погрози.
Випташити. 1. Випташив зерно з сусіка. (Наг.)
Про домашнього злодія, що по троха, неспостережено випорожнив сусік, немов птах видьобав зерно по зерну. Пор. висше Видзьобати 1.
Випулити. 1. Випулив очи як цибулї. (Лол.) ...як индик. (Лол.)
Про чоловіка з витріщеними очима або про такого, що вдивляє ся в щось сильно, дивує ся чомусь.
Випустити. 1. Випустив дух як обух. (Збар.)
Говорять, коли хтось у компанії наробив смроду, так що аж у ніс ударило.
2. Випустив сї в далеку дорогу. (Наг.)
Знач. вибрав ся, з відтїнком того значіня, що не приготовив ся добре або що се дорога небезпечна.
3. Випустив таке, чого не міг здержати. (Збар.)
Жартують, коли хтось у товаристві голосно випустить ґаз, або скаже якусь дурницю.
4. Випустиш слово, то вже не спіймаєш. (Кол.)
Про необережне, сердите слово, яке сказати легко, але годї зміркувати і відвернути його наслїдки. Пор. Wand. V, 402 (Wort 117); Čelak. 79.
5. Зараз тут з тебе випущу кишки! (Наг.)
Знач. убю, проколю.
6. Не випущу тї з рук живого! (Наг.)
Погроза: вбю на смерть.
7. Що раз випустиш, то вже не ззїмаєш. (Наг.)
Говорять рибаки про рибу, яку часом беручи з сїти випустить дехто з рук і вона втече; загалом: що не вдало ся від першого разу, сього не зробиш добре.
Випуцувати. 1. Випуцував го, як цїсарську ремунду. (Наг.)
Знач. вилаяв на всї заставки. Ремунда, з французького remonte (військовий термін) — кінь, шкапа.
Випчихати ся. 1. Випчихай сї, поки то зробиш. (Наг.)
Знач. не зробиш того, не твоя сила, не зумієш.
2. Треба сї випчихати, поки відти виїхати. (Дрог.)

Мовив візник, заїхавши в невилазне болото.

Випхати. 1. Випхали дурного на божу дорогу. (Кол.)

Знач. обдерли (своякн чи сусіди), ограбували, зруйнували і пустили в старці за жебраним хлїбом.

2. Випхали ї за нього, як у болото. (Наг.)

Знач. присилували її вийти замуж за нелюбого чоловіка.

3. Дай ся випхати! (Льв.)

Знач. ти такий дурний, непотрібний, що слїд би тебе випхати мов заграничну зьвірину і показувати за гроші як куріоз.

Випхнути. 1. Випхнули го за двері, аж носом землю запоров. (Наг.)

Пхнули, аж упав. викинули.

Випяти. 1. Випјив за нього г—ю. (Дрог.)

Знач. відвернув ся від него, покинув його в біді, показав ся невдячним.

2. Він ще колись на тебе с—ку випне. (Кол.)

Знач. відплатить невдячністю за твоє добро. покине тебе в біді.

Вир. 1. В сам вир попав. (Кол.)

Знач. у найнебезпечнїйше місце, в сїмю де повно незгоди, сварки, гризнї, в товариство, де бють ся.

2. Хіба виру шукати, де найглїбше. (Снят.)

Вислов розпуки: хиба втопити ся.

3. Як у вирі вода, так мінї голова сї крутит. (Наг.)

Говорить чоловік у великій турботї, не бачучи виходу зі свого лиха.

Вирабляти. 1. Таке з ним вирабјије, мало на голові не ходит. (Наг.)

Знач. тїшить ся, жартує, бавить ся, або також: сварить ся, бє ся.

2. Що ти вирабјијеш та витворуєш? (Наг.)

Окрик досади: які збитки, жарти, непотрібні річи ти робиш!

Виратувати. 1. Виратував го, як кота від сала. (Наг.)

Жартливо: позбавив його якоїсь потрібної, любої річи, довів до бідноти.

Вираховане. 1. Ніц вирахова́ньи не маєш. (Наг.)

Говорять до легкомисного, добродушного чоловіка, що тратить свої засоби не питаючи, що лишить ся йому самому.

Вирахуваний. 1. Ви́рахуваний як Жид. (Льв.)

Знач. чоловік, що вміє числити ся зі своїми засобами, еґоїст, скупий.

Вирахувати. 1. Вирахував на пальцьох. (Наг.)

Вичислив, висловив усї свої жадання або кривди.

2. Вирахую ти сї з кождого ґрейцарика. (Наг.)

Знач. викажу, куди я що видав.

Вирвати. 1. Аби йому вирвало, що йому наймилїйше, як він мінї вирвав мою працю. (Залїщ.)

Прокляте. Вирвало тут у значіню: аби якийсь демон ухопив. Натяк на жидівського ангела смерти, який буцїм то що року в судний день „вириває" одного Жида, знач. забирає його з тїлом так, що нїхто не знає, де він подїв ся.

2. Бодай ті вирвало та вихопило з меже миру хрещеного! (Наг.)
Проклятє: щоб ти згинув нагло. Див. увагу до ч. 1.

3. Вирвав ся як гола з колопень. (Войн.)
Знач вискочив з несподіваним дотепом, з недорічною увагою. Беручи коноплї жінки задля задухи роздягають ся нераз до сорочки. У Поляків: Wyrwał się jak Filip z konopi. (Adalb. Wyrywać się 3).

4. Вирвало би ті, як Жида в судний день! (Наг.)
Проклятє: щоб ти нагло згинув, пор. висше ч. 1.

Виректи. 1. Виречу сї всього, абим тебе не видїв. (Наг.)
Вислов внеохоти, омерзїння: покину дїло розпочате спільно, дім, сїмю і т. и.

2. Він би сї вирік Бога за ґрейцар. (Кол.)
Говорять про захланного, ненаситного чоловіка.

3. Не вирче й слова, так сї завзьив. (Кривор.)
Коли селянин загнїває ся на кого, то не говорить до него, не витає ся, не товаришує нераз цїлими роками.

4. Хто сї виречe роду, того сї рід виречe. (Наг.)
Виректи ся свойого роду вважає ся у селян тяжким гріхом, знаком великої безсердечности.

5. Що вирчеш, того не злижеш. (Кривор.)
Знач. даного слова не вернеш; коли скажеш комусь лихе слово або пообіцяєш щось, то вже поноси й наслїдки. Пор. польське: Kto na kogo wyrczy, tego mu Pan Bóg styrczy. (Adalb. Wyrczyć (?) 1).

6. Як я би сї вирік тата-мами, то мене би сї Бог вирік. (Наг.)
Виректи ся, занедбати батька-матїрь — найтяжший гріх, за який Бог неминуче покарає.

Вирискати ся. 1. От то ми ся вірискав прйятїль! (Лол.)
Іронїчно: знайшов ся прийятїль, що замісь помогти та ще шкодить.

Вирихтувати. 1. А то-м сї вирихтував, аж ми в пjити пішло! (Наг.)
Знач. сам собі наробив біди, накликав клопоту. Від нїм. richten — кермувати, давати напрям. Слова зложені з richten мають найріжнїйше значінє.

2. Вирихтував го нам глум. (Кол.) ... на ікс. (Льв.) ... на пшик. (Наг.)
Знач. зробив йому якусь велику пакість, звів його пляни нї на що.

3. Вирихтую я тебе, що попамнытаєш! (Наг.)
Погроза: дам ся тобі в знаки, докучу тобі, помщусь на тобі.

4. Вірихтував го на гоц. (Кривор.)
Дословно: накермував його, себ то його дарабу, на водопад, на небезпечну бистрину; далї: обдурив, ошукав його, наробив йому шкоди, клопоту.

Вирівнати. 1. Вже я вам вирівнаю вашу шкоду. (Дрог.)
Знач. заплачу, відроблю за шкоду.

2. Вирівнає ще Пан Біг гори з долинами. (Наг.)
Знач. прийде ще однакова справедливість для бідних і богатих; доведесь іще гордому впасти, усмирити ся.

Вирід. 1. А то яки-сь вирід, не дїтина! (Наг.)
Про лиху, непосидющу дитину.

Вирізати. 1. Виріж ним до землї, аби сї аж ногами накрив! (Наг.)
Вирізав... аж сї... (Наг.)

Знач. кинь сильно, вдар ним до землї. Накрити ся ногами — задерти в гору ноги, упавши на землю плечима.

2. Вирізав будинки на цїле село. (Наг.)

Знач. вибудував високі, гарні, показні будинки.

3. Вирізав му меже́-очи. (Наг.)

Знач. ударив у лице.

4. Вирізав прут, а самого ним бют. (Наг.)

Про чоловіка, що заваривши якусь колотнечу сам у нїй потерпів найбільше, що сам дав ворогам спосіб, як йому пошкодити.

Виробити. 1. Виробив свою силу на дїдьчу маму. (Рог.)

Говорить наймит або приймич, що стратив молоді лїта працюючи на чужих людей. Порівняй пісню:

Бідаж тому наймитови старому, малому,
Що виробив свою силу сам не знає кому. (Рог.)

Вродити ся. 1. Десь сї таке вродит, нї в вітцьи нї в маму. (Наг.)

Про невдатну, негарну, нездібну або злу дитину.

Вирости. 1. Виріс до неба, а дурний як треба. (Ком.)

Про великого а дурного чоловіка

2. Виростеш із того, не бій сї! (Наг.)

Знач. мине ся се лихо, перебудеш його; жартливо також про добро, мовляв: не тїш ся надто, зійдеш і ти ще на біду.

3. І я не в лїсї виріс, а меже людьми. (Наг.)

Говорить чоловік, якого занедбують у товаристві, обминають чаркою, — мовляв: і я варт того-ж, що й иньші люде.

4. Не виросте грушка на вербі. (Наг.)

Образово: з поганого роду, з лихого вихованя не вийде добрий чоловік.

Вирунтати. 1. Вирунтав го з місцьи. (Дрог.)

Випхав, вигнав із якоїсь посади або з дому.

Вирушити. 1. Вирушив як на войну. (Наг.)

Коли хтось вибрав ся до якогось дїла з великими приготованями.

Вирядити. 1. Вирьидив го на тамтой сьвіт. (Наг.)

Знач. виправив, вислав, тоб то вбив або через занедбанє, моренє голодом довів до смерти.

Висадити. 1. Висадили мене аж на попівське місце. (Луч.)

Жартує підчас гостини той, кого посадять на чільнім місцї (на по́кутї) за столом, де звичайно саджають попа.

2. Іване, висади кіт на під, блохи попутай тай сьидь собі! (Орт.)

Жартують із жидівського наймита, коли сей жалує ся, що має богато роботи.

Висипати. 1. Висипав кости з воза. (Наг.)

Знач. випав із воза, коли віз перевернув ся, потовк ся сильно.

2. Висипав му вікна. (Наг.)

Значінє двояке: 1) вибив вікна; 2) повибивав або попідбивав очи.

Висіти. 1. Висит ти вуйко з носа. (Наг.)

Говорять до дітей упоминаючи їх, щоб обтирали собі носа; іронїчно також до молодика, що мішає ся в розмову старших, мовляв: ти ще дитина.

2. Маю висіти за єдну ногу, волю за обі. (Мінч. Петр.)

Знач. маю відповідати або терпіти кару за дрібну річ, волю за велику. Пор. Lepiej za obie nodze wisieć (Adalb. Wisieć 4).

3. Ще на мнї висит довжок. (Наг.)

Знач. іще й доси залягаю з довгом, доси він не сплачений.

4. Що має висіти, то не втоне. (Ільк. Петр.) ...то сї ни утопит (Кольб.)

Про злого чоловіка, якому, мовляв, не страшна нїяка пригода, бо йому призначено висїти на шибеницї. Те саме у Поляків, Adalb. Wisieć 3, 6; Wand. II, 347 (Hangen 2); II, 350 (Hängen 50).

5. Як за єдну ногу висїти, так за дві. (Яс. С.)

Значінє те саме, що й висше ч. 2.

Вискакати. 1. Я собі це не віскакав, так мінї Бог дав. (Цен.)

Знач. се (якесь калїцтво, лихо або якась добра прикмета) прийшло менї не з жарту, не з власної волї, а я з тим уродив ся, або в загалї се прийшло на мене з божого допусту.

Вискочити. 1. Вискочив, як козак з маку. (Кол.)

Вирвав ся не в пору з якимсь дотепом. Те саме у Поляків Adalb. Wyskoczyć 2.

2. Вискочив як Сень з колопень. (Наг.)

Вирвав ся з чимось не до ладу, вийшов між людей голий або обдертий. Пор. висше Вирватись ч. 3.

3. Вискочило би ти око! (Наг.)

Проклятє, коли хтось скаче або бігає на перекір або на шкоду другому, пр. по траві, або де иньші коплють.

Виславити. 1. Вистaвили мі на все село, що-м богач. (Наг.)

Розголосили, пустили поголоску, розуміє ся, безпідставну.

2. Не дармо то люде виславјиют. (Наг.)

Знач. оповідають про когось дивні, не конче похвальні річи.

Вислуга. 1. Я вже на вислузї. (Наг.)

Знач. уже дослугую свого реченця у господаря, добуваю реченця кари ітд.

Вислужити. 1. Вислужив дві капітуляциї. (Наг.)

Про наймита, що служив довго в однім місцї. Первісно про військову службу, в якій одна капітуляция числила колись 12 лїт.

2. Вислужив сї в мами тай пішов до ями. (Яс. С.)

Про сина, що вмер дитиною або молодим парубком. Дитина поки мала, вважає маминою власністю і служкою, тільки пізнїйше переходить під батькову руку.

Вислухати. 1. Вислухає ще Господь мою молитву. (Кол.)

Говорять у сварцї, просячи в Бога всякого лиха на противника.

Вислухач. 1. Будь добрим вислухачом, будеш добрим повідачом. (Ільк. Петр.)

Хто вміє добре вислухати, той зуміє добре оповісти. У Білорусів: Будь першь вислухачимъ, а пóтымъ повѣдачимъ (Нос. 265); у Німцїв троха в иньшім значіню: Wie der Hörer, so der Lehrer. Wand. II, 782 (Hörer 7).

Висмаркати ся. 1. Висмаркай сї вперед, а потім ставай зо мнов до розмови (Наг.).

Говорить старий молодшому, коли сей бере ся в чім будь перечити йому.

Висмарувати. 1. Висмарую с—ку, аж ти спухне. (Наг.)

Знач. набю, висїчу.

Високий. 1. Високий як драбина (Наг.)

Про високого а худотїлого чоловіка.

2. Високий як дуб. (Наг.)

Про високого, статного, огрядного чоловіка. Те саме Adalb. Wysoki 2.

3. Високий як дуга. (Ільк.)

Про чоловіка високого а тонкого, згорбленого.

4. Високий як оборожина. (Наг.)

Оборожина — високий, сильно в землю вкопаний дрюк; на чотирьох таких дрюках держить ся, піднимає ся в гору або спускає ся в низ оборіг.

5. Високий як тика. (Дрог.)

Про високого а тонкого човіка. Те саме у Поляків Adalb. Wysoki 1.

6. Високий як тополї. (Наг.)

Про чоловіка високого а тонкого.

7. Високі пороги на наші ноги. (Ільк.)

Знач. се зананадто великі пани, щоб ми могли з ними товаришувати Пор. Adalb. Próg 3.

Високо. 1. Високо голову носит. (Наг.)

Знач. гордує нами, не добачає нас. Те саме у Нїмцїв Wand. II, 1522 (Kopf 540).

2. Високо ся дивити. (Гнїдк.) ...носити. (Гнїдк.)

Про чоловіка з надто великими претензіями, з високими намірами. Пор. вел. рус. Онъ высоко мѣтитъ.

3. Висше носа писок задирати. (Гнїдк.)

Іронїчно про надмірно гордого, претенсіонального чоловіка.

4. Не с—и висше, нїж с—ка виросла. (Льв.)

Знач. не вдавай надто великого пана, не пишай ся своєю силою анї своїм богацтвом по над міру того, що маєш дїйсно.

5. То для мене за високо. (Яс. С.)

Ся розмова занадто мудра для мене, я сього не розумію. Те саме у Нїмцїв Wand. II, 690 (Hoch 61).

6. Хто високо лїтає, тот низко сїдає. (Ільк.)

Хто має занадто великі претензиї, кладе собі цїли висші по над свої сили, той кінчить звичайно чимось дрібним і буденним. Загально розповсюджена приповідка. Пор. Adalb. Latać 2; Гильф. 2897; Wand. II, 690 (Hoch 63), Haller I, 13; Osm. Spr. 65; Wahl II, 45.

Висохнути. 1. Висох як на грьидах. (Наг.)

Гряди — два грубі дрюки в селянській хатї, укріплені між двома стїнами понад піччю. Сюди кладуть сушити ріжні річи: дрова, коноплї, шмате.

2. Висох як скіпа. (Наг.)

Про худого, виголоднілого чоловіка. Скіпки робили давнійше з сухої березини Польське: Wyschły jak trzaska (A d a l b. Wyschły 3).

Виспати ся. 1. Виспав сї як повх. (Наг.) ...як борсук у ямі. (Яс. С.)

Знач. спав довго й твердо. Повх — зьвірик Myoxus glis.

2. Виспит сї й на камени. (Наг.)

Про молодого, якому не треба вигідного ліжка, засне дебудь. Те саме у Словаків (Zátur. VI, 440).

3. Виспиш сї як сорока на плоті. (Наг.)

Знач. не будеш мав коли спати, бо згонять до роботи (мова про наймита, невістку). Пор. польське: Wyspał się by mysz na pudle (A d a l b. Wyspać się 3).

4. Виспю сї й на кулаці. (Наг.)

Знач. без постелї, без вигоди, буду спати де будь

5. Та ци виспиш ти сї коли в своїм житю? (Наг.)

Говорять з докором до такого, що любить довго спати.

Виспівати. 1. Виспівав усе як канарок. (Льв.)

Про злочинця, що признав ся до всього в слїдстві. Первісно про такого, що признав ся на тортурі, кричачи („співаючи") на муках.

Висповідати. 1. Висповідав го, як у великий піст. (Наг.)

Знач. наганьбив, присоромив випоминаючи його погані вчинки.

2. Висповідаю я тебе без попа. (Цен.)

Знач. наганьблю, присоромлю перед людьми, набю.

Вистава. 1. Таке би лиш де на виставу післати. (Льв.)

Говорять про всяку незвичайну річ, але також про всяку комічну або дивовижну сцену, сварку або бійку.

Виставити. 1. Вистав зробити. (Льв.)

У жарґонї львівських вуличників „вистав" знач. утїкай; вистав зробити — втекти; ся фраза перейшла і в околичні села.

2. Виставив на нього с – ку. (Наг.)

Знач. відплатив ся йому невдякою, занедбав його, покинув його. Пор. Випяти 1.

3. Виставив палець із вятїра тай каже: „Ов, слота!" (Цен.)

Жартливо про лїнивого, який терпить через своє лїнивство, та приймає се лихо з певним гумором. Натяк на анекдоту про Цигана у вятїри, пор. Етн. Зб. VI, 545.

4. Вистав ніс на двір тай назад на піч. (Наг.)

Говорять до дїтей у зимі, які напирають ся, щоб їх пустили на двір із хати.

5. Виставила каплицю. (Дрог.)

Про жінку, що зробила цинїчний жест або про таку, що спить гола. Натяк на анекдотичне казане якогось попа, що посьвячуючи каплицю говорив з патосом: „Наша панї виставила! Але не гадайте, що щось там таке! Виставила каплицю, де приходите Богу молити ся". Каплиця в значіню звісного жіночого орґана також у піснї:

Ой сїдїла на порозї тай підньила ногу,
А дїд мовив, що каплицї, тай сї молив Богу. (Наг.)

Вистати. 1. Вистало на рибу, вистане й на юшку. (Дрог.)

Образово: вистало кошту, заходу на більшу річ, то вистане й на меншу.

2. Вистане до самої смерти. (Наг.)

Кажуть про нову хату, до якої спроваджують ся, а також про якесь тяжке лихо, мовляв: досить мені сего до самої смерти, не треба, щоб ще повторяло ся.

3. Вистане до страшного суду. (Наг.)

Кажуть про труну або про одежу, в яку одягають мерця.

4. На то би й мене цілого не вистало. (Наг.)

Про якийсь надто великий видаток, мовляв: на се не висталоб, як би й мене самого і все моє добро продати.

5. Не вистане мене на такі видатки. (Наг.)

Знач. мої засоби, мої сили за малі на се.

6. Не вистане скирка за виправку. (Наг.)

Знач. приготовання до якогось діла довші, коштовнійші, ніж сама та річ, про яку ходить. Пор. Adalb. Skórka 13.

Вистояти. 1. Вистояв єм хвалу божу, най буде Богу невимівно. (Наг.)

Знач. вислухав служби божої. Про „най буде Богу невимівно“ див. висше Бог 251. Вислухане служби божої селянин уважає добрим і спасенним ділом, певного рода заслугою перед Богом.

2. Вистояв перед дверима. (Цен.)

Про чоловіка, що довго і надаремно ждав на щось, просив чогось у пана чи у власти.

3. Іди гет, не вистоюй місце! (Наг.)

До упикреного чоловіка, що просячи чогось стоїть довго на однім місци.

4. Ледво-м вистояв на ногах. (Наг.)

Знач. мало не впав з ослабленя, але також: мало не кинув ся на когось з лютости.

5. Таки вистою свою чергу. (Кол.)

Знач. стоятиму доти, доки не прийде черга на мене; діждусь своєї черги, дібюсь свого права.

6. Чого тут вистоюєш? (Наг.)

Знач. чого дожидаєш, стоїш так довго?

Вистрілити. 1. Вистріль му в лоб, ци що знає. (Наг.)

Дословно: не розумітиме навіть тоді, коли будеш стріляти на нього, зовсім дурний, тумановатий.

2. Вистрілив на вітер. (Наг.)

Дословно: вистрілив не міряючи нікуди, на дармо; образово: сказав, обіцяв погрозив, а не сповнив того.

3. Вистріль му на віват! (Кривор.)

Жартливо: дай йому добре по за вуха, вдар сильно.

Вистроєний. 1. Вистроєна як лялька. (Дрог.)

Про гарно одягнену дівчину. Те саме Adalb. Wystrojony 1.

Вистроїти. 1. Вистроїв му збитка. (Наг.)

Зробив пакість, жарт, прикрість.

2. Вистроїв ся як панна до слюбу. (Льв.)

Про гарно одягненого чоловіка, але також гумористично про обдертого, обшарпаного. Пор. Adalb. Wystroić się 4.

Вистругати. 1. Вистругав хлопцьи як ляльку. (Голоб.)

Сьміє ся парубок з обдуреної дівчини.

Виступити. 1. Виступай на пляц! (Кол.)

Знач. ставай до бійки, а також: скажи рішуче слово.

2. Виступила му юха з носа. (Крех.)

Побили його так, що бризнула кров із носа.

3. Виступили му сльози на очох. (Наг.)

Знач. закрутили ся, показали ся сльози, заплакав.

4. Виступит ти кров з поза ніхтів, як сї с тобов привитаю. (Голоб.)

Погроза. Привитаю ся, знач. візьму тебе в свої руки і здушу, аж кров виступить.

Висунути. 1. Висунуло сї, як з коньи и — еньи. (Наг.)

Говорять про чоловіка на вид доброго, чемного й чесного, коли почують про нього якусь дуже лиху відомість, що він зробив якесь погане діло.

Висушити. 1. Висушив би голову, аби не знати́ яку. (Наг.) ...хоць би й кіньську. (Орт.)

Знач. вивів би всякого з терпцю, завдав би грижі, довів би до розпуки Кіньська голова — велика, знач. може стерпіти богато Див. далї Кобила.

Висуятити. 1. Висуятив єм сї цілу ніч. (Наг.)

Знач. не міг спати, вимучив ся.

Витати. 1. Витаємо, витаємо! Гості до нас! (Дрог.)

Формула привитаня, якою відзиває ся господарь, коли в його хату входять гостї або й чужі люде.

2. Витайте, Витку! Скидайте свитку! (Дрог.)

Жартують витаючи несподіваного або непожаданого гостя. Значіне другої половини приказки двояке: або розгостїть ся, або скиньте свитку, яку ми заберемо від вас за якийсь довг. Щось подібне, іронїчне проти новоприхожого у Словаків: Vitaj prišiel, skoro pojdeš? (Zátur. XVI, 160).

3. Витали, а за здорове не питали. (Цен.)

Знач. не дуже то щиро й витали, бо в формулах привитаня власне питане про здоровлє стоїть на першім місцї.

4. Витали, але сїдати не просили. (Наг.)

Оповідають про неприємну гостину, коли хтось увійшов у хату і зараз вийшов не зорудувавши нїчого.

5. Витают як доброго, а женут з хати як пса. (Кол.)

При вступі в хату не пізнати, з якими намірами входить чоловік, а як пізнають, що злий, то й гонять геть. Я чув сю приказку від жебрака, який характеризував нею деяких богачів-міщан, мовляв: з разу чемненькі, а коли треба щось дати, то гонять із хати.

Виткнути. 1. Виткнув му так, як пальцьом у око. (Цен.)

Виткнути образово: упімнути, лагідно накартати. Поговірка іронїчна, про незручного, брутального проповідника, що замісь лагідного упімненя накидає ся на чоловіка з лайкою.

2. Виток єм палець, робити не можу. (Наг.)

Знач. вивихнув палець. Насьміх над неробою, що задля якоїсь марницї не хоче робити.

Витратити ся. 1. Витратив єм сї до феника. (Наг.)

Знач. видав усї гроші, зубожів.

Витребеньки. 1. На витребеньки то ти є, а до роботи тебе нема. (Батят.)

Говорять легкодухам, що люблять жартувати і робити пакости, але не працювати. Пор. пісню:

Ой на деньки роботиця, на деньки, на деньки:
Нема тебе до роботи, лиш на витребеньки. (Батят.)

Витримати. 1. Дай Боже вітримати! (Кол.)

Потїшають себе в бідї, жартуючи з неї.

2. Кобим тото витримав, то ще бим довго жив. (Стрий)

Говорить чоловік у великій бідї, якої, здаєть ся йому, він не переживе.

3. Не можеш витримати, то кинь. (Голоб.)

Жартлива порада, коли хтось жалує ся: таку, мовляв, біду маю, що не можу витримати. Пор. нїм. Wirf ab, was zu schwer ist. Wand. I, 19 (Abwerfen 1).

Витріщити. 1. Витріщив очи як баньки. (Наг.) ...як цибулї. (Наг.)

Знач. видивив ся цїкаво, з зачудуванєм, з тупим виразом. Пор. Zátur. XV, 189.

2. Витріщив ся на милю, а не видит на пядь. (Гнїдк.)

Про короткозорого, що витріщая очи, а проте не бачить добре.

3. Витріщ очи, як серед ночи! (Дрог.)

Образово: до недогадливого, тумановатого чоловіка, який не бачить, що коло него дїєть ся, як його ошукують.

Витягачка. 1. На мене витьигачка, а на тебе сім лїт с—чка. (Яс. С.)

Коли один витягає ся (вставши з постелї), а другий докоряє йому тим, гонить до роботи, то перший так відповідає на його докори.

Витягти. 1. А хто витьиг ковбасу з борщу? (Наг.)

Жартливо допікають такому, що був підозрений у якімось дрібнім хатнїм злодійстві, але не признав ся і уйшов кари. Натяк на анекдоту про слїпого дїда, якому поводатор украв шматок ковбаси з борщу, та сей занюхавши її побив поводатора за ту ковбасу, якої не бачив. Пор. Етн. Зб. VI, 221.

2. Витьиг бис си зуб! (Наг.)

Клинуть злодїя, що прим. витяг щось із воза в часї ярмарку. Пор. Wand. V, 489 (Zahn 136).

3. Витьиг го за язик. (Наг.)

Знач. вивідав, хитро підійшов і заставив виговорити ся. Пор. Wand. V, 642 (Zunge 263).

4. Витьиг єм сї до остатного. (Наг.)

Дословно: тягнучи натомив ся до крайнього занепаду сил; образово: винищив ся надсильними видатками (прим. на удержанє сина в школах, на викуп сина від військової служби і т. и.)

5. Витьиг єм ті з болота. (Наг.)

Знач. видобув із біди, з поганого товариства Пор. висше Болото 11.

6. Витьиг з нього всї секрети. (Дрог.)

Знач. вивідав, випитав.

7. Витьигли би ті гаками на окопище! (Наг.)

Проклятє. Колись в часї страшних пошестей мерців тягли гаками до ям, щоб не доторкатись їх.

8. Витьигло би з тебе душу! (Наг.)

Проклятє: щоб ти помер. Душа уявлена тут як щось, що ставить опір, прим. як риба, яку треба тягти з води. Пор. євангельське: сію нощ душу твою истяжу от тебе. Лук. XII, 20.

9. Витьигни го на розмову! (Наг.)

Застав його говорити, введи в такий настрій, щоб виговорив ся.

10. Витьигнув з мене всї цо́моґи. (Наг.)

Знач. вимучив мене, витягнув усї засоби, всї мої сили. Походженє слова цо́моґи менї неясне; значінє його на підставі отсеї поговірки подав я Желехівському: нутро, кишки, жили, пор. Желех. II, 1057.

11. Витьигнув мі з хати, хоць єм мере не хотїв. (Наг.)

Витягнув значить часто: намовив, упросив вийти, морально спонукав.

12. Не витьигне й кінь по над силу. (Наг.)

Знач. тим менше чоловік може витерпіти або працювати по над силу. Пор. Adalb. Koń 38.

13. Той би витьиг усї жили з чоловіка. (Дроґ.)

Про докучливого, пакістливого чоловіка, лихваря, або завзятого процесовича. Натяк на давню кару смерти задавану через вигягане жил із поломаних членів.

Витякати. 1. Коби то чоловіка вітьикало! (Кривор.)

Знач. коби то людська (спец. моя) змога, достатки, час! А то нема.

2. Не вітьикає мене на такі відатки. (Кривор.)

Знач. не вистарчає моя заможність, мій маєток.

Вифиркувати. 1. Е, він он тепер вифиркує. (Наг.)

Знач. здоров (у відповідь на питанє про когось, що недавно нездужав), веселий, не журить ся.

2. Побіг вифиркуючи (Наг.)

Знач. побіг у дуже веселім настрою, як кінь, що зірвав ся з припону.

Вифирци. 1. Ви́фирци біжит. (Наг.)

Знач. чвалає, біжить фиркаючи, про молоду, бутну худобину, теля або коника.

Вифорувати. 1. Ви́форували го з рідного дому. (Дрог.)

Вигнали, дословно: викинули за двері (з лат. foras) при помочи уряду.

Вифурувати. 1. Вифу́рують му кости з гробу. (Рогат.)

Поганого чоловіка по смерти проклинають люде і тим немов викидають із гробу його кости. Пор. Етн. Зб. VI, 8.

Вихід. 1. Вже йому виходу не буде. (Наг.)

Знач. не видужає з недуги, не вийде з вязниці або з біди.

2. З тобов нї виходу нї посїджіньи. (Наг.)

Знач. нестерпний, невстрійливий. Пор. словацьке Nie vyvod ani rozvod (Zátur V, 719).

3. Не виджу виходу в тої справи. (Наг.)

Справа така трудна та замотана, що не знаю, як виплутатись із неї.

Виховати ся. 1. Де ти сї виховав, ци в лїсах, ци в дебрах? (Наг.)

Говорять до чоловіка, що не знае звичаю, товариських форм.

2. Не виховаєш сї, колис такий мудрий. (Наг.)

Сердито до молодого чоловіка, коли сварить ся зі старшими, лає їх або виказує їх нерозум.

3. Тут єм сї виховав від малої дїтини. (Наг.)

Знач. тут виріс, вигодував ся.

Виховок. 1. Віддав на виховок. (Дрог.)

Первісно: на виховане, про батька або матїрь, що не можучи самі згодувати своїх дїтей віддають їх чужим людям на виховане; в переноснім, жартливім значіню: віддав у застав, заставив або продав якусь річ.

Виходити. 1. Вйходив єм сї, аж си ніг не чую. (Наг.)

Ходив так богато, що ноги болять дуже.

2. Виходив не єдні чоботи. (Наг.)

Знач. старий, бувалий чоловік, первісно мб. ходок, що ходив у грамадських справах до ріжних далеких властей.

3. Вйходив сї з тої слабости. (Наг.)

Знач. перебув слабість ходячи, не злягши в постїль.

4. Не вихóдит ми до ладу. (Льв.)

Знач. не можу звести кінців до купи, не можу справдити рахунків, не можу потрафити в пору.

5. Так виходит, хто борзо ходит. (Гнїдк.)

Знач. той користає, бо все прийде на час, а хто спізнить ся, той прогавить нагоду.

6. Таки вйходив своє право. (Наг.)

Знач. добив ся права. Давнїйша процедура вимагала частого і довголїтнього ходженя по ріжних судах, заки чоловік міг добити ся свойого права.

7. Таки вихóдит на моє. (Наг.)

Знач. дїє ся так, як я заповідав, моя правда.

Вихопити. 1. Бодай тї вихопило з меже миру хрещеного! (Наг.)

Знач. щоб ти пропав безслїдно. Пор. висше Вирвати ч. 2.

2. Вихопив му з рук. (Наг.)

Знач. перебив уже готовий інтерес, позбавив користи.

3. Вихопив сї з матнї. (Наг.)

Виратувавсь із великої біди, з небезпечного положеня.

4. Вихопив сї з меже них, як з меже псів. (Наг.)

Знач. вирвав ся з сварливої, незгідливої компанії, з посеред злющих ворогів.

5. Вихопив сї як з огню. (Наг.)

Знач. уйшов із великої небезпеки.

6. Вихопив сї, як Циган з пасїки. (Наг.)

Знач. вибіг нагло, переляканий і змішаний. Натяк на анекдоту про Цигана, що ходив до пасїки красти мід і був покусаний пчолами (Етн. Зб. VI, 566).

7. Вихопило ми сї слово. (Наг.)

Вимовив слово нехотячи, необережно.

8. Ей, як вихоплю бучок! (Кол.) ...ків із плота! (Наг.)
Погроза, scil. набю дуже. Пор. пісню:
Як вихоплю буковий бук,
Убю тебе, мила, ось тут. (Кол.)

9. Ледво сї з душев вихопив. (Наг.)
Про погорільця, якого пожежа захопила в хатї і який через те стратив усе і сам ледво втїк живий.

10. Не вихопит тї, можеш зачекати. (Наг.)
Знач. не вхопить тебе ніякий біс. Коли хтось дуже нетерпливить ся дожидаючи чогось.

Вихор. 1. Вихор аж землю рве. (Наг.)
Говорять про дуже сильний вихор.

2. Лети з усїми вихрами! (Голоб.)
Проклятє, основане мб. на віруваню, що дуже сильний вітер, то демон, який може вхопити чоловіка і запроторити його так, що не знайдуть його слїду.

3. На три вихри, на четвертий шум! (Кол.)
Проклятє, scil. лети, забирай ся, пропадай!

Вихрапати ся. 1. Вихрапав сї на пана. (Наг.)
Знач. доробив ся маєтку, добив ся по ріжних пригодах доброго місця.

2. Якось я сї ще вихрапаю з тої біди. (Наг.)
Знач. видобуду ся, хоч і з трудом.

Вихроватий. 1. Вихровата голова. (Льв.)
Говорять про чоловіка непостійної вдачі, у якого сьогодня се на думцї, завтра щось иньше, який часто міняє пляни й погляди.

Вициськати. 1. Вициськав го до чиста. (Бібр.) Видоjив... (Наг.)
Образово: вибрав у нього по троха все добро, всї гроші, зруйнував його позичками або иньшим хитрим способом.

Вицьвари. 1. За вицьвáри Пан Біг каре. (Явор.)
Вицьвáри — збитки, псоти, кпини (з польського wytwarzać, диялєкт. wyćwarzać — витворяти). Дуже близьке у Словаків Boh kára za figlia (Zátur. I, 99); пор. далї Кепкарь.

Вичиняти ся. 1. Він лишень так вичиняє ся. (Лол.)
Знач. удає, строїть комедию, жартує.

Виштифтувати. 1. Виштифтував ся на остатний ґудзик. (Льв.)
Знач. убрав ся парадно, явив ся в повній парадї, від нїм. stiften — фундувати, давати кошт на щось. Та тут звязок дальший. Stift-ами звались у Галичинї в першій половинї XIX-го віку специяльно військові школи кадетів; виштифтуваний — убраний так гарно і парадно, як „штифт", тоб то ученик такої школи.

Вишуміти. 1. Вишумит сї, добрий буде. (Наг.)
Про молодого парубка, коли гуляє, бє ся, робить пакости. Пор. нїм. Jugend muss sich austoben (Simr. 5279).

2. Мінї тото давно вишуміло з голови. (Наг.)
Знач. я давно се забув, перестав думати про се.

3. Поки сї не вишумит, поти сї не встаткує. (Наг.).
Про молодого парубка, пор. висше ч. 1; Adalb. Wyszaleć 1.

Вищати. 1. Так вищи́т, аж ми сї крізь вуха прохапує. (Наг.)
Верещить, аж вуха ріже. Вищати — в. русь. визжать.

Віват. 1. Віват на посторонку! (Цеп.)
Жарливе проклятє, мовляв: щоб тебе вели вішати, а народ щоб дивив си на се як на параду, при якій кричить ся віват.

2. Дай му на віват! (Льв.)
Знач. трісни його в лице, набий.

3. На віват стрільити. (Кривор.)
Стріляти для паради, прим. підчас сьвят або празників.

4. Там такі вівати, аж на все село чути. (Наг.)
Знач. у якійсь хатї кричать та голосно співають гостї.

Вівкати. 1. Вівкає, аж хата ходит. (Наг.)
Знач. кричить, співає, аж у хатї весело.

2. Вівкає як на весїлю. (Наг.)
Знач. кричить радісно, викрикує поодинокі слова.

3. Вівкни си, най ти сї видит, що сї жениш. (Наг.)
Жартливо потішають засумованого, мовчазного чоловіка, заохочують до співу.

4. Вівкни си, най ти сї не кучит. (Дрог.)
Знач. заспівай собі, крикни весело, щоб тобі не було вкучно.

5. Як ти вівкну, то аж оглухнеш. (Наг.)
Знач. крикну голосно, вилаю.

Віволаник. 1. То якіс віволаники, ни сусїди. (Косс.)
Знач. поганцї, злочинцї, дословно: такі, яких з уряду оголошено (виволано) яко безчесних (infames).

Вівсик. 1. Дрібне як вівсик. (Наг.)
Про дрібну рибу або про дрібних дїтей.

Вівсяний. 1. Вівсьяний хлїб, вербові дрова — готова біда. (Наг.)
На Підгірю, де головна страва — житнїй хлїб, поява вівсяного хлїба на столї значить наступлене переднївку і недостатку.

Вівсяник. 1. І вівсяник гладко ся їсть, коли колача нема. (Гнїдк.)
У горах їдять переважно вівсяні коржі. Хто не звик до такого хлїба, може їсти його лише в крайнїм недостатку. Пор. нїмецьке: Besser Haferbrot, als Hungernoth, Wand. II, 257 (Haferbrot 1.)

Вівтар. 1. Від вівтарьи відступив. (Дрог.)
Про парубка, що покинув свою наречену в сам момент перед шлюбом. У Поляків: I od ołtarza się rozchodzą (Adalb. Ołtarz 2); пор. Wand. I, 54 (Altar 15).

2. Волю то на вівтар положити. (Наг.)
Знач. волю офірувати Богу, дати на церков, нїж тобі.

3. До вівтарьи приступає, а дїдьчу гадку має. (Наг.)
Про лихого попа, а також про такого, що женить ся, щоб потім покинути або збиткувати жінку.

4. На вівтар з ходаками не лїзь! (Дулїби)
Образово: не погань сьвятих річей, чистої справи брудними підозренями або дїлами. Пор. латиньске: Ne misceantur sacra profanis (Czap. 310).

5. Перед вівтаром присьигну. (Наг.)

Знач. присягну в найбільше торжественній формі, scil. що се правда.

6. Хто вівтареви служит, той з вівтарьи жити мусит. (Наг.)

Говорять про себе сьвященники, мотивуючи тим конечність побирати jura stolae. Речене ап. Павла (I. Кор. 18, 13), що війшло також у канонїчне право і в уста ріжних народів, див. лат. Qui servit altari, ex altari vivat; (Czap. 410); нїм. Wand. I, 53 (Altar 1. 8); Adalb. Ołtarz 4.

7. Як перед вівтаром ти кажу. (Наг.)

Як під присягою, як перед Богом, знач. щиру правду тобі говорю.

Вівторок. 1. Буде тобі обливаний вівторок! (Наг.)

Знач. будуть бити, обіллєш ся сльозами. Звичайно говорять про обливаний понедїлок, — так називає ся другий день Великодних сьвят, у який парубки й дівчата обливають одні одних. Але в Нагуєвичах у Великодний понедїлок у селї храм, сходить ся богато чужосільних людей, і для того звичаєве обливане перенесли на вівторок, який і називає ся обливаним.

2. Вівторок — поцюлюй бабів сорок. (Яс. С.)

Мудроване до слова „вівторок“.

3. Вівторок — поцюлюй бабу в подолок. (Наг.)

Мудроване до слова „вівторок“.

4. У вівторок вижни снопів сорок. (Цен.)

Жартують із недбалої господинї, що зачинає жниво не в понедїлок, а в вівторок, і протягом дня не нажне анї копи (60 снопів). Та сама іронїя і в піснї:

Я в недїлю танцювала, в понедївнок спала,
А в вівторок снопів сорок пшеницї нажала. (Кол.)

Вівця. 1. Без пастуха вівцї не стадо. (Гнїдк.)

Образово: громада стає громадою тілько тодї, коли в нїй є порядок, лад, начальство. Пор. старохорв. Овца безъ пастира нейма млйка ни сира (Гильф. 2170); ще близше до нашого чеське: Ovce bez pastyře nečiní stado. (Čelak. 318) і нїм. Wand. IV, 63 (Schaf 211).

2. Біда вівцям, де вовк пастушит. (Гнїдк.)

Біда громадї з злим, грабівницьким начальством. Пор. Wand. IV, 56 (Schaf 67, 138. 139) і чеське Běda ovcím, kde vlk soudcem (Čelak. 362).

3. Блудна вівця — вовча вечеря. (Уриче)

Таку вівцю, що відблукала ся від отари, найшвидше хапає вовк. У Чехів Svéhlavá ovce vlku kořisť (Čelak. 117); пор. Wand. IV, 58 (Schaf 103, 107, 233); Zátur. VIII, 432.

4. Блудьит, як вівцї без пастуха. (Дрог.)

Про людей, що ходять безрадні, прим. у чужому містї, не знаючи де подїти ся. Пор. нїм. Es sind Schafe ohne Hirten, Wand. IV, 69 (Schaf 365).

5. Борше отій вівци до розуму примовиш, як йому. (Наг.)

Про обмеженого, а при тім упертого чоловіка, що не слухає піяких доказів.

6. Вівця божя худоба, а коза дїтьчя. (Лол.)

Первісно дїйсне віруване, один із слїдів давнього дуалїзму. Тепер говорять у такім значіню, що вівця тиха, послушна і держить ся купи, а коза уперта, збиточна і любить ходити самопас.

7. Відросте, як на вівци вовна. (Наг.)

Образово, коли когось скривдили, обдерли, довели до бідности; мовляв: доробиш ся знов, надоложиш сю страту.

8. Дурна як вівцьи. (Наг.)

Говорять про дівчину, яка дає над собою коверзувати або дає себе без власної волі віддати замуж. Пор. нїм. Dumm wie das Schaf, Wand. IV, 68 (Schaf 328, 361).

9. Вівцю скубуть, а козам на віжки дають. (Ільк.)

Одного карають для приміру, для постраху иньшим. Давнїйше мабуть не стригли овець, а скубли з них вовну. Пор. Нос. 389.

10. Єдна вівця паршива всю череду заразить. (Ільк. Петр.)

Один лихий чоловік зопсує цїле товариство, розстроїть сумирне житє. Приповідка давня і загально розповсюджена. Пор. старор. Сим. II, 529: білор. Нос. 391; Adalb. Owca 4; Čelak. 40; Zátur. VIII, 439; Wahl II, 24; Krumb. 74; Wand. IV, 54 (Schaf 1, 84 92, 93, 99).

11. За вівцїма пішов. (Наг.)

Знач. пішов пасти вівцї, також образово: пішов у гори, пішов блукати без мети. Пор. пісню:

Ой заграй ми музиченько білими пальцїма,
Най я собі потанцюю, бо йду за вівцїма. (Наг.)

12. За вівцю розуму не має. (Наг.)

Про тупоумного та при тім добродушного чоловіка.

13. За єднов вівцев цїле стадо біжит. (Уриче)

Така вже овеча натура, що ходять купою. Пор. латинське: Hic primam reliquae comitantur oves et ubique, і покр. Wand. IV, 66 (Schaf 278, 279, 315).

14. За паршиву вівцю мя мают. (Лол.)

Знач. оминають мене, гордують мною. Пор. Zátur. II, 334.

15. І пораховану вівцю вовк їсть. (Наг.)

Само почисленє, то ще не обережність; усякої річи треба пильнуватиненастанно. Пор. лат. Lupus oves etiam numeratas devorat і покр. Beb. 315; Дик. 991; Гильф. 607; Нос. 271; Сим. 1411; Wand. IV, 54 (Schaf 14, 45, 150, 229).

16. Коли вівцю скубут, козї на розум дают. (Гнїдк.)

Думка та сама, що висше ч. 9. З порівнаня бачимо, що „на віжки давати“ = давати на розум, на здогад. У Поляків: Kiedy owcę strzygą, na baranie skóra drży (Adalb. Owca 5); у Чехів Ovečku střihou, a druhá téhož čekaj (Čelak. 250); пор. Wand. IV, 65 (Schaf 276).

17. Котру вівцю вовк назначив, тоту мусит і ззїсти. (Лол.)

Знач. яка була вже раз у його пазурах, яку скалїчив. Загальнїйша думка: що кому призначено, те його не мине. Той сам образ у старохорв. Овцу, кою има вукъ изъѣсти, треба да є изіє (Гильф. 2173). У Поляків Owca ozioniona (надихана вовком) za wilkiem do lasa bieży (Adalb. Owca 10); Wand. IV, 55 (Schaf 33, 102).

18. Крутить ся, як дурна вівця. (Ільк.)

Про безрадного чоловіка, що бігає сюди й туди не вміючи помогти собі. Натяк на овечу хоробу — крутець.

19. Кручену вівцю вовк не бере. (Гнїдк.)

Мабуть таке завважили пастухи, що вовк не бере вівцї хорої на крутець.

20. Куди баран, туди й вівцї. (Уриче)

Образово: де муж, там і жінка, або де начальник, там і громада.

21. Обсмушив го як вівцю. (Наг.)

Дословно: зняв смух, обстриг, обголив, образово: обідрав, довів до бідности.

22. Пішов до Бога вівці пасти. (Довгоп.)
Знач. умер. Інтересний обяв віруваня в те, що загробне житє — продовженє сьогосьвітного я усіми його занятями. Див. про се також Федькович, Писаня I, 416.

23. Румеґає, як тота вівцьи. (Наг.)
Про такого, що їсть помалу, жве дуже довго, маючи слабі зуби або не маючи зубів.

24. Сивій як вівцьи, не йди за вдівцьи. (Сор.)
Говорить дївцї, що хоче йти замуж за вдівця.

25. Укажи ся вівцею, а вовки готові. (Гнїдк.)
Знач. покажи ся слабим, дурним, то зараз найдуть ся такі, що готові тебе скривдити, зруйнувати. Пор. Adalb. Owca 1.

26. Ходить як блудная вівця. (Ільк.)
Знач ходить блудом, сюди й туди, без пляну, як вівця, що відбила ся від отари. Пор. Zátur. II, 334, а також пісню:

Анї родини, анї дружини,
Анї рідного вітцьи, —
Ой ходжу-блуджу по Україні,
Як та блудная вівцьи. (Наг.)

27. Ходит, як вівцьи замотиличена. (Наг.)
Про чоловіка, що ходить похнюплений, заклопотаний, мовчазний, без нїякого дїла.

28. Хто стає ся вівцею, того вовк з'їсть. (Ільк.)
Значінє те саме, що висше ч. 25. Пор. Zàtur. VIII, 251, 246; Wand. IV, 62 (Schaf 174, 175, 308).

29. Цїлу вівцю на голові носит. (Наг.)
Сьміють ся із старосьвітської овечої кучми, яку ще доси носять декуди старі люде і на яку, мовляв, треба було смуха з цїлої вівцї.

30. Чия вівця, того й вовна. (Лол.)
Образово й про иньші форми власности, прим. чия земля, того й лїс, того збіже або трава. Пор. Wand. IV, 66 (Schaf 289).

31. Як на вівци скири не стане, то на чім вовна виросте? (Топільн.)
Образово про всяких здирців, особливо панів; мовляв: коли чоловіка доведуть до повної бідности, то нї відки буде тягти доходи. Пор. байку Данкевича, де вівця озиваєть ся до господари, що стрижучи втяв їй шматок шкіри:

Не муч же мя так без міри,
Тому, що-м бидля просте́:
Як не стане на мнї шкіри,
На чім вовна пороросте?

Відай. 1. Віда́й, віда́й! Украв єс, то віддай! (Цен.) Віда́й, не віда́й, щос украв... (Кол.)
Сердито або жартливо до підозреного в крадїжи, який вибріхує ся звертаючи підозрінє на иньших („віда́й той або віда́й сей“). Віда́й — мабуть.

Відати. 1. Відай ся з такими, як єс сам. (Крех.)
Знач. знай ся, порозумівай ся з рівними собі.

ETHNOGRAPHISCHES Sammelwerk, herausgegeben von der Ethnogr. Commison der Ševčenko-Gesellschaft der Wiss. Bde. I—X . . . 29.— Kr.
ETHNOGRAPHISCHE Karte der Ukraine, kleine Ausg. . . . . . —·40 „
„ grosse Ausg. . . . . 7·— „
FED'DKIV KONST., Ruthenisches Gesangbuch (Auswahl beliebtester Volkslieder) . . . . 1·— „
FRANKO IVAN, Als noch die Thiere redeten (schönste Thiermärchen, für die Jugend bearb.) . . . . —·80 „
„ Abu-Kassim's Babuschen, ein arabisches Märchen, metrisch bearb. —·40 „
„ Bassim der Schmied, ein arabisches Märchen, metrisch bearb. . 1·80 „
„ Barlaam und Joasaph (Abhandl. über den weltbekannten geistl. Rom.) 4·— „
„ Frauensklaverei in ruth. Volksliedern . . . . —·70 „
„ Beschwörungen bei den Huzulen (Ethnogr. Sammelw. Bd. V) . —·— „
„ Der Volksglaube bei galiz. Ruthenen (Ethnogr. Sammelv. Bd. V) —·— „
Reineke Fuchs, metrisch bearbeitet, 3 Ausg. . . . . . 1·40 „
„ Unsere Weihnachtslieder (Abhandl.) . . . . —·40 „
GEBRÜDER GRIMM, Volksmärchen, für die Jugend ausgewählt und bearb. —·70 „
HNATIUK VLAD. Die Anekdoten der galiz. Ruthenen (Ethnogr. Sammelw. Bd. VI) . . . . 4.— „
„ Ungaro-Ruthenica . . . . —·20 „
„ Legenden aus einer Chitarer Handschrift . . . . . . —·35 „
„ Die Leiermänner in Ostgalizien und ihre Lieder . . . . . 1·— „
„ Die Kürschnerei in Ostgalizien (Materialien zur ukr. Ethnol. Bd. 1)
„ Die Weberei in Ostgalizien (ibid.) . . . .
„ Ethnographische Materialen aus Ungarisch-Ruthenien, 3 Bde . 9·— „
(Ethnogr. Sammellw. Bd. III, IV und IX, enth. Legenden, Novellen, Märchen, Thierfabeln, Sagen, Anekdoten, Volkslieder usw.)
„ Die Ruthenen der Eperies-er Diöcese . . . . —·70 „
„ Der slovakische Räuber Janošik in der Volkstradition . . . —·50 „
„ Slovaken oder Ruthenen? (Eine linguistisch-ethnographische Streitfrage) . . . . —·80 „
„ Die Volksküche in Ostgalizien (Materialien zur ukr. Ethnol. Bd. I) —·— „
HORBAČEVSKYJ Prof. Dr. Die Volksernährung in Ostgalizien . . . —·30 „
HRUŠEVSKYJ M. Prof. Geschichte der Ukraine, Bde I—IV (behandelt
„ viele Details der alten Ethnographie) . . . . 13·— „
auf besserem Papier, geb. in 3 Bden . . . . 20·20 „
„ Abhandlungen und Materialien zur ukr. Geschichte, 2 Bde (u. A. alte Kirchenlieder) . . . . 4·— „
„ Excerpte aus den Quellen zur Geschichte der Ukraine (vornehmlich alte Schilderungen von Land unb Leuten aus dem VIII—XII Jahrh.) 2·— „
HRUŠA, Hochzeit im Hadjačer Bez. in der Ukraine . . . . . —·40 „
JENDYK M. Volkstradition über die Frohnarbeit (Etnogr. Sammelw. Bd. V). —·— „
KAINDL Prof. Dr. R. Beiträge zum Folklore der galiz. Ruthenen (Ethnogr. Sammelw. Bd. V) . . . . —·— „
KOLESSA PHILARET, Volksglaube aus dem Dorfe Chodovyči (Ethnogr. Sammelw. Bd. V) . . . . —·— „
KORDUBA Dr. M. Gemalte Ostereier in Ostgalizien (mit einem Atlas) . 1·80 „
LEVICKYJ IVAN, Die Weltanschauung des ukr. Volkes (Skizze einer Volksmythologie) . . . . —·60 „

LITVINOVA-BARTOŠ. Hochzeitsgebräuche und Ceremonien im Dorfe Zemljanka, Hluchover. Bez. in der Ukraine . . . . . . 1·— Kr.

MATERIALIEN zur Ethnologie des ukr. Volkes, Bde I—IV . . . 22·— „

MITTHEILUNGEN der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften Bde I—XLIV . . . . 132·— „

(Jeder Band enthält auch ethnographische Materialien oder Recensionen über Werke, welche die ukrainische Volkskunde betreffen)

MOHYLČENKO, Die Töpferei in Olešnia, Černihover Bez. . . . —·40 „

„ Die Baufertigkeit im Černihover Bez. (Mater. zur ukr. Ethnol. Bd. I) —·— „

MYKOLAJEVYČ, Beschreibung des Kamenka'er Bezirkes . . . 2·— „

NAVROĆKYJ VLAD., Kleine Schriften, Bd. I. (durchwegs die gal. ruth. Volkskunde betreffend) . . . . 2·40 „

OCHRYMOVYČ VL. Überreste des alten Communismus bei den Bojken —·30 „

OHONOVŚKYJ EM. Prof., Geschichte der ruth. Litteratur, Theil IV (Biographien ukrainischer Ethnographen) . . . . . . 2·— „

PAČOVŚKYJ Dr. M. Das Kosakenepos (Text mit Erklärungen, pädagogische Ausgabe) . . . . —·64 „

„ Einiges über russische Bylinen und Kosakengesänge . . —·30 „

PAVLYK M. Über ukr. Volkslesehallen (Skizze der Entwickelung des ruth. Volksthums im XIX Jahrh.) . . . . 1·— „

ROZDOLŚKYJ JOS., Galizische Volksmärchen aus dem Dorfe Berlyn bei Brody, 2 Theile . . . . 3·— „

Galizische Volksnovellen . . . . 2·— „

RUDANSKYJ STEPHAN, Gesammelte Werke, 5 Bände (Eine reiche Sammlung ukr. Volkssagen, Anekdoten und Märchen in metrischer Bearb.) 5·— „

STUDYNŚKYJ CYR. Dr. Gal. Leiermänner und ihr Argôt . . . —·40 „

TOMAŠIVŚKYJ ST., Marusia Bohuslavka in der ukr. Litteratur (behandelt das Thema einer bekannten Duma) . . . . —·80 „

TYMČENKO, Kalevala, ein finnisches Volksepos, übers. und eingeleitet . 3·— „

ŠYMČENKO, Volksanekdoten aus der Ukraine (Ethnogr. Sammelw. Bd. I.) —·— „

ŠUCHEVYČ VLAD. Huzulien, Land und Leute, mit zahlreichen Illustrationen, bis jetzt 2 Bde . . . . 10·— „

VERCHRATŚKYJ IVAN, Materialien zur ungarisch-ruth. Dialektologie Bd. I (Mit zahlreichen Legenden, Liedern, Märchen usw.) . . . . 2·— „

„ Die Doly-Dialekte . . . . 1·— „

VERETELNYK ANDR., Das Fällen und Bearbeiten des Holzes . . —·06 „

VOVK TH., Die ukr. Fischerei in der Dobrudža . . . . . . —·50 „

ZUBRYĆKYJ M., Die Hungerjahre (Volkstraditionen und Dokumente) . —·30 „

„ Der Volkskalender bei den Bojken . . . . —·30 „

„ Das Rekrutenwesen (Volkstraditionen und Dokumente) . . —·18 „

ŽATKOVYČ GEORG, Beiträge zur ung.-ruth. Ethnographie (Ethnogr. Sammelw. Bd. II) . . . . —·— „

ŽYTIE I SLOVO (Leben und Wort), Monatschrift für Litteratur, Geschichte und Volkskunde. 4 Bde (soviel erschienen) . . . . 20·— „

Ціна сего тома 3 кор. — Preis dieses Bandes 3 Kr.

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

DATE DUE